

సంపుటి ౧　　జనవరి 1927　　సం

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు.

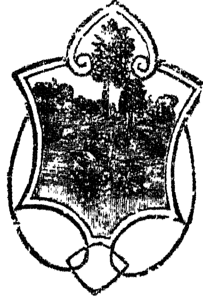
—:0:—

మ॥ విలసద్వర్ణగుణప్రశోభమతులై విశిష్టల్ ముదంబొప్ప నిర్
గళసీమాభరణంబుసేయ, నిజశృంగారప్రియత్వంబునన్
జలజాక్షీమణు లుత్తమాంగముల నిచ్చల్ నిర్ధరింపన్ దిగం
తలసత్సౌరభ వైభవంబులఁ బ్రమోదం బీఁగదే రాఁగదే॥

మ॥ రసహీనంబులు వర్ణగౌరవ సుదూరంబుల్ వినిర్గంధముల్
కుసుమంబుల్ గల వెన్ని యేనియును; ద్వ్యస్తాంఘ్రి క్రియావేళఁ బ
త్ప్రసన శ్రేణి నెలకొంగి, పోఁదోలఁచి నూత్న స్వర్ణపుష్పంబులన్
రసికానంద విధాప్రధానగుణ సంరంభంబులన్ దాల్చుమా!

మ॥ సరసీజాత విశాల నేత్రల ముదంచన్మౌళిభాగస్థితిన్
స్వరసజ్ఞప్రకరప్రమోదకర దివ్యస్రగ్జ సౌరభ్య ని
ర్భర సందర్భ విలాసభాసుర సమారంభంబులన్ దేవతా
చరణాలంకృతి నొప్పఁగన్న పుడ నీ జన్మంబు సార్థంబగున్॥

విషయసూచిక

ప్ర ం
ష్ప ఫ

సంపాదకుడు — చిత్రపు హనుమంతరావు

సంపుటము	జనవరి 1927	సంచిక
౧		౧

సమర్పణము.

భారతవర్షము, విశ్వవ్యాపనశీలుఁడై చరాచరప్రపంచమునంతను విశ్వమయుఁడై "అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్" గ విశ్వరూపముఁదాల్చిన ఆనందస్వరూపియగు భగవానునికి మకుటాభరణము.

"ఆశైలాదద్రికన్యాచరణకిసలయన్యాసధన్యోపకంఠాదా రక్షోనీత సీతాముఖకమల సముల్లాసహేతోశ్చ సేతోః" అయిన భారత భూమాత పుట్టుకతోడనే పవిత్రవంతములగు గంగా యమునలకును, హిమవత్పారియాత్ర వింధ్య శ్రీశైలాదిపవిత్రమహీధరములకును కురుక్షేత్ర, నైమిశాటవి, పుష్కరతీర్థ, బదరీవన, కన్యాకుమారి మున్నగు భగవదావాసంబులకును నిలయమై మనుమాంధాతాది మహీపతులచే తొల్లి వైదికమార్గమున పరిపాలింపబడి సమస్తభూమండలమునకును నాయకమణియై విరాజిల్లెను.

శ్రీరామచంద్రుని అవతారావిర్భావమునకు మున్నే ఆదికావ్యమగు రామాయణమును రచించిన వాల్మీకి కోకిలము నేటికిని

పవిత్రమగు గోమతీతీరమునుండి నైమిశారణ్యమునందలి గహనాంతరాళము ప్రతిధ్వనించునటుల రామతారకమును గానముచేయుచుండెను.

కాశ్మీర దేశమునందలి శ్రీనగరమునగల లక్ష్మీ మహాతల్లికి ప్రకృతియొసంగెడి పద్మాసీ తము మఱి యే భూభాగమునందుగలదు ? ప్రాక్సముద్రముతో సంగమించెడి గంగాసాగర సంగమక్షేత్రమగు కాళీఘట్టమునందలి భద్రకాళియు పశ్చిమ క్షితిధరములకు పుట్టినిల్లగు అరేబియా అబ్ధితీరమునందలి ముంబాదేవియు, భారతలక్ష్మీయొక్క భద్రతను సర్వతో భద్రముగ కాపాడుచుండెను.

ప్రాక్సముద్రతీరమున నధి దైవతమగు జగన్నాథుడును పశ్చిమ సముద్రతీరమున నధి దైవతమగు ద్వారకానాథుడును, వైకుంఠమున గదాదండముల ధరించిన జయ విజయులవలె - హేతల్లీ ! దుర్జన భంజనోద్యుక్తములగు శంఖచక్రములను ధరియించి నీప్రాక్పశ్చిమ సరిహద్దులను గాపాడుచుండిరి.

ఆనాడు "ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే" మధ్యను ఆధ్యాత్మిక రథారూఢుడై పూరించిన శాత్రవ భయదనిస్వనమగు శ్రీకృష్ణభగవానుని పాంచజన్యధ్వానము నేటికిని భారతవర్షమునందేగాక సమస్త భూమండలమునందును అంతరాళము మారుమ్రోగునటుల భగవద్గీతార్థ ప్రతిపాదకమై ప్రతిధ్వనించుచుండెను.

ఒక్క భారతవర్షమునకేగాక సమస్త భూమండలమునకును గూడ ఆధ్యాత్మిక విద్యుల్లత ప్రసరించునటుల తోడ్పడుటకుగాను భారతలక్ష్మీ తన సర్వస్వమును ఈశ్వరప్రీతిగ శ్రీకృష్ణార్పణముగావించి సన్యాసినియై కాషాయవస్త్రములను రుద్రాక్షమాలను చేబూని ప్రాక్పశ్చిమక్షితిధర యుగళమున రత్నాకర మహావాహినుల సంగమస్థానమగు ఆదిసేతువగు కన్యాకుమారీక్షేత్రమున నధిదేవతయై మంత్ర సింహాసనమునందధిష్ఠించి ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానోపదేశమునర్పించు మక గురువువలె ప్రబోధించుచుండెను.

హే భారతవర్షమా ! నీజన్మ ధన్యము.

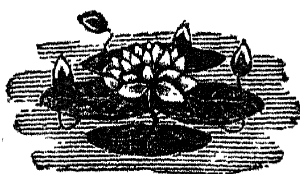
శ్రీకృష్ణ చరణచిహ్నితంబగు నీ మేనును స్పృశించిన మానవకోటికి యిహజన్మమునందే జీవన్ముక్తి. "నాన్యః పంథా అయనాయవిద్యతే" మానవకోటికి నీ పద సమారాధనంబుకంటె వేఱొండు బ్రతుకుతెరువు గన్పట్టదు. ఓతల్లీ ! హస్తినాపురమునందు యుగములు గతించినను గూడ త్రుప్పుపట్టని యినుప స్తంభమును పోతపోసిన నీ గాదిలి బిడ్డ నాగార్జునుని సిద్ధహస్తము-నైమిశారణ్యమునందు భారత రామాయణాఖ్యానంబుల గల్పించిన మహర్షి పుంగవుల జ్ఞానజ్యోతి-వారణాసీ క్షేత్రమునందు మనుజులకేగాక పశుపక్ష్యాదులకుకూడ శస్త్రచికిత్సల నొనరించిన సుశ్రుతాచార్యుని విజ్ఞానలతిక-అలగ్జాండరు దండయాత్రికుని హిమాలయముల ఆవలికట్టనకు తరుమగొట్టిన రాజకంఠీరవుడు పురుషోత్తమన్నృపతిని శస్త్రధార-ఆగ్రా నగరమునందు తాజ్ మహాలువంటి కనకమయ సౌధమును నిర్మించిన శిల్పాచార్యుల హస్తకౌశలము-అజంతా గుహాలలో బుద్ధదేవుని యప్రతిమాన మూర్తులను పంచరంగులలో సమ్మిళితముచేసిన చిత్రకారుని లావణ్యమయకూర్చ-సంస్కృత భాగవతముకన్న మిన్నయగు శైలిలో నాంధ్రభాషయందు భాగవత సుధారసమును వర్షింపజే

సిన బొమ్మెర పోతన్న చేతియందలి యినుప ఘంటము - శత్రుసైన్యములనుండి లేవియున టుల చతురంగ బలములను బాసులుగట్టి నడిపించిన కృష్ణరాయల యుద్ధకళానిపుణత - హంపీ విజయనగర సామ్రాజ్యమునందలి అంతఃపుర స్త్రీలు జలకమాడెడి చలవరాల పన్నీరు కాల్వల స్నానశాలలలోనికి తుంగభద్రా నదినుండి కల్పించిన జలనాళికల సొంపు-సొగసుగా మృదంగతాళముల జతగూర్చి నాదోపాసనజేసే త్యాగరాయల వీణె వాయింపు అన్నియు నేడు నిశ్శబ్దయాంతరాళమునం దంతర్గర్భితమగుటచే నీవాసి చెడి నీ దిగంత విశ్రాంతకీర్తికి యుపయశంబు వాటిల్లుటగాని వేఱొండ గాదు.

నాగార్జునుని రససిద్ధి — శౌనకాది మహర్షుల చరిత్రయల్లిక - సుశ్రుతాచార్యుల శస్త్రచికిత్సా నైపుణ్యత - ఆనాటి పురుషోత్తమ కృష్ణదేవరాయాదుల యుద్ధకౌశలము, ఆగ్రానగరమునందలి తాజ్‌మహాలు యొక్క శిల్పసౌందర్యలహరి, అజంతాచిత్రరూపులయందలి లలితకళారహస్యము, హంపీ విజయనగర సామ్రాజ్యమునందు జలనాళికలను నిర్మించిన యింజనీయరింగు విజ్ఞానము, బమ్మెర పోతురాజుని బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకామణియందలి రసరాజలక్ష్మి - వాగ్గేయకారకులగు శ్రీమత్త్యాగరాజులగానరసస్రవంతి అన్నిటిని యొక్కుమ్మడిగుదిగుచ్చి ఆ వాడు క్షీరసాగరుడు క్షీరాబ్ధిశయనునికి వైజయంతీ పుష్పదామము నుపాయనముగ నొసంగినటుల, నేడు నీకంఠాభరణముగ సమర్పించెడి మా పుష్పమాలల నంగీకరింపుము.

హే భారత జననీ! నీ కాలున కంటనీరు చనుకట్టబయలుబడి పారలకు, [illegible] హా...ంద బాష్పములతో మున్నీరు [illegible] సహ[illegible]హించి మా జోహారుల గైకొనుమమ్మా! నమాతుః పరదైవతమ్.

ఓంతత్సత్.

ప్రణయజీవనము

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితాసమితి.)

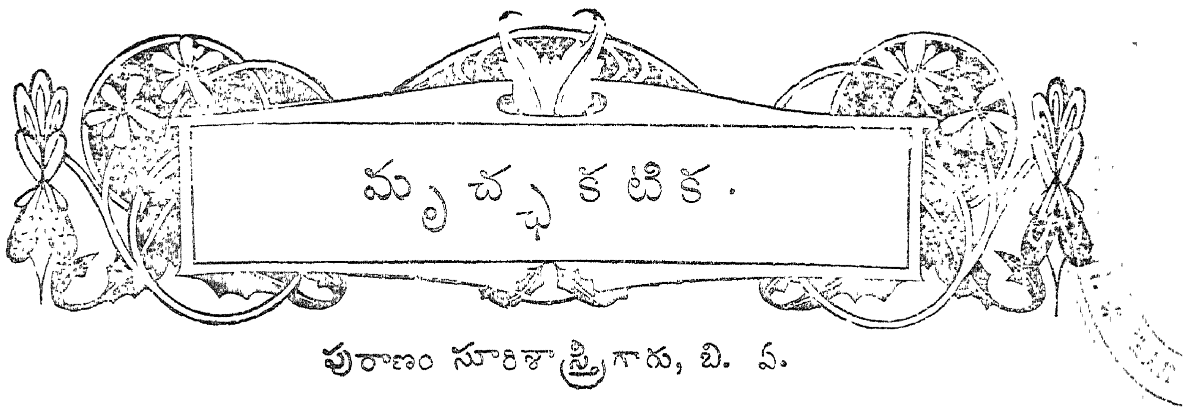
ప్రణయరసపూర్ణ చారుహాసిని, ప్రసూన
బాలికామణితో నూత్నప్రణయ గరిమ
లీలబాడలేదు భావమాలికలనెల్ల
గీతఫణితినిఁ బాడుచుఁ గేరుకొనుచు
జగము సర్వమ్ము హర్షసంజనితమనుచు
గంతులిడుకొంచు ముందువెనుకలనుఁ గనక
నేలయుప్పొంగిపోయెద వింతలోనె?
అళికుమారక! వినుమింత కులికెదేల?
నీవు గాంచి యుప్పొంగిన పూవురాణి
నీవు కూరిమి నెఱపిన పూవురాణి
నీవు మంతన మాడిన పూవురాణి
నీవు ప్రాణంబుగా నెంచు పూవురాణి
కాలవశమున ఖరకరు కరముసోకి
ఎపుడు వసివాడిపోవునో యెవరికెఱుక?
ఎపుడుతనువుఁ దొఱఁగునో యెవరికెఱుక?
ఎపుడు భూమిపైరాలునో యెవరికెఱుక?
ఎపుడు రూపఱిపోవునో యెవరికెఱుక?

* * *

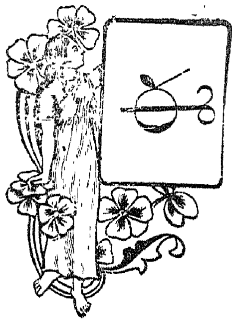
అంచితానందమునఁ దేలియాడునీవు
ప్రేమకాననమున విహరించునీవు
భూరి సంతాపమునఁ దూలిపోయెదేమొ?
ఘన వియోగాగ్నిఁబడి కడుఁ గనలెదేమొ!

* * *

ప్రణయజీవన మాశించువారికెల్ల
కడకు చేకూరు ఫలము దుఃఖమ్మెకాదె!!

పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు, బి. ఏ.

ఈ రూపకమును దొలుదొల్త గీర్వాణ ప్రాకృతంబుల రచించిన మహాకవి, శూద్రకుడను భూపాలుడు. ఈతడు కాళిదాసునకు పూర్వుడనికొందరుపండితోత్తములభిప్రాయపడుచున్నారు. దరిద్రచారుదత్తమనుపేరిట బరగు భాసకవికృతి నొకదాని మాతృకగ గైకొని, పెంచి, సర్వజనాహ్లాద సంజనకంబుగ మార్చి, రచించినట్లగపడును. దీనిని గీర్వాణాలంకారికు లంతగ గొనియాడకున్నను, పాశ్చాత్యపండితులపూర్వ ప్రతిభావిరాజితంబుగ నెంచుచున్నారు. హెచ్. హెచ్. విల్సను, మున్నగువారు దీని నాంగ్ల భాషలోనికి గద్యపద్య సమన్వితంబుగ సంతరించి ప్రాచ్యరూపకములలో నెల్ల ప్రశస్తమగు దానిగ నుగ్గడించిరి. హిందీ, కర్ణాటకాది భారతీయదేశభాషలలో దీని యనువాదముల రచించి ప్రదర్శించుచున్నారు. తెనుగున తిరుపతివెంకటేశ కవిపుంగవులిద్దాని సరసముగ నైజరసస్ఫూర్తి నిండు వెలుగున రాజిల్లునట్లు రచించి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులైయున్నారు.

— రూపక ప్రాశస్త్యము —

మృచ్ఛకటిక భారతీయ నాటకములన్నిటిలో బ్రదర్శనానుకూలమై సకల సామాజిక సంతోషదాయకంబై, నిరుపమానమై, యపూర్వమై పాశ్చాత్యరంగాలంకారభూతంబులగు నుత్కృష్టరూపక రత్నములతో నెన యగుచు పండితపామర జనంబులచే సమానగౌరవంబున మన్నింప దగియున్నది. ఇతర నాటకములలో నెద్దియో యొక ప్రధానరసము మొదటనుండి తుది వరకు కథాభారమును దాల్చుచుండ, నచ్చటచ్చట నలంకారలక్షణసంతృప్తికొరకు నవరసస్ఫురణ గిలికింపబడుచుండ మృచ్ఛకటికలో నవరసములు సమానప్రపత్తి నొందియున్నవి. భాసకృతులు కోమలసద్భావభరితములై లలితపదాలంకృతములై సాధురసముల లేతతళుకులతో, జంద్రికనావరించు పరివేషమం దగుపడెడి ముత్తెంపు వెలుగు జిలుగులతో, జెన్నొందుచు, పాఠకుల కెంతయు బ్రీతికరముగ వినబడుచుండును. కాళిదాసునాటకములలో పనివడి మెరుగు వెట్టిన కావ్యశిల్ప మగుపడును. భవభూతిలో గరుణాభయానకంబు లుదారభావ విస్పష్టతతో పొంగలిడి పొర్లుచుండును. వేణీసంహార ప్రసన్న రాఘవాదులం దుద్భటపద పటిష్ఠత భారతీయ మహావీరులదండిగుండెను

జాటుచున్నది. కాని వీనియన్నిటిలో నేదో యొక గాధ ప్రధానమై తక్కుంగలవృత్తాంతమును మ్రింగివైచును. ఈసందర్భమే మన దేశమందాడబడు నాటకము లన్నిటి నావేశించియున్నది. ధీరనాయకుల గైకొని వారిని కష్టపరంపరలో దేల్చి యార్చి తుదకు ధీరత్వముచే వారు కంటకశతంబులదాటి మిన్నలై నిజసత్వమును సమర్థించి, యీప్సితార్థమును సంపాదించిన యుదంతములు భారతీయ నాటక కవులభిమానించుచుందురు. కథాసరళిలో గొన్ని భిన్నవృత్తులగుపడినను వీరందరు ఆధికారిక వృత్త ప్రాధాన్యమునకే దోడ్పడుచుందురు. కథాంశము నాయికానాయకుల సర్వస్వమని చెప్పవచ్చును. అందు శాకుంతలోత్తరరామచరిత్ర రత్నావళీ హరిశ్చంద్ర ప్రహ్లాద సావిత్ర్యాది నాటకములు కూర్పులో నెంత సమంజసముగనున్నను ప్రదర్శనమందొకింత విసుగొందించుచుండును.

—♦ ఫలబాహుళ్యము ♦—

మృచ్ఛకటికలో వసంతసేనా చారుదత్తుల ప్రణయవృత్తాంతమే యాధికారకథాంశమయ్యెను--జూదరియై, తప్పుదారుల నడుగుజారుచుదీనదశంజిక్కిన సంవాహకుడు పశ్చాత్తాపమొంది బౌద్ధాశ్రమమూని ద్యూతక్రియా నైజమగు మనశ్చాంచల్యమును వదలి సుస్థిరమగు భక్తి విశ్వాసములలవరచుకొని భూతదయాసిద్ధుడై పండితాశీర్వచన ప్రాప్తశైవలసిద్ధిల ప్రోడయై యల్లరిచిల్లరి సంగడీడులతో దిరుగనేర్చిన శర్విలకు డాపత్కాలమున దనమిత్రుడగు నార్యకుని బంధవిముక్తు గావించి గద్దియ నెక్కించి యుదార స్నేహస్వరూపమును బ్రకటింపగల్గుటయు, గొల్లడై పుట్టిన ఆర్యకుడు రాజధానిలో విశ్వాసపాత్రులగు మిత్రుల సంపాదించి వారితోడ్పాటున రాచరికమొంది, యిట్టి యచింతిత మహద్దశాప్రాప్తి గల్గిన వెనుక కష్టకాలములో నాలూత నొసంగిన వారిని మఱువకుండుటయు, — మొదలగు ఫలము లీనాటకములో నగపడును. ఫలసిద్ధిచారుదత్తవసంతసేనల దొకరిదేకాదు — సంవాహకుడు బుద్ధుడైనాడు, శర్విలకుడు మదనిక పొందుగెలిచి, తనమిత్రుడగు ఆర్యకునకు రాచరిక మేర్పరచెను. ఆర్యకుడు రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను. చారుదత్తునకు గల్గిన లాభము వసంతసేనకాదు. కథారంభము నుండి కథాంతము వరకు వసంతసేనవానిదే. శకారుని జీర్ణోద్యానమున వసంతసేన ప్రాణాపాయమునకు బాలైనను, ప్రథమ ప్రవేశమునుండి శకారునిచే దరుమబడినను, వసంతసేనా చారుదత్తులకు వియోగమెన్నడును కలుగలేదు. నిరపాయముగ నిరాటంకముగ తమవలపు పొగరుల దీర్చుకొను నవకాశము చిక్కుటయే వీరిశృంగారకథాంశపు పరిణామము. వియోగము చారుదత్తునకును, నాతని గృహలక్ష్మికిని గల్గెను. కథాఫలితముగ చారుదత్తుని గృహలక్ష్మిమరల నాతని చెంతజేరినది. శకారుడు పరమనీచుడై యబలామారకుడై శిక్షార్హుడయ్యును, క్షమాఫలమొంది సంతసమున గంతులిడగల్గెను. ఈపాత్రములన్నియు తొలుదొల్త లోపభూయిష్ఠములై చిక్కులబడినను భక్తివిశ్వాస సుహృల్లక్షణాది సద్గుణంబుల కుదురుపడినవై కథాంతమున నిజస్వభావ ప్రభావమున సద్గతినొందియున్నారు. నల్గురైదుగురు పాత్రలకు వేర్వేరు ఫలసిద్ధులమరుటయు, వీరిభిన్నవృత్తులు ప్రత్యేక

కథాంశములు నాటకాంశమున జేరియుండు టయు నీనాటకములోని ముఖ్యవిశేషము.

—♦ కాల్పనిక వైచిత్ర్యము ♦—

ఇంతకన్నను గొప్పసంగతి యేమన వీరందరు నాయికా నాయకులకు సంబంధించినవారు కారు. వీరి ప్రవృత్తులు ప్రయత్నములు అధికారిక కథాసందర్భమున జనించినవికావు. దానికి తోడ్పడుటకుగాని దాని నడ్డగించుటకుగాని సంకల్పింపబడినవికావు. సంవాహకుడు, శర్విలకుడు, ఆర్యకుడు, చందనకుడు, సూతుడు, మొదలగువా రెవరి గోలలో వారుండి తమతమ కార్యముల స్వయముగ నిర్వహించుటలో నధికారికవృత్తాంతమునకును, పరిణామ కళ్యాణమునకును, తలవని-తలపుగ దోడ్పాటులైరి. చారుదత్తుని మహనీయ సద్గుణములందాదరణయు, ప్రతినాయకుండగు శకారుని వెకిలి చందముల కేవగింపు తప్ప వేరొండు సామాన్యసంఘీకరణ సందర్భములింమన గానుపింపవు. అధికారిక వృత్తాంతమున కుపాంగములుగగాక, దానికి దోడ్పడునుద్దేశ్యముగాక, స్వకీయమనస్సంకల్పముల గొనసాగింపజూచు తెరవున నాచరించుచు నీప్సితార్థములంబడయుచు, నిజచారిత్ర విభ్రాంశములో కూడ, సదాచార పాతిత్యములోగూడ నుదారస్వభావముల బ్రకటించుకొనుచు నాటకపాత్రలు వేర్వేరు తెరవులవర్తించి, కాకతాలీయముగ ప్రధానకథాసంతోష సమాప్తికి నిస్సంకల్పముగ దోడ్పడిరి. వసంతసేన బ్రతుకుటకు సంవాహకుని సన్యాసమాధారమాయెను. చారుదత్తుడు మరణదండనము తప్పించుకొని, జీవించి, భాగ్యోపేతుడై, కర్మిష్మర వెలుగొందుటకు, ఆర్యకుని రాజ్యాధికార సంప్రాప్తి హేతువాయెను. ఇందుకు శర్విలకుడాదిగాగల సంగడీడుల సుహృల్లక్షణములు సాహాయ్యభూతములాయెను. ఈకారణములచే మృచ్ఛకటిక నాటకప్రపంచములోనెల్ల కల్పనాచాతుర్యమందును, కథాపాటవమందును, నిరుపమానమైయున్నది.

—♦ ప్రదర్శనానుకూల్యత ♦—

శకారునివంటి విపరీతపాత్రము యెందునను గానరాదు. వాని వెకిలితనము, పిరికితనము, మేకపోతుగాంభీర్యము, కత్తిఝుళిపింపు, నీచలకులికిపాటు, నీచశృంగారము మున్నగు భగినీభగభాగ్యసంభూతవైభవ సహజంబులగు దుర్నయ దుర్నీతిప్రచారములన్నియు ననామాన్యముగ, ససాధారణముగ, నవ్వుబాటుల కునికిపట్టులై, చదివినవారిని జదువనేరని లేతమనస్కులను ప్రక్కలుబ్బ నవ్వింపజేయును. దొంగలొస్తారు, జూదరులొస్తారు, ముండలముఠాకోరులొస్తారు, కోర్టుసీనువస్తుంది, వురిదీయడం, వాన కురియడం, మేడమీదనుండి దూకడం, సంకెళ్లుతెంచుకోడం, కన్నాలువేయడం, డప్పులబాదడం, పోటుగుళ్లు, పేదయిళ్లు, రాజభవనాలు, పాతకోటలు, వన్యానేకసుమాలంకృతంబులగు విహారోద్యానములు, బండ్లు, పోలీసులు, రాజ్యాలుతల్లక్రిందులవడం, వున్నవారికి లేకుండపోవడం లేనివారికిరావడం, మైత్రేయుని ఆకలింపులు, అబ్బో! యివన్ని యెంతచిత్రంగా, యెంతతమాషాగా, కొత్తగాషోకీగా ఒక్కచోట, ముత్యాలపేరులల్లే రత్నాలుపొదిగినట్లు కూర్చబడ్డాయి. రెప్పవాల్చుటకు, ఆవలించుటకు క్లిష్టి సిగరెట్టులనైన నాస్వాదింప బయటకు

పోవుటకు, పీలొసంగుకల్పనాచాతుర్యమీనా టకమున విలసిల్లి ప్రేక్షకులందరిని మంత్రి నిబద్ధభుజంగంబులవలె గట్టివైచెడి నేర్పు పెంపు లీరూపకమున నగపడుచుండును.

—♦ పాత్రస్వభావ వైపరీత్యము ♦—

ఇందలి ప్రధానపాత్ర లందరిలోవిరోధాభాస మగపడుచుండును. "దారిద్ర్యదోషోగుణరాసినాశీ" అని పెద్దలు చెప్పుచుండ దారిద్ర్యనిపీడితుడైన చారుదత్తుడు సుంచితల పుల పుట్టయై మహోదార స్వభావసంపద లెల్లవేళల దోడ్పడుచుండ గీర్వాణరూపక నాయకులలో నిస్తులధీరుడై వాసికెక్కుచున్నాడు. తనయింట దొంగలుపడి వసంతసేనయాభరణములు దొంగిలింప, నీసంగతి తెలిసినచో యామెరత్నాలపేరును స్వీకరింపదమ సూహతో జూదములో తానుపోగొట్టుకొంటిననియు ప్రతిఫలముగ రత్నమాలికను గ్రహింపవలెననియుఁ బంపెను. శర్విలకుడు, చతుర్వేదపారంగతుడగు సప్రతిగృహీతుని పుత్రుడైయొజ్జలగొలిచియోగాది సద్విద్యలనార్జించి" సహాసన్తి చరుదన్తి చవిత్తహేతోః విశ్వాసయన్తి పురుమంనతు విశ్వసంతి, తస్మన్న రేణ కులశీలసమన్వితేవ వేశ్యాః శ్మశానసుమనాయివ వర్జనీయాః" మున్నగు ధర్మముల నెరింగియు రండకోసము దొంగతనమూని దానిలో తనయోగిమహిమలు, చౌర్యక్రియా నైపుణ్యమును, వెల్లడించి మదనికా స్వాతంత్ర్య సంపాదనమునకు వలయుధనమును దొంగిలింప సాహసించెను. ఆపెమీద మోహమింతటి యస్వాభావిక కార్యనియంతృనిగ జేయ సమర్థమైనను యిన్ని చిక్కులబడి మదనికను సంపాదించుకొనినను, మిత్రుని యాపద్వృత్తాంతమును వినినంతనే నవవధూసమాగమసౌఖ్యాలాపముల వర్జించి మిత్రావనదీక్షితుడై నెచ్చెలిజేరరిగెను. చారుదత్తుని కూర్మి చెలికాడు, మైత్రేయుడు, సదుద్దేశములతో, నారని భక్తిప్రేమలుండియు, తత్తరపాటున నవివేకియై, పెక్కుచిక్కుల దెచ్చి పెట్టుచుండెను. వసంతసేన నగలు చోరగ్రస్త మగుటకును, అధికరణుని వద్ద నిస్సంశయమగుసాక్ష్యమును చారుదత్తునకు ప్రతిపక్షముగ గూర్చుటకును, ఈతని యవివేకము అమాయకము, తొందర, ప్రేమాతిశయము కారణమైనవి. శకారుడు విటుడు. దుస్సాంగత్య కలుషితుండయ్యెను మంచి వివేకి. పెద్దచిన్నలను, యుక్తాయుక్తముతెరింగి, సదుపదేశములను నొసంగెడివాడు. ఇట్టివిరోధాభాసస్వభావము లీనాటకమున, గన్పట్టుచున్నవి.

—♦ కథాంశము ♦—

ఉజ్జయినీ పురంబున చారుదత్తుడను బ్రాహ్మణుడు దయాసత్యాదిసద్గుణాలంకృతుడు. వణిగ్వ్యాపారమున నఖండైశ్వర్యమనుభవించినవాడు. అర్థిజనంబుల కల్పవల్లి. కాలవశంబున దొలకరి జల్లుచే సన్నగిలిన యంబుదములవలె పేదయయి యిడుములగుడుచుచుండెను. నాటకారంభమున నీతని దారిద్ర్యము, జీర్ణగృహము, పేదరికమున ననుంగు చెలికాడగు మైత్రేయుడు కూడ ఆనదప్పుటయు జూపబడినవి.

ఆయూరిలో వారాంగనామకుట భూషణంబును, అత్యంత భాగ్యోపేతయు సుకుమార తన్వంగియునగు వసంతసేన కామోత్సవ సందర్భమందు చారుదత్తుని మనోహరాకృతిని గాంచి వానిగుణముల వీనులలర నాకర్ణించి బద్ధానురాగయయి యుండెను.

ఆయూరిరాజుయొక్క యుంపుడుకత్తెతమ్ముడు శకారుడను వాడు వసంతసేన బొందు నపేక్షించి యాపైవేచియుండెను. వసంతసేన వీనివెకిలివలపు లంగీకరింపలేదు. మైత్రేయుడు బలినొసంగబోయెడి నిశాసమయమున వసంతసేన శకారునిచే దమరుబడి చీకటిలో నిజదాసీజనంబులు గానరాకుండిన దత్తరపడుచు దరిగానక భయార్తయై శకారుని దుండగముల ననహించుకొనుచు, తిప్పలుపడుచుండ, శకారుడు నిజస్వభావోచితంబున తెలివితక్కువగ నామెకు చారుదత్తుని యిల్లుచూపించెను.

వసంతసేన విటశకార సంభాషణాంశముల విని యప్పుడే బలిప్రదానమునకై రదనిక వెంటరా, దలుపు తెరచుకొని మైత్రేయుడు వెలువడ చారుదత్తుని యింటిలోనికి దూరెను. ఈరంగమున కథాబీజము నెలకొల్పబడినది.

—విటుడు, శకారుడు—

విటుడు మృచ్ఛకటిక పాత్రములలో నెల్ల సమంజసబుద్ధికిని, కావ్యధోరణికిని, నెంచదగినవాడు. రత్నముతో గలియక 'గాజు, రాతితో గలియునా? యని వసంతసేన కొప్పిదముగ నితడు పలికిన మాట లీతనిపట్లనే వర్తించుచున్నవి. వసంతసేన చారుదత్తుని వరించినదని తెలిసినంతనే విటుడామెపై నత్యంతగౌరవమొంది యామెను గావదలచెను. శకారునితో జీకటిరాత్రులందు దుష్టవనితాన్వేషక సంచారమొనర్చువాడయ్యు నొరుల గుణముల దలచి సంతసించు వివేకి. దాని మెచ్చుకొనజాలు గుణజ్ఞుడు, గుణి,

గీ॥ "మండువేసంగిలోన, సమస్తజంతు
పులడు నీరిచ్చి యెండిన కొలనుపగిది,
దిక్కులకు జీవనలడు దరిద్రుడయ్యె,
గానియైశ్వర్య మదమునఁగాదు చూవె"

ఇతని ప్రపంచ జ్ఞానము పారము. మర్యాదలు విటనా సాధారణము.

శకార పాత్రస్వభావము సంపూర్ణముగ జూపబడినది. రాచరికములేని రాచపోకడలు, సంపదలేనిడంబము. ధైర్యమొదవని దుడుకుదనము, శీలనిగ్రహము లెరుగని యధికారము, నిలకడలేని యుత్సాహము, వలపు జాడలరయని మోహవర్తనము, నీతిలేని తంత్రము, పిరికితనము, క్రౌర్యము, నైచ్యము మున్నగు కాపురుషగుణంబులన్నియు, రాజనాయకుల కుండనోపెడి దుర్గుణంబులన్నియు రాశీభూతమై శకారునియందవతరించి, హాస్యఖేలనావైదుష్య సామ్రాజ్యమున జిందులిడినవి.

మూడవ రంగమున వసంతసేనా చారుదత్తుల సమావేశ మమర్చబడినది. కామదేవాలయములో మొదటి చూపున మొలకెత్తి గుణశ్రవణముచే బల్లవించిన వసంతసేనా ప్రణయ ప్రసవంబు నీరంగమున పెప్పారి రాగపూరితమ్మై రాజిల్ల దొడగెను. సెలవుగైకొని స్వగృహంబున కేగుతరి వసంతసేన దారిలో విటతస్కరాదులవలన మోసమొదలంచి తన నగలను చారుదత్తున కొప్పగించి మైత్రేయ పురస్కృతయై చనెను.

రెండవయంకపు మొదటిరంగమున వసంతసేన చెలికత్తెలతో వరగుణనికరంబు నుగ్గడింపుచుండ సంవాహకుడు శరణు శర

ణమ్మని భయార్తుడై ప్రవేశించి తానుతొల్లి చారుదత్తునకు సంవాహకుడై యుపచరించి నదియు కాలక్రమంబున దుస్సంగతిచే దురోదరాను చెడుదారుల ద్రిమ్మరి సర్వస్వమును గోల్పడి జూదరి సైదోడులచే తన్నులు తిని తనకుబడిన యుదంతమును తెలుపుకొనెను. వసంతసేన యాతని బాకీదీర్చి విడిపించి కృతార్థుని జేసెను. అంత నీతడు దుస్సాంగత్యమును వదలి బౌద్ధాశ్రమము నవలంభించెను. వసంతసేనవద్ద మదనిక యను దాసి యొకతెకలదు. ఆకాలమున దాసీలను వెలకుగొనుచుండిరి. క్రయధనమును వాపసుచేసినగాని దాసికి మరల స్వతంత్రమేర్పడదు. శర్విలికుడను బ్రాహ్మణయువకుడు మదనికను మోహించి ఆమె సేవాబంధమును విడిపించి యామెతో స్వేచ్ఛోపభోగముల ననుభవించదలచి దాస్యవిమోచనమునకు వలయుద్రవ్యమన్యథా తేజాలక నెవరింటనైన ముచ్చిలి దాని సంపాదింపబూనెను. ఈతడు రాత్రివేళ చారుదత్తుని యింట నజ్ఞానకృతంబుగ ప్రవేశించెను. ఆయిల్లు చారుదత్తునిదని ఎరుగడు ఆసమయమున చారుదత్తుడింటలేడు. వసంతసేనవిడిచివెళ్లినఆభరణములు మైత్రేయునిచేతికి ఒప్పగించి తాను బయటకువెళ్ళెను. అందుచేత శకారుడు వెంబడించిన ప్రథమాంకకథ సందర్భము మొదలు శర్విలకుడు కన్నము వేసిన కథవరకు జరిగిన వృత్తాంతమంతా ఒకరాత్రిలోనే గడచెనని తలచవచ్చును. లేనియెడల ఆనగలు మైత్రేయుని యొంటిమీద నుండవు. వసంతసేనను నిజావాసమునకు భద్రముగజేర్చి తిరిగివచ్చి వెంటనే గాని, యామరునాటి యుదయమేగాని చారుదత్తుడు న్యాసద్రవ్యముల నే పెట్టెలోనో, గోతిలోనో, విభూది బుట్టలోనో భద్రపరచి యుంచును. శర్విలకుడు యిటునటు వెదకులాడుచుండ మైత్రేయుడు తనకొప్పగించిన నగలను జాగ్రత్తగా కాపాడ వలెననితలపు అదే ఆలోచనగ పురెకొనుగదలింప నిద్రలో కలవరించుచు దొంగయే చారుదత్తుడనుకొని నగలనాతని కందించెను. వీటిని పుచ్చుకొని శర్విలకుడు మరునాటి యుదయమో, సాయంత్రమో మదనికను కలసి దాస్యవిమోచనమూల్యమును సంగ్రహించి తెచ్చితినని చూపించెను. ఆమె వెంటనే అవి తనయేలికతొడవులుగ తెలిసికొనిశర్విలకుడు వానిని చారుదత్తుని ఇంటనుండి దొంగిలించెనని చెప్పును. అందుకాతడు మిక్కిలి చింతిల్లి యుత్తర కార్యోపాయముల నడిగెను. ఈనగలను వసంతసేనవద్దకు దీసుకొనిపోయి చారుదత్తుడిమ్మన్నాడని చెప్పి యామెకర్పించుమని మదనిక తెలియజెప్పెను. చాటుననుండి వసంతసేన వీరి సంభాషణము వినుచుండెను. శర్విలకుడు ప్రియాదిష్టముగ చేసెను. సరసురాలగు వసంతసేన మదనికాశర్విలకుల సత్ప్రవర్తనకు సంతసిల్లి వీరి నిర్ధనప్రణయానుబంధములకు గరుణించి చమత్కారముగా "ఈనగల నెవరిచేపంపెదరో వానికి మదనికనిచ్చి గౌరవించెదనని చారుదత్తునితో చెప్పియున్నాను. గాన మదనికను నీవుగైకొను" మని సేవావిముక్తగావించి వారిరువురిని పంపివైచెను. వీరు పోవుచుండగా నార్యకుని బంధించి పాలకభూపాలుడు చెరనుంచెననువార్త శర్విలకునకు వినబడెను. వినినంతనే మదనికపొందు విడిచి మిత్రుడగునార్యకునిరక్షింపబరుగిడెను.

దొంగతనము జరిగిననాటి రాత్రి, మర్నాడో చారుదత్తుడు మైత్రేయుడు దొన ప్పిన తప్పు తెలుసుకొని తనయింటవసంతసేన నగలు పోయినందుకు చింతించి యీ సంగతి నామె కెరుక పరచకుండ జూదములో నగల నోడితిననియు, వానికి బదులీ రత్నాలహారమును గైకొనుమనియు, తనకంఠాభరణమును మైత్రేయునికిచ్చి యా వేశ్యాలలామ కందించెను.

కొండొకనాడు వసంతసేన చారుదత్తుని యింటివద్దకు వచ్చినపుడు రదనిక యొక మనోహరాకారుడగు బాలుని నాడించుచుండెను. ఆబాలుడు దాసి యొసంగిన మట్టిబండికి (మృచ్ఛకటకము) సంతసింపక బంగరుబండి తెమ్మని పట్టుపట్టి యేడ్చుచుండెను. ఈబాలుని చారుదత్తతనూజునిగ నెరింగి వసంతసేన తన సువర్ణాభరణముల దీసి దాసికిచ్చి నియుంపుమనియాజ్ఞాపించెను. ఈవృత్తాంతము నాటకసంవిధానములో నొక ముఖ్యాంశము కాకున్నను దీనిబట్టియే యీ ప్రకరణాభిధేయ మేర్పడినది. చారుదత్తుని కెప్పుడో కాళ్లుపిసికిన సంవాహకుని గౌరవించి ఋణబాధా విముక్తు గావించిన వసంతసేనకు చారుదత్తునిపైగల ప్రేమాభిమానములను ఈసందర్భమతిశయంబుగ వర్ణింపనేరము. కాని సామాన్యముగ వేశ్యలు విటజనంబుల సర్వస్వమును పీల్చి పిప్పిచేయుచుందురు. విటులు మహాధనికులను ప్రతీతి యున్నచో వారిని మెప్పించుకొరకు వేశ్యలు కొన్నిపట్లవారి దాసదాసీజనంబులను మన్నించి పారితోషిక మొసంగుచు వారి పిల్లలకు మోదకఫలాదుల బంపువాడుక కలదు. తాము వెచ్చించిన దాసికి పదిమడంగులు హెచ్చుగ స్వీకరించెడి యాశతో నీపని చేయుచుందురు. కాని యీయెడ చారుదత్తుడు నిరుపేదయనియు గ్రిమ్మర భాగ్యశాలియగు నాశలేదని వసంతసేన యెఱుంగును. వేశ్య లితర కారణములచే నొక యువకుని జేరదీసి వానితో జిత్తసంభవక్రీడల దేలుచు ద్రవ్యార్జనకు యే సుబ్బిశెట్టినో చేరబెట్టి కాలముగడుపు సందర్భములు తరుచుగ గోచరించును. కాని వసంతసేన యిట్టి మదనవారణోపాయముగ చారుదత్తుని వరించలేదు. కులకాంతలను వెక్కిరించు చిత్తనైర్మల్యముతో సర్వసమర్పిత బుద్ధితో నాతనివరించెను. ఇట్టి నిర్మలప్రణయానుబంధమును యీ పట్టుచాటుచున్నది. అందుచేతనే మృచ్ఛకటకమును తొలగించి బంగరుబండి నొసంగిన కథాంశమును బట్టి నాటక నామమేర్పరచబడ్డది.

ఇంతలో ఒకనాడు సాయంకాలము చారుదత్తుడు తన పాతబండిలో నెక్కి యచటికో బోవుచుండెను. ఆర్యకుడు శర్విలకాది సన్మిత్ర సహాయమున బాధ విముక్తుడై తప్పించుకొని పరారగుచువచ్చి రాజభటుల వెంటదరుముగా తలదాచుకొనుటకు చారుదత్తుని బండిలో ప్రవేశించి శరణువేడెను. చారుదత్తుడు బండిరెక్కలుమూసి లోన నాడువారుండినట్లు చెప్పెను. చందనకుడు ఆబండి చారుదత్తునిదనియు నందు ఆడంగు లున్నారనియు, దానిని వెదుకగూడదనియు తక్కుడు రాజోద్యోగుల రావించి నిజమెరింగియు నార్యకుని యసువుల గాపాడెను. ఆర్యకుడీరీతిగ సురక్షితుడై పాలక భూజాని బారి తప్పించుకొనిపోయెను. ఈకష్టసమయములో చందనచారుదత్తు లొసగిన

మేలు మరువలేదు.

శకారుడు తొల్లి కబురుపంపిన రీతిగ చారుదత్తు నెటులయిన భంగపరచి వసంతసేన పొందు గెలువవలెనని యోజించుచుండెను. ఇట్లుండ దైవవశమున నొకనాటి రేయి వసంతసేన తనయిల్లువెడలి భర్తృని వాసమున కేగవలసినదై వానగురియుచున్నందున చారుదత్తుని బండిలో పోవలసి వచ్చెను. ఆసమయమున బండివాడీ బండిని కొంచెము దూరముగ నిలుపుటయు, వసంతసేన వాకిట ప్రమాదవశమున శకారునిబండి వచ్చి నిలుచుటయు దటస్థించెను. చీకటిలో నిమార్పు తెలిసికొనలేక వసంతసేనపొరపాటున దానిలో నెక్కెను. బండివాడు శకారుని జీర్ణోద్యానమునకు దోలుకొనిపోయెను. వీనిపేరు సంస్థానకుడు. జీర్ణోద్యానములో శకారుడు విటసమేతుడై బండికొరకు గాచియుండెను. దానిలో వసంతసేనను చూచి యామెను దొల్లి దక్కమునగనెంచి యావల రక్కసిగ దలంచి తుదకు చిరవాంఛితయగు వేశ్యకామినిగ గుర్తించి వలపుచేష్టల నతిశయించి లాతివారలుండిన సిగ్గుపడునని విటసంస్థానకుల దొలగిపొమ్మని యాజ్ఞాపించి యప్పటికీ వసంతసేన యీతనిపొందు నేవగించి దవ్వున బరిభ్రమించుటచే విసిగి యామెగొంతు పిసికి పడవైచి యొంటిమీద యెండుటాకుల గప్పి నిజగృహంబున కేగెను. సంస్థానకుడు మరుగుపాటున నీఘోరమంతయెల్ల గాంచుచుండెను వీనిచే మంత్రిబలగము వాటిల్లునని యెంచి శకారుడు తన రథసారథిని బంధించి తన మేడమీది గోపురాంగణమందుంచెను. ఉంచి వెంటనే నధికారులయొద్ద చారుదత్తునిపై నగలకొరకు వసంతసేనను జీర్ణోద్యానమునకు మోసగించి తెచ్చి మడియించి నగలపహరించినట్లుగ నేరము మోపి ఫిర్యాదొనర్చెను. చారుదత్తుని రాజసభకు పిలిపించిరి. శకారుడు సాక్షిబలమునుగూర్చి నేరారోపణ స్థిరపరచెను. ఇంతలో మైత్రేయుడు చారుదత్తుడు రాజసభకేగెనను వృత్తాంతమారసి యాతనినన్వేషించుచు వచ్చుటకు జేరెను. అంతకుముందు చారుదత్తుడు బంగరుబండికై వసంతసేన బాలకున కొసంగిన యాభరణములను మైత్రేయునకిచ్చి వసంతసేన కీయవలసినదిగ యేర్పరచెను. ఈనగలను చంకబెట్టుకుని వచ్చుదారిలో రాజసభజేరి యచ్చటి యన్యాయ విషాదసందర్భమున కలికిపడి తత్తరపాటున నగలమూటను జారవిడిచెను. చారుదత్తుని నేరమునుగూర్చి సంశయించుచుండిన యధికారుల కిందుమూలమున నికరంపు రుజువేర్పడినది. చారుదత్తుడు డిఫెన్సు పెట్టుకొలేకు. అధికారులు మరణశిక్ష విధించి తలారుల కొప్పగించిరి. వారు చారుదత్తుని తప్పిదము జాటుచు వీథులవెంట నేగుతరి శకారమందిర గోపురాంతమునుండి సంస్థానకుడీ యన్యాయ సందర్భమునుగాంచి నిక్కమెరుక పరచదలచి సంకెళ్ళుల సడలించుకొని క్రిందికి యురికి తలారుల వెంబడించెను.

ఇంతలో దొల్లి వసంతసేన శరణమొసంగ దురోదరదుర్వ్యసనగమును వీడి బౌద్ధాశ్రమ మవలంబించి దిరుగుచుండిన సంవాహకుడు విధివశంబున జీర్ణోద్యానములో సంచరించుచు యెండాకు ముసుగులో, గురగురలాడుచుండిన జీవునిబాధ గాంచి కదలించిజూచి వసంతసేనగ గుర్తించి

ప్రత్యుపకారమొనర్పు నవకాశ మొదవెనని సంతసించి యోషధీప్రయోగమున బ్రతికించి వెంటగొనివచ్చుచుండెను. వీరును, చారుదత్తుని మరణశిక్ష సంగతివిని వధ్యస్థానమునకేగిరి. ఇంతలో శర్విలకుండు సహాయ మిత్రుల తోడ్పాటున నార్యకుని వెలికొనుటయేగాక జెలరేపి పాలక భూపాలుని రాజభ్రష్టుని గావించి రాజపీఠమెక్కెను. రాజ్యాధికారము స్వవశమైనంతనే యార్యకుడు చారుదత్తుని దుస్థితి నెఱిగి క్షమాపణ సందేశమంపెను. అందరు కొఱతకొయ్యా చెంత మూగిరి. కళ్యాక చారుదత్తునిచావు జూడదలచి వేడుకతో వచ్చి సంబరపడుచున్న శకారుడుకూడ నచ్చటనే యుండెను.

నిజము బయటపడ్డది. ఆర్యకనరపాలుడు చారుదత్తుని విపులైశ్వర్య సంపన్నునిగా జేసెను. వసంతసేన దాదాపు పోయిన యసువులమరల దెచ్చుకొని నిరాటంకముగా విపులైశ్వర్యవిరాజితుండగు సద్గుణానీకభూషణుండగు చారుదత్తునితో యథేచ్ఛాసంభోగసుఖానుభవముల దేలగలిగెను. శర్విలకుడు మదనికతోడ రాజోద్యోగ గౌరవములనుభవించుచు సుఖముగనుండెను. చందనదాసాది భృత్యకటకంబెల్ల నెత్తువడియ 'నా బాలగోపాల మఖిలసద్భ్వజము నానందమున మున్గి యతిశయిల్ల' మృచ్ఛకటికా ప్రదర్శనపు తెరంగము ముగియుచున్నది.

సమర్పణము

(దుగ్గిరాల పల్లంరాజు గారు.)

(సారస్వత మిత్రమండలి)

సీ॥ లలితమోహనములౌ ♦ లతికాగ్రములఁదోచు । తలిరుటాకులయంక ♦ తలములందు
అలవోక విరిగెడు ♦ మొలకలఁ జిగిరించు । చిగురాకులమఱుంగు ♦ చెఱఁగులందు
గుమిగూడి యొదిగెడు ♦ గుజ్జుపూ పొదల లే । యాకుటడ్డాల యు ♦ య్యాలలందు
చదలంటి పరబారు ♦ శాఖలవిలసిల్లు । నెలమావి చిగురుఁ బ ♦ య్యెదలయందు

గీ॥ సరసదరహాస సౌవర్ణ ♦ సురభికుసుమ
గుచ్ఛములనేర్చి నీమెడఁ ♦ గూర్చుచుంటి
నమ్మ! శ్రీభారతీదేవి! ♦ అందుకొనుమ
పూర్ణదయతోడ నియ్యదే ♦ "పుష్పమాల"

సెలయేరు.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

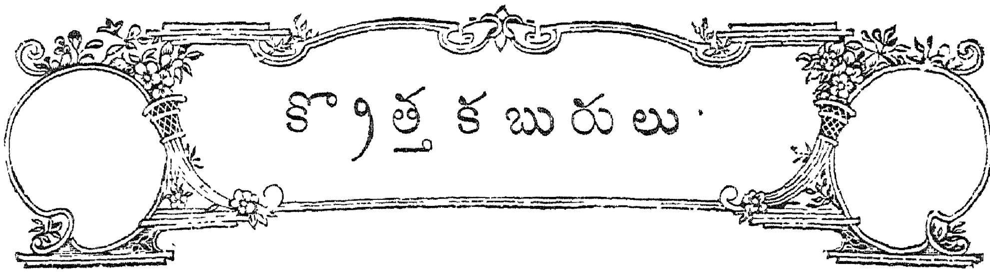
గీ॥ అలలచేతుల నిఱుఁగెలంకులకునొత్తఁ
బడినరీతిగఁదగు చెట్లవరుసలల్ల
వానితాఁకుల గగ్గురుపాటుగొన్న
పొలుపువహియింపఁ జక్కఁగా మొగ్గదొడిగి॥

గీ॥ వాంశికనికుంజకములేల పాటపాడ
శరవణముపిల్ల నవ్వులసన్న సేయఁ
గానఁబడునట్లు తమమోహకము తెఱంగు
దారినరికట్టి పెనురాలు బారుదీర్ప॥

గీ॥ మలయపవనాంకురములకు మనసుగదల
నడవిపువ్వులు వేణి యందలపరించి
నునుఁగుగందంబు నెమ్మేను మెఱయనలఁది
యంచపూఁబోండ్లతో మాటలాడుకొంచు॥

గీ॥ ప్రక్కప్రక్కల కొదుగుచు వారికెల్లఁ
పావకప్రేమ రాజ్యంబు ధన్యజన్ముఁ
దైసవేనికిఁగట్టి వేయంగఁదలఁచి
యేగెదో? తెల్పఁగదె? సెలయేటిబోటి!

గీ॥ నిన్నువాడు కవిత్వమందిరమునందు
నిలిపి స్వాగతమర్పింతు; నేనుగవినిఁ
బ్రకృతిసౌందర్య చిత్కళోపాసకుఁడను
సుకృతవశమున నిన్నుఁజూచుట లభించె॥

(సిరుగూరి జయరావు గారు, బి. యస్సి)

ఎమ్మే ప్యాసయి కాలేజీలో మాష్టరైనానన్నమాటే గాని నాకొక్క రోజైనను మనస్థిమితము లేకపోయినది. ఆనాఁడు సెలవుగనుక సాయంత్రము బయలుదేఱి రామన్నపంతులింటికి వెళ్ళితిని. గదిలోఁ గిటికీవద్దఁ గూర్చొనిరామన్న పంతులేదో వ్రాయుచుండగాఁ బ్రవేశించితిని.

"ఏమోయి, పంతులూ! ఒక్కనాఁడైనా మాయింటికి దయచేసినావు కావుకదా. నీలోకోద్ధరణ దీక్షలో మనుష్యుల నందఱను మఱచిపోవలసినదేనా."

రామన్నపంతులు మొకముపైకెత్తి, నన్నుచూచి, కొంచెముగానవ్వి, తానువ్రాయుచున్న కాగితములనొక మూలకుఁద్రోసినాఁడు. తాను కూర్చొనిన కుర్చీనుండి లేచి, నన్నందులోఁ గూర్చొనమని, ప్రక్కనున్న మంచముపై దాను కూర్చొనెను. మామూలుగాఁ జాలమంది పెద్దమనుష్యులు వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు కాని రామన్నపంతుల కశ్రద్ధ పుట్టుకతో నంటఁబట్టినది; కనుకఁ గుర్చీలు, బల్లలు, సరిగా నలంకరించుట మొదలైనవి లక్ష్యపెట్టడు. ఒకమూలనొక కుర్చీ, బల్ల; ప్రక్కనే మంచముపై నలిగి పోయిన పఱుపు, పుస్తకములు; వీనిమధ్యఁ దాను!

‘పంతులూ! నీవేమి చేయుచున్నావో చెప్పవుకదా! బి. యే. ప్యాసయి మూఁడేళ్లయినది. ఉద్యోగమునకుఁ బ్రయత్నించవైతివి. పోనీ, బ్రహ్మవ్రాతలు వ్రాయుచున్నావనుకొందమా, అందులో నొక్కటైనా ప్రచురింపవు. నిన్నా బాగుపఱచుకొనవు. నీవ్రాతలతో దేశమునకా యుద్ధరింపు జేయవు. మఱి నీయుద్దేశమేమిటో తెలియకున్నది.’

పకపకమని నవ్వినాడు రామన్న పంతులు; జవాబు చెప్పడాయెను. మంచము మీఁదనున్న యొక పుస్తకము తీసిచూడ మొదలిడినాఁడు; దానిపేరు Relativity Theory దానిని గుఱించి విన్నానుగాని, నేనెన్నఁడును దానిని జదువలేదు. ప్రపంచమునంతా తలక్రిందులు చేసిన సిద్ధాంతమఁట! దానివిషయమై రామన్నపంతులునే యడిగి తెలిసికొన వలెనని చాలమార్లు తలఁచియుంటిని; నేఁడవకాశము దొరకెనని సంతోషించితిని.

‘రామన్నపంతులూ! నీకీపుస్తకములన్నిటిని జదువవలెనను పిచ్చెందుకు పుట్టినదోయ్. పుణ్యమా, పురుషార్థమా?’

ఎంత పలుకరించినా పలుకడు మా రామన్నపంతులు. వాగినాఁ ‘అభంగతరంగ

ప్రవాహము' వంటివాగుడు; మానవమువహిం చెనా శివతపస్సు. ఈపని చర్యలు క్రొత్త వారికిఁ గోపము కలిగింపక మానవు.

ఎట్టకేలకుఁ గూనిరాగము తీసినా డయా రామన్న పంతులు!

'వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా?'

పెదవికూడ కదపినాడు:—

'రవీంద్రనాథుఁడు జర్మనీకి వెళ్ళియైన్‌ స్టైనుతో విందారగించునాఁడోయ్; నిరంకుశ కవితా గౌరవములో లోకము జయించిన రవీంద్రుఁడు- నిరంకుశ శాస్త్రప్రగల్భశ్రీ ముతోఁ బ్రపంచము నూటాడించిన ఐయిన్ స్టైను! రెండు మహాశక్తులొక్కచోటఁ గూడిన తర్వాతఁ బ్రపంచమాఁగఁగలదా!

'వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా!'

పగిలిపోలేదా, పగిలిపోలేదా, లేదా, లేదా, యని మంచముమీఁదనుండి లేచి, యనూహ్యంతముగా నాచేయి నొక్కివైచెను. ఉద్రేకపూరితములైన యాతని వెఱ్ఱిచేష్టల కలవాటైన వాఁడనేగాని, యీమాటు నొక్కిన చేయిమాత్రమిప్పటికిఁగూడ నొప్పి పెట్టుచునే యున్నది.

'ఎంతప్రతిభావంతుఁడోయ్ మా యైన్‌స్టైను. గణితశాస్త్రములో, జ్యోతి శ్శాస్త్రములో, భౌతిక శాస్త్రములోఁ బ్రచండ మార్తాండుఁడయ్యా మాయైన్ స్టైను. అశేష శేముషీ శేషుఁడయ్యా మా యైన్ స్టైను. బ్రహ్మాండ నిర్మాంత......'

బడబడమని పుస్తకములన్ని పరుపు చుట్టకొఁగూడ జారి క్రిందఁబడిపోయెను. 'రామన్న పంతుల యుపన్యాసోద్రేకమునకుఁ [illegible] తరువాయి! కానియింతటితో ఆఁగినాఁడు. మేమిద్దఱము పుస్తకములన్నిం టిని బైకెత్తితిమి

రామన్న పంతులేవేవో చదువు కొన్నవాఁడని తెలియునేగాని, యింతటి సర్వజ్ఞుఁ డని నాకు బొత్తిగాఁ దెలియదు. కాని యీ పుస్తకములను సవరించునప్పుడు నాగుండె గుభేలుమన్నది. ఒకటా! రెండా!! సకలశా స్త్రములు సకలభాషలు ఆపుస్తకములలోఁ గలవు. రెలటివిటీథియరీ మొదలుకొని నబ్బుబుడగదాఁక కుజగ్రహము మొదలు కొని విద్యుదణువుదాఁక Electron బృదారణ్య కోపనిషత్తు మొదలుకొని కరుణాతరంగిణిదాఁక షేక్స్పియర్ మొదలుకొని బెర్నార్డుషా దాఁక వసుచరిత్రము మొదలుకొని యెంకి పాటలదాఁక వోలేర్ మొదలుకొని అన టోల్ ఫ్రాన్స్‌దాఁక పరాసుభాషలో ఇట లీలో, తురకములో, కన్నడములో, హిందీ లో ఎన్నెన్నో పుస్తకములు!

ఇన్ని పుస్తకములను జూచుసరికి రామన్న పంతులుపై నాకుఁ గోపము హెచ్చినది. ఏమిటోయి, వెఱ్ఱివాఁడా! ఇంత గ్రంథపరిచయము కలవాఁడవు; ఆంధ్రభా షలో వ్రాసిప్రచురింపరాదా? అనికోపము తోనంటిని

ఈమాటుచేతిలో నింకొకగ్రంథము పుచ్చుకొన్నాఁడు. దానిపేరు ముస్సోలిజీవితము. ఇటలీలోఁ జండశాసనుఁడైన యీముస్సోలినీ మంత్రిని గురించి కొంత తెలిసిన వాఁడనే;

ప్రవాహము' వంటివాఁగుదు; మానమువహించెనా శివతపస్సు. ఈపని చర్యలు క్రొత్త వారికిఁ గోపము కలిగింపక మానవు.

ఎట్టకేలకుఁ గూనిరాగము తీసినాఁడయా రామన్న పంతులు!

'వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా?'

పెదవికూడ కదపినాఁడు:—

'రవీంద్రనాథుఁడు జర్మనీకి వెళ్ళి యైన్‌స్టైనుతో విందారగించినాఁడోయి; నిరంకుశ కవితాగౌరవమున లోకము జయించిన రవీంద్రుఁడు- నిరంకుశ శాస్త్రప్రాగల్భ్యముతోఁ బ్రపంచము నూటాడించిన యైన్‌స్టైను! రెండు మహాశక్తు లొక్కచోటఁ గూడిన తర్వాతఁ బ్రపంచమాఁగఁగలదా!

'వడి రెండొకటి కాఁగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు పగిలిపోలేదా!'

పగిలిపోలేదా, పగిలిపోలేదా, లేదా, లేదా, యని మంచముమీఁదనుండి లేచి, యమాంతముగా నాచేయి నొక్కివైచెను. ఉద్రేకపూరితములైన యాతని వెఱ్ఱిచేష్టల కలవాటైన వాఁడనేగాని, యీమారు నొక్కిన చేయిమాత్ర మిప్పటికిఁగూడ నొప్పి పెట్టుచునే యున్నది.

'ఎంతప్రతిభావంతుఁడోయ్ మా యైన్‌స్టైను. గణితశాస్త్రములో, జ్యోతిశ్శాస్త్రములో, భౌతిక శాస్త్రములోఁ బ్రచండ మార్తాండుఁడయ్యా మా యైన్‌స్టైను. అశేష శేముషీ శేషుఁడయ్యా మా యైన్‌స్టైను. బ్రహ్మాండ నిర్వాంత......'

బడబడమని పుస్తకములన్ని పరుపుచుట్టుకోఁగూడ జారి క్రిందఁబడిపోయెను. రామన్నపంతుల యుపన్యాసోద్రేకమునకుఁ జెంపులెక్కలే తరువాయి! కానియింతటితో నాగినాఁడు. మేమిద్దఱము పుస్తకములనన్నింటిని బైకితీసితిమి

రామన్న పంతులేవేవో చదువువాఁడని తెలియునేగాని, యాతను సర్వజ్ఞుఁడని నాకుఁబూర్తిగాఁ దెలియదు. కాని యా పుస్తకములను సవరించునపుడు నాగుండె గుభేలుమన్నది. ఒకటా! రెండా!! సకలశాస్త్రములు సకలభాషలు ఆపుస్తకములలోఁ గలవు. రెలటివిటీథియరీ మొదలుకొని నబ్బుబుడగదాఁక కుజగ్రహము మొదలుకొని విద్యదణువుదాఁక Electron బృదారణ్యకోపనిషత్తు మొదలుకొని కరుణాతరంగిణిదాక షేక్స్‌పియర్ మొదలుకొని బెర్నార్డ్షా దాఁక వసుచరిత్రము మొదలుకొని యెంకిపాటలదాఁక వోల్టేర్ మొదలుకొని అనటోల్ ఫ్రాన్స్‌దాఁక పరాసుభాషలో ఇటలీలో, తురకములో, కన్నడములో, హిందీలో ఎన్నెన్నో పుస్తకములు!

ఇన్ని పుస్తకములను జూచుసరికి రామన్న పంతులుపై నాకుఁ గోపము హెచ్చినది. ఏమిటోయి, వెఱ్ఱివాఁడా! ఇంత గ్రంథపరిచయము కలవాఁడవు; ఆంధ్రభాషలో వ్రాసిపరిచయింపరాదా? అనికోపము తోనంటిని

ఈమాటుచేతిలో నింకొకగ్రంథము పుచ్చుకొన్నాఁడు. దాని పేరు 'ముస్సోలిజీవితము'. ఇటలీలోఁ జండశాసనుఁడైన యీముస్సోలినీ మంత్రిని గురించి కొంత తెలిసిన వాఁడనే;

రవీంద్రనాథుఁడు ముస్సోలినితో "గూఢ ప్రసంగించెనఁట! కనుక [illegible] బ్రహ్మాండ భాండంబు" వగలగొట్టుటకై రామన్న పంతులు విజృంభించునని [illegible] నాచేయున్న ప్రమతని కందకుండ [illegible] కూర్చు. ని మొదలు పెట్టినారు [illegible] రామన్న పంతులు;—

" కిమపేక్ష్య ఫలం [illegible]యోధరాన్
ధ్వనతః ప్రార్థయతే మృగాధిపః?
ప్రకృతిః ఖలు సా మహీయసః
సహతేనా? న్యసముస్నతిం యయా!

ఆహా! కవియనఁగఁ గాళిదాసేనోయ్, ఉద్ధతములయిన వాక్యభావములతో, సాన దీసిన శాస్త్రబుద్ధితో, గంభీరముగ వ్రాసినాడు స్వాతంత్ర్యదీక్ష మనసారఁ గల్గిన గదా? కవి నిజమైనకవి యగుచున్నాడు; "సహతేనాన్య సముస్నతిం!" స్వాతంత్ర్య గీతికలు పాడిన కాళిదాసుచేత నే కదా యుజ్జయిని తరించెను; అట్టి తిక్కనకవీశ్వరుని గల్గుటచేతనే కదా యాంధ్రరాజ్యము తరించెను. వీరవ్యక్తులను సృజించి, దేశోద్ధరణముఁ చేయవలెనన్నఁ గవుల ప్రోత్సాహమే కదా ప్రధానము. ఇటాలియన్ కవి యేమన్నాడు.

"లా వైటా మీా ఎకార,
లేమోర్ ఏంకోర్ పయు,
మా పెక్ లాలిబెర్టాలిడో ఎన్నాంబి!"

,, నాకు బ్రతుకుపైఁ దీపికలను; ప్రేమముపై మఱింత; కాని స్వాతంత్ర్యమునకై యీరెంటిని ద్యజించెదను." ఇట్టి ప్రోత్సాహముల ప్రోవు భౌతికస్వరూపమును పొందెనాయనునట్లు ముస్సోలినీ యవతరించినాడు

ముస్సోలినీని గుఱించి ఘనప్రసంగమారంభించిన రామన్నపంతులు నాపుటకష్టము, ఈధోరణిలో వైర్ స్టైయిను రెండిటికీ [illegible] పట్టినాను. కాని [illegible] తెలియునన్న యూశతో [illegible] నిరాడంబ ప్రతిభ [illegible] మర్యాదతో నేను నిర్ణయించు [illegible]

రామన్న పంతులు సంభాషణలన్ని యుపన్యాసములవలెనే యుండును, అంత స్వాచ్ఛంద ధోరణిలో మాటలాడు రామన్న పంతులను జూచినచో గ్రామ్యవాదులందరు గడ గడలాడిపోయెదరు.

"తలఁచుకొలఁదిదుఃఖము కలిగించును కదా నిర్మూలముగ క్షయించిన ప్రాక్తన హైందవ ప్రతిభావికాసము జగము నూటాడించిన ప్రపంచచాణక్యుని చర్యలు భారత భూమినుండి యంతరించి నేటికి నిటలీలోఁ బునఃప్రత్యక్ష మగుచున్నవి! రాజతిరస్కృతుఁడైన చాణక్యుఁడు, స్వయంప్రతిభాశక్తి మూచే నమానుషక్రియాధురంధరుడై దుష్టరాజులను జిత్రవధగావించి మగధరాజ్యమున నిజశక్తి స్థాపించినాడు; రాజపోషణలేక జీవనోపాధి స్వాతంత్ర్యమునకును మర్యాదకును లోటుగాని జీవనోపాధి లేకకష్టదశలో నుండి రాజ నిర్మూలనమునకై ప్రజాసమాన స్వాతంత్ర్యమునకై కంకణము గట్టుకొని తుదకు పలుకష్టములఁ జిక్కి తుదకు ఇటలీ రాజ్యమున నిరంకుశయాజమాన్యమును వహించినాడు. ముస్సోలినీ! ఎట్టిమనశ్శక్తి చేతఁ గలికాలమున నిరుపయోగమగు నట్టి మనశ్శక్తిచేత—మహాత్ముఁడు భారతమోక్షమును గల్పించనెంచెనో యట్టి మనశ్శక్తిని క్రియాశక్తిగ మార్చివైచి ప్రపంచచాణక్యుని యుద్దండ ప్రతిభతో ముస్సోలినీ నేటికి నిటలీలోఁ జండశాసనుఁడైనాడు! మొన్న

మొన్న నేపథ్యసంగీత నాయకులలో ప్రఖ్యాతుడైన కైజరు నేటికి జీవచ్ఛవమైనాడు; కాని, యతనికి బదులు యూరోపుఖండము నాలుగు దిక్కుల నలుగురు శాసకులు కలిగినారు:— స్పెయినులో డిక్టేటరా, రష్యాలో ట్రాట్స్కీ, టర్కీలో గమాల్ పాషా [illegible] యిటలీలో బెనిటో ముస్సొలినీ! ఇతడు చిన్న తనమున విద్యనభ్యసించు బడిలో [illegible] యుండుగ నుండెను. ఇతడు స్వాతంత్ర్య బుద్ధి గలవాడు కనుక నక్కడ ఒక పెద్దతో దెబ్బ లాడి పనికి రాజీనామా యిచ్చెను. తరువాత దేశాంతరముపోయి యనుభవించిన యిక్కట్లు వర్ణింప దరముగాదు. కాని యూరోపియా ణములలో నేర్చిన సంగతులచేతనే యిప్పటి కష్టముల వలన నేర్చిన యోగ్యపు చేతనే యాతడు ముందునాటికి జండశాసకుడై నాడు. ఎన్ని కష్టములనోర్చినఁ గాని దీక్షా వంతులకు జయముకలుగునా? ఎన్ని కష్టముల నోర్చిన గాని యువకులు దీక్షావంతులు కాఁగలరా? భారతభూమికిఁ బునరుద్ధరణము పునఃప్రకాశము, పునస్స్వాతంత్ర్యము కలుగవలయునన్న యువకులకు, విద్యావంతు లగు యువకులకు దేశాటనము దేశాంతర ప్రయాణము మొదలైనవి విద్యార్థులుగ ప్రాక్తనాచార్యసంప్రదాయరీతిగా నియమించి కష్టములసంగతి వారికిజూపించి త్యాగగుణము పుట్టించి మన యువకులను "నిర్మింపవలెను" గాని నేటినాటి శిథిలసాంఘిక పద్ధతులనే సాగించితిమా నేటినాటి బాల్యవివాహాది శృంఖలములను మన యువకులకుఁ దగిలించి విద్యాసమాప్తి కాకమున్నే యార్జనోపాయా న్వేషకులుగఁ జేసితిమా నిరంకుశ క్రియా ధౌరంధర్యమునకడ్డుబాటలను కట్టితిమా— [illegible] [illegible] నాయకన్నా, జీవన్నా, [illegible] [illegible] మూర్ఖ [illegible] [illegible] కైవైకె.

ఓహో! ఇప్పటి యీతని మూర్తి చూచిన [illegible] శరీరము జల [illegible] దివ్యశక్తి తనలో నావేశించినట్లు, చంద్రచాణక్యులు తనలో మూర్తీభవించినట్లు, ముస్సోలినీ తనలో లీనమైనట్లు, దేశభక్తి తేజోరూపమై ముఖ మందు ప్రతిబింబించుచుండ, దేశోద్రేకము స్థూల రూపమై నేత్రములలో నిప్పులు రాల్చు చుండ, ఉత్సాహము సచేతనమై యంగము లను పొంగించుచుండ, నిజమైన యాంధ్ర వ్యక్తి యిట్టిదిరా యనునట్లు—ఆతఁడు నాముంగట నిలచియుండెను.

వివిధశాస్త్రములను, బహుగ్రంథము లను, అనేక సమస్యలను, తనకు [illegible] గొనువాతని మేధాశక్తి పరిమాణము లును, పరిణామములును, ఎట్లుండునో? సూక్ష్మతమమైన విద్యుదణువు మొదలుకొని, యనంతమైన బ్రహ్మాండము దాఁక యాతని తలపులు తిరుగుచుండునుగదా. అతని యాలోచనల పరిణామములన్నియు యతని [illegible] కూర్చుండును.

అంబరమంటి [illegible] (బ్యాభనా) [illegible] [illegible] గనిన్నవ! స్ఫుటనటనానురూపములు' కదంబము తనిచర్యలు.

రామన్నపంతులు ఉద్రేకముకొంత చల్లారినతర్వాత మరల కూర్చుండెను.

ఈమాటు కొంత ధైర్యము చేసికొని యిట్లు ప్రశ్నించితిని.

"ఇటలీలో శాసనదార్ఢ్యము (Despotic Reign) హెచ్చినదనియు, అందు చేతఁబ్రజాస్వాతంత్ర్యమునకు భంగము వాటిల్లెననియుఁ జెప్పుచుండిరి. ఇంగ్లాండులోఁ బ్రధానమంత్రియైన బాల్డ్విను, ముస్సొలినీకిక్రిందనున్న ప్రజల స్వాతంత్ర్య రాహిత్యమును గుఱించి వెక్కిరించెను. అట్టి ముస్సొలినీయొక్క చరిత్రవలన మనకేమియును లాభములేదు. ప్రజాస్వాతంత్ర్యమునకై పాటుపడుచున్న భారతదేశమునకుఁ బ్రతిరోధమును గల్పించు ముస్సొలినీ చర్యలెందుకుఁ బఠించవచ్చును?"

రామన్నపంతులు కొంత వెటకారముతోఁగొంత కోపముతో నిట్లనెను.

"ప్రజాస్వాతంత్ర్యమును భావరహితమైన యాదర్శముగా పెట్టుకొనుటచేతనే మన విద్యావంతులు జాతీయస్వాతంత్ర్యమును దూరముచేసివైచి, యుభయభ్రష్టులౌచున్నారు. ఇంగ్లాండుదేశమునే యాదర్శముగా నుంచుకొన్నచో భారతరాజకీయాభ్యుదయము సున్నయగును. ప్రజాప్రభుత్వమో సార్వభౌమప్రభుత్వమో సమితిప్రభుత్వమో యేదోయొకటి తర్వాత జూచుకొనవచ్చునుగాని మొట్టమొదట గావలసినది నిరాఘాటమైన జాతీయస్వాతంత్ర్యము. ఏనాటివఱకు గ్రియావిజృంభకులై మనయువకులు జాతీయస్వాతంత్ర్యమునకై జాతీయప్రతిభావికాసమునకై జాతీయాదర్శప్రకటనకై పూనుకొనరో — ఏనాటివఱకు ముస్సొలినీ స్థాపించి జయింపజేసిన ఫేస్సిసం (Fascism) యొక్క యుత్సాహముతో యువజనసంఘము ప్రబలదో యానాటివఱకు భారతదేశమునకే యధోగతి పట్టును; ముమ్మాటికిని పట్టును. ప్రాణములను దిగంచి లోకాపవాదములను త్యజించి కేవలకార్యసాధకులై ముస్సొలినివంటి క్రియాశూరుని యాధిపత్యమున మన యువకులు నూతనశకారంభమును నెలకొల్పవలెను. ఇట్టి ప్రేరణలను మన దేశమునఁ దెచ్చుబాధ్యత పెద్దలయందున్నది. ఈ సమస్యారహస్యమును దెలిసికొని ముస్సొలినీ చర్యల రీతులనుగ్రహించి దేశాభ్యుదయ దీక్షాకంకణముఁ గట్టుకొని మనము విజృంభింపవలెను.

నేనిట్లంటిని:— "ముస్సొలినీయొక్క వ్యక్తిమాహాత్మ్యమును వర్ణనాతీతమును మెచ్చనేగాని రవీంద్రనాథునకు ఫేస్సిసం మీఁద దయలేదు. ప్రజల యాత్మస్వాతంత్ర్యమునకుఁ బ్రతిబంధకమని గర్హించెను. అట్టి తీవ్రమైన మనస్యమును నేను మనమనుభవించుచున్న శాంతమైన రాజపాలనమునకు విరుద్ధమనుకొనినట్లు అగుచున్నది. నూఱు వందల సంవత్సరములు పలుకష్టములుపడి థగ్గీ పిండారీ మొదలైన భయంకర వ్యాపారములను నిర్మూలముఁ గావించి యరాజకమైన భారతదేశమును సరాజకమును జేసి నాగరికతను ప్రబలజేసి మనదేశమున శాంతి నెలకొల్పిన యాంగ్లపరిపాలనమునకు క్షోభింపక కల్లోలమును నుత్పాదించు ఫేస్సిసం మొదలైన భయంకరోద్యమములను సాగింప దలంచినచో భారతదేశములోన రాజకత్వము శాంతిరాహిత్యము దారిద్ర్యము, క్షామము మొదలైనవి ప్రబలవా?"

రామన్నపంతులు తీక్ష్ణమైన దృష్టి నాపైఁ బ్రసరించి, యిట్లని చెప్పెను.

“ఆహా! ప్రపంచములో నిట్టిసందర్భము నైనను బోధపఱచుకొనవలెనను గాని, విద్యావంతులైన భారతీయుల మనస్తత్వము మాత్రము, అగ్రాహ్యము కదా! ఎన్ని తన్నులను దినుచున్నను ‘మన కెంత కురా తగాయిదా’ యని వెనుకకు జాఱుదురు; ఎంత దారిద్ర్యములకుఁ బాత్రులైనను ఉన్నదే చాలునని, జాతకఫలమని, మనస్సునుశాంతి పఱచుకొనుదురు;—ఎంత యుద్యోగతిలోనున్నను, ఆంగ్లరాజ్యనాగరికత వలనేగదా యీపాటి యౌన్నత్యమైనఁ గలిగినదని సమాధాన పఱచుకొనుదురు;— ఇట్టినిష్ప్రయోజనమైన మానసికతత్వము మనరక్తనాళములలో ననర్గళముగాఁ బ్రవహించుచున్నది. అన్యదేశ చారిత్రములు మనకుఁ దెలియవు; అన్యదేశీ యోద్యమములు మన మెఱుగము. ఇన్నాళ్లు మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము దయవలన నాంగ్లరాజ్య చారిత్రముసే నిరుపయోగముగ బట్టీపెట్టుట మన యువకులకు నలవడెనేగాని, నానా దేశచారిత్రములను నేర్చుభాగ్యము లేకపోయినది. విశ్వజనీనాదర్శములకుఁ బేరుపొందిన రామలింగారెడ్డిగారి యాజమాన్యమున ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకు వేఱువిధమైన విద్యాదశ లబ్బునని నమ్ముదుముగాక.

నేను రూఢిగాఁ జెప్పఁదలఁచిన దేమనఁగా—మన దేశదారిద్ర్యము, దేశనాగరికతావిహీనత, దేశవిద్యారాహిత్యము, దేశనైచ్యముఁ దెలిసికొనవలెనన్న యూరోపాశియా ఖండములలోని యితరదేశములతో సమమింపవలెను. అప్పటికిఁ బ్రస్తుత భారతదశతోఁ దృప్తిపొందుట యుక్తమా, లేక సకల నిబంధనలను త్యజించి, తత్క్షణమే క్రియా విజృంభకులముకాఁవుట కర్తవ్యమా యను నది తెలియఁగలదు. మొన్న మొన్ననే హిందూదేశమున సంచరించి, వెళ్లిపోయిన ఆల్డస్ హాక్స్లీ నిష్పక్షపాతముగఁ దనకుఁ దోఁచిన దానినట్లు వ్రాసెనో చూతుము.” అని తనపఱుపు చుట్టలో నలిగిపోయిన పత్రికను దీసెను. దానిపేరు, “నేషన్ అండ్ అథీనియమ్,” అందులో Aldous Huxley వ్రాసిన ‘Diary of an Eastward Journey’ యనుశీర్షికనుండి యిట్లు చదివెను.

“—India is depressing as no other country I have ever known. One breathes in it not air, but dust and hopelessness. The present is unsatisfactory, the future is dubious and menacing. The forces of the West have been in occupation for upwards of a century and a half. And yet five generations of peace and settled Government have made the country, as a whole, no more prosperous than it was in the days of anarchy; according to some authorities, such as Digby, they have made it much poorer. Millions at any rate, are still admittedly without enough to eat, all their lives. Custom and ancient superstition are still almost as strong as they ever were, and after a century and a half of Westren Government, nine Indians out of ten cannot read or write, and the tenth who can detest the Europeans who taught him. The educated and politically conscious profess democratic principles; but their instincts are profoundly and theoretically, to see the country “progressing” in the Western sense of the term; but the practical am-

bition of most of them is to secure a quite job without responsibilities or risks.

Meanwhile the mountains of unnecessary labour, of erritable hardship and superfluous suffering are piled up, patiently, higher and ever higher. Millions upon millions are born and painfully live—to what end? God knows, it is hard enough to find a reason anywhere, West or East. But in India there is no conceivable answer to this question, at any rate in terms of the present existence.

Metumpsychosis had to be invented and the doctrine of Karma elaborated with a frightful logic before the serried, innumerable miseries of India could be satisfactorily accounted for"

ఈవాక్యములను వినునప్పటికి నాకు మనస్సంచలనము కలిగెను. రామస్వామి పంతులు భావోద్రేకమునకుఁ గారణమాతని యామూలవిజ్ఞానమని గ్రహించితిని. రవి యస్తమింపని యాంగ్లరాజ్యమునుండి వచ్చిన హాక్స్లీకి, ఇండియానుజూచినంతనే శోభావిహీనమై, దారిద్ర్యసంకలితమై, నిష్ప్రయోజకజీవులైన ప్రజలతో నిండినదై కానుపించెను. "పాశ్చాత్యుల ప్రభ యీ దేశములో దాఁదాపు నూటయేబదివత్సరములనుండి వెలుగుచున్నది. అయినప్పటికి నైమితరములనుండి స్థాపింపబడిన శాంతి వలన స్థిరమైన ప్రభుత్వమువలనను దేశమునకుఁ గలిగిన సంపద, యరాజకపునాటికంటె నెక్కువగా లేదు. డిగ్బీవంటివారి యభిప్రాయమున మఱింత దరిద్రమైయున్నది. ఎటులైనను, తమ బ్రతుకంతయునుఁ దినుటకుఁ జాలక లక్షలు ప్రజలు గలరు." ఈఘోరణిలో హాక్స్లీ వ్రాసినాడు.

చీఁకటిపడెను; ఇంటికిఁ బోవుటకు వేళయతిక్రమించెను. ఐన్ స్టైనును గుఱించియు, రెలటివిటీథియరీని గుఱించియు జర్చించినచో దేశాతీతమై, ప్రభుత్వాతీతమై, లోకాతీతమైన నిర్వర్ణ్యప్రపంచములో దిఱుగుచుండెడివారము. కాని యాకస్మికముగా ముస్సోలినీ చర్చలోనికి దిగుటచేత దేశభక్త్యుద్రేకములో నాతనియుపన్యాసము ముగియఁబడెను. ఐన్ స్టైనునుగుఱించి మఱొకమాఱు వినవలెనను నుత్సాహము నతనికెఱింగించి, నాటికి సెలవుదీసికొని, యింటికి మఱలితిని.

అనుధావనము

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రి గారు.

సీ॥ నవజపా సన్నిభంబగు ప్రాచిరాగమ్ము
వెనుక రాకాశశి వెడలుమాడ్కి
అతిసౌఖ్య సంధాయియయి పూర్వఘటనను
స్మృతి తలంగక వెంబడించుపోల్కి
తొలకరి వర్షధారలవెంట ధారుణి
సురభిళోచ్ఛ్వాసమ్ము చొచ్చుపగిది
ఘనఘనాఘనము గర్జనము వెన్క మయూర
షడ్జస్వరమ్ము తాఁ జనెడు విధము

గీ॥ అద్రిభూరి గుహాంతరాయాతసింహ
నాదమును బ్రతిరవమ్ము వెన్నాడు కరణి
నిన్ను వెన్నాడుచుంటిని నీవునటులఁ
జూచుచుండగనే యదృశ్యుండవైతి॥

గీ॥ ఏమితోఁచక కనుమూసి యెదను నిన్నె
సంస్మరింపుచు నుండఁగఁ జాళకంపు
పలుఁకు వినవచ్చె విని మొగమెత్తికనఁగఁ
బ్రక్కనే కూరుచుంటివి బళిర! నీవు॥

(పూఁదేనెనుండి)

నేత్రజ్వాల.

ఏకాంకరూపకము.

దృశ్యము 1.

దేవేంద్రుడు.

ఆచార్యా! కుసుమాస్త్రుడింకను రాకున్నవాడు. కతంబెయ్యదియో?

బృహస్పతి.

తలంచినంతనే వచ్చుచున్నాడు. వత్సా! ఎదురేగి తోడితెమ్ము.

దేవేంద్రుడు.

(ఎదురేగి) లక్ష్మీపుత్రా! స్వాగతము భవదాగమనంబున దేవతానీక మనుగ్రహింపబడినది.

(కైదండయొసగికొని తెచ్చును)

మన్మథుడు.

మహేంద్రా! పిన్ననగునన్నింత బొగడుట సరియగునా?- ఏమి? ఆచార్యులవారిక్కడనేయున్నారా? దేవగురూ! పంచాయుధుడు ప్రణమిల్లుచున్నాడు.

బృహస్పతి.

శుభమగుగాక. వత్సా! గురుజనంబుల యెడ నిరంతరము భక్తినెఱపుచుండువుగాక.

మన్మథుడు.

అనుగ్రహీతుడను. మహేంద్రా! పిలువ బంచినకతము తెలియవచ్చునా?

దేవేంద్రుడు.

తెలియకున్నదా? సురానీకము దిక్కుతెన్నులేనివిపదంబోధిబడి కొట్టుకొనుచుండుట. వీరు మనుటో చనుటో నీవునిర్ణయించవలసియున్నది.

మన్మథుడు

ఏమి? సురానీకము దిక్కుతెన్నులేని విపదంబోధి బడికొట్టుకొనుచుండెనా? ఈ విషయము నేను నిర్ధారించవలసియున్నదా? నీపలుకు లేవియు నాకర్థమగుటలేదు.

దేవేంద్రుడు

అర్థమగుమాట కేమిగాని నీభుజాబలంబునను, నీశరసంధాన నైపుణ్యంబునను త్రింశత్కోటి దేవతల జీవితము లాధారపడియున్నవి.

మన్మథుడు

నిక్కమే? మహేంద్రా! నిక్కమే వచించుచుంటివా? నాభుజబలంబును, నాశరసంధాననైపుణ్యంబు నా దేవతల రక్షించునది? ధన్యుడను. మున్మూటికిని ధన్యుడను. మహేంద్రా! సావధానుడను. వేగమే వచింపుము. ఎవ్వని నాపుష్పనారాచంబులపాలు గావింపవలయునో, ఏమహాత్మునికి తపోభంగంబు గల్గింపవలయునో, ఏయోగీంద్రునకు కాంతాలాలసత్వమును

గఱపవలయునో, ఏవిరాగికి సరాగంబుల నేర్పవలయునో, వేగమెవచింపుము. దేవతల శ్రేయోదాయకమగు కార్యనిర్వహణంబున నితడగ్నిం దుముకగలఁడు, కులపర్వతంబులగొని తేగలడు, వేయేల? తనుత్యాగమేనిం జేయగలఁడు.

మహేంద్రుఁడు.

పంచాయుధుండవగు నీవంత పనికి సమర్థుండ వేగాని, ప్రస్తుతసందర్భమును వినిననించుక వెనుకంజ వేయుదు వేమోయని జంకుచున్నాఁడను.

మన్మథుఁడు.

మహేంద్రా! జంకుచున్నాడవా? నేను వెనుకంజ వేయుదుననియా? సాగరదుహితాతనూజాతుండనై, పంచాయుధుండనై వలరాచగద్దియనెక్కిన నేనా? వెనుకంజవేయునది? సంకోచమమాని సత్వరము వినుపింపుము.

దేవేంద్రుఁడు.

మంచిది. తారకాసురుడు చెదిరిపోయిన దైత్యులనొకటిగ జేర్చి ధర్మవిధ్వంసమును జేయుచున్నాఁడు. ఆతడింతలో నమరావతిని ముట్టడించు వార్తలు వినుచున్నాము. అతని నోడింపగల దళవాయి మనవీటనొక్కండును లేకుండుట నీకు విశదమే.

మన్మథుఁడు.

ఇంతయెఱింగియుండియు నన్నీపనికిఁ బురికొల్పుట పాడియే?

దేవేంద్రుఁడు

అదికాదు. వృత్తాంతము శాంతముగ వినుము. మహేశ్వరుడు హిమవత్పర్వతమున తపంబొనర్చుచున్నాడు. ఆతుహినాచల రాజునకొక కుమారీరత్నముగలదు. ప్రస్తుతమాబాల చంద్రశేఖరుని సేవార్థము పిత్రాదేశంబున తపోవనంబున నివసించుచున్నది. ఉరగభూషణుడామెను వివాహమాడిన మహాదేవుని వీర్యంబున నత్యద్భుత బలశాలియగు కుమారుడు జనింపగలడు. ఆతని బాసటతో దేవతానీకము దనుజుల బారద్రోలగలదు.

మన్మథుడు.

మహాదేవుని ముందట నా పంచాయుధత్వము? హనుమంతుని ముందట నా కుప్పిగంతులు? మహేంద్రా! నన్నిట్టి సంకటమున ముంపదగునా? ఆతపోధనునకు తపోభంగ మొనర్చిన నెఱిఁగి శపించిన నేమి కావలయు?–

దేవేంద్రుడు

లక్ష్మీపుత్రా! ఏలయీ యధీరాలాపములు? నీవు కోరికొనిన పద్ధతియేగాని నేనొండనుడువలేదు. వాగ్దత్తమొనర్చి నిరాకరించుటకంటె కృపణత్వమొండుగలదా? అదియునుంగాక నిదిసత్కార్యము. దీనదోసగులేల చేకూరును? నీమిత్రుడు వసంతుడు నీవెంటనే వచ్చునట్లాజ్ఞాపించెద. నీమేనమామ నీకెప్పుడును సహాయముచేయుచునే యుండును. నీవు జంకబనిలేదు. తపోవనంబున కేగుట కాయత్తమగుము. (తెరపడును.)

దృశ్యము 2.

(ఏకాంతమందిరము.)

రతి.

[illegible]నా! నాకేమియో భయమగుచున్నది. ని[illegible] [illegible]శయానవ[illegible] వలదు.

మన్మథుడు.

ప్రియా! ఏటికిట్టి సంకోచము దేవకార్యమును నిర్వర్తించి వేగమే వత్తునుగదా?

రతి.

శరజీవుల చేపట్టిన నిదియే యవస్థ. అందునను మీరు సామాన్యపు శరజీవులు గూడ గారు. మీ పుష్పయుద్ధత్వముఁ జూచి దేవేంద్రుఁ డేతపస్విపైకైనా పంపును. ఆతఁడొకనాఁ డాగ్రహించిన నేమగునో కొంచమైన నాలోచింపరు. మీరుకూడ నాతఁడు చెప్పుట యే తడవుగ తగుదుమని ప్రయాణము కట్టుదురు.

మన్మథుడు.

ప్రియా! అటుకాదు పరమేశ్వరు నెదిరించుటకు నేనును సందేహించుచునే యున్నాను కాని వాగ్దానముచేసి యుంటిని. అదియునుగాక నియ్యది దేవకార్యంబగుట నేయపాయమును కలుగదని తోచుచున్నది. తారకాసురుని వలన వేలుపు లెంతోయిక్కట్టులఁబడనున్నారు వారలనిప్పుడు వర్జించుట సరికాదు. దేవేంద్రునంతటివాడు దేవతానీకము నీచే రక్షింప బడవలయునని ప్రార్థించిన నెట్లుత్రోసిపుచ్చగలను? ఇప్పుడు ప్రయాణమెట్లులును నిశ్చయము. నీవు చింతింపవలదు. నేను వైళంబ కార్యసాధన మొనరించివత్తును.

రతి.

అత్తగారితో చెప్పితిరా?

మన్మథుడు.

మా అమ్మతోనా? లేదు చెప్పలేదు. నీవును చెప్పవలదు. ఈప్రయాణము సంగతి తెలిసిన నామె యుపరోధించును.

రతి.

పోనిండు. నన్నుకూడ వెంటగొనిపొండు.

మన్మథుడు.

ఎక్కడికు?

రతి.

హిమాచలమునకు.

మన్మథుడు.

ప్రియా! ఏమికోరిక యిది?

రతి.

నన్నుగూడ హిమాచలంబునకు వెంట గొనిపొండు.

మన్మథుడు.

మంచిది. నీవచ్చుట నేమిచేయుదువు?

రతి.

మీ వెంటనుందును.

మన్మథుడు.

ఊహుఁ నచ్చలేదు.

రతి.

మీరుపయనమగుట నాకునునచ్చలేదు.

మన్మథుడు.

నచ్చకున్నను తప్పదని నుడివితినిగదా?

రతి.

ఇది యునట్లే.

(తెరపడును.)

దృశ్యము 3.

(హిమాచలప్రదేశము. ఒకవనమున శివుడు తపంబొనర్చుచుండును. గౌరి యా

తని సేవానురక్తయై యుండును.)

కోయిల.

కుహూ. కుహూ.

ఎలమావి.

కలకంఠమా! స్వాగతము. ఇదే రుచ్యంబులగు పల్లవంబులఁగుత్తుకబంటిభుజింపుము. ఇదే ప్రభాతాగతమందానిలంబుల పరిచర్య నందుకొనుము. ఇదె పూసెజ్జ యమర్పబడినది. ఇందుశాంతవై విశ్రమింపుము. వికసితంబులగు నీకుసుమంబుల పరిమళంబులాస్వాదింపుము. నీగానసుధారసమున నీవనంబునకు నూత్న చైతన్యమునుగూర్పుము

కోయిల.

ఎవరో గృహమేధివలె నున్నారే. (అటు చూచి) వృక్షరాజమా. నీచేయుసత్కారముల కెంతయు కృతజ్ఞురాలను. ఆహా! యీ బొండుమల్లియ లెంతమనోహరముగ పూచినవి. అళిందకుమారుడింకను రాలేదే.

మధుపము (ప్రవేశించి)

అక్కా! వచ్చితిని. నీకు కొంచెము మకరందము సేకరించి తెత్తునా?

కోయిల

వలదు. తమ్ముడా ఆపూచిన బొండుమల్లెగుబురుచూడుమెట్లు వాసించుచున్నదో. అదె! రసాల శాఖకు కృష్ణసర్పమెట్లు పెనవైచుకొని తలనుక్రిందకువాల్చి వాయుభక్షణము గావించుచున్నదో! అహో! యీ వసంత మెంతమనోహరముగా నున్నది?

మధుపము.

అక్కా! నేను వెళ్లుచున్నాను.

(అని గుంయిమని ధ్వనిచేయుచుపోవును.)

దృశ్యము 4.

పార్వతి.

ఈవనంబున నెక్కడ జూచినను క్రొత్తసింగారము జీరాడుచున్నది. ఏమి యీవసంతశోభ? ఏమియీకలకంఠి కంఠమాధురి? ఏమి యీతుమ్మెద పిండురెక్కల రొద? విచ్చుచున్న ప్రసవగుచ్ఛంబులు, గాగుడము లుకానికి నలయంబులు, మెత్తదనంబులకిక్కల గుపచ్చికపట్టులు—అహో! వనమంతయు నెంతలో నెంతరమణీయముగా మారినది?

ఈమహర్షి సమాధియందున్నాడు. ఈ కోకిలా కూజితంబు,లీభృంగనాదము, లీవాసంతరామణీయకంబు లీ మహాత్ముని యెడ నపచారము గావించునేమో?—

మన్మథుడు.

బలే! వసంతుడు నాంది బాగుగనే జరిగించినాడు, ఇదే పార్వతి పూవులనేరుచున్నది. చంద్రశేఖరుడు సమాధియందున్నాడు. రతీదేవి లతాకుంజముననున్నది. అదిగో పార్వతి శివునివంక చూచుచున్నది. ఇదిమంచి యదను. (నారి నాకర్ణాంతము లాగివదలును.)

పార్వతి.

సమాధియందున్న శివుడుకూడ వసంతాగమనంబున తేజోవిరాజితుడై నాడు. ఏమి యీతని రూపవైభవము? ఏమి యీతని నిష్ఠాగరిష్టత? ఇదియపూర్వము? నాహృదయమున నెట్లోయయినదేమిచెపుమా? అదిగో! మహాదేవుడు కదలుచున్నాడు.

మన్మథుడు

(ఈశ్వరునేయఁబోవ చేయివడఁకును.) ఏమి? ఎన్నఁడును లేనిది చేయివణకుచున్నది? (సంధించి యమ్మువిడుచును.)

శివుడు.

ఏలకో? నేఁడు చిత్తంబేకాగ్రత వహింపకున్నది? (కనులు తెఱచి) అపుడేవసంతమారంభమైనది.

నూతనశోభ వనమంతయు నావరించి యున్నది.

(నిమీలితనేత్రుఁడై ధ్యానమొనర్చును.)

(మన్మథుడు బాణమును విడుచును. చంద్రశేఖరుఁడు కనుల దెఱచి యెదుటపూవు లేరుచున్న పార్వతినిగాంచి)

ఏమి? గిరికన్య నాసంతికకు తన సౌందర్యమును వడ్డికిచ్చుచున్నదా? ఏమీ సారూప్యము—ఆ యళిందము లీమెకురుల తమసహవాసులుగ భ్రమించి పిలుచుచున్నవి. అదే యామొగలిపొదయామె పయ్యెదచెఱఁగును బట్టి యుంచుకతడవు తడయుమని ప్రార్థించుచున్నది. ఆమె కేశములా తంగేడుకొమ్మకు తగులుకొనినవి. పాపమా మొగలిపొదయు తంగేడు వృక్షమును గూడ గలసి యబలయగు నామెపై నత్యాచారమును జరుపుచున్నవి. నేనేగి యామెను విడిపింతునా—

నాకేమో నేఁడు మనో నైశ్చల్యము లేకున్నది. (చిత్తమేకాగ్రత వహింప జేసికొన బ్రయత్నించియు) అయ్యో! పాపమా యబలగతియేమి? మోదుగును, గేడగిని నామె విడిపించుకొనగలదా?—ఏమి యీ వెఱ్ఱి? గిరికన్యతో నాకేమి సంబంధము? నాకింత మనశ్చాంచల్య మేలకలుగవలె? (ధ్యానము నభినయించి) తెలిసినది. దురాత్మా! సామాన్యులగుజడదారుల మీదవలెనే మాపైనను నీమదుకుతనమును జూపనెంచితివా? కానిమ్ము, ఫల మనుభవింతువుగాని లెమ్ము.

మన్మథుడు,

(వణకుచుచేతులు జోడించుకొని)

స్వామీ! యిందీతని యపరాధము లేశమును లేదు. ఈతఁడు కుమారస్వామిడు,

శివుడు,

కుమారస్వాడా? కష్టాత్మా! మాతపోభంగకుముఁగావించుట కుమారస్వామా? చేసేతఁజేసిన దురాగతంబునకు ఫలమనుభవింప వలదా?

(లలాటలోచనముఁ దెఱువ మన్మథుఁడు భస్మమగును,)

రతి,

హా! పరమేశ్వరా! నానాథుని రూపుమాపితివా? రతినింక ననాథగా నుండుమని యాజ్ఞాపించితివా? కాసంత కరుణ జూపజాలకపోతివా తండ్రీ! అయ్యో! నిన్నని యేమి ప్రయోజనము?— నాయభాగ్యదేవతయిట్లు రచించినదానికి?—

నాథా! నేనువలదని వారించితినిగదా? దేవేంద్రునకు "బాసనిచ్చితి" "బాసనిచ్చితి" ననుమాటయే కాని నామాట వినుచుకేని చెవినిఁబెట్టితిరా? అయ్యో! పాపము దైవమట్లేల వినవిచ్చును. ప్రాణప్రియా! నీరతి నిట్లువిడనాడి చనఁదగునా? అయ్యో! యింకెక్కడి ప్రాణప్రియుడు? వసంతకుమారా! నీమిత్రుఁడిట్లు చెన్నుమాసి ధూళిఁగల యనేమి చూచుచున్నావు? నీవు, నాతడును

మహాదేవుని తపోభంగమునకు సమానులగు నుత్తరవాదు లేకదా? అసహాయకుడగు నా నాథుని రుద్రుని కోపశిఖల కెఱ(జేసి నీవు మాత్రము సంతసించుట తగునా?

సుధాకరా! నీయల్లుని నింత కాపాడజాలక పోతివా? రుద్రుని కాగ్రహము తలకెక్కు నపుడు కాసంత చల్లబఱపలేక పోతివా? తండ్రీ! నీకొమరిత వైధవ్యదుఃఖమెట్లు చూడ గలవయ్యా? మీయప్పగారి నెట్లూరడింప నెంచితివి?

హా! నాథా! ఆకాలమున దేవేంద్రుని పలుకులనమ్మితివిగదా! యింతచేసినది, "దేవ కార్యము ముప్పువాటిల్లద"ని పలికితివికదా! నీపాణంబుల కాతారకాసురుడేడ దాపుర మయ్యెనో సర్వజీవకోటుల రక్షింప సమర్థు లగు లక్ష్మీనారాయణుల కూఁమిపుత్రుడగు నానాథునకు ప్రాణములేక అవయ్యెగా...హా!

(రామశేష కవిప్రణీతము)

నర్తకి.

త్రిపురనేని ప్రసాదరావుగారు (నవకవిమండలి.)

గీ॥ ప్రియసఖుని కంఠము నలంకరింప స్వచ్ఛ
చంద్రికలుపూయు ముగ్ధపుష్పములు తెచ్చి
గ్రుచ్చుకొనుచుంటి నానందకుసుమమాల!
సరసశృంగార నాట్యమందిరమునందు॥

గీ॥ అరవిరిసరంబు కన్నులకద్దుకొనెడి
ఆర్ద్రదృశ్యంబులో తెరయు స్తమించె
స్వర్గసౌందర్యనిలయ యప్సరసవోలె
వివృతరంగస్థలంబున నవతరించె॥

గీ॥ నందనసుమ నవ్యారభ స్యందనములు
మందమారుతంబులు నాకరందమొలికె!
కిన్నరరచించె స్వాగతకీర్తనంబు
నాందిశ్లోకంబులో మృదంగములయించె
కులుకువగలాడి గిలుకుటందెలు ధ్వనించె

గీ॥ విమలవిద్యున్నటీ నాట్యవిలసనంబు
ఔర! మెచ్చుట నేర్పెనీ యభినయంబు!
ఎంతసమ్మోహనంబురా! యీవధూటి
నృత్యమాత్మ బ్రహ్మానంద నిలయమయ్యె॥

గీ॥ అంగవిన్యాసమాధుర్య మాస్వదించి
అమృతకలకంఠ కలకంఠమాలకించి
భ్రూనటనకౌశలములోన పులకరించి
రక్తిగట్టిన దిరసార్ద్రరంగసీమ!

గీ॥ తత్క్షణంబున తన్మయత్వముభజించి
నిలువునీరయి నృత్యసన్నిధిని జేరి
అప్సరస్సు మధురవదనారవింద
మని మిషదృగంచలముల జూరాడుకొంటి॥

గీ॥ ఎవ్వరోనన్ను కలకలనవ్వువారు
నాట్యసుందరియటవె శృంగారసరసి!
కాదు, కాదు! రంగమ్మున గజ్జకట్టె
నాప్రియసఖుండు నారతనాలపంట!
వికృత గద్గదస్వరము కంపించిపోయి
గాఢలజ్జాభరంబున గ్రాగిపోయె!

కరవీరము.

కవిసోదరులు

పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్య గార్లు.

———:o:———

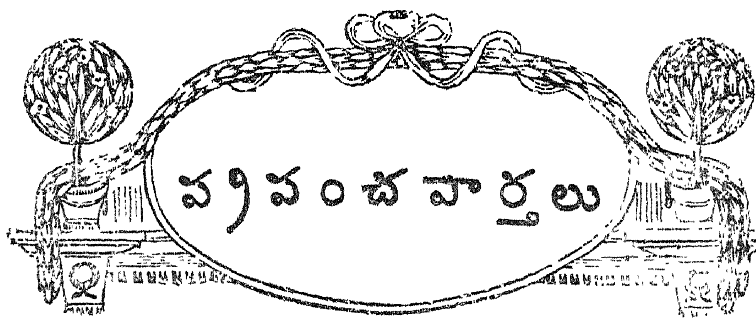
ఉ. "కమ్మనిదా? గులాబినవకమ్మ"ను చొక్కపుమేని కాంతియుఁ,
జిమ్మనఁగందు మార్దవము, నిన్నటిదాకను లేనిలేవు; తో
రమ్ముగ నేడు వచ్చెనవురా! కరవీరము కెంపునవ్వుగ
ర్వమ్మున నవ్వుచున్నది ప్రభాకలితంబగు నాత్మసంపదన్

ఉ. తీరులుదిద్ది చక్కటులఁదీర్చ సమర్థములైన మేనిసిం
గారములుం, బ్రవాళముల కాంతికి వన్నియ వెట్టఁజాలుర
క్తారుణదీధితుల్, కవిహృదంతర భావరసాంబుపూరముం
దీరముదాకఁజేయు రమణీయపరీమళ మీర్ష్యఁగొల్పెడిన్.

చ. "బ్రతికిన రెండునాళ్లు పరువమ్మును, సర్వజనాదరంబుఁ, బ్ర
స్తుతమగు కీర్తిసంపద, విశుద్ధచరిత్రము, నొందుటొప్పు నా
గతి; మననేల? లాఘవముఁ గైకొననేల? కుకర్మలందునన్
మతిజొనుపంగనేలకొక మానవునింబలె వ్యర్థజీవినై"

మ. అనివాసించెదవోటు? వాసిగను నీదా వన్నెయున్ వాసియుం
గొనబైమమ్ము నధఃకరించుననుకొంచున్ బొంగెదో నింగికిన్?
గనుగోజాలవు; సత్కవీశుల యశఃకల్పప్రసూనంబు వా
డునొకో? నీబలె నేటరేపటను విద్వారంబు సంధిల్లగన్.

స్వాతంత్ర్యము.

గురువుగారూ! పరమానందాచార్యుల వారూ!

బహు దినములనుండి మీకు జాబు వ్రాయుట తటస్థించినది కాదు. నేటిదినమున చక్కని యవకాశము చిక్కుటచే వ్రాయుట తటస్థమైనది. అయ్యా! ఏమని తెల్పుదును నా మనోవ్యథ. దేశమున కాధారమైన సకల జన మనోభావ సంగ్రహణానుకూలమైన సుకవిజన హృదయాహ్లాదకరమైన భాషకు, మనదేశ భాషకు, పూజ్యురాలైన యాంధ్ర భాషా యోషామణికి, మితిలేని తిప్పలు వచ్చినవి. కట్టుబాట్లు తప్పిపోవుచున్నవి. స్వాతంత్ర్యము హెచ్చినది. వక్రగతులు బయలుదేరినవి. చెట్టుచెడు కాలమునకు కుక్కమూతిపిందెలన్నట్లు భాషాపటిమయంతయు నశించు కాలము వచ్చునప్పటికి వంకరటింకర కవిత్వములు కల్లబొల్లివార్తలు లల్లాయి పదాలు మహాకావ్యములయొక్క స్థానము నలంకరింపవలయునని చూచుచున్నవి. జనసముదాయమున కంతకు విద్యాభివృద్ధి హెచ్చినప్పటికిఁ దెలివితేటలు పెచ్చుపెరిగిపోవుచున్నవి. స్వకపోలకల్పనలు మిన్నంటుచున్నవి. విజృంభణము హెచ్చుచున్నది. ఉపన్యాసములు చెలరేగుచున్నవి. క్రొత్త క్రొత్త మాసపత్రికలు పుట్టుచున్నవి. చిత్ర విచిత్ర ప్రహసనాలు. రెండణాల ప్రబంధాలు అణా కావ్యములు అర్ధణా నాటకాలు కాని ప్రహసనాలు నక్షాకాలపు చికిలింతవలె బ్రహ్మజెముడు కంపవలె ములగచెట్లకడనున్న గొంగళిపురుగులవలె నానాటికి ప్రయాణికులయొక్క [illegible] ప్రీతికలుగను క్కయు [illegible]లంబలంకరించుచున్నవి. ఈవిషకీటకములు వృద్ధిఁజెంది కల్పతరువువలెనున్న మాతృభాషాయోషామణిని సమూలముగఁ బాడుచేయుచున్నవి. క్రిందటి ప్రయాణములో నే నొకయూరేగితిని. ఇందు భాషాసేవకులెవ్వరైనఁ గలరాయని ప్రశ్నించితిని. అందుకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ నొక మహానుభావుఁడు అయ్యా! ఈయూరిలో భాషాపోషకసమితియను నొక సంఘము కలదు. వారందరు దృఢసంకల్పములతో నాంధ్రభాషాసేవఁజేయ సంకల్పించుకొని యున్నారు. ప్రతిశనివారము సంఘభవనమున యుపన్యాసముల నిచ్చుచుందురు. రేపు శనివారమగుటచే మీరచ్చటికేగవచ్చును అని చెప్పెను. నేనామాటనువిని మిక్కిలి సంతసించి మరునాడు సకాలమున సభాభవనమునకేగితిని. ఉపన్యాసకుఁడు రంగస్థలమునెక్కి మింటికెగిరిపోవునట్లీవిధముగ నుపన్యసించుచుండెను. తత్సారాంశమును విన్పించుచుంటిని వినుండు.

అయ్యా! విన్నారా! భాషకట, కట్టుబాట్లట! పాణిని వ్రాసిన వ్యాకరణము

సకు ప్రయోగములు విరుద్ధముగ నున్నచో నయ్యవి గ్రాహ్యములు గావట. ఏమి యీ వెఱ్ఱి? భాషముందుపుట్టినదా? లేక వ్యాకరణము ముందుపుట్టినదా? భాషయేముందు పుట్టినది. తదనంతరము దానిని సంస్కరించుటకు వ్యాకరణశాస్త్ర మనుపేరున కొన్ని నిబంధనము లేర్పరచియున్నారు. శబ్దసముదాయమును సంస్కరించిన శాస్త్రకారులు కొంతమంది తనకంటె ముందే యున్నట్లు పాణినియే అంగీకరించియున్నాడు. కుమారస్వామి మొదలగువారు చేసిన నవ వ్యాకరణములును నేడు వాడుకలో లేకున్నను నామమాత్రముగనైన నయ్యవి ప్రసిద్ధిఁ జెందియున్నవి. దీనింబట్టి మన కట్టెకుట పండితమ్మన్యులమనుచుఁ దిరుగుచున్న వృద్ధులు చెప్పుమాతృభాషయైన సంస్కృతము పుట్టి యెంతకాలమైనదో మనపితామహులకుగూడఁ దెలియని విషయము. ఆభాషను సృష్టించిన మహనీయులు ఆకాలపు దేశపుపరిస్థితులఁ బట్టి యాన్నికట్టు దిట్టములు నేర్పరచుకొనిరి. అప్పటికిని ఇప్పటికిని దేశకాల పాత్రములయందు వ్యత్యాసమెంతయో కన్పట్టుచుండ నింతుకంతయైన గ్రహింపఁజాలక మన ఛాందసపు పండితులు పూర్వకాలపు కట్టుబాట్లనే మనకును నంటించియున్నారు. ఎంత తెల్వితక్కువ? ప్రపంచకప్రధోరణి ననుసరించి దేశకాల పాత్రములననుసరించి ధర్మములు రీతులు భాషలు ఆచారములు మారిపోవలయును. పూర్వకాలపువారివలె ఇప్పటివారి నుండమనిన మిగులకష్టము. కావున మనమింక వెనుకటి వెఱ్ఱిధోరణిని వదలి భాషనునూతనముగ సంస్కరించి సకలజనులకు ననుకూలమగునట్లు ఒక్కటేభాషనుగాజేసి అందరకునుపయోగపడునట్లు చేయవలెను. గ్రాంధికభాష గ్రాంధికభాష వ్యాకరణమని గోలపెట్టక చక్కగ మనము వాడుకభాషలో నేగ్రంథములు వ్రాయవలయును. పద్యములు పాటలు మొదలగునవిగూడ వాడుకభాషలోనే వ్రాయవలయును. అప్పుడు మన భావము లందరకు సులభముగఁ దెలియును. అంతియేగాక మరియొక సంగతి కలదు. భాషయనఁగా మరేమియును లేదు. పదిమందికలసి పరస్పర భావగ్రహణానుకూలముగ సృష్టించినదే. అట్లు సృష్టించిన భాషనే వైయాకరణులు తదనుకూలముగ సంస్కరించిరి. అట్లేనేడు మనమందరము జేరి యిప్పటి కాలమున కనుకూలమైన పద్ధతిని యాంధ్రభాషను నూతనముగ వాడుక పద్ధతిలోనికి మార్చి సంస్కరించి గ్రంథములనువ్రాసినచో కొంతకాలమునకిది యేప్రధానమైయుండును. తర్వాత దీనింబట్టియే వ్యాకరణము లేర్పడును. దీనికొక్క యుదాహరణముం దెల్పెద నాలకింపుడు.

రాయే పిల్లా! మనమిద్దారమిక్కాడ
నయ్యాట లాడదాము! రాయేపిల్లా ఓసి!
రాయేపిల్లా॥

పత్తావంటోలె పిల్ల వత్తావుంటె కొత్తా
కోరంకిదా కొత్తావంటె! అఁ అఁ! వత్తా
వంటే! ఊఁ ఊఁ! వత్తావంటె॥

చూచితిరా! భావము లెంతసరసములో పామరులకుగూడఁ దెలియునట్లు కవిత్వమెంత తేలికగా నున్నదో? అంతియేగాని

మ్లేచ్ఛనివహానిధనే కలయసికర
వాలం! ధూమకేతు మివ కిమపికరాళం!
కేశవాధృత కల్కిశరీర! జయజగదీశహరే॥

అని యున్నట్లు మనముగూడ నిట్లే పదపద్య కవిత్వము వ్రాసినచో నిప్పటి కాలపుజనులకు మహాబధిరశంఖారావము వలె నుండును. మేమిదంతయును యోజించియే మాసభాపతిగారైన షడ్భాషా కోవిద మల్లాజోస్యుల తిక్క శంకరయ్యగారి యనుమతిమీద మేమందరమును నీభాషాపోషక సమితియను దానిని స్థాపించితిమి. కావున మీరందరును మాసంఘమున సభ్యులుగా జేరి మాయత్నమును వృద్ధికిఁ దెత్తురుగాకయని ప్రార్థించుచున్నాను. అనిచెప్పి యాయుపన్యాసకుడు క్రిందకు దిగెను. అటుపిమ్మట మరొక సభ్యుఁడు రంగస్థలమెక్కి చిత్రవిచిత్రగతుల నభినయించుచు వెనుక నవ్వ్యల తోట అనుమాసపత్రికలో ప్రకటించిన "టెంకిపాటల" లోనొకదాని నందుకొని పాడెను.

సూస్తానని చెప్పు టెంకితో। జాబుఁ రాస్తానని చెప్పు టెంకితో। సూడకుండనుండ లేను సుక్కలాంటి నాటెంకి ॥సూ॥

అనుపాటను తొడ బ్రద్దలగునట్లు తాళమును వాయించుచు పాడెను. సమాప్తమగునప్పటికి నామనస్సు కలంతనందుటచే నేనూరకుండఁజాలక సభాధ్యక్షునికడ కేగి అయ్యా! నాకుఁగూడ కొంచెముమాటలాడుటకు సమయమిండని యడిగితిని. అందుల కాతఁడు నీపేరేమని యడుగ స్వతంత్రుఁడనని చెప్పితిని. ఓహో మీరు పరమానందాచార్యులవారి శిష్యులా! దీనబంధు పత్రికలో మీ వ్యాసములను చదివితిమి. రండు అని నన్నుపన్యాసపీఠము నెక్కించెను.

రంగస్థలము నెక్కినంతనే చేతఁబట్టిన పొడుముపట్టును బాగుగ బీల్చి యొడలు ఝాడించి యిట్లుపన్యసింప మొదలిడితిని. నాయనలారా! ఆంధ్రసోదరులారా! ప్రస్తుత కాలోచిత మాధుర్య రసపూరితములైన పూర్వోక్తమైన యుపన్యాస వాక్యములు వినియున్న మీచెవులకు నావాక్యములకు కటువుగాఁదోచవచ్చును. అయినను పసువుఁజెందక నాలింతురుగాక. అయ్యలారా! శ్రోత్రప్రియమైన నూతన భావాస్పదమై మృదుమధుర రసాలంకార శోభితమై బహువిధ భావగర్భిత పదలాలిత్య సమాసఘటిత కవితాస్వరూపిణియై యలరారెడి యాంధ్రభాషకు మితిలేని తిప్పలు వచ్చినవి. అయ్యయ్యో! దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్సయని కీర్తిని వహించిన యాంధ్రభాషను ఆంధ్రకవితా కుమారిని అలంకార విహీననుగా జేసి చేతులుకాళ్లు విరుగఁగొట్టివేయఁ దలంచుచుంటిరే బాబూ! ఆడలేక మద్దెల యోటిదన్నట్లు తొడిగికొనలేక చొక్కా చించుకొన్నట్లు సంభవమైన మహదైశ్వర్యము ననుభవింపఁజాలక వామపాదమునఁ దన్నుకొన్నట్లు సాధన సామగ్రినెదుటనుంచుకొనియు నాంధ్రగీర్వాణ భాషాపాండిత్యమును సంపాదింపఁజాలక హృదయమునకు బాల్యాలికను నెలకొల్పి సోమరిపోతులైయున్న మీరంతతోనైన శాంతినివహింపక ప్రాచీనపండిత పుంగవులను వ్యాకరణమువ్యాకరణములను కట్టుబాట్లనుగూడి నిందించుచున్నారే. బాబులారా! ఇదియెచ్చటనైన గలదా! సింహద్వారముఁ జేరలేనివాడు గృహాంతర్భాగ మెట్లుచేరును? పొయ్యి రాజేయలేనివాడు పాకమునెట్లు నిర్వహించును. సరలీస్వరము రానివాడు పల్లవి

నెట్లు పాడును. అక్షరజ్ఞానములేని శుంఠ గ్రంథము నెట్లు లిఖించును? చదువుకొని భాషాపాండిత్యమును సంపాదింపలేని శుంఠ మాతృభాషాస్వారస్య మెట్లుగ్రహించును. అయ్యయ్యో ఇది యేటిఅన్యాయము మహాకవులందరును మనమేలుకొఱకై తమ గ్రంథములఁజదివి మనవంటివారందరును బాగుపడుదురను పరిశుద్ధభావముతో విపులమైన తమ భాషాపాండిత్యము నంతయు వ్యక్తీకరించి వ్రాసిన సద్గ్రంథములఁజదివి యందలి రసాస్వాదనమొనర్చి భావసంభ్రమాణానుకూలమైన సాహిత్యపటిమను సంపాదించుట లేకపోగా విపరీత వ్యాఖ్యానములు కూడా మొదలుపెట్టినారా! ఏమన్నారు? ఏదియో పదిమందిచేఁ ఒకభాషను కల్పింపగా మఱికొంతకాలమునకు మఱియొకరు దానికి వ్యాకరణమును వ్రాసిసంస్కరించెదరు గావునవారు లిఖించిన భాషతో మనకేమి. మనయిష్టమువచ్చినట్లు భాషను సంస్కరింతుమనియా మీయభిప్రాయము? ఆహాహా! ఎంతచక్కని యభిప్రాయము. భాష సృష్టింపఁబడినదను సంగతి కొంతవరకును యుక్తియుక్తమేకాని అయ్యది కాలమునసిట్టి వారిచే సృష్టింపబడినదని చెప్పుటకు దగినవాఁడెవ్వఁడైనగలఁడా? మీపితామహులకు వారి పితామహులకైన నీరహస్యము తెలిసియుండెనా? సంస్కృతభాష దేవభాషయని వాడుచుండుట మాత్రమే మనకుఁదెలిసిన విషయము. అంతియేగాక తన్నిర్మాణకర్త నేర్పరచిన ఘనుడు భూతవర్తమానకాలములయందెవ్వఁడును కన్పట్టఁడు. సృష్ట్యాదికేటి వర కవిచ్ఛిన్నముగ ప్రపంచమున వ్యవహరింపఁబడుచుఁదనలోనుండి పలుబాసలను బుట్టించి లోకవ్యాపకముగాంచిన మాతృభాషయైన గీర్వాణవాణితో మనకు నిమిత్తమేమి? వారికట్లుబాట్లతో మనకేమియని తిండిగ్రించుచున్నావా? తల్లిచెప్పలనే త్రెంపఁదలంచుకొనిన—నివసించు గృహమునగ్ని దగ్ధమొనర్పఁదలచిన—ఆశ్రయించిన వృక్షమునే మొదలంట నరుకఁదలంచిన—నీ సాహసము వాగతీతము. వర్ణనాతిక్రమణము. నిరంకుశము. నీవాభాషాపాండిత్యమునే సంపాదించి యింతవక్తవైతివనుసంగతినిమరచితివా? ఏకట్లుబాట్లు మంచివి కావని నీవు నిరసించితివో యాకట్లుబాట్ల నింతకుముందు నివంగీకరించి యాసాహిత్యమును గొంతవరకైన నీవలవరచుకొని యుండుటచేతనే రంగస్థలముల నెక్కి యింత వక్తృత్వమునందితివి. ఏరు దాటినతర్వాత తెప్పఁదగులవేసుకొను సంకల్పము నీకుండుట శుభప్రదము. నీయబ్బనాడు నీతాతనాడు నీముత్తాతనాడు లేని యీదుస్సాంప్రదాయము నీకేల? నాయనలారా! మాతృభాషాసృష్టింగావించిన మహానీయులు వెఱ్ఱివారు కారు. భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలత్రయమున కవిచ్ఛిన్నముగ దోడ్పడవగినట్లు వారుదేశమునకు మనుష్యులకు మహోపకారముజేసి యుండఁ దానింగ్రహింపజాలక ప్రాల్మలికను వహించి యీ భాషారహస్యమును తద్గ్రంథసారమును గ్రోలి యీయానందము ననుభవించు శక్తిని సంపాదింపజాలక దానిని బరిత్యజించుటయేగాక యనకక్తవకపు సంస్కరణముల బ్రారంభింపఁ దలచితివేమి? ముందు వెనుక లరయక లోకము బొమ్మలో నిరీక్షించుచు కొని తెంపుకొనిన నక్కసాటినక్కలకు

గూడ మీమీ పుచ్ఛములను దెల్పించుకొను డని బోధించినట్లు నీవజ్ఞానివై యాగ్రంథముల నర్థముఁజేసికొనలేకబోయిన బోవుదువుగాక నీ యసమర్థతను లోకమున కేల వ్యాపింపఁజేసెదవు? సమర్థుఁడవైనచో మాతృభాషయైన గీర్వాణవాణిని దేశభాషయైన తెలుగు భాషను దేశమున వృద్ధిఁజేసి అంతరించినదానిని బునరుద్ధరించి లోకమునఁ గీర్తిని సంపాదింపుము. లేదా మిన్నకుండుము. అంతియేకాని మృదుమధుర రసోపేతమై సరసచాటూపమాద్యలంకార విరాజితమై కవుల కానందము గొల్పుచున్న యాంధ్రభాషను కుక్కలదొడ్డిగాఁ జేయుట న్యాయమా! దేశోద్ధారకరములైన మహారహస్యము లనేకములు సంస్కృతభాషలో వ్రాయబడియున్నవనియే పాశ్చాత్యఖండ స్వతంత్ర ప్రభువులందరు నాగ్రంథముల సంగ్రహించి తమదేశములకుం గొంపోయి తమవద్దనున్న రాసాయనికశాస్త్రజ్ఞులచే యందలి రహస్యములను బైటపడవేయించి తన్మూలకముగఁ దమదేశముల నైశ్వర్యవంతముగాఁజేసికొని యుండిరే. నీవు దాని నొక్కమారు తలంచుకొనినచో సిగ్గుపడి యుందువు. ఆ భాషాప్రభావము మన్వాది మహాత్ములా భాషలో వ్రాసిన గ్రంథముల యందెంత రాజకీయ తంత్రాది గూఢరహస్యములు మగ్నములైయున్నవో నీకు బోధపడియుండును. నేటివర కేగ్రంథములను పాతతుక్కని విసర్జించి మీరన్యదేశభాషా పాండిత్యమునఁ బ్రసిద్ధిజెందిరో యాపాత తుక్కే విదేశీయుల నాశ్రయించి వారిని లక్ష్మీప్రసన్నులఁ గావించినది. మనవారాశ్రయించిన పరదేశభాషయే మనదేశమునకు దారిద్ర్యమును గలుగఁజేసినది. నీవు బాగుపడుటకు-నీదేశము బాగుపడుటకు— నీదేశ దారిద్ర్యమంతయు నాశనమై పోవుట కనుకూల మార్గములఁ బ్రసాదించి నన్నను గ్రహింపఁదలచుకొనిన యాగీర్వాణరాణిని వదలి నూతన సంస్కరణములచే భాషను కుక్కలు చింపినవిస్తరిగా జేయుదలంచుచున్న నీప్రయత్నమెంతవరకు శ్లాఘ్యమో దేశమే నిర్ణయించుగాక.

అదియునుంగాక భాషయనునది దేశమందలి సర్వజన సమ్మతముగా నుండవలసియుండ నీవు స్థాపనఁ జేయదలంచుకొనిన వాడుక తెలుగు అను క్రొత్త తెలుగు బాస జనాంగీకారమును బడయుటకు మార్గమేది? ఒక్కమాటనే పలుదిశలవారు పలువిధముల నుగ్గడింతురు. మూడు దమ్మిడీలు కాని. ఇది అందరెఱింగినదే. కాని యాంధ్రదేశమందలి తూర్పు దిశవారు దానినిడబ్బుఅనిపిలిచెదరు. అక్కడవారిలోనే మరికొందరు కొత్తడబ్బు అని యందురు. పశ్చిమాంధ్రులు దానిని బొట్టుఅని పిలిచెదరు. మరియొక యుదాహరణము, మధ్యాంధ్రులు విస్తళ్ళుయని పిలుతురు. తూర్పువారు విస్తరంటలు యని చెప్పెదరు. పశ్చిమాంధ్రులు ఆకులని చెప్పెదరు. వాడువస్తాడు, అనుటకు వాడు వెళ్ళిపోయి వస్తాడు అనిచెప్పెదరు. ఈ విధముగ దేశరీతులబట్టి భిన్న భిన్నోచ్చారణములచే వేరు వేరు శబ్దములతే మారిపోయిన యాంధ్రబాషను అనగా వాడుక తెనుగును నీవు అందరి కర్థమగునట్లు వ్రాసెదవు. బాగుగనాలోచించినచో ప్రాచ్యాంధ్రులు వాడు మాట మాటలకు మధ్యాంధ్రుల కర్థమే తెలియదు. వారు కక్కగట్ట అని యందురు. ఆ మాట

…కర్థమే కొంతమందికి తెలియదు. ఈవిధమున సర్వ సాంకర్యమును బొందిన వాడుక తెలుగుకు. అన్నట్లు మరచితిని, నైజాము రాజ్యమందలి యాంధ్రుల తెలుగు మిక్కిలి విపరీతము. ఆయుచ్చారణ మూహాలకుఁ గూడ నందదు. ఇట్టి విపరీతావస్థ యందున్న వాడుక తెలుగున నీవు గ్రంథములు వ్రాయదలంచినచో ఒక దేశపురివాజు మరియొక వైపు వారి కెట్లర్థమగును? అట్లయినచో పుస్తకములు వ్రాయుటకుముందు ఆంధ్ర దేశమెంత వరకున్నదో ఏయే వైపువారి మాట లెట్లుండునో ఆయాపద్ధతుల మాటలనేర్చి ముందొక కోశమును నిఘంటువును తయారుచేయవలయును. పాఠకుల కప్పుడు కొంచెము సుగమము. నాయనా! ఇంత యవస్థ నీకేల? ఉన్న దానిని ఊడగొట్టుకొనకేల లేనిదానిం దెచ్చిపెట్టుకొనుట కీపాట్లేల? మహాభక్తశిఖామణియైన జయదేవకవి విరచితమైన యష్టపదులే నీకుశ్రుతికటువుగ నున్నపుడు గోంగూరపాటలు అత్త అల్లుడు సంవాదము మొదలగులల్లాయపదాలు నీవంటి భాషాపోషకునకు బ్రహ్మానందము కలుగ జేయకుండునా? బాబూ! బాగుగనాలోచించుము. నీవు ప్రథమాతిక్రమణ మొనర్చి యీ యసందర్భపు సృష్టిజేసినకొలది ప్రపంచకమున నపహాస్యములకు పాల్పడుదువు. ఆంధ్రభాషాసాగరమున చక్కని కావ్యరత్నములు పుట్టవలయునుగాని యపభ్రంశోచ్చారణాపూరితములైన నత్తగుల్లలు పుట్టగూడదు. ఒకవేళ పుట్టినేయనుకొనుడు. అట్లయినను రత్నముల గౌరవము రత్నములకే నత్తగుల్లల మర్యాద నత్తగుల్లలకే కావున నీవొక్కమారు మీసభాపతిగారైన తిక్కశంకరయ్య శాస్త్రిగారితోఁ గూడ యోజించి భాషాపోషక సమితిని మంచిమార్గమున బెట్టుము. నేనిట్లంటినని నాపై కినుక జెందకుము.

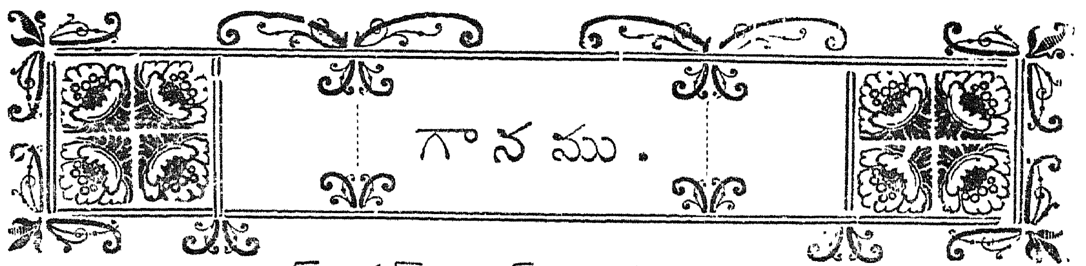

ఉపహారము

శంకర నారాయణులు.

సీ॥ సిరిమించు విరజాజి ♦ నెఱవన్నెఁ దిలకించి । విమలమనోజ్ఞవ ♦ ర్ణములనేర్చి
మందారమకరంద ♦ మాధుర్యమారసి । రసమయమ్మృదుపదా ♦ ర్థములఁ జేర్చి
మాలతీమల్లికా ♦ మల సౌరభములాని । సముదార నవ్యభా ♦ వములఁ గూర్చి
పారిజాతోత్పల ♦ నీరజంబులఁ గాంచి । కమనీయ తమచిత్ర ♦ కళలఁ దేర్చి

గీ॥ పుత్రిలర్పించు, నతుర ♦ "పుష్పమాల" । ఘనతరామోద మింపొందఁ ♦ గాగ్రహించి
పెంపుమీఱఁగ మమ్మాదీ ♦ వింపుమమ్మ! । కమలభవురాణి! కల్యాణి!! కమలపాణి!!! ॥

గానము.

యస్. యమ్. యల్. యన్. దాసుగారు.

:O:

తోయదము.

హృదయసుక్షేత్రదేవమాతృకను జనుపు
ప్రణయరసమునుగురియు వర్షములు లేవు
తొలకరించుటదెప్పుడో? తోయదములు
దిశలదిగమ్రింగి ముసురులదెంపు డెపుడో?

మొలకలెత్తిన, యీబీజములు తనంత
పెరిగి ఫలియింపలేవు; తన్వి? యొకింత
చలమువిడనాడుమమ్మ! వర్షములనిమ్మ!
తోయదాంగన! గికురింపదోసగు! దోసగు!

స్మృతివెలుంగుల వెదజల్లుమించుదీప!
చంచలత్వముమాని నశించిపొమ్మ!
శోకసంతోషదాయి! కల్లోలపడుదు
చీకటులనించి నన్నునశింపనిమ్ము

నీలమేఘము! చల్లనినీరుగురిసి
నిండుప్రేమంబు దొలుకాడనీవునేను
కరముకరమునగీలించి కౌగలించి
హాయిసినదమమ్మ ప్రియశ్యామకృష్ణు
నమలభావకవోష్ణరక్తంబునను

*   *   *   *   *

తరలిరానెంతునోయి! కైదండనిమ్ము!

ఈప్సితము

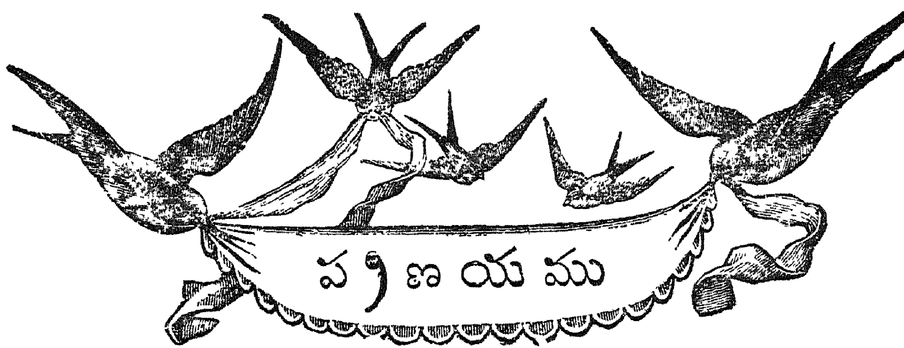
నేనువసియించుచున్న జగాన లేవు
భక్ష్యపానీయములు కుసుమంగిదాని
వాయుభక్షణ జేసిజీవనము సలుప
దృఢమనస్కుడనైన ప్రాప్తించదదియు

పాలసంద్రాన పవ్వళింపుడోలనెక్కి
ఊర్మిమాలిక టుయ్యాలలూపుచుండ
దరియుమానన్ను-నన్నుముద్దాడుదోయి
కృష్ణ! దయనిమ్మ తత్తుపలింపుముద్దు

మురళినూదుచు శ్రీకృష్ణముద్దులొలుక
ఆలపింపుము సృష్టిరహస్యగీతి
త్వన్మనోహరగాన ప్రవాహలహరి
తానమాడుదు దాహముతనివిదీర

చెంతగూర్చుండి వీవనజేతబూని
చిత్తచాంచల్య హేతిసంఛిన్నమైన
జ్ఞానదేవత నిద్రమేల్కొంచుకొరకు
విసరుమా కృష్ణ! మధురజీవిత సులబ్ధి.

(తంగిరాల వెంకటకృష్ణయ్యగారు.)

:o:

సాయంకాలము నాలుగుగంటలైనది. అది వేసవికాలము. మంద పవమానుఁడు గోదావరీ తరంగిణి యందు చిన్నయలలపై షికారుగావించుచు రాజమహేంద్రి పురవాసులకు మిక్కిలి సంతోషము గలిగించుచుండెను. గోదావరీ తీరమున నామంద మారుత సౌఖ్యము ననుభవించుటకు నవీన నాగరికతగల స్త్రీపురుషులు నవ్యవిలాసములతో వాయుస్వీకరణము జేయుచుండిరి. నదీతీరమునగల యిసుక తెన్నెలయందు గొందఱు బాలబాలిక లిసుకరేణువులనొండొరులపై నెగజిమ్ముకొనుచు సంతోషమున నాటలాడుకొనుచుండిరి. అట్టి యానంద ప్రపంచముననుండియు నొకయువకుడు విన్నపోయిన మనస్సుతో నేమేమో యోచించుచుండెను. అతఁడే మధుసూదనుడు, మాధవరావుగారి యేకపుత్రుడు. మాధవరావుగారు ప్రఖ్యాతిఁజెందిన నియోగబ్రాహ్మణుడు చాలకాలము న్యాయవాద పదవినలంకరించి తుదిదినములలో సుఖముగా భగవధ్యానము గావించుకొనుచు కాలము వెళ్లపుచ్చుటకై యాతడు గోదావరీతీరమున నొకతగుమాత్రపు భవనము నిర్మించుకొని యుండెను. మధుసూదనుడు మిక్కిలి చురుకుతనము కలవాడగుటచే స్కూల్ ఫయినల్ మొదటి తరగతిలో కృతార్థుడయ్యెను. ఆంగ్లవిద్యాభిలాషియగు మాధవరావుగారు తనకుమారుడుకూడ తనవలె న్యాయవాదవృత్తి నవలంబించవలయునని కోరుచుండెను. కావున నాతడు మధుసూదనుని చెన్నపురికి పంపి యింటర్మీడియట్ చదివించఁదలచెను. మధుసూదను డిదివరకెన్నడును చెన్నపురి నెరుఁగని వాడగుటచే మాధవరావుగారు కుమారునివెంట నాటి రాత్రి తానుకూడ పయనమై వెళ్లుటకు నిశ్చయించుకొనియెను ఆనాడు చెన్నపురికి పోవు దినమగుటచే మధుసూదనుడు చిన్నతనమునుండియు మెలగుచుండిన మిత్రుల నెడబాయజాలకయు, తన్నతిగారాబమునఁ బెంచు తల్లిదండ్రులను విడిచి వెడలలేకయు దిగులుజెంది విసువున గోదావరీ తరంగిణీ సైకతస్థలముల గార్యశూన్యుడై చరించుచుండెను.

కుమారుని చెన్నపురికి బంపు యత్నములన్నియు పరిపూర్ణమయ్యెను. మధుసూదనుని తల్లి కమలాంబ, చెన్నపురి కేవలము తమిళదేశము కావున తమిళదేశానుకూలములగు శాకపాకము లాంధ్రుడగు తన తనయునకు సహింపతగా నుండవని తలంచి, యతిగారాబమున బెరిగిన మధుసూదనునకు కనువైన యప్పడములను, వడియములను

వివిధవిధములైన యూరగాయలను చిన్న చిన్న రేకు పాత్రలయందు సిద్ధపరచెను. రైలునకు గొంపోవుటకై యశ్వశకటము వచ్చి వాకిటనిలచెను. కమలాంబ తానుసిద్ధపరచిన వస్తువులనన్నిటిని బండిలో పెట్టించి తన కుమారుని దీవించి పంపెను. తండ్రి కుమారు లాదేయి రైలుపై చెన్నపురిచేరిరి. మాధవరావుగారు మధుసూదనునకు ట్రిప్లికేనుయందు నొకయద్దెగది కుదిర్చి యాయనకు చిరపరిచితుడును, సహాధ్యాయియునగు కల్యాణరామయ్యగారితో నా బాలుని కొంచెము కనిపెట్టియుండునట్లు చెప్పి తాను మరునాడే రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చెను.

మరునాడు మధుసూదనుడు కళాశాలయందు ప్రవేశించెను. అతడు ప్రతిదినమును సహాధ్యాయులతోదిరుగుచున్నను నింటిపై బెంగపోలేదు. నగరమునకు క్రొత్తవాడైనను కొద్ది దినములలోనే కళాశాలయందు మధుసూదనునకు చాలమంది మిత్రులుదొరికిరి. ఒంటరిగా నుండుట కభ్యాసము లేనివాడగుటచే మధుసూదనుడు తనగదియందు సహాధ్యాయియగు సోమసుందరమను కుర్రవానిని జేర్చుకొనెను. కళ్యాణ రామయ్యగారును ప్రతిదినమును మధుసూదనుని క్షేమసమాచారముల నరిగి పోవుచుండెడివాడు. నానాట నగరవాసము మిక్కిలి యుత్సాహ కరముగా నుండుటచే మధుసూదనుడు తన స్వదేశము క్రమముగా మరచిపోయెను.

చెన్నపురి సముద్రము దరినుండుటచే చలిబాధ మిక్కుటము. అందును ధనుర్మాస సమయము, తెల్లవారుఝామున నే పార్థసారథి యాలయమున శాస్త్రీయమగు సన్నాయి పాట నగరవాసులకు నిద్రాభంగమునుగావించి వారి వారి మనోవీధిని నానందసుధను వెదజల్లుటచే బ్రజలు శయ్యాతలముల విడచి బయల్వెడలుచుండిరి. విద్యార్థులు జతలు కూడి సాగర స్నానాభిలాషులై వడివడి సముద్రమునకు పోవుచుండిరి. పూర్వాను వాసినులు కోవెలదరినుండు స్వామివారి తటాకమున స్నానముజేసి చలిచే దడబడుచు నస్ఫుటములైన మంత్ర పఠనములతోడను, జ్ఞానప్రబోధితమైన పాటలతోడను ఫలపుష్పాదుల పళ్ళెరముల నిడుకొని స్వామివారి కర్పించుటకై దేవళమున కరుగుచుండిరి. భక్త్యుద్బోధకమైన యాసమయమున బ్రజలు దేవళమున గుమిగూడి దైవారాధన గావించుచుండ మోక్షాకాంక్ష యట్లుండ మిక్కిలి నేత్రపర్వముగా నుండుట నిశ్చయము.

మధుసూదను డరుణోదయముననే లేచి నిత్యమును గోదావరిస్నానమున కలవాటు పడినవాడగుటచే సంద్రమునకుపోయి స్నానముజేసి సోమసుందరముతో గూడ పార్థసారథి యాలయమున కరిగెను. ఆలయమున జాగంట మోతకు విరామము లేదు. స్త్రీపురుష విచక్షణలేకయే జనులాలయ ప్రవేశముననే గంటను మోగించికాని లోనికి వెడలుచుండుటలేదు. మధుసూదనుడాలయము ప్రవేశించి గంటనుకొట్టబోయెను. గంట యెత్తుననుండుటచే నాచే తివిసురు ప్రక్కనున్న పదునారువత్సరముల బాలికకుతగిలెను. దేవళమునవివిధకృత్యముల గాంచుచున్న నాబాలిక తనకరమున పర పురుష స్పర్శనమగుటచే మధుసూదనునివంక

జూచెను. మధుసూదనుడును తానొనరించిన కృత్యమునకు పశ్చాత్తాపము నొందువాని వలె నామెపై చూడ్కులు ప్రసరించెను. ఇట్లా యువతీ యువకుల యన్యోన్యావలోకన మొక్కక్షణికములో నంతర్హిత మయ్యెను. కాని గూఢమైన వారిమనోసంచలన మొక విచిత్రబంధముగా వారి హృదయఫలకముస నాటుకొనినది. వారిరువురిలో నొక్కరును మాటాడలేదు. తొమ్మిదిగంటలైనది. ఆలయమునందలి జనులెల్లరు దమతమ నిలయములకు వెడలిపోవుచుండిరి. జవ్వనియు తన తోడవచ్చిన యమ్మలక్కలతో గలసి వెడలుచుండెనుగాని యామె నిమీలిత వీక్షణము లొకటి రెండుమారులు మధుసూదనునిపై ప్రసరింపక పోలేదు. మధుసూదనుడా చూపులయందలి యర్థము గ్రహింపజాలక పోయెను. తన కర్కశమైన బాహుదండ మామెకరమును స్పృశించుటచే గలిగిన కోపంపు చూపులేమోయని తలంచెను కాని యవి ప్రశాంతములు. హిమబిందువులకన్న చల్లనివిగా గురితెంచెను. జవ్వని దేవళమునుండి వెడలిపోయినది. పోవునపుడుమాత్రమెవరో యామెను సరళాయని సంబోధించుటమాత్ర మాతడాకర్ణించెను. ఆసరళాశబ్ద మాతని శ్రవణపుటముల ప్రతిధ్వనించెను. ఒక్కక్షణమామె నామోచ్చారణ యాతనికి తారకమంత్రమయ్యెను అంతలో నాతడొక సజీవ చిత్రప్రతిమయై. నిలచిపోయెను సోమసుందరము దగ్గరకువచ్చి పిలచుటచే మరల చైతన్యమువహించెను. ఇట్టివిచిత్ర మనోసంచలనమునకు సరళయేకదా కారణము.

ఆమెసరళాదేవి. కళ్యాణరామయ్యగారికుమార్తె. కళ్యాణరామయ్యగారు నెల్లూరు బ్రాహ్మణులు తమిళదేశపు సరిహద్దులలో వసించుచున్నను నాతడుపరిశుద్ధమైన యాంధ్రుడని యచ్చటివారు చెప్పుచుందురు. ఆయన సామాన్యస్థితిపరుడు. సాలునకొక వెయ్యిరూపాయలాదాయమువచ్చు భూవసతికలదు. మగసంతతి లేదు. సరళయొక్కతియే యాతనికి కుమారుడైనను కూతురైనను. ఆతడు చిరకాలము నెల్లూరులో నుద్యోగముజేసి నేడు చెన్నపురి యందు కాపురముజేయుచున్నాడు. అతని చెన్నపురి కాపురమునకు సరళయేకారణము. ఏమన సరళతల్లి సరళకు పదియవవత్సరముననే మృతినొందినది. సరళ చిన్నపిల్లయగుటచేతను వెనుకగృహభారము దిద్దు దిక్కులేకపోవుటచేతను కళ్యాణరామయ్యగారి నాతని యేబదిరెండవయేట మరల వివాహముజేసుకొనుమని మిత్రులుచెప్పిరి. గాని యాతడందుల కియ్యకొనలేదు. కొంచెము వయస్సు మీరినను కన్యాశుల్కము నపేక్షించి కొందరు కన్యాదాతలు కూడ నాతని హెచ్చరించిరి. కాని యాతడా దుర్వ్యాపారమునకు సమ్మతింపలేదు. ఆడుది లేని కాపురమాతని కరోమయముగా నుండుటచే యోచించి కాకినాడలోనున్న తనచెలియలకు తన్నొకమారువచ్చి చూచి పోవలసినదిగా వర్తమానమంపెను. వర్తమానమందినవెంటనే లలితాంబయన్నగారిని చూచుటకు నెల్లూరునకరుదెంచెను. తన దుర్యోగమునకు వగచుచున్న యన్నగారిని శాంతింపజేసి సరళకు పనిపాటులయందు సాయపడుచు నొకమాసముదినము లామె యచ్చటనేయుండెను. సరళకుపదకొండవయేడు వచ్చినది. ఇంటిలోసతమును కలిగెడాడపోడు

లేకుండుటచే కళ్యాణరామయ్యగారామె కేమియు వివాహప్రయత్నములు చేసియుండ లేదు. లలితాంబకు ముగ్గురు కుమారులు కలరు. పెద్దవానికి పదిహేనువత్సరములు. అయిదవఫారము చదువుచున్నాడు. కళ్యాణ రామయ్యగారు తనకుమార్తెను మేనల్లున కిచ్చి వివాహము జేయవలయునని బుద్ధి కలదుకాని యెక్కువ వసతిదారుడగు తన బావమరది యందులకియ్యకొనునో లేదో యను సంశయమున నూరకొనెరు. తల్లిలేని పిల్లను పరాయిస్థలముననిచ్చుట కిష్టములేక యొకనాటిపగలు భోజనానంతరమున చెలియ లతో భాషించుచు నిట్లుప్రస్తావించెను.

కళ్యా:- లలితా! కృష్ణునకు వివాహము నీ వేట చేసెదరా?

లలి:- ఇంకా! ఏమియులేదు. మొన్న నే చామర్లకోటనుండి యెవ్వరో నాలుగువేల రూపాయలు కట్నమునిచ్చి కన్యనిచ్చెదమని వచ్చినారు. మీ బావగారిప్పుడు చేయ నన్నారు. ఎన్నిసంబంధాలువచ్చినాతొందరేమి యని నిరాకరించుచున్నారు.

కళ్యా:- ఒకవేళ మనసరళను చేసుకొనుటకు చూచుచుండెనేమో?

లలి:- దానికేమిరా? మహలక్ష్మి. నాలుకు వెయ్యిరూపాయలు వచ్చును. అది యొక్క నలుసేగా నాయనా నీవంశమునకు ... ...

అనికన్నులనుండి నీరుకార్చుచు తనవదినగారి యాదరణము తలపోయుచు దుఃఖించెను. స్త్రీలకు భాష్పాంకురములును, సంతోషములును క్షణికములగుటచే నామె కన్నులు తుడుచుకొని యెట్లైనిసరళను తనకొమరునకు చేసుకొనిన యన్న సంతసించునను యోచనలేకున్నను నించుమించుగ ముదుసలియైన కళ్యాణరామయ్య తదుపరి యాస్తి యంతయు దన కొమరునకును, కోడలికినగు నను తలంపుతో సంబంధము కుదిర్చెదనని పలికి యామె కాకినాడకు వెడలిపోయెను. సతీపతు లేమేమి మాట్లాడిరోగాని వివాహము స్థిరపడుటచే కళ్యాణరామయ్యగారు సరళను కృష్ణుని కొసంగి దేదీప్యమానముగా వివాహ మొనరించెను. ఈశుభకార్యముచే కళ్యాణరామయ్యగారు జాయావియోగదుఃఖమును మరచెను కాని యాతని యాపదలు గట్టెక్కలేదు. వివాహము జరిగిన సంవత్సరము దాటకమునుపే కృష్ణుడు టైఫాయిడు జ్వరముచే నిరువదిలంకణములు చేసి తుదకు పరలోకగతుడాయెను. ఇంక కళ్యాణరామయ్యగారి లోకమున నే లేను. ఆతని యాశాలత పరిపూర్ణముగా విచ్ఛేదనము గావింపబడెను. ఈగర్భశోకముభరింప జాలక యాతడాత్మహత్య నొనరించుకొన తలంచెను. పాపము సరళగతి యేమగును? యోచించి యోచించి యాతడు నెల్లూరు నందుండజాలక సుతసమేతముగా చెన్నపురి కరుదెంచెను. అధికారుల ప్రాపకము గలవాడగుటచే మదరాసు నగరమున నాతడు రూ 100 వేతనముపై పని నార్జించుకొనెను. నెల్లూరులోనున్న కాలమునందే సరళ కొంచెము విద్యాభ్యాసము జేసియుండుటచే నిప్పుడామెను నాలవఫారములో తండ్రి ప్రవేశపెట్టెను. సరళశ్రద్ధగా జదువుకొని క్రమముగా స్కూలుఫైనల్ క్లాసు ప్యాసయినది. ఆమె చదువు పాత

శాలయందు యింటరుక్లాసు లేనందున కళ్యాణ రామయ్యగారామెను క్వీన్ మేరీ కళాశాలయందు ప్రవేశపెట్టెను. ఇప్పుడుసరళ యింటర్మీడియేటు ప్రథమ సంవత్సరక్లాసు చదువుచున్నది.

పార్థసారథి యాలయమును విడచి మధుసూదనుడు తననివాసమునకరుదెంచెను కాని యాతనిమనస్సు మిక్కిలి యాందోళన పడసాగెను. ఆలయమున జరిగిన వృత్తాంతమునంతయు నాతడు మనోఫలకమున జిత్రించుచుండెను. అపరాధియగు తనయెడ నాజవ్వని యట్టిప్రశాంతచూపుల ప్రసరింపనేలయని యాతనిపితర్కము. మోహాకతముననా? క్రోధముచేతనా? కోపమున గాదని నిరూపించుకొనెను. ఇట్టి వివిధ యాలోచనలతో నాతని కుక్షినిండియుండుటచే నాడాతడన్నము సరిగా సహింపతకాలేదు. మరునాడును నాతని కన్నము పైరోతపుట్టెను. తనతల్లి రేకుపాత్రిలయందు పొందుపరచినగూరగాయలుకూడ నాతనికి భోజనాపేక్షకలిగించుటలేదు. ఇట్లునాలుగు దినములగునంత కాతడన్నము పూర్తిగా త్యజించెను. అందుచే చిక్కిశల్యమై ప్రాణమాత్రావశిష్టుడై యుండెను. నాడాదివారమగుటచే కళ్యాణరామయ్యగారు మధుసూదనునిజూచుట కాతని వసతిబసకరుదెంచిరి. మధుసూదనుడాయనను గాంచి ప్రయత్నముతో లేచెను. కళ్యాణరామయ్యగారును మధుసూదనుడస్వస్థుడుగా నుండు టెరింగి ప్రసిద్ధిజెందిన డాక్టరు కృష్ణస్వామయ్యంగారివద్ద మందుతెప్పించి యిచ్చెను. గాని మనోరోగమునకు మందుకలదా? నానాటికి మధుసూదనుడు క్షీణించి శయ్యనుండి లేచుటకూడ కష్టసాధ్యముగానుండెను. వారము దినములైనను దినదినమునకు రోగప్రబలతయేగాని తగ్గు కానుపింపకుండుటచే కళ్యాణరామయ్య, యాతడొంటరి పాటుననుండుటచేతను తగు పరిచర్యలొనరించువారు లేనందునను రోగముశమింపకున్నదని తలంచి యొకనాటి సాయంసమయమున బండిపై యాతనిని దన యింటికి గొనివచ్చెను.

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలయినది. మధుసూదనునకు జ్వరతీవ్రత కొంచెముతగ్గెను. సరళ వెండిగిన్నెలో పాలుపోసుకొనియాతని మంచముకడ నిలుచుండెను. కళ్యాణరామయ్యగారు పాలుపుచ్చుకొనుమని చెప్పుట విని మధుసూదనుడు తలయెత్తెనుగాని నిస్సారముగానుండుటచే లేవజాలకపోయెను. సరళహృదయయగు సరళ యాతనిస్థితికిజాలిజెంది యాతనిశిరము తనయంకతలమునజేర్చి తన హస్తపల్లవములతో క్షీరమధారసమాతని గొంతుకలో బోసెను ఆవేడిపాలు త్రాగుటచే మందగిలిన యాతనిజ్ఞాననేత్రమించుక వికసించెను. ఆతడు క్షీర సుధారసమును తన గొంతులో బోసిన యా జగన్మోహిని యెవ్వరాయని తలంచెను. కట్టెదుట నాతని కెవ్వరును గాన్పింపలేదు ఆందోళనాచిత్తముతో నాతడు కన్నులు మూసెను. వెంటనే పార్థసారథి యాలయము— తాను గంటకొట్టనుంకించుట—యువతీ యువకుల యప్రయత్న కరస్పర్శ- వినిర్మలమోహాసంజనిత క్రేగంటిచూపులు— సరళా సంబోధన యాతని స్వప్నమున ప్రత్యక్షమగుటచే గలత హృదయుడై యప్రయత్నముగా సరళాయని పలువరించెను. రెండవపర్యాయము మందు నిచ్చుటకై రోగి మంచముకడనున్న సరళ

యాతనిని తట్టిలేపినను నాతడు కన్ను తెరువకుండుటచే నాతడు తన్ను పలువరించుటకు కారణమేమై యుండెనాయని తలంచి విద్యుద్దీపికా కాంతివలన నాతనిముఖము తేరిపారి చూచెను. ఆతడామెకు పార్థసారథి యాలయమున గానుపించిన యువకుడే. చిరపరిచితుడగు రోగిని గాంచినంతనే సరళ కాహ్లాదమంకురించెను గాని యామె యద్దాని మరుగుపరచి మందునొసంగుకాల మతిక్రమించుచుండుటచే మధుసూదనుని మేల్కొలిపెను. ఇట్లా యువతీయువకులు క్షణకాల మొండొరులం జూచుకొనిరి. ఆ చూపుల మధ్య యాకర్షణశక్తి మిళితమైనది. చిత్తరువువలె నిశ్చేష్టతవహించిన యా శరీరములకించుక చైతన్యముకలిగెను. ఇంతలో తన్మయత్వము మోహవికారము- పశ్చాత్తాపము- ప్రేమ- అంకురించెను. క్షణికములో విద్యుచ్ఛక్తి మాడ్కి వారిహృదయాంతరాళమున సంచలనమువహించెను. భ్రమ- వికారము - విలాసము- నొకటి వెనుక నొకటి నదీతరంగములట్లు మధుసూదనునిపై దొరలెను. ఆమెను సంబోధింప తలపుజనించెను. పార్థసారథి యాలయ వృత్తాంతము జ్ఞప్తిచేయ యత్నించెను కాని యేమియు మాట్లాడజాలకపోయెను. ఆతని కనులనుండి కన్నీరు స్రవించుచున్నది. అవి యానందబాష్పములో—పరిశ్రమబాష్పములలో. అనాలోచితముగా సరళా నన్ను క్షమించుమనెను.

సరళ మానస మానందడోలికలయందూగుచుండెను. ఎవ్వని ముఖారవిందమును వీక్షించుట కామె తలంచుచుండెనో ఎవ్వని హృదయ కేదారమున తన ప్రేమబీజమునాటనభిలషించుచుండెనో ఎవ్వరియాత్మకు తనమానసము తనప్రేమ, తన సర్వస్వము లీనముజేయ నువ్విళ్ళూరుచుండెనో యామహాపురుషుని పునర్దర్శన భాగ్యములభించుటయేగాక వదనగహ్వరమునుండి వెలువడిన నన్ను క్షమింపుమా యను పశ్చాత్తాప వాక్యములు మంత్రవాక్కులవలె నామెకు స్ఫురించెను. ఆమెశరీరమున నావిర్భవించు సంతోషభావ తరంగములను పశమించుకొని మధుసూదనా క్షమించుట కెంతమహాపరాధము గావించితివి. ఒనరించినను దానికి శిక్ష నీవుదేహదారుఢ్యత వహించినపిదప యనుభవింపవలెను!! అని యొకచిరునవ్వునవ్వి గిరుక్కున నిష్క్రమించెను. పండుజాబిల్లిని హసించు యా పెచిరునవ్వు రోగతత్వమునకు చింతామణియై యాతని బాధ కొంతయుపశమింప జేసెను.

తెల్లవారినది. మధుసూదనుని పరీక్షించుటకై కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు వచ్చిరి. వ్యాధి కుదిరినదనియు కొంచెము చారుమెతుకులు పెట్టమనియు నయ్యరుగారు చెప్పి వెడలిపోయిరి. అయ్యరుగారి యౌషధసేవచేతనో సరళాదేవి క్షీరసుధారసముచేతనో మధుసూదనునకు రోగముకుదిరి వారముదినములకప్పటి జవసత్వములు కలిగెను. కల్యాణరామయ్యగారు మధుసూదనుని మరియొకవారము తనయింట నుండుమని చెప్పుటచే మధుసూదనుడు సరళాసహవాసమున మహానందమగ్నుడై ప్రపంచము మరచియుండెను. సమానవయస్కులగు వారిరువురియందును ప్రేమానుబంధము బంధితమైయున్నది. వారిరువురునొకతరగతిలో చదువుచుండుటచే షేక్స్పి

యుక్ బైరన్ ఆర్నాల్డు మొదలగు గొప్ప గొప్ప యాంగ్లకవుల రచితములపై యొకరినిమించి యొకరు తర్కించుచుండిరి. నిదర్శనముల వెలువరించుచుండిరి. వీరి విద్యాపరిశ్రమ కళ్యాణరామయ్యగారు చూచి మహానందము నొందుచుండెడివారు.

ఒకనాడు సరళామధుసూదనులు కైనాల్డు వ్రాసిన (Soldiers Wife) సోల్జర్సు వైఫ్ అను శృంగార గ్రంధమును జదువుచు నాక విప్రుంగవుని జీవితముపై చర్చించుచుండిరి. వారి వాదలనమధ్య నాడు మధుసూధనుడు వసతి గృహామునకు బోవలసిన సంగతి జ్ఞప్తికివచ్చుటచే నాతడు విషాద హృదయముతో సరళా నేను జవసత్వముల వహించి యున్నాను. నాకు విధింపవలసిన శిక్ష విధింపవాయనెను. సరళ పక్కుననవ్వి తన బాహులతలచే నాతని శరీరమును బంధించి "ఇదియే నీకుతగినశిక్ష" యనెను. మధుసూదనుడానంద మహార్ణవమున జలతరంగముల నెట్లు కొట్టుకొని పోవుచుండెనో యెవ్వరూహింప జాలరు? వారి దీర్ఘాశ్లేషణ సౌఖ్యము తపాల వాని కేకల మూలమున చలించెను. ఒక యుత్తరము- మాధవరావు గారి యొద్దనుండి- కళ్యాణరామయ్యగారికి- వారికి తమకుమారుని దెస జూపిన మహోపకారమునకు కృతజ్ఞత- మధుసూదనుని కళ్యాణరామయ్యగారి కోరికప్రకారమాయన యింటనే వశించుటకనుజ్ఞ ఇంకేమి కావలయును సరళ మధుసూదనుల కోరికఫలించినది. రాత్రి కళ్యాణరామయ్యగారును జాబుగాంచి సంతోషించిరి. మధుసూదనుడు సరళాసమక్షమున దేవేంద్ర భోగమనుభవించుచుండెను. క్రమముగా నాయువతీ యువకులిరువురును పట్టభద్రులైరి.

కళ్యాణ రామయ్యగారు సరళా మధుసూదనులమైత్రి చూచి సరళను మధుసూదనునకిచ్చి పునర్వివాహము జేయ యత్నించెనుకాని మాధవరావుగారందులకిష్యోకొనరనియసంతుష్టిజెందియూరకొనెను. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారియాధిపత్యముక్రింద రాజమహేంద్రవరమున విధవావివాహోద్యము జయప్రదయముగా జరుగుచుండెను. అనేకమంది సంపన్నులును విద్యాధికులును కూడ నుద్యమ పత్రములందు సంతకముచేసిరి. పంతులుగారి మాట తీసివేయజాలక సంతకము చేసిరే కాని కార్యరంగమున దిగిన వారొక్కరును లేరు. మాధవరావుగారును తనకుమా

......ఇదియే నీకు తగినశిక్ష......

త్రైలు లేరను కారణమున సమ్మతించెనుగాని లేకున్న యతడెంతమాత్రము మొప్పుకొనడు. ఈవృత్తాంతమంతయు వార్తా పత్రికలపై కెక్కెను. సరళ సెలవుదినమున నాంధ్ర పత్రిక చదువుచు నావార్త తండ్రికిని మధు సూదనునకును తెలిపెను. మధుసూదను డానంద మగ్నుడై తండ్రి యుద్యమదీక్షకు సానుభూతి జూపుచు తనను విధవా వివాహా ముజేసుకొనుట కనుజ్ఞవేడెను. కుమారుని యుత్తరము జూచి తన బుద్ధిహీనతనిందించు కొని యేమి మూరాడుటకు వీలులేక సమ్మ తించెను. వీరేశలింగంగారి యాధిపత్య మునసే సరళా మధుసూదనులకు రాజమ హేంద్రవరమున మిక్కిలి వైభవముతో వివాహముజరిగెను.

చిలుకా.

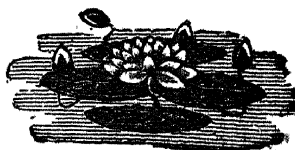
(బాలకవి కోగంటి దుర్గా మల్లికార్జునరావుగారు)

గూటినినుంటిని
దీటుగ నేనని
సారెసారెకును
సంతసింపకుము
చిలుకా!

పొంగుటయెంత
కుంగుటయెంత
ఏరోజెట్టిదొ
ఎవండెఱుంగునే
చిలుకా!

మురిసిపడుచు స
మ్మోహమనెడియం
భోరాశినిబడి
మునిగిపోవకుము
చిలుకా!

తనువుపైని యా
తమినెల్లవిడి
తత్త్వబెఱింగి
తగవరిల్లుము
చిలుకా!

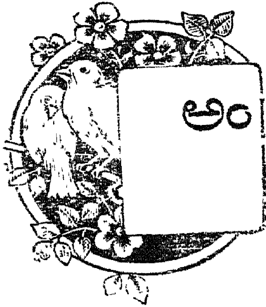
పల్లెటూరుపిల్లానాకేమిస్తావు?

———— :o: ————

కొడాలి వెంకట సుబ్బారావుగారు.

కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగారు.

———

అంచెలంచెలుగాను ♦ అంబరంబునబోవు
మబ్బుతునకలనీడ ♦ మసలనిత్తు
మబ్బుతునకలనీడ ♦ మలసియాడుచునిక్క
చందురుచూపుల ♦ కందనిత్తు
చందురురాకకై ♦ చక్రవాకముపాడు
విరహకీర్తనముల ♦ వినగనిత్తు
విరహకీర్తనలందు ♦ విశ్వంబునం దెల్ల
ప్రేమామృతంబు స్ర ♦ వింపనిత్తు

ప్రేమసుధలోననన్ను చి ♦ త్రింపనిత్తు
చిత్రమందునగాంచు వి ♦ చిత్రములను,
పల్లెటూరిబాలిక ముగ్ధ ♦ భావములను,
నిన్నుబోలెడికవిని వ ♦ ర్ణింపనిత్తు॥

సీ॥ పరులదన్నుటె ప్రజా ♦ ప్రథమధర్మంబని
చెప్పెడి సస్యంపు ♦ చేలనిత్తు
పసరుపచ్చనిరూపు ♦ మిసిమిచూపెడిచేల
శోభనెక్కించుక ♦ చూడనిత్తు
చేలకంకులమీద ♦ వ్రాలుపక్షులగుంపు
నవకంపుసీని క ♦ నంగనిత్తు
పక్షులదోవలగా ♦ పడుచులువిసిరెడి
వడిసెలధాటి గ ♦ న్పడగనిత్తు

వడిసెలలధాటితోరస ♦ వంతముగను
అంగనలుపాడుపాట వి ♦ నంగనిత్తు

పల్లెటూరిబాలిక ముగ్ధ • భావములను
నిన్ను బోలెడికవిని వ • ర్ణింపనిత్తు॥

చ॥ కదుపులమేపు నూపశుల • కాపరిగుంటలుబీళ్లలోన "నో
యదుకులభూషణా మురళి • యందలితీపులజూపవేమి మా
హృదయములన్ హరింపవది • యేమని" గోపికలన్న గీతికల్
పదములబాడి దారకజ • పంబానరించుట జూడనిచ్చెదన్॥

సీ॥ మేలిత్రావులతోడ • లీలలాడెడుగాలి
జోలలతో పుష్ప • మాలలొత్తు
మాలలదరిబృంగ • జాలంబుసల్పెడి
ఝుంఝుమ్మను మధుర గా • నమ్మునిత్తు
ఝుంకార గానంపు • సొంపులోతలలూపు
పచ్చనాకుల చెట్లు • మెచ్చునిత్తు
చెట్లయాకులమధ్య • చిలుక దంపతులాడు
ప్రేమభాషణలు వి • న్పింపనిత్తు

ప్రేమభాషణమందు సం • ప్రీతినిత్తు
ప్రీతితో నన్ను సతము స్మ • రింపనిత్తు
పల్లెటూరి బాలిక ముగ్ధ • భావములను
నిన్ను బోలెడుకవిని వ • ర్ణింపనిత్తు

చ॥ గుడియలకర్రలన్ వెదురు • కోలలు కేలలబూని బాలకుల్
ముదుసలి పంటకాపులును • మోదముతోనొకచోటజేరి ప్రా
గుదిత దివాకరున్ గనుచు • మోపినగడ్డిని పేర్చి పుష్యమా
ఖ దినములందు సందెచలి • కాగుట వింతగజూడనిచ్చెదన్

సీ॥ ప్రత్తిపంటెట్లుండి • బాగున్నదాయని
తడబడు చదుగు మా • తాతగారు
ప్రత్తిగింజల దీసి • ప్రహ్లాద కథచెప్పి
మురియుచునుండు మా • ముసలియవ్వ
దూదిపింజల పేర్చి • దులిపి యేకులజేసి
ఆవిబుట్టనింపుమా • అమ్మగారు

మార్గంబులో హెచ్చు • తగ్గులసవరింప
నలుగడల్ తిరుగుమా • నాన్నగారు

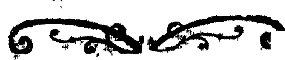
కదురుచేబూని రాటము • నెదుటబెట్టి
పీటసవరించుకొనెడి మా • పెద్దయక్క
గలిగి పులకింప జేయు రం • గముల సొబగు
నిన్ను బోలెడి కవిని వ • ర్ణింపనిత్తు

సీ॥ కుడిచేతిపెనువ్రేలు • నడిపించుచక్రింపు
కన్నునిరసనము స్వ • ర్గంపుగీతి
కదురుసన్నని మొన • కదలగాసాగిన
పోగులక్ష్మీదేవి • పుస్తెత్రాడు
దారిద్ర్యగ్రాహకస • సారంబు హరియింప
జలజాక్షుగొల్వ ని • శ్చలసమాధి
సమతనెల్లెడలందు • కొమరారగా చేసి
మనుజులపోరాపు • మధ్యవర్తి

యగుచు రాజిల్లురాటంపు • సొగసుగ్రోలు
భరతసౌభాగ్యలక్ష్మి ప్ర • భావమందు
మునిగి దేహంబుమరచు నా • మూర్తిసొబగు
నిన్నుబోలెడికవిని వ • ర్ణింపనిత్తు

చ॥ పదముల కుచ్చెళుల్, జిలుగు • పయ్యెదపైకుటిలాలకంబులున్
పెదవులదొండపండు రుచి, • బెళ్కువిలోకన మత్కులంనసం
పదలపడంతి భావముల • పైచెరలాడుచు నాట్యమాడుచుం
డ, దమమువిచ్చువేళల త • టాకము కేగెడి యంగనాలతిన్

మ॥ వెనుకన్ మందలు వచ్చుచున్నయవిరా • వేయక్కయీపక్కకున్
కనులన్ గానరు గొడ్లకాపరులు అ • క్కాయిట్టురావే అవే
కనుమా లేగలు దూకుచుండె"నని కృ • ష్ణాతీర్థభాండంబులన్
వనజాక్షుల్ గొనివచ్చు చాత్రిపదుచో • వర్ణింపగానిచ్చెదన్॥

గృహప్రవేశము

పండిత

పెనుమెచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు.

———:0:———

౧

అన్నపూర్ణ గుడిమెళ్ళంక యల్లూరివారి యాఁడుపడుచు. శంకరపర్తి పెనుమెచ్చవారి మేనగోడలు. కావున నామె కులీనతఁగూర్చి మనకుఁ బ్రశ్నమక్కఱలేదు. మతాబా తీఁగవలె బ్రకాశించుచున్న అన్నపూర్ణను తండ్రి సుబ్బరాజు తల్లి వెంకయ్యమ్మయును గాలు క్రిందఁబెట్టనీయక యల్లారుముద్దుగాఁ బెనుచుటలో ఆశ్చర్యమేమి? ప్రపంచములోఁ దండ్రికి పెద్దకొడుకు పెద్దకూఁతుర మీఁదను దల్లికి చిన్నకొడుకు చిన్నకూఁతురు మీఁదను బ్రేమమధికమని యెదరు. కాని యది యన్నపూర్ణ విషయమై గగనకుసుమమయ్యెను. నాలవ కూఁతురగు నన్నపూర్ణపై నాతని తలిదండ్రుల కంత యంత్యంతప్రేమ మేమి. అక్కచెల్లెండ్రిందరిలోను అంద చందములలోఁ గాని చదువు సంధ్యలలోఁగాని అన్నపూర్ణ యేపూర్ణయా యేమి. ఇంటిలో వివాహముజరుగునప్పుడు అక్కచెల్లెండ్రు ఏడుగురు అన్నదమ్ములిరువురు సంపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్రవదనులై బంగరు శలాకులవలె మెఱయుచుండఁగా ఆతల్లిదండ్రులు పొందు నానందము వర్ణింప నెవరితరము. కాని యా తలిదండ్రులు సంతానమెల్ల నొక్కచోటనున్నపుడు తనివుతీర నెపుడును గాంచియుండలేదు. కారణము మరేమియు లేదు. ఎక్కడ తృప్తితగులునోయని వారికి నిరంతరము భయమే. ఒక మనుమరాలి బారసాల యగుటనో యొక కోడలి రాకనో ఒక కొమరిత వివాహంబు గావుటనో సుబ్బరాజు గృహమెల్లపుడు నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణమునై కన్నుల పండువొనర్చుచుండును. రెండవ కుమార్తె యనాధ యగుటచే నెడ నెడ నెప్పుడేని గొంచెము విచారమా పితలనుభవించుచున్నను మొత్తముమీఁద దినము లానందముగనే గడుపుచుండిరనవచ్చును, ధాన్యలక్ష్మి గాదెలలోను ధనలక్ష్మి యినుప పెట్టెలలోను గోలక్ష్మి కొట్టములలోన మూలుగుచుండఁగా వారికి లోపమేమి? విచారమేడ? అంతయైశ్వర్యముతోఁ దులదూగుచున్నను వెంకయ్యమ్మ దాస దాసీజనంబుల నెప్పుడును గసరి యెఱుఁగదు. స్త్రీ స్వాభావికమగు కోపము లేక కాదు. కోపించినచో నెవ్వడెవ్వరు నీకడుపు కాలాయని గొణగుకొందురోయని భయము.

౨

కుటుంబము పెద్దదియై యాస్తి చిన్నదగుటచే జన్మస్థానమగు పోడూరుపేడి భూపతిరాజు కృష్ణమరాజుగారు తూర్పుపోయి గొప్పధనికుడై సంవత్సరమునకు నాలుగైదు

వేల రూప్యములు ఆదాయమువచ్చు భూవసతిని సంపాదించెను. తూర్పున నాలుగు వేలరూప్యములు ఆదాయము వచ్చువాడు చక్రవర్తియని చెప్పవచ్చును. నిలువబడి నచో నౌకరు, వంగియుండిన నౌకరు, కాని పెట్టినచో నరువదియారుగురు నౌకర్లు. కృష్ణమరాజుగారు అరికాలుక్రిందఁ బెట్టుకొనంగ అష్టైశ్వర్యములు అనుభవించుచుండెను. కృష్ణమరాజుగారికి వయస్సుమీఱినది, కాని పుత్రగాత్ర పూర్ణంగ సుఖములేదు. వారికి నీహారకర్పూరచందనములు అతనికి హృద్యయములు తాపోపశమనములు ఎట్లగును. అపుత్రస్యగతిర్నాస్తి అని వేదములు ఘోషించుచుండుటచేతనో పున్నామ నరకము నుండి దాటించువాఁడనియు కులవర్ధనుఁడగు కొడుకు గానని యట్టి లోభుని స్వర్గము యాలయము లయము అని యిట్టి నీతివాక్యములు వినియుండుటచేతనో కృష్ణమ రాజుగారు పుత్రప్రాప్తినిగూర్చి దీర్ఘముగా నాలోచించిరి. పన్నిద్దరు కొడుకులలో దత్తుఁడు ఔరసతుల్యుఁడని వినుటచే కులరూపగుణ సంపన్నుండగు బాలకుని కొరకు వెదక నారంభించెను. తన సహోదరులు ఐదుగురు అన్నదమ్ములు సహజవైరులను భారవి కవివాక్యమును ప్రాక్టికల్ (Porctial) గాఁ దెలుపందలంచి వారికొడుకులను విడనాడి ఇలువడి గల కుఱ్ఱవానిని నెమకి నెమకి తుట్టతుదకు ఖండవల్లి గ్రామవాసులగు భూపతిరాజు రామగోపాల రాజుగారి కుమారుడు కోటరామచంద్రపురము కాకర్లమూడి వారి మేనల్లుఁడగు వేంకటపతిరాజును దత్తము చేసికొనెను. పెంచుకొనుటకు ముందు పెద్దలు దత్తపుత్రశోకము వద్దని సుద్దులు చెప్పినను దౌహిత్రులున్నారని యెఱింగియు వారిపై కృష్ణమరాజుగారు చిఱ్ఱుబుఱ్ఱు మనెడువారు. పెంచుకొనఁగానే యుపనయనము చేసి పెండ్లియొనర్చిరి. గాని వేదోక్త కర్మకాండము నెఱపినవాఁడు కాఁడుగదా నని. తగిన సంబంధముల కొరకు వెదకనారంభించిరి. తూర్పునాఁడెల్ల గాలించిరి. ఉ. ఉ. ఎక్కడను సరియయిన సంబంధము కుదురలేదు. నాలుగు యీలలకు చాటులను బంపిరి. రాజకుటుంబములలో బ్రాహ్మణులే సంబంధములు కుదుర్చుట యాచారము.

౭

పదునారేండ్లు వచ్చినవి అన్నపూర్ణకు. అసలే యందకత్తె దానికిదోడు నూత్నయౌవనవిజృంభణము. ఇఁకఁజూడ గన్నులుండునే. ఆమె మాటలయందు కుటిలత్వము గాని కఠినత్వము గాని లేదు. ఆగర్భశ్రీమంతురాలనని నిక్కుటయు నీల్గుటయు విఱ్ఱవీఁగుటయు నెఱుంగదు. కాని యీ గుణములన్నియుఁ జలపాదించి పగదీర్చు కొనుటకుఁ గాఁబోలు నల్లనల్లని ఆయమ కుంతలకుచంబులను నూఁగారును నితంబమును ఆశ్రయించినదే కాని విడువలేదు. అన్నపూర్ణ రూపలావణ్య సౌశీల్యములం గాంచి తల్లి వెంకయ్యమ్మయు రెండవ యప్ప వెంకాంబయుఁ దమ భర్తలను గోల్పోయిన విచారములు మఱచి పోయిరి. అన్నపూర్ణమ్మయు అక్కయుఁ జూపు సహజప్రేమచేఁ దండ్రిమాటదలఁచియే యెఱుఁగదు. అన్నపూర్ణకు రొంప పట్టినచో డాక్టర్లను నింటిలోఁ గాఁపురము పెట్టినగాని పెద్దన్న సూర్యనారాయణరాజు నిద్రపోయెడి

వాఁడు కాఁడు. చాటున నున్నను మల్లికా మాలతులు తమ పరిమళలహరిచే నెల్లర నాకర్షించునట్లుగా నెక్కడనో గోదావరి యీవల మారుమూలనారికేళవనములో దివ్య భవనములో ఆ కుసుమ ముంగు పిందెయై యసూర్యంపశ్యయై పెరిగిన యన్నపూర్ణ అళికులంబుల నాకర్షించు నంబుజంబువలె సుకుమారమారులగు రాజకుమారుల నాకర్షింపక పోలేదు. ఏవిచారము నెఱుఁగని వెంకయ్యమ్మ వెంకాంబలు అన్నపూర్ణ వివాహ విషయమై అహోరాత్రంబులు తలపోయుచు అదికాదిది ఇదికాదది యని యూహాసౌధములపై భావతరంగములలో నల్లాడుచున్నారు. ఉండిసీమనుండి చాల సంబంధములు వచ్చినవి. సూర్యనారాయణ రాజు ఆ సంబంధములలో నేదో యొకటి చేయవలెనన్నాడు. వెంకయ్యమ్మ "నాయనా ఉండిసీమ నెంత ధనమున్నను సుఖము తక్కువ లంకసీమ సంబంధ మేదియైన చూడు" మన్నది వెంకాంబ ముఖము చిట్లించి "అమ్మా మనకు అచ్చిరాదే" అని కన్నులనీళ్లు గ్రుక్కుకొనినది "పోనీలేవే" అమ్మా అన్నది తల్లి. ఇంతలో దాసీది వచ్చి "అమ్మా తూర్పురేవిడి నుంచి ఏరో బ్రాహ్మలెల్లిపో వచ్చినారు. పెద్ద బాబున్నారా" అన్నది. ఆమాట విని సూర్యనారాయణరాజు తొందరగా వెళ్లి కచేరీ చావడిలోనున్న యతిథికి అర్ఘ్యపాద్యాదులిచ్చి సగౌరవంబుగా నాతిథేయ సత్కారములు గావించి పిమ్మట వారిరాకకుఁ గారణము తెలిపికొన్నాఁడు. తల్లిదగ్గరకు వెళ్ళి సంగతియంతయు జెప్పినాఁడు. తల్లి వెంకయ్యమ్మ "నాయనా చూచుచు నాచక్కని చుక్కను నాగారాల కూచిని రెండవ పెండ్లివానికి నేలాగున నీయనురా" మీ నాన్నగారు అన్నపూర్ణ అన్నపూర్ణ యనుచు ప్రాణాలువీడినారు. ముక్కుపచ్చలారని అన్నపూర్ణను ముప్పదియేండ్ల వానికి ఏలాగున గట్టిపెట్టనురా? బ్రతికియుండినచో బలుసుకూరతినెదరు. ఈడు జోడు అయినవానికి ఈయవలయునుగాని ఇదేమిటి ఈసంబంధము. ఏడు గోదావరుల యీవల నెక్కడి రేవిడి గొక్కడిసంత? చాలుఁజాలు. ఊరకో సపతికొడుకు వైభవము చూచినదనెదరు చూడలేదనెదరు. ఎందులకీ తంటాలు మనకు అన్నది. ఆమాటలువిని అప్పగారు మొగము ముకుళించుకొనినది. అమ్మా మీరుకూడ ఆ తెలంగున సెలవిచ్చెదరేమి. తూర్పుసంబంధము మనకు వచ్చినదేచాలు. కాళ్ళ దగ్గరకు వచ్చిన సంబంధము పోఁగొట్టుకొనరాదు. ఈడు జోడు చూచి చేసిన నాబ్రతుకేమైనది. అని కసరివేసినది. సరే అట్లయినచో మీయిష్టమన్నది తల్లి. ఏమిరా తమ్ముడూ ఏమనెదవు అన్నది వెంకాంబ. అక్కా! నాకిష్టమేనని, అమ్మామరి ఆయనతో ఖాయమేనని చెప్పనా? అని యడిగెను. సరే. పైన మీ పెద్దబావ ఉన్నారుకదా, ఆయనతోఁగూడ నాలోచించి తరువాత కబురు పంపెదనని చెప్పుము అన్నది తల్లి. "సరే" అని సూర్యనారాయణరాజు వచ్చిన బ్రాహ్మణునితోఁ తల్లిచెప్పిన సంగతులు చెప్పి పంపెను. తరువాత గొన్నాళ్ళకు సూర్యనారాయణరాజు పల్లెపాలెము వెళ్లి బావగారితో నాలోచించి రేవడి యుత్తరము వ్రాసినాడు. ఒక చక్కని ముహూర్తమున అన్నపూర్ణా వేంకటపతి రాజులకు దేవేంద్రవైభ

వముతో పాణిగ్రహణ మహోత్సవము జరిగినది.

౪

ఇప్పటికి అన్నపూర్ణ వివాహమై యైదేండ్లయినది. వుద్ధిసువస్తువులు. రకరకంబుల చీరలు ధరించుచు మాంచికూరలు ఆరు పిండివంటలతో భుజించుచుఁ జీకు చింత లేకుండ అన్నపూర్ణ ప్రణయసుఖములు అనుభవించుచున్నది. రెండవపెండ్లి యన్న లోప మెక్కడను కాన్పించుటలేదు. ఆమెను గాంచినవారెల్లరు

"నిత్యపాతివ్రత్య నియమ వ్రతంబున
కన్నపూర్ణాదేవి కన్నపూర్ణ"
అని కొనియాడుచుండిరి.

౫

గర్భవతియైయున్న పూర్ణ యెనిమిది మాసముల క్రిందనే పుట్టినిల్లగు గుడిమెళ్ళంకకు వచ్చినది. వచ్చినపుడు భర్త ఎట్టిలోపము లేకుండుటకై నాలుగువందల రూపాయలు ట్రంకులో వైచికూడఁ బరిచర్యలకు నలుగురు దాసీలనుగూడ బంపెను. అంతఁగొన్నాళ్ళకు అన్నపూర్ణ సుఖప్రసవయై యాఁడుబిడ్డను గనెను. కూఁతునకు నిలువెల్ల బంగారపు తొడుగు తొడగినారు. అరచేతులలోఁబెట్టి యాడించుచుఁ బొద్దుపొడచినది యెరుగకుండ నెల్లరు ఉల్లాసముతో గాలము వెళ్ళబుచ్చుచుండిరి. ఇంతలో గజపతినగరమునుండి వేంకటపతి రాజుగారు ఐదువేల రూప్యములిచ్చి గజపతి నగరములో నాలుగిండ్ల భవంతిని కొన్నాడు. చక్కనియిల్లు. గృహప్రవేశము త్వరలోఁ గావలసియున్నది. కనుక నైదవ మాసములో చిరంజీవినిని పంపించవలెను. అని వ్రాసిన యుత్తరమును జూచికొని అన్నపూర్ణ పట్టరాని సంతోషముతోఁ బొంగిపోయి ఇంటఁగల యందఱితోడను అద్దెకొంపలో నుండు నవస్థతప్పినది అని యుత్తరము చదివి వినుపించి అప్పామీరు తప్పకుండగ రావలయును జుమా. సూరేఁడన్నయ్యా మీరుకూడ రావలయును. అన్నది. ఇంతలో కరణముగారి కామక్క వచ్చి ఏమమ్మా అన్నపూర్ణా చాలా సంతోషముగా నున్నావు అన్నది. అబ్బే యేమియు లేదు. మావు నుమలు లోఁగిలి కొన్నారఁట. ఈమాసములో గృహప్రవేశములు అన్నదియన్నపూర్ణ. రేవడిలో మీయిల్లు యేమైనదమ్మా అన్నది కామక్క. ఏమిటోమీ చాదస్తము. ఏనాటిరేవడి. ఏనాటికథ. తండ్రిగారికి వాకిఁ బడకపోవుటచే రచ్చలకెక్కుట సాఁబాలువీసు సంగోరు వారుపంచుకొనుట పష్టాష్టకాలు అయి మూఁడేండ్లయినది. సరి సరి అప్పైతే మీ యాయన దత్తపుత్రశోకము తెచ్చినాఁడు. అన్నది కామక్క. అయ్యో. ఊరకొనుఁడు, కామక్కగారూ అన్నది అన్నపూర్ణ. అన్నపూర్ణకు గామక్కమాట అశనిపాతమువలె నాయెను. ఉస్సురుస్సురనినది. చంద్రబింబమువంటి అన్నపూర్ణ మొగముచెన్నుతరిగెను గబగబ లోనికిఁజని అమ్మా కామక్కగారు ఈలాగునన్నారు. ముసలివారి మాటలు తగులునని పెద్దలనెదరు. అన్నపూర్ణ కంట తడిపెట్ట తల్లి అన్నపూర్ణ అది మామూలు మాటేనమ్మా యని వెంకయ్యమ్మ కూఁతు నోదార్చెను.

౬

కార్తిక శుద్ధయేకాదశి బుధవారము

రేపనఁగా దశమినాఁటి రాత్రికి గజపతినగరమునుండి కాఁకరపర్రు ఖండవల్లిమీఁదుగా వేంకటపతిరాజు గుడిమెళ్లంక చేరెను. చంద్రోదయపు నీరాకరంబువలె వెంకయ్యమ్మ సంసార సాగరము వేంకటపతిరాజు రాకంజేసి గగన వీధిని దరంగితంబగుచుండెను. ఎల్లర భోజనంబులు అయినవి. అత్తగారితోడను బావమఱఁది తోడను కష్టసుఖములు ముచ్చటించి వేంకటపతిరాజు శయనాగారము జేరెను.

మొలకనవ్వుల ముద్దుగులుకు నెమ్మో
ముతోఁ
గొజ్జంగి విరుల కీల్గొప్పుతోడ,
అపరంజి మెఱుఁగు టెంపు మేని
చాయతో
వృత్తంపు గబ్బిపాలిండ్లతోడ
కపుర వీడ్యపుఁ దావిగ్రమ్ము కెమ్మో
వితోఁ
గలదు లేదను కౌను చెలువుతోడ
కాటుక పసమీఱు కడకంటి
చూడ్కితోఁ
గలితకపోలభాగంబుతోడ
స్వర్ణభూషణమణి చకచ్చకలతోడ
నందముగనిల్చె ముంగల నన్నపూర్ణ

పిమ్మట నిరువురు శరత్కాల కౌముదింగాంచి అగ్గలంబగు సంతసంబుమై నాగటికిఁ జేరియున్న పెరఁటిదొడ్డి లోనికిఁజని తివాసిపై గూర్చుండి చదరంగ మాడుకొనుచు నడుమ నడుమ గారాల కూఁతురు చుబుకంబు పుణుకుచుఁ తొమ్మిది గంటల వరకు కాలంబు వెడలఁబుచ్చియింటిసంగతులు ముచ్చటించుకొనుచుండగా నాకసంబున చేటంతమబ్బు తోఁచెను. తక్షణ మెఱపు మేఘముకూడ మటుమాయ మాయెను. అన్నపూర్ణ యదికని ఏమి తలఁపునకు వచ్చెనో నాథా మన మిహపురము ఎప్పటికైన నా మెఱుపు మేఘములవలె లీనముగావలయును అన్నది. "చాలు" ఊరకుండుము అన్నాఁడు వేంకటపతిరాజు అంతలో పదినొకండు గంట లాయెను. వేంకటపతిరాజు నిద్రించెను. మఱునాఁడు ప్రయాణముండుటచే అన్నపూర్ణకు నిద్దురపట్టలేదు. ఉదయ మూఁడుగంటలకే ప్రయాణము అని యనుకొనుచు అన్నపూర్ణ యవియు నివియు సవరించుకొనుచుండగనే బళ్లునఁ దెల్లవారెను. తొందర తొందరగా భోజనములు చేసిరి.

౭

అన్నపూర్ణయు వేంకటపతిరాజును సూర్యనారాయణరాజు వెంకాంబయు నలుగురు దాసీలును బండ్లనెక్కినారు. అన్నపూర్ణా! పిల్లజాగ్రత యని వెంకయ్యమ్మ బండిలోనున్న పిల్లను యంది పుచ్చుకొని ముద్దు పెట్టుకొని అన్నపూర్ణా పిల్లజాగ్రత్త పిల్లజాగ్రత్త"యని తల్లిచేతికిచ్చెను. ఏడుగంటలగునప్పటికి రాజోలు రేవులో బండ్లాఁగినవి. యప్పటికప్పుడే "స్టీముబోటు" కూఁత వెట్టి బయలుదేఱ సిద్ధముగానున్నది సరి. అందరును "బోటు" కెక్కిరి. బోటు సాగిపోవుచుండెను. కాకుల అరచుట, కొత్తకుండలతో మంగలివాండ్రు ఎదురగుట మున్నగు దుశ్శకునములు ఎన్నియో అగుచున్నను ప్రయాణము తొందరచే నెవరును బాటింపలేదుగాని అన్నపూర్ణ యేలకో యూరక యాందోళనపడుచుండెను. పైకిఁ జెప్పుటకుఁ బదులుగున్నారని సంశయించినది. క్రమముగా స్టీము బోటు

ప్రక్కనొక పడవను కట్టుకొనినిండుచూలాలు వలె నలసగతితో నీటికెదుఁరేగుచు బొబ్బర్లంకలొకుదాఁటి సాయంకాలము ఆఱుగంటలు రాజమండ్రి గోదావరినిదాఁటఁజొచ్చెను. చంద్రోదయమాయెను. చంద్రకిరణములశాఁకున అన్నపూర్ణా వదనారవిందముతోపాటు గోదావరీ స్వచ్ఛజలంబులు కూడ తళతళమెఱయుచుండెను. రానున్న ఘోరవిపత్తును సూచించుచుఁజంద్రుఁడు వీడు కన్నీటికణముల బుడగలో యన్నట్లు చిఱుచేఁపలునీటిపై కెగవేయుచుండెను. అన్నపూర్ణ దృష్టులువానితో మేలమాడుచుండెను. ఇంతలో గభాలున ప్రక్కను గట్టిన పడవత్రాడుతెగగా నందలిజనులు కంగారుపడుచు "స్టీముబోటు" పైకుఱికిరి. హా! యేమున్నది అంతయుఅల్లకల్లోలము. అంతయు నంధకారము. చంద్రుఁడు స్తంభీభూతుడయ్యెను. బిడ్డను బుజముపైనిడికొని నాథాఅన్నది అన్నపూర్ణ. సఖిఅన్నాఁడు వేంకటపతిరాజు, పిల్ల! పిల్ల! అన్నారు వెంకాంబా సూర్యనారాయణరాజులు. అయ్యో! అయ్యో! అన్నారుదాసీలు ఒకరి చేతులొకరు పట్టుకున్నారు. అన్నపూర్ణా వేంకటపతిరాజులు ఒకరిలోనొకరు లీనమైనారు. ఏమైనారో నెవరికిఁదెలియదు. రాత్రి పదిగంటలకు రాజమండ్రిరేవులో గృహప్రవేశము గంగాప్రవేశమయినది అని ఏడ్చుచు నొకయువకుఁడు నిలువబడ్డాఁడు.

దోహదము.

(శ్రీత్రిపురనేని చలమయ్యచౌదరిగారు)

1. ప్రౌఢకాంతలుశుభముహూర్తంబునందుఁ
బలుకుపలుకునమకరందమొలుకుచుండఁ
బ్రేమగీతమ్ములను నాలపించునపుడు
సిగ్గుతెరవిప్పి నిన్నువీక్షింపనైతి!

2. అక్షతలుఁజల్లి స్వస్తిరస్తనుచుఁబలికి
ద్విజపురోహితు లాశీర్వదించునపుడె
మామకామలహృదయపద్మంబునందె
స్నేహబీజమ్ము లంకురించినవి చెలియ!

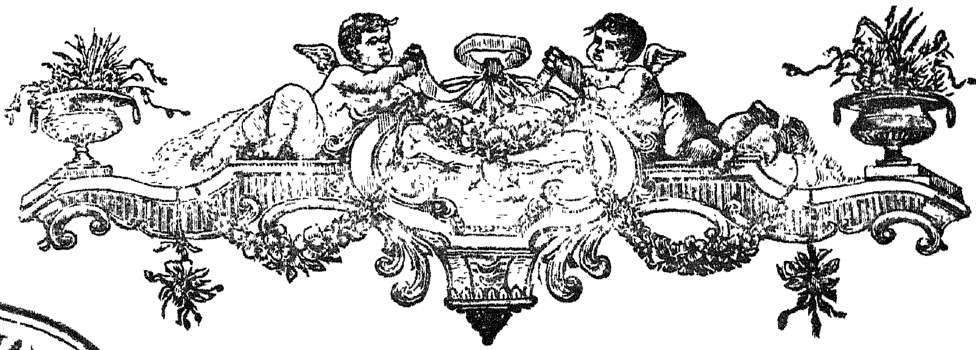
3. అగ్నిసాక్షిగఁగొన్న యర్ధాంగలక్ష్మి
ముగ్ధమోహనకళ్యాణమూర్తియనుచు
నెపుడుపెండ్లిపెద్దలు ప్రస్తుతించినారొ
స్వాతిశయమున వెఱ్ఱినైపోతినపుడె

4. సరసశృంగారముగ్ధవేషమ్ముఁదాల్చి
సిగ్గుసొంపు చెక్కిళ్ళపైఁజెంగలింపఁ
గ్రేఁగనులతోడ ననుఁగటాక్షించి తబల!
నూత్నదాంపత్య మెంతమనోహరంబు?

5. వలపుచిందిన యీయెలప్రాయమందు
నెపుడుస్నేహపూరమ్ము నెలికించినావొ;
భావిసౌభాగ్యలక్ష్మియే ప్రణయమూర్తి
అంచుసాహ్లాదయ మర్పించుకొంటి

6. సరసకవితారసజ్ఞశేఖరునిఁబ్రేమ
శృంఖలంబులు విప్పిబంధించియున్న
ప్రణయినీముగ్ధమూర్తి; సౌస్వాంతవీధి
దివ్యనర్తకిబోలె నర్తించుచుండె.

"మోహవల్లిసుంది"

పుష్పమాల.

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు.

:0:

ఋషి మనఃపథముత్తరించి వెల్వడిన
నిగమగానముచే నిండారినట్టి
యాశ్రమంబులు కంటకాకీర్ణ గుల్మ
ఘట్టంబులై కనుపట్టువెచ్చోట॥

ఆత్మ స్వాతంత్ర్య రక్షార్థులై నిలచి
మాతృదేశము వైరి మాంసమేదోస్థి
కలితంబొనర్చిన తెలుఁగు భూపతుల
రణరంగములు కనరావె యెచ్చోట॥

రణమున నొదిగిన రాజసత్తముల
చితులందు సుఖనిద్ర చెందిన యాంధ్ర
సుందరీ విశ్రాంతి మందిరసమితి
భావ దృష్టికిఁ గనుపట్టదెచ్చోట॥

ఆంధ్రభాషకు భారతామ్నాయమొసఁగి
ఆంధ్రజాతీయత కాయువొసంగి
ఆంధ్రతేజంబు లోనాలీనుఁడైన
భట్టనన్నయకు టుంబమ్మెకన్పడదు॥

అమృతాక్షరములతో నాంధ్రభారతము
సర్వముల్ పదునేను ప్రచురించినట్టి
ప్రాజ్ఞుఁడౌతిక్కన పైడి గంటంబు
కటకటా కలసెనే కాలగర్భమున॥

జైన భిక్షుకురీతి శాంతాశ్రమమున
జీవితంబున పూర్తి జేసి భాగవత
సంహిత వ్రాసిన సహజ పాండిత్య
మందిరంబెద్దియో మటుమాయమయ్యె॥

నూటొక్క రాజుల నూత్న రక్తమునఁ
దండ్రికిఁ గలనిలోఁ దర్పణమిడిన
అనపోత విభుని కీర్త్యాలవాలంబు
తెలియరాదే యాంధ్రదేశ మధ్యమున॥

ప్రౌఢరాయుని సభా భవనమధ్యమునఁ
గనకాభిషేకంబు గావించువేళ
శ్రీనాథ కవిరాజసింహము నీరార్చు
దీనార మొక్కటియేని కన్పడదె॥

కవితాలతాంగి యంకమునందుఁ బెరిఁగి
కవితాలతాంగితోఁ గలసివర్తించి
కవితలో లీనమై కాయంబువిడిన
రాయలకథ వినరాదె యొవ్వోట॥

ఆత్మీయ సామ్రాజ్యమంతయు నాంధ్ర
కవుల సర్వస్వంబుగా నొనరించి
శ్రీకృష్ణరాయలు చేకొన్నకృతులు
కనఁబడవేల యొక్కటో రెండో దక్క॥

ఆంధ్రశిల్పాచార్యు లాత్మీయశక్తి
బౌద్ధయుగంబునఁ బ్రకటించుకొఱకు
నసువొందనిలుపు విహారరాజములు
చెడుఁగాక, దొరుకవే చిహ్నంబులేని॥

ఆంధ్రజాతీయత నరసినతల్లి
కనక దుర్గాదేవి కన్ను మొరంగ
ఆంధ్రవిష్ణువు వీడె నాత్మీయ హితము,
ఏమి కానున్నదో యీ యాంధ్రలక్ష్మి

గడచిన జాతీయ గౌరవాంకములు
ధ్యాన ప్రపంచస్థ భవనాంతరమున
నెలకొల్పినవని దే నిఖిలాంధ్రులార
బయలుదేరుఁడి మాతృపరిచర్య జేయ॥

మఱచిన మహనీయ మాతృబోధనల
సోదరాంధ్రులకు నుద్బోధింపవలయు
తీఱిన జాతీయ దివ్యచిహ్నములఁ
జిరతరస్థాయిగాఁ జేయఁగావలయు॥

చారిత్రిక స్థలాంచల సీమలందు
దమయంత మొలచెను దలిరుదీనియలు
తీవెకొక్కకవిరి తెంచి గ్రుచ్చుదము
పుష్పమాలిక జగన్మోహనంబుగను.

ఆశీస్సు

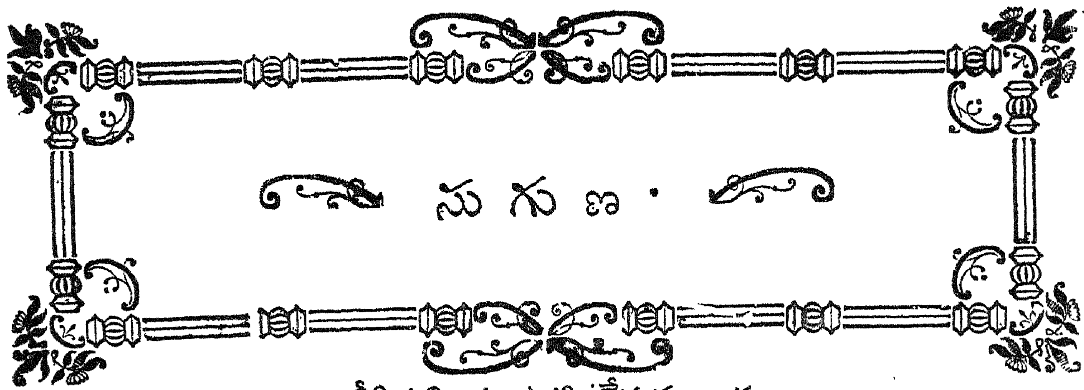
ఆంధ్ర మాతృగళహస్త హారాళియందు
నీపుష్పమాలయు నింపొందుఁగాత"

పుష్పమాల

నండూరి శివరావుగారు

సీ॥ తినుచున్నకసవట్టె దిగజారె మొదవులు । వీనులునిక్కించి వినుచునిలువ
పసులెట్టులున్న వట్టునిచి పర్వునవచ్చి । గోపికల్ చుట్టునుగూడియాడ
సహజవైరమ్ము విశంసదోపకయుంట । జంతుసంతతియొక్క చక్కిమెలఁగ
నానందపారవశ్యమునఁజిత్తరువట్లు । ప్రకృతియెల్లను జడత్వమువహింప

గీ॥ నాఁడుసుమటున శిఖిపింఛమూగసుంత । తరువునెక్కి జగద్వశీకరణగీతి
బాడుచుండెడి వేణుగోపాలునకుతఁ । బొలుపుమీఱుతఁ జిరముఁ మాపుష్పమాల

శ్రీమతి భూపాటి శేషమ్మగారు.

చిత్రవర్మయనురాజు మగధదేశమును బరిపాలింపుచు దేవేంద్రభోగములో నొప్పుచుండెను. సుగుణభూషితుండగు నారాజునకు సద్గుణయనునొకకూతురుండెను. ఆయమ సమస్తవిద్యలయందారితేరి చక్కదనముల చుక్కయై బుద్ధివిశేషముల దన నామము సార్థకమొనర్పుచు జననీజనకుల నానందవార్ధి నోలలాడింపుచు నవయౌవనములో నలరారుచుండెను. మగధదేశ పరిపాలకుడగు రాజసింహునకిచ్చి సద్గుణయభిమతంబున నతి మహోత్సవములతో నుద్వాహమొనర్చి సకలపరివారములతో దాసదాసీజనములతో గజతురగాది యరణములతో దనకూతు నత్తవారింటికనిపెను. సద్గుణయు నత్తవారింట కేగుదెంచినది మొదలు గృహకృత్యములజక్కగా నిర్వర్తింపుచు నత్తమామలకు సపర్యలమూలమున నానందమొనగూర్చుచు పతిని దైవముగా భావించి యడుగులకు మడుగులొసగుచు బూజించుచుండెను. భర్తయు సద్గుణవతియగు సద్గుణయందనురాగము గలిగియుండెను. ఇట్లా దంపతులు పాలును నీరమునుబోలె నన్యోన్యానురాగమున మెలంగుచుండిరి. అతిథియభ్యాగతులకు భర్తయనుమతి నర్ఘ్యపాద్యాలదు నర్పించుచు మిగుల జాగరూకతగా మెలంగుచుండెను. మనము బురాణములయందు వినుచున్న సాధ్వీమతల్లులగు సీత, దమయంతి, చంద్రమతి, మొదలగు పతివ్రతామతల్లుల దివ్యచరిత్రము లీమెయందేగలవని పురజనులు వేనోళ్ళ వినుతింపుచుండ నాసద్గుణ సద్గుణముల గాపురమొనరింపుచుండెను.

కొన్నిదినము లిటుల గడచిన పిదప వృద్ధులగు నత్తమామలు స్వర్గమునకు జనిరి. దుర్గుణములు గలవారెప్పుడును మేలులోనకీడుగూడగలదనియు దైవభక్తియు సుగుణపరంపరయుగల వారికి కష్టములు గలుగగలవనియు మన పురాణ శ్రేష్ఠమగు భారతమున వినుచున్నారము. ప్రత్యక్షప్రమాణముగాం గొందరు నారీమణుల జూచుచున్నారము. సద్గుణ భర్తయగు రాజసింహుడు జ్వరబాధపీడితుడై దుర్భరావస్థయందుండ దన్నపహరింపనెంచిన దుర్మార్గులగు తురుష్క సైన్య మాకస్మికముగా నేతెంచి కోట ముట్టడించెను. ఈసంగతి సద్గుణవిని మనంబున మిగుల విచారించి దుఃఖింప నారంభించి యొకింత తన దనబుద్ధివివేకమును దెలిసికొని ధైర్యమవలంబించి యనారోగ్యవంతుడగు భర్తనెటులేనిగాపాడగలిగినకదా నాజన్మముసార్థకమగును. ఈవిధమున విచారమహాసాగరమున మునింగి తేలుచున్న నుద్ధరించెడి వారెవరు.

అనితలపోసి యతిభక్తి భగవన్నామము గీర్తించి సమీపమందలి ఖట్వమున దరిసేరకున్న భర్తకాయాస మొదపకుండ మెల్లన నొక కుర్చీపై బసుండఁజేసి యరాతుల కరవాలములకెరగాకుండ నేపెరవున నాపలఁ జేర్చ నగునాయని దలంపుచు వెనుకకుజూడ నలువురు తురుష్కులు భయంకరాకారముతో తన్ను సమీపింపనుండుటను జూచెను. బాల్యమున నుండి సాంగ్రామిక విద్యాపరిశ్రమమొనర్చి యున్నదగుట జంకక యాత్మరక్షణార్థము మొలయందుంచియున్న చంద్రాయుధము వరనుండిదీసి యవ్వారి శిరములనరికి యింకనిచ్చట నిల్చుటదగదు జాగుసేయుట నోగుగలుగునని దలచి వెంటనే భర్తతోగూడిన యాకుర్చీని శిరమునజేర్చకొని నిశాసమయమగుటయు, ప్రయాణాయాసముననున్న శత్రువులు మైమఱచి నిదురించుచుండుటయు గారణములుగానంధకారము దనకుదోడ్పాటుజూప మెల్లమెల్లగ బురోపకంఠ మతిక్రమించి రెండు క్రోశములదూరముననున్న గొల్లపల్లియజేరెను. ఇంతలో దెల్లవారుచుండుటచే పరులకంటబడిన శ్రమవృథాయగుటగాక ప్రమాదమూలకమగునని దలంచిచిరపరిచయురాలగు నొక గొల్లముసలి యింటికిజేర్చెను. ఆయింటి యవ్వయు సకాలమున దీనతతో దనగృహమునుజేరిన సద్గుణనాదరించి ప్రేమజూపి వైద్యసహాయమున గొన్ని యౌషధముల గొనివచ్చి రాజసింహునకొసంగుచు నుపచరింపుచుండెను.

కొన్ని దినములిటుల గడచెను. దైవానుగ్రహమునకు నౌషధ సహాయమున రాజసింహునకు గ్రమక్రమముగా నాజ్వర బాధ యుపశమించుటయే గాక నారోగ్యము గలుగజొచ్చెను. ఆరోగ్యవంతుఁడగుచున్న భర్తనుజూచి సుగుణకుఁగలిగిన యానందమునకు మితిలేకుండెను. ఒకనాడు ముసలి యవ్వనుబిల్చి "నీవొనర్చిన సాహాయమమూల్యమైనది. శత్రువులవలన గలుగు బ్రమాదముఁనేని పాటింపక మమ్మాదరించి గష్టకాలమున దోడ్పడితివి. నీ మేలు మరువజాలను." అనుచు దనకంఠమునఁగల యమూల్యమగు రత్నహారమొకటి దీసియొసంగబోయెను. కాని యాయవ్వ చేకొనక తమ పరిపాలనా విశేషమున సుఖించుచియున్న యీశరీరములు సొత్తులును దమవే గదా. అట్టి మీసేవకు నియోగపడి కృతజ్ఞతఁ జూపింప నవకాశము చిక్కిన దిదియే మహాభాగ్యముగా నానందించుచుండ నీభార మీసేవకురాలిపై వేయుటదగదని వినయ విధేయతలతోఁ బ్రార్థించెను. కాని సుగుణ యాయవ్వ ననునయించి సంతోషపూర్వకముగా నొసంగు దీనింగొనుట దగునని తెల్పుచు బలవంతముగా నాయమ మెడయందాహారమును స్వయముగనుంచెను. అయవ్వయు గృతజ్ఞతా నందనము లర్పించెను.

తర్వాతసుగుణ యారోగ్యవంతుఁడై యున్న భర్తతోనికపై నిచ్చట నిలుచుట ప్రమాదమనియు నెందేని రహస్యవృత్తిని గాలయాపన మొనర్చుచు సమయమే తెంచిన శత్రుసంహార మొనర్చి సింహాసన మాక్రమించుట నగుననియు నాలోచించుచుండ భర్తపిలుపువినవచ్చెను. వెంటనే భర్త సముఖమునకుఁజని విధేయతగా నిలిచియుండ యామెంజూచి సతీ! మనమింక నిటవడయు రాదు. శత్రువులకు సమీపమునున్న

యీచోటు మనకుఁ బ్రమాదదాయకము. కావున స్థలాంతరమున కేగవలయుననుచు కన్నుల నశ్రుధారలు దొరగుచుండ సతీ నీ వొనర్చిన సాహసము కొనియాడదగినది. అబలలబలలని తలంప జెల్లదుగదా. నా పూర్వపుణ్యపరిపాకాతిశయమున భార్యవుగా వడసి ధన్యుఁడ నైతిని. ప్రాణదాన మొనర్చిన నీమేలెన్నటికిని మరువదగినది కాదు. ఇంచుకతడవైన గోమాంసభక్షకులు కిరాతకులగు తురుష్కుల కరవాలముల కెరగావలసినదేగదా. ఔరా! సాహసము. నీనేర్పు వేనోళ్లఁగొనియాడినను తరుగదు. అనుచు సద్గుణ ననేకవిధములఁగొనియాడుచు హృదయగతమై పెచ్చుపెరుగ నానందరసము వెల్లివిరియించెను. భర్త యానందమునకు పాత్రురాలనై ధన్యనైతిని గదా నాజన్మము సార్థకమైనదియని సుగుణ యాత్మఁదలంపుచు ప్రాణప్రియా! ఇందతిశయమేమియున్నది. సాధ్వినియామకముగా నొనర్పవలసిన పనులనొనర్చిన యీదాసి వినుతికిదగునా. నాయందలిప్రేమచే నిట్లాడుచుంటిరేకాని యతిశయమేమియుగానరాదు. కాని మనయిరువురి ప్రాణములు రక్షించి మహోపకార మొనర్చినదీయవ్వ. ఈయవ్వను కొనియాడవలసి యున్నదనుచుండ సతీ! యగునుగాని ప్రస్తుతము మన మొనర్పవలసినపనియేమి. కాలాతిక్రమము నకు సమయముగాదు. నీయుద్దేశ్యమేమి?

సతీ:- రాజ్యపదభ్రష్టులమై ప్రపంచముఖమును జూచుటకు మనస్సొప్పకున్నది. ఒకవేళ మనస్సు స్థిరపఱచుకొనినను శత్రువులు మనజాడమెరింగిరేని ప్రమాదముచేకూరఁగలదు. కావున నరణ్యప్రాంతముల కేగి మానప్రాణముల సంరక్షించుకొని దైవసహాయమున బట్టబయలు పడవచ్చును. దుర్దినము లిట్లేనిలువవు. బండియాకులంబోలె చీకటి వెన్నెలలవంటి కష్టసుఖములు దేహికి సంప్రాప్తించుచుండును. సుదిన దుర్దినప్రభావమున ప్రాభవహైన్యములు గలుగుచుండ నింపు విచారించువిషయము గూడనంతగాఁగానరాదు. తదుపరి దేవరచిత్తము.

పతి:- సతీ! నీయాలోచన మెంతయేని తగియున్నది. అటులేయొనర్చుట యుక్తము. కాని ప్రాణప్రియా! నాడు నీవొనర్చిన సహాయము సాహసము లెంతయేని కొనియాడఁదగియున్నవి. పలుమాఱదియే స్ఫురింపుచున్నది. గర్భవతివిగానున్న నీవరణ్యప్రాంతముల నెట్లు ప్రయాణమొనర్పఁగలవు. భయంకర మృగసమాకీర్ణమగు కాంతారమున నెటులవసింపఁగలవు. కావున బుట్టినింటికేగుట యెంతయో బాగుగనున్నది. నామాటవిని నేను వచ్చువఱకు నీవు బుట్టినింటనిలిచిన కొంతదోసఁగువాయును. నీవువచ్చిచినటుల నీదినములు స్థిరముగనిల్వవు గదా? వేరుభావింపక నాయభిమతమున ననుసరింపుము.

సతి:- ప్రాణేశ్వరా! ఎంతటిమాటవచించితిరి. మీరరణ్యప్రదేశముల శ్రమలనందుచుండ నేను పుట్టినింటనుండ వలయునా? ఇది సాధ్వీలక్షణమా? భర్త వెనువెంటనుండి కష్టసుఖముల

భాగస్వామినియై చరించు నా జన్మము జన్మముగాని తద్వ్యతిరేకజీవన మొక జీవనమా, నాయందు సంపూర్ణ ప్రేమగలదేని యికముందైన దామ ట్టియుద్దేశ్యము వహింపకుఁడు. తమ తోజరించు భాగ్యమీ సేవకురాలికి దయచేయుఁడు. మీపాదసేవ యొన ర్చుచుండుటయే నాకు పరమసౌఖ్య ము, వేయేల నాశరీరము నేని విడి చెదను. గాని దేవరవారినివీడి పుట్టి నింటికి జననని స్వతంత్రించి వచించి నందులకు క్షమియింపఁ బ్రార్థించు చున్నాను. కరుణింపుఁడు. దీను రాలి మన్నింపుఁడు. అనివచించెను.

ఈమాటలు ప్రియురాలినుండి వినిన రాజసింహునిహృదయ మానందకందళిత మయ్యెను. ప్రియురాలిమనస్సు నొచ్చె ననియెంచి ప్రియా! నిహృదయ మెఱుంగుట కట్లంటిని. ప్రాణమునకు ప్రాణమైననిన్ను విడిచినేనుమాత్ర మొక్క-నిమిష మేని గడుప గలనా. మనస్ఫూర్తిగ ననుమతించు చున్నాను. ఇందనుగ్రహింప వలసినది లేశమేనిలేదు. అనివచింపుచు మరునాడు వేకువను బయలుదేరి సమీపమందలి యర ణ్యమునఁబ్రవేశించి నందందుగల పుణ్య నదులయందు స్నానాదుల నొనర్చుచు మున్ను సీతారామలక్ష్మణులు సంచరించిన ప్రదేశములంగల చిహ్నములఁజూచి యానం దింపుచు సీతారాముల గొనియాడుచు నీ ప్రదేశసంచార మొనర్పగలుగుటధన్యమాట గదాయని భావింపుచు ననవరతప్రయాణ మొనర్చుచు నొకపల్లియదరిజేరెను. రాజ సింహుఁడు దనభార్యతో నిందువసించియుండు మనియు సమీపమందలి పట్టణమునకేగి భోజనమునకుపకరించు వస్తువులఁగొని తెచ్చె దననియు వచించి బ్రయాణమగుచు జాగ రూకతయుస పలుమాఱుదెల్పి వెడలిపోయెను. భర్తరాక కెదురుచూచుచు సుగుణ సాయం కాలమువఱకా ప్రదేశముననే వేచియుండి సాయంతనమగుటయు భర్తరాకుండుట నెమ్మనమున కుమ్మలికగదుర నతివ్యాకుల తనందియేమియు దోపక యూరకుండుట నివ సించుట ప్రమాదదాయకమని యెంచి పల్లి యలోనికి బోవ నెంచివేచి తనభర్త యేతెం చి దన్నుగానక బరితపించునేమోననియు దన్నచ్చటనే జాగరూకతగా నుండవలసి నదిగా నాజ్ఞయొసంగిన భర్తయుద్దేశ్యము నకు వ్యతిరేకమొనర్చిన దాననగుదునేమో నని విచారించి విచారించి మనస్సు గుదుర్చు కొని సమీపమందలి పల్లియకుచేరెను. అందొక ముసలియవ్వగానవచ్చి తనవృత్తాం తమునడుగ వక్కాణించెను. వినిన యా యవ్వయు గరుణించి దనయింటికి రానలసి నదనియు కార్యాంతరమున నాలశ్యమొన ర్చిన భర్తయునింతలో రాగలడనియు నాద రించి బిలువనేమియు నొనర్ప నవకాశము లేకుండుట దెలిసి సుగుణ యెటులోయొప్పు కొని యామెయింటికి చేరెను. అవ్వయు నా ర్ద్రహృదయయు ననుభవయునగుట మరు నాడంతయు దనకొమారునిచే సమీపమం దలి పట్టణమున వెతకించెను. కాని రాజ సింహునిజాడ యేమాత్రమును దెలియమిచే నాతడిల్లుచేరి సుగుణకెఱింగించెను. మఱు నాటికేని రాగలడన్నయాశతో సుగుణ నా డెటులనో గడపెను కాని యాతనిజాడయే దెలియలేదను పిడుగునంటి వార్తచే నడల

వలసినదాయెను. ఆమె యారాత్రియంత యు ముందుదానెటుల బ్రవర్తింపవలయునా యన్న యోచనతోడనేగడపి యుదయంగాంచి భర్తసందర్శన భాగ్యము లభింపమిదాను జీవింపజాలననియు నన్వేషించుటకై జనెద ననియునెఱింగించి విశ్వాసము మఱువనని యామెవలన సెలవంది మనుష్యసంచారము నకు దూరమై ఘోరసింహ శార్దూలాది క్రూరమృగసంచార యోగ్యమగు భయం కరాటవిని జేరి కందమూలాదు లాహారముగ పొదరిండ్లు నివాసగృహములుగ పక్షిమృ గములు సఖీజనులుగను నొనర్చి ప్రాణప్రి యుని నామమే ధ్యానము చేయుచుండెను కాలచక్రమాగునది కాదుగదా. సూర్యుని రాకపోకలచే నామెకు నవమాసములు నిం డెను. సుగుణ భయంకరారణ్యముల నివ సించుటకుఁగల కారణములను పాఠకులూహిం చియుందురు.

సుగుణ తనగర్భమున పురుష శిశు వుదయింపఁగలఁడనియు నాతని వలననేని తన భర్తృసమావేశమును సౌఖ్యపడయ గలుగుదుననియు నమ్మియుండుట చేతనే ప్రాణములను ధరింప గలిగినది. ఒక్కొక మారామెకు దన ప్రాణములనుకూడ విడువ దలంపు జనించెడిది. కాని విధి నియామక మట్టిది కాకపోవచ్చును. కావుననే సాహ సము వహింపజాలదయ్యెను. ఒక దినమున సుగుణకు ప్రసవ వేదన మొదవెను. భగవ న్నామ స్మరణ మొనర్చుచు దనకు జన్మించు సంతానమువలన నేని యిక్కట్టుల దొల గింప ననుగ్రహింపుమని శ్రీయఃపతిని పలు మారు వేడుకొనెను. సుగుణ భావిభాగ్య ఫల హేతువుగా దేదీప్యమాన ప్రభతో నిరువురు బాలకులు జన్మించిరి. ఆమె యాశా లతవికసించెను. సుధాకర మండలమును బురడించు నెమ్మోములతో నాయిరువురు సుతులును సుగుణకు గన్నుల పండువు గూర్చిరి. వారిని పెంచు పనితో నిప్పుడా మెకు బొత్తుగా దీరుటలేదు. బాలురు వర ప్రసాదులాయనునటుల నాయారూపముల చక్కని పోషణ మొదవకున్నను సహజ సౌందర్య విలాసములతో దిన దిన ప్రవర్ధ మానులగుచుండిరి. శిశుసందర్శన భాగ్యమున సుగుణకు సమస్త భాగ్యములొదవినట్లయ్యెను. వారిపై ప్రాణములనిడికొని కంటికి రెప్ప వలెగాపాడుచుండ నా బాలురు మూఁడేడు లవారైరి. మొలలోడు ముఖమున వాభ గవంతుఁడు మోకాలి బంటి సంతోష మొనగూర్చుచుండును.

బాలుర బాల్యచేష్టలానందము గొలుపసాగెను. దినములు యుగములుగా గడచునా సుగుణకిప్పుడు దినములు నిమిష మాత్రములయ్యెను. ఇటుల జరుగుచుండ నొకనాడు బాలుర కిరువురకును ఫలహారము నిచ్చి నివసించు కుటీరమును వదలి సమీప మందలి గంగాప్రవాహమున స్నాన మొన ర్చుటకు జనియెను. నీటియందు దిగి స్నాన మొనర్చుటకు బూనిన సుగుణకు దనభర్తతో గడచిన సౌఖ్యవిశేషములు జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. క్రమ క్రమముగా నెమ్మన మాలోచనా ప్రవాహమున బడి తన్మ యత్వము చేకూరెను. అందుచే సుగుణ దానెచటనుండెనో యేమి చేయుచుండెనో యన్న స్మరణకూడ దప్పెను. ప్రవాహ వేగమిదియే సమయమని దనలోనికి గొని పోయినదాయన నామె ప్రవాహమున బడెను.

ఆమెకు స్మరణ వచ్చెను. తన కొదివిన ప్రమాదము గ్రహించెను. ఆర్తశరణ్యా దీనబంధూ? శ్రీకృష్ణా దిక్కులేని నాబాలురకాపాడి నావంశము నిలుపుము అని వచింపుచు కరములు మోడ్చి పైకొని వచ్చుతరంగములచే మునుగుచు లేచుచు గొట్టుకొని పోవుచుండెను. ఈయార్తధ్వానము సమీపమందలి పుత్రులు వినిరి. తమ్ముపిలుచుటగా భావించిరి కాబోలు నాయిరువురు దోగాడుచు దప్పటడుగులు వేయుచు నాప్రవాహపుటొడ్డునకు జేరి తమ తల్లియవస్థనుజూచుచు తరంగ మధ్యమున గన్పడిన జూచి నవ్వుచు మునిగి గానరాకున్న నేడ్చుచు బాల్యచేష్టల వర్తింపుచు నీటివైపు వ్రేళులజూపి యమ్మా యమ్మా యని పిలుచుచు దమ్ము గాంచు రాళ్ళైన కరగిపోవ నేడ్చుచుండిరి. సుగుణకు స్మరణ దప్పియుండెను. దీనబంధు వను నక్షత్రనామ విరాజమానుడగు పరమాత్ము డాయువతీలలామ నొక కంట గాపాడుచుండెనుగాబోలును. ప్రవాహమున గొట్టుకొనిపోవుచున్న సుగుణ ప్రాణములు గాపాడుటకా పరమాత్ముడు ఒకనావను గొనివచ్చె నాయనునటుల నొకానొక నావ ప్రవాహమున కెదురు నడిపించుకొని వచ్చుచుండెను. దానియందు నల్వురు ప్రయాణికులును నావనడుపువాడును చుక్కాను పట్టువాడు నుండిరి. కర్ణధారి దూరమునందే సుగుణను చూచి ప్రవాహవేగమున నొకమనుష్యుడు గొట్టుకొని వచ్చుచుండెనని నావలోని వారికెరిగించెను. వారును దూరదృష్టి కచ్చెరువందుచు జూచి మనుష్యుడుగనే నిర్దేశించి వినయవిధేయతలతో దమకరుణారసార్ద్ర హృదయములు వెల్లడిగాగ నెటుల నేని యాపచ్చువాని సంరక్షింప గడంగుమనియు విగతజీవుడైన విడిచివేయవచ్చుననియు నటులగాకచో ప్రాణదాన మొనర్చినవాడవగుదు వనియు నావికుని బ్రోత్సాహించి వేడిరి. ఆతడు తననేర్పు వెలయ బ్రవాహమున వచ్చు నావ్యక్తి కెదురుగ దన నావనాపి చూచువారచ్చెరువంద నావ్యక్తిని నావఁజేర్చెను. నావలోని వారెల్లరా యువతి కొదవిన యాపదకు విచారమందుచు నామెం జేరి ప్రాణములుండుట దెలిసి దగు నుపచారములొనర్చిరి. కొలదికాలములో ననే సుగుణకు స్మరణవచ్చెను, ఒకదయార్ద్రహృదయుడు మధ్యాహ్నభోజనమునకు వెంటగొని వచ్చుచున్న గొన్నిపాలను వెచ్చచేసి యామెకొసంగెను. పాలాధారమునైన స్ఫురణచే గన్నులుదెరచి దన్నుగాపాడినవారికి చేతులనుమోడ్చి నమస్కరించెను. నావికుడు విజ్ఞానసంపన్నుడగుట నాయువతినిగాంచి తల్లీ నీవెవ్వరు నీవృత్తాంతమేమి? చెప్పగలిగినచో దెల్పి మాయుల్లముల కలత దీర్పుమనియెను. నీవైఖరినిజూడ పరమ సాధ్వివలెనున్నావు. నీకిట్టియిక్కట్టు లెట్లు లొదవినవి వచింపుమని నావలోనివా రొక్కమారనిరి. అంతలకామె విశ్వాససూచకముగా గరములు మోడ్చిదనవృత్తాంత మామూలముదెల్పి శిశువులరణ్యమధ్యమున ప్రవాహపుటొడ్డున నెటులుండిరో యనుచు గన్నీరు నింపసాగెను. నావికుడాయమ వృత్తాంతమును విని కలిగిన మనమున నామెం జూచి తల్లీ నీవు విచారింపకుము నిముసమాత్రములో నీశిశువులంగొని వచ్చి నిన్నుచేర్చి నీయలమట వాపెదను అనెను. ఆమాటల కత్యంతానంద హృదయయై

పలుమారు నమస్కరించుచు ప్రాణదాతవై నాపాలిట బరమాత్మవగు నీవీమేలును గూడ చేసి దీనరక్షణ పరాయణుడవై సుకృతము సంపాదించుకొనుమనెను. నావికుఁడా నావలోని వారిలో నొక్కనివంకజూచి సాహుకారుగారూ తామీయొడ్డునదిగి యీమానిని గాపాడుచు నిలిచియుండుడు. నిమిషమాత్రమున నే శిశువులగొనివచ్చెదను. ఈసుకృతమున నీకును భాగముగలుగునని వచించి నావనుదరిచేర్చి వారినిదింపి సమీపమందలి చెట్టునకా నావనుగట్టి యతిజాగరూకుడవై రక్షించుచుండ వలసినదిగాదెల్పి నాయువతి దనశిశువులున్నటుల దెల్పిన గురుతులు బరికించుచు జనియెను. దుర్మార్గుడగు నావర్తకుడు నావికుడు చూపుమేరదప్పువరకెటులో చూచుచుండి రాగాంధుడై చక్కదనముల కిక్కయైన యక్కామిని దనకు దక్కనదిగా భావించి అగ్ని నాస్వాదింప నేగు శలభము వలె నిర్భయముగ నామెకు దనహృదయ మెరింగించెను. సుగుణయు నాపదలపై నాపదలు వచ్చుచున్నను శ్రీయఃపతికరుణా విశేషమున నవి సూర్యునిగాంచిన మంచు వలె విచ్చి పోవుచుండిన విధినెరింగినదగుట ధైర్యమునువీడక చెవులుమూసికొని హరి హరీయని వచించుచు నించుక యోచించి నావర్తకునితో నిటులబల్కెను. దీనబంధూ ప్రాణదానమొనర్చిన దమకీశరీరమున సంపూర్ణాధికారముగలదు. మీయిష్టము వచ్చినటుల బ్రవర్తింపవచ్చును గాని యిప్పుడు నేనొక వ్రతమనుష్ఠించుచుంటిని. మూడు మాసములకిది పూర్తియగును. అంతవరకు నిరశనదీక్ష వహించుచు ఫలాహారముల వర్తింపవలసియున్నది. కావున వ్రతసమాప్తియగువరకు దయచేసి వేచియుండ వలసినది. ఆన వినిన యావర్తకుడు మహదానంద పరవశుడై యామెను తనపురమునకు చేర్చునుద్దేశముతో నావనెక్కించి యందొక గదియందుంచి తాళము వేసి లంగరువదలి ప్రయాణము చేయుచుండెను.

పల్లెవాడును సుగుణ యెరింగించిన జాడలవెంట బాలురున్నచోటి కతివేగమున నేగి సురక్షితులైన బాలురచూచి వారిని లాలించి యెత్తికొని వేవేగముగ దానుపడవను వదలిన ప్రదేశమునకువచ్చెను. కాని పడవ యచ్చట గానరాకుండుటకు వగచి. నలుప్రక్కల పరికించి దుర్మార్గుడగు నావర్తకుడా నాతినిహరింప నావనెక్కించుకొని పోయియుండునని యూహించెను. పల్లెవాని పరోపకార హృదయమునెంతేని కొనియాడ వలసియున్నది. ఆతడా తల్లిని బాలుర నొక్కకడచేర్చి రక్షింప జాలనైతి గదాయని దుఃఖించెనేగాని యోడ పోయినదను దుఃఖమును జెందినవాడుగాడు. ముందేమి చేయుటకును దోపని యాపల్లెవాడా శిశువులను గొనిపోయి దన పల్లెంజేర్చి భార్యకొసంగెను. పల్లెతయు భర్తయాజ్ఞ జవదాటనిదగుట నాశిశువుల గన్నపుత్రులవలె బోషించుచుండెను.

పల్లెవాడా నావంగొని పోయినవర్తకుని జాడనుగనుగొను ప్రయత్నమునసుండెను.

ఇది ఇటులుండ నారాజసింహుని వర్తమానమువిచారించుదము. రాజసింహుడు సుగుణ నాపల్లియందు బైటవిడిచి యాహార వస్తువులు గొనివత్తునని పట్టణమునకేగి యుండెనుగదా. అతడాపట్టణమున కేగి సుగుణయొసంగిన నగ నొకదానినమ్మి కావల

లసినవస్త్రములగొని రాత్రియగుటయు నందలి వర్తకులు దొంగలభయము మిక్కుటముగా నున్నదని తెలిపి యీరాత్రి యిందు నిలువుమని బలవంత పెట్టుటచే విధిలేక యానాటి రాత్రి యచ్చట నాగవలసినవాఁడయ్యెను. మఱునాడుదయముననే బయలుదేఱి సుగుణ వదలివచ్చిన చోటునకే తెంచి చూచెను. కాని యాయమ యాప్రదేశమున గానరాకుండుటకు విచారించి తా నేగిరాకుండుటచే పట్టణమున దన్ను వెతుక నేగియుండెనేమో యనిదలంచి సుగుణను వెదకునెపమున దిరిగి పట్టణమును జేరి యానాడెల్ల వెదకి వెదకి వేసారెను. రాజసింహుఁడు సుగుణనుజూడ వలయుననెడి కోరిక వియోగబాధ భరింప జాలనిదగుటచే తిరిగిన వీథి యేదిరుగుచుజూచిన చోటులనే మఱల మఱల జూచుచు వేదురుగొన్నవాని పగిది మధ్యపానివిధము తిరిగి తిరిగి సాయంతనమగుట నందలి ధర్మసత్రమునుఁ జేరి రాత్రియంతయు నెటులో వేగించెను. సుగుణనువీడి నేటికి మూడుదినములయ్యెను. జాడను దెలుపువారెవ్వరును గన్పడరైరి. చేయునది యేమియు లేకున్నను, జీవించియున్న నేనాటికేని నుభయులము దైవసంకల్పమున గలువకుందుమా? దైవ నిర్దేశమును దప్పింప నెవ్వనివలన నగునని దలపోయుచు బలుమాఱు హృదయమున దలంచు సుగుణావియోగ బరితాపమున మాడుచు మఱల మఱల పట్టణవీథులఁ బరికింపుచుఁగొన్ని దినములు గడపెను.

ఆపట్టణ పరిపాలకునకుఁ బుత్రసంతానము లేదు. సంతానహీనుఁడనగు నాకిక గతి యేమాయని యోదింపుచు దెన్నుగానక కృశించు నాతఁడొకనాటిరాత్రి యొకదుస్స్వప్నమునుఁగాంచి మేల్కని జ్యోతిర్విద్యా విశారదులరావించి దాగన్నకలను సాకల్యముగదెల్పి తత్ఫలితమునువచింపుడనికోరెను. విద్వాంసులెల్లరది విని విచారించి యందఱు నేక కంఠముగా "నీకలప్రాణహానికరమనియును, మరణము చేరువలో నున్నదనియు నెఱిగించుటయేగాక పుణ్యలోకప్రాప్తి కొనర్పఁదగిన యజ్ఞయాగాదుల నొనర్పుమనియు దానవ్రత సంతర్పణముల విప్రకోటిని దన్పుడనియు బ్రబోధించిరి. ఎల్లియో నేడో మరణమాసన్నమగుట నెఱింగిన యారాజు బుణ్య కార్యముల చేయుటయేగాక దన యనంతరమున బుత్రులులేని దనరాజ్య మితరులపాలగుట జింతించి శత్రువులచే జిక్కుటకంటె ప్రజాభిమతముగ దన ప్రత్యక్షముననే యొకనికి బట్టాభిషేకము జేయదలంచి పట్టపుటేనుగ నలంకరించితొండమునకొక పూలదండ నొసంగి కుంభస్థలమున జలపూర్ణకలశమునుంచి వదలినచోఁ బూర్వజన్మ సుకృత వాసనా విశేషమున సంపూర్ణ జ్ఞానమున నలరారు నాగజము దగినవాని వెదకి జలకుంభముచే నభిషేకించి పుష్పహారము కంఠమున వేయుననియు నీరీతి జరుప దలపూని యుంటిననియు దన ప్రజల కెఱింగించెను. పుత్రులకన్న మిన్నగ దమ్ము బాలించు రాజు క్షేమము విచారించి నూతన ప్రభునిశ్చయమును చేయబూనిన పద్ధతి కానందించిరి. మంత్రుల యాలోచనపై సమస్త దేశాధీశ్వరుల కీవార్త దెలియ జాటబంచెను. నియామకమైన దినమునకు రాజకుమారులెల్లరు దమతమ యదృష్ట పరిశీలనా భావములు దీపరింప నలంకారములచే జూడ నొప్పి దమ తమ పరివారములు బరివేష్టింప నియా

మకస్థలమున నిలిచియుండిరి.

రాజాజ్ఞపై మావటీండ్రు పట్టపు టేనుఁగ నలంకరించి యంబారికట్టి కుంభస్థలమున జలపూర్ణ కుంభమునుంచి పూలదండ నొకదానిని కరమున కొసంగి రాజసముఖమునకుఁ గొనివచ్చిరి. భూపాలుఁడా మదగజమును సమీపించి ముమ్మారు ప్రదక్షిణ మాచరించి నమస్కరించి బద్ధాంజలియై పుత్రహీనుఁడనైన నారాజ్యమును పాలింపఁదగు మానవుని గళమున బూలహారము నలంకరించుకొని రాఁదగు భారము నీపైనుంచితిఁ. నీవిద్దానిని నిర్వహించి ప్రజల చేమున్నన వడసి కీర్తి గాంచుమని ప్రార్థించి వదలునటుల నాజ్ఞనొసంగెను. అంత నాగజము బజారుల వెంట మనోహరముగ మావటీని యాజ్ఞను నడచుచు గ్రామోప కంఠమున నెదురుజూచుచున్న రాజకుమారుల కడకు నదృష్టవంతుఁడగు రాకుమారు వరింపనేతెంచు రాజ్యలక్ష్మియన వచ్చి చేరికొనెను. అందందు వెదకుచున్న రాజసింహుఁడా గుంపుఁజూచి మతిచెడియున్న వాఁడగుట నాప్రదేశమున సుగుణ గానవచ్చునేమో నన్న యాశ దీవరింపఁ దానుగూడ నారాజపుత్రుల చేరికొనెను. గజమా రాజకుమారులను నిరాకరింపుచు వచ్చి గుంపునకు బైటనిలుచుండిన రాజసింహుని సమీపించి యాతనిపై నా పూర్ణకలశమును గుమ్మరించి పూలదండను గళమున నుంచి తొండముతో నవలీలగ నెత్తి దనపైఁ గూర్చుండబెట్టుకొనెను. ఇది గాంచినవారెల్ల రానందమున నొప్పిరి. కొందఱీర్ష్యాపీడితులైరి. మఱికొందరు చూపుపోవని వారై దైవికముగా దనసమీపమున నేతెంచిన రాజ్యలక్ష్మిని చేకొననివాఁడుండునా? దైవబల విరాజితుని జూచి యోర్వజాలకున్న దమ యవ్యక్తతబయలు వరచి యపకీర్తి వడయుటయే ఫలముగుగాని లాభమేమాత్రము గలుగఁబోవదు. పైపెచ్చు చిక్కులెక్కువగును. రాజసింహునకా కరి యొనర్చు చర్య యత్యాశ్చర్య మొనకూర్చెను. ముందాతఁడీ సంగతి తెలియకున్నవాఁడయినను దన్నుఁ గూర్చి జనులాడుకొను వాక్యములు కర్ణరంధ్రములఁ బ్రవేశించుటంబట్టి తన కీదవనున్న పదవి కాతఁడచ్చెరువు నందుచున్నను సుగుణ గన్పడలేదను విచారము మాటిమాటికి దలనెత్త సాగెను. రాజసింహుఁడు సుగుణ లేని యీ యైశ్వర్యము నిరర్థకమనియు సుగుణతో కూడి వర్తించుట లీరాజ్యప్రాప్తికంటె నెంతయో యానందదాయకమనియు నట్టియది చేకూరకపోయెగదా యనియు యోచింపుచుండెను కాని దైవము దనయందనుగ్రహము గలిగియున్నాఁడనియు నిట్టిశుభదినములలో సుగుణసమాగమము గూడ గొలదిలోనే దనకొనగూడక పోదనియు నూరట నందెను.

ఇంతలో నాప్రదేశమున సంసిద్ధముగనున్న మంగళవాద్యము లొక్కపెట్టు మ్రోగసాగెను. మంత్రిసామంతాదులు పరివేష్టించి వెంటనడువ మంగళవాద్యము ఘోరుకొలుప మహావైభవమున మందగమనమున నాకరిరాజము రాజసౌధమును జేర్చెను. వృద్ధభూపాలుఁడును దగిన పరివారముతో ద్వారమున నారాజసింహుని బహూకరించెను. ఆనాటిరాత్రి విప్రదత్తమైన సుముహూర్తమున నంతఃపురమున నారాజుచే పెంపబడుచున్న ప్రణయనీయను కన్యనిచ్చి వైవాహిక విధులు దీర్చి పట్టాభిషేకోత్సవము జరిపిరి.

రాజసింహుడు దన కొదవిన యైశ్వర్యాతిశయముల కానందము నాశ్చర్యము గాంచుచున్నను సుగుణజ్ఞప్తికి వచ్చుటమాన లేదు. రాజసింహుడు సింహాసనమధిష్ఠించి కన్నబిడ్డలకన్న మిన్నగ బ్రజలగా పాడుచు మన్ననకు బాత్రుడయ్యెను. శత్రురాజులెల్ల రాజసింహ ప్రతాపాగ్ని కింధనములై లోబడి సామంతులై యాజ్ఞాపాలన మొనర్చుచు ననుగ్రహపాత్రులగుటకు బ్రయత్నింప సాగిరి. రాజసింహుడును సుగుణజాడ వెతకింపదలంచెను కాని యందుచే బ్రజలహృదయముల కేమి ద్రోచునోయని శంకించి మానవలసినవాడయ్యెను. అయినను సుగుణహృదయకోశమును వదలక ప్రతినిమేషమును స్ఫురణకు వచ్చుచుండెను. రాజసింహు డొకప్పుడామె దనకొనర్చిన సహాయాదులును దనపైజూపిన ప్రణయానంద విలాసములును స్ఫురించినప్పుడెల్ల దీర్ఘోచ్ఛ్వాసముల మూలమున హృదయగత పరితాపమును గొంతద్రోలగించుకొనుచు. దినములు గడపుచు దీనదయాకరుడు నాపదోద్ధారకుడగు శ్రీయఃపతిని బలుమారు బ్రార్థించి పూజింపుచు సుగుణను దన్నువతికాలమున జేర్చననుగ్రహింపుమని ప్రార్థింపుచుండును. ఈవిధమున నాలైదు సంవత్సరములు గడచెను. సుగుణజాడ యేమాత్రము దొఱకలేదు. కాని యామెను జూడవలయునన్న వాంఛ హృదయమును వీడలేదు. ఈకారణముచే రాజసింహునకు నాశ యెక్కుడు కాజొచ్చెను. [illegible] ప్రజలహృదయము [illegible] నెఱింగి [illegible] పాలింపుము నూతనప్రభుని మొదల ప్రజలకు మక్కువ యెక్కుడగుచువచ్చెను. ఇట్లుండ నొకనాడా రాజసింహుండు నిండుకొలువున సింహాసన మధిష్ఠించి రాజకార్యాలోచనాపారాయణుండైయుండగా నొకపరిచారకుండేతెంచి మ్రొక్కరిల్లి యేలికా ఒకానొక పల్లెవాడిరువురు రాజపుత్రులం బోలు చక్కని శిశువుల వెంటనిడికొని పోవుచుండుటను గూఢచారులనుమానించి సముఖమునకుం గొనివచ్చి ద్వారమునయుండిరి. ఆజ్ఞయయ్యేని రాగలరని యెఱింగించెను. అదివిని రాజసింహుండు వెంటనే ప్రవేశపెట్టుమన నాపరిచారకుడేగి శిశువులతో బల్లెవాని సభచేర్చి సెలవుపుచ్చుకొని పోయెను. రాజసింహుడా బాలకులజూచి దనరూపముద్దమునగాంచినటుల నచ్చొత్తినటుల నిసుమంతయేని భేదము లేకుండుటకు విచారించి నామనోహరియగు సుగుణ నన్నువీడునపుడ గర్భిణిగానుండెగదా. ఈశిశువులాయమకు గలిగియుండరుగదా. అటుల గాకున్న నన్నుంబోలియుండుటకు గారణమేమైయుండును. ఈబాలుర జూచినదాది నాహృదయమున నెక్కడలేని ప్రేమ యుద్భవపుచు నెత్తికుద్దాడ వాంఛ జనించుచున్నది. ఇందులకు గతంబేమైయుండును. అయినను పల్లెవానిని విచారించి తెలిసికొందుగాక యని తనహృదయమున దలంచుచు నాపల్లెవాని జూచి నీకెవరు ఈబాలకులు యెచట లభించిరి. నిజము దాచక తెల్పుమని రాజసింహుండు ప్రశ్నించెను. అందులకాపల్లెవాడు నమస్కరించి మహాప్రభో అబద్ధమాడవలసిన యగత్యమిందేమి యున్నది అనుచు దానుపడవ నడపుచు ప్రవాహమధ్యమున వచ్చు స్త్రీని రక్షింపుటలాదిగా పిల్లలనిచ్చుటకు జేర్చుట తుదగా నెఱింగించెను. రాజసింహుండదివిని యా

శ్చర్య పరమానందములు హృదయమున
బెనగొన బాలురనెత్తి ముద్దాడి దనపుత్రు
లనుగా నిశ్చయించి సుగుణజీవముతోనుండి
నందుల కానందముజెంది పల్లెవానికి బహు
మతులనిచ్చి వానిని వెంటదీసికొని సుగుణను
వెదకుటకుఁ బ్రయాణమయ్యెను.

పల్లెవానితో బయలువెడలిన రాజ
సింహుడు జాడలుదెలుసికొని ముందాతడు
పడవనుగట్టివేసిన ప్రదేశమునకుఁజేరి యచ్చ
టగుర్తులను పరికించి పల్లెవాడు వచ్చులోగా
నావర్తకుఁడు సుగుణపైగలిగిన దురుద్దేశ్య
ముతో బడవలంగరు వదలియుండును. సద్గు
ణసముద్రయగుసుగుణ యిట్టి దుర్మార్గునకు
లోబడునా సమయము దప్పివచ్చినశిరఃఖండ
నయొనరించుటకుఁ గూడ వెనుదీయక దన
మానమును సంరక్షణజేసికొనగలదు. ఇందు
లకుసందేహింప వలసిన యగత్య మెంతమా
త్రమును గలుగదు. అని తనలో దలపో
యుచు బల్లెవానితో నాప్రవాహమున కెగు
వవైపున బోవుచుండగాఁ జూపుమేరనొక
పడవబోవు చున్నటుల జాడగాననయ్యెను.
అందుచే బల్లెవానిని తీవరించి దానతివేగముగ
నాబడవను గలునబోయెను. ఆపడవయు
నీవచ్చువారిని చూచెనో యేమోగాని యతి
వేగముగా బోవ ప్రయత్నపడు చుండెను.
దైవికమును దప్పింపనెవ్వరికి సామర్థ్యము
గలదు. ప్రవాహమున కెదురేగ వలసి
యుండుటయు గాలి యెదురు గొట్టుచుండు
టయు గారణములుగా లోననున్న వర్తకున
కున్న యావేగముతో సమానముగ గాక
వ్యతిరేకముగా నడచుచుండెను. అందు
చేతనే రాజసింహుఁ డంతత్వరలో నాపడ
వను సమీపింపఁగల్గెను.

రాజసింహుఁడు పడవను సమీపించు
వఱకందున్న వర్తకుఁడీ పల్లెవానిని జూచి
గుర్తించి దనకు ప్రమాదముప్పతిల్లి నటుల
భావించి చెడుతలంపులు గలవారికి దైవము
తగుశాస్తి చేయక మానడని యూహించి
నిర్విణ్ణుడై నిల్చియుండెను. పల్లెవాడు రాజ
సింహునితో నీదుర్మార్గునకే నేను సుగుణను
వప్పగించి బాలుల గొనివచ్చుట కేగితిని.
వీడేద్రోహి. పట్టుడు. కొట్టుడు. నరకుడు
అని కలిగిన యుద్రేకము నరచుచుండ రాజ
సింహుడా పల్లెవానిని వారించి వాని తెలివి
లేమికి విచారించి తామావర్తకునికి ద్రోహ
ముచేయవచ్చుట నెఱింగిన సుగుణకే యపా
యము నాపాదించునేమోనని దలంచి యేమి
యుదెలియని వానివలె పల్లెవానిని దాగి
యుండుమని యెరింగించి దానా వర్తకునితో
అయ్యా పడవలో గూర్చుండుట కనుమతిం
చిన సమీప గ్రామమున దిగెదననియు
నడువజాల కుంటిననియు వినయ విధేయలతో
దయబుట్టఁ బ్రార్థించెను. ఆవర్తకుడును
విధిలేక నాతని గూర్చుండుట కనుమతినొ
సంగెను. ఇంతియే చాలునని యెంచిన
రాజసింహుడు దిన్నగా బడవ ప్రవేశించి
యొకప్రక్కను గూర్చుండి సుగుణజాడ నెటు
లదెలిసికొందునా ఆలోచన యేమియాయని
దలపోయుచుండెను.

ఇంతలో దాళమువేసిన యొకగదిలో
నుండి హీనస్వరముతో నిటులవినవచ్చెను.
"ద్రౌపదీ మానరక్షణా! గజరాజవరదా!!
ఆపదోద్ధారకా!!! ఆర్తత్రాణపరాయణా!!!!
భక్తసంతతికొదవు నాపదలనాపి రక్షించు
బరమాత్మ స్వరూపుఁడవగు నీవీదీనురాలిని
గాపాడ జాగుసేయుచుంటివేల. ఎన్నివిధము

లనో మాయబుద్ధి యాదుర్మార్గుని మోస
గించి నన్ను నేనుగాపాడుకొంటిని కాని యిక
మీని నాప సమర్థతగానరాకున్నది. ఒక్క
వ్రేటున శిరముఖండించి యావలికేగుదమా
యనిన నెందులకేగెదను. దిక్కెవరు. ప్రాణ
ప్రియుడా జాలకాలముక్రిందనే వీడెను.
ఆమహనీయునిజాడ నాకు లభించు నాశకూడ
లేదు. కష్టనిష్ఠూరముల కెల్లకోర్చి గనిపెం
చినశిశువులాదూరమైరి. వారైన బెద్దవారైనా
కష్టములు దొలగింపగలరని యాశపెట్టుకొని
యుంటినిగాని యదియును వమ్మైనది. ఇంక
నాకు దిక్కెవరు. ఏదిచూచికొని నేనుజీవింప
వలయును. జీవించి యేమిచేయవలెను.
బలవన్మరణ మనిష్టదాయకమును నరకప్రా
ప్తమనియు నెఱింగియున్న దాననగుట బ్రాణ
ములను చేజేతుల దీసికొనుటకుహృదయము
సమ్మదించుటలేదు. చేయునది యంతకు
మున్నె లేదు. బ్రతికియుండి బ్రయోజన
మంతకుమున్నె లేదు. దుర్మార్గ ప్రవర్తకు
డగు నీవర్తకు యముని వీటి కతిధినిజేసి పగ
సాధించి కొందమన్న నిరపరాధులగు నతని
భార్యాపుత్రుల కపకారమొనర్చిన దాన
నగుదును. ఘోరకార్య మొనర్పజాలను.
కావున నోగంగాభవానితల్లీ!!! కొన్ని నిమే
షములలో నాశరీరమును నీకర్పింపనున్నాను
దయతో ననుగ్రహించినీలోజేర్చికొనుము.
అని దీనముగా వేడికొనుచున్న యాపలు
కులు చెవియొగ్గియాలకించి సుగుణగా నిరూ
పించి నిశ్చయము చేసికొనుటకాగది తలు
పును సమీపించి తలుపుసందులనుండిచూచి
దీనాననయై యత్యంత దుఃఖమున గృశించి
యున్న సుగుణను దిలకింపగల్గెను. రాజ
సింహునకు బట్టజాలని దుఃఖము రాసాగెను.
ధీరహృదయుఁడగు నాతడెటులో దుఃఖము
నాపికొని తాళమును పగులగొట్టి నిన్నిన్ని
కష్టములపాలేజేసిన దురాత్ముడీతడే తగిన
శిక్షనువిధించి కృతార్థవుకమ్మని వచింపుచు
సమీపించి దన్నుజూచుటచే నొదవినసంతో
షాతిశయమున మూర్ఛాక్రాంతయైన సుగు
ణను సమీపించి చేరుమాలున కన్నీటిని
దుడుచుచు కాంతి విహీనయై నుసిపాత
యందు జుట్టిన మాణిక్యమువలె మొదలు
విరిగిన యరటిచెట్టువలె బడియున్న దన
కాంతామణిపైబడి పైకొనివచ్చు దుఃఖము
నాపుకొనజాలక రోదనము చేయసాగెను.
ఇట్లు కొంతసేపైన తరువాత నారాజసిం
హుఁడు ధైర్యమువహించితాత్కాలికముగా
మూర్ఛకు దేర్పదగిన శైత్యోపచారముల
నొనర్చెను. ఇంతలో తేరిన సుగుణ వెఱ్ఱి
చూపుల నారాజసింహునిజూచి మహాను
భావా! తామెవరు. దీనురాలనగు నాకొద
వినవిపత్తును దెలిసికొని కరుణించి నన్నా
యాపదనుండి తరింపజేయ నేతెంచిన పర
మాత్మ స్వరూపులని దలంచెదను. నిక్క
మెఱింగించి నాయిక్కట్టుల దొలగింప నను
గ్రహింపుడని పాదములపైబడెను.

రాజసింహుఁడు దన్ను పరాయివానిని
గాదలంచి దన యాపదను దీర్పుడని బ్రార్థిం
చునాసుగుణను పాదములనుండి రెండుచే
తుల లేవనెత్తి కన్నీరుదుడుచుచు దన్ను
నా డరణ్యమున వీడుటలాది యంతవఱకు
జరిగిన చరిత్రమంతయు చెప్పి యానాటి
కిగువురసమావేశ పఱచిన భగవంతుని నై
పుణ్యమును గొనియాడెను. భర్తృసంద
ర్శన భాగ్యమొదవినందుల కపరిమితానంద
మునందు సుగుణ దనసంతాప విషయమును

దలంచి దుఃఖము నొంద రాజసింహుడు బాలు రిరువురు దనకడనుండుటను దెల్పెను. అప్పుడు సుగుణకు గలిగిన యానందమునకు మితిమేర లేకయుండెను. చిక్కులెన్ని యొదవినను ఆపదలెన్ని గలిగినను పరమాత్ముని దివ్యానుగ్రహ ప్రభావవిశేషమున నవియెల్ల మేళ్లుగా మారి మనల ధన్యుల నొనర్చియున్నాడు. హీనకుల సంజాతుడైనను పల్లెవాడు బరోపకారపారీణుడు సుమాయని దనప్రాణదాన మొనర్చిన బాలురగొనిరానేగిన పల్లెవాని దలంచెను. రాజసింహుడాతడు సేమమున ననతిదూరముననే యున్నాడు. తగురీతి మన్నింపవచ్చును లెమ్ము అనివచింపుచు నపకారుడును దురాత్ముడునైన వర్తకుడు మాత్రము శిక్షార్హుడు సుమా. వానిని శిక్షించువిషయమున నీయభ్యంతరమేమియునుం గలుగరాదు సుమాయని వచింపుచు నాతడచ్చట నున్నాడాయని గదిని వదిలి లోనికివచ్చి చూచువఱకు రాజసింహుడు గది బ్రవేశించుటజూచి యాదుర్మార్గుడు భయమున నాగజాలక ప్రవాహమునదూకి యీతవచ్చినవాడగుట నొడ్డున కీదుకొనుచు బోయి యరణ్యమార్గమును బట్టి పరువెత్తుచున్నాడు. అదిగో చూడుడని పడవలోని వారొకదిక్కునకు వ్రేలుచూపసాగిరి. సుగుణ రాజసింహునిజూచి పశ్చాత్తాపతప్తుడైన యావర్తకు డపరాధమునకు దగినశిక్షగా ననిమిత్తముగా నొదవిన భయాతిరేకమున బ్రాణముల గాపాడుకొన బారిపోవుచున్నాడు. పాఱిపోవువానిజంపుట రాజధర్మముగాదని దేవరవారెరుంగనిది గాదుగదా యనియెను.

రాజసింహు డచ్చటినుండి పల్లకి దెప్పించి దానిపై సుగుణనెక్కించి పట్టణమునకు బ్రయాణముచేయుచు బల్లెవానికి కానావనప్పగించి సుగుణ బ్రోత్సాహముచే దనమెడనున్న ముత్యాలహారమును బారితోషికముగనిచ్చి పట్టణము జేర్చెను. సుగుణయు బురి బ్రవేశించి సుపుత్రుల గౌగలించికొని ప్రేమ వెల్లివిరియ మాతృధర్మము నెఱపెను. రాజసింహుడు సుగుణను బుత్రులను గారవించుచు బెక్కుసంవత్సరములు బ్రజానురంజనముగ ధరాపాలన మొనర్చెను.

అవతారిక.

నేలటూరు అనంతాచార్యులు గారు (యువకవిమండలి.)

నాటి యమ్మహాగ్రంథ సందర్భమునకు
వ్రాసి రెండరో వ్యాఖ్యలు! వారిసరస
వాఙ్మధువుఁ గ్రోలినవియెన్నొ పరభృతములు
ప్రీతిపృషత పానవివశతా భరములగుచు

వాని యకళంకలిత గీతానినాద
మలవఱచు కొన్న వేమొ? యుద్యానలతలు!
ప్రతిదళమ్మొక పుటయయి ప్రకృతియందె
కనఁబడుచునున్నదమ్మహా గ్రంథమచట;

అచటి కోకిలలెప్పుడు నాలపించు
నమ్మహా గ్రంథగీతల సాంగసరణి!
అచటి తరువల్లరులను మందానిలుండు
సలుపుచుండును గోష్ఠిప్రసంగములను.

అహరహంబు నచ్చోట విహారకలనఁ
జేరియుండియు నాముగ్ధ చిత్తమేమొ
నీదుమూర్తిని గనలేదు; నిస్తవమ్ముఁ
దెలియఁజాలదు విహగ గీతికలయందు;

అచటశారద యామినులవరించి
నవిరజితదీప్తి; నాసితాంతఃప్రసక్తిఁ
జిగిరిచినది నా యెద; తదాశాకిసలము
లందుకొమ్మో ప్రభూ! నీకు నంజలియిదె;

నీచరణ తాడనంబుల నేర్పుచేత
క్షోదితానేక జన్మ సంక్షుభిత కిల్బి
షంబెకా! యాపథము; నన్నుఁ జనఁగనీయ
దేల? నీకాశ్రయంబైన పృథివిఁ జేర;

ప్రభు! భవన్మూర్తి దూరానఁబరుగువారు
చుండ నావీక్షణంబుల శూర్ద్గతశిశి
రమ్ములై నీపదాబ్జ దళమ్ములందు
నెఱయనేమొ వెన్వెన్కనే పరచుచుండు;

ఇంత నైర్ఘృణ్యమేల వహింతు! నాదు
దృక్పథముననే యట్లులయింతు వేల?
కనుమ భ్రమరించెదు త్వదంతికమున జంటి
తేనెచుక్క నుదీయమీ తిన్ననియెద!!

దైవప్రతిఘటన

శ్రీమతి నెమలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు (యల్. యమ్. పి. క్లాస్.)

—:0:—

౧

"బావా యేవీ చామంతిపువ్వులు".
అని తన మృదుకరముల జాపి శ్యామల
సుందరరావు కడకు పరుగు పరుగున బోయెను.
సుందరరావు మందస్మిత వదనుడై తాను
భద్రముగాఁ గోసి తెచ్చిన చామంతిపువ్వులను
శ్యామల చిన్నిచేతులలో బోసెను. శ్యామల
యా పువ్వములను గొని యమితానంద
సంభరితయై చిన్ని చిన్ని మాలలు గుచ్చి
యొకటి తన జడయందు తురుముకొని రెండ
వది సుందరరావు మెడలో వైచెను. శ్యామల
సుందరరావునకు మేనమామ కుమారిక.
శ్యామల తండ్రి రామచంద్రరావు. సుందర
రావు తండ్రి బసవరాజు. బావమరుదులిరు
వు రెన్నడొక పంచను చేరిరో గాని వారు
వేరు వేరుగా మంచి మంచి పటకుటీరముల
నేర్పరుచుకొని దివ్యమైన వసతుల నను
కూర్చుకొనిరి. వారు వసించు నివేశనములు
గ్రామమునకు చాలా దూరమున నొక విశాల
మైదానమున నిర్మింపబడి వుండుటచే నయ్యది
వీక్షించు ప్రేక్షకులకు గాంధి మహాత్ముని
సబర్మతీ ఆశ్రమము జ్ఞప్తికి రాకపోదు. ప్ర
శాంతమైన కృష్ణవేణీ శారిణిలు వారిపట
కుటీరముల పొంత నిత్యమును ప్రవహించు
చుండెను. సుందరరావు తండ్రి పూర్వకాల
ము వాడగుటచే నివాసయావరణ మిక్కిలి
విన్నాణముగ జేయకపోయినను శ్యామల
జనకుడు మాత్రమది లోటు లేకుండ జేసెను.
ఇంటికి తూర్పుదిశగా నాతడొక యుద్యాన
వనమును నెలకొల్పెను. అందు తియ్య
మామిడి, పనస, జామ, నిమ్మ, నారింజ,
మొదలుగాగల ఫలవృక్షములును గులాబీ,
మల్లి, చామంతి, విరజాజి, మొదలగు పుష్ప
జాతులును మాలతి మాధవి లోనుగాగల
లతానికుంజములును, నాటి యారామము
నకు వింత శోభ గలిగించెను. తోటమాలి
నిరంతరము స్వచ్ఛంద జలములతో నాపన
మును పరిపోషించుచున్నను, శ్యామల చిన్ని
హస్తములతో బోయునీరమును గ్రోలిన
గాని ఫలవృక్షములు కాయలదొడగవు, పూ
పొదలు పుష్పింపవు, లతలు ననలు పూనవు.
సుందరరావు బోదులు కట్టును. శ్యామల నీరు
పోయును. ఇట్లనన్య బాల్యక్రీడా విలాసముల
పూపొదరిండ్ల పుష్పములు గుచ్చుచు నిసుక
తిన్నెల గంతులిడుచు పక్షుల మృదుమధుర
నాదము లాలించుచు వృక్షముల నెక్కుచు
దాగుడుమూత లాడుచు అవ్వ చెప్పిన కట్టు
కథలను నొండొరులు స్మరించుకొనుచు
శ్యామలా సుందరరావులు మహానురాగమున
దినములు నిమిషములుగా గడుపుచుండిరి.
భుజించునపుడు శ్యామలయు సుందరరావును
నొకకంచమునే భుజింపవలయును. ఎన్నడైన
సుందరరావు ముందు భుజించిన శ్యామల
యాపూట నన్నము తినదు. తల్లియెంత
బుజ్జగించినను శ్యామల తన పట్టువదలదు.
సుందరరావు శ్యామా అని పిలచిన తప్ప యా
సమయమున నాబాలిక యెవరితోడ మా
ట్లాడదు. శ్యామల మకురుతనమునకు తల్లి

కోపించుట మేనత్తవిని యాబాలికను గొంపోయి సుందరరావును దగ్గిరయుంచుకుని భోజనము పెట్టుచుండెడిది.

౨

కాలము చక్రమువలె తిరిగిపోవుచుండెను. శ్యామలకు పండ్రెండవ వత్సరము వచ్చినది. ఆమెకు కొంచెము వ్యక్తత కలుగుచుండెను. అంగసౌష్టవము క్రమముగా వృద్ధియగుచుండెను. లజ్జాదేవత యామె దెస దొంగి చూచుచుండెను. పరిపూర్ణ చంద్రమండలమునుహాసించుముద్దుమొగము - ఆకర్ణాంత విశాలనేత్రములు - గండుతుమ్మెదపిండును నిరసించు కుంతలములు - ఆమె నవయువ్వనమునకు పరిపూర్ణశోభన చిహ్నములు. ఇప్పుడు సుందరరావునకా బాలిక సాంగత్యము తగ్గెను. యెప్పుడో బావా యని యొకటిరెండుమాటలు పలుకుటయే గాని యాబోదులుకట్టుట, నీరుపోయుట వృక్షములెక్కుట యేమియునులేవు. పదమూడో యేడుకూడా వచ్చినది. శ్యామల తండ్రి కూతునకెట్టి వివాహప్రయత్నమును చేసియుండలేదు. మేనల్లునకిచ్చి వివాహము చేయవలయుననియే యాతనితలంపగుటచే యన్యథా యేమిపనియున్నది విచారింపను. అడిగిన యొప్పుకొందుమని యక్కయు బావయు యూరకొనిరి. కాని శ్యామల తండ్రికి యింటిలో పోరెక్కువాయెను. స్త్రీపోరు భరింపజాలక యో పుత్రికకు వివాహసమయము మీరుచుండెనని తలంచి యో రామచంద్రరావు బావమరదియగు బసవరాజుకడకేగి యొకనాడు తనయుద్దేశమును వెలువరించెను. సుందరరావు తండ్రి కుటుంబీకుడు. కుమాళ్లవిద్యాభివృద్ధికొరకును కుమారికల వివాహములకును నాతడు మిక్కుటమగు ధనము వ్యయపరచుటచే ఋణముల పాలయ్యెను. సుందరరావువివాహదశవచ్చునంతకు బసవరాజింట దారిద్ర్యదేవత తొంగిచూచుచుండెను. అట్టిస్థితి కలిగినను బసవరాజు తలచుకొనిన వలయు ధనము నార్జించగలసామర్థ్యము లేకపోలేదు. ఈడువచ్చిన కన్యను నెట్లయిన తనపుత్రునకే నొసంగి రామచంద్రరావుయుభయఖర్చు లభరించి వివాహము గావించునని బసవరాజుమనోనిశ్చయముగల వాడగుటచే వివాహప్రశ్న వచ్చునంతకు పరిపూర్ణముగా కాల్లుచాపెను. తనవద్ద పైకము లేనికారణమున తానావత్సరమున సుందరరావునకు వివాహము చేయజాలనని చెప్పెను. ఆమాట లాలించినవెంటనే రామచంద్రరావు నిర్విణ్ణుడయ్యెను. కుమార్తెకు పదమూడవ వత్సరము. వరాన్వేషణకు కాలముచాలదు. ఎచ్చటకుపోయినను వరశుల్క మధికముగా నుండెను. వేలుకట్నమివ్వలేడు. పాపమాతడేమి చేయగలడు. కొంచెము తడవట్లె కూర్చుండి చేయునదిలేక తనగృహమునకేగెను. అతడు బావమరదితో జరపిన సంభాషణయేమియు నింటిలో చెప్పియుండలేదు. మరునాడు దాసీలమూలమునను బాలనోకర్ల కారణమునను సంభాషణ పరివసానము బైటపడినది. రామచంద్రరావుగారియింట్లో కల్లోలమంకురించినది. స్త్రీపురుషుల వన్నియువివర్ణవదనములే! కాంతా కనుగవలన్నియుకన్నీటి పూరములే! ఈవృత్తాంతమంతయు కర్ణాకర్ణిగ శ్యామల చెవుల బడెను. తన తలిదండ్రుల మనోవేదన కామెయుమరపిల్లెను. బుద్ధివికాశముగల

యాబాలిక యెన్నియుద్దేశములు వడసినను తలిదండ్రుల చాటుననుండి తానేమి చేయగలదు. వారముదినములు గడచెను. మనోరోగములచే నందరును శుష్కించుచుండిరి.

౩

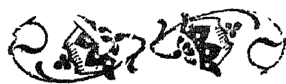
రామచంద్రరావుగారిసుందరోద్యానవనమున రసాలభూజ శాఖపై సర్వాంగసుందరియగు నొకబాలిక విషణ్ణహృదయముతో నధిష్ఠించియుండెను. ఆమె యేమరిపాటు విలోకించుచు నొకయువకుఁడా పరిసరమునుండియే తొంగిచూచుచుండెను. ఆయువతీయువకులు శ్యామలా సుందరరావులే! విషాదహృదయముతోనున్న శ్యామలకడకు సుందరరావువచ్చెను. శ్యామల సుందరరావునుగాంచి మోమువంచి రెండు కన్నీటిబిందువులు రాల్చెను. ఆనయన పద్మములనుండి స్రవించిన బాష్పకణములు సుందరరావు హృదయముకలచివైచెను. డగ్గుత్తికతో సుందరరావు శ్యామా! నీకీ విచారణ కారణమేమి. నీహృదయవేదన నార్ప సంసిద్ధుఁడనైయున్న బావతో నీమనోరథము దెలుప తప్పులేకున్నచో దెలుపు చెల్లును అనెను. శ్యామకు వదనద్వారమునుండి మాట వెలువడలేదు ఆదీర్ఘవిచారములోనే యామెముఖపద్మ మించుక వికసించెను. బావాయని యామెనోటినుండి వెలువడెనేకాని సిగ్గుచేతనో దుఃఖపూరితమైన తన మనోరథము వెలువరింపజాలకనో యామె మాట్లాడలేదు. సుందరరావు శ్యామలను బుజ్జగించి తానేవిధమునైన నామెను వివాహమాడుటకు కృతనిశ్చయుడనైతినని నమ్మపలికి యామెకుసంతసము గొల్పెను. శ్యామల సంతసించెనేకాని జనకునికి వ్యతిరేకమగు వైవాహికమెట్లు జరుగునాయని యామె యూహింపకపోలేదు. దీర్ఘాలోచనానిమగ్నులైన యాయువతీయువకులు యన్యోన్య మనోకల్లోలమంతరింపజేయుటకోయన శశాంకుఁడు తన శ్వేతకాంతులు దశదిశల విస్తరింపజేయుచు నభోమండలమున విరాజిల్లుచుండెను. రామచంద్రరావుపొలమునుండి యింటికి వచ్చుచు నారామమధ్యమున నిలచి శ్యామలా సుందరరావుల మనోనిశ్చయములనాకర్ణించెను. అట్టి దీర్ఘతమమైన ప్రణయము సర్వదావర్ధిల్లుగాక యని యాతడు మనస్సున తలపోసి గృహములోనికింజనెను. శ్యామలా సుందరరావులును వేర్వేర తమతమ నెలవుల జొచ్చిరి.

౪

రాత్రి పదిగంటలైనవి. జనవరాజు భోజనానంతరమున నినుకతిన్నెపై తనపై వస్త్రముపరచి యందుపై కూర్చుండి పొగచుట్టనుచుట్టి పొగపీల్చుచు నాప్రదేశమున చిన్నిచిన్ని మబ్బుతునకల విస్తరింపఁజేయుచుండెను. రామచంద్రరావు బావమఱదికడకరుదెంచి యుభయకుటుంబ్యుల భరించి తానే వివాహముగావింతునని తెలిపి యొప్పించెను. మాఘశుద్ధ దశమినాడు వివాహలగ్నమునేర్పాటుచేసి వివాహము నిశ్చయింపబడెను. రామచంద్రరావు తనకున్నదానియందు కొదవచేయక యాశృంగారాశ్రమముననే కన్నులపండువుగా వివాహ మొనరించెను. శ్యామలా సుందరరావుల మనోరథము భగవాను డనుకూలపరచెను. శరత్కాల చంద్రిక వలె విరాజిల్లు శ్యామలను యుక్తవయస్సు వచ్చునంతకు తలిదండ్రు లత్తవా

రింటికనిపిరి. ఆరు నెలలసంతోషదినములా నూతనదంపతుల కరగడియగా నస్తమించెను. సుందరరావునకు నిజాంరాష్ట్రమున నుద్యోగముగుటచే శ్యామలను కొలదిదినములలో గొంపోయెదనని నువ్వబలికి వెడలెను.

నాడుండ్రాళ్లతద్దియ శ్యామలా పండుగకు నొకమైలు దూరముననున్న తన చెలియలను పిలిచికొనివచ్చుటకై వెడలెను. శ్యామల గ్రామమునకు చెలియలినివాసమునకు నొకయఖండవాహిని సంపూర్ణవైభవముతోఁబ్రవహించుచుండెను. సోదరిపై గల ప్రేమానుబంధమున నాసుకుమారి పరిసరగ్రామమునకుజని సహోదరితోడను మఱలదితోడను తిరిగి వచ్చుచుండెను. అంత నాముర్వురు నాయఖండవాహిని జొచ్చిరి. దైవప్రతికూలమున శ్యామల తనగర్భమున నిలచియుండ వాహినిసహింపజాలకపోయెను. శ్యామల కడుపున నావేగముద్భవించెను. ఆప్రవాహవేగమున శ్యామల నిలువజాలక జలతరంగములలో లీనమైపోయెను. చెలియలి యార్తారావములకు పరిసరమున నున్న వారు వాహినికడ కరుదెంచిరి. కాని దైవప్రతిఘటన శ్యామల యాయఘాత జలమున నెందును కానరాలేదు. ఈయఖండవాహిని ఇదివరకెందఱినో తనపొట్టను పెట్టుకొనినది.

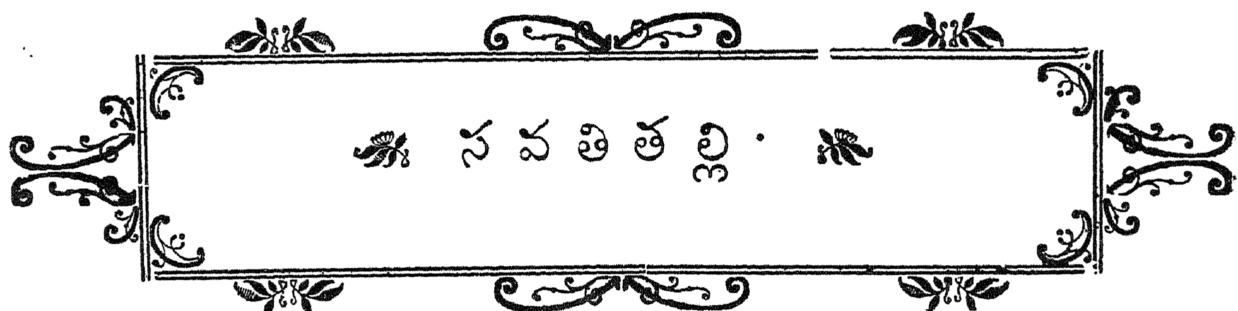

నెలవుచీటి

ఆవంత్స వేంకట రంగారావు గారు.

"ఆప్రశాంత వసంత దినాంత మందు
సాంధ్యరాగంపు తళ్కొళి చదలునిండి
వింతగాగ్రింద నీట బింబించిమిగుల
నేత్రపర్వంబులౌచు కాన్పించునపుడు
నికటసుందర భూరుహ నివహమంత
నూర్మికారాజి నుయ్యాలలూగునపుడు
పొగడ పున్నాగ సంపెంగ పొన్నపూల
కమ్మ తావులతోడ సఖ్యమున మెలగి
విమల శీతల జలముతో వియ్యమంది
పిల్లగాలులు చల్లగావీచునపుడు
పవనసంస్పర్శ నానందపరవశయయి
నెమ్మినర్తాల నృత్యంబు సెరపునపుడు
శీతలారామవాటి కాసీమలందు
మల్లికాసూనములుకోసి మాలఁగట్టి
వేణిఁగైసేయు నాయలివేణిగాంచి
పట్టనోపక నుప్పొంగు ప్రణయరక్తి
రయముసేగి బింబాధరమ్ము గొరికి
మ్రింగనుదరమ్ములో బాధమెందుకొ నేను
బడికిగా లేను గురువరా! ప్రార్థనమ్ము
దయను సెలవీయుమయ్యా వందనమునీకు".

సవతితల్లి

వెంపటి నాగభూషణం.

—X—

కేశవయ్య వాకిట్లోకివచ్చే టప్పటికి తపాలా బంట్రోతు ఎదురుగావచ్చి ఒక వుత్తరంయిచ్చాడు. కేశవయ్య దాన్నందు కొని లోపలికెళ్ళి, గదిలో బల్లమీదకూర్చు ని చదవడం ప్రారంభించాడు.

ప్రియమైనబావగారికి,

మీకొమారుడైన వేణుగోపాలరావు యొక్కయు, నాకొమార్తె రాధయొక్కయు నక్షత్రాలు సరిపోయినవి. నేనుమీదగ్గరికి రెండుమూడు రోజుల్లోవస్తాను. మీరుయిష్ట పడితే, పెళ్ళి త్వరగానే చెయ్యవచ్చు. ఈ సంగతి పార్వతితో చెప్పవలసింది.

ఇట్లు,

రామస్వామి.

ఇంతలో కేశవయ్య భార్యయగు పార్వతివచ్చి 'ఏమండీ' ఎన్నిసార్లు కబురం పించను. స్నానానికి తోడిన వేన్నీళ్ళుచల్లారి పోతున్నాయి. లేవండి త్వరగా' అన్నది. అంటూ బల్లమీద వున్న వుత్తరంతీసి, చదివి 'ఏమండోయ్' నేచెప్పినట్టే అయింది. మా అన్నయ్య రామస్వామికూతుర్ని మీకొడుక్కి చేసుకోవాలి. తప్పదు. కట్నం, గిట్నం, లాంఛనాలు అవి ఏమివుండవు. యింకా నయం! నామేనకోడలు చాలా అందకత్తె మీరు అందుకే సంతోషించాలి. మీ వేణు గోపాలయ్యకు అంతకంటె ఎక్కువ ఎక్కడ నుంచి వస్తుంది. పెళ్లి ఖాయమన్నమాటే. లేవండి త్వరగా' అన్నది. కేశవయ్యభార్య చెప్పినట్లే లేచి దొడ్లోకి స్నానానికివెళ్లాడు.

2

కేశవయ్యకు సుమారు అరవైఏండ్లుంటాయి. బీదకుటుంబంలో పుట్టినా, ఏదో విధంగా డబ్బుబాగానే సంపాదించాడు. దైవానుగ్రహంవల్ల ఒక కొడుకుగూడా కలిగాడు. అతడే వేణుగోపాలరావు. యితను బియ్యే చదువుతున్నాడు. అంతాబాగానే జరిగిపోయింది కాని, రెండేళ్లక్రింద కేశవయ్య భార్యా చనిపోయింది. కొడుకు పెద్దవాడైనా, కేశవయ్య రెండోవివాహం చేసుకొన్నాడు. ఈరెండో భార్యే పార్వతి. ఈమె చాలా అసాధ్యురాలు. కాపరానికి వచ్చిన క్రొత్తలోనే మొగుణ్ణి వంచేసింది కేశవయ్యని కీలుబొమ్మల్లే త్రిప్పుతోంది. తన మేనకోడల్ని గోపాలరావుకిచ్చి పెళ్ళి చెయ్యాలని ఈవిడఉద్దేశ్యం. అందుకోసం భర్తను చాలా నిర్బంధిస్తోంది.

3

ఒకనాడు గోపాలరావు, శంకరరావు అనేస్నేహితుడింటికి భోజనానికి వెళ్లాడు. భోజనంచేసి స్నేహితులిద్దరు సావిట్లోకివచ్చి కూర్చున్నారు. అంతలో ఒక సౌందర్యవతి తాంబూలం పళ్ళెం పట్టుకొచ్చింది. ఈమెయే శంకరరావు చెల్లెలగు అనసూయ. కొద్దిరోజుల క్రిందనే మెట్రిక్యులేషన్ పరీ

క్షీచ్చింది. ఇంకా వివాహం కాలేదు. పళ్లెం అక్కడపెట్టి ఆమె గిరుక్కున మళ్లీ లోపలికి వెళ్ళింది. గోపాలరావు కన్నెత్తి చూశాడు. అతని మనస్సు కలవరపడ్డట్టు ముఖంలో కనిపించింది.

౪

కేశవయ్యకి గుండెల్లో దిగులుపడ్డది. భార్యమాటకి అడ్డుచెప్ప లేకుండా వున్నాడు. ఆమె అధికారం అట్లావుంది. యిటు కొడుకు బుద్ధియెరిగిన పెద్దవాడు బియ్యే పరీక్షకి వెడుతాడు. వివాహం సంగతిలో కొంత అతనికే వదలివేస్తే బాగుంటుంది. ఈవ్యవహారం యిట్లావచ్చేటప్పటికి కేశవయ్యకు విచారం ఎక్కువైంది. రోజురోజూ భార్య పీడిస్తోంది. అందుకోసం, ఒకనాడు గోపాలరావుని పిల్చాడు 'నాయనా, వేణూ' అనియికమాట్లాడలేకపోయినాడు. గోపాలరావు ధైర్యంతో ఏమిటి అంతవిచారంగా వున్నావు, కారణం ఏమిటి నాతో చెప్పు ఫరవాలేదు. చేతనైతే ఏమన్నా చేస్తాను. నీవు పెద్దవాడవైనావు' అన్నాడు. కేశవయ్య కంటనీరు పెట్టి- 'వేణూ నీతో ఒక సంగతి చెప్పాలని ఎన్ని దినాలనుంచో ఆలోచిస్తున్నాను. కాని నీకు ఏమి కష్టంగా వుంటుందో అని సంశయంగావుంది. అనగానే గోపాలరావు అడ్డంవచ్చి 'నాకు కష్టంఏమిటి చెప్పు అంతా భయం లేదు' అన్నాడు. దుఃఖందిగమింగి కేశవయ్య 'వేణూ, నేను ఎగకపోయి. వివాహం చేసుకున్నాను రెండోమారు కాని దీనిమూలాన యిన్నికష్టాలు ప్రాప్తమవునని నేను అనుకోలేదు. నీవుకూడా, తండ్రికి పెళ్ళి అవుతుందనే సంబరంలోనేగాని సవితల్లి వస్తుందనే సంగతి ఆలోచించకుండా నన్ను తిరిగి వివాహమాడమన్నావు. వేణూ ఏమని చెప్పను. పార్వతి, ఏకు మేకైంది. తన మేనకోడల్ని నీకిచ్చి కట్టిపెటుతుందట. నాకదియిష్టంకాదు, ఎన్ని చెప్పినా, ఎట్లా చెప్పినా, వినదు. ఆపిల్ల అందవతికాదు. పైగా వాళ్లకుటుంబంకూడా ఆట్టేమంచిది కాదని చూచాయగా తెలియవచ్చింది. అందులో నీవు బి. యే. చదువుతున్నావు. సంబంధాలు దొరక్కపోవు. నాకు ఏమి చెయ్యడానికి తోచడంలేదు? అని వూరుకున్నాడు. వేణుగోపాలరావు తండ్రివైపు దీక్షంగాచూచి 'నాన్నా నీవు వృద్ధుడవైనావు సుఖపడవలసిన రోజుల్లో నీకిట్టి కష్టాలొస్తాయని నేనెన్నడు అనుకోలేదు. పార్వతమ్మకు ననుచూస్తే అసలే గిట్టదు. అందుకే కాబోలు ఆపిల్లనినాకుముడివెయ్యాలని తలుస్తోంది. నీవలెనే నాకుకూడా ఈ సంబంధం ఏమాత్రం యిష్టంలేదు. నేను ప్రాయం తెలిసినవాణ్ణికనుక నావివాహం విషయంనాకు వదిలేస్తే బాగుంటుంది.' అంటూంటే కేశవయ్య 'అవును, నాయనా, అదే మంచిపని. నాకెందుకు అవస్థ. ఆవిషయం నీకేవదలివేస్తాను. నీవెట్లాచేసినానాకు సమ్మతమే" అన్నాడు.

"అయితే, నాన్నా విను. చెరువుగట్టు దగ్గర పెద్దమేడవుందే,"

"అవును, గురుమూర్తి పంతులుగారిది కాదూ, అది." "అవును," ఆయనకొమారుడు శంకరరావు నాక్లాసేచదువుతున్నాడు నాకు అతను ప్రాణమిత్రుడు. మరే, సి విడిచి చెప్పుచున్నాను. 'అతనికి అనసూయ అనేచెల్లెలుంది. ఈసంవత్సరం మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు వెళ్లింది. మంచి అందక

పదునాలుగు ఏండ్లుంటవి. అంతే. నీవుకనుక యిష్టపడితే."

'దానికేమి, వేణూ; కాని ఆప్లీడరి గారికూతుర్ని నీకెట్లాయిస్తారు.'

'లేదు, తండ్రీ, నాకునమ్మకంవుంది. నీవుసరేనంటే తక్కినవిషయాలన్నీ నేను చేస్తాను.

'సరేకాని, ఒకచిక్కుంది. నీవుగనుక ఆపిల్లని వివాహంచేసుకొంటే పార్వతికి కోపంవస్తుంది. అటుపైన నీవు నీ భార్య యీయింట్లో కాపురంచెయ్యడానికి ఆస్కారంవుండదు. వివాహం అయినతర్వాత నీవు విడిగా కాపురంచెయ్యి. కావలసినడబ్బు, అవినేనిస్తాను. పెండ్లికిమాత్రం నేనురాను. ఒకవేళ వచ్చావా, ఆపని తరువాత కిష్కింధఅవుతుంది. పార్వతిచేతిలో పడలేను. కాబట్టి నేనురాకపోయినా, నీవువివాహం చేసుకోవలసిందే. నాయాశీర్వాదములు యివేఅందుకో, శీఘ్రమే వివాహకార్యసిద్ధిరస్తు'

అని కేశవయ్య కుర్చీలో జారగిలబడ్డాడు. గోపాలరావు కొంతతడవు ఆలోచించి 'నేను అనసూయని వివాహంచేసుకుంటే చాలాచిక్కులు వస్తాయి. నిన్ను విడిచి మరొకచోటనివసించాలి. యివన్నీ కష్టంగానేవుంటాయి, కాని, నేనుయేమీ చెయ్యలేను. అనసూయనే వివాహంచేసుకుంటాను.' అని పూర్తిచెయ్యగానే, ఎందుకో విసవిసలాడుకుంటూ పార్వతి ప్రవేశించింది. ఆవిడరాగానే గోపాలరావు గదిలోంచి బయటకువచ్చాడు. కేశవయ్య, పార్వతి ఏదోమాట్లాడుకొన్నారు.

చైత్రశుద్ధ విజయదశమినాడు తిరుపతి కొండమీద, గోపాలరావుకు, అనసూయకు వివాహంజరిగింది. ఉభయఖర్చులు గురుమూర్తిపంతులుగారే భరించారు. పెళ్లి చేసుకొని వారంతా యింటికి తిరిగివచ్చారు. ఈసంగతి వూళ్లో తెలిసింది. కేశవయ్య లోలోపల సంతోషించాడు. పార్వతికి అపరిమితకోపంవచ్చింది. ఏవిధానైనా గోపాలరావుమీద, కేశవయ్యకు కోపంతెప్పించాలని అనుకొన్నది

పెళ్ళిఅయినప్పటినుంచి గోపాలరావు అత్తవారింట్లోనే వుంటున్నాడు. ఎప్పుడైనా సాయంకాల సమయానవచ్చి తండ్రినిచూచి పోతుండేవాడు. కొడుకు, కోడలు సుఖంగా కాపురంచేస్తున్నారు గదా అని కేశవయ్యకు ఆనందంకల్గింది.

కేశవయ్య అప్పుడే స్నానంచేసి భోజనానికి కూర్చున్నారు. అన్నంవడ్డిస్తూ పార్వతి 'ఏమండోయి, మీగోపాలరావుమూలాన మనవంశానికికూడా అపరిదిష్ట వస్తోంది విన్నారా' అంది

'ఆ, ఏమిటేమిటి అపరిదిష్టా'

"ఏమిటేమిటా? రోజుసాయంకాలం యిద్దరూ కాలువవడ్డుకి షికారు వెళ్తారుట.ఆనప్పుడు ఆసరసల్లాపాలు వినాలిచూడాలి. ఒకరినొకరు రాచుకుంటూనే నడుస్తారట. యిద్దరు బూట్సులుకూడవేస్తారట. మా రాధ కాదనిప మోబాపుకుందామని దీన్ని పెళ్లాడాడే? చూశారామీకేమికావాలెఆకోట్లో పడికాలం గడుపుతారు మనవంశంపేరుకూడా పాడవుతోంది తెలిసిందా, మీయిష్టం

కేశవయ్య మాట్లాడకుండా అన్నంతిని తన గదిలోకివెళ్లి పడుకొన్నాడు

రెండురోజులయినతర్వాత, గోపాలరావుకి

తండ్రిదగ్గరనుంచి వుత్తరంవచ్చినది. నీకు నాకు ఈదినంతో ఏమీసంబంధము లేదు. నా ఆస్తిస్వార్జితంగనుక నీకు యేమీ భాగంలేదు. అని అందులో వ్రాసివుంది. అదిచూచేటప్పటికి గోపాలరావుకి ఏమీతోచింది కాదు. తండ్రికి అంతగా కోపంవచ్చేటందుకు తానుగాని తన భార్యగాని ఏవిధమైన అవ్యక్తపుపని చేసివుండలేదు. బహుశః పార్వతమ్మ దీనికికారకురాలేమో అని అతడనుకొన్నాడు. ఈసంగతి భార్యతో తప్ప యిక ఎవరితో చెప్పలేదు.

ఒకనెల గడిచింది. కేశవయ్యకు సంజుచూపింది. వ్యాధి కుదిరేటట్లు కనుపించలేదు. గోపాలరావు రెండుసార్లు తండ్రిని చూడ్డానికి వెళితే పార్వతి వాకిట్లోంచే త్రిప్పివేయించింది. వాళ్ళద్వారా వాళ్ళద్వారా తండ్రిసంగతి తెలుసుకుంటున్నాడు గోపాలరావు. కానితండ్రికి ఏమీ నెమ్మదిగా లేదని విచారపడుతున్నాడు.

ఒకదినం సాయంత్రం ఎవరోవచ్చి, గోపాలరావుని అతనిభార్యని, కేశవయ్యగారు రమ్మన్నారని తెలియజేశారు. గోపాలరావు, అనసూయ, త్వరగాబయలుదేరి కేశవయ్యగారింటికి వెళ్ళారు. వాకిట్లో ఎవ్వరడ్డుపెట్టనందున వారిద్దరు సరాసరి కేశవయ్య గదిదగ్గరకు జేరారు. లోపలికి ప్రవేశించగానే 'నాయనా' అని కేక వినబడ్డది. మృత్యుముఖమున బడుచున్న కేశవయ్య రెండుచేతులుచాచి 'వచ్చారా' అన్నాడు. అప్పుడుపార్వతి అక్కడలేదు. యిద్దరు నౌకరులుతప్ప మరెవ్వరూలేరు. 'వచ్చారా' నాబిడ్డలారా అమ్మా అనసూయా వేణూ తెలియక మిమ్మల్నిఎంతకష్టపెట్టారా నీసవత్తల్లి పన్నుగడలని తెలిసికోలేకపోతిరా. మీరు ఎంతమంచిగా కాపురం చేయుచున్నదిచూసి మిక్కిలి సంతసించాను. యిదిగో నాయనా విల్లుకాగితం. నా ఆస్తియంతా [illegible] నీవేకని పెట్టు. నాకిక సెలవు. మాట్లాడలేను' యంటూకళ్లుమూసుకొని ప్రాణాలువిడిచాడు. అంతా గొల్లుమన్నారు. పార్వతివచ్చింది, యిరుగు పొరుగువారును అంతావచ్చారు. శవాన్ని అట్టేయుంచడం ఎందుకని ఆసాయంకాలమే గోపాలరావు తతంగం అంతా జరిపాడు. చూచేవాళ్ళంతా యిన్నాళ్ళనుంచి తండ్రికి కొడుక్కి మాటల్లేవుగా ఆపాడు పార్వతిమూలంగా యిప్పుడెట్లా కలిసింది అన్నారు.

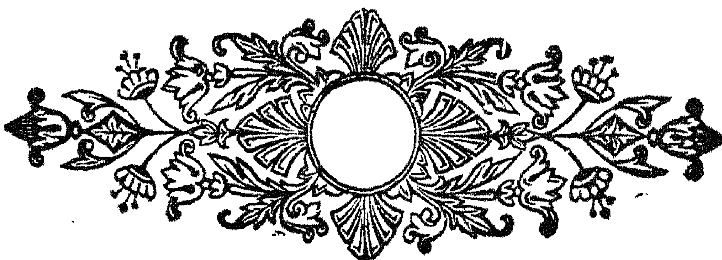
మరుదినమే పార్వతి తన మూటముల్లె సర్దుకొని పుట్టింటికిపోయింది. వేణు గోపాలరావు అనసూయ గురుమూర్తి పంతులు గృహంవిడిచి ఈ యింట్లో ప్రవేశించి సుఖముగా కాలము గడుపుచూ పార్వతమ్మకుమనోవృత్తి డబ్బు పంపుతూండేవారు.

పుష్పమాల

తుర్లపాటి. గోవర్ధనరావుగారు.
(సారస్వతసమాజము)

మంజులంబై పరిమోద సంభరిత మయిన
ఆ పురాణోపవన్య కావ్యామృతమ్ము
చే దనరు పుష్పములన నెన్నొ సేకరించి
మాలగా గ్రుచ్చితి, నీనమైన రచన
కావలెన? కాన్కగా కావ్యకన్య! నీకు
ఓ కవికుమార! భావపూర్ణ మోలక లెత్తి
హృదయ కేదార సీమ రసార్ద్రిదోహ
ద మ్మొనర్చు కృషికి సంతసంపడితి, ని
దేమి వింత? పువ్వులు క్రొత్తవేమి? తేకు
మధుపులం గ్రొత్త లేమి?
సంబరము నెంద
జెప్పెదను విన్మ! ప్రాతనశించి, క్రొత్త
యాను, ప్రకృతి ధర్మమిది సుంతైన గనక
నూతనత్వమేది యనినను దోసంగు
కలుగునా? అలంకృతులందు, నడకలందు
భావమందు, వృత్తివిధాన మందు, కవుల
యందు, విన్పడదా క్రొ? వాగర్థ మెల్ల
నేటి పోకడల వినుమ నిందఁజేయ
నేల నూఱక, ప్రసవమ్ము లేదు దలకు
దెచ్చి, కావ్యశృంగార రసమ్ము సుంత
నొలక బోసి, పరికృతికి పాటువడుచు
పుష్పమాలలు రస సరస్వతికి నిచ్చు
కవికుమారులం దిరస్కరణ సేయ
జాల్పడితె? పండితులలీల
లేదు కవికు
మార! యీ తత్త్వము దెలియ లేరు వారు
కాని నేనం మీదాననే సుమండి
ఎటులఁ జెప్పిన నటుల నే నడిచి కొందు,
గణవిధేయతఁ మీచు వాక్సన్నలెంచి
పేరియసిం బలె, తెలియని దాన గాను.
ఏమె కావ్యకుమారి, కవిత్వ తత్త్వ
మా, కవిరసజ్ఞులకు భోజ్యంబు కాని
బ్రహ్మవిద్య, యెఱుంగ లేరా! ఒకింత
శాస్త్రచోదిత విజ్ఞానసరణి,
కవి ర
సజ్ఞ! హేతూక్తిని గెల్వ జాలు వార
లేరి కవి విమర్శకులతో వింత వాద
మెందు కనిన లోకమున నందందు నింద
కలఁదు- అక్కరములు నేర్వ గడగు కవుల
పాండితియని- సీప్రతిహతఁ బగును గాత.

కాళిదాసుని రంకుశత్వము

——(౦)——

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు

[దీని పూర్వభాగము ఆంధ్రసారస్వత సరస్వమునందు ప్రకటింపబడినది]

ఛ

సంస్కృతములో కొన్ని ధాతువులకు లిట్ లకారము ముందుండగా ఆమ్ ప్రత్యయమువచ్చును. తరువాత "కృఞ్చాను ప్రయుజ్యతేలిటి" అను పాణిని సూత్రముచే కృధాతువు చేర్పఁబడును. "ప్రభ్రంశయాఞ్చకార" మున్నగు రూపములిట్టివే. ఇట్టి క్రియాపదములను మూడుఖండములుగా విభజింపవచ్చును. ప్రభ్రంశయ— ఆమ్— చకార. ఈక్రియలను ప్రయోగించునపుడు వీని సిద్ధరూపము నొక్కచో వ్రాయవలయును. వీనిమధ్య మరి యింతరశబ్దముండ గూడదు. ఈవిషయము కాళిదాసు ఎఱుగుననుటకు క్రింది ప్రయోగములే ప్రమాణములు.

(౧) ప్రమథముఖ వికారైర్హాసయామాస గూఢమ్।
కుమా స. ౭౯ శ్లో.

(౨) ఉమాముఖే బింబఫలాధరోష్ఠే
వ్యాపారయామాసవిలోచనాని॥

కుమా. ౩—౬౭

కాని రఘువంశములో పలుచోట్ల నీనియమము అతిక్రమించబడినది.

(౧) తేనాభిఘాతరభసస్య వికృష్య పత్రి
వన్యస్య నేత్రవివరే మహిషస్య ముక్తః
నిర్భిద్య విగ్రహ మశోణిత లిప్తపుంఖ
స్తంపాతయాం ప్రథమమాసపపాతపశ్చాత్॥౯—౬౧

(౨) భ్రూభేద మాత్రేణ పదాన్మఘోనః
ప్రభ్రంశయాం యోనహుషంచకార
తస్యావిలాంభః పరిశుద్ధిహేతో
ర్భౌమో మునేః స్థానపరిగ్రహోఽయమ్॥

౧౩ — ౩౬

(౩) ఇత్యూచివానుపహృతాభరణః క్షితీశం
శ్లాఘ్యో భవాన్ స్వజనఇత్యనుభాషితారమ్।
సంయోజయాం విధివదాస సమేతబంధుః
కన్యామయేన కుముదః కులభూషణేన॥

౧౬—౮౬

చూడుడు. "పాతయామాస" అను పదములో పాతయాం ఆస అనుఖండముల మధ్య ప్రథమంఅను శబ్దము చేర్పఁబడినది. ఇట్లే "సంయోజయామాస"లో "విధివత్" ను. "ప్రభ్రంశయాఞ్చకార" లో "యః" "నహుషం" అను రెండుశబ్దములును చేర్పఁబడినవి. అశ్వఘోషుఁడు కాళిదాసునకు తర్వాతవాఁడు. ఈయన తన బుద్ధిచరితములో కాళిదాసుని పదములను, వాక్యములను, అచ్చటచ్చట ఒకటిరెండు శ్లోకపాదములను గూడ ఎత్తి ప్రయోగించుకొనెను. పైని ప్రయోగములనుగూడ ఈయన యెట్లు అనుకరించెనో చూడుడు.

భూజాభిలాషేణ చబాహుమాన్యా
ద్దివౌకసస్తంజగ్రాహః ప్రవిద్ధమ్।
యథాశతేనం దివి దేవసంఘా
దివ్యైర్విశేషైర్మహయాంచక్రుః॥

బుద్ధ— ౬—౯౭

ఈశ్లోకములో మహయాం చక్రుః అను క్రియాపదము మధ్య "చ" చేర్పఁబడినది. మాఘ కవికాళిదాసునకు చాల ఇటీవలవాఁడు. ఆయనయు కాళిదాసుని యీావ్యవచ్ఛేదక ప్రేమ నెట్లులనుకరించెనో చూడుఁడు

ఛాదితః కథమపిత్రపయా స్త

స్త్వః ప్రియం ప్రతిభిరాయ రమణ్యాః।
వారుణీ మదవిశంకవిధావి
శ్చక్షుషో౽భవదసావివరాగః॥

శిశుపాలవధ. ౧౦-౧౯

'ఆవిరభవత్' అనునది యొకటే పదము. ఇందలి ఆవిః, అభవత్ అను రెండుఖండములమధ్య చక్షుషః అను శబ్దముంచబడినది. మల్లినాథుఁడు దీనిని సహించలేదు. అయన ఈప్రయోగమును సాధువుగ సమర్థించుటమాని స్పష్టముగనిట్లు వ్రాసెను

"అవిర్భవోర్వ్యవధానంకవిస్వాతంత్ర్యాత్"

"ఆవిః భూ" లమధ్య వ్యవధానముంచుట కవి నిరంకుశత్వమని యర్థము. కాళిదాసుని (౧) ఉదాహరణ శ్లోకపు టీకలో మల్లినాథుఁడునిస్సంకోచముగానిట్లు వ్రాసెను

"కృఞ్చాను ప్రయుజ్యతేలిటి"- ఇత్యత్ర అను శబ్దస్యావ్యవహితవిపర్యస్తప్రయోగనివృత్త్యర్థత్వాత్- "పాతయాంప్రథమమాస"- ఇత్యపప్రయోగ ఇతిపాణినీయాః। యథాహ వార్తికకారః- "విపర్యాసని వృత్త్యర్థంవ్యవహితినివృత్త్యర్థంచ"

పాణిని సూత్రమందలి 'అనుప్రయుజ్యతే' యొక్క-యుద్దేశము "కృ" ధాతురూపము లిట్ లకారములో 'ఆమ్' ప్రత్యయమునంటి యుండవలెనని కాళిదాసు అట్లు చేయలేదు. కాన పాణినీయ మతానుసారము ఇది శుద్ధముకాని ప్రయోగము, అని భావము తనమతమును బలపఱచుటకై మల్లినాథుఁడు కార్తికాకారుని వాక్యముకూడ నుద్ధరించెను. చరిత్రవర్ధనుఁడును తనటీకలో మల్లినాథునే యనుసరించుచు నిట్లువ్రాసెను "పాతయాంప్రథమ మాసేతివ్యవహితో౽నుప్రయోగః కవిప్రమాదః" అని దీనితరువాత కాళిదాసుని ప్రయోగమును సమర్థించుటకై పెనుగులాడు వారి పంక్తుల నుదహరించుచు నిట్లువ్రాసెను.

"యద్యప్యేవం కేచన సమాదధతే, తథాపీక్ వేరియం రీతిస్తువభవతి............ I అసౌ (ప్రయోగః) అసాధురేవ".

హేమాద్రియు ఇతరుల సమాధానములను విరివిగా వ్రాసినను తన సమ్మతిమాత్రమిట్లేవ్రాసెను—"తేన వ్యవధానే ప్రయోగం నిరాకరోతి"। కానపైనిపేర్కొనిన వ్యాఖ్యాతలును కాళిదాసుని యీప్రయోగములను ప్రమాదికములనియే తలఁచుచున్నారు. ఈప్రయోగములను సాధువులు చేయఁదలఁచినవారి యుక్తులెంతయు విలక్షణములుగను అక్రమములుగ ఉన్నవి. పాపము కాళిదాసు తనప్రయోగములను శుద్ధము చేయుటకై పండితులిన్ని తంటాలు పడెదరనిస్వప్నమునను నేని తలఁచియుండఁడు. కాళిదాసుని కాలమున ఇట్టిప్రయోగములు వ్యాకరణ సమ్మతములుగనేని పరిగణింపఁబడి యుండవలయును లేకకవి యీవిషయమున వ్యాకరణనియమమును పాటించుట యనావశ్యకమనియేని యెంచియుండవలయును. పైపదములందు వ్యవధానమున్నను వానియర్థము-తెలిసికొనుటకేమియు బాధలేదు. కానిపాణినీయ వ్యాకరణము ననుసరించి కాళిదాసు నిరంకుశత్వమవలంబించె ననియే పెక్కువిద్వాంసుల యాశయము.

(౬) నాయకాచిత్యభంగము.

శివునకు పార్వతిపై ననురాగము కలిగించుటకై మన్మథుఁడు విశ్వప్రయత్నము చేసెను. పంచబాణములను కురిపించెను. తుదకాయన చిత్తముచలించెను. అయన సమాధినుండిలేచి చిత్తక్షోభమునకు కార

ణము వెదకుచుండ వసంతసహాయుఁడైన మన్మథ మహారాజు కర్ణాంతాకృష్యమాణ శరాసనుఁడై పొడఁగట్టెను. వెంటనే రుద్రుఁడు రౌద్రమునుదాల్చి చిచ్చుఁబఁ కంటితోఁ జూడఁగా పూవిల్తుఁడు బుగ్గియయ్యెను. కుమారసంభవములో కాళిదాసు ఈప్రసంగము నిట్లు వర్ణించెను.

క్రోధం ప్రభో సంహర సంహరేతి
యావద్గిరః ఖే మరుతాం చరన్తి
తావత్సవహ్నిర్భవ నేత్రజన్మా
భస్మావశేషం మదనం చకార॥

స్వామీ! కోపింపకుఁడు కోపింపకుఁడు అని ఆకాశమున దేవతలు మొఱపెట్టుకొనునంతలో భవుని (శివుని) నేత్రమునుఁడి పుట్టిన అగ్ని మన్మథుని భస్మముచేసెనని భావము. శివునకు మృడుఁడు, రుద్రుఁడు ఈశ్వరుఁడు, త్రినేత్రుఁడు, హరుఁడు, స్థాణువుమున్నగు పేళ్ళలో భవుఁడను పేరుకూడ ఒకటి. భవశబ్దము ఉత్పత్తివాచకము. దీనినే కాళిదాసు ఈశ్లోకమునఁ బ్రయోగించెను. కాని యిచ్చట ప్రసక్తి నాశనమునకుఁగాని ఉత్పత్తికిఁగాదు. కాన సంహారవాచకమగు హరశబ్దమును బ్రయోగించుటయే యిచ్చట యుచితము. అట్లుచేయకపోవుటచే ఇచ్చట నామానౌచిత్యభంగము వాటిల్లెను. క్షేమేంద్ర మహాకవికూడ తన ఔచిత్య విచారచర్చలో సవినయమై యిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు—

"అత్ర శర్వస్య భగవతస్త్రినేత్రస్య స్మరశర నిటలనేత్రలోకే వర్తమానే తన్నివారణోపక్రమాయ సంహర ప్రభో కోపమితి యావద్వచః ఖేదేవానాంచరతి తావ ద్భవనేత్రోద్భవః సవహ్నిర్మదనం భస్మరాశీకృతవానిత్యుక్తే సంహారావసరే ఉద్భవస్య భవాభిధానమనుచితమేవ"।

సంహార సందర్భమున రుద్రునకు భవుఁడను పేరు ఉచితముకాదని భావము. విచారింపుఁడు. తల్లిదండ్రులు వానికి ఉదారుఁడని పేరు పెట్టిరి. పెద్దవాఁడైన పిదప వాఁడు దొంగతనము నేర్చుకొనెను. కొన్నినాళ్ళకు వాఁడొక ప్రసిద్ధచోరుఁ డగుటచే జనులు వానిని చోరదాసుఁడని పిల్వసాగిరి. తుదకు వాఁడు పట్టుపడి తన చౌర్యవృత్తాంతము నంతయు వినిపించెను. ఒకానొక ఆఖ్యాయికా లేఖకుఁడు వానిచరిత్రము వ్రాయుచు చౌర్యవర్ణన సందర్భమునవానిపేరు ఉదారుఁడని వాడిన పాఠకులకు వెగటుగనుండును గదా! ఇట్టిస్థలమున చోరదాసుఁడను పేరే సార్థకముగను సరసముగను ఉండును. ఇచ్చట ప్రసంగోచితమగు నామముంచకపోవుట కాళిదాసుని నిరంకుశత్వము.

(౨) ఐతిహాసిక ఔచిత్య భంగము

దిలీపమహారాజు తొంబది తొమ్మిది అశ్వమేధయాగము లొనరించెను. ఇంతటితో నాయనకు సంతోషము కలుగలేదు. ఆయన నూటియొక యజ్ఞముచేసి శతక్రతువగు ఇంద్రునితో సాటికాఁగోరెను. దీనినిఇంద్రుఁ డెట్లు లోర్వఁగలఁడు? ఆయన ఈమారు విడిచిన గుఱ్ఱమును చాటుగా నపహరించెను. అశ్వరక్షకుఁడు దిలీపపుత్రుఁడగు రఘువు. ఆయన గుఱ్ఱమును గానక చాలచింతిల్లెను. అప్పుడే యచ్చటకు వసిష్ఠుని నందినీధేనువు వచ్చెను. దానిదయచే రఘువు సర్వదర్శి అయ్యెను. అతీంద్రియ పదార్థముగూడ గోచరింపసాగెను. ఈశక్తిచే నాయన ఇంద్రుఁడు గుఱ్ఱమును గొంపోవుటను జూచెను. కాన ఇంద్రుని గద్దింపుచు గుఱ్ఱము నిచ్చివేయుమని యడిగెను. దీనిపై

ఇంద్రుఁడనేను. ప్రపంచములో నూరుయజ్ఞములను నేనొక్కఁడనే చేసితిని. ఈనాకీర్తిని నీతండ్రి నపహరింపనీయను. ఈసందర్భమున కాళిదాసు ఇంద్రునిచే చెప్పించును.

> అతో౽యమశ్వః కపిలానుకారిణా
> పితుస్త్వదీయస్యమ యాపహారితః।
> అలం ప్రయత్నేన తవాత్ర మానిధాః
> పదం పదవ్యాం సగరస్య సంతతేః॥

కనుక కపిలుని అనుసరించు నేను నీతండ్రి గుఱ్ఱమును హరించితిని. దీనిని తీసికొనుటకు నీవుచేయు యత్నము వ్యర్థము. దీనిపైవిచారింతము. కపిలసగరుల వృత్తాంతమిది. సగరుఁడు యజ్ఞాశ్వమును విడిచెను. దానినికూడ దిలీపుని గుఱ్ఱమును బలె ఇంద్రుఁడపహరించి దానిని కపిలముని యాశ్రమమునఁ గట్టివేసెను. సగరపుత్రులు దానిని వెదకి వెదకి తుదకు కపిలాశ్రమమున కట్టియున్న గుఱ్ఱమునుజూచి కపిలుఁడే దొంగయని భావించిరి. దీనిపై కపిలుఁడు కోపించి వారిని భస్మముచేసెను. ఈఆఖ్యానమును మనమున నుంచుకొని ఇంద్రుఁడు తన్ను కపిలానుకారిణా అని చెప్పికొనుట ఎంతయుక్తముగ నున్నదో చూడుఁడు. "కపిలునివంటి నేను గుఱ్ఱము నపహరించితి" ననుట కపిలునిపై సగరాశ్వచౌర్యము నారోపించుట. వాస్తవమునకు కపిలుఁడు చోరుఁడు కాడు. చోరుఁడు మనదేవేంద్రుఁడే. సగరసంతాన మార్గమును జ్ఞాపకముచేసి కవి ఇంద్రవచనములో కపిలుఁడు సగరసంతతిని భస్మముచేసినట్లు ఇంద్రుఁడు రఘువును వశింపఁజేయునను ధ్వనిని సూచించుట చాల బాగుగనున్నది. అవిషయమై మాకేమియు నాక్షేపములేదు. అశ్వాపహరణ సందర్భమున ఇంద్రుఁడు కపిలానుకారియని చెప్పుట బాగుగ లేదనియే మాయాక్షేపణము. సగరసంతతి భస్మమగు సంగతి యుత్తరార్థమున నున్నది. "కపిలానుకారిణామయా పహారితాం" అనునది పూర్వార్థమున నున్నది. దీనికిని దానికిని సంబంధమేమి? "అపహారితః" కు 'హృతః' అనివ్యాఖ్యాతలు అర్థము వ్రాసిరి. దగ్గఱనే "కపిలానుకారిణా" అను పదముండుటచే కపిలుఁడు సగరాశ్వమును హరించినట్లు నేను నీతండ్రి యశ్వమును హరించితినను భావమువచ్చుటలేదా? మఱియు నీశ్లోకమున ఐతిహాసికౌచిత్య భంగము కూడనున్నది.

[ఖ]

వాల్మీకి రామాయణము బాలకాండము నెబ్బదవ సర్గములో దిలీపునిపుత్రుఁడు భగీరథుఁడు, భగీరథుని పుత్రుఁడు కకుత్థుఁడు, కకుత్థునిపుత్రుఁడు రఘువును, రఘువునకు పండ్రెండవ పురుషాంతరమున అజుఁడును పుట్టినట్లు వ్రాయఁబడినది. కాని రఘువంశమున దిలీపుని పుత్రుఁడు రఘువనియు, రఘునిపుత్రుఁడు అజుఁడనియు వ్రాయఁబడినది. వాల్మీకి వ్రాతనుబట్టి రఘువు దిలీపునికి ప్రపౌత్రుఁడు. కాని కాళిదాసు పుత్రునిగావ్రాసెను. మఱియు పండ్రెండు పురుషాంతరముల తరువాతనున్న అజుని రఘునికిఁబుత్రునిగా వ్రాసెను. ఈభేదమునకు కారణ మేమందుము. వాల్మీకి వ్రాతను ప్రామాణికముగా నెంచినచో కాళిదాసు ఐతిహాసికౌచిత్య భంగమొనర్చినవాఁడగుచున్నాఁడు.

ఈదోషమును గాజియాబాదు సంస్కృత పాఠశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులగు

శ్రీయుత ఇందుశర్మగారు సూచించిరి.

(౮) యతిభంగము

యతియనఁగా తెలుఁగుభాషయందుఁ బలెగాక సంస్కృతభాషలో నియమితస్థానమున పదమాగిపోవుటయైయున్నది. యతి పర్యాయవాచకములగు విశ్రమ విరామ శబ్దములీయర్థమునే సూచించును. సంస్కృత చ్ఛందశ్శాస్త్ర కర్తలు అముక (ఫలానా) వృత్తమునకు అముకస్థానమున యతియని నిర్ణయించిరి. ఆనియమము ననుసరించి యతిస్థానమున శబ్దమాగక చీలియున్నచో శ్రవణకటువుగా నుండును. ఒకకల్పితోదాహరణము చూడుఁడు-

సదాశ్రీసీతారా- మపదయుగళీ వందనపునీ
తచిత్తంమాంసద్గ్రం-థ కరణ పటుం విద్ధి విబుధాః॥

ఇది శిఖరిణీవృత్తము. దీనికి ౧౭ అక్షరములుండును. ౬ వ అక్షరమునను తరువాత ౧౧ వ అక్షరమునను యతి యుండవలయును. ఇందుప్రథమ పాదమున 'రామ' యను శబ్దములో 'రా' వద్దపదము సమాప్తము కావలసియుండెను. అట్లుగాక శబ్దములో ఒకఖండ మివతలను రెండవ ఖండముఅవతలను పడినది. మఱియుపాదాంతమునను శబ్దము ముగియక రెండుఖండములై పునీత శబ్దములోని 'పునీ' మొదటి పాదమునను 'త' రెండవ పాదమునను నుండెను. దీనినేయతిభంగములు సంస్కృత కావ్యములలో పెక్కుస్థలములఁ గనుపట్టుచున్నవి. అయినను ఆలంకారికులు యతిభంగమును దోషముగ గణించిరి. మండన మిశ్రుఁడును శంకరాచార్యుఁడును వాదము సేయునపుడు మండనమిశ్రుని శ్లోకములందు యతి భంగము గలిగెను. అప్పుడు శంకరాచార్యుఁడిట్లనెను.

అహో! ప్రకటితా జ్ఞానం యతిభంగేన భాషిణా

ఈయతిభంగదోషము కాళిదాసునికిని తప్పినదికాదు. ఇతరుల కావ్యములలో నీదోషముండిన నంత కష్టములేదు. కాని కవికులగురువగు కాళిదాసుని కావ్యములో నీదోషముండుట చాలకష్టముగ నున్నది. చూడుఁడు.

అవైమిచైనా మనఘేతికింతు
లోకాపవాదో బలవాన్మతో మే
ఛాయా హి భూమేః శశినో మలత్వే*
నారోపితా శుద్ధిమతః ప్రజాభిః

'మలత్వేన' అనునది యొకటేపదము ఇందలి 'మలత్వే' అను కొంతభాగము ఒక పాదమందును, మిగిలిన న యనుభాగము వేరొకపాదమందును ఉన్నది. ఈశ్లోకమున యతిభంగ దోషమున్నను ఇది చాలగొప్ప శ్లోకము. ఇందుకాళిదాసు చంద్రగ్రహణమునకు వాస్తవకారణము భూఛాయచంద్రునిపైఁ బడుటయేయని సూచించెను. దీనినిఁ బట్టి కాళిదాసును, ఆయనకు పూర్వులును చంద్రగ్రహణమున నేమియో యెఱుఁగుదురని తెలియుచున్నది.

*వాస్తవమునకు ఇది పైనికల్పితోదాహరణము వంటిగొప్పదోషముకాదు. ఇదియునించుక శ్రవణకటువుగ నున్న మాటనిజము. 'మలత్వేన' లోని 'న' చతుర్థపాదములోని 'ఆరోపితా' తో కలియుటచే సవర్ణదీర్ఘసంధివచ్చెను. శబ్దములోని రెండవఖండమునకు అచ్చుపరంబై సంధివచ్చిన యతిభంగదోషములేదని పెక్కుకవుల యాశయము. బహుశః ఈయాశయమునకు కాళిదాసువంటి మహాకవుల ప్రయోగమూలమై యుండనోపు.

(౯) పునరుక్తి.

[క]

తవిశ్వయే శుద్ధిమతి ప్రసూతః శుద్ధిమత్తరః।
దిలీప ఇతిరాజేందు రిందుః క్షీరనిధావివ॥

ఆపరిశుద్ధవంశమునందు మిక్కిలి పరిశుద్ధుడగు రాజచంద్రుడు క్షీరసాగరమున చంద్రుడట్లు జనించెను అనియర్థము. ఇచ్చట అకారణముగ రెండుమారులు ఇందు శబ్దము ప్రయోగింపబడినది. విశేషకారణము లేకుండుటచే వాగ్భటునిమతమున నిచ్చట పునరుక్తిదోషము వచ్చినది. మఱియు దీనినే కథితపద దోషమనియు నందురు. చెప్పిన పదమే మఱల చెప్పిన ఆదోషము వచ్చును.

[ఖ]

కాళిదాసు రఘువంశములోని శ్లోకములను కొన్నిటిని కుమారసంభవమందును, కుమారసంభవములోనివి రఘువంశమునందును ఉన్నవి ఉన్నట్లు ప్రయోగించెను. కవి తనగ్రంథములోని శ్లోకములను తన మఱియొక గ్రంథములో నుపయోగించుటలో నేమియు హానిలేదు. ఏమన అది అతనిసొత్తు. కాని ఒకపుస్తకములోనే ఒక స్థలముననే, దగ్గఱ దగ్గఱగనే ఒక శ్లోకములోని యొకపాదమును మఱియొకశ్లోకములో వాడినచో కటువుగనుండును. కాళిదాసు రఘువంశము ౧౧ వ సర్గములో నిట్లె చేసెను.

దృష్టసారమథ రుద్రకార్ముకే
వీర్యశుల్క మభినంద్య మైథిలః।
రాఘవాయ తనయామయోనిజాం
పార్థివః ప్రీతిమనివద్య వేదయత్॥

ఇది ౪౭ వ శ్లోకముయొక్క మూడవపాదమును దీనితరువాతి ౪౮ వ శ్లోకములో ఎట్లు ఉంచెనో చూడుడు-

మైథిలః సపది సత్యసంగరో
రాఘవాయ తనయామయోనిజామ్।
సన్నిధౌ ద్యుతిమతస్తపోనిధే
రగ్నిసాక్షిక ఇవాతి సృష్టవాన్॥

చూచితిరా? కాళిదాసునకు శబ్దములకే మేనికఱవువచ్చెనా? ఈరెండు శ్లోకముల యర్థము ఒక్కమాదిరిగ నున్నది. ఇందు ఒకటి ప్రక్షిప్తమయియేని యుండవచ్చును. లేక లేఖకుల ప్రమాదముచే ఒకపాదము జారిపోగా ఎవ్వరేని అస్థానమున "రాఘవాయ తనయామయోనిజాం" అని శ్లోక పూర్తిచేసియేని యుండవచ్చును.

(౧౦) అధికపదత్వము.

అథోష్ట్రవామీశతవాహితార్థం
ప్రజేశ్వరం ప్రీతమనా మహర్షిః
స్పృశన్ కరేణానత పూర్వకాయం
సంప్రస్థితో వాచమువాచ కౌత్సః॥

ఒంటెల మొత్తముపై ధనమువేయించినటువంటియు పూర్వకాయమును వంచినటువంటియు రఘుమహారాజును హస్తములో స్పృశించుచు ప్రసన్నమనస్కుడై ప్రయాణముసేయు కౌత్సమహర్షి వాక్కును పలికెను. అని అర్థము. ఇచ్చట పలికెననిన చాలును. వాక్కును అనుట అనావశ్యకము. అముకమనుష్యుడు అముక (ఫలానా) మనుష్యునితో నిట్లుపలికెను అనుటయే జాతీయమగు ఫక్కి (Idiom) మాటను పలికెను. వాక్కును పలికెను అనుటజాతీయముగాదు ఈశ్లోకపువ్యాఖ్యలో మల్లినాథుడు ఈదోషము నెత్తుకొనలేదు. కాని హేమాద్రిచరిత్ర

వర్ధనులు ఈవిషయమునెత్తుకొనిరి. హేమా ద్రివ్రాసిన చూతుము.

"విశేషణం వినావాక్యబ్దప్రయోగ శ్చింత్యః" అనఁగా విశేషణము లేకుండ వాక్యబ్దమును ప్రయోగించుట చింత్యము. "మధురాం వాచమువాచ" లేక "మనోరమాం వాచమువాచ" అనుచోటవాక్యబ్దప్రయోగ ముచితము. ఏలయన అచట వాక్యబ్దము విశేషణసహితము. కాని కాళిదాసు విశేషణము నీయకుండుటచే "వాచమువాచ" నిర్దోషము కాఁజాలదు. ఇంక చరిత్రవర్ధనుని వ్రాఁతచూతుము— "శుచిస్మితాం వాచమవోచదచ్యుతః— ఇత్యాదాయభావిశేషణం తద్వదత్రాపివాచో విశేషణాయోగాద్వాచము వాచేతిచింతనీయమ్" శుచిస్మితాం వాచమవోచదచ్యుతః— ఇదిశిశుపాలవధలోని శ్లోకపాదము. ఇందు "వాచం" అనుదానికి శుచిస్మితాం అను విశేషణ ముండుటచే నిర్దోషము * కాళిదాసునిపై శ్లోకమట్టిది కాకుండుటచే ఇందు సాహిత్యదర్పణ మతానుసారము అధికపదత్వాదోష మున్నది. విశ్వనాథకవిరాజు ఇట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు— "అత్ర వాచమిత్యధికమ్। ఉవాచేత్యనేనైవ కృతార్థత్వాత్"।

(సశేషము)

* క్రియావిశేషణముచేతనే గతార్థమగుచుండ విశేష్యప్రయోగము వ్యర్థమని కావ్యప్రకాశకారుఁడు. "జగాదమధురాం వాచం విశదాక్షరశాలినీం। ఇత్యాదౌక్రియా విశేషణత్వేపి వివక్షితార్థ ప్రతీతిసిద్ధౌ గతార్థస్యాపి విశేష్యస్య విశేషణదానార్థం క్వచిత్ప్రయోగః కార్యః, ఇతిసంప్రదాయోక్తమ్।" కావ్యప్రకాశము సప్తమోల్లాసము.

చిత్రికలు.

కాళూరి వెంకట నరసింగరావుగారు.

—:o:—

సీ॥ చిన్నారి యరటాకొ్రంజివురాకు చెలువమ్ము
　　　నీరెండ తేట జెన్నారునపుడు,
కన్నె కొబ్బరిరేకు కళలీను సోగవె
　　　న్నెలలలో స్నానమ్ము సలుపునపుడు
పక్వాపవిదు దోసపండట్లుకొరిసిన
　　　ప్రాయంపు కెలికులు వ్రాలునపుడు
మలయవాయువులవెంబడిని దూరపుతోట
　　　బాడుకోకిల చెవిబడినయపుడు,
గీ॥ చల్లనగువేళ, సెలయేటిసైకతముల,
సాగిప్రసరించు క్రొంబువ్వుదీగెనీత్ర
గమ్మవిరితావిగోర్కిలు సుఖమ్మొకింత,
జూపభావేశ చిత్రికళలరుచుల ఘనంబు.

ప్రణయసాక్షాత్కారము

—:o:—

చిరువోలు కోటీశ్వరరావుగారు.

ఒంటిగా నూరిబైట గూర్చుంటి - విమల
మానసము సృష్టివైచిత్ర్యమున మునింగె -
నంతలో నంతరిక్ష మందంతనిండి
దివ్యసౌందర్యగీతంబు దిగెను భువికి

కొంచెమాలస్యమైన లేకుండ నేను
హృదయవీణె యశ్రుతిజేసి పదిలముగను
పాడసాగితి నాదివ్యభావగీతి
ఒకటివేరొంటలీనమై యొప్పులొలికె

ముకుళితంబైన ప్రేమకోరకము; మధుర
గానవీచికలల్లన గదుపుచుండ
వెంటవెంటనే రేకులవిచ్చియపుడె
పుష్పితంబయ్యె సౌగంధపూరితముగ

తన్మనోహర గర్భమధ్యముననుండి
జాలువారెను మకరందసలలిత ఝరి
తత్ప్రవాహతరంగ మధ్యమున మెరయు
నాప్రణయదేవిమూర్తి గన్నారగంటి

కన్నెగేదంగికంటెను మిన్నయైన
పుష్పమాలల నాదేవిఁబూజసేయ
హృదయపద్మంబునను ప్రతిష్ఠించుకొందు
ప్రాణసమయముగ నామెఁగాపాడుకొందు.

పయఃపతనము

శ్రీరంగము నారాయణబాబుగారు.

—:o:—

విమలగంగాస్రవంతికా వీచికలను
కలలనత్తావిశిఖరముల గడగివైచి
అదిగో! యామినీకాంత అభ్యంగనమ్ము
చేసికాబోలు నల్లన చేరవచ్చె

విరియుతమపు ముంగురులజాల్ ధరణివ్రేల
మురిసి పరతెంచు తరిపిపయ్యెరలగముల
కాగవిడిచిన కురులు పాయలుగజీరి
చిక్కులెడలించు నామె సుస్నిగ్ధతరళ
చారునఖకోరకములవ్వె! తారకములు

పాయలెడలింపుచో నునుపట్టుజార
సిరులసరులతో నేకాంతనేమొయూడు
చిక్కుబడియున్న మిన్నేటిచినుకులనగ
హిమపుబిందువు లొకటొక్కటిగనుజారె

సుమ జగత్తు

ఉ॥ ఇది మదాశ్లిష్యరమా విలాసవని, నాయిచ్చన్ వినోదింతు; న
వ్వెద, ముద్దాడెద, కొల్లగొట్టెద. పల్లవింతున్, విలాపింతు, సొ
క్కెద, సోలించెద, నాటలాడెదను, సంగీతమ్ములన్ బాడెదన్,
హృదయమ్ముల్ కరగింతు, తేనియలు వర్షింపింతు హేలాగతిన్.

సీ॥ తరితీపుచేసి మేల్పరచి నీటును హొయల్ మెఱయించి డెందముల్ కలగజేసి।
కడకంటిచూపుల కలికినవ్వుల వింతనయగారముల కోర్కెబయలుచేసి
ప్రేమభరమ్ము వర్ణించుచు తీయనిపాటలుపాడి కైవసముసేసి।
జడిదాపు దపుదవ్వు పరువులబ్రాయ సూత్రమ్ముగదల్చి దిటమ్ముసేసి।

గీ॥ తుదకునొకనాడు పొద్దుపొద్దున నెమేను।
గరగరికసల్పి, దెసలమద్దానముఖరి।
తమ్ములొనరించి, లేయెండతళుకుపెంప।
నరుగుదెంచి యౌవనసుధలారగింతు॥

సీ॥ తొలుకారుమెఱుగులవలపించుమేనితో తలవాకిటన్ నిల్చుకలువకన్నె।
తొలుసంజకొంగొత్త దులకించుముగ్ధమా లేనవ్వునవ్వు మల్లికుమారి।
చిరవియోగవ్యథచే పాలిపోయిన లేచెక్కిళులపాటలీసుమాంగి।
ఆమనిదొరచైత్రయాత్రకెత్తిన పతాకాకల్ప వాసంతికాసుభాంగి।

గీ॥ ఎదురెదురుచూచి నారాక కింతనంత।
విసుపుజెందియు దవ్వుల ముసరుకొనిన।
నామనోహర వంశీ నినాదములకు
హృదయమధుపాత్రలప్పన మిచ్చునాకు॥

గీ॥ ఇది నాగోపీలోకం।
బిది నాబృందావనమ్ము వేసుమకన్యా।
హృదయాకర్షణ చణములు।
మదీయవంశీ మనోజ్ఞమధురస్వరముల్॥

"బంభరుడు"

నిరుత్సాహము

భారతుల మార్కండేయశర్మగారు.

(యువకవిమండలి.)

———X———

హాఁ పారిజాతపోయెనల పూర్వదిశాభిముఖంబులై విభా
వరి చెలికారమందు నెఱపందగులొందిన తామసస్థితుల్;
కరము దిశావకాశముగఁ గ్రింతలు వాఱియుడంగ దుఃఖనా
కరదిశ, లోఁతెఱుంగని వివర్ణరసాతల సీమలోఁ జునన్;

కృంగిన పశ్చిమాశవటికు న్వికసించునహః ప్రకాశము
స్తంగతమయ్యె; శోణదరస ప్రతిబింబితలయ్యె యామినీ
ప్రాంగణవీథులెల్ల; హృదయస్థరహావహయంబు లేను భా
యంగఁదటస్థమయ్యెనకటా! యిఁక లేవొకొ తారకాఘృణుల్.

ఇరువదియేనువత్సరములేను దివాకరదివ్యకాంతి బం
ధురమహిమానుభూతసుమనోరసికుండనె యొందునైననా
తరమువనంతరించిన ప్రభాతమునే నిఁకఁజూచుటెట్లు? ని
త్యరజని ప్రాముకొన్నయువియద్దై తమఃపటవిద్ధవైఖరిన్.

ఎందరయేని నామదిప్రియున్నమహా? మనుఁగుల్ ధరించి సం
క్రిందనదిక్తటంబు దనుకన్ సకలంబును దానయై ప్రశాం
తిందవులేర్పరించినది; సేవిరహోఽప్రిలలో నిశాచరా
క్రిందములో ముడింగి వనరం బదిలింతు నపస్థలిమ్మలన్!

భాసకవి 'ప్రతిమా' విమర్శ

:X:

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు.

"భాషాసు రమ్యా గైర్వాణీ తస్యాం కావ్యం మనోహరం
తత్రాపి రూపకం రమ్యం తత్ర భాసకవేః కృతిః"॥

భాసమహాకవి యీ నాటకమునకు 'ప్రతిమానాటకము' అని పేరు పెట్టినాడు. మొదటి రెండంకములలో శ్రీరామచంద్రుని వనవాస గమనము దశరథుని మృతియుఁ జెప్పఁబడినవి. భరతుడు తన మేనమామల యూరినుండి వచ్చుచున్నాడు. తండ్రి మృతివార్త కబురంపించక మంత్రులు తండ్రికి జబ్బుగానున్నదని కబురంపించినారు. ఇంటికివచ్చి తండ్రికి నమస్కరించుచున్నట్లు, సోదరులెదురుగా వచ్చుచున్నట్లు తల్లులు కన్నీళ్లు కార్చుచున్నట్లు సౌమిత్రి తనవేష భాషలుచూచిపరిహసించుచున్నట్లు (అయోధ్యాప్రజల వేషభాషలును నందిగ్రామ స్థానుల వేషభాషలును భిన్నములుగాన భరతుడు నందిగ్రామమునందే చిన్నతనమునుండియు నున్నాడుగాన తనని వేషము మాటయు వర్లియుండును గానను) దారి పోయుచుకొనుచు సూతునితో చెప్పుచున్నాడు. దశరథుని మృతి తెలిసిన సూతుడు చెప్పనేలేదు

పితుః ప్రాణపరిత్యాగం మాతుశ్చైశ్వర్యలుబ్ధతాం
జ్యేష్ఠభ్రాతుః ప్రవాసంచ త్రీణి దోషాణి కో ౽
భిధాస్యతి"

(తండ్రిమృతి, తల్లిధనలుబ్ధత, అన్న వనవాసము, ఈమూడు దోషములను ఎవ్వడు చెప్పును) అనుకొన్నాడు సూతుడు.

ఇంతలో నొకభటుడు ప్రవేశించి "కృత్తికా విషయము ఏకనాడికావశేషము. అందుచేత రోహిణీప్రవేశమైన తరువాత కుమారుడు పురప్రవేశము చేయవలయును. అని యుపాధ్యాయులు చెప్పినా"రని విన్నవించినాడు.

భరతునకు పురప్రవేశముచేసి బంధువులను తొందరగా చూడవలెనని యున్నది. ఎంత యున్నదనగా నీమాటలువిని "బాధమేతత్. న మయా గురువచనమతిక్రాంత పూర్వం. గచ్ఛ త్వం" అన్నాడు. గురువచనాతిక్రాంతికామిచో దక్షిణము పోవలయునని యే యున్నది.

ఆసమీపములో ప్రతిమాగృహమున్నది. ప్రతిమాగృహ మనగా గతించిన యిక్ష్వాకురాజుల విగ్రహము లుండును. నూతనముగా మరణించిన దశరథమహారాజు ప్రతిమకూడ నప్పుడే యందమర్పఁబడినది. ప్రతిమయనగా Statue అన్నమాట. పురాణభాషామయమైన యీదినములలో మన పురాతనస్థితియే విస్మృతికవచ్చినది. Statues మునుపులేవని యనుకొనువా రెందరుందురో. ఆమాటకు తెలుగు చేయవలసినచో నేకత్రి కరణో "శిలావిగ్రహము" నో రాతిబొమ్మ యనియో యాంధ్రీకరించుదురు. కాని భాసకవిదర్శనవలన "ప్రతిమ" యన్న సంపూర్ణార్థ

మెచ్చు శబ్దము మనలోనున్నదని తెలిసినది.

భరతుడిది ప్రతిమాగృహమని యెఱుగడు. చిన్నప్పటినుండియు మేనమామలయింటనునికి. అదియొక దేవాలయమనుకొని యందు రోహిణీ ప్రవేశము దనుక విశ్రమించుటకుఁ బ్రవేశించినాడు. ఆనాడు కౌసల్యాదులు ప్రతిమాగేహము చూడవచ్చుట కేర్పాటు చేయబడిన దివసము. అందుచేత నది యలకబడి ముగ్గులుపెట్టబడి యలంకరింపబడినది. అదిచూచి భరతుడు ఏదో యుత్సవమనుకున్నాఁడు. లోనికిఁబోయి ప్రతిమలనుచూచి "అహో! క్రియామాధుర్యం పాషాణానాం! అహో! భావగతిరాకృతీనాం!" అనిమెచ్చినాడు. రాతిచెక్కడమునకు గల సౌందర్యము మెచ్చుకొను విధమిది కాబోలు. 'క్రియామాధుర్యం.' 'భావగతిః' మన మీ పారిభాషిక పదములన్నియు విస్మరించి హూణభాషనుండి మాటలు మనకు తోచిన తెలుగులో తర్జుమా చేసి వాడుకొనుచుందుము.

తరువాత భరతుడు వానిని చూచి "దైవతోద్దిష్టానామపి మానుష విశ్వాసతా సాంప్రతిమానాం" అని యనుకొన్నాడు. ఇవి దైవతవిగ్రహము లయ్యు మనుష్యవిగ్రహములవలెనున్న వని భావము. దైవత మానుష విగ్రహముల భేదము భరతునకుఁ జక్కగాఁ దెలియును. నేటివంగ దేశీయ చిత్రకళావైఖరి భాసునకుఁ దెలిసినదే. ఇది క్రొత్తదియని చాలమంది యనుకొనుట యెందులకు? భాసునినాటి నుంచి యీశిల్ప మిట్లేయున్నది.

అచ్చట నాల్గువిగ్రహములున్నవి. ఏదైవతములో తెలియలేదు భరతునికి. విగ్రహములకు నమస్కారముచేయబోయినాడు. ఇంతలో పూజారివచ్చి భరతుడు బ్రాహ్మణుడనుకొని క్షత్రియుల ప్రతిమలకతడు నమస్కరించకూడదనుకొని నివారించి యవి క్షత్రియప్రతిమ లని చెప్పినాడు. "క్షత్రియులా! ఎవ" రన్నాడు భరతుడు. "ఇక్ష్వాకులవి" యని సమాధానము. భరతుని యొడలు ఇక్ష్వాకు కుల శబ్దశ్రవణముచేత పులకరించినది. తరువాత వారి పేరులు వరుసగాఁ జెప్పించుకొన్నాడు. దిలీపుడు, రఘువు, అజుడు. దశరథునిదగ్గరకువచ్చినది. భరతుడు సంభ్రమముపొందినాడు. దశరథుని విగ్రహమునుగూర్చి యడుగకయే మరల మొదటినుంచి చెప్పుమన్నాడు. మరల నట్లే. దిలీపుడు, రఘువు, అజుడు.

భరతః- కిమితి, కిమితి

దేవకులికః- అయందిలీపః, అయంరఘుః, అయమజః

పాపము భరతునకు తలతిరిగిపోయినది.

భరతః- భవంతం కించిత్ పృచ్ఛామి? ధారమాణానామపి ప్రతిమాః స్థాప్యంతే,

(నిన్నొకటి యడిగెదను. బ్రతికియున్నవారి ప్రతిమలుకూడ నిందుంచబడునా.)

దేవకులికః- నఖలు, అతిక్రాంతానామేవ.

(కాదు. చనిపోయిన వారివి మాత్రమే)

భరతుడేదో అనుచుండగనే దేవకులికుడు "స్త్రీశుల్కార్థముగా రాజ్యమును ప్రాణములను నెవనిచేత విసర్జితములైనవో ఆ యీ దశరథప్రతిమ నేల యడుగవు." అన్నాడు. అంతలో భరతుడు "హా! తాత!" యని మూర్ఛితుడైనాడు. తరువాత క్రమముగా మూర్ఛదేరిన భరతునకు సర్వవృత్తాంతము చెప్పఁబడినది.

లోకమున కల్పముగాఁ గనంబడునది కవికి అధికమైనదిగాఁ గనంబడును. లోకమున కధికమైనది కవి కల్పమైనదిగ గనబడును. ఇందుకనియే కవి లోకమున కర్థముకాడు. దశరథునిమృతి భరతునకుఁ దెలియఁజేయు వలె ననుటకు భాసుడెంత త్రిప్పలుపడినాడు. దానిమీద ప్రతిమాగృహసృష్టి. నాటకములో నొకక్రొత్తయంకము కల్పన. నాటకము పేరే అది. ఇంత విశ్వప్రయత్నము. ఆకవి భావసౌకుమార్యమట్టిది. ఈప్రతిమా నాటకమున రామాయణము అయిదుకాండముల కథయున్నది. (సుందరకాండకథలేదు) ఈనాటకమున నేడంకము లున్నవి. ఈనాటకము, ఈకథ, ఇదంతయునీతృతీయాంకముపై నాధారపడునట్లు చేసినాడు కవి.

కవి పరమసూక్ష్మదర్శి. రామాయణమంతయు భరతునిమీద నాధారపడియున్న దని భాసమహాకవి వ్యాఖ్యానము. ఈనాటకమునకు ప్రతిమానాటకమని పేరిడినకవి యుద్దేశమదియ. భరతుడు కైకేయిపొందిన వరముల కనుగుణముగా రాజ్యముస్వీకరించి యేలునయేని రామునకు నయోధ్యకేమి సంబంధము. రావణవధాంతమున రాముని వంటి మహాభిమాని, నీతికోవిదుడు సరయువు వంకకు తిరుగడు. తరువాత కథయేలేదు. ఇక్ష్వాకువుల మర్యాదలేదు. సూర్యవంశమునందు పారంపర్య స్వామ్యము లేదు.

ఈ మహాదర్శమంది రామాయణ కథను సాగనిచ్చినవాడు, ఇక్ష్వాకుల మర్యాదను రక్షించినవాడు భారతవర్షమున ప్రాచీనౌన్నత్యమును భావియుగ యుగాంతరముల నిలబెట్టినవాడు భరతుడు. ఈ పరమరహస్య ద్రష్ట భాసమహాకవి.

పూర్వసంస్కృత నాటకకవు లందరును నిట్లేయేదేనొకమహార్థప్రతిపాదనార్థమే తమనాటకములను విరచించిరి.

ఏతాదృశమైన యీ మహావస్తువును తన నూతన కథాసంవిధానముచేత భాసుడు చిత్రముగా పోషించినాడు. నాటకమునకు కథానాయకుడు రామచంద్రుడే. వెనుక నొకసారి బ్రహ్మశ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి గారు తమ పాండవవిజయమునకు కథానాయకుడెవరని యెవరోయడుగగా పాండవు లయిదుగురును కథానాయకులేనని చెప్పినట్లు జ్ఞాపకము. అట్లే యీ నాటకమునకును రామభరతలక్ష్మణులు ముగ్గురును నాయకులేమో యనిపించుచున్నది. భరతునకు రామచంద్రునకు నంతయభేదాధ్యవసాయము. రామలక్ష్మణభరతాత్మకమైనది యొకటియే, దశరథజన్యమైన తేజస్సు.

భరతుని శీలాకృతుల దివ్యరచన వలన కవ్యుద్దిష్టమైన యీమహార్థము మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నది. భరతుని యాకృతియెట్టిది! సరిగామూడుమూర్తుల రామచంద్రుడే. రామచంద్రుడేమిటి? దశరథుడే.

(ప్రతిమాగృహమందు భరతుడుమూర్ఛాగతుడైయుండగా ముగ్గురు రాజభార్యలును సుమంత్రుడును ప్రవేశింతురు. సుమంత్రుడు ముందువచ్చి పడియున్న భరతుని జూచి.

భవత్యః! నఖలు నఖలు ప్రవేష్టవ్యం
అయంహి పతితః కో Z పివయస్స ఇవపార్థివః

పూజ్య రాండ్రు! రా రాదు రారాదు. ఇందెవ్వరో యావనమందున్న దశరథమహారాజువలె పడియున్నాడు.) అని పొరపడినాడు. ఇంతలో భరతుడు మేల్కని

సుమంత్రుని జూచి. "ఆర్య"అని పిలచినాడు. సుమంత్రుడు ప్రతిమారూపమైనయున్న దశరథుడు తన్ను సంబోధించు చున్నాడనియను కొని "జయతుమహారాజః" అనబోయి "ఆహా స్వరసాదృశ్యం." అని తెల్లబోయెను. దశరథుడు బ్రతికియుండగా సుమంత్రుని 'ఆర్య!' అని సంబోధించెడు వాడుకాబోలు. కాబోలు నేమిటి? ఇక్ష్వాకువులందరెవ్వరినైన నట్లే సంబుద్ధిచేతురు. దేవకులికుడు భరతునట్లే గుర్తుపట్టినది. భరతు డతనిని"ఆర్య!" అని సంబోధించగా దేవకులికుడు" ఆర్యేతి ఇక్ష్వాకు కులాలాపః ఖల్వయం. కచ్చిత్ కైకేయీపుత్రో భరతో భవానను" (ఈ "యార్య!" అనునది యిక్ష్వాకువుల మాట. మీరు కైకేయీ పుత్రులైన భరతులా? అనినాడు ఈ యిక్ష్వాకుల నాటి సాంప్రదాయములు భాసకవికెట్లు తెలియునో?

భరతుని రూపమేకాదు. స్వరము కూడ దశరథునివంటిదే? ఈస్వరరూపసాదృశ్యములకు మోసపోయెకి వారింక నిద్దరున్నారు. సీతాలక్ష్మణులు పాదుకాయాత్రార్థము భరతుడు సుమంత్రునితో వనము నకుబోయి పర్ణశాల బయటనుండి రాముని పిలచినాడు. రాముడు లక్ష్మణుని బయటకు పొమ్మనినాడు. లక్ష్మణుడు వచ్చిచూచి.

అహో! ఆర్య మార్యోగామః! న! న! రూపసాదృశ్యం.

(అహో! ఆర్యుడు రాము డీయన. కాదు కాదు. రూపసాదృశ్యము).

ముఖ మనుపమం త్వాగ్యప్రాభం శశాంక మనోహరం
మమ పిత్ర సమంపీనం వక్షః మురారి శరక్షతం
ద్యుతి పరివృతస్తేజోరాశి ర్జగత్ప్రియదర్శనః
నరపతిరయం దేవేంద్రోవా స్వయం మధుసూదనః'

(శశిరమ్యము,సాటిలేనిది యగు మాయన్నగారి మొగము రాక్షసబాణముల గాట్లమచ్చలు గల చిక్కని నాతండ్రి వక్షస్థలము. కాంతివంతుడు. తేజోరాశి. లోకము చూడదగినవాడు. ఈ రాజు దేవేంద్రుడో సాక్షాత్తుగా విష్ణుమూర్తియో!)అనుకొనెను. ఈ సందేహాలంకారము వలన భరతుని పాత్రపోషణ మెంత మహత్తు తెచ్చుకున్నది. అలంకారము లిట్లుపయోగించుట సంస్కృత కవుల చేతులలోని యొక వజ్రాయుధము. లక్ష్మణుడు పొరపడుటలో గొప్పయేమున్నది? జానకియే పొరపడినది. భరతుడు వచ్చినాడని విని శ్రీరామచంద్రుడు సీతాదేవి తోడి తెమ్మన్నాడు. ఆయమ వెళ్లి భరతునిచూచి 'హం తదో తంవేళం దాణి సిక్కదితో అయ్యఉత్తో! ణహి ణహి। రూపసాదిస్సం' (ఆ! ఇంతలోనే బయటకువచ్చినాడార్యపుత్రుడు. కాదు కాదు. రూపసాదృశ్యము) అనుకొన్నది.

భరత:— ఆర్యే! అభివాదయే భరతోఽహమస్మి.

(ఆర్యురాలా! భరతుడను నేను నమస్కరించుచున్నాను.)

సీతా— (ఆత్మగతం) ణహిరూపం ఏవ్వ। సరజోఓ వి సోవవ్వ. (రూపమేకాదు. స్వరయోగముకూడ నదే)

భరతుని నాకృతి చేత స్వరముచేత నిట్లు గాచేసి యతనిని భాసకవి శ్రీరామచంద్రునితో సమానశీలుని చేసినాడు. భరతుని యాత్మపరమోన్నతమైనది. కైకేయీ సముద్దిష్ట వరద్వితయవార్త విని భరతుడు తల్లినినిందించినాడు. కౌసల్య 'నాయనా! అట్లనరాదు ఆమె నీకు తల్లి' అన్నది

భరతః — ఆసీత్ పురా! నత్విదానీం! శ్రూయతాం భవతీ

హిత్వా స్నేహం శీలసంక్రాంతదోషైః
పుత్రాః ప్రాప్తా వన్యపుత్రాః త్యజ్యంతే
లోకేఽపూర్వం స్థాపయామ్యేష ధర్మం
భర్తృద్రోహా దస్తుమాతా ప్యమాతా

(మునుపు తల్లి. ఇప్పుడు కాదు. మీరు వినుడి. చెడ్డనడతగల కొడుకులయెడ నెయ్యముజ్జగించి వారిని పరిత్యజించుట వలె లోకమునందు అనూతనమైన ధర్మమును స్థాపించుచున్నాను. భర్తృద్రోహము వలన తల్లియైనను తల్లికాదు.) భరతుని యంతరాత్మ యిచట ఋషుల యంతరాత్మల వలె సముద్భ్రితమై పోయినది.

భరతుడు రామునితో వనముననే నివసింతునన్నాడు. శ్రీరామచంద్రుడు అది తనతండ్రి వాగ్దానమునకు లోపము తెచ్చుటయని వారింపగా నొక్కదానికి రాముడు అనుమతియిచ్చిన నయోధ్యకు బోదునన్నాడు భరతుడు. రాముడొప్పుకొనెను. అదియిది. పదునాల్గు సంవత్సరములైన తరువాత రాముడు మరలరాజ్యము స్వీకరించవలయును. ఈరెండువిధముల జాగ్రత్తతో భాసుడు నాటకమున నిమిడ్చినది. తననాటకమంతయు దీనిపైననే యాధారపడి యున్నది మరి. రాముడు సరేనన్నాడు. భరతుడు లక్ష్మణునితో "ఆర్యా!" వింటివా? సీతతో ఆర్యురాలా వింటివా! సుమంత్రునితో "తాతా! వింటిరా" అని అందరచేత వింటిమనిపించుకొన్నాడు. ఇది భరతునకు విజయము. భరతుడు పాదుకలుకూడఁబుచ్చుకున్నాడు.

రామః - (స్వగతం) హన్త భోః!
సుచిరేణాపి కాలేన యశః కించిన్మయార్జితం
అచిరేణైవ కాలేన భరతేనాద్య సంచితం.

(అయ్యో! చాలరోజులు కష్టపడి నేను సంపాదించిన కొంచెము కీర్తియును భరతుడీ కొంచెము సేపటిలో కూడబెట్టినాడు.)

ఇది భరతునిశీలమునకు పైమెట్టు

ఈరీతిగా ముక్క ముక్కకు పోషించుకొనుచువచ్చిన భరతుని శీలముపై తన నాటకభారము నంతయు భాసకవియుంచినాడనుటలోఁదప్పేమున్నది.

ఇంకనీ భరతుని దశరథమృతి శ్రవణావస్థప్రసక్తి చుట్టును సంఘటించిన కథ యెట్టిదో విమర్శింపవలయును. దశరథుని మృతి భరతుడువినుట లోకసామాన్యముగా జనకుని మృతిపుత్రుడు వినుటవంటిదేనా? విశేషము కలదా?

ఇచ్చటపుత్రుని శీలముచూచినాము. అతడు లోకాతీతుడు. తండ్రికూడ లోకాతీతుడేనా? దశరథుడీనాటకమున నొక్క ద్వితీయాంకముననే వచ్చును. ఆయంకాంతముననే యామహారాజు మరణించును. రాముడు వనమేగగా పుత్రవియోగాతురుడై దశరథుడు ప్రాణాపాయస్థితిలోనున్నాడు. దగ్గరనున్న కౌసల్యా సుమిత్రలకు రాజస్థితి లోనున్నాడని తెలియలేదు. అది లోకసామాన్యమైన దుఃఖమనుకొనుచున్నారు. సుమంత్రుడు రామచంద్రుని దిగవిడుచుటకు వెళ్లినాడు. పాపము దశరథునకు రామస్మరణ తప్ప వేరొకటిలేదు. "పుత్ర! రామ! వృద్ధం పితరం మాంపరిత్యజ్య కిమసంబద్ధేన

ధర్మేణ తే కృత్యం హా ధిక్! హా ధిక్! కష్టం భోః.

సూర్య ఇవ గతో రామః సూర్యం దివస ఇవ లక్ష్మణోఽనుగతః
సూర్యదివసావసానే ఛాయేవ న దృశ్యతే సీతా!"

(నాయనా! రామ! వృద్ధుడనైన తండ్రిని నన్ను వదలిపెట్టి అసంబద్ధమైన ధర్మముతో నీకేటికి? అయ్యో! కష్టము. సూర్యునివలె రాముడు వెళ్లినాడు. సూర్యుని దినమువలె లక్ష్మణుడతనిననుసరించినాడు సూర్యదివసావసానముల యందు ఛాయవలె సీత కనంబడుట లేదు)

ఆదుఃఖములో దశరథునకు మనస్సు తక్క మిగిలిన యింద్రియములు పనిచేయుటయే లేదు. ప్రక్కనున్న కౌసల్యను "నీవెవ్వరవు" అని యడుగగా నామె "నేను అస్నిగ్ధుడైన కొడుకును గన్న తల్లి" నని జవాబు చెప్పినది. "ఓహో! సర్వజనహృదయ నయనాభిరాముడగు రామునికి జననివా? అన్నాడు 'అవును' అన్నది.

రాజా — సారవతీ ఖల్వసి। త్వయా హి ఖలు రామో గర్భే ధృతః।

నీవు సారవంతురాలవు. రాముని గర్భమునందు ధరించితివి)

ఇది దశరథుని రామచంద్రునియందలి ప్రేమ.

ఇంతలో సుమంత్రుడు వచ్చినాడు. "రామునితో కూడనా" అని యడిగినాడు దశరథుడు. "కాదు రథముతో" నన్నాడు.

రాజా — శూన్యః ప్రాప్తో యది రథో భగ్నో మమ మనోరథః
నూనం దశరథం నేతుం కాలేన ప్రేషితో రథః

శూన్యమైన రథమే వచ్చినచో నా మనోరథము భగ్నమైనదన్న మాటయే. దశరథుని తీసుకుని వచ్చుటకు యముడు రథమును పంపించినాడేమి?)

రాజోవు తన మృతి తననోటినుండి చెప్పుకొన్నాడు. ఈధ్వని సర్వసంస్కృత నాటకములయందును ద్యోతకమగుచున్నది. ప్రథమాంకమందున్న వల్కల వృత్తాంతము నిట్టిదే. ఈవిషయమున సంస్కృతనాటక కవులు ఎవరినాటకమునవారు పట్టాభిషిక్తులు. అందరికన్న గాళిదాస భవభూతులు

సుమంత్రుడు వచ్చినాడు. దశరథుడు "సీతారామలక్ష్మణులు బాగున్నారా" యని యడిగెను. సుమంత్రుడు "బాగున్నారు" అనెను. దశరథుడు "అట్లు గాదు ఒకరొకరి పేరే చెప్పి బాగున్నారు" అని చెప్పుమనెను.

సుమంత్రుడు మొదట రాముని తరువాత లక్ష్మణుని తరువాత సీతను చెప్పెను దశరథుడు, అట్లు కాదు. అది అక్రమము.

(రామో వైదేహీ లక్ష్మణ ఇత్యుక్తే క్రమాం
రామలక్ష్మణయోర్మధ్యే ప్రాప్తా మైథిలీ
బహుదోషాణ్యరణ్యాని సనాథా భవిష్యతి)

(రాముడు సీత లక్ష్మణుడు అని చెప్పబడుగాక. రామ లక్ష్మణుల మధ్య సీత యుండుగాక. అరణ్యములు బహుదోషములు. ఆవిడ యెప్పుడును భర్తతో గూడి యుండుగాక.)

ఇదిమరల తాదృశమైన ధ్వని. పైగా

దశరథుడిట్లు కోరుట మిగుల స్వభావము. ఈశ్వాని రమ్యత సంస్కృతనాటక సంగీతసభా మధ్యమున నిత్యశ్రుత్యాహతమగుచుండును. ఇది సంస్కృతనాటకముల కాయువుపట్టు.

సుమంత్రుడువచ్చి రాజుతో రెండు మాటలుమాటాడినాడు. రాజు స్థితిగ్రహించినాడు. "రాజు అప్రతీకారమైన దశయందున్నాడని" తక్కిన మంత్రులకు కబురంపించినాడు.

రాజింకొక రెండు మాటలుమాటాడి కైకేయికి "రాముడు వనమునకు వెళ్లినాడు. నేను చనిపోయినాను. భరతుడు పిలువబడుగాక. పాపము సఫలమగుగాక" యని కబురంపించి యాకాశమువంకఁగనినాడు.

ఆమహావసాన కాలమందు నిత్యసత్యవ్రతుడు రాజర్షి యిక్ష్వాకుకుల శిరోమణి యగు దశరథమహారాజునకు పితృదేవతలు కనంబడిరి. అలనికథోదృష్టి పోయినది. నీళ్లు తెప్పించినాడు.

రాజు (ఆచమ్యావలోక్య)

అయమమరపతేస్సఖాదిలీపో రఘురయం
మత్రిభవానజః పితా మే
కిమభిగమనకారణం భవద్భిః సహవసనే సమయో మమాపి తత్ర

రామ! వైదేహి! లక్ష్మణ! అహమితః పితౄణాం సకాశం గచ్ఛామి. హా; పితరః అయమయమాగచ్ఛామి (మూర్ఛయాపరావృత్తః)

(కాంచుకీయో యవనికాస్తరణం కరోతి)

సర్వే- హా హా మహారాజ! హా! హా! మహారాజ.

(నిష్క్రాంతాస్సర్వే)

రాజు- (ఆచమనము చేసిచూచి)

ఈయన యింద్రసఖుడైన దిలీపుడు. ఈయనరఘువు. ఆపూజ్యుడు నాతండ్రియైన యజుడు. మీరువచ్చిన కారణమేమి? ఓహో! నేనుగూడ మీతోఁగలసి యచట వసించు సమయమైనదా. రామ! వైదేహి! లక్ష్మణ! నేను పితరులసన్నిధికి పోవుచున్నాను. ఓపితరులారా! ఇదె ఇదెవచ్చుచున్నాను.

(మూర్ఛచే తెలివి తప్పుచున్నాడు.)

(కాంచుకీయుడు తెరలాగుచున్నాడు.)

అందరు- అయ్యో! మహారాజు.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

ఇట్టిఘట్టము సంస్కృత సారస్వతమున నింక నెక్కడను లేదు. ఇతర సారస్వతముల నుండుటకు వీలేలేదు. ఇందులోనున్న గొప్పదనము ద్యోతకమగుటకు సనాతన మతధర్మ కర్మలయందు సంపూర్ణమైన విశ్వాసముండవలయును. కాదా! కావ్యరసాస్వాదన తత్పరత్వమునఁ దాత్కాలికముగ నట్టి విశ్వాసము నైన ననుభవింపవలయును.

రాజునకుఁబితరులు మువ్వురేగోచరించుటయేల? దిలీపునితండ్రి తాతలు రాలేదో? రాలేదు. ఎప్పుడును పితాళ్ళు మువ్వురే యుందురు. పితా ప్రత్యవసురూపులు పితృపితామహ ప్రపితామహులు. ప్రపితామహుని తండ్రికి స్వర్గపాథేయ మిచ్చి పంపింతురు. ఇక దిలీపునకు స్వర్గపాథేయ మిత్తురు. రఘ్వజ దశరథులింకఁ బితరులు రామచంద్రునకు.—— సంయమితేంద్రి

యుడు రాజర్షి ప్రత్యగ్దృష్టిగల దశరథు
నకు పితాళ్ళ శనంబడుటయే సనాతన
ధర్మమునకంతకు ధ్వనిబీజము.

పంచమాంకమున రాముడు దశరథుని
యాబ్దికము బెట్టుటకు పూర్వపుదినమునాటి
రావణుని భైక్షుకవేషము తద్వృత్తాంతము
లయు వచ్చును.

భాసభవభూతులలో నీయాస్తిక్యము
మిక్కుటముగానున్నది. కాళిదాసులోను
న్నది కాని యది రాచరికమునకు లొంగొచ్చి
నది. భవభూతి శతానందుడు తానుపురోహి
తుడునై యుండి రక్షించుచున్న ఇంటికొక్క
నివలన నష్టము కలిగెనా 'ధిగ్బ్రాహ్మణ్యం'
అన్న మాట చెవులఁ బ్రతిధ్వనించుచునే
యుండును.

భాసుడు మహా తపశ్శాలియై యుండ
నోపు. యతికూడనేమో? జనకుని పృథ్వి
రాజచరిత్రవ్యాఖ్యానకారుడు జనరాజు.
'సోఽగ్నిరపిభాసమునేః కావ్యం విష్ణుధర్మాత్
ముఖాత్ త్యక్తవాన్' అని యొచ్చటో ఒక
శ్లోకవ్యాఖ్యానమున భాసునిగూర్చి వ్రాసి
నాడు.

తరువాత కాంచుకీయుడు యవనికలాగుచు
న్నాడు. రంగముమీద మృతిలాంఛనిక విరు
ద్ధము గాన, అందరును అయ్యో! మహారాజు
అని గొల్లుమన్నారు. సరిగా ప్రాణోత్క్ర
మణ సమయమందలి యారోదన ధ్వనియిది.

భాసుడంత గుణశిల్పి.

భాసుని శిల్పమునకింకొక యుదాహృతి.
చతుర్థాంకమున రాముని చూచుటకు భర
తుడు సుమంత్రుడు వెళ్ళినపుడు లోపలికి
పోవుచు భరతుడు సుమంత్రుని రారేమి
యన్నాడు.

సుమంత్రు:—

అహం పశ్చాత్ ప్రవేక్ష్యామి స్వర్గంయా
తేనరాధిపే విదితార్థస్య రామస్య మమై
తత్పూర్వదర్శనం

(నేను తరువాతవచ్చెదను. రాజు చనిపోయిన
తరువాత రాముని నేనిదెమొదట చూచుట)

ఈశ్లోకసామాన్యధర్మము అఖిల రామ
చంద్రుడు ఈతల సుమంత్రుడు [illegible] చేత
రసఖండమైపోయినది. భరతుని తరువాత
సుమంత్రుడు కనుపించగానే గొల్లుమన్నాడు
రామచంద్రుడు. ఇది లోకసంగ్రహము. ఇవే
మహాకవులయందు దేదీప్యమానముగ వెలు
గునది. ఇది పాఠకుల హృదయమును గరంచి
రససాక్షాత్కారము పుట్టించునది. దీనివలననే
కవి రససిద్ధుడగునది.

ఈశ్లోకములో కథ వెనుకబడినది. మరలఁ
గవి కథ నందిపుచ్చుకొన్న పద్ధతియే శిల్ప
మునకుదాహృతియన్నది.

రామచంద్రునకు ముఖము శోకవారిచేతఁ
గలుషితమైనది. మొగము కడుగుకొనుటకు
నీరమును లక్ష్మణుని తెమ్మన్నాడు రాముడు.
భరతుఁడుండగా పెద్దవాడైన లక్ష్మణుఁ
డట్లు చేయుచునాదన్నాడు. భరతుడు నీళ్ళు
తెచ్చెను.

రాము:— (అచమ్య) మైథిలి; (నాటకము
మొత్తముమీద రాముడు సీతను ఇంకొక
రీతిగా సంబోధించిన చోటు లేదు. ఆ
మైథిలి యని పిలుచుట సీతకెంత యిష్టము
కావలయును)

'విశీర్యతే ఖలు లక్ష్మణస్య వ్యాపారః'
(లక్ష్మణునకు పని తగ్గుచున్నది)

సీతా— అయ్య ఉత్త : ణం ఏదినాపి సుస్సూసిదవ్వో (ఆర్యపుత్ర; ఇతని చేతకూడ నీవు శుశ్రూషితుడవే) ఈమాటలో రాముడు భరతుడు వనమునందుండునన్న యర్థము శంకించుకొని 'సుష్టు' ఖల్వి హ లక్ష్మణః శుశ్రూషయతు. తత్రస్థోమాం భరతః శుశ్రూషయతు (ఇంకుండి లక్ష్మణుడు అందుండి భరతుడు సేవింతురుగాక అన్నాడు.

ఇది చమత్కారమయిన కథాప్రవేశము. ఇట్లు కాదేని యీప్రస్తావన భరతుడెట్లు తెచ్చియుండునో? అందరును మహానాగరులు అమితసుకుమారహృదయులు ఆస్వాదించదగినదానిని చెప్పజూచుట వృథా ప్రయత్నము. ఇట్లు చెప్పినచో నాటకమంతయు మరల వ్రాయవలయును.

ఆంధ్రులకు తమ భాషలో మహానాటకములింతవరకు పుట్టలేదని జిజ్ఞాస. ఆకోర్కి సఫలము కావలయునన్నచో పాశ్చాత్యనాటకములపైబడి వెదకులాడుకొనుటకన్న సంస్కృతనాటకముల మర్మములు గ్రహించి యీవరవడి దిద్దుకొనుట కార్యసాఫల్యమున కగు త్రోవ.

సాభిప్రాయ విశేషములు

ప్రవృత్తిమార్గపరాయణులగు లోకతంత్రపరాయణులు "మమమయా దురత్యయా" నుండి మఱల్పబడి గహనమగు సంసారాంధకారకూపమునుండి బయల్పడి నివృత్తికి పరమలక్ష్యమై ప్రాప్యప్రాపకమగు భగవానుని చరణ సరసీరుహముల నెటుల బొందుటకు నలవిగాదో యటులనే బ్రిటిషు సామ్రాజ్యపీఠమును సుస్థిరమగు పునాదులపై ప్రతిష్ఠించుటకు గల్పింపబడిన మాయామందిరములగు శాసనసభలనుండి భారతదేశమునందలి దేశనాయకులందరును దృక్పథమును మఱల్చనంతవరకును సామ్రాజ్యసౌధమునకు బారులు తీర్చిన సోపానపంక్తులుగ నమర్పబడెదరుగాని ముప్పదిమూడుకోట్ల భారతసంతానముయొక్కయు ఆర్తనాదము నాలకించి దేశక్షేమమునకును భారతజాత్యభ్యున్నతికిని తోడ్పడెదరనుట కల్ల.

ఎన్నికల కలవరము:—

భారతదేశమునందు గత నవంబరు మాసములో జరిగిన ఎన్నికల సంగ్రామము దేశమోక్షమున కుపయోగపడుటకు మారుగ సంక్రాంతి పండుగనాటి కోడిపుంజుల పందెముల వైఖరి నభివ్యక్తమగుట గాంచినచో నే దేశభక్తుని హృదయము విషాదముచే విస్మృతి జెందదు?

శాసనసౌధమును చుక్కాను బట్టుటకు ప్రభుత్వపక్షీయులగు మాడరేట్లు - జస్టిసువర్గములతో ప్రజాపక్షమగు కాంగ్రెసుపక్షము ఐకకంఠ్యముగ చేతులు గలిపి తాములాగినచో మాడరేట్లు - జస్టిసువర్గము సంపూర్ణపరాజయమునందుటయే గాక ఉక్కుచట్టముతో నిర్మింపబడిన భారతసామ్రాజ్యాధిదైవతమగు బర్కన్ హెడ్డు ప్రభువర్యుడు సైతము భారతీయుల నేషనల్ డిమాండును సఫలపరచుటలో రేపు గౌహాతి మహాసభలో ప్రత్యక్షముగానున్న భారతమాతకు స్వాతంత్ర్య కిరీటమును శిరమున బెట్టి "చేతులార శృంగారము జేసి జూతురా!" యని భారత స్వాతంత్ర్యగీతమును భారతీయులతో గలసి గానముచేసియుండెడివాడు. ప్రజాపక్షమని పేరెన్నికగన్న కాంగ్రెసువాదులలోనే రెస్పాంసీవు సహకారులు - జాతీయవాదులు స్వరాజ్యవాదులు - నోఛేంజర్లు యిండిపెండెంటు కాంగ్రెసుశాఖ - చీలికలై చీలి మాతృగర్భమును ఛేదించి తల్లిని ఆత్మహత్యచేయబూనినప్పుడు దేశములో శాంతియెక్కడ?

అపరిగాంధియగు రాజేంద్రప్రసాదబాబుయొక్క నాయకత్వమున బీహారురాష్ట్రమును గౌహాతీకాంగ్రెసున కధిష్టానదైవముగ మూర్తీభవించిన శ్రీనివాసయ్యంగారి నాయకత్వమున మద్రాసురాష్ట్రమును మిన్నయుని వాసిగాంచినను భారతదేశ భవిష్యద్రాజకీయవాతావరణము కారుమబ్బులచే కప్పబడియుండుటచే నాయకులలో సమరసముగాని ప్రజలలో విశ్వాసముగాని కుదురక రేపు బ్రహ్మపుత్రాతీరమునందలి గౌహాతీమహాసంతరాళమునుండి ప్రతిధ్వనించెడి

దివ్యవాణిపై శృతితంతువుల సంయోజనము చేసియుండిరి. అశరీరియగు ఆతల్లివాణి యేతీరున ప్రతిధ్వనించునోయని ముప్పదిమూడు కోట్ల భారతసంతానమును ఆనందాశ్రువులచే జననియొక్క పాదకంజముల నభిషేచనము చేయుటకు సంసిద్ధులై యుండిరి.

మంత్రివర్గము.

జాతీయాశయమును సఫలపరుపశంతవఅకును గూడ పంజాబు ఘోరములచే రక్తసిక్తమగు ప్రభుత్వకరసంస్పర్శనమును జేయజాలమనిస్వరాజ్యపక్షావలంబులు ప్రతినబూనుటచే ద్వంద్వప్రభుత్వమును నడిపించెడి మంత్రివర్గమేపక్షమునకు జెందినదని ప్రశ్నించుట యసంగతమైనను, మదాసు రాష్ట్రీయులు మాత్రము ప్రజాశయముల నేమాత్రమును పాటింపక స్వప్రయోజనమే పరమలక్ష్యముగ నుంచుకొని యవినీతిమార్గముల ప్రవర్తించిన జస్టిసు మంత్రివర్గము మాత్రము పునాదులతో పెకలింపబడినందులకు సంతసమును జూపుచుండిరి.

ఆసలు బ్రిటిషు సామ్రాజ్య చిహ్నమగు యూనియన్ జాకు ధ్వజమునుండే భారతసామ్రాజ్యపీఠమును వేరుబరచి భారతదేశమునకు దేశనాయకుల అఖండ స్వాతంత్ర్యమును రేపు బ్రహ్మపుత్రానదీతీరమునందు ప్రకటింపదలచి డిశంబరు 24వ తేదిన ఓంకార స్వరూపిణియగు త్రివర్ణచిత్రిత జాతీయపతాకమును స్వాతంత్ర్య వాయుపూరితమగు భారతాకాశమునందు ధ్వజారోహణ జేయునపుడు మంత్రివర్గమునుగురించి జిజ్ఞాసచేయుట గానవిహారి నూతగొని గనని భంగిగాని చేకొందుగాదు.

గౌహతీకాంగ్రెసు.

ఎన్నికల కలవరము పూర్తిగ శాంతించి ఓం శ్శాంతిశ్శాంతి చెప్పకముందే చరిత్రప్రసిద్ధిజెందిన పాండవక్షేత్రమగు బ్రహ్మపుత్రానదీతీరమునందు భారతదేశ విముక్తికిగాను నలువది వత్సరములనుండియు స్వాతంత్ర్య పాంచజన్యమును పూరించిన విశుద్ధ జాతీయమూర్తి ఆవిర్భవించి దేశ స్వాతంత్ర్యమును ప్రపంచ సామ్రాజ్యములమధ్య ప్రతిధ్వనించునటుల మాఱుమ్రోయించు శుభదినము అక్షయ సంవత్సర మార్గశిర బహుళ ఆది వారమునకు సరియగు 1926 సం॥ డిశంబరు 26 తేదీ అయియున్నది.

యీ దివ్యదర్శనమును మాంసమయ నేత్రములతో దర్శించుటకుగాను భారతవీరపుత్రులేగాక పాశ్చాత్య దేశమునందలి ఖండాంతరులు గూడ యేతెంచుట శుభావహము. 1921 లో నాగపూరులో నూతనఫక్కిని నిర్మించిన భారత స్వాతంత్ర్య రథము 22 లో అహమ్మదాబాదునందును 23 లో ఆంధ్రావనియందును 24లో బెల్గామునందును 25లో గంగాతీరమగు కాన్పూరు క్షేత్రమునందును రథయాత్ర గావింపబడి నేడు ఈ స్వాతంత్ర్య రథము బ్రహ్మపుత్రా తీరమునందలి పాండవ క్షేత్రమునుండి దేశభక్తి రజ్జువులతో బంధింపబడి స్వార్థత్యాగ హస్తములతో భారవహనము చేయనున్నది. భీమార్జునులగు ఆలీ సోదరులు — ధర్మతత్పరుడగు గాంధీ మహారాజు ధర్మరాజు — సత్యవాక్చతురుడగు సత్యమూర్తి — శ్రీరంగమహారాజు పాదసేవకుడగు కె. వి. రంగస్వామి — అపరగాంధులగు బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ — చక్రవర్తి రాజగోపాలా

చార్యులు-దేశబంధు దాసుయొక్క యీయువపట్లగు తులసీచరణ గోస్వామి-సేన్‌గుప్త మహాశయులు-కవికోకిల సరోజనీయమ్మ-అభినవ నాగార్జునుడు ప్రఫుల్ల చంద్రరాయలు-వ్యాసమహర్షి పండిత మదనమోహన మాళవ్యా—అభినవ కృష్ణరాయలు దేశపాండ్య గంగాధరరావు—కాశ్మీర మహారాజు మోతీలాలు నెహూ్రపండితుడు-నేడు స్వరాజ్యరథయాత్రకు బయల్వెడలి హిమవత్పాద పరిసరారణ్యములయందలి పాండవ క్షేత్రమునుండి మాతృఋణవిమోచనము నొనర్చుటకుగాను భారతస్వరాజ్యరథమునకు స్వాతంత్ర్య రజ్జువులచే సారథ్యము చేయుచుండిరి.

ఆనాడు పాండవక్షేత్రమునందు పాంచాలిక అక్షయ వస్త్రప్రదానమొసంగి ద్రౌపదీ మానరక్షణ మొనర్చిన శ్రీకృష్ణభగవానుడు నేడు గౌహాతీ నగరమునందలి కాంగ్రెసు సభావేదికయందు శ్రీనివాసమూర్తిగ నావిర్భవించి భారతమాతను నిరంతర దాస్యమునుండి విముక్తత జెందునటుల ముక్తకంఠముతో స్వాతంత్ర్య పాంచజన్యమును పూరించుచు స్వరాజ్య రథసారథ్యము చేయ సన్నద్ధుడయ్యెను గనుక ముప్పదిమూడుకోట్ల భారతసంతానమును నిశ్చల హృదయులరై రథరజ్జువులను లాగుటకు కటిబద్ధులై మాతృచరణసన్నిధిని కైంకర్యము జేసి "దాస్యరసికాం భుక్త్వా సమృద్ధిం పరాం యుష్మత్పాద సరోరుహాంతర రజస్యాముంబ! !!!" గండి. అందుకు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించిన రథచక్రములక్రిందబడి తుత్తునియలై భారతజాతి కళ్మహత్యజేసికొని నామరూపములు లేక అనంతకాల గర్భమునందు విలయమును జెందెదరు.

భారతవర్షము-బలిపీఠము.

శ్రీకృష్ణ చరణచిహ్నాంకితంబగు హస్తినాపురమునందు అభినవ భారత భీష్మాచార్యులగు శ్రీ శ్రద్ధానంద స్వాములవారు ఆధ్యాత్మిక అంపశయ్యయందు ప్రాయోపవిష్టులై పరుండియుండగ కలుకురాలవంటి హృదయముగల తురకబిడ్డడు - అబ్దుల్ రషీదు తుపాకిదెబ్బచే గుండెలకు గురిచూపి కాల్చిచంపెను. ఘోరవిద్వేష రక్తధారార్ద్రనందక సంధానపాణియగు ఆ చక్రపాణియొక్క పదపంకజ పంజరాంతమున సమాధినిష్ఠ సల్పుటకేగిన మానస రాజహంసమో యనందగు ఆ పరమహంస భారత హృత్పద్మమునుండి అర్చిరాది మార్గమున దేవయానము నధిష్ఠించి వెడలుటచే హృదయపద్మమునుండి ప్రవహించెడి జీవశోణితమే భారత జాతికి జాతీయచైతన్యమొసంగెడి అమరవారుణియై వెలుంగుచుండెను.

ఇరువది శతాబ్దములకు ముందు కంటక మకుటమును ధరించి శాంతిముద్రచే ముక్తిమార్గము నుపదేశించిన జీసస్ ప్రవక్త శిలువపై తన రక్తమును ప్రపంచమోక్షమునకుగాను ధారవోసినటుల-నేడు మన జాతీయ నాయకుడు భారత జాత్యుద్ధరణమునకేగాక విశ్వ మానవకోటికిని గూడ "శాంతము లేక-సౌఖ్యము లేదు దాంతులకైన - వేదాంతులకైన" యనే తత్త్వదీపికను వెలిగించి జ్ఞానజ్యోతి నొసంగుటకుగాను యమునాతీరమునందలి భారత జాతీయ దీపాశయమునందు "త్వంతదాపోజ్యోతి రసోమృత"మును హృదయపద్మమునుండి తైలధారా విచ్ఛిన్నముగ స్రవింపజేయు చైతన్య స్రవంతియై తేజరిల్లుచుండెను.

క్షీరసాగరతైలము

మెదటికి కండ్లకు చలవచేయు పరిమళమగు తలంటునూనె

యీతైలమును వారమునకొకపర్యాయము తలంటుకింద యుపయోగించినయెడల వాతాదిదోషప్రకోపములు తగ్గించి శిరస్సంబంధములగు మాడుపోట్లు తలనొప్పులు కండ్లుమంట యెండకు చూకనివ్వకుండుట కండ్లలో విసుకబోసినట్లు మెరమెరలాడుట నీరుకారుట పుసికట్టుట చుండ్రుగజ్జి మొదలగు చర్మవ్యాధులు రక్తపిత్తముచే కలుగు నట్టి శరీరతాపము అరికాళ్లు అరచేతులమంటలు ముక్కునుండి రక్తము స్రవించుట మున్నగు వ్యాధులను పోగొట్టి మెదటికి బలమునుమంచి

నిద్రను నేత్రములకు చలవను దృష్టిపాటవమును, చర్మమునకు మృదుత్వమును, వెండ్రుకలకు కాంతిని గలుగజేసి కుదుళ్ళను బలపరచి కేశములు పట్టుకుచ్చువలె అభివృద్ధి చెందునట్లు చేయును బాలురు యువకుల సహితము ముసలితాతలవలె గోగునారపీచువంటి తెల్లజుట్టు నకలిగియుండు పలితరోగమును సహా నిర్మూలము చేయును గాన ఆబాలవృద్ధులు నీతైలమునుఅభ్యంజనమందు నిర్భయముగ యుపయోగించవచ్చును

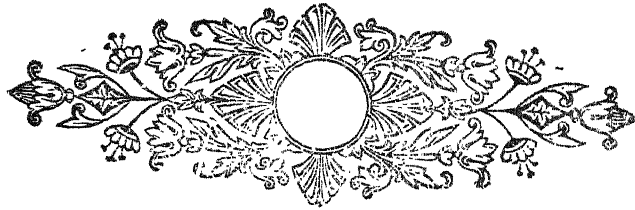
వెల సీసా 1కి రు 1_0_0

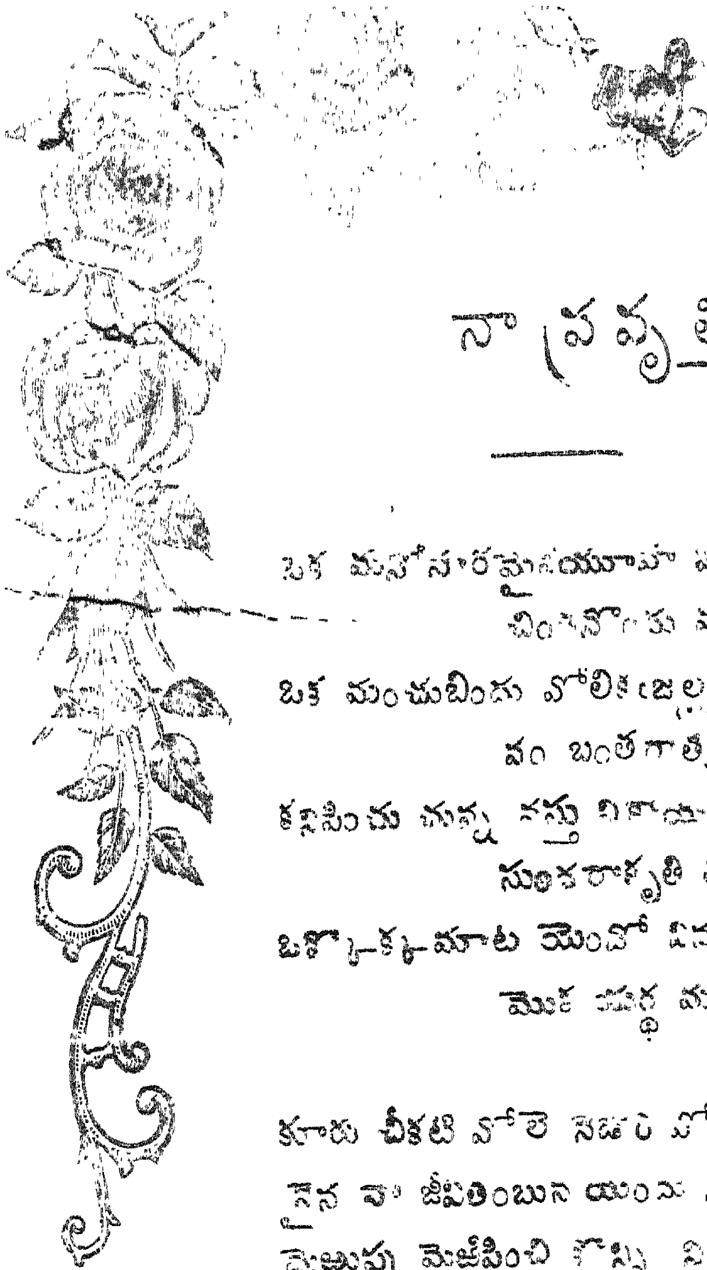
రాజవైద్య
అగ్నిహోత్రం విజయసారధిఆచార్య
ప్రొప్రయిటరు
శ్రీవైఖానసాశ్రమ ఆయుర్వేదభవనము
మచిలీపట్నము. ఆంధ్రదేశ,

Edited & Published by Ch. Hanumantha Rao and Printed by Ch. Chalapati Rao, at National Press. Masulipatam.

విషయసూచిక

నా ప్రవృత్తి

ఒక మనోహరస్వప్నమయూఖ [illegible]
చింతనోద్గతము మనస్సు చివర తగిలి
ఒక మంచుబిందు పోలిక ఉజ్జ్వలనై [illegible]
వం బంతరాత్మ [illegible] దోచి
కనిపించు చున్న వస్తు విశేషమున నొక్క
సుందరాకృతి మనస్సునకు జొచ్చి
ఒక్కొక్క మాట యెందో వినంబడిన గాథ
మొక [illegible] మది యెంతయో ధ్వనించి

కారు చీకటి పోలె నెడారి పోల్కి
నైన నా జీవితంబున యందు నొక్క
వెలుగు మెఱపించి కొన్ని నిమేషములుగ
నవ్యతేజంబు చేయు నా హృత్ప్రసీమ.

కడమ నా జీవితంపు చీకటులలోన
లా వెలుగు వెల్గు పొరలు [illegible] యప్పు
డపుడె ధర రాలిపడు చున్న పారిజాతకుసుమ
ములకు నులివచ్చి గల తొడిమలను గూర్చు.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

పుష్పమాల

సంపుటము 1 ఫిబ్రవరి సంచిక 2

బ్రతుకు కథ

(౧)

ఓలేటి వెంకటరామశాస్త్రి గారు (శతావధాని)

కం. సిరులకు నెలవై విద్యాధర కిన్నర సిద్ధ సేవితంబై ధరణీ
ధరచక్రవర్తి హిమవద్గిరి వర మొప్పుఁ గుబేరదిగ్భాగమునన్

గీ. పృథివి ధాత్రీధరమ్ములు పెక్కులుండ నఖిలలోకమ్ములకుఁ దల్లియా భవాని
యామహీధరునకుఁ గూఁతురై జనించె ననఁగ నాతని మహిమ మేమనఁగ వచ్చు?

చం. ఉరుమహిమాస్పదంబగుచు నొప్పెడు నగ్గిరి సార్వభౌము ను
త్తర శిఖరంబు నిర్మల సుధాధవళంబయి వెండికొండ నా
నరుదుగఁ బెక్కుయోజన సహస్రము లాక్రమణంబొనర్చి వి
స్ఫురదురు దీధితుల్ దెసలఁ బొంపిరివోవఁ జెలంగు నిచ్చలున్.

గీ. మందరంబు పయోనిధి మథితమయ్యుఁ బడయలేదయ్యె నిటు సుధాపాండిమంబు
నేనయత్నంబునం గంటి నిహిహియనుచు నదియు నిజకాంతిచే నవ్వునట్లు తోఁ

ఉ. ఆరజతాచలంబునఁ బరాత్పరవిశ్వగురుండు భక్తర
క్షారతి యొప్పియుండు గిరిజాసహితుండగుచున్ గణంబులున్
జారణసిద్ధ సాధ్యదివిషద్ద్విజముఖ్ గొలువంగ నుండఁ దక్
గొంథజాంబు నక్తజనకోటి కభీష్ట వరంబు లిచ్చుచున్

మ. ఒకనాఁడా శశిశేఖరుడ్ హృదయమం దుత్సాహముప్పొంగ సం
బికయేకాంతమునందు సన్నుతుల సంప్రీతాత్మఁ గావింప; నా
పకియున్ బ్రేమఁడి మీఱ నాథునితు నిజోత్సంగంబునం జేర్చి చా
రుకపోలస్థలి ముద్దునెట్టుకొనుచున్ రోమాంచనోద్భాసియై.

కం. దేవి! తావకమధురవచో విలసనమునకు ముదము చొప్పడెను మదికిన్;
నాక్రియ నీకెది సేయఁగఁ గావలయు ప్రియంబు ననుఁ గోరఁ దగు నయుదన్.

సీ. పార్వతీదేవి దరహాసభాసమాన వదన పంకజయై భక్తవరద! నీక
నుగ్రహము గల్గెనేని మనోహరమగునూత్నకథ యొండుయె నొండునొడువుమిపుడు.

శా. అనఘుఁడు నీవ్వఁడెట్టిదియు; నబ్జదళాయతనేత్రి! నీయెఱుం
గని కథ లేవి యున్నవి జగంబున? భూతభవద్భవిష్యద
ర్థనిచయమెల్ల నీకు విదితంబగుచుండునుగాదె; యింకనే
మని వచియింతు నిష్ట హృదయప్రియ! నూత్నకథావిధానమున్?

గీ. అనినఁ దద్వాక్యములు విని యద్రిరాజ తనయ యెదియేని జెప్పక తప్పదనుచు
మరల నిర్బంధ మొనరించె; మానవతుల భావము ప్రియానురాగ సంవాకిగాదె!

ఆ. అంత, నీశ్వరుండు నర్ధాంగికి ముదంబుఁ గూర్ప స్వప్రభావ గుంభితంబు
వశ్యమానానికిని నర్తించె నా చిన్నికథ సుధాప్రవాహ మధుర ఫణితి.

మ. వినుమో మానిని! మున్నొకప్డు దజుఁడున్ విష్ణుండునన్నంగను
గొన భూలోకమునందు; గర్వమ్మలుచు నీకుందండ్రియా నీకింపు
ద్రిని జేరంజనుదెంచి యందుఁగని రెంతేవింతయై స్వప్రభల్
దనరం గట్టెదుటం గనంబడెడు జ్వాలాలింగమున్ లింగమున్.

గీ. కని తదగ్రంబు వీక్షింపఁగాఁ దలంచియూర్ధ్వ భాగంబునకు నేగ నొక్కరుండు
దాని మూలమ్ముఁ గనుఁగొనఁ దలఁచి యొక్కఁడేగె నతివేగముగ నధోభాగమునకు

కం. ఈరీతి వారెంతే దూరము నని దానిమొదలుఁ దుదయుం గానన్
నేరక వేసారి నసుం గూరిచ రొనరించి రధిక ఘోరతపంబున్

గీ. అంత, నేనుఁ దదీయ మహాతపోవిధానమున కాత్మలోఁ బ్రమోదంబుఁ జెంది
వారిచెంగట నావిర్భవంబు నొంది యభిమతవరంబు లొసఁగెద ననుచుఁ డంటి.

చం. అనుటయు సంతసించి, జలజాసనుఁ డోశశిమౌళి! నీవు నా
తనయుఁడవై జనించి ప్రియదం బొనఁగూర్పు మటంచుఁ గోరె; మ
జ్జనకతనొంది యున్నతపదంబు గన నెంచుటఁ జేసి యాతఁడుం
గనియె సపూజ్యభావము జగంబున నో ధవళాయతేక్షణా.

గీ. అట్టుల, నారాయణుండు ప్రార్థితాత్ముఁ డగుచునో దేవదేవ! దివ్యప్రభావ!
యేను భవదీయ శుశ్రూష నెపుడు సలుప వరముఁ గోరెదఁ గృపసేయు మనియు ననియె

కం. ఆకతన నీకు రూపున నాకర్ధశరీరమయ్యె నారాయణుఁ; డా
శ్రీకాంతుఁ డనఁగ నీవే యాకాంతా యాదిశక్తి యను నీ వెఱుఁగుమీ?.

గీ. అంతియే కాక, నీవు జన్మాంతరమున యందు సైతము నాకు నర్ధాంగివైతి
వనిన శంకరు వచనంబు లాలకించి యట్టి యెట్లని యడిగె హిమాద్రితనయ.

సీ. అడిగిన, భర్గుఁ డిట్లనియె; నోయబ్జాతదళ విశాలాక్షి! తత్కథ వచింతు
నవధరింపుము; పూర్వమందు దక్షప్రజాపతికి నీవును దనూభవవు మఱియు
బెక్కండ్రు జనియింపఁ బ్రీతిమై నిన్ను నా కిచ్చి ధర్మాదుల కితరసుతల
నొసఁగి, కదంపడి యొక్కనాఁ డాతఁడు యజ్ఞ మొక్కండు సల్ప నాత్మ నెంచి

గీ. యామహోత్సవమునకు నాహ్వానమంపె నెలమి నల్లుండ్రకందఱ; కేమొ కాని
నన్ను నొక్కనిఁ బిలువక మిన్నకుండె నంత నీ వా యయ్యతోడ నిట్లంటి వీవు.

కం. ఏమయ్యా! జన్మమునకుం బ్రేముడి నల్లుండ్ర నెల్లఁ బిలిచియుఁ బ్రమథ
స్వామిన్ భవదీయాగ్రిమ జామాతం బిలువవైతి జనకా! యనుచున్

గీ. పుణ్యకర్మములఁ బాల్పు నెప్పుడును నీ మ భర్త; యాతనిఁ బిలువంగవచ్చు నెట్లు
పరమపావనమగు మహాధ్వరమునే? ననుచు వచియించె భవదీయజనకుఁ డంత.

గీ. కర్ణవిషసూచియైన యాకఠినవచన మాలకించి, యితం డసపాపాత్ముఁ డకట!
యేలతని పుత్రినై యుండ నేల యనుచు నలుకపై మేను దొఱఁగితి వబల! నీవు

ఆ. అదివిని యలిగి, యేను నత్యంత రుషితాంతరంగమున నదధ్వరమ్ము నెల్ల
నాశనమ్ము చేసినాఁడ నచ్చటి సురతతి వెఱచి బెగ్గడిల్లి విఱిగి పఱచె.

కం. తదనంతరమున నీ వభ్యుదయించితి హిమాచలోత్తమునకు నో
సుదతీలలామ! కలశాంబుధికిన్ శీతాంశురేఖ పొడమినమాడ్కిన్ ॥

చం. ఎఱుఁగుదుగాదె పంకజదళేక్షణ! యవ్వల నేనునుం దప
స్స్ఫురణముపొంచు నీతుహినశైలముపై వసియించియుండ ని
గ్గిరికులమౌళి నాకతిథికిం బరిచర్యయొనర్ప ముద్దుగాఁ
దురవగు నిన్నుఁబంపె; నహియుండఁగ దా నుతఁ డెల్ల ఫంకులన్

గీ. తారకాంతకుఁడైన పుత్త్రకునకు నాకు సంభవించ నపేక్షించి సకలసురలు
గడఁగి మారునంప నతఁడవకాశమెఱిఁగి బాణసంధాన మొనరించె భవన్నిమిత్త.

గీ. అప్పుడు, నీవుమహాతపం బాచరించి కోమలీ! భర్తనావక్కఁగాంచితి నన్నుఁ?
గానఁ బోలి భామనను నాదుకాంతవైతి; వేమి సెప్పెదఁ గథలు పెక్కులిక నన్నుఁ?

మ. అనుచున్ శంకరుఁ డిత్తెఱంగున బరీహాసక్రియం బొప్పఁగాఁ
దనవృత్తాంతము చెప్పనెల్లి, యుమ ధూర్తా! సవ్యమౌ సత్కథల్
వినఁ గోరంగ వచింపవైతి; సరితే! విన్నార మేతత్కథల్
మును పే; క్రొత్తగఁ జెప్పనేమిటికిఁ జాలుం జాలుం నిపోషుకుల్.

కం. కుతుకపడి యడుగ వినఁదగు కతఁ జెప్పక యొదిగాఁ బ్రియుకుఁ గథ సెప్పితివి పి
గతి; నిజమొక్కొ నాకీవభిమతమాల నొడఁగూర్చు టనఁగ మదనారాతీ?

గీ. నేను, దలనున్నగంగనా? కాను! నీవు కాళ్లఁబడి మ్రొక్కుసంధ్యనా? కాను! నాకుఁ
గోర్కె లేరీతి నీక నొడఁగూర్తు? నభవ! తెలిసెనే నీదు నడవడికల తెఱంగు

చం. అనియిటు గౌరి యుల్కుమొయినాడిన నవ్వుచుఁ జంద్రమౌళి, యా
మెను బిగికౌఁగిటం బొదివి, మేలు! బళా! పరిహాసమాడినం
గినిసితివేలయంచు సతికిందగు సాంత్వనమాచరించి యా
కినుకఁ దొలంగఁ జేసెఁ గడుఁ గ్లేశములం బడి యొట్టకేలకున్.

ఆ. గీ. ఏమిపనికొ తనకుఁ బ్రేమాస్పదంబైన ముదిత సుంత మాఱుమొగము నేని
యనునయించి నామె యలుకఁ దీర్పకయుండ నీశ్వరుండనైన సట్లు జరగు?

మృచ్ఛకటికము-నామౌచిత్యము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

(శతావధాని)

ప్రకరణ మనుపేరు గల యీ రూపకము నం గవి పుష్కలముగ శృంగారరసమును సాధింపం దలంచి నాడు. నాయికా నాయకుల యందలి రతియొక్క యుత్కృష్టత చేత నే శృంగార రసము సిద్ధించును.

ఆరతి కులాంగనలు మున్నగువారి యందు తల్లిదండ్రులు మొదలగు వారి నిర్బంధముల నపేక్షించనిదై సామాన్యల యందు ధన లిప్సతో సంబంధించనిదై యుండవలెను. దానికి సౌభాగ్యమే కారణమై యొప్పవలెను. సౌభాగ్యమన నాయిక యందు నాయక హృదయంగమత్వమును నాయకుని యందు నాయికా హృదయంగమత్వమునై యున్నది. మఱియు స్వయముగ జనించిన ప్రణయ మహిమచే నెలకొల్పంబడి, పారవశ్యము గలిగించెడి యా స్థాయికి గుణసంపదయే యుద్దీపన విభావము కావలెను అట్టిస్థాయిభావమే సత్కావ్య దర్పణములం బ్రతిఫలితమగుచు సహృదయ హృదయముల నావర్జన సేయంగలిగి రససిద్ధి యందు సమృద్ధిగ నుపకరణమగుచున్నది. ఇదిరసవిదులగు సత్కవులకు స్వారసికమైన మతము.

కాళిదాస మహాకవి

"అసాన్ స్వాధువిచింత్య సంయమధనాన్, ఉచ్చైః కులంచాత్మనః
త్వయ్యస్యాః కథమప్యబాంధవకృతాం, స్నేహప్రవృత్తించ తాం।
సామాన్యప్రతిపత్తిపూర్వకమియందారేషు దృశ్యాత్వయా
భాగ్యాయత్తమతః పరంనఖలుతద్వాచ్యం వధూబంధుభిః॥"

అను శ్లోకమున 'అబాంధవకృతాం' అనెడి పదముచేత నీ భావమునే సహృదయుల యెదుట నర్పించెను.

ఇక్కడ వసంతసేన యెట్టిది? కులము వలన సామాన్య నాయిక. వేశ్యల వాడలలోం బుట్టిన వనితల కెల్ల సాజమైన ధనలిప్స యీ వెలవెలందికి లేదని గ్రహించుట కవకాశముండదు కదా ఇది గాక "విటుల పాలిటి యమదూత వేశ్యమాత" అని యొక కవిచే వర్ణింపంబడినట్లు ధనాంగనలకుం బెద్దపులి వలె తల్లియొకతె వెన్ను గాచుకొని యుండి తన ధనార్జనమునకే కూతురి నుపయోగించుకొను చుండును.

అట్టి వసంతసేన చారుదత్తుని గుణములచేత నావర్జింపం బడి చారుదత్తునం దనురాగిల్లె. అప్పుడు చారుదత్తు డెట్టి దశలోనున్నాడు? దురదృష్ట పరిపాకము

చేతను సహజౌదార్యము చేతను ధనహీనుఁడై యున్నాడు. అట్టివాని యందు వసంతసేనకు దృఢముగఁ బ్రణయము నిలుచుట చారుదత్తుని సుభగత్వముతో పాటు వసంతసేనయొక్క యుదార ప్రకృతిని రసికతను వెల్లడించెడిని, ఆ ప్రణయ ప్రతిష్ఠయే శృంగారరససిద్ధికిఁ జాలినంత రతిపరిపుష్టిని సమగ్రముగ సమకూర్చు చున్నది.

వసంతసేన యొక్క యీ గుణానురక్తత్వమను దొడ్డ ప్రకృతిని సూచించుటకే రోహసేనుని మట్టి బండి ప్రసంగము తేఁబడినది. చూడుము. చారుదత్తుని కొడుకు రోహసేనుఁడు తండ్రి దారిద్ర్యమునంజేసి మట్టి బండితో నాడు కొను చుండెను. అది చూచి వసంతసేన సహించలేక తన మహాదార్యమునకు లక్షణముగ స్వ హేమాభరణముల నెల్ల నాబాలుని మట్టి బండినిండ నుంచి యింటికంపెను. చారుదత్తునితో స్నేహము గోరుచున్నది గాన నామె స్నిగ్ధహృదయము చారుదత్త తనూజుని దరిద్రత కోర్వలేక పోయెను.

పొరుగు పిల్లవాడు కొనుచుండినట్లే చారుదత్తపుత్రుఁడును క్రీడించు గాక హీనముగ నేల యుండ వలెననెడి పక్షపాతము వసన్తసేన కాభరణ లోభము కన్న వేయి మడుంగులుగ నుత్పన్నమైనది. దీనికి మూలమేమి! చారుదత్తుని యందలి స్నేహమే. అట్టి స్నేహము సర్వ సామాన్య నాయికలకు వలె ధన లోభమునకు సంబంధించినది కాదు. దీనంజేసియే వసంతసేనను గుణానురక్తనుగాఁ బ్రదర్శించి విశుద్ధ ప్రణయమయమగు శృంగారమును సాధింపఁ దలఁచుకొనిన కవి యాశయము నెఱవేఱు చున్నది.

సర్వ స్నేహములనుమించినది వాత్సల్యమని బాణమహాకవి చెప్పెను అట్టి వాత్సల్యమునీకవి చారుదత్తసుతునిజూచినప్పుడు వసన్తసేనయందుఁజూపించెను. ఇది ప్రకరణనాయికయగు వసన్తసేన యార్ద్రహృదయతను చాటుచున్నది. అదియే సువిశుద్ధ ప్రణయ రసభరితమగు రూపక శృంగారమున కవలంబమైన వసన్త, సేనానురాగమును నిష్కల్మషముగఁ దెల్పుచు సామాన్య ప్రధాన నాయిక, గావచ్చునా? యను సంశయమును నివారించు చున్నది.

కాన రూపకముల కెల్లఁ బ్రాణమనఁదగిన రసమునకీ ప్రకరణమునందీ రోహసేన ప్రసంగము వసంతసేన యొక్క సముచితానురాగ పరిపక్వ భావమును నివేదించుచు బ్రధానమగు చున్నది. అట్టి ప్రసంగమున ముఖ్యమైనది మృచ్ఛకటిక (మట్టిబండి) దానినే ప్రకరణము యొక్క పేరులోనతుకుట శూద్రక కవియొక్క రసపక్షపాతమును స్థిరపఱచుచున్నది. ఇది కవికుండవలసిన యౌచిత్యానుసంధానసామగ్రి

ఇదిగాక పేరు చేతనే ప్రబంధమందలి కథా సారము నెల్ల సమగ్రముగఁ దెల్పవలె ననునది యొక యాచారము కవి సత్తములలోఁ గన్పట్టెడిని. అభిజ్ఞానశాకుంతలము ముద్రారాక్షసము మున్నగు పేరు లిట్టివే. రోహసేనుఁ డాటకు బ్రయోగించు కొనెడి యీ మట్టిబండి కూడ చారుదత్తుని గొప్ప దారిద్ర్యయమును దాని కారణములతోఁ గూడ ప్రకటించు చున్నది ఇందలి భూతకథ యంతయు నాతని దారి

ద్రవ్యమునకుఁ గారణములైన మహౌదార్యము యొక్కయు నితరదైవిక కారణముల యొక్కయు బహువిధ ప్రస్తావనలను బహు పాత్రముల ముఖమునఁ బ్రదర్శించుటచేత నే నిండి యున్నది. దీనం జేసి 'మృచ్ఛకటికము' అను నీనామ మీ ప్రకరణమునం దశేష కథావిశేషబోధక మను చున్నాము. మఱియు నీ మట్టిబండి ప్రసంగమే చారుదత్త వసంతసేనల ప్రణయబంధమును దెల్పును గాన, సొమ్ములమీఁది లోభమునఁ జారుదత్తుఁడే వసన్తసేనను జంపివేసెనని చారుదత్తుని మీఁద మోపఁబడిన నేరమునకుఁ గారణమగు చున్నది. మైత్రేయుని చంక లోనుండి పడిన సొమ్ముల ప్రస్తావన చారుదత్తుఁడు దండ్యుఁడుగా నిరూపింపఁ బడుటకు ముఖ్య హేతువు. దాని కిది యాది కారణము. మట్టిబండి ప్రసంగముచే సూచిత మగు వసంతసేన యౌదార్యమున కొక ఫలమైన శ్రమణక సాహాయ్యముచే నాయికా నాయకులు రక్షితు లగుచున్నారు.

ఇట్టి మహాత్ములు కొందఱు జ్జయినీపురమున నుండుటం జేసియే వీరియండ నుండు సాధువుల సాయమున సుమతి యార్యకుఁడు రాజయ్యెను. దానివలననే సంపూర్ణాధికారము చారుదత్తునకు సంక్రమించె నని ప్రసక్తానుప్రసక్తిపరంపరచే నామమే సర్వ ప్రబంధార్థ బోధనమయ్యెడి.

ఎవనిరాకకు వేచి యెదురు చూచెదవు?

డాక్టరు. పి. వి. రమణయ్య గారు

నడిరేయి యేతెంచె నడి సందమడిగె
రమణీయశుకపిక రావముల్ సెలఁగె
శీతాంశుకిరణముల్ సిరమైనపచ్చ
కప్రింపురాసిని కరఁగించినటుల॥
నమ్మనిహాసనల్ చిమ్ముఁ బూఁబొదలు
చలిగాలిదేహంబుఁ దొలచినట్లయ్యె
వెండిదీపము మింటవెలిఁగెడి భాతి
పుచ్చపువ్వుఁను బోలెఁ బూసె వెన్నెలయు
రాజు విజృంభింపఁ బ్రజలట్లు తార
కావళి వెలవెల బోవుచునుండె
అతివేగమునఁ జంద్రుఁడాకాశవీధిఁ
జెదరిన నల్లని చిన్ని మేఘముల

జాఁటిపోయెడిరీతిఁ బరలెడి మదియుఁ
జిన్నఁ బోయిన మోముఁ జెదరినకురులుఁ
జెక్కిటఁ జెయిచేర్చి చింత జేయుచును
గుమ్మపుమెట్లపైఁ గూర్చుండి కొమ్మ!

ఎవనిరాకకు వేచి యెదురుచూచెదవు?
ముసిపెముల్ ముచ్చటల్ మూడేండ్లదనుక
హృదయసీమను సల్పి ప్రేమవల్లికల
వేరుతోఁ బెకలించి వేసినపుత్రుఁ

డాకాశవీధి నిశాకరుతోడ
మెఱుగారుమేను సమీపానడాఁగి
తొంగిచూచెడిరీతిఁ దోచునే? చెలియ!

ఇరువదేనగు నది

భారతుల మార్కండేయ శర్మ గారు. (యువకవిమండలి)

—(౦)—

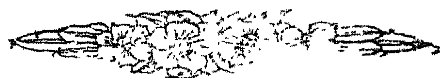
దివసశిరస్తటంబుబడి దీల్వాడిలో యులు గొండనెత్తముల్
దివ్యచుఁబ్రీతిక్షణంబు గణుతించెదు నాయమితానురాగసం
భవచకితేక్షణంబులు ప్రపన్నములయ్యెడు, నో ప్రభాతచా
రువదన! వేచియుండెద సరోజముతో నొకపాటివాఁడనై

ఈగజనీగృహాంగణము లే నడుగిడ్డ నిమేషమందునే
యెరవళుల్ బయల్వాఱచె నిప్పుడు భిన్నములేదు, పైపయిం
దారయొకందునే మెఱయునా! యదిలేదు, తపర్తుహారుత
ప్రేరితభూత సంచల నభీష్మము ముజ్జగమున్న దిమ్ముల౯

నాహృదయంబుమాత్రము వినాసకలంబు నిశాంధ్యముద్రిత
మ్మోహృత మింకనాకుఁ గడచన్నెముసుంగుడు వడ్డవిప్రయో
గాహతి, నీసమాగమవిహారమువంకఁ బ్రతీక్షసేతురా
వే! హితకారిణి! యుదయవేళ ఘటింపవె యాభవంబున౯

ఈశరదంకురం బిరువదేనగు మాఘవమంజిమల్ ప్రస
న్నాశల గుమ్మరించిన మహామహిమంబు గలట్టి డిప్పుడే
లో శరణంబు జొచ్చినది యూరకనీ హిమబిందుహాసలీ
లాశ జలంబులంగన దలంచిన దించుక నవ్వురేపట౯

అటులొక వేళనీ ప్రవిమలాగమ రేఖలు ప్రాజ్ఞగోపరి
స్ఫుటనటనంబులం బొలయఁ బూనవయేని శరత్తులెన్నియో
యిటవిరహాశ్రువర్షముల నీతమసాంతరితాంబు భృద్విహా
శ్చటులత ముక్కు మూసికొనఁ జాలుదు, నీవయనుగ్రహించిన౯

శిరీషము.

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు.

శతావధానులు.

ఉ॥ అంటినఁ గందు కేసరములంచుఁ బరాగము చిందువారొ, వా
ల్గంటి సొబంగు చూపుల జగానిగ కైవడి శుక్లకాంతితో
నుంట సుగంధబంధురత నొప్పుట నీయెడఁ గాక యెందు నే
ర్గంటివొ నవ్య కేసర శిఖారుచి భాసురమా శిరీషమా॥

ఉ॥ ఒక్కఁడెఁ జెల్వునే జోకల నుజ్జ్వలమై తగునాకు పచ్చరం
గక్కజమై తలిర్పఁ జివురాకులకంటెను మార్దవంబుగాఁ
జక్కదనంబుగూర్చ్పి నిను సర్వసుమ ప్రభువంచుఁ బల్కఁ జో
నిక్కముతిక్రమించుటకునే పరికింప శిరీష రాజమా॥

ఉ॥ పూవుల నైదు బాణములపోల్కి గ్రహించెను మన్మథుండు, కెం
దావులనీనునిన్ విడిచినన్ జగమంతయు లోను గాదె, నీ
పావనగంధబంధురత, ప్రస్ఫుట మార్ధవరూపమున్ లతాం
తావళులందు గానఁబడునా వెయిజన్మలకున్ శిరీషమా॥

ఉ॥ ఏఁగె వసంతమన్న భయమించుక లేను ప్రసన్నగంధ సు
శ్రీగణనీయమున్ జనవశీకరణస్తవనీయరూప రే
భాగుణ గౌరవంబులును గన్పడు నీకు సుమప్రతానమం
దే, గనరాదటంచును మదింగడు కుందుదునో శిరీషమా॥

రూపము.

కొలచలము కృష్ణసోమయాజులు గారు (M. A., L. T.,)

(ఇది హైదరాబాదు సిటీకాలేజిలో నుపాధ్యాయులుగానున్న "ధర్మభాస్కర" శ్రీ...యంతి సంగయ్యపంతులుగారు ఆంగ్లమున రచియించిన "Beauty" యను చిన్ని గద్యకావ్యమున కనువాదము)

విద్యావంతునికి రూపము మౌనము; శీలవంతుని నిగ్రహము; బలమునకు బలము; ఆకృతికి వికృతి; నగమునకు లాగు; జగమున కైశ్వర్యము; సద్యమునకు శూన్యము,

రూపము విరూపము చేతనే రమ్యము. విరూపము లేక రూపమునకు రూపమే లేదు. సృష్టి యందె రూపమునకు విరూపము ప్రత్యంగము. దాని శోభ దీనిచేఁ బూర్ణమగుచున్నది. ఇక సృష్టికిం దనూ. సరసమగు మనస్సే దానికి రూపము.

సౌష్ఠవము అనఁగా నవయవముల ప్రమాణ మొక రూపము. కాని యవయవ మేదైన నతిమాత్రమయ్యు బాగుగ నుపకరించినచో విరూపమే రూపమగుచున్నది. సాక్రటీసనినట్లు పెద్ద నోరొక రూపము. దాని ప్రయోజన మధికము. ఇచటఁ బ్రయోజనమే, రూపము. శిష్యుని యందు భక్తి రూపము; కర్మకు నందు కౌశలము; సర్వజనులందును సత్యము. బుద్ధికిఁ గర్మకుఁ గూడ ఋజుత్వమే రూపము.

ఏదైన ప్రతిజ్ఞామాత్రము రిక్తకోశము వంటిది. దాని పూరణమ దానికి రూపము. కోశమునకు ధనము రూపము; ప్రతిజ్ఞకు బూరణము నూత్న మొకవింత; కనుక విరళ మదిరూపము. దరిద్రులకు ధనము చిత్రము అట్లె ధనికులకు దారిద్ర్య మెంతయో చిత్రము. ఏది యెట్లున్నను మన యిష్టమే మనకు రూపమనుట తథ్యము.

తా వలచినదే రూపము. వాక్కునకు సత్యము రూపము; రసములకు రాగము. గృహమునకు బాలుఁడు రూపము. వర్చస్సునకు వర్ణ మొక రూపము; కాని యది, చర్మమాత్రము. లోలు త్రొల్లి నది రంజకమే యగు; కాని యంతట వర్ణ స్ఫుటములు సమర్థములగు రూపభేదములున్నవి. ఇవి ఘటనాఘటనాపటులు

వేష మొక రూపము. వేషి, వినోది, విటుఁడు, విలాసి వీరంద రిట నుత్తములు. ధనికుఁడు దరిద్రుఁడుఁ గూడఁ దమ తమ యుత్తమ వేషములే వేయుదురు. కాని చిత్రమేమనగా దరిద్రుని సంతుష్టి ధనికునికి లేదు.

తమికిఁ దారలు రూపము; తారలకుఁ జంద్రుఁడు; చంద్రునికి లక్ష్మి; ఇట్లే సరస్సు

సంకుచితములకు జీవము కమలమునకు శైవలము, పనులకు సహాయుడు రూకయు; లలనకు లజ్జ.

వాక్యమున కన్వయము రూపము; నయమునకు నిష్ఠ; మతుల శైత్యము; సహవాసమునకు స్నేహము; బంధములకుం బ్రేమ; అర్థముల కన్యోన్యము. ఇవి గాఢ వ్యాములు. వీనికి భిన్నములగు విరోధ విధి ధర్మములు గర్హ్యములు. ఐక్య మొక యందము.

వాదమునకు మతము రూపము; దీని యందర్థముబలె నాకృతియు సిద్ధము. మతమునకు మతుల న్యాయమే రూపము; మతములకు గుణము; కావ్యమునకు విశ్వాసము.

సమములు గొన్ని గలవు. ఒకటి మన యర్థములలో స్వార్థము. కాని, యిది గూడ జరుల సామర్థ్యము గాదు గాని యిది, స్వార్థము మనకు రూపమే. ఇక దేహ బాహ్యములో మన యందేమి, యెట్లుం దేమి సదా రూపము. త్యాగమున కుదార హృదయమే రూపము.

(సశేషము).

వియోగిని

మంత్రిప్రగడ భావనారాయణ గారు (కవితాసమితి)

విమలయమునా నదీసైకతముల మురళిఁ
బాడు నందకుమార గోపాలబాల!
కమ్మనైమించు నధరామృత మ్మొకింత
నీవిదాఁచి జీవిని గ్రోలనిచ్చి వేగ
ప్రేమమ్మైఁ గావరమ్మనిన్ వేడుకొందు

* * *

* * *

భావజుని పుష్పబాణ ప్రభావమునను
కొట్టుమిట్టాడునాయెల్ల గుట్టులరసి
తరలి రావేల? హృదయేశ! తాళలేను.
దరిని జేరిచి బ్రోవఁగా దలపవేని
ప్రాణముల నిల్వ నింక నావశముగాదు
రమ్ము గమ్మున వేవేగ మురాసురారి!

* * *

* * *

సకలచింతల మాని యీజగతియందు
నామమానసమ్ము నీపాదములకు
నర్పణము నర్చినట్టి గన్నారి! యిట్లు
మొల్లిదమొనర్చి పోనెద వేల? కృష్ణ!
ప్రేమమ్మైఁ గావరమ్మనిన్ వేడుకొందు.

* * *

* * *

—()(•)()—

పడవ ప్రమాదము.

(వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు.)

చ॥ కటకట! కన్నబిడ్డలను గన్నపుడే గడతేర్చినట్టి యా
కటికి మనంబు తోఁగ కకగారవు నీకనుకంప గల్గునే?
సుడిగుడున ముంగిఁగి తేర్చఁ బలుగుండ్రను నావలు రెంటితోడ నీ
కీ, కిం, ఊఁగా సార్థకంబుగను గార్తిక పూర్ణిమముండుఁ; గౌతమీ!

ఉ॥ పాదములంటఁ గూడఁ బలుపైఁడి నగల్ గల రాగాలంపు తేఁ
బైదలి, యోమ్యునం దనుము పావనితో నిలబడ్డ భీతఁ, ద
త్సోదరితోఁ బ్రాణవిభుతోడను గంపెడు సొమ్ముతోడఁగ
ట్టా! దిగమ్రింగి; తెంకకరి హాత్మవె! రాజమహేంద్రి గౌతమీ!

ఉ॥ ఆలిని బిడ్డలన్ విడిచి, యర్థము, లాఁతివిలాతులం గటా!
కూలియు నాలి చేసికొని కూర్చుకరాఁ జనుకూటిపేదలన్
గాలునిపోలి కంపితివి క్రిమ్మలకుండఁగ; వారి పాండ్రకున్
హాలహలంబ వీవు, శశిరామృత వాహినివయ్యు; గౌతమీ!

ఉ॥ ఆసలు రెండు, సంఘమరణార్తి కిటుల్ వినవచ్చు హేతువుల్;
శాసులమీఁదఁ గాంతు మరకాండ్రికు, గమ్యపదంబు వేయునా
యాసతఁ జేరవచ్చు ననునాస్థపథస్థుల, కింక నెట్టివే
దోసము లున్నవో సునకుఁ దోఁపని పాపరమేష్ఠి దృష్టిలో॥

ఆ॥ వె॥ మునుఁగు వేసి మృత్యుముఖమునఁ జరియింతు
రాయు వున్నవాళ్ళ నఖిలజనులుఁ;
గాల మైనవాఁడు గ్రుక్కన మునుఁగూడుఁ
దరణియాన యిందియు దారకాణ॥

మాదన్న పంతులు

కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావుగారు బి.ఏ.బి.యల్.

గోలకొండ రాజ్య మంతరించుటకు పూర్వము పదమూడువత్సరములు ప్రధానామాత్య పదవి నలంకరించి, ప్రతిభాశాలియనియు, రాజనీతి విశారదుడనియు పేర్వడసిన మాదన్నగారి జీవితమునందలి ముఖ్యాంశముల నాంధ్రదేశీయుల కెరిగించుట అవసరమైయున్నది. అక్కన్న మాదన్న లాంధ్రులు కారని కొందరి యభిప్రాయము. వీరి నిజమైన పేరులు మదన పంతు ఏకనాధపంతు అనియు, వీరు మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులనియు మహారాష్ట్ర పండితులు వ్రాసియున్నారు. కాని, మొగలు చరిత్రకారులును, సమకాలీనులగు పాశ్చాత్య వర్తకులును, శ్రీశివాజీ జీవితచరిత్రము వ్రాసిన గ్రంధకర్తలును, అక్కన్న, మాదన్నలను పేరులనే వాడియున్నారు. ఈ "అన్న" లేక "అయ్య" శబ్దము, ఆంధ్ర కర్ణాటులలో కానుపించునేగాని, మహారాష్ట్రులందు లేదు. ఇంతియగాక, వీరాంధ్ర బ్రాహ్మణులను ప్రతీతి మన దేశమునందు సంపూర్ణముగ వ్యాపించియున్నది. వీరిమేనల్లుడని చెప్పబడు గోపన్న, ఆంధ్రదేశస్థుడే గదా. వీరిరువురును అన్నదమ్ములగుదురా కాదా అను చర్చకూడ కలదు. కాని, పైన చెప్పబడిన చరిత్రలందంతటను వీరన్నదమ్ములనియే వర్ణింపబడినది. వీరిలో అక్కన్నగారు గోలకొండరాజ్యమునకు దండనాధుడు (సర్ లష్కర్) మొత్తముమీద నీయన కంటె మాదన్నగారెక్కువఖ్యాతిని సంపాదించిరి. చాతుర్యము, పాండిత్యము, స్వామిభక్తి లోనగు సుగుణములీయనయందు మూర్తీభవించెనని సమకాలికులు పొగడియున్నారు. వీరిని గూర్చిన కట్టుకథలు పెక్కులు ఆంధ్రజనులలో వ్యాపించినవి. "అక్కన్న మాదన్నలు అందలాలెక్కుట" లోకోక్తిగా పరిణమించినది.

౨

తానీషా ప్రభుత్వము.

గోలకొండ ప్రభువులగు కుతుబుషాహీకులలో అబూల్‌హస్సన్ కడపటివాడు. ఇతడు రసికాగ్రేసరుడగుటచే "తానీషా" అను బిరుదునందెను. ఇతని కాలమున (క్రీ. శ. 1672-1686) రాజధానీనగరము సమస్త కళలకును నిలయమై, భారతవర్షమునందలి వివిధప్రాంతములనుండి గాయకులను, చిత్రకారులను, శిల్పులను ఆకర్షించుచుండెను. ఎచట జూచినను, వజ్రవైడూర్యములు, రత్నకంబళములు, చీనిచీనాంబరములతో నిండియుండి, భాగ్యనగరము నామమును సార్ధకమొనర్చుచుండెను. గంజాము మండలమునందలి శ్రీకాకుళము నుండి చెన్నపట్టణమువరకును గల సముద్రతీరమంతయు నీగోలకొండ సుల్తానుల రాజ్యమునచేరి యుండుటచే,

విదేశములతోడి వర్తకవ్యాపారము చక్కఁగ సాగుటయు, అందువలని యైశ్వర్యము వీరికి దక్కుటయు సంభవించెను. గోలకొండ వారి ప్రాపకము సంపాదించి, వారి రేవు పట్టణములలో గిడ్డంగులను కట్టుకొని వర్తకము చేసికొనుటకై వలందులు, ఆంగ్లేయులు, పరాసులు సుల్తానునకును, అమాత్యులకును వెలలేని కానుకలర్పించుచుండిరి. రాజ్యాదాయము సం॥ కు 275 లక్షలు. ఈ రాజ్యమునందలి వజ్రపు గనులు ఖండాంతరములందు ప్రఖ్యాతిగాంచెను.

గోలకొండ రాజ్యమిట్లు వైభవోన్నతిముగ రూపించినను రాజ్యము నానాటికి క్షీణదశ వచ్చుచుండెను, దానికిల కారణములు లుండెను. ఉత్తరహిందూదేశ మంతయును వశము చేసికొని అవిచ్ఛిన్నముగ పాలించుచుండిన ఔరంగజేబు పాదుషా (ఔరంగజేబు) దక్షిణాపథములోని విజాపూర గోలకొండ రాజ్యములను నాశనము గావించుటకై యత్నించుచుండెను. తానీషా సౌమ్యుడు, రసజ్ఞుడు, కాని పరాక్రమశాలి కాడు. ఈతడు రాజ్యమునకు రాకపూర్వమే మొగలుసామ్రాజ్యముతో జరిగిన యొడంబడికననుసరించి, గోలకొండరాజ్యము ఢిల్లీ చక్రవర్తికి కొంతకప్పము కట్టుచును, చక్రవర్తిపక్షమున నొక రాయబారిని (ఈకాలపు బ్రిటిషు రెసిడెంటును బోలి) తమ యాస్థానములో నుంచుకొనవలసి వచ్చెను. ఈరాయబారి అనేకపర్యాయములు నిండు పేరోలగమున తానీషాను తూలనాడుచుండెను. ఎన్నటికైనను, క్రోధావేశముచే మరల నీతడు రాయబారిని అగౌరవపరచునని యు, అందుమూలముననద్దము చేసి రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొనుట కవకాశము కలుగునని యు ఔరంగజేబు ఆలోచించెను. కాని, తానీషా పరాక్రమహీనుడగుటచే, ఎట్టియవమానములనైన భరించుచు, పవిత్రముగనైన, సామంతుడవకుండైనను, రాజ్యమును నిలుపబెట్టుకొనజూచుచుండెను. నానాటికి విషయసుఖములయందాసక్తి మెండుకాగా, వానియందే మునిగి తేలుచుండెను.

సర్దారులలో కక్షలేర్పడి కొందరు మొగలుకక్ష మవలంబించి మిత్రులగుచుండిరి. భాగ్యనగరములోని సర్దారులును, వర్తకులును, ఎంతయైశ్వర్యమనుభవించినను, సామాన్యప్రజలకు తగిన శాంతిగాని, సంరక్షణముగాని లేకుండెను. రాజు స్వయముగ రాజకార్యముల గమనింపకుండుటచే, ఉద్యోగులు లంచగొండులై జనులను పీడించుచుండిరి.

3

మాదన్నపదవీరగుట

తానీషా తన ఇచ్ఛవచ్చినటుల సకల భోగముల ననుభవించుచు, రాజ్యవ్యవహారముల కొంతవరకైనను చక్కఁబెట్టుటకు మాదన్నకు ప్రధానామాత్య పదవి నొసంగెను. అక్కన్న మాదన్నలు ప్రథమమున 1666 వ సంవత్సరములో పదిరూప్యముల వేతనము మీద గోలకొండ సరదారుడగు సయ్యదుముస్తఫావద్ద గుమాస్తాగ ప్రవేశించి, క్రమముగ వృద్ధిలోనికివచ్చి, పిదప తమ యజమానియెడ ద్రోహము గావించి అతడు పదచ్యుతుడైన పిమ్మట తమ ద్రోహఫలితముగ నీయున్నత పదవుల సంపాదించిరని సమకాలీనుడును వలందు దేశస్థుడును నగు "హావర్డు" వ్రాసియున్నాడు.

మాదన్నకు 'సూర్యప్రకాశరావు' అను బిరుదొసంగబడెను. మాదన్న బుద్ధిశాలి. అక్కన్న జిత్తులమారి, దుర్మార్గుడు, తెలివితేటలు తక్కువ. మాదన్న రాజ్యపరిపాలనలో ప్రధానపురుషుడయ్యెను. సుల్తాను సమస్తవ్యవహారములును మాదన్నకే వదలి తన స్వంతఖర్చుకై డెబ్బది అయిదువేలడాలర్లు (సుమారు మూడు లక్షల రూపాయలు) తీసికొనుచుండెను. మాదన్నకు పార్సీ, హిందూస్థానీ దేశభాషలలో చక్కని పాండిత్యముకలదు. అతడు రాజభోగముల ననుభవించుచుండెను. అతడెక్కిన బంగారు పల్లకీ వీధులలో వెడలునపుడు, ప్రజలందరును ఎక్కడివారక్కడ నిలచి అతని గౌరవించుచుండిరి. అతడు పలంధుల నధికముగ నాదరించుచుండెను. అతని దర్శనభాగ్యము నాకనేకపర్యాయములు లభించెను" (హావర్డు),

"మాదన్న పంతులు మహానుభావుడు. బ్రాహ్మణభక్తికలవాడు. దానధర్మములయందాసక్తికలదు. తన గృహమునకువచ్చిన బ్రాహ్మణపండితుల నధికముగ గౌరవించుచుండెను. ప్రతిదినము లక్షజనులకు భోజనము పెట్టెడివాడు. వీరందరి భోజనమైన పిమ్మట గాని తాను భుజించువాడుకాడు. ఈనియమము తప్పక నెగ్గించుకొనుచుండెను."

(చిత్నీసుబఖరు)

పై వ్రాతలనుబట్టి మాదన్నగారి వైభవమును, సుగుణ సంపత్తియు స్పష్టపడగలవు. తనయెడ నసూయచెంది దనను పదభ్రష్టునిగావించుట కెందరో మహమ్మదీయ సరదారులును రాజకుటుంబములోనివారును, కనిపెట్టుకొని యుండినను, తన శక్తిసామర్థ్యములవలన వారి ప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలమొనర్చి జయప్రదముగ పదమూడు సంవత్సరములు రాజ్యమేలుటయే, ఈతని బుద్ధిచాకచక్యమునకు నిదర్శనముగనున్నది. సుల్తానునకును, నీతనికిని పరస్పర ప్రేమ విశ్వాసము లధికముగ నుండుటవలన కూడ అతని పరిపాలనమునకు బలము చేకూరెను.

మొగలు సామ్రాజ్యము వాతపడకుండ గోలకొండరాజ్యమును కాక, దక్షిణాపథమున శ్రీ శివాజీ స్థాపించిన మహారాష్ట్ర రాజ్యము అత్యున్నత దశ నందియుండెను. మతవిద్వేషములు మూలద్రోసి, దక్షిణాపథ రాజ్యములను గ్రింగివేయ నూహించుచున్న మొగలు శత్రువుల నెదుర్కొనుటకై ఈ మూడురాజ్యములును కలిసి పనిచేయవలెనని మాదన్నగారి పట్టుదల. తానీషాకును, శివాజీకిని సంధి సమకూర్చుటకై తన శక్తినంతను ధారపోసెను. శివాజీ దర్బారులోని "రఘునాథనారాయణపంతు"కూడ ఇట్టియుద్దేశముతోనే, మాదన్నగారిని రహస్యముగ దర్శించుటకై గోలకొండ వచ్చెను. వీరి ప్రథమసమావేశమునుగూర్చి "చిత్నీసుబఖరు"నం దిట్లు వర్ణింపబడినది.

"భాగ్యనగర రాజ్యము శ్రీశివాజీ తలపెట్టిన కర్ణాటదండయాత్రకు అభ్యంతరము కల్పింపవచ్చును. అట్లుజరుగకుండ నుభయరాజ్యములకును పొత్తు కలుపుటకై పంతు భాగ్యనగరమును సమీపించెను. అక్కన్న మాదన్నలు వజీరులై సమస్త రాజ్యాధికారమును అనుభవించుచుండిరి. వారినెట్లు కలుసుకొనుటెట్లు? మాదన్న బ్రాహ్మణ పండితుల సత్కరించునని తెలిసికొని, తాను వేషమును ధరించి, మాదన్నగారు స్నానమాచరించి జపము చేసికొనుసమయమున తక్కిన బ్రాహ్మణులతోపాటు వారియింటికి వెడలెను. అక్కడ జరుగుచుండిన చర్చలలో పాల్గొని తనప్రతిభను వెల్లడించెను. మాదన్నగారు మిగులసంతసించి "అయ్యా, మీరు మహానుభావులు ఎక్కడనుండి దయచేసినారు? మీకేది కావలయునో కోరుకొనుడు" అనెను. రఘునాథుడిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "నాకు ధనమక్కరలేదు. భూములు, అగ్రహారములమీద నాకు వాంఛలేదు. మీరు సత్పురుషులు, శాస్త్రవేత్తలు, నాలుగు గడియలు తమతో అంతరంగికముగ

చెప్ప చేయవలసెను కోరికమాత్రమేకలదు—" అప్పుడు మాదన్న రఘునాథుని రహస్య ప్రదేశమునకు తీసికొనివెళ్లెను. రఘునాథుడిట్లు నిజస్థితి తెలియపరచెను, "నేనుయాచక బ్రాహ్మణుడనుకాను, శ్రీశివాజీ మహారాజు భృత్యుడను. నా పేరు రఘునాథపంతు. కర్నాటకములో మా రాజుకు కొంతరాచకార్యములున్నవి. కావున స్వయముగా నాప్రాంతముల చూడవలచినాడు. తంజావూరికి ప్రయాణమగుచున్నాడు ఆతనికి అవసరమగునపుడు మీరును, మీకవసరమగునపుడాతడును, పరస్పరసహాయ్యము చేసికొనునట్లు మీరాజ్యముతో సంధి సమకూర్చుటకై నన్ను పంపినాడు. మీరు మతమునందాసక్తికలవారు. ఆమతమునుద్ధరించుటయే శ్రీశివాజీ పరమోద్దేశము. కావున మీరాతనికి తోడ్పడవలెను. మీ ప్రభువున కెట్టి గౌరవలోపమును లేకుండగనే, ఆతనికిని మా మహారాజునకును తమరు స్నేహము సమకూర్పవచ్చును."

" మాదన్న పంతులు రఘునాథునియెడ ప్రసన్నుడయ్యెను. రఘునాథుని మాటలును, వాదమును యుక్తియుక్తములని తోచెను. మాదన్న అదివరకే మహారాజు (శివాజీ) కీర్తి నెరింగియుండెను—రఘునాథునిగూర్చి వినియుండెను. ఇంకను అధికమైన భక్తిశ్రద్ధలతో నాతనిమాటల నాలకించి, ఆచంద్రార్కముగ తమస్నేహము వర్ధిల్లునట్లుశపథముకావించెను. ఉభయపక్షముల యాశయములును సఫలమగునటు తేర్పరచుకొనినపిమ్మట, మాదన్నగారు రఘునాథుని తనయింటనాపుకొని, ఆతనిపరివారమును (పట్టణము బయటనున్నవారిని) పిలిపించెను. శివాజీ కర్నాటకమునకు వెడలునపుడు తానీషాను చూచునట్లు నిశ్చయింపబడెను. పిమ్మట మాదన్నగారు రఘునాథుని సగౌరవముగ వీడ్కొలిపిరి"

స్వామిభక్తి పరాయణులై, తమతమ రాజ్యముల నుద్ధరించి, మొగలుశత్రువుల నెదుర్కొన యత్నించు నీ యాంధ్రమహారాష్ట్రప్రముఖుల సమావేశమును గూర్చి చదివిన నేడెవని హృదయము ఉప్పొంగకుండును ?

క్రీ. శ. 1677 సంవత్సరము జనవరి నెలలో శ్రీ శివాజీ కర్నాటక దండయాత్రకై బయలుదేరెను. తానీషాను కలుసుకొని, ఆతని వద్ద నీ దండయాత్రకు వలయు ధనమును కొంత సైన్యసహాయమును పొందుట యుండ, రెండు రాజ్యములకును స్నేహసంబంధమును దృఢపరచుటకై శివాజీ భాగ్యనగర మార్గము పట్టెను. ఆతనికి భాగ్యనగర ప్రభువును, పౌరులును నొసంగిన యద్భుత స్వాగతము నీ క్రింది విధముగ "సభాసదు" అను మహారాష్ట్రచంత్రకారుడు వర్ణించియున్నాడు.

"శివాజీ భాగ్యనగరరాజ్యపు సరిహద్దులలో ప్రవేశించినంతనే, తనసైనికులు రైతులకెట్టికష్టమును కలిగింపకూడదని శాసించెను. తనదండు విడిసిన ప్రదేశములందెల్ల, కావలసిన పదార్థములన్నియు వెల ఇచ్చి శాంతముగతీసికొనెను. దోపిడి ఏమాత్రమును లేకుండెను. ఈపద్ధతిగ శివాజీ వచ్చుచుండెనట్లు సుల్తానువిని, అతనిసైనికుల క్రమశిక్షణకుసంతసించెను. శివాజీని గౌరవించుటకు మార్గమధ్యమున నాతనికలుసుకొనదలంచెను. కాని, శివాజీ మిగుల మర్యాదస్థుడగుటచే సుల్తానున కీక్రింది విధముగ కబురంపెను. 'మీరు నాకెదురుగ రాకూడదు, మీరు అన్నగారు నేను తమ్ముడను." సుల్తాను ఈ సందేశమునువిని మిగులసంతసించెను. రాజ్యమునకు సర్వాధికారులగు అక్కన్న మాదన్నగారలు—వీరే నిజమునకు ప్రభువులు—ఎదురేగి శివాజీకి స్వాగతమిచ్చి పట్టణమునకు తోడ్కొనిచనిరి. శివాజీ ముందుగ తన అశ్వసైన్యమున కింతకును బంగారు నగిషీ పనిచేసిన జీనుల నమర్చియుంచెను. సుల్తానును చూచుటకై అతడు శుభ ముహూర్తమున పట్టణమున ప్రవేశించెను.

సుల్తాను పట్టణమంతయు నలంకరింపజేసెను—రాజవీధులు, సందులు, పసుపు కుంకుమలతో కప్పబడెను—జయస్తంభములును, పతాకములు నమర్చబడెను. కోట్లకొలది ప్రజలు శివాజీని చూచుటకై మార్గమున కిరుప్రక్కల నిలుచుండిరి. స్త్రీలు ఆరతులిచ్చి గౌరవించిరి. రాజుమీద బంగారువెండి పుష్పములు వర్షింపబడెను. రాజు అంతులేని ధనమును దుస్తులను ప్రజలకు ధర్మముగ పంచిపెట్టెను. ససైన్యముగ 'దాదుమహాల్' అను భవనము చేరెను. ఈవిధముగ పాదుషా (సుల్తాను) సందేశమంపెను. "తమరు మేడదిగి రావలదు నేనే స్వయముగ తమదర్శన

మునకై వచ్చుచున్నాను. కావున పాదుసాహేబ సాహసమునకే యుండెను. తన పరివారమును వెనుకను ఉంచుకొని (గౌరవసూచకముగ) మేడక్రిందనే యుండుమని యాజ్ఞాపించి, తాను మేడమెట్లెక్కెను. రాజును జనార్దననారాయణ, ప్రహ్లాదపంతు, సోనాజీ నాయక్ (ప్రతిహారి) బాబాజీ ఢండేరే,- కీర్తిగ్గురు మాత్రమే సౌధమున ప్రవేశించిరి. పాదుసా వేగ స్నేహపూర్వకముగ శివాజీని కౌగిలించుకొనెను.

ఇరువురును ఒక్కపీఠమునే యధిష్ఠించిరి, పాదుసా, రాజు, మాదన్న పంతులు, ముగ్గురు మాత్రము కూర్చుండిరి. తక్కినవారందరును నిలుచుండియుండిరి. ప్రభువు లిరువురకు నన్యోన్య ప్రేమాతిశయ ముండెను. వారు సంభాషింప మొదలిడిరి. పాదుసా జనానాలోని కాంతలు కిటికీ కంతలలోనుండి శివాజీరాజునుజూచి మిగుల నాశ్చర్యమునొందిరి. పాదుసా మిగులకోర్కించి మూడు గంటలు శివాజీ వీరకృత్యములగూర్చిన కథల వినుచుండెను. రాజునకును, అతనిపరివారమునకును మణిభూషణములు, వస్త్రములు, అశ్వములు, గజములు, నొసంగి వీడ్కొలిపెను. రాజును, పాదుసాయు మేడ మెట్లు దిగిరి. రాజు తన విడిదికి వెడలెను.

అట్లు మరలివచ్చునపుడుకూడ ప్రజలకు ధర్మము చేసెను. అతను తన్ను వీడిన పిమ్మట, పాదుసా శివాజీ సదభిప్రాయముకలవాడని సంపూర్ణముగ విశ్వసించెను. మాట ప్రకారము తన్ను రక్షించెనని తెలిసికొనెను. ఇట్లు వితర్కించి, ప్రహ్లాదపంతును (శివాజీపక్షమున తానీసా దర్బారులోనున్న రాయబారి) బహుమానము లొసంగుచు "నీవు మర్యాదస్థుడవు" అనెను. ఇట్లాగని బహూకరించి శివాజీయొద్దకు పంపెను.

మరునాడు మాదన్నపంతు తన ఇంటికి విందునకై తోడ్కొనిపోయెను, తన తల్లిగారిచే భక్ష్యములను వండించి, అక్కన్న మాదన్నలు శివాజీవద్ద కూర్చుని అతను భోజనము చేయుచుండ సగౌరవముగ చూచుచుండిరి. రాజు పరివారములోని వారందరికిని కూడ విందుగావింపబడెను. అక్కన్న మాదన్నలు రాజునకును వారందరకు భూషణములు, వస్త్రములు, గుఱ్ఱములును నొసంగి, వారి విడిదికి తీసికొని పోయి దిగబెట్టిరి.

"పాదుసా మాదన్నను పిలిపించెను. వారిరువురును, సంప్రదించి శివాజీకి కావలసినన్నియు ఇచ్చి తృప్తిపరుపవలెనని తీర్మానించుకొనిరి. ఇట్లునిశ్చయించి వారొకనాడు శుభముహూర్తమును ఏర్పరచి రాజును రెండవసారి పేరోలుసకై పాదుసా సౌధమునకు ఆహ్వానించి అతనికి అంతులేని నగలను మణిభూషణములను గుఱ్ఱములను ఏనుగులను ఇచ్చిరి. అంతట భాగ్యనగర పెద్దలను రాజ సౌధముపైని డాబామీద కూర్చుండి తన ప్రధానోద్యోగుల ప్రణామము స్వీకరించి వారిని యథోచితముగ సత్కరించిరి. పాదుషా ఇట్లనెను 'మీరు నాకు సర్వకాలములయందును తోడ్పడవలెను' స్నేహసంబంధ మిట్లు దృఢపరచి శపథము గావించి రాజును వీడ్కొలిపెను "మీకు ఇవ్వనిశ్చయించిన కప్పము తప్పక ప్రతి సంవత్సరమును చెల్లించుచుండెదను. మీపక్షమున ఎల్లపుడును ప్రహ్లాదపంతును నా సన్నిధి నుంచగోరెదను,, అనెను. శివాజీ పిమ్మట తనవిడిది కేతెంచెను. భాగ్యనగర ప్రధానోద్యోగులు శివాజీకి కొంగ నటిపిరి. ఈవిధముగ నాగడీనగరమున నెలదినములు గడపెను. అచ్చట స్వీకరించిన ధనమును ఆహార పదార్థములను తీసికొని ససైన్యముగ జింజి వైపు ప్రయాణమయ్యెను. త్రోవలో శ్రీశైలేశ్వరుని సేవించెను. అది రెండవకైలాసమని ప్రశంసించెను"

ఈ సంధి ననుసరించి గోలకొండ ప్రభుత్వము సంవత్సరమునకు లక్ష హొన్నులు (సుమారు 5 లక్షల రూప్యములు) చెల్లించవలయును. శివాజీ గోలకొండ రాజ్యమును శత్రువుల నుండి రక్షించుచుండవలయును. 1680 సం॥ లో శివాజీ కీర్తిశేషుడైనను అతని కుమారుడగు శంభాజీతో మరల నీపద్ధతినే సంధి కావింపబడెను.

౫. మొగలు దండయాత్ర.

[మాదన్న మరణము.]

దక్షిణాపథ రాజ్యములను జయింప ఔరంగజేబు స్వయముగ ప్రచండసైన్యముతో బయలుదేరి, 1684 సం॥ న బిజాపురమును ముట్టడించెను. ఒకవైపున మహా

రాష్ట్రప్రభువగు శంభాజీయు, మరొకవైపు గోలకొండ సైన్యములును విజాపురమునకు సాయము చేయుచుండిరి. తనకు కప్పము కట్టు సామంత రాజ్యమైన గోలకొండ ఇట్లు బహిరంగముగ శత్రుపక్షమవలంబించుటచే ఔరంగజేబు ఆగ్రహపూరితుడయ్యెను. విజాపురమునకు సాయము పంపు ప్రయత్నమును సంపూర్ణముగ నాశనము చేయుటకై, తన పెద్ద కుమారుడగు షాఅలమును గోలకొండను ముట్టడింప నంపెను.

గోలకొండ సైన్యములు "మాల్ఖెడు' అను మాన్యక్షేత్రము వద్ద వీరి నెదిరించి పెక్కుదినములు గోలకొండపైకి రానీయకుండ నాపగలిగెను. ఈ యుద్ధములో మాదన్న మేనల్లుడగు "యజ్ఞన్న"—ఈతనికి "రుస్తుమురావ' ను బిరుదు కలదు—మిగుల పరాక్రమముతో పోరాడి అనేక గాయముల నొందెను. కాని. చిరకాలమునుండియు దక్షిణాపథ రాజ్యముల దౌర్బల్యమునకు ముఖ్యకారణమగు అంతఃకలహమే నేడు ప్రబలమై యుండెను. గోలకొండ ప్రధానసైన్యాధ్యక్షుడగు మహమ్మదు ఇబ్రహీమునకును, అతనితరువాత నాయకుడగు షేకు మిన్హాజునకును మనస్పర్థలెక్కువై ఇబ్రహీముశత్రుపక్షమవలంభించెను. ప్రధాననాయకు డట్లు ద్రోహి యగుటవలన సైన్యములు చెల్లాచెదరై హైదరాబాదు వైపు పారిపోయెను. మొగలు సైన్యములు నిరభ్యంతరముగ హైదరాబాదు మార్గమున నచ్చుచుండెను

రాజధాని నగరమును కాపాడుటకు ఇంకను బలువురు సేనానాయకులును, భటులును ఉండిరి. కాని తానీషా వీరిలో నెవ్వరిని నమ్మవలెనో నిశ్చయింపలేక పిరికివాడై హైదరాబాదును వదలి గోలకొండదుర్గములో దాగికొనెను. మాదన్నగారీపద్ధతి మిగులప్రమాదకరమనియు, దుర్గములో దాగుకొని ముట్టడికి లోనగుట కంటె, ముందునున్న నోరుగంటికి పోయి నూతన సైన్యములను, వస్తుసామగ్రిని రాజ్యమునందలి సమస్తప్రాంతములనుండి స్వేచ్ఛగ సేకరించుకొనుచు, గోలకొండ దుర్గరక్షకులకు సాయమొనరించుట యుత్తమ మనియు, బోధించెను. కాని, పిరికిపందయగు తానీషాకీ పద్ధతి రుచింపలేదు.

ప్రభువు గోలకొండకు పారిపోవుటతోడనే, ప్రజలును, సరదారులును, భీతిల్లి నలుదిశల పారిపోవ జొచ్చిరి. మొగలులు హైదరాబాదు ప్రవేశింపక పూర్వమే, గోలకొండ దుర్గము ముట్టడింపకపూర్వమే దోపిడిగాండ్రు స్వేచ్ఛగ నీ భాగ్యనగరమున బ్రవేశించి కొల్లగొట్ట నారంభించిరి. మహదైశ్వర్యమునకు నిలయమైన నగరము దిక్కులేని దివాణమై, తన ధనరాసులను, దివ్యభవనములను బందిపోటువారి కప్పగించవలసిన గతిపట్టెను.

షా అలమ్ నగరమున ప్రవేశించి గోలకొండ ముట్టడి నారంభించెను. ఎట్టిషరతులకైనను ఒప్పుకొని, సంధి చేసికొనవలెనని తానీషా వాంఛించెను. క్రమముగ వాని సరదారులనేకులు మొగలులలో కలిసిపోయిరి.. ఔరంగజేబు ఈ క్రింది షరతులనువిధించెను.. 1. లోగడ బాకీలక్రింద 120 లక్షలరూప్యములిచ్చుట- 2. ఇకముందు ప్రతి సంవత్సరమునకు 10 లక్షలు చెల్లించుట. 3. మాల్ఖెడు ప్రాంతమును వదలుకొనుట. 4. అన్నిటికన్న ప్రధానముగ అక్కన్న మాదన్నలను పదచ్యుతుల కావించుట. తానీషా చేసినతప్పు లన్నిటిలోను హిందూ మంత్రులకు రాజ్యమిప్పించుటయే యెక్కువగ నౌరంగజేబుతలంచెను. కాఫరులకు

గౌరవ మొసంగిస తుచ్ఛుడని తూలనాడెను. ఈ షరతుల కంగీకరించినను, చివరవరకును మాదన్నను వదలుకొనుటకు తానీషా సంశయించుచుండెను. కాని, మహమ్మదీయ సరదారులును, జనానాలోని రాణులును, మాదన్నగారిమీద ఈర్ష్యచేతను ఆయనను చంపినచో సులభముగ సంధి సమకూడి గోలకొండరాజ్యము కొంతకాలమైనను నిలచియుండుననను నూహాచేతను మాదన్నను చంపుటకు కుట్ర కావించిరి.

1686 సం॥ మార్చినెలలో నొకనాటి రాత్రి, మాదన్నగారు తానీషా సముఖము నుండి మరలివచ్చునపుడు, గోలకొండ వీధులలో అనేకమంది మహమ్మదీయ బానిసలు పైబడి పల్లకీలోనుండి లాగి వధించిరి.

ముగింపు.

మాదన్నతో పాటు అక్కన్నగారు చిత్రవధ కావింపబడిరి. "కత్తి గంటముల యందసమాన ప్రజ్ఞానిధి" యని పేరొందిన వీరి మేనల్లుడు రుస్తుమురావును ఇంటివరకు తరిమిచంపిరి. వీరి దివ్యహర్మ్యములను దోచుకొనిరి. అక్కన్న మాదన్నల శిరస్సులను. తానీషా రాణులు, ఔరంగజేబు శిబిరమువరకు పంపిరి. ఔరంగజేబు తృప్తినొంది, తాత్కాలికముగ సంధికావించి, గోలకొండ ముట్టడి నాపెను.

కాని, మాదన్నగారి మరణమువలననైనను, గోలకొండ రాజ్యమునకు విపత్తు తప్పలేదు. బీజపురమును జయించినవెంటనే మరల చక్రవర్తి గోలకొండపై దాడువెడలి తానీషాను ఖైదీగా గొనిపోయెను. (1686 శెప్టెంబరు) ఇంతటితో గోలకొండ రాజ్యము అంతరించెను.

ఇన్ని వత్సరము లుత్తమాధికారము వహించిన మంత్రిశేఖరుడు బలవన్మరణ మొందుచుండ, నాతని రక్షింప యత్నించినవారు కాని, దుర్మార్గులగు నాతని హంతకుల శిక్షింపనెంచినవారు కాని లేక పోవుట, మిగుల వింతగ కాన్పింపకపోదు. ఈ విషయము నంతను సమగ్రముగ పరిశీలించిన " యదునాథ సర్కారు " గారిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

"ప్రభుత్వమునకు పశు బలమే మూలాధారమను విషయ మాయన గ్రహించలేదు. పాదుషాపట్ల తనయెడ నెంత భక్తి విశ్వాసము లున్నను, వెనుక తనకు అంతగ గొప్పసైన్యము లేనిచో, తన పదవి చంచలమనియు, అధికారము నిజమునకు బూటకమనియు, నీత డెరుగడు. చిరకాలము నుండి యణగ ద్రొక్కబడుటచే, గోలకొండ రాజ్యపు హిందువులు ఆత్మ సంరక్షణ శక్తిని గోల్పోయిరి. తాను పదవియందున్న పది సంవత్సరములును తన ప్రజల నుద్ధరించుటకెట్టి యత్నమును మాదన్న గారు కావింపలేదు. ఈ కారణముల వలననే, నీచమగు చావు చచ్చెను. పగ తీర్చుకొనువారు లేరైరి."

మాదన్నగారు మంత్రియగుటకు పూర్వమనేకవత్సరములనుండి ఒకవైపు మొగలుల దాడివలనను, మరొక వైపున నంతఃకలహముల వలనను క్షీణదశకు వచ్చుచున్న గోలకొండ రాజ్యమును, పరాక్రమ హీనుడును చంచల చిత్తుడును నగు సుల్తాను పరిపాలన క్రింద నేదో విధముగ నిలువబెట్టుటకే మాదన్నగారి శక్తినంతయు వినియోగింప వలసి వచ్చెను. సాధారణ స్థితిగతులందువలె, సావకాశముగ ప్రజోద్ధరణకును, తన పదవిని నిలుపదగు సైన్యమును సేకరించుటకును, ఆతడు యత్నింప వీలు లేకపోయెను.

మాదన్నను తానీషాయే చంపించెనని కొంద ఱభిప్రాయపడియున్నారు. అది పొరపాటు. చివరవరకును మాదన్నగారిని గౌర

వించుచునే యుండెను. ఆయనను పదవినుండి తొలగించుట కెంత మాత్రమును నిచ్చగింపకుండెను. సర్దారుల కుట్ర ఫలితముగ నకస్మాత్తుగ మాదన్నగారు ప్రాణముల గోల్పోయిరి.

తన శక్తి సామర్థ్యములచే దక్షిణాపథ రాజకీయరంగమునందు ప్రధాన పురుషుడని పేరొంది, తన పదవిని స్వలాభమునకై గాక, రాజ్యకళ్యాణమునకే వినియోగించిన, మాదన్నగారు భారతీయులకు చిరస్మరణీయులు. పెక్కు శతాబ్దములనుండి ఆంధ్రదేశచరిత్రకు వన్నె బెట్టిన మంత్రిపుంగవుల పరంపరలో తిమ్మరుసు తరువాత, మాదన్నగారే ప్రఖ్యాతుడు.

రాధిక.

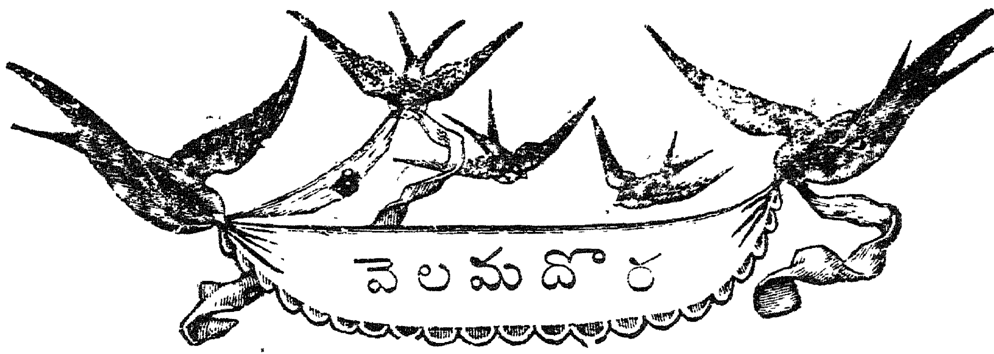
[చిగురుపాలు శేషగిరిరావుగారు.]

ఉ॥ తావులనీను చెంగలువదారుల, పూవులురాలు క్రేవలన్,
మావులనీడలన్, వికచమల్లిక లిమ్ముగబూయు చోటులన్
గోవుల దోలుచున్నడచుకొండిక లింటికి జేరువేళలన్,
రావదియేలరా, విబుధ రంజిత! వేణువునూదు కొంటకున్॥

ఉ॥ జేగురుసంజలన్, విమలశీకర సంచయ శోలి కాలవల్
న్నూగుచు, మోడ్పుకన్గవలనున్న మరాళద్వయంపుబోలికన్
వాగుల పొంతలన్ మెరయువాలుకలో విహరించుగోరికన్
రాగ, నుపేక్షసేయదగురా? యదురాయ! కృపావిహీనతన్॥

ఉ॥ వెన్నెలరేల నీయిసుకవెట్టిన లంకల గ్రుమ్మరిల్లుచో
సన్నుతలీల నీచరణసారసముల్ కనుగందునంచునా
సన్నసుమోహరాగము వెసన్నలదం దలపూనియుంటి నా
మన్ననబొందనేమిటికి మానితివోయి కుమారగాయకా॥

కవిసోదరులు

పువ్వాడ శేషగిరిరావు. చోడవరపు జానకిరామయ్యగార్లు.

"వెలమవీరులు ఖడ్గముల్ విరిచి నిలువఁ
గోట దఱియంగ నెవనికి గుండెకలదు?
కలదుగాకేరు మఱలిపోఁగలరు దఱిసి
తాండ్రపాపయ ప్రాణముల్ దరలు దనుక."

అనుకొంచున్ వెలమప్రభుండు దన శస్త్రావాసమం దాయుధా
లను సైసేయుచునిల్వ రావునరపాలాధీశు డంపిపగాఁ
జనుదెంచెన్ మనుజుం డటన్న నుడి చూచాయం జెవిం జేరె; నా
తనికిన్ మోదము సంభ్రమంబుఁ బెనుపన్ ద్వారంబుచక్కన్ జనెన్.

తనవంక కరుగుదెంచెడి మనుజుని ముఖలక్షణములు మ్లానములై యుం
డినఁగని కడుఁదత్తరమందిన మది బొబ్బిలి తెలుఁగు దెలుపంగోరెన్

అడిగినఁ దాల్మిఁబాసి హృదయంబున రేగు దవాగ్నియొక్కమా
రడరగ నిట్టులన్ బలికె "నక్కట! ఏమని చెప్పువాఁడ, నో
రొడయడ! రామరాజు మన యూహ నెఱింగి మహోక్కదారి ము
ట్టడికి ననంతసైన్యము హుటాహుటిఁ దెచ్చెను; తెచ్చినంతటన్

రంగభూజానియున్ సమరంబు నిశ్చయంబటంచును సైన్యమాయత్తపఱచి
వైరి నిర్మూల నోద్యోగ పరతఁ దఱిలి దుర్గరక్షణభారమ్ము తొడరిపూనె.

కొన్ని దినాలు కాచె మనకోట; నరాతులు లెక్కకెక్కువై
యున్నను—సైన్యమందుగల యోధులు నాటికి నాటికిన్ నశిం
పన్—నవలాజనంబు తమ మానధనమ్ములు దక్కవన్న శం
కన్—నవవహ్నికీలలకుఁ గాయములాహుతిఁ జేసిరొక్కటన్

పొడసూపి పైకిసాగెడి నాల్కలంబోలు నురువు మంటలు మేనియురువులార్ప
పసిమ గాఁగ్రమ్మి యంధత్వమ్ముఁ జేకూర్చు పొగపింజ రూపమ్ము పాలుపడఁగ
కణకణలాడు నెఱ్ఱని నిప్పుకుప్పలు సౌందర్య మహిమ భస్మమ్ము సలుప
ఎడనెడ గర్జించు సడి శ్రోత్రముల దూఱి "బలిచాల" దన్న సవ్వడిని దెలుప

చితులఁదఁ గొల్పఁబడిన వంశీనినాద ములను ప్రతినాతి కాహ్వానముల నొసంగ
మానరత్నము భారానతానన యయి అగ్నిఁ జొరబడి చేసెనాత్మార్పణమ్ము.

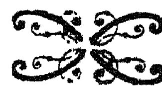
అంతన్ వీరులు విక్రమించి పటుశౌర్యాటోప విస్రంభులై
రంతన్ భూనభముల్ దిశల్ వణకువారన్ - శాత్రవానీకముల్
చెంతన్ నెత్తుటఁ దోఁగ — ఘోరరణకేళీలాలసత్వమ్మునన్
స్వాంతమ్ముల్ జివురింప — భూతబలిఁ జేయన్ సాగిరొక్కుమ్మడిన్

ధరరాలెడి శిరములును దొరలాడెడి పీన్గుపెంటఁ దోఁగెడి తనువుల్
చిఱువెచ్చ నెత్రుటేఱులు కరమున్ భీకరముఁగాఁగఁ గదనము పొలిచెన్.

అది మహాభీకరమ్ము — దినాంతవేళ,
నంధకారమ్ము దిశలెల్ల నావరింపఁ
గెలన నక్కలుఁ గూయ — మార్పలుఁ జవులు
భూతగణములు కలలంపు బువ్వఁ గుడుచు.

* * * * *

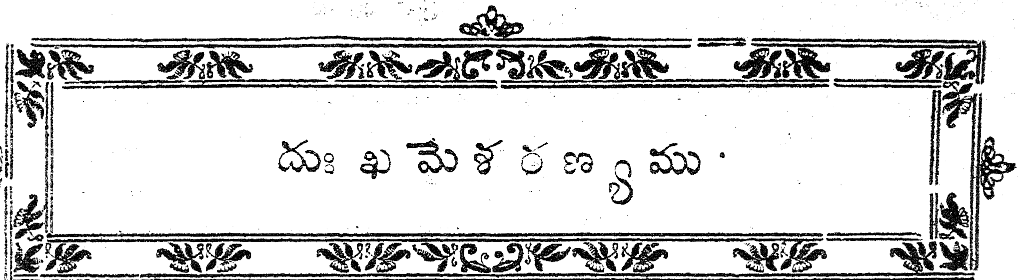
(సశేషము) "కవిత" నుండి

పుష్పమాల

జంధ్యాల శివన్నశాస్త్రి గారు

మ॥ సరసంబై కరుబాత సంతత లసత్సౌరభ్య సౌభాగ్యమై
స్ఫురదుద్యత్సుమనోవికాస ఘనమై శ్రోత్రామితానంద కృ
ద్వర ధీరాళి మనోజ్ఞగీత రచనా వైచిత్ర్యముల్ గల్గి యీ
ధర శోభిల్లుతఁ బుష్పమాల రసవత్కాంత ప్రదేశమ్ములన్॥

ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావు బహద్దరు జమీందారుగారు

ఇదియె ప్రేమవిపంచి వాయింపుమనుచు
చేతనిడితి యానంద సంసిద్ధికొఱకు
బహుళతంత్రీమనోహరత్వమునుగాంచి
వీణమొరయింపబోవ, నావ్రేళ్లుతగిలి
తీగలన్నియు తెగి శ్రుతులాగిపోయె.
దుఃఖమెశరణ్య మయ్యెగదోయినాథ!

* * * *

అవిరళానంద మాత్మసౌధాంగణముల
పూలతోటల నిదురింప బోవనే ని
శీథిమధ్యాహ్న దివ్యనిద్రితివినాక
అడుగు కదలింపగా దీపమాఱిపోయె
తారకలు రాలె మేఘసంతతులు మూగె
దుఃఖమె శరణ్య మయ్యెగదోయి నాథ!

* * * *

ఎంతో ఆయాసపడి బొబ్బలెక్కకాళ్ళ
కఱకురానేల నడచి నీ కరుణావార్ధి
రత్నముల ఆసనే దేవులాడినాను
నత్తగుల్లలెకాని రత్నములురావు,
దుఃఖమె శరణ్యమయ్యెగదోయి నాథ!

ఉదధి

యామర్తి సూర్యప్రకాశరావుగారు

౧

గగనమను కన్య, వక్త్రవికాసములకు
యంబుధీ దర్పణశ్రీల నాశ్రయింప
జేసి, బింబసాదృశ్య మీక్షించుకొనగ,
స్వచ్ఛ సాంధ్యరాగోస్మిత చకితమయ్యె!
అచటకు సఖులతోఁ గొందరరిగినారు
ప్రణయరాగాభిలాష విభ్రాంతచిత్త
లరిగినారు కొందరబల లనుసరించి
వివిధ కామ్యార్థ మితరులు వెడలినారు!
అఖిల సమ్మోద నిలయ బ్రహ్మాండవలయ
మందు నాకేవి కనిధానమగు ప్రభాతి!
ఆప్త సఖులు లేరు "హృదయమపహరించి
దాసు నిగజేసుకొనగల్గు తరుణి లేదు!!
నాదు నేనె యాప్తుండుగా నైతి గాని
యార్ద్ర హృదయాంతరంగుండ నగుట జేసి
హర్షసాగరమందు నేనాడుకొందు
సరసిలోని జనముపైని జలజవిధము!
హృదయ నీరంధ్ర శోకము నెప్పుడైన
నిర్ఝరీవిధమున నశ్రునిబిడమొక్క
సారి ప్రవహింపజేసి, విచారపంక
సంకలిత భారమునుఁ గడుగఁ జాలనొక్కొ!
ఈ యధికతర భారమ్ము నెవరితోడ
చెప్పికొందును నేను నిశ్చింతగాను?
జన్మపద చిహ్నముల వెంట జావునడచు
అప్రియముల సూత్రమ్ము ధేయమ్ము నాకు!

౨

సైకతస్థలి విశ్రమించంగ నేను
అంబుకణజృంభణాధిక్యమశ్రువిధము
వీచికలు వెదజల్లుచు విపులముగను
"ఉంటి నేనొక భాగ్య" నంచుదధిఁ బలికె!

* * *

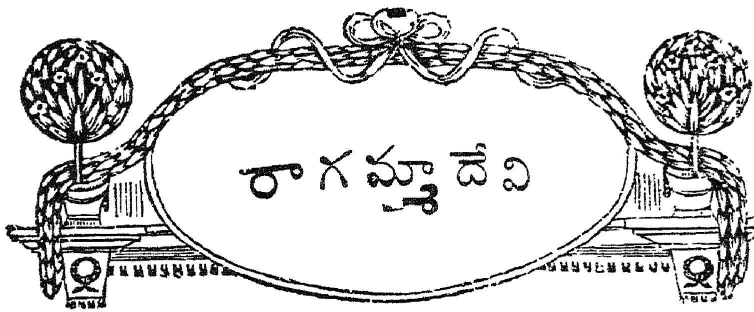
నేను

ఏల నవిరళదుఃఖాగ్నికీల కోష్ణ
వృష్టిలో, దగ్ధ హృదయవై, పుష్కై తల్లి..
ఇట్టి ముక్తాశ్రులు విడువ నిచ్చనీకు!
ఎంత నారోగ్య శిథిలమో యెఱుగ లేవె!!
దివ్యదిక్పాలకాసాధ దీప్తులన్ని
త్వద్ధృదయరోదనప్రతిధ్వనులతోడ
నంతిపుర కాంతలుభయ విభ్రాంతమొంద
ఏల, గంపింప, జేయ యత్నింతువీవు?
ఆణిముత్యములకు నీవె నాలయమ్ము
కలిగె శ్రీదేవి జన్మమీ గర్భమందు:
గంటివిష్ణుకామ్యార్థిప్రదా కల్పతరువు:
దేవి! ఒసగితివి క్షీరధేనువొకటి!
త్వద్విభులగర్భమందు నుద్భవమునొంది
దేవదేవుని చేయి శ్రీ చేకొనియె!
స్వచ్ఛగర్భంబునఁ బుట్టి చందమామ
తారకాధినాథుడగుచుఁ దనరుచుండె!!
కలదు భాగ్యమైశ్వర్యంబుఁ గలదు దేవి!
ఉడుపతివి విష్ణుదేవుని ప్రాపు నీవు:
తారకాకోమలస్మితదాస్యమబ్బె;
ఇంక నేడ్వంగఁ గారణమేమిఁ గలదు!

ఉదధి

జన్మపావనరహితనై జగములోన
జీవితవిధానమెట్లు నే చింతపడలి
గడుపవలయునో తెలుసుకోఁగలుగకుంటి,
అదియె రోదనధ్వనులను నాలయమ్ము.

ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు
(సారస్వతసమాజము)

క్రీస్తుశకము 712 వ సంవత్సరమున మహమ్మదుకాసీము సింధుదేశముపై ఎత్తి వచ్చెను. గోమాంస భక్షకులగు మహమ్మదీయులు రాజ్యస్థాపనాశక్తితో కర్మభూమియగు హిందూదేశమున కాలిడుటకిదియే తొలిసారి. సింధుదేశాధిపతి దాహిరు రాజపుత్రసేనలగూర్చుకొని కాసీమును నెదిరించి వీరస్వర్గ మలంకరించెను. సేనాని చనిపోవుటచే హైందవ సైనికులు మహమ్మదీయులతో నిభాయించలేక పలాయనులైరి. అప్పుడు దాహిరు రాజసోదరి స్త్రీబృందముతో చిచ్చుఱికి మానము కాచుకొనెను. నాడు దాహిరురాజు సోదరి రాజపెట్టినచిచ్చు మహమ్మదీయుల విక్రమధాటితోబాటు సింధునదీప్రాంతమునుండి హిందూదేశమున నలుమూలలు వ్యాపించి మఱి పదిశతాబ్దములకు గాని చల్లారినది కాదు. వేదయుగమునందు యాగహవిస్సులతో దృప్తుడైన అగ్నిహోత్రుడు మహమ్మదీయ యుగమున మానధనులగుహిందూ మహిళాలలామల దేహాహుతులతో దీప్తుడైనాడు. ఆశతాబ్దములలో సేతుశీతనగరవ్యాప్తమైన భరతవర్షమున నెందఱో మానవతీమణులు, మానసంరక్షణార్థము తమ ప్రాణములను నగ్నిదేవున కాహుతినిచ్చిరి. అట్టివారిలో ఆంధ్రరమణి రాగమ్మయొకతె.

రాగమ్మ గొట్టుముక్కల భగవాను రాజు కొమార్తె. ఆమెకు రాఘవమ్మయను నామాంతరముకలదు. ఆమె పెద్దాపుర సంస్థానాధిపతియైన వత్సవాయి రాయప రాజునకు పట్టమహిషి. పెద్దాపుర సంస్థానపాలకులందు రాయపరాజు నామముధరించినవారిలో నితడు రెండవవాడు. విక్రమాటోపములు మెఱపించి యీతడు దండరాయపరాజు అను బిరుదమందెను. రెండవ రాయపరాజు క్రీ॥ శ॥ 1688 వ సంవత్సరములో సంస్థానాధిపత్యము వహించెను. ఆతని ధర్మపత్ని రాగమ్మయందు తిమ్మరాజు, బలభద్రరాజు, సూరపరాజు ముగ్గురుపుత్రులబడసెను అందుమూడవసూరపరాజు పాలుతాగు పసితనముననేఇహలోకమువీడెను.

రాయపరాజు ఇరువదియైదు సంవత్సరములు రాజఱికముచేసి క్రీ. శ. 1714 వ సంవత్సరమున దేహము చాలించెను. ఆతడు మరణించునాటికి తిమ్మరాజు, బలభద్రరాజులు మిక్కిలి పిన్నవారు. జ్యేష్ఠుడైన తిమ్మరాజునకే అప్పటికి పదిసంవత్సరములు నిండి రాలేదు. అట్లగుట తల్లి రాగమ్మ తిమ్మరాజునకు బట్టాభిషేకము గావించి; తానేమంత్రి దండనాథాగ్రణుల సాయమున రాజ్యకార్యముల నిర్వర్తింపుచుండెను.

రాగమ్మ స్వయము క్షత్రియరమణి. ఆపై రాజకార్యధురీణ. విశేషించి రణశూరులైన మన్నెదొరలును వీరవిక్రములైన క్షత్రియసింహులును ఆమెను కొలిచియుండిరి. అట్టిచో ఆమె సంస్థానపరిపాలనము జనరంజకముగ శత్రుభయంకరముగ సాగినదని వేఱె చెప్పవలయునా? దక్షతతో రాగమ్మగారు సంస్థానవ్యవహారములను కొంతకాలము చక్కబెట్టి తిమ్మరాజు చేతికందివచ్చుట తోడనే యాతనికప్పజెప్పెను. తిమ్మరాజును తల్లియందలి గౌరవముచే సకలకార్యములందును ఆమె సలహాపుచ్చుకొని వ్యవహరించుచుండెను.

ఇది ఇట్లుండగా హైదరాబాదు నవాబు కమ్రుద్దీను అసఫుజా రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము సర్కారులకు సుబేదారుగ అన్వరుద్దీనును నియమించెను. ఆసర్కారులందలి జమీందారులు ఈయవలసిన కప్పములు బాకీపడియుండ వానిని వసూలుచేయుటకు అన్వరుద్దీను తనతాబేదారైన రుస్తుంఖానుని క్రీ॥ శ॥ 1732 లో పంపెను. రుస్తుంఖానునకు హాజీ హుస్సేను అను నామాంతరము కలదు.

రుస్తుంఖానుడిట్లు మహలక్కరు అధికారము అనగా సైన్యాధిపత్యము స్వీకరించి వచ్చుచుండగా నాతని నెటులైన రాజమహేంద్రవరము సర్కారులో కాలిడకుండ జేయవలయునని మొగలతుర్తి కలిదిండి రామరాజును, నూజవీటి సుబ్బన్నయు నేకమై సేనలకూర్చుకొని రెండు మూడు మారు లేలూరువద్ద నాతనిదాకిరి; కానిపరాజితులై పలాయనులై శరణార్థులై పెద్దాపురమువచ్చి చేరిరి.

ఎవిరి మహాక్రూరుడు. మాయావి, ముష్కరతురుష్కుడు. శరణార్థులై వచ్చినవారు ఖానునితో కదనమున ఓడి వచ్చినవారు. అట్టిచో వారికి అభయహస్తమిచ్చి చేరదీయుట కోరి యుద్ధముకొని తెచ్చుటయే. అయినను రాగమ్మ ధైర్యసాహసములు గలిగిన క్షత్రియరమణి యగుటచే నందులకు జంకక వారిని నిలువుడనెను. పిఠాపుర పాలకుడైన రావు వేంకటకృష్ణారావు కూడ వీరితో కుమ్మక్కు ఆయెను. వీరందఱును ఏకమై రుస్తుంఖానుని గోదావరి దాటిరాకుండ జేయవలెనని యోచనలు చేసి బలములను కూర్చుకొని యుద్ధమునకు సిద్ధపడిరి.

ఇంతలో ఖానుడు గోదావరినిదాటి రాజమహేంద్రవరము వచ్చెను. ఒకనాటిగా గూడిన సంస్థానాధీశ్వరుల సైన్యములు 1734 వ సంవత్సరములో తురుష్క సైన్యాధిపతితో తలపడెను. ఈపట్టుకూడవిజయము రుస్తుంఖానునిదే అయినది. అప్పుడు చేయునదిలేక రామరాజు, సుబ్బన్న, రావు వేంకటకృష్ణారావును తోటపల్లి మన్యములకు బాఱిపోయిరి.

తన్నెదిరింప రామరాజాదులకు రాగమ్మ సైన్యసాహాయ్యము చేసెగదాయనుకొని ఖానుని మనమున జాగరితమగుచుండెను. అందులకు రాగమ్మకేదైన తగినశాస్తిచేయవలయునని రుస్తుంఖానునితలపు. పెద్దాపురసంస్థాన మప్పటికి మహమ్మదీయులకు లోబడియుండని స్వతంత్ర సంస్థానమగుటచే సర్లష్కరుడు నల్లేరుమీద బండిగా ఏమియుచేయలేకపోయెను. శౌర్యజీవులగు క్షత్రియులును, మన్నెదొరలును, కోటలో

అంతరాని అగ్నిహోత్రములవలె విక్రమించియుండుటచే బోరాయించి పెద్దాపుర దుర్గము ముట్టడించుటకు వీలులేదు. ఖానుడీసంగతి సందర్భములు పర్యాలోచించుకొని వంచించి పెద్దాపురమును సాధించి స్వాధీనము చేసుకొన తలపెట్టెను. అందుకై ఆతడు రాజమహేంద్రవరమునుండి సేనల కదలించుకొని పెద్దాపురమున కరిగి పశ్చిమమునకున్న పాండవుల వారి మెట్టపైనందు విడిసి రాయబారములు నడపప్రారంభించెను.

రాగమ్మాదేవి తొలుత రుస్తుంఖానుని నమ్మలేదు. అతని రాయబారములందలి కుటిలసంకల్ప వాసన ఆమెకు సోకినదేమో? నమ్మకము పుట్టించుటకై రుస్తుంఖానుడు తనపుత్రుడగు నూరుద్దీను హుస్సేనుఖానుని రాయబారిగా చేకొనెను. నూరుద్దీను కొంతకాలము పెద్దాపురమున వత్సవాయివారి కొలువులో నౌకరీచేసిన వాడగుటచే అతని మాటలు రాగమ్మ విశ్వసించునని రుస్తుంఖానుడు ఆలోచన చేసెను. తండ్రిస్వభావము పూర్తిగ నెఱిగిన నూరుద్దీను హుస్సేను ఆతనిని మొదట నమ్మలేదు. అందుపై రుస్తుంఖానుడు న్యాయము తప్పనని కత్తిపట్టుకొని ప్రమాణము చేసెను. అప్పుడు నూరుద్దీను హుస్సేను నమ్మి రాయబారము నడిపినాడు.

“మీ సంస్థానము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. ధర్మపరిపాలనకు పెట్టినది పేరు. అట్టి మీ సంస్థానమును మీకు స్థిరపరచుటకు మేమెవ్వరము? ధర్మదేవతయే మీకు స్థిరపరచియున్నది. ధర్మప్రభువులగు మీ కుమారుల నొక్కసారి బేటికి పంపినచో వారి దర్శనము చేసికొని ధన్యులమగుదుము. మేముకూడ వారితో మైత్రిపాటించి సంస్థానమును స్థిరపఱచి వెడలిపోగలము.”— అని నూరుద్దీను హుస్సేను తండ్రి మాటలుగా రాగమ్మాదేవికి మనవిచేసికొనెను. నూరుద్దీను హుస్సేను ముఖమునుచూచి రుస్తుంఖానుని మాటలయందు సంపూర్ణవిశ్వాసముంచి రాగమ్మ నమ్మినబంటు అయిన చల్లా పెద్ది అనువానిని మఱియు నిరువురు ముగ్గురు అనుచరులను మాత్రమే గౌరవపరివారముగ తోడిచ్చి తనకుమారులను రుస్తుంఖానుని బసకు బంపెను.

వత్సవాయి తిమ్మరాజును, బలభద్రరాజును తురుష్క శిబిరము చేరిరి. రుస్తుంఖానుడు రాజకుమారులతో ఇష్టాగోష్ఠి ప్రారంభించెను. ఇంతలో తురుష్క భటులు డేరాలోనికివచ్చి సలసల క్రాగిన నూనెలో జొన్నకంకులుముంచి వానితో రాజపుత్రులను కొట్టసాగిరి. రుస్తుంఖానుడు చల్లగ నొకప్రక్కకు నొసరిల్లెను. నూరుద్దీను ఈద్రోహముచూచి రాజపుత్రులను రక్షింప సిద్ధమగునంతలో నొక పచ్చితురక తప్తతైలమును వారిపై దిమ్మరించెను. రెప్పపాటిలో రాజకుమారులు ప్రాణములు విడిచిరి. తండ్రి అసురకృత్యమునకు నూరుద్దీను కంటగించుకొనెను.

ఇదిచూచి చల్లాపెద్ది గుఱ్ఱము నెక్కి కోటలోని కుదాయించెను. రాజపుత్రుల క్రూరవధ నగరిలో తెలిసినది. అప్పుడు మానవతియైన రాగమ్మ ఇట్లని తలపోసెను “ఇక తురకలు కోటమీద పడుదురు. యుద్ధమున మనమేజయింతుమని చెప్పజాలము. మనమోడితిమేని గోమాంసభక్షకులను తురక

కలు మన మానములు మన్నింపరు. రుస్తుంఖానుడు చిచ్చులేకనే చిముడు మచ్చరుడు. “ఉద్రేకమువరాని, శస్త్రధరులై యుద్ధావని లేని” పుత్రులనమ్మించి దొంగచాటున చంపించిన అసురుడు. అట్టివాడు ఎట్టిపనికైన ఒడికట్టును. వానితో యుద్ధమునవోడి మానభంగమున కొడిగట్టుటకంటె అసూర్యంపశ్యములైన ఈశరీరము లగ్నిహోత్రమున కాహుతిఇచ్చుటయే మనకీసమయమున విహిత ధర్మము.”

సంస్థానసేవకులలో విశ్వాసపాత్రుడైన చల్లాపెద్ది ఇది మంచిదనెను. మానభంగభీతి త్వరపెట్టి కొడుండ్రను తక్కిన స్త్రీలును రాగమ్మతో అగ్నిప్రవేశమగుటకు ఉత్సాహపడిరి. రాగమ్మాదేవి ఆనతినంది చల్లాపెద్ది అంతిపురమునకు అగ్గిపెట్టెను. అంతట అగ్నిజ్వాలలు ఆకాశమంటి ఆమానవతులకు ఉత్తమలోక ప్రాప్తినొనగూర్చెను.

క్షాత్రమిళితమైన సతీత్వమునుగుబాళించు బూడిదరాసులతో నిండియున్న పెద్దాపురపుకోట రుస్తుంఖానుని కైవసమయ్యెను.

మానసంరక్షణార్థము ప్రాణములు తృణప్రాయముగ అర్పణముచేయుటలో రసపుత్రరమణులకు తెనుగుపడుచు లిసుమంతయు తీసిపోవువారు కారని పెద్దాపురపుకోట ఇట్లు 1734 వ సంవత్సరములో పెద్దపెట్టున చాటినది మఱి ఇరువది సంవత్సరములకు పిమ్మట (1756 లో) బొబ్బిలికోట ఈ విషయమునే బొబ్బరించినది.

ఆంధ్రరమణీమణులనుండి.

కవికుమారుడు

పురిపండా అప్పలస్వామి (కవితాసమితి)

జిలుగు బంగరుకాంతులఁ జిలుకరించు
కమనీయ మహా సాంధ్యరాగమ్ముఁ గాంచి
మలఁకలై వేగగిరిశృంగములను డిగ్గి
ప్రబలగతిఁ బాఱు సెలయేటిపటిమఁ గాంచి
బహుసుమసుగంధములఁ గొనియహరహంబు
నాడుకొను సమీరార్భకు యడరుగాంచి
మృదులమాకందకిసలయమ్ములమెఁ దినుచుఁ
గంఠమెత్తెడు కోకిలాంగనలఁ గాంచి
కలకలారావముల మింటవలయముల ఝు
పాఱుశుకశారికల స్నేహభంగిఁ గాంచి
గాలితాకునమెల్లనఁ గదలియాడు
లలితహరిద్వర్ణశాద్వలముఁ గాంచి
వాలములనెత్తి గుమిఁగూడి బయలునుండి
తరలివచ్చెడు పసులమందలనుఁ గాంచి
చేతమురళికోలఁగొనికుండఁ జేరినడచు
పాటకందెడు బాలగోపాలుఁ గాంచి
తెరలుతెరలుగఁ గూడి యంబరపథమున
లీలవిహరించు జలదమాలికలఁ గాంచి
అతిశయమ్మున స్వీయరాజ్యమ్ము నెఱపఁ
జటులమైక్రమ్ము సంజచీఁకటులఁ గాంచి
భానుకిరణాళిఁ డాగికన్పడక యుండి
తిమిరమునఁ దోఁచు తారలతీరుఁ గాంచి
వెఱ్ఱివోలె నేమేమిభావింతువయ్య!
ముగ్ధతనువీడి మాతోడ ముచ్చటించి
కవికుమారక! యందేమికలదొ చెపుమ!

ప్రతాపరుద్రీయము

పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు. బి. ఏ.;

ఆంధ్ర చరిత్ర గాథలను నాట్యరూపమున ప్రదర్శించినచో జనసామాన్యమునకు తమ దేశవృత్తాంతము తెలియగలదు. కవులు, చిత్రకారులు, వీనియందలి రసవత్సందర్భముల గుర్తించి వర్ణింపగలరు. నాట్యరంగాన చూచినదాన్ని భావప్రపంచములో పెంచి చిత్రకారులు చిత్రించుటవల్ల మరల నాట్యాభినయమునకు, రంగవిరచనమునకు, సంస్కార మొదవును. ఈ ఆచారమితర దేశాలలో జరుగుచున్నది. కళలన్యోన్య సహకారమున నభివృద్ధి నొందవలెను. చారిత్రరూపక ప్రదర్శనంబున దేశాభిమాన ముజ్జ్వల విస్తరణమొందుటయే కాక, పూర్వసాంప్రదాయము తెలుసుకొనుటయే కాక, కావ్య చిత్రాదుల కమేయ ప్రోత్సాహ మేర్పడును. వీటివలన నాట్యకళ విచిత్ర రమ్యవైఖరుల విప్పాంద గలదు. అందుచేత ఆంధ్ర చరిత్ర మంతా నాట్యరంగాని కెక్కవలసియున్నది.

ప్రతాపరుద్రీయమును కూర్చుటలో వెంకటరాయశాస్త్రిగారు అసాధారణ ప్రతిభావిశేషాలను చూపించినారు. హిందూదేశంలో చరిత్రనాటకాలు సామాన్యంగా 1905 లో జాతీయోద్యమ మంకురించిన తరువాత యేర్పడ్డవి. ఇది చాలమట్టుకు రసపుత్రమహారాష్ట్ర వీరుల స్వాతంత్ర్య సంరక్షణారంభములను దెల్పుచూ సాధు పతనము, మ్లేచ్ఛ విజయము దేశస్వాతంత్ర్య నిర్మూలనము, యుద్ధములు, చావులు, బొబ్బిలింతలు, దేశాభిమానభరితమైన యుపన్యాసములు మొదలగు గగ్గోలుతో నిండియున్నవి. ప్రస్తుత రాజకీయ దురవస్థల అనుభవములు పూర్వ చరిత్రగాథల కతికింపబడ్డవి. అందుచేత యివన్నీ ఒకే కత్తులో వుంటవి. ప్రతాపరుద్రీయము, జాతీయోద్యమ మంకురించుటకు చాల వెనుక కూర్చబడ్డది. పాత్రోచితమైన గ్రామ్యభాష నుపయోగించుటలో కూడ సమకాలిక సాహితీసిద్ధాంతములనతిమించి ముందంజ వేసినది. వెంకటరాయశాస్త్రి, యుభయభాషా వ్యాకరణపారంగతులయ్యును, నిర్దుష్ట ప్రయోగకుశలురయ్యును, బహుజనంబులు చూచి, విని, బోధపరచుకొని, యానందించవలసిన రూపక కవిత్వమందు, వాడుక భాష కొప్పియుండెడి సంసపటిష్టతను గుర్తించి, బెదరక వాడియున్నారు. కథాకాలపు దేశావస్థనే వర్ణించినదిగాని, యీకాలపు భావాలను వెనకకు నెట్టి అతికించలేదు. అందలి దేశాభిమానులు తమ చర్యలచే పట్టుదలచే స్వామిభక్తిని, స్వాతంత్ర్య నిరతిని, చూపుకొనిరిగాని, వృథోపన్యాస వాగాడంబరమున దేశాభిమానము వెళ్లబుచ్చలేదు. పాత్రస్వభావాలు స్వభావసిద్ధంగా పోషింపబడ్డవిగాని నాయక నాయికా లక్షణములెకుట

జెట్టుకొని పెంచబడ్డవి కావు. అద్భుతమైన రాజ్యతంత్రము, పక్కలు పెగిలించు హాస్య ప్రసంగము, పేకపదుగులవలె, యల్లిక సొబగులమర, జక్కగ గూర్చబడినవి. సాంఘిక మర్యాదలను దెలుపు, నవీనరూపక పద్ధతులను బాగ జూపుచున్నది.

ఇటీవల చరిత్రనాటకములు వ్రాసిన వారు ప్రధాననాయకులకు మహోదార స్వభావములను ఆపాదించియున్నారు. [illegible] అలౌకికమైన [illegible]లలోని పాత్రలు [illegible] స్వభావ మెప్పుడూ, లోకోత్తరముగ స్వభావేతరముగ నగుపడుదురు. శ్రీరామ హరిశ్చంద్రాదుల స్వభావంలో మనకు భక్తివిశ్వాసాలు కుదిరిపోయినవి. అభ్యాసంగా వాళ్ళని నమ్మిస్తాము. అంతే కాని వారి చేష్టలను, ప్రవర్తులను, లక్ష్య మర్యాదలను, లౌకికానుభవ ప్రమాణమున విమర్శించ జూడము. ఇట్టి భక్తి విశ్వాసములు నవీన చారిత్ర వీరులపట్ల అలవరచుకొనజాలము. చరిత్రలు లౌకిక కథాంశముల విప్పి చెప్పునే కాని యలౌకిక సందర్భముల గల్పించవు. చరిత్ర నాటకాలు సాంఘికస్థితికిని లౌకిక సంసారమునకును చేరువగ నుండవలెను. ప్రతాపరుద్రీయము వీరగభీర ప్రతిజ్ఞార్భాటములతో నుల్లము దల్లడింపజేయక, సాంఘిక చారిత్రక రూపకంబుల కనువగు స్వాభావిక సామాన్యత గలిగి హాస్యరసాయన మొలికించుచున్నది. దీని సాఫల్యానికి చూస్తే ఆంధ్రులు వాడుక భాషలో జాతీయ చమత్కార మేర్పరచు ఆటల జూడ నుంకించుచున్నారని విశదమగును. రాజ్యాలు నిలుచుటకు ప్రజలందరు రాజసేవకులందరు సంకల్ప పరిశుద్ధతతో యొక్క ముఖమున వర్తించవలెననియు, నైకమత్యమున నెంతటి కార్యమైనా సాధింపవచ్చుననియు తెలుపుచున్నది.

ప్రతాపరుద్రీయము యీనాటి తెలుగు నాటకాలన్నిటిలో మిక్కిలి ప్రేక్షణీయమై బండితపామరులను సమానంగా సంతోషపెట్టుతున్నది. ప్రతాపరుద్రుడు, యుగంధరుడు విద్యానాథుడు, చకుముకి పేరిగాడు, యెల్లి, ఖుస్రూ మొదలైన మూర్తులు ఒక్కొక్క రొక విధమైన పాత్రస్వభావాన్ని విపరీత స్వాభావిక చాతుర్యంతో చూపుచున్నారు. ఈనాటకంలో వసతిగలవారు పెక్కు రమ్యరంగములను ప్రదర్శింపవచ్చును. నాటక భారము పలుపాత్రల మీద పలచబడి విసుగొదవకుండ నిర్వహింపబడ్డది. పాత్రస్వభావపోషణలో అసాంగత్య మెక్కడా లేదు. నాయికలరుదెంచి పలుపు తెరవుల కులుకకున్నను రక్తి కొరవడలేదు. తెలుగువారి ప్రస్తుతాశయముల నన్ని విధముల ధ్వనియించుచు, రసికులను సాయుల నతిశయించుచు, నసామాన్య రా[illegible]యక మొనదియున్నది.

కాని, యిందులో సంధినియమాలేవీ కనుపించవు. ప్రతాపరుద్రుని తురకలు యెత్తుకొని పోవుటవల్ల నాటకబీజమేర్పడ్డది. రాజును విడిపించి దెచ్చి కాకతిరాజ్యలక్ష్మి వియోగమును బాపి భద్రముగ సింహాసనారూఢుని గావించుట యిందలి ముఖ్యాంశము. నిదురలో మైమరచియుండిన రాజును వంచించి చెరగొనిన తురక సర్దారుల శిక్షించుటయు, దేశమును అరాజకము గాకుండ గాపాడుటయు, తురక సుల్తాను

నకు హిందూ తంత్రజ్ఞుల యుదారమర్యాదలను తెలియజేయుటయు, తరువాత సమస్యలైనవి. రాజును విడిపించుటకు రత్నాలవర్తకులు కారణమైరి. ఖుస్రూవల్లీల జంపించుటకు చకుముకి పాటుపడెను. రాజు, దేశములోనే యున్నాడని వెల్లడించి ముద్రికాసహాయమున వ్యవహారముల నడపించుటకు జనార్దన విద్యానాథు లల్లిన పన్నిదము తోడుపడినది. సుల్తానునకు హిందూ మర్యాదలను యుగంధరామాత్యుడు పడవలో నెరుకపరచెను. ఈనాల్గు ప్రత్యేక సమస్యలను నిర్వహించుటలో కల్పన సౌష్ఠవము దిట్టముగ నున్నది గాని యివి యొక దానితో నొకటి సంబంధించి యుండలేదు. ముఖ్యాంశము రాజును విడిపించుట. అందుకు సాధనము రత్నాలవర్తకులు మిగిలిన కథలు యీప్రస్తుతాంశానికి సంబంధించలేదు, తోడ్పడలేదు. ఆకాలపు రాజనీతి చరిత్రములో రాజ్యధూర్వహులు నిర్వహించిన నాలుగు ప్రత్యేక కార్యములను పరస్పర సంబంధము లేని వానిని కూర్చినందున దృశ్యరూపమున నొక యితిహాసమును రచించినట్లైనది. సంధిసంబద్ధమైన నాటకము కాలేదు. విద్యానాథుడు ముద్దుటుంగరమును దెచ్చుటయు, పేరిగానిని గద్దె నెక్కించుటయు, ప్రధానకథాంశమగు రుద్రబంధ విముక్తికి ఏవిధంగానూ జతపడవు. అరాజకనివారణము మేమూహించిన సంగతి కాని, పాత్రసంభాషణలో తేలిన అంశము కాదు. విద్యానాథుడొనర్చిన పనిలో రాజును ఢిల్లీకి తురకలెత్తుకొని పోయిరను నిశ్చయ వృత్తాంతమొకటియె నాటకకథా విన్యాసమున కుపయోగించునదియై యున్నది ఖుస్రూ వజీరుల జంపించుటకూడ ప్రధాన కథకు సహకారమైన అవసరమైన విషయం కాదు. వాళ్ళు బ్రతికియున్ననూ రాజును తప్పించడానికి యాటంకము లేదు. శాస్త్రిగారు ఈ అతుకులన్నీ తీసివేస్తే కథ చాల చిన్నదౌతుందని, స్వారస్యంగా నుండదని ఆలోచించి పెట్టారు. ఇంత అపేక్షించినా, పేరిగాడి సీను తప్ప మిగిలినవి తీసివేయుమని మేము చెప్పము.

ఈ నాటకంలో మిక్కిలి ప్రీతికరములగు పట్లు, పేరిగాడి సారా సెంబు సీను, యుగంధరామాత్యుని బిచ్చంబు బైరాగి చేష్టలు. ఇవి రెండూ కథాసంవిధానానికి తోడ్పడవు. నిష్ప్రయోజకములు, నీచ ప్రసంగ భరితములునై, పైపెచ్చు అసంభావ్యత నేర్పరచుచున్నవి. పేరిగాడు గద్దె నెక్కిన సంగతి ఆనాటి కాకతి ప్రజలెరుంగరు. తురకలు వెత్తుకొని పోయినది పేరిగానిననియు, ప్రతాపరుద్రుడు సుఖముగ నిజరాజ్యస్థానమందున్నాడనియు, జనార్దన విద్యానాథు లేర్పరచిన పుకారు కాకతిరాజ్యసంరక్షణ కవసరమే! మంత్రుల జాగరూకత ప్రశంసనీయమే! కాని, పేరిగాడు ఎన్నడూ కాకతిప్రజల కగుపడ లేదు. రెక్కలు మూసిన పల్లకీలో గాయపడిన రాజు, రామాప్రధానుల యింటినుంచి, నిజాంతఃపురంబున కరుదెంచినట్లు చూపిరి. అప్పటినుంచి, ప్రతాపరుద్రుడు తిరిగివచ్చుదాక, రాజనామకుని యంతఃపురమందే దాచియుంచిరి. సారాసెంబుసీను లోకూడ చకుముకిత్యాద్యమాత్య నియుక్త పరిజనంబులే కవిగాయక భూమికల దాల్చి యరుదెంచిరి. కాలక్షేపమైన వెనుక నీవెట్టి వెంగళప్పను బహిరంగ

సభలోకి జేరనీయకూడదని జనార్దనుడు నిశ్చయించెను. పేరిగాడి పొందిక, యోగము పట్టించుకొను పట్టుననే వెల్లడైనది కనుక వాడి సారాసెంబునీను నాటక యల్లికకు జత గాదు గనుక, ఈసందర్భాన్ని ప్రయోగించ వలసిన అవసరము లేదు. ప్రజలకు తెలియు డానికి ఎల్లితో చెప్పిన మాటలే చాలును. తా వెరగొనినది పేరిగాడని సుల్తానులకు తెలియకూడదు. తెలిస్తే, సుల్తాను ఆత్మగౌరవ సంరక్షణార్థ మీయుదంతమును గోప్యముగ నుంచి, బీజాలోపాఖ్యానములోని, జమీందారు తాబట్టినవి పులిపిల్లలేయని డాబుసట్లు పైకి ప్రతాపుని చెరగొంటిమని చెప్పుకొంటూ రత్నపరీక్షా సమయానికి వాడిని వెంటగొని రాడు. లేక, రాచవేషాన మోసపుచ్చి, యిభపురంబున రాజమర్యాదలందుకొనినను అవమానముచే, ఖైదీని దండింపవచ్చును. ఈరెండు వ్యవస్థలు అనిష్టములే, కనుక ఈసంగతిని సుల్తానునకు తెలియ జేయరు. అందుచేత యీవృత్తాంతము బహిరంగంగా చూప వలసిన అగత్యం లేదు. నాటకప్రేక్షకులు కథాకాలములతోను, కథావస్తుతోనూ తాదాత్మ్యతన్మయత్వ మొందుదురు. పొందినగాని రసగ్రహణశక్తి యేర్పడదు. ప్రేక్షక సమాజము ఆనాటి కాకతి ప్రజలగుచున్నారు. వారు యెరుగనిది వీరెరుంగకూడదు. రత్నాల పంపిణికి యుగంధరుడు పిచ్చివాడై యిభపురంబున గంతులిడవలసిన అవసర మగుపడదు. వృథా చమత్కారం తప్ప ప్రాకృత జనరంజనంతప్ప వేరొండు ప్రయోజన మీపట్టులలో కనుపడదు.

కథాభారాన్ని నిర్వహించింది బ్రాహ్మణామాత్యులు. వీరి సత్యధర్మములగు అహింసా సత్యాదులకు భంగము వాటిల్లకుండ గల్పించుటలో వెంకటరాయ శాస్త్రి యమేయకౌశల మగుపరచి యున్నారు. చకుముకి, యుగంధరుడు తాము తలచిన పని సూచిస్తూనే కార్యము సాధించారు. కథావ్యవహార్తలు తంత్రప్రయోగమున వైరిపీకల నొండొరులచే మసియింపజేసిరి. కాని తమ చేతుల రక్తకలుషితంబుల జేయలేదు. ఈ హాస్య ప్రసంగానికి ప్రయోజనౌచిత్యములు లేకపోగా శ్రీశాస్త్రి గారు సమకాలికులయిన కవిజనంబులపై తము కున్న భావము నిందున వెల్లడించిరను మాట కూడ కలుగుచున్నది. నాటకపాత్రలన్నిటిలో చకుముకి విచిత్రముగ పోషింపబడ్డాడు. యుగంధరునకు యెక్కువ ప్రాముఖ్య మగుపడదు.

ఈనాటకంలో కథాబీజము విపరీతముగ కూర్పబడ్డది. సామాన్యంగా రూపకాలన్నిటిలో ప్రధాననాయకుల (అనగా కథాఫలితాన్ని అనుభవించే స్త్రీ పురుష పాత్రముల) మనోవాక్కాయ కర్మలవలన నేర్పడి వారి పట్ల వర్తించును. ప్రధాన కథావిస్తరణము నాయికానాయకుల ప్రవృత్తుల జరుపబడును ప్రతినాయకులు వ్యతిరేకప్రచార మొనర్చుచుందురు. ఈ నాటకంలో ప్రతాపరుద్రుని తురకలు యెత్తుకొనిపోవుటవలన కాకతీరాజ్యలక్ష్మికి భూధవునకును గలిగిన వియోగమే కథాబీజము. ఇది ప్రతాపరుద్రుని గుణము వల్ల చేష్టలవల్ల జరుగలేదు. సుల్తానుకు బుద్ధి కుదిరి భావవిపర్యాసమేర్పడి అందువల్ల ప్రతాపరుద్ర బంధవిముక్తి కలుగలేదు. దీనినేర్పరచిన తురకలు రాజును చెరగొనుటతప్ప వేరొండు వ్యతిరేక వ్యవహార

మవలభించ లేదు. ఆంక్షవిముక్తుడై నిజరాజలక్ష్మిని మరల గలియుటయే కథాఫలము. ఇది ప్రతాపరుద్రుని ప్రయత్నమువల్లగాని గుణవిపర్యయమువల్లగాని సిద్ధించలేదు రాజానుచరులు తురక లెత్తుకొనిపోయినట్టి యేమరుపాటున రాజును మెత్తుకొనివచ్చిరి. ఇందుచేత బీజస్థాపనమందుగాని, ఫలసిద్ధియందుగాని, కథావిన్యాసమందుగాని, నాయకప్రతినాయకుల స్వభావచారిత్రవికాస మేమియు నగుపడదు. తురకల అజాగ్రతను, నీచస్వభావమును ఆంధ్రుల తెలివితేటలను, సద్గుణంబులను వెలిబుచ్చునే కాని కథావిన్యాసమందు అచింత్యావస్థలను, కాకతాళీయ ఫలప్రాప్తులను, మానవస్వభావవికాసములను, ప్రమాదములను, భంగపాటులను, వక్రగతులను, విరోధాభాసలను, జూపట్టదు, బీజస్థాపకులొకరు, ఫలభోక్తలింకొకరు కథార్థసంఘాతలు మరియొకరు పాత్రప్రాధాన్యము నిర్వాహకులదే యొకది కథలోగలిగిన సంక్షోభమంతా జనార్ధనుని తో! ఫలప్రాప్తి కేవలయుపాయముల నాతడే సిద్ధపరచినందువ నిందులో ప్రధానపాత్రము జనార్ధనమంత్రి యని చెప్పవచ్చును

ఈరోజు మావైపు నాట్యరంగాన ప్రతాపరుద్రీయము మొదటిగౌరవ మొందినదని చెప్పవచ్చును. మొతే నాటి ప్రదర్శనము చూడలేక కాని యేలూరు గేటుఇండియన్ థియేటరువారు, తెనాలి రామవిలాస సభవారు, బందరు ముత్తరాజా సుబ్బరాయ మెమోరియల్ వారు, దేశీయనాటక సమాజమువారు దీన్ని ప్రదర్శించగా చూచినాను ఇందులో ప్రత్యేక ప్రశంసార్హముగ పాత్రనిర్వాహణము గావించిన మేటినటులు తమ తమ పాత్రలకొసగిన యాభినయ తాత్పర్యమును దిగువ విశదపరచెదను.

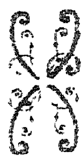
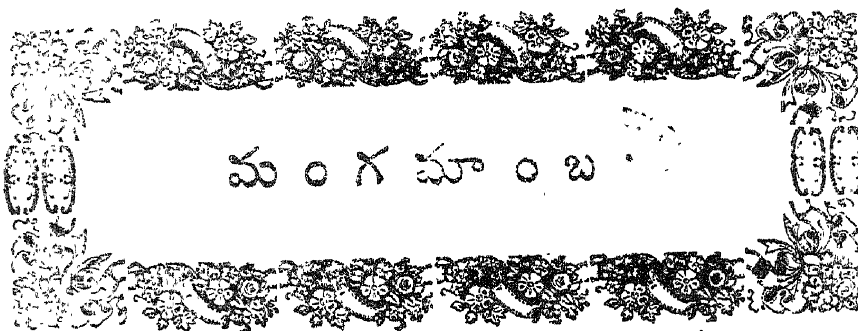
(సశేషము.)

పుష్పమాలా!

శ్రీ.డిల పెనుమెచ్చ సత్యనారాయణ రాజుగారు

ఉ॥ ఆరినప్రేమఁగాంచి భవ-బాధిసుసుంబును; జేకు నెత్తఁగా
సౌరభముల్ దెసల్ పదియు-సారెకుఁజిమ్ముచు బాపురే! రసో
ద్గారమరంద బిందుయుత-దామకరాజము వైతి; మీదనీ
తీరునె నేడు నాటికిని-దేజము నందము పుష్పమాలికా!

మంగమాంబ

(శ్రీ కుం- క్రి తిరుపతి రాయఁడుగారు.)

౧

నాఁడు మహోత్కృష్టమైన పుణ్య దివసము. వైకుంఠ యేకాదశి. ధనుర్మాసము. ఆబాలగోపాల ముపవసించి భక్తిపూర్వకముగా భగవానునారాధించి సర్వపాపములకును బ్రాయశ్చిత్తము జెప్పవలసిన పర్వపు దినము. అట్టి సుదినమున మంగమాంబ వేకువనే మేల్కాంచి, అవసర కృత్యములను దీర్చుకొని స్నానార్థమై చంకనొక బిందె నిడుకొని జలాశయమునకై చనియెను.

౨

ప్రపంచమింక నిద్రనుండి మేల్కొనెనో, లేదో యని పరీక్షించుచున్నట్లు, పద్మబాంధవుఁడప్పు డప్పుడే ప్రాగ్గిరాచల పై భాగమున కెక్కి తన కిరణములను భూమిపై బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. మలయానిలుఁడు మందమంద గతుల బ్రచారము జేయుచుండెను. కాకులయార్భటులప్పుడప్పుడే యస్తమించుచుండెను. చెఱువు గట్లపై నలుదిక్కుల దట్టముగా బెఱిగిన లేమావిగున్నలపై గూరుచుండి యందలి చిగురుటాకుల దనివి దీర దిని సహజ మృదుమధుర సమ్మిళితములగు తమ కంఠములను విప్పి కోయిలలు కర్ణపేయముగా గానము జేయుచుండెను. ఆ లోపలి భాగమున లోకబాంధవుని రాకచే రేకులెత్తి వికసించి విలసిల్లుచున్న నలినీసమూహము చూపఱులకు నయనానందమును గొల్పుచుండెను. ఆ రామణీయకత నవలోకించుచు యువతులు యౌవనులు, వయోవృద్ధులసంఖ్యాకులు గుంపులు గుంపులుగా జేరి దంతధావనాది కృత్యములను దీర్చుకొనుచుండిరి. అట్టి సమయమున ధౌతవస్త్రధారిణియుఁ స్వర్ణమయశరీరియు సుమంగళియు నగు నొక యువతి తటిల్లతవోలె నాజలాశయమునం బ్రవేశించి మజ్జనమాడి నిర్మలోదకమును దన బిందెనిండ నిడుకొని, అంతకు మున్న తత్సరోవరములోని పుష్ప సంచయమును సేకరించి తెచ్చి దేవతార్చనకై యెల్లరికి బంచి యిచ్చుచున్న నొక యువకుని క్రీగంటవీక్షించెను. ఆదృష్టిలో నెట్టి మహాశక్తి యుండెనో, కాని వాని సర్వాంగములాక్షణముననే బంధించి శిలాకృతునిగా నొనర్చెను. 'పుష్పములకా! పురుషప్రాప్తికా!' యని యాతఁడును, పుష్పము లడుగుదునా, అడిగిన నామనోరథ మెఱుంగునా, యని యామెయు మోహభయలజ్జావేశములు బైకొన నట్లె లోలోన నొక్కింతసేపు వితర్కించుకొని, ఎదుటనున్న వారేమనుకొనెదరో, యను ననుమానముతో నేమియు ననక యెవరిదారిని వారు చూచుకొనిరి.

3

భీమరాచారి తూర్పుతీరమునుండి

వచ్చిన యొక యగసారి. అతడు పూర్వ దేశస్థుడైనను శాఖాలత గ్రామమునకు వచ్చి నది మొదలు గ్రామములోని వారెల్లరి ప్రాపకమును సంపాదించి తాను చేయు బంగారుపనియందు గొంత ధన మార్జించి కుటుంబ జీవనమునకు దగుమాత్రము భూవసతి నాయూరనే సంపాదించుకొని దానివలనను దన పనితనమువలనను సుఖముగనే జీవయాత్ర గడుపుచుండెను. దేవాచార్యుని కొంచెము కళంకముగా నున్నను నిప్పటి నవనాగరికులయొక్క పాశ్చాత్య విధానములలో నతడెంతమాత్రమే విషయమునందును దీసిపోవువాడు కాడు. నాగరికతా విషయములలో నేవిషయము సూక్ష్మముగ వెలువడినను అది ముందతని ముఖమునందే పరిస్ఫుటమగుచుండును. నాడు వైకుంఠ యేకాదశీ పుణ్యవాసరమున జెఱువులో దేవతార్చనకై పువ్వులు పంచి యిచ్చుచున్న దీక్షదేవని ముద్దుమోము పాతకి సాదరు లెఱుంగ గలరు. అతడా యింగువదన వీక్షణైకబంధముల నుండి విముక్తి నొందినది తడవుగా నతడనుభవించుచున్న పరితాపము సక్రమముగ వర్ణింప సామాన్యుల కగమ్యగోచరమన్న నతిశయోక్తి కాదు. అందాశ్చర్యమేమి? ఆ సుందరీమణి వదనారవిందము రాకాశశాంకునకు గళంకమాపాదించుచున్నది. ముంగురులు బంభరముల చెలువము దెగడుచున్నది. శిరోజములు చీకటిని బరిహాసించుచున్నవి. చెవులు శ్రీకారమును మఱపించుచున్నవి. నయనములు నలినీదళములను గని నవ్వుచున్నవి. చెక్కిళులు క్షత జక్కి దర్పణంబుల దర్పమడంచుచున్నవి. చనులు చక్రవాకముల హొంగు జప్పడించుచున్నవి. కనుబొమలు ధనువులా - చూపులు తూపులా - నాసిక సంపంగియా - మోవి దొండపండా - కరములు కలువకాడలా - నాభినతకూపమా - మధ్యమభ్రమా - జఘనములున్నత వితర్దికలా - ఊరువు లరటికంబములా - మీగాళ్లు తాబేళ్లా, యని విరించిర ముపిటలోకమునకే గాక సామాన్యులకు సయితము మతిభ్రమణము గలుగజేయుచున్న నాయంగనామణీ సర్వాంగసౌష్ఠవము దిలకించిన నెవరు మోహపరవశులు గాకుందురు? పనపుగుంకుమయోలో పట్నైనది, కాని భువనైకమోహిని యన్న బూటకము కాజాలదు. అట్టి యొలజవ్వని మోహమునరాగ, కృపాకలిత వీక్షణాలోచనులగాన్క-గా గొనిన మనభ్రమరాచారి యొపైకరి వ్యందన క్రీడావిలాసముల దలిపిదీర జెలియాడనిదే భుజించుటెట్లు? నిద్రించుటెట్లు? జీవించుటెట్లు?

౪

భానుమూర్తిగారు పెద్ద భూవసతి గలిగిన సుబ్రాహ్మణుడు. ఆయనకా భూములమీద సాలున కిరువది వందల రూప్యములాదాయము వచ్చుచున్నది. ఆయాదాయములో సంవత్సరమునకొక్క గవ్వయైనను నిలువజేయడు. దురాచారము లేమియును లేవు. సచ్ఛీలుడు మహాదాత. వేళకు వచ్చిన యభ్యాగతి నూరక పంపు నిర్దయుడు కాడు. ఎందరావన్నులైవచ్చినను నొచ్చుకొనడు. ఆగ్రహారివారే యభ్యాగతివచ్చినను భానుమూర్తిగారింటికే చూపుచుండుటాచారమైనది. వారింటి నన్నసత్రమని తెలుచుగా నుపయోగించు పేరై

యున్నది. అట్టి పవిత్రనామమును గాంచిపదా యిట్లు. అయిన నేమి సౌఖ్యము; పురుష సంతానము లేదు. కనులపండువుగా జూచి యానందించుటకు, దన వెనుక దనను దన వంశము నుద్ధరించుటకు దగిన వ్రేలెడు ముద్దుబిడ్డ యుద్భవించకపోయెనే యను విచారమామెనకు లేక పోలేదు. ఉండిన నేమి చేయగలదు? దైవమును శాసించ వలయును గదా! అందువలననే "బీదవారికి మితిలేని బిడ్డలుంట, లోకపతులకు సంతతి లేకయుంట" ననుచక్రవిధానుల మాణిక్యశర్మగారి ప్రచంద్రికాంతలోని సాదృశ్యమును విస్మృతించుకొని తద్విచారమునకు గొంత సద్యోపశాంతి చేకూర్చుకొనుచుండెను. ముగ్గురు కుమార్తెలు మాత్రము గలరు. ముగ్గురికిని వివాహములైనవి. వారిలో బెద్దవారిద్దఱత్తవారిండ్లకేగి వారి కాపురములను వారు శ్రద్ధతో దిద్దుకొనుచుండిరి. ఇక చిన్న కుమార్తె భర్తృవియోగానంతరము రజస్వలాదోషమును బాపుకొనిన దౌర్భాగ్యవతి. ఆమెయే మనభద్రాచారికి భావోద్రేకము గలుగ జేసిన యమంగళియగు మంగమాంబ.

౫

మంగమాంబ కప్పటికి యిరువది రెండవ యేడు జరుగుచున్నది. పదునాల్గవయేటనే రజస్వలాటంకము రద్దుజేసికొనినది. యీ యెనిమిదేండ్లనుండియు నెత్తుల గన్నెత్తి చూచిన పాపమున బోలేదు. కాని యీ కాలపు కవుల దృష్టిలో స్త్రీపురుష సంయోగసంయుత సౌందర్యకళాద్యభివర్ణనములే ప్రథమస్థానము వహించి యొలుగని వారికి నైతముత్సాహ పూరితమగు భావోద్రేకమును గలుగజేయుచుండ, యుక్తవయస్కయు, రూపసౌందర్య తారుణ్యలావణ్యాగ్రగణ్యయు, విద్యావతియునగు మంగమాంబ మనోవేదనరహితయై యెట్లుండ గలదు? హద్దు విడిచి తిరుగుదమన్న జాపకొప్పుడేరీతిని బయల్పడునో యని భయము. పునర్వివాహము చేయబ్రయత్నింపుడని తండ్రితోగాని తల్లితోగాని చెప్పుట కా లజ్జావతి సాహసింపగలదా? పైగా, కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి విధవావివాహప్రయత్నము లప్పుడే విపరీత వివాదగ్రస్థలములలోనున్నవి. అందులో అంతర్వర్ణ వివాహముల కసలే తావు లేదు. అట్టిచో మన మంగమాంబ మనోవేదన మాధవుడే తీరవలసియుండెను.

౬

భానుమూర్తిగారంతకు బూర్వము తన గారాబుపట్టియు, దన కూతుండ్రలో జిన్నదియు సుకుమారియునగు మంగమాంబ నింటనుంచుకొని తనకున్న యాపదాస్తి సామెకీయ నుద్దేశించి యుండెను; కాని యామె భర్తృవియోగిని యగుటతోడనే తమ్ముని కొమరుని దత్తత చేసుకొనెను. యతడంత బుద్ధిహీనుడు గాకపోయినను గడియ గడియకొక విధమగు దుస్తులను ధరించి నాయంతవాడు లేడని విఱ్ఱవీగుచు దిరుగుటలో నతడసామాన్యుడు. అయిదవ ఫారమువరకాంగ్లభాష నభ్యసించెను, గాని చిరునామా వ్రాయుటయైనను జేతగాదు. మోటారు నడుపుటమాత్ర మతడు ముఖ్యముగా బట్టుబట్టి నేర్చుకొనిన విద్య

కాని మనమిప్పు డతని మంచి చెడ్డల నెన్నుటతో కాలము బుచ్చుట అప్రస్తుతాంశము. భానుమూర్తిగా రతనికి వివాహము జేయ నిశ్చయించెను. తాను వ్యాధిగ్రస్తుడై యుండుటచే నాసుముహూర్తము బది నేను దినముల కంటె వ్యవధి లేకుండ బెట్టించెను. ఈలోపల గోడలికి నగలు చేయించుటావశ్యకమై యుండెను. అనారోగ్యుడగుట భానుమూర్తిగారు కంసాలి యింటికి గడియ గడియకు దిరుగగలడా?. తిరుగజాలడు. భీమరాచారిని బిలిచి దుకాణము దన యింట బెట్టించెను. సమయమునకై వేచి యున్న యతడు పరమానందమున వచ్చి పని జేయుచుండెను.

౭

భీమరాచారి భానుమూర్తిగా రింట దుకాణమును బెట్టి నాలుగు దినములు గడచినవి. నాల్గవ దినము. పెండ్లి యెంతయో వ్యవధి లేకుండుట వలనను, తత్సంబంధమైన పనులను జక్కబెట్టుటకు తల్లికి మంగమాంబ తక్క మఱెవ్వరు దోడుపడువారు లేకపోవుట వలనను బాపనిమా నాల్గు దినములనుండి మంగమాంబకు భీమరాచారికి నప్పుడప్పుడు కనుసంజ్ఞలే కాని ప్రియమార సంభాషించుటకు వీలు చిక్కినది కాదు. నాటికింటనున్న వస్తువులతో వడియములు, అప్పడములు మున్నగునవి సిద్ధము జేసికొనిరి. సరకులకై వెళ్లిన బండి మఱుదినమునగాని రాదు. మిక్కిలి వృద్ధురాలగు మంగమాంబ తల్లి గత నాలుగు దినములనుండి విసుగువిరామము లేక కష్టపడి యుండుటచే బడలిక దీర్చుకొనుటకై యానాడు పదిగంటలకే భోజన మారగించి పరుండియుండెను. భానుమూర్తిగా రనారోగ్యముతో నేమూలనో పరుండియుండు టవారమైనది. కుమారుడు సరకులకై బండి వెంట హేలాపురికి వెళ్ళియుండెను. ఇక మన మంగమాంబ కన్ని విధముల ననుకూలమైన సమయము లభించినది. మెల్ల మెల్లగా దుకాణము చెంత జేరి ముసిముసి నగవుతో "నాడు వైకుంఠ యేకాదశీ పుణ్యావసరమున బువ్వదానమును జేయుచున్నది మీరే నా?,, అని కీరగంట దనమనోరథము వెల్లడించినది ఔను మరుని యురులన దగు నీదు వాలుజూపులం బరపి నన్ను నిశ్చేష్టునిగా నొనర్చిన నీరజేక్షణవు నీవేనా" యని యాతడు మందస్మిత వదనారవిందుడై మోహాంధకార మగ్నమానసుడై యుపలక్షించెను. ఆ యిద్దరుల చూపు లొక దానిలో నొకటి లీనమైనవి. ప్రేమైక సంభాషణములు బయల్వెడలినవి. మనోగతాభీష్టములు బహిర్గతములైనవి. ఇద్దఱి హృదయము లొక్కటియైనవి. "తలపై గొడుగు లేని దానను. తలిదండ్రులు విన్న దల గొట్టుకొందురు. లోకులు కాకులని యెఱిగియుంటిరికదా! ఈ రహస్యమును గాపాడు భారము మీయదే" యని వినమ్రయై వెల్లడించినది మంగమాంబ.

పుష్పమాల

శ్రీయుతులు చెలమయ్య ప్రసాదరావులు (నవకవిమండలి)

చ॥ ఎటో, యెటో, రాకరాక హృదయేశ్వరుఁడింటికి నేఁగుదెంచి పు
క్కిటఁగల తమ్మిపెట్టునరికే సగమాయెను రాత్రి! అంతనె
క్కటి పోల యల్కమాన్పినను గ్రమ్మర శయ్యకుఁ జేర్చునంతలో
కటకట! తూర్పుదిక్కున కాంతివహించె సపత్ని కైవడిన్

ఉ॥ చెక్కుట పత్త్రభంగముల చెల్వము వాయఁగ లేదు, కుల్కు జ
క్కవలందు చందనము జారఁగ లేద ధరంబునందు కెం
పెక్కన తమ్మలంపుకుచి యుంచుకయేనియు వీడ లేదహో
టక్కులమారి! యెగ్గితో? కటా పతికుబ్జుఁడా? తెల్పరాదటే?

ఉ॥ సిగ్గరి! చాలుచాలు! నును జెక్కిలి ముద్దిడవచ్చెదేల? ఛీ!
దగ్గరి కైటకొంగును సడల్చెదవేటికి? మూఢ! ఎందుకీ
పగ్గెలు, రాత్రి నిద్రనెడఁబాసితి నీకయి వాడు పూలపై
మొగ్గునె? తప్పదంబవుర! పొమ్మిక నీప్రియురాలిఁగూడఁగన్

ఉ॥ అల్లదె రాహు వియ్యోడమ్ముంగాకుని మ్రింగఁగ వేచియుండెనీ
విల్లెడఁబాసి బైటఁజరియింపఁగఁబోయితివేని, రోహిణీ
వల్లభుఁవీడి యాతఁడు భవన్ముఖచంద్రుని నిష్కలంకునిన్
బెల్లుడికించుగాన, నిక వేఁగమె లోనికి నేఁగు మంగనా?

ఉ॥ సంపెఁగపూలమేను జలజంబున మోమరుణాధరంబు చొ
క్కంపుఁజివుళ్లు చేనలరు కల్వలచే గనుదోయిదంతముల్
సొంపగు మల్లెమొగ్గలనజుండు సృజించియు నీకు నేటికో
అంపపుగోతలన్ దెగని రాలమనంబొనరించె, కోమలీ!

చ॥ అలుకవహింపనైతి సతతైనను నలుక వహింపఁడాయెదు
ర్బలుఁడు శఠుండు నిద్రితుఁడు బాలుఁడు శ్రాంతుడుగాఁడుగాని యో
వలినదళాక్షి! చంద్రవదనన్ జవరాలిని నన్ను గాంచి పూ
విలుతుని బారికగ్గమయి విహ్వలుఁడై చనె ముక్తకావ్యుఁడై

ప్రతిజ్ఞ

వెంపటి నాగభూషణముగారు

సంక్రాంతి, భోగిపండుగ, తెల్లవారుజామునే లేచి శాంతమ్మ వాకిట్లో ముగ్గు వేస్తోంది. అప్పుడే బిందె బుజాన పెట్టుకొని ఒకస్త్రీ కాలువకు నీళ్లకు పోతూ ,ఏమి, శాంతమ్మా, ఊరు తెల్లవారకముందే పని అంతా చేసేస్తున్నావు" అన్నది. శాంతమ్మ తల పైకెత్తి చూచి ,ఎవరు, నువ్వా, శేషమ్మ పిన్నీ, ఎవరో అనుకున్నాను. ఏమున్నదమ్మా ఎప్పుడైనా నేను చెయ్యవలసిందేగా, మరెవ్వరు వచ్చి చేస్తారు అంటూ తిరిగి ముగ్గువేయడం ప్రారంభించింది. ,,అయితే శాంతమ్మక్కా, కూడూ, మీ అబ్బాయి పెళ్లి యీ ఏడు చేస్తారా!'

,,ఆ,ఏమిచెయ్యడమోనమ్మా నిన్ననే పండగకి ఇంటికివచ్చాడు. మళ్లీఅయిదారు రోజులలో వెళ్ళాలట. పెళ్ళి మాటకదిలిస్తే విసుక్కుంటాడు. ఏమిచెయ్యడానికీ తోచకుండా వుంది" అంటూ ముగ్గుపూర్తిచేసింది. శేషమ్మ దగ్గరగావచ్చి ,అయితే శాంతమ్మా, నువ్వుగూడా అట్లా అంటావేమి. కావలసినంత ఆస్తి వుంది. నిక్షేపంగా బ్రతుకవచ్చు. పైగా, కొడుకు ఏడాది రెండేండ్లలో చేతికి అక్కరకు వస్తాడు. వాడి వివాహంగూడా చేశావంటే, కోడలు వచ్చి నిన్ను సుఖపెడుతుంది," అన్నది.

,,ఆ, ఏముంటో పిన్నీ. పెళ్ళిపెళ్ళంటే ఎట్లా అవుతుంది. వాడు ఏదో పెంకెపట్టు పట్టి కూర్చున్నాడు. ఎవ్వరు చెప్పినా వినడు. ఏమిచెయ్యను పిన్నీ, నాకు అన్ని విధాల ముసలితనంలో వచ్చిపడ్డాయి, కష్టాలు. నీకు తీరుబడిగావున్నప్పుడు ఒక్కసారి వస్తూ, సావకాశంగా, చాలా సంగతులు మాట్లాడాలి' అని శాంతమ్మ అనగానే ,,అట్లాగే, వస్తాలే. అక్కాయ్యా" అంటూ శేషమ్మ వెళ్ళింది.

(2)

చంద్రశేఖరం, యిప్పుడు చెన్నపట్నం గాష్ట్రియకళాశాలలో బి. యే. పరీక్షకు చదువుతున్నాడు. తండ్రి చనిపోయి పది ఏండ్లయింది. అప్పటినుంచి తల్లే అన్ని వ్యవహారాలు చూస్తూ కొడుక్కు చదువు చెప్పిస్తోంది. శేఖరం, హాస్టలులో వుండేవాడు. తెలివిగలవాడవడంచేతనున్నూ, కొంచెం వాగ్ధోరణి కలుపుగోలుతనం, వుండడంచేతనూ, శేఖరాన్ని తక్కినవిద్యార్థులంతా గౌరవించేవారు. ఇతనికి యిరువదియేండ్లకన్న ఎక్కువవుండవు. వయస్సులో చిన్నవాడైనా ఊహాలు మెండుగా వుండేవి. చిన్నప్పుడే దేశాన్ని వుద్ధరించాలనే అభిలాష కలిగింది. తీరుబడివున్నప్పుడల్లా దేశంలోవున్న సమస్యలన్నిటిని తర్కించేవాడు. పైగా, యితనికి మరొకస్వభావంవుంది తప్పైనా, ఒప్పైనా సరే, ఎదటివాళ్లు చెప్పినదానికి వ్యతిరిక్తంగాచెప్పి వాదించేవాడు "గోడ తెల్లగావుంది" అని ఎవరైనా అంటే అదిసల్లదని గొంతుగబొంగుపోయేవరకు వాదించేవాడు. అతడట్లా చెప్పేస్తూంటే బహుచోద్యంగావుండేది.

ఆ హాస్టలులో వున్న ఆంధ్రవిద్యార్థులంతా కలసి 'మిత్రగోష్ఠి' అనే ఒక సంఘం స్థాపించారు. ప్రతిరోజూ సాయంకాలం స్నేహితులంతా కలసి ఏదో ఒక సంగతిని గూర్చి ముచ్చటించేవారు [illegible] శేఖరం బాగా పాల్గొనేవాడు.

ఒక దినం శేఖరం స్నేహితుడొకడు 'నీపెళ్లి ఎప్పుడోయి' అన్నాడు శేఖరం జవాబుచెప్పక పూర్వమే మరొకతను. "శేఖరం మంచి అందకత్తెనిగాని చేసుకోడట. ఎంత [illegible] మాట [illegible] చ్చ లేదట. మరి ఎట్లా అవుతుంది, [illegible] శేఖరం, [illegible]; [illegible]. [illegible] నువ్వే అన్నావు కాబట్టి [illegible] పడతినే పెళ్ళాడను ఏదో అనాకారిని చేసుకుంటాను' అనేటప్పటికి, యిద్దరు స్నేహితులు పకపక నవ్వుతూ "శేఖరం. మే మేదో హాస్యానికి అన్నాము. నువ్వు కూడా హాస్యంగానే అన్నట్టున్నావు. ఇప్పుడిట్లాగే అంటావు, సమయం వచ్చేటప్పటికి కొండంమీద కోతికావలె అంటావు" అన్నారు. శేఖరం తీవ్రంగా చూస్తూ 'సరే' మీరు హాస్యానికి అంటే అనవచ్చు కాని నేను నిజంగానే అన్నాను. మళ్ళీ చెప్తున్నాను వినండి. నేను అనాకారిని తప్ప నింకొకర్తెని పెండ్లిచేసుకోను, ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ, జ్ఞాపకముంచుకోండి " అన్నాడు. 'ఈ ప్రతిజ్ఞ చివరదాకా నెగ్గిందా " అనుకుంటూ స్నేహితులిద్దరు వెళ్లిపోయారు.

"నాయనా శేఖరం నేచెప్పినమాట వినరా ? నన్నెందుకు దుఃఖపెడుతావు, ఎవరో పనికిమాలిన వాళ్ళతో ఏదో ప్రతిజ్ఞ చేశావని మూర్ఖ పట్టుపడితే ఎట్లాగురా? అంటూ శాంతమ్మ కొడుకుతో భోజనం ముందర అన్నది. అతనుమాట్లాడలేదు.

"శేఖరం చిన్నప్పుడు నిన్నే అనుకున్నదే, వడ్డాదివారిపిల్ల, అది యిప్పుడు పెండ్లియీడుకు వచ్చింది. బహుఅందంగా వుంది. ముత్యంఅంటి పిల్ల నువ్వు ఎరుగున్నదేగా! కట్నం కానుక అధికంగా యిస్తారు. నువ్వేమి అభ్యంతరం చెప్పబోకు "అన్నది మళ్ళీ.

'అమ్మా నన్ను, అట్టిమాటలు పలుకరించకు అన్నదేమో, అన్నాను. నేను తిరుగను. నా ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకుంటాను. అంటూ శేఖరం భోజనంపూర్తిచేసి గదిలోకి వెళ్లాడు. తల్లికూడా అతన్ని వెంబడించి 'నాయనా నువ్వు [illegible]. వాళ్ళతో అంటే అన్నావు. ఫరవాలేదు వడ్డాదివారి శశిరేఖని పెళ్లిచేసుకో, నాన్నగూడా తొందరపడుతున్నారు. అది వదులుకొంటే లాభం లేదు. నేచెప్పినమాటవిని అనాకారిపిల్లను చేసుకొని ఏమిసుఖపడుతావు. ఇప్పుడన్నట్టు కాదు. తరువాత నీజీవితకాలమంతా దుఃఖపడుతావు. " అన్నది.

ఇటువంటి మాటలన్నీ వినలేక శేఖరం "అమ్మా నువ్వు అధికప్రసంగం చెయ్యకు నాకు తలనొప్పివస్తుంది. నేనుచేసిన ప్రతిజ్ఞకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించను. నువ్వు ఎచ్చటైనా అనాకారిపిల్లనుచూడు, నేను వివాహం చేసుకుంటాను ! అనిగట్టిగా చెప్పి ఏదోపనిమీద బయటకు వెళ్ళాడు.

శాంతమ్మ, సావిట్లో వత్తి వత్తులు చేస్తూ కూర్చుంది. భోజనాంతరం శేషమ్మ

చూడవచ్చింది. అవిడని చూడడంతోనే శాంతమ్మ కంటతడిబెట్టి 'పిన్నీ ఏమిచెయ్యనమ్మా, మీరాబోటివాళ్ళంతావుండి సలహా చెప్పకపోతే ఎట్లాగమ్మా నేను ఎన్నిమార్లు చెప్పినావినలేదు, సౌందర్యముగల పిల్లని చేసుకోనే చేసుకోడుట. అనాకారిని కట్టుకుంటాడుట! పిన్నీ, యిదిఎక్కడైనా వుందీ, నువ్వు కాస్త వాడిని మందలిస్తూ" అన్నది దీనంగా.

శేషమ్మగూడా కొంతపత్తి తీసివత్తులు చేస్తూ 'అక్కయ్యా' అని పూర్వోక్తని కొంతతడవు దీర్ఘంగా ఆలోచించి 'శేఖరం పట్టిపిచ్చిధోరనిపడ్డాడు. మాటపట్టింపేగాని మరేమిలేదు, నేను ఒకఉపాయంచేస్తాను. నువ్వు మాత్రం నేచెప్పినట్టు చెయ్యాలి. సాయంకాలం శేఖరం యింటికిరాగానే, "వడ్డాదివారింట్లో వంటమనిషికి, ఒకకూతురున్నదట. అది చాలాఅనాకారి, కాని ఆ అమ్మాయినిచూడు నీకిష్టమయితే చేసుకుందువుగాని" అనిచెప్పు తక్కినతతంగమంతా నేను నడుపుతాను చూద్దుగాని నాతెలివి" అన్నది. శేషమ్మయందు శాంతమ్మకు చాలామంచి నమ్మకముంది. అందుచేత సరే, నువ్వుచెప్పినట్లే చేస్తాను! అన్నది.

ఉదయాన్నే, ఒకస్నేహితుడిని తీసుకొని శేఖరం పెండ్లికూతురిని చూడడానికి బయలుదేరాడు. వారిద్దరు వడ్డాదివారింటికి వచ్చారు. వాకిట్లోవారిని యింటియజమాని కలసికొని లోపలికి తీసుకువెళ్ళాడు. ఆ అత్యున్నత భవనములోని అందమైన గదుల లోంచి వారు వెళ్లి వెళ్లి ఒకగదిలో నిలువబడ్డారు. యజమాని వారినిద్దరిని ఒకతివాసీ పైనకూర్చుండబెట్టి లోపలికి వెళ్ళాడు. ఇంతలో పరికిణితెలుపు తెరచుకొని, పన్నెండు వత్సరముల వయస్సుగల, లేబ్రాయపు సౌందర్యరాశివచ్చి వారికి ఫలహారముల నందించింది. ఆమెను చూడడంతోనే శేఖరానికి దేహంపులకరించింది. 'ఆమెతనకు లభిస్తే...అని మనస్సులో అనుకొని, ప్రతిజ్ఞకు భంగంవస్తుందని వెంటనే నాలుకకరచుకొన్నాడు కొంతసేపటికి తిరిగి ఆకన్యామె వచ్చి వీరికి తాంబూలంయిచ్చి, పన్నీరు చల్లింది. ఆసమయంలో శేఖరం ఆమెను పైనుంచి క్రిందదాకా పరిశీలించి లోలోపల ఉవ్విళ్ళూరాడు. కాని పైకిమాత్రం శేషజం! చిన్నప్పుడు ఆమె, తను తొక్కుడుబిళ్ళ' 'జోజోపుల్ల' ఆడిన దినాలు ఏమయినవో! ఆమెతో మాట్లాడి ఆరేండ్లయింది. అంతా కొత్తగావుంది.

మరికొంతసేపటికి, ఆకన్యక, మరొక కన్యని తనవెంటతీసుకువచ్చి వీరికి ఎదురుగా కూర్చుండబెట్టింది. శేఖరం కన్నెత్తిచూచాడు. ప్రయత్నంగా ముఖము త్రిప్పివేశాడు. ఆపిల్లని చూడడంతోనే అతనికి ఒకవిధమైన భయంకల్గింది. ఆనల్లనిముఖం, లావుపెదవులు, పొడుగుపళ్ళు, పొట్టిపెండ్రుకలు, అర్ధణాఅంతబొట్టు, వంకరకాలూ, యివన్నీ అతనుచూడలేకపోయినాడు. ఇంతలో ఆయజమానిగూడవచ్చి "శేఖరంగారూ, ఈమే పెండ్లికూతురు. చూడండి అన్నాడు." శేఖరం దించినముఖం పైకి ఎత్తలేదు. పక్కనున్న స్నేహితుడు యితనికేసి చూస్తున్నాడు. కొంతసేపటికి శేఖరం ధైర్యంగా 'అమ్మాయీ నీపేరేమిటి? అని అడిగాడు 'హ హ నాపేరా! వెం

కాదు కాదు వెంకమ్మ! అన్నది, అవధాని. పెండ్లికూతురుని యింట్లోకి పంపించారు ఆమెను వెంటబెట్టుకొనివచ్చిన సౌందర్యవతి గూడా వెళ్ళింది శేఖరం చివరచూపుచూ శాడు, తరువాత యజమాని యిట్లాఅన్నాడు " శేఖరంగారూ, ఈఅమ్మాయి మాయింటి వంటకత్తెకూమార్తె వాళ్ళుబీదవాళ్ళు అవ డంచేత, ఆపిల్లపెళ్ళిగూడా నేనేచెయ్యాలసి వచ్చింది, పిల్లమీకునచ్చిందని తలుస్తాను. శేఖరం దీర్ఘాలోచనలోపడ్డాడు, ఆఅనాకారి పిల్లను కలలోనైనా ఎవ్వరుచూడకోరరు, అట్టిదీన్ని అతను ఏట్లాపెళ్ళిచేసుకోగలడు, చేసుకోకపోయినాడా, ప్రతిజ్ఞకు భంగం వస్తుంది ప్రతిజ్ఞమాట అట్లావుండగా, మరు దినంనుంచి, స్నేహితులంతా ఎగతాళి చేస్తారు, పైగా అతనిమాటలనులక్ష్యపెట్టరు. మహావిషమసమస్య సంఘటించింది, శేఖరం వివాహం ఒప్పుకోతప్పిందికాదు, ఎక్కువ కష్టంతో ' సరే ' అన్నాడు, స్నేహితు లిద్దరు యింటికి వచ్చేశారు.

ఆరాత్రి శేఖరానికి నిద్రలేదు, తన గది తలుపు బిగించి ఒంటరిగా మేలుకొని కూర్చున్నాడు, ఏమేమో ఆలోచించాడు, కాని ఏమిచేయగలడు ? ఎన్నడో నదోమాట పట్టింపుకోసం, అనాకారిపిల్లను తప్పమరొక రిని చేసుకోనన్నమాట నిజమే! కాని అది అంతగా ఆచరణలో పెట్టవలసివచ్చే టప్ప టికి అతనికి కష్టం కల్గింది. కాని ఎట్లా తప్పించుకోగలడు? చెప్పేదొకటి, చేసేది మరొకటి. అయితే సంఘంలో అతనికి ఏమి స్థానం వుంటుంది?ఎప్పుడో పౌరుషంతో అన్న మాట కోసం, జీవితకాలం అంతా అనుభవించాలి. ఏమి పాపకర్మం!

ఆ! ఏమి పెండ్లికూతురు! మర్కటం కన్న కనాకష్టంగా వుందే! ఎట్లు? ఆమెను భార్యగా గైకొని కాపురము చేయుట, ఎట్లు? ఆమెను తోడ్కొనివచ్చినకన్యయో! వర్ణించుటెట్లు? ఒకానొక కాలమందు వారి రువురు కలసి మెలసి యాడిన దినములు మరపునకు వస్తాయా? శశిరేఖ సాక్షాత్తు శశాంకుని రేఖవలె వుంది! ఆమెయే భార్యయైతే! అయిన, వెంకమ్మను వివాహం చేసుకొంటానని మాట యిచ్చినాడే! వెంక మ్మ! అబ్బే! అది ఏమి పేరు? శశిరేఖ! హా, ముత్యములు, కెంపులు, వున్నవి, ఆపేరులో నరే అని యొప్పుకొన్నాడే ఇప్పుడు కాదం టే? ఛీ తప్పు అట్లుకాదు. ఎంతపాపము! నేనెందుకు చేసితిని. ఆప్రతిజ్ఞ, ఏమో? అప్పుడిన్ని ప్రేమానుబంధములు నన్ను బం ధించలేదు, ఆ తొందరలో వాగ్దానము చేశాను. పొరబాటు! నేను చేసినది శుద్ధ పొరబాటు. అవ్యక్తపుపని. నాకర్మం నేనే అనుభవిస్తాను;

ఇట్లా అనుకొన్నాడు చంద్రశేఖరం. అతని హృదయాంతరాళంలో జరిగిన సం క్షోభం వూహించ వలసిందే!

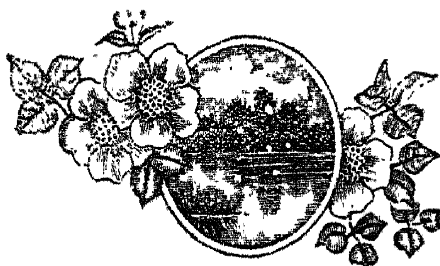
(౭)

వైశాఖమాసం. ఊళ్ళో చాలోచోట్ల పెళ్ళిళ్ళు అవుతున్నయి. శేఖరం అంత కంతకు కృశిస్తున్నాడు: అతని పెళ్లి యిం కారెండురోజులు మాత్రమే వుంది. వధూవాది వారు పెళ్లికి అద్భుతంగా పని చేస్తున్నారని అతను విన్నాడు. ఈపిచ్చిపెళ్ళికి యింత ఆర్భాటము లేకపోతే ఏమి, అనుకొన్నాడు. తన తల్లి శాంతమ్మకూడా, కావలసిన పెళ్లి పనులన్ని చేయించింది. కాని పెళ్లికుమార్తె

విషయం శేఖరంతో ఎవ్వరూ మాట్లాడ లేదు. అతనికది ఆశ్చర్యంగానే వుంది. కాని అతనుమాత్రం ఆసంగతి ఎట్లా కదిలి స్తాడు. తలస్నంగా వూరొకున్నాడు.

తెల్లవారు జామున మూడున్నర గంటలకు లగ్నం శేఖరం యింటికి. బంధువులు, స్నేహితులు, అంతా వచ్చి నిండి పోయినారు. కాని అతను మాత్రం ఎవరి తోకలియక, ఏకాంతముగా ఒక గదిలో కూర్చున్నాడు. పెండ్లికొడుకు అట్లావున్నాడేమి అని అంతా అనుకున్నారు. తాను చూచి వలచిన పిల్లయేగా, యింకా గునుపు ఎందుకు?! అన్నారు కొందరు, కాని ఎవ్వరికి నిజం తెలియదు. శాంతమ్మమాత్రం, కారణం మనసులో గ్రహించుకొని, మరేమి ఫరవాలేదు అనుకొంది. ఇక ఒక గంటలో చంద్రశేఖరం తన జీవితమందొక అవ్యక్తపు పని చేయవలసి వుంది.

వరుడు పల్లకిలో కూర్చున్నాడు. ఊరేగింపు ఊరి వీధులగుండా పోయి వధూది వారివాకిట్లో ఆగింది. పెండ్లి కొడుకుని లోపలికి తీసుకుపోయి పెడ్లి పీటలమీద కూర్చో పెట్టారు, సావిడి అంతా జనసమ్మర్దంగావుంది. నొబతు సన్నాయి బ్యాండు బూరలు ఒక్కమారు మ్రోగినాయి. పొడుము పట్టతో బిగిసిన ముక్కులతో బ్రాహ్మణోత్తములు లాగి లాగి సామవేదము చదివారు. శేఖరం చెయ్యిపట్టుకొని పురోహితుడు వధువు మెడలో మంగళ సూత్రం మూడుముళ్ళు వేయించాడు. "పుత్రిపౌత్రాభివృద్ధిరస్తు; అచంద్రతారార్కం వంశాభివృద్ధిరస్తు" అన్నారుకూర్చున్న పెద్దలంతా తెరబట్ట పట్టుకున్న విప్రులు మెల్లగా తెరఎత్తారు. శేఖరం ముగ్ధుడు అయినాడు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. తన ఎదుటనున్న వధువు ఎవ్వరు. ఆ. నిశ్చయముగా శశాంకునిబోలు శశి రేఖయే! స్వప్నమా" లేక వాస్తవమా అతడట్లా వుండగా "మీప్రతిజ్ఞ ఏమైంది అన్నది శశిరేఖ మృదుమధురముగా."

కర్ణుని జననము.

గర్భాం అప్పారావుగారు బి. ఏ.

చ॥ సదయత నాకొసంగెఁ బరిచర్యకు మెచ్చి మునీశ్వరుండు సీ
సదమలమంత్ర; మిందలి నిజం బెటులైనఁ గనుంగొనన్ వలెన్
మది నెవనిన్ దలంచి తగుమంత్రముఁ జెప్పుదునంచుఁ గొంతియున్
నిదురను జెందదె నాత్మయును నిద్దుర నొందక చంచలింపఁగాన్॥

ఉ॥ అంతట శీతమంద మలయానిల మల్లన మేను సోకియా
కుంతిని మేలుకొల్పె నిదిగో నరుదెంచు నినుండటంచు నా
కుంతికిఁ దెల్పు రీతిగను కొక్కొరొకోయని కోడి కూసె నా
కుంతికి మేలు కల్గునని కోయని కోయిల మ్రోసె నయ్యెడన్॥

ఉ॥ నాతియు వానిమంచి శకునంబులె కాయని మెచ్చుచునిట్టి యా
చేతలు మంచివానియని చేతమునందుఁ దలంచు నేటికిన్
లాతులు స్నానమాడఁగఁ జనన్ దరియాయెను యంచు వీధి ది
క్కే తలవంచి కాంచు! నట నెవ్వరు లేమికి సంతసించుచున్॥

ఉ॥ జాబిలి నవ్వు నెమ్మొగము చల్లని నీటను జక్కఁజేసి యా
పై బహు చిత్రవాజిలుగు పావఁడ గట్టి కచంబు దువ్వి గా
రాబము మీరఁ బొట్టి తనరన్ దిలకంబును బెట్టి లక్ష్మియో
నాఁ బడి కుంతిభోజ నరనాథుని గాదిలిపట్టి వెంటనే॥

మ॥ కనియెన్ ముందనరాక సూర్యుని వెలుంగన్ జేయ యత్నించు నో
యన నొప్పారెడు పావనాత్మ నవపుల్లాబ్జాననన్ మీన నే
త్రను శైవాలకచన్ సురత్నగుణజాతన్ సైకతశ్రోణినిన్
ఘనచక్రస్తనిఁ దానొకానొక నదీకాంతా శిరోరత్నమున్॥

చ॥ దినకరబింబమంతట నదిన్ గని సిగ్గున మోముఁ ద్రిప్పె నా
దినకరుఁ డామెఁ గాంచి తన దీర్ఘకరంబులఁ జెక్కుటద్దముల్
గొనబుగ నొక్కఁగాఁ దివురఁ గోమలి బెగ్గిలెనంత నామెతో
వినుఁడు నదీ కింత వెఱపేల యటంచును జేర్చె నక్కునన్॥

చ॥ కౌదుకుమున గాంచుఁ గంచుకము; కౌంగిలిఁ బ్రాఁగ నెంచు నద్దె సఖి
వడివడిఁ జూచు, సూర్యుగ(ను) దైవలి సిగ్గుపడున్; కుమార! నీ
విడువవలెన్ గదా యను నవీనసురూపముఁ గాంచికులుకన
య్యెడజడదారి దూఱుఁ దన కేది వివేకమటంచు నెంచుచున్॥

ఉ॥ సారసమిత్రబింబము! వసంతసమాన! కుమార! కర్ణ! సం
సారసముద్రమీదవలె సంతతమంచును దెల్పు రీతి నా
సారసనేత్రి పుత్రునొక చందువనుంచియు నేటడించెనీ।
స్సారలు స్త్రీలు జంకుమరి - సాహసకృత్యము లాచరింపఁగాన్॥

మోహతృష్ణ •

దామరాజు వెంకటరమణకవిగారు (కవిమండలి)

చిన్నిచంద్రుఁడు మింటిపై చేరు వేళ
పిల్లవెన్నెల లవనిపై వెలయు వేళ
మందమారుతమల్లన జరగు వేళ
కుహూకుహూయని కోయిలకూయు వేళ
రమణనుప్పొంగునట్టి యారామసీమ
మత్తెపాదరింటిలోపల తెల్లనైన
విమల నెలరాలనుప్పిన వేదిపైని
దేవిఁగూర్చుండి మురళిపై మోవినాని
సొంపునింపెడిగతిని వాయింపుచున్న
ప్రణయగీతిక మెల్లనఁబాడుచున్న
ముద్దుకృష్ణునిఁజూచి నే మోదమెసఁగ
పోయి కౌఁగిలిప్రార్థించి పూలమాల
కంఠమందున తగిలించి కౌఁగలించి
తళుకుఁజూపుల నేత్రముల్ బెళుకుచుండ
మోహనంబైనమూర్తిని మోమునెత్తి
ప్రక్కఁజూపుల బ్రసరించి చక్కఁజూడ
పులకరించెను దేహంబు పూర్ణముగను
చిత్తమందున భీతిచే సిగ్గుజెంది
చేరి వెనుకకు నేబోవ చిన్నికృష్ణు
డపుడుఁ బల్కెను నన్ జూచి యతివమిన్న
నిన్నుఁగూడగ దలచి నే నిడకువచ్చి
యింపుదళుకొత్త మురళివాయించుచుంటి
సొంపునింపెడి కృతులు నీకింపుగదుర,
కాంతరో! రమ్మ”నుచు నాదుకొనుఁబట్టి
చేరదీసియు దగ్గిర చెక్కిలొత్తి
ముద్దరాలవెయంచు జల్ ముద్దులుంచి
సుద్దులెన్నియో చెప్పినన్ గద్దెఁజేర్చి
మోహపుం బొమ్మమాదని ముద్దుగొమ్మ
మధురమైయొప్పినాకు నీయధరపాన
మంచు కౌఁగిలింతలో నిరీకించె నన్ను
అంతలో శశిమింటిపై నంతముందె
కాంత యేకాంతవాసంబు కనగరాక
అంచు దలపోసె నేమొకో యాత్మయందు
మినుకుమినుకంచు తారకల్ మెరయుచుండె
అంధకారము లెల్లడనలముచుండె
లలితసౌరభ్య కుసుమముల్ రాలుచుండె
ప్రణయగీతిక ప్రకృతితాఁ బాడుచుండె
మోహసాగరమందున మునిగియుండ
లీలగడపితి గోపాలబాలుతోడ

నీలజాబులు

శ్రీ॥ ఉ॥ శాస్త్రిగారు ఎం.ఏ.

బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులైన శ్రీగిరి ఉమామహేశ్వరశాస్త్రి అన్నగారికి.
చెల్లెలు నీలా సుందరి అనేక నమస్కారములు.

ఉభయకుశలోపరి

అన్నా!

ఇదివరకు మీరెన్నాళ్లుగానో నాజాబులు ప్రకటింతుమనుచు నాయనుమతి యడుగుటయు నేను వలదని సగౌరవముగా తమతో మనవిచేయుటయు తటస్థించుచున్నది. ఇప్పుడు నేను తమకు వామరది రామారావు చమత్కారముగా వ్రాసిన యొక చిన్న వ్యాసమును పంపించుచున్నాను. ఇది తమరు ప్రచురించవచ్చును. దీనిని పాఠకులెట్లు చవిగొందురో చూచి నాయుత్తరములను ప్రచురించుటకు నేనను మతించవచ్చును. కావున నిది తమకడకు పంపుకొనుచున్నాను. నాయుత్తరములకన్న రామారావు ఈ వ్యాసము చాల మడుంగులు బాగుగానున్నదని నాతలంపు. నాజాబులు లోకము మెచ్చునో మెచ్చదో తెలిసికొనుటకు నిది మచ్చు ముక్కయని నాయూహ. తరువాత తమ చిత్తము. ఇక్కడ అందరు క్షేమము. తమ క్షేమము వదినెగారి క్షేమము వ్రాయించ కోర్తాను.

గోసవీడు.
పుష్య బ॥ ౭ సోమవారము }

చిత్తగించవలయును.
నీల.

పూర్వాచారాలతిక్రమించి విశాల హృదయముతో ప్రపంచకమును చూడవలెనన్నచో క్రాపింగు ఆసాధనకు మొదటి మెట్టు. క్రాపింగు లేనివాడు ఇంగ్లీషు చదివియు లాభము లేదు. పూర్వకాలాలలో చూడామణి అని యుండెడిదట. అది క్రాపింగేనని నామిత్రుని యొకని యభిప్రాయము. అందుకనే నాటకాలల్లో వేషాలు వేయు వాళ్ళందరు క్రాపింగు లేకుండ నుండరట. ఈమధ్య నాటకములో వేషము వేయు నొక బ్రాహ్మణకుర్రవాని తండ్రి చనిపోవుటవల్ల నతని క్రాపింగు అతని యిష్టము లేకుండగనే స్మశానముల దగ్గర నెవడో ఒక మంగలి తన కత్తి పదునుచూచుకొన్నాడట. వానికోస మతడిప్పుడును వెదకుచునేయున్నాడు. ఆపదకొండవ రోజునే అతడు చిత్రనళీయములో సుదేవుని పాత్ర ధరించవలసి వచ్చినది. అతడప్పుడు క్రాపింగు లేకుండ వేషమెట్లు వేయుటయని విచారించి చివరకొక విగ్గుతో పని జరుపుకున్నాడట అప్పటినుంచి మాగ్రామములో నందరికిని క్రాపింగంటే చూడామణి "అనే అభిప్రాయము ధృవపడినది.

మా పూర్వులందరు వ్యవసాయము

మీద బ్రతికిన వాళ్ళు. నన్ను ఇంగ్లీషు చదువుకొనుటకు పంపించుటకు మావాళ్ళకు భయము వేసినది క్రాపింగు పెట్టించు కొందునేమోనని. నేను బి. ఎ చదివినప్పటికి ఒక క్రాపింగు లేదు. బీడీలు లేవు. (మధ్య రెండుసార్లు పెంచి మానాన్న తిట్టగా తీసివేయించితిని). అందుకనే మాబంధువులందరు నన్నుదాహరణగా చెప్పుదురు. "వాడు చూడు. ఇంగ్లీషు చదువుకుంటే మాత్రం మాలవాడికి మల్లే క్రాపింగు పెట్టాలా? అని

ఇదికాకుండ రసజ్ఞులు శృంగారవేత్తలు సౌందర్యమునకు క్రాపింగు ముఖ్యసాధనమని యుపన్యసిస్తున్నారు. కాదని యెవరయినా వారి ప్రజ్ఞాదికములు తెలియని వారు వాదించినచో దర్పణము (అద్దము) లో వారి ముఖములు ప్రతిఫలింపించి వారిని నిరుత్తరులుగా చేయుచున్నారు. వారును నీయద్దములును పరదేశములనుండి దిగుమతి యయినవే యని తెలుసుకొని యూరుకొనుచున్నారు. ప్రస్తుతము గుంఫితమగుచున్న "ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము"లో 'చూడామణి' అన్న శబ్దము వచ్చినపుడు దానికి క్రాపింగు అన్నది పర్యాయపదమని యుపహరించి ప్రస్తుత నాగరక లోకముయొక్క మన్ననలకు తత్సంపాదకులు పాత్రులగుదురు గాక యని వినయపూర్వకముగా మనవిచేయుచున్నాను.

ఈ యభిప్రాయములోనున్న యాథార్థ్యము తేటతెల్లము చేయుచున్న యొక్క చిన్న యుదాహరణమును చెప్పెదను చిత్తగింపుడు. దివ్య పురుషులు, దేవతలు మొదలగువారు పూర్వాచార పరాయణులు నెత్తిన పెట్టుకొనుగోష్పాదమంత జుట్టును వరాహపుచ్ఛమని వ్యవహరించుచున్నారు (దీనికి pig tail) పందితోక అని పేరు. పందితోక యని వ్రాసిన నాగరికుల మనస్సు నొచ్చునేమోయని దీనికి సంస్కృత నామ మిచ్చినాను) ఈదివ్య పురుషులు దేవతలు, నెవరని యందురా? ఐరోపాదేశీయులు. వేదములు శాస్త్రములు పురాణములు శ్వేతద్వీపవాసులు విష్ణుభక్తులని యచటనే విష్ణుమూర్తి నివసించుచుండునని చెప్పుచుండగా ఐరోపా దేశీయులే వారు కారని కూడ వాదించువారు మన దేశములో జన్మింతురని నమ్ముటకు కూడ వీలు లేదు.

నూతనములును దేశాభివృద్ధి సూచకములు నగు నీసౌందర్యమునుగూర్చిన యభిప్రాయములు గ్రంథములు చెప్పకుండ పత్రికలు ఘోషించకుండ మన దేశములలో పల్లె పల్లెకు వ్యాపించి అగ్రజాతి బ్రాహ్మణుని మొదలు పంచముల వరకు సార్వజనీనముగా నాచరణలో పెట్టబడుచున్నందులకు కారణము మనదేశీయుల చురుకుదనమును తెలివి తేటలున్నవనియే నానమ్మకము. మహా ఋషులు పుట్టిన మన దేశములో ఏమాత్రము సౌందర్యగ్రహణము కలుగబోదని యెవరనుకొనగలరు? ఇది విచారించినకొలది యుచ్చజాతులు మన దేశములో నీచజాతులను తక్కువగా జూచుచున్నారన్న వాదు అయథార్థమనిపించుచున్నది. ఒక జాతి పరిణామ మంతలో రాదు. చాలకాలము తీసికొనును. ఇప్పటికి మన దేశములో నన్ని జాతులవారికి బహిర్వేషము సమానముగా కుదిరినదని చెప్పవచ్చును. ఇదే క్రమక్రమముగా ఆత్మవరకు వ్యాపించి మనలను ప్రపంచమున

నాదర్శపురుషులనుగా చేయఁగలదు. ఇప్పటికే కొన్నికొన్నిచోట్ల నీయైక్యమాత్మ్యమొకరకు కూడ వ్యాపించినదనుటకు సందేహములేదు. ఇదివిశ్వమానవ సౌభ్రాతృత్వమునకు వసంత కాలము.

మొదటినుండియు క్రాపింగు అని వ్రాయుటచేత నౌచిత్యపరిమాణవేత్తలగు మనదేశీయులు ఒక్కక్రాపింగునుగూర్చియే యీవ్యాసమంతయునని పొరపాటు పడరని నాకు తెలియును. సూటులేకుండ క్రాపింగు, బూటులేకుండ సూటు నిట్టి అనౌచిత్యము సౌందర్యమెఱింగినవారు చేయునవికావు. అనౌచిత్యమనునదిమనదేశములో కంచుకాగడావేసి వెదకినను కానరాదని మా నిశ్చితాభిప్రాయము. "ప్రమాదోధీమతామపి" అని అక్కడక్కడ నాటకరచయితలలోను పెద్దపెద్ద అభినయవేత్తలలోను చెదురుగా నున్నను మనమంత పాటించము.

కాని యీయాచరణలో నచ్చటచ్చట కొన్నిలోపములు మాత్రము కనబడుచున్నవని నన్ననిగొంతుకతో నాప్రక్కనున్నమిత్రునితో చెప్పుచున్నాను. అది యొక పెద్దతప్పుకాదు. తప్పైనను మనలో మనము చెప్పుకొనవచ్చును కదా. అదియైనను నెదటివారు వినకుండ నాయెను. ఇంత యందముగల క్రాపింగును కూడ కొందరు కొందరు పల్లెటూరి ధనవంతులు సౌందర్య విహీనముగ చేయుచున్నారు. కాని ప్రత్యేకగౌరవములేకుండ చేయుటలేదు. కొందరు తలమీద సోపానములు చెక్కించి తాము మేడలుకలవారమని కొందరు తలమీద గిన్నెలుబోర్లించినట్లు చేయించి తాము బంగరు గిన్నెలలోగాని భోజనము చేయువారము కాదని ధ్వనించుచున్నారు. అది వారియూరులకు సంబంధించినంతవరకు బాగుగనేయుండునుగాని పట్టణములకువచ్చినపుడు కొంచెము ధ్వని శూన్యతయేర్పడుచున్నది. మాయుద్దేశ్యమేమనగా మరల నిందులో ప్రత్యేకతలేకుండవిశ్వజనీనముగా నందరు నొక్కరీతిగా నుండవలెనని. అదియుగాక నీవిషయమున మనకు పరిపక్వత యబ్బువరకు తెల్లదొరలను ఆదర్శముగా నుంచుకొనవలెను. ఆతెల్లదొరలు కూడ మనదేశమునకు వచ్చు రెండవరకము గాదు. అసలు ఆడంగువారి యాచారములే యనుకరణీయములు స్వచ్ఛములును

అందుచేత మనదేశీయులు అమెరికా యింగ్లాండులకు పోయినవారు బారిష్టరు మొదలగు పరీక్షలుచదివి వచ్చి వెంటనే తమ వృత్తులలో ప్రవేశించక సంవత్సరము రెండుసంవత్సరములు దేశముతిరిగి పల్లెటూళ్లలో సీమదొరల క్రాపింగులు డ్రెస్సులు ఆచారములు వీనిని గురించి యుపన్యాసములిచ్చినచో దేశమునకు చాలమేలు చేసినవారగుదురు. అట్లయినచో వారు కూడ మొగమాటము చేతనైనా వ్యాజ్యములు వచ్చినప్పుడు తమ దగ్గరకే వచ్చుచుందురు.

అసలు మనదేశమునుండి కొందరు ఉత్సాహముగల యువకులను పరిస్కాలరుషిప్పులమీద నాదేశములకు నీపనులు నేర్చుకొనుటకు పంపించినచో వారిమూలమున దేశమునకు మిక్కిలి యుపకారము జరుగును. ఇట్టిపనులు దొరతనమువారు చేయుదురని నమ్మకము పెట్టుకొనరాదు. వారి దేశములలో మనలనుగూర్చి అనాగరికులని

చెప్పువారు మననాగరికతకు వారు సాయపడెదరన్న స్వరాజ్యవాదు లెవరును విశ్వసించలేరు. అదియుగాక మన దేశపు మంగలి మహాజనులను పంపించుటయుకూడ తగదని నాయుద్దేశము. ఏలనన్నచో మనదేశపు మంగళ్ళదేహములలో తరతరములనుండి అనాగరకులైనవారి తండ్రితాతలరక్తమే ప్రవహించుచుండుటచేత వారు ఎంతశ్రమపడినను నొక్కులకొడవళ్ళనంటి కత్తులు సాఫీపడవు. ఆకత్తులకక్కులే క్రాపింగులో ననూకనపడును. ఆవేళకు వారియిండ్లదగ్గరి కుండబొచ్చెలు జ్ఞాపకమువచ్చి వారవియే అందరి నెత్తినను బోర్లింతురు. ఇది మనము నవ్వవలసిన విషయముకాదు. కోపగించవలసిన విషయముకాదు. అదివారి దారిద్ర్యము వలన వచ్చిన దోషము. వారియిండ్లలో బొచ్చెలు లేకున్నయెడల వారికవి జ్ఞప్తికే రావు కనుక యీమహాకార్యార్థమై యువకులు నడుములుకట్టి వారంతటవారేవచ్చి యీదేశోపకారార్థము తాము పనిచేసెదమని చెప్పవలయును. ఇదియంతయు దేశములో సౌందర్యజ్ఞానము వృద్ధిచేయుటకు.

ఒకగొప్పభావము కోసము ఎంతమంది మానవజీవితచరిత్రలో తమ నెత్తురు లోడ్పలేదు. ఆశ్లేవీరినామములును భావిభారత వర్ష జీవితచరిత్రలలో స్వర్ణమయాక్షరములతో చెక్కబడును.

పైగా సౌందర్యమనునది మనమంత చులకనగా చూడవలసినదియుంగాదు. యాదృశీభావనాయత్ర సిద్ధిరభవతితాదృశీ 'అను వాక్యము పండితులకు జ్ఞాపకముచేయునంతటి అవినయములేదు. నాదగ్గర ఈమధ్య మామిత్రులొకరు వ్రాసినట్లు క్రొత్తులను పూజించిన క్రొత్తులే పుట్టుదురు. ఈ సందర్భములో బాలకృష్ణుని పూజించుటకు మాకుసందేహముకాదు కానిఅతడు నల్లనివాడని తెలిసికొన్నప్పుడు కొంచెము మనస్సుచివుక్కుమనుచున్నది. అయినను అదియంత ప్రమాదముకాదు. కొంచెము పీమసున్నపు పూతయిచ్చినచో నీదోషము పరిహారముకాకపోదు. కావున మనజాతియంతయు సౌందర్యము జాతికావలెనన్నచో నీపైనచెప్పినయంశము లన్నియు ననుష్ఠించవలెను. పూర్వాలాక్షణికులివన్నియు విచారించియే సౌందర్యము శృంగారరసమునకుద్దీపనవిభావముగా చెప్పియున్నారు రససాధనకు సౌందర్యముప్రధానము రసోవై బ్రహ్మ అని శ్రుతులు మోగుచున్నవి.

ప్రస్తుతము కొందఱాధునిక కవులు సౌందర్యజ్ఞానాభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నారని మాకు తెలియును. శబ్దములో సౌందర్యమెఱిగి ప్రయోగించుకవులీ విషయమునతమశ్రద్ధ జూనిపిరేని దేశమునకు మంచిరోజులువచ్చినవని చెప్పవచ్చును. అట్టివారీ కార్యమంతయు నెత్తినవేసికొని పనిచేసినచో విజయము చాల సమీపములోనున్నదనియే చెప్పవలెను. కవులిట్టి కార్యములకు దగ్గరనికూడ మాకపనమ్మకములేదు. ప్రపంచకచరిత్రలో కర్మవీరులయిన కవిశిఖామణులు కొరతగాలేరు. బైరన్ (Byron) అన్న యింగ్లీషుకవి గైటి (Goete) అంతవాని చేత కవిత్వము నమెప్పువడసి గ్రీకుజాతివారు తురుష్కులచేత స్వాతంత్ర్యము గోలుపోవుచుండగా యుద్ధరంగమునకు వారిసహాయార్థముపోయినాడు. పాపముత్రోవలోనే చని

పోయినాము దైవమునకు మనమేమిచేయ గలము.

సూక్ష్మని దివ్యతోఁ జూపినట్లు ఇంతప్రశస్తమైన విషయమును పదేపదేచెప్ప నక్కఱలేదు. కానికొందరు భావనాశక్తి తక్కువగలవారు ప్రత్యక్షముగా రోజును జరుగుచున్న సంగతులనుండి యుదాహరణములిచ్చువరకును తృప్తిపడలేరు. వారికోస మీక్రింది సంగతు లుదహరించుచున్నాను.

నేనును నామిత్రుడొకడును ఒకనాటి సాయంకాలము రైలుస్టేషనుకువెళ్ళినాము ప్లాటు ఫారంమీఁదికి పోవలెనని మాతలంపు. నాస్నేహితుడు బి. ఎల్. క్రొత్తగా పరీక్షయివచ్చినాడు కాని మేమిద్దరమును నాగరికతలో కొంచెము వెనుకంజ. మాయిద్దరికి క్రాపింగులు లేవు. అందుచేత టిక్కెట్టుకలెక్టరు మమ్ములనులోనికి పోనియ్యలేదు. ఇంతలో నొకడు క్రాపింగు నిండ న్యాసి లైను పులుముకొని మొగమున బొట్టులేకుండ పాతసిపాయిలకోట్లు బజారులో నమ్ముచున్నవియొకటి తొడుగుకొని కాళ్ళకుపెద్దవైనబూట్లు జారిపోవుచుండగా మాటిమాటికినిలచి కాళ్ళతో తెచ్చుకొనుచూ వచ్చుచున్నాడు. వానినిచూచి టిక్కెట్టుకలెక్టరు సెల్యూటు చేసి త్రోవయిచ్చినాడు. క్రాపింగులో నంతగౌరవమున్నది. ఇప్పటికైనను మా పాఠకులు మామాటలు యథార్థములని నమ్మెదరనుకొందును. అదియుగాక యెంతమంది పెద్దమనుష్యులు రైళ్ళలో ప్రయాణములు చేయునపుడు తాముకూర్చున్న బళ్లలోకి యితరులు రాకుండ నుండుటకు దొరటోపీలు దగ్గరనుంచుకొని క్రాపింగులు దువ్వుకొని కూర్చుండుటలేదు. ఇటువంటిగౌరవము రైళ్ళలోమాత్రమేకాదు. ఒకనాడు నేను కాఫీహోటలులో దూరముగాఁ గూర్చున్నాను. ఇద్దరు లోపలికివచ్చినారు. ఒకడు క్రాపింగుమనిషి. అతనిక్రాపింగుబొచ్చు క్రాపింగు జాతి ఒక పాత కోటు తొడుగుకొని దానిపైనఁ నెక్ టై (neck tie) కట్టి చేతులో సన్నని పేపబెత్తము పుచ్చుకొని వచ్చినాడు. రెండవ ఆయన ఒక తెల్లని చొక్కా వుత్తరీయము వేసికొన్నాడు. క్రాపింగు లేదు. కాఫీ హోటలు అయ్యరు క్రాపింగు మనిషిని పెద్ద గౌరవముచేసి అతనికస్సి వెంట వెంటనే అందిచ్చి రెండవ ఆయన పిలిచినా మాట్లాడలేదు. ఇంకా యిటువంటివి అనేకములు చెప్పవచ్చును గాని నా మాటలు సరేనని నమ్ముకున్న మీతో నింకను చెప్పుట యెందులకు.

ఒక రోజున సెలవులకు నేను మాయూరికి వెళ్లినాను. మఱునాడు పొద్దున నింట్లో కూర్చుండగా మా మేన కోడలు పరుగెత్తుకుని వచ్చి 'మామయ్యా; పగటివేషా లొస్తున్నాయి అని అరచింది, నేను వాకిటిలోకి వచ్చినాను. అది లోపలికి పోయి దోసెడు బియ్యము తీసుకుని వచ్చింది వాకిటిలోనికి వత్తునుకదా మా మేనమామ కొడుకు క్రొత్తగా ఐ, సి, యస్ (I. C. S ప్యాసయినాడు. వాడు వస్తున్నాడు. దొరటోపీయు వాడును. మామేనకోడలు నివ్వెరపోయి "అయ్యో! బాబాయి! నువ్వా! అనిబియ్యము తొందరలో క్రింద పారబోసి. మొట్టమొదట వాడు బాగుండలేదన్నదిగాని మా మేన కోడలు తరువాత దొరటోపీ బాగున్నది. వుత్తరయ్యాలు అయితే మాటి

మాటికి కొనుక్కొనవలె. టోపీ అయినచో నొకసారి కొన్న జీవితాంతరము నుండునని.

మా మేనకోడలు ఎనిమిదేళ్ళపిల్ల. "బాలవాక్యం దేముడివాక్యం" అని అంటారు కొందరు. కనుక దొరల వలెనే యుండిననే సౌందర్యమని చెప్పుటకు ప్రమాణమొదులకు. కాని యీ సౌందర్య విషయములలో మనదేశములో జరిగిన యభివృద్ధిని గురించి యించుక ముచ్చటించిగాని ముగించరాదు.

మొట్టమొదట క్రాపింగులన్నియు పక్కపాపిళ్లవే కాని యీసౌందర్యోద్యమముకూడ ప్రపంచకములోని యన్నియుద్యమములతో సమానముగ పరుగెత్తుచున్న దగుటచేత నీమధ్య స్త్రీలుపురుషులతో సమానమైన స్వాతంత్రము కావలెనని కోరు సమయమున పురుషుని క్రాపింగు పాపిడి తల మధ్యకు తెచ్చి వెండ్రుకలు దీర్ఘములుగా పెంచి మునుపటివలెనే దువ్వకుండ సాఫీగా వెంపలదాక దువ్వబడు చున్నవి. ఈ విషయములో చాలమంది సౌందర్యపిపాసుల చర్యలు ప్రశంసార్హములు. కాని కొందరుపూర్వాచారపరాయణలగు స్త్రీలు పురుషులతో సామ్యముకూడదనియో యాగౌరవము తమకేయుండవలెననియో తమపాపిళ్లు ప్రక్కకు మార్చినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈసందర్భములో కొందరు చిత్రకారులను ప్రశంశింపక తప్పదు. ఏలననగా వారిపురుష చిత్రములు స్త్రీలచిత్రములవలె నుంటున్నవి. అసలు కొందరుపురుషులే స్త్రీలవలెమారు చున్నారు. వారిని పొగడుటకు మాశక్తి చాలదు. ఏలననిన సౌందర్యమనగా శాస్త్రీయము. సౌందర్యము చివరకు ప్రపంచమంతయు సౌందర్యమును వృద్ధిచేసివృద్ధిచేసి స్త్రీరూపమును దాల్చుగాతయని దీవించుచున్నాము.

శా. క.

' ప్రకృతిపురుషుడు ' పురుషుడు అనుసిద్ధాంతమును ఇంతముఖ్యవిషయమును మేము తిరస్కరించుట తప్పనందుకు విచారించుచున్నాము.

మేలుకొలుపు

కాఫూరి వెంకటనరసింగరావుగారు (కవితా సమితి)

అదె! యరుణోదయంబయ్యె తూరుపున
విడిన మామిడిపూవు విరజిమ్మెతావి
మలయవాయువులతో గలసివీతెంచె;
మొక్కరితుమ్మెద దొంగమూకలుముసరి
కొల్లపెట్టుకొని పోకుండకాపుండి
చేరెడువాని చెచ్చెరవెంటడగిలి
వెలగితర్మగవలె చెల్లెలా! లెమ్మ
తోటలోపల నెంతతో వంతగించి
దోబూచులాడుతుందుడుకు సేతలకు
తలిరుటాకుల జీబుతావులనెల్ల
చూపింపవలె వేగసోదరీ! లెమ్మ
పొడుపుసూర్యుని తళ్కుపూతలసొబగు
లందాలజల్లు తీరగు నగల్ చెక్క
శైసేయునెంతో! యక్కజముగా మెఱయు
కొంతకాలువ నీటికొత్తతుంపురులు
ఒడ్లపూబొదలలో నొయ్యనవిరియ
బొందు మల్లెలవ్రాలి బొసగహత్తించు
ముత్తెంపుజాలతుల్ ముద్దులాడకనె
ఇంకను నిదురింతువేలనే? యనుజ
పెరటిలోపల లేత యరటి బోదియకు
నీరొడ్డి మువ్వలో నెలకొన్న మంచు
కరగి చక్కనిచోట్ల గారెడు నపుడు
నేలవ్రాలకయమున్నే చేతులొడ్డి
దోసిళ్ల గదియింప నాసించుకతకు
దొరకిన దదియెల్ల దుసికిలిపోవ
"నాయాసమెల్ల వృథాయయ్యె" ననుచు
నొండొరు గేలిసేయుచు నాడువేళ
యరుదెంచె జాము చెల్లెలా! లెమ్మ లెమ్మ
ఇసుకదిబ్బల బొమ్మరిళ్ళకట్టుకొని
మనబొమ్మలకు మంచి మంచి రీతులను
తగినట్లు కొత్తముస్తాబు లొనర్చి
పొరుగిండ్ల పిల్లలెల్లగ జతపరచి
కూడి వేడుక మావి గున్ననీడలను
ప్రియముగా బొమ్మల పెండ్లిండ్లుసేసి
కొనువేళ ఆటయింకను అవకుండె,
కమ్మని పెరుగు చొక్కంపు రకంపు
ఊరుగాయల తోడ నూటలూరించు
చల్దికైయమ్మ పెల్చనబిల్చివేయు;
ఏమిలాభము అప్పుడీ వల్కగొనిన?
నిదురచాలించి వన్నెలచిన్నెలొలుక
రమ్మ! నానవ్వుల రతనాలదొంతి!
ఆలస్యమైననే మాడుకోగలము?
స్నానమ్ముచేసి అచ్చంబగుమడిని
పూలుకోయగ నాన్న పోయెడువేళ
వేచియీశ్వరమును వెంటాడువేళ
పూలసజ్జకు నేడ్చి పోరాడువేళ
శమియింపకేవు వంతముపట్టువేళ,
ఇచ్చినపయిపంతసించి, ఎన్నెన్నొ
మురిపెంపు, ముద్దులుమూటలుకట్టు
వచ్చియురాని, భావమునలరించు,
పలుకుల సేవొప్రశ్నలనడిగి
నన్నును నాన్నను నవ్వించువేళ,
క్రమముగా గడచునింకను నిదురించు
లెమ్మ! మేల్కొనుము చెల్లెల! తోచదేమి

ఖడ్గతిక్కన

కొడాలి వెంకటసుబ్బారావు, కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగార్లు

౧

కదనమందున శాత్రవకంఠరక్త
వాహినీస్నానమునవెర్రివారినాడు
విజయకాంతను "ఖతను" గావించినట్టి
కత్తి మొనమొక్కవోవుట గాంచినాడు
రిత్తయలసటయేటికి? రేపుజయము
మనవశంబని యింటికిమరలినాడు
ధైర్యమునువీడి కాదు. నిదానముగను
గెలువలేమాయటంచును తలచినాడు.

౨

తనరాకదారిలోగని మ్రొక్కు కాపులు
    శిరమెత్తితన్ను గాంచినది లేదు
తనవాజిడెక్కలధ్వని, విని, చని, చూచు
    పిల్లలగుమి కానుపింపలేదు.
తనకయి మేఘాలతాగుభానుడు నేడు
    కించిత్తు వేడితగ్గించలేదు.
"నాన్న ఎందరినేడు నరకివచ్చితిరని"
    కొడుకుమామూలుగా నడుగలేదు.
స్నిగ్ధదరహాసచంద్రికాశ్రీయుతంబు,
సరససల్లాప వైభవసంయుతంబు,
ప్రియకళత్రాననాబ్జంబు,— బయటవీధి
గుమ్మమున నైజకాంతుల జిమ్మలేదు.

3

స్నానమొనరింతు తోడుమన్నాడునీళ్లు
సతిని, జితశౌర్యదేవతాగతిని పిలిచి

* * *

పాత్ర నులకమంచపుకుక్కపైన చీర
నడ్డుగట్టి, నీటికడవ నచటపెట్టి,
ప్రక్కనొకపీటపై నింతపసుపుముద్ద
నుంచి, స్నానముచేయుడీ యంచుపలికి,
చాటునకుపోయి నిలబడె జలజనేత్ర.

* * *

ఆశ్చర్యపడినాడు ఆవింతగాంచి
భామినీయిది యేమి పలుకుమన్నాడు
పరిపంథిరాజన్య బలదావహాకుండు
ఖడ్గతిక్కన వీరకంఠీరవుండు

* * *

" పగరకు వెన్నిచ్చినచో
నగరా మన ఆరువేలనాయకులెల్లన్
ముగురాడువారమైతిమి
వగపేటికి జలకమాడవచ్చినచోటన్ "
తంత్రప్రభావ స్వతంత్రచాణక్యుని
    గేలియొనర్తు రార్వేలవారు
కత్తితో గంటంబు గదియించి
    కాలునిలీలమైనొంతు రార్వేలవారు
శరణాగతత్రాణ బిరుదాంకుడగుపార్థు
    పేర్వెన్న నగుదు రార్వేలవారు
చక్రంబు చేనుదెంచి సమయింపనున్నను
    విడువరు పట్టునార్వేలవారు
కర్ణశిబిదధీచి కల్పవృక్షంబుల
    వెక్కిరింతు రారువేలవారు
ఆంధ్రమాతృగర్భమం దుద్భవించిన
    వేగుజుక్కలారు వేలవారు

* * *

అట్టివారికమర్యాదఅవహిల్లె
ఒక్కరణ భీరుకతమున తిక్కనార్య"

* * *

అనికాంతపలుకుట నంగంబువడకె
కన్నులనీర్గ్రమ్మె ఖడ్గతిక్కనకు
మారుపల్కగ నోటమాటరాకుండె
ఆలోచనామగ్నుడయ్యె నాక్షణమ"

౪

"అన్నంబువేళయ్యెనయ్య రావయ్య
ఆకటితోడస్సినావయ్య బాబు"
యనుపిల్పు ఆలోచనము సేయుచున్న
తిక్కనవిని లేచిదిగ్భ్రాంతుడయ్యె॥

* * *

శాకపాకాలతో, చారుతో, కొంత
అన్నంబు భుజియించి "అమ్మ తేవమ్మ
చల్ల" యంచడిగెను తల్లి తిక్కన్న॥

* * *

విరిగిపోయిన పాలు వేడితగ్గినవి
వడ్డించి తనతల్లి వదనంబు వంచె॥

* * *

"విరిగిపోయిన పాలు వేడితగ్గినవి
ఎందులకమ్మ నేనెటుతిందునమ్మ"
అని చింతతోతల్లినడిగె తిక్కన్న

* * *

అఖిలావనిని మెప్పులందిన తెల్గు
శౌర్యదీధిస్సులు సన్నమైపోయె
సకలసస్యాలకు సత్వంబునొసగు
తుంగాభద్రాదేవి పొంగుచల్లారె
వీరమాతలమేని వెచ్చనిరక్త
మతిశైత్యముగ పాకునయ్యె మీయందు
ప్రతిలేని మీశౌర్యపటిమంబుతరుగ
సరిలేనివీర్యంపుజ్వాలచల్లార
పాలువేడిమితగ్గి పసతప్పిపోయి
విరుగుటలో నేమివింతతిక్కన్న"॥

* * *

అని మందలించిన అమ్మమాటలకు
మిన్నుసర్వము తనమీదబడినట్లు
అవని బొంగరముగా నాడుచున్నట్లు
అంతరాళాన తా నతుకుకున్నట్లు
భ్రమియించి తిక్కన పసదప్పి లేచి
తూలుచు తల్లి పెళ్ళాలతోననియె॥

* * *

"చేసినతప్పుకు శిక్ష వేశారు
పిరికివానికిలోని బెదురుతీర్చారు
ఆడుతనంబుతో జోడించినారు
మగవారిలోలేని మాన్యంపుచేత॥

* * *

వీరమాతలపేరు మాసిపోనీను
తెల్గులశౌర్యంబు దిగిపోవనీను
చచ్చిపొయ్యేదాక సమరంబువిడిచి
రాబోనుఅపకీర్తి తేబోనుమీకు"
అనిపల్కి తిక్కన్న అటనుండిచనియె॥

* * *

అమ్మ కన్నీటితో నాశీర్వదించె
భార్య కన్నీటితో ప్రార్థించెశివుని

* * *

మనసులోజరిగిన మంతనాలివ్వి
పైకన్నమాటల ఫలితంబులేదు.

* * *

ఆడువారల ప్రజ్ఞ కంతు లేదనుచు
ఆడువారలపేర్మి కాదిలేదనుచు
ఆడువారలతోడ గూడకయున్న
పురుషునకున్ రాతిబొమ్మకు నంత
భేదంబులేదనే పెద్దలవాక్కు

శృతితుల్యమానాకా ! జీర్ణించిపోదా ?

*　　*　　*

అమ్మ యిల్లాలును ఆత్మజాతలును
ఆమహాజాతిలో తాముండరేని
ఆడువారన్నచో నాగౌరవంబు
కాంతాకులంబన్న కడలేని ప్రేమ
స్త్రీజాతిపైనంత స్నేహభావంబు
పుట్టునేపురుషులపొట్ట పొడిచినను॥

*　　*　　*

నల్లరాతినిపిండె నాతినీరంబు!

౫

"అలసియిల్లుచేరినందుకు తగినట్టి
ఫలితమనుభవించి బయలుబడితి.
తల్లి, తన్వి, వీరధర్మంబుబోధించి
మనిపినారు, శక్తి బెనిచినారు."

*　　*　　*

అనుచు చింతించుచు చనుచుండెననికి
గంభీరహాయమెక్కి ఖడ్గతిక్కన్న

*　　*　　*

౬

అరటిపూచలవోలె నరుకుచున్నాడు
మధ్యాహ్నసూర్యుడై మాడ్చుచున్నాడు
అరిశిరాలతో బంతులాడుచున్నాడు
పీనులగుట్టలు పేర్చుచున్నాడు
తెల్గుమాతకు కీర్తి దెచ్చుచున్నాడు
మనుమసిద్ధిని మెడల్ మరువజేశాడు
నాటిభీష్మునితోడి సాటిగన్నాడు
కల్పాంతేమిప్పుడే గావించుతాడు
భళిభళీ శత్రులపారజేశాడు
అసిపోటులకు బకుళ్లంకుకున్నాడు
సంగ్రామదేవతా శక్తిరూపంబు
గాతోచుచున్నాడు ఖడ్గతిక్కన్న

*　　*　　*

ఎటనుండివచ్చెనోయీ పాడుకోల;
ఖడ్గతిక్కన గుండెకాయలో ౘగెను?
అదియేమి కాలువయ్యా? రక్తమొకో?

*　　*　　*

ఆంధ్రవీరుని తేజమంతరించినదె?

*　　*　　*

సెహబాసునీగాథ చెపుతామతండ్రి
కలకాలముందు మాకథయెల్లనోళ్ల
పదజాలములతోడ పనిలేదుమాకు
భావాలతోగూడ పనిలేదుమాకు
ఆంధ్రపౌరుషముతో నంతరింపంగ
తిక్కనార్యునికథ తెలిసినంజాలు.

౭

ఆనాటితో యుద్ధమాఖరైపోయె
తిక్కన్న మృతివార్త పాకెనల్దిశల

*　　*　　*

ఆభ్యంగన స్నానమాచరించింది
కురులలో విరులుంచి కొప్పుదీర్చింది
నొసటకుంకుమబొట్టు, పసుపుముఖాన
కాటుకకళ్ళకు అలంకారముంచి
రక్తాంబరముల ధరించితాల్చింది
పుస్తెపయ్యెదమీద పొసగించుకుంది.
మెల్లని సడలతో మేళవించింది
అందెల రావంబు ... ...
... ... ఆలకించింది
" జయపతివ్రత " యనే జయలక్ష్మివాకు
చితికిప్రదక్షిణాల్ చేసిందిభక్తి
మృతజీవియగు నాథుముఖముచూసింది
కన్నీటిబిందువుల్ కార్చిందిరెండు
భుగభుగజ్వాలలో పుష్పంబువాడె
నంతర్హితంబయ్యె నావీరమాత

*　　*　　*

తిక్కన్నతోగూడ దివికిచేరింది
దేశభక్తులలోన తిరుగుతుంటుంది

గీ.

పితమాతలలోన వినుతికెక్కింది

* * *

" ఖడ్గతిక్కన కులకాంతా నమస్సు "

* * *

అరులకత్తులపోట్ల కందనివాడు
ఆడువారలమాట కదరిపోయాడు
కాంతలో స్వర్గంబుగాంచియున్నాడు
ఖడ్గతిక్కన తెల్గుకదనగాండీవి
ఖడ్గతిక్కన ఆంధ్రకవికీర్తనీయ
చరితుండు మాన్యుండు స్వేచ్ఛాభరతుండు

ప్రకృతిసఖియ

కొత్తూరు సీతరామారావుగారు

మబ్బుచాల్కురులనుడుసు మమ్ములలర,
బాలచంద్రుడు సిగమల్లె పూలమాల
లీలజెన్నొంద, పైదీవ లీలమెరపు
లేతజాబిల్లి వెలుగుమై పూతలోన
పొంగివెల్వడిదాగిలి మూతలాడ,
కలువకోరకములముద్దు లొలుకుచున్న
చిన్నచనుగవపైటలో చెన్నుమీర,
చిరుతనెలవంక సెలయేటితరగలందు
దోఁచిమాపరుతోడదోబూచులాడి
పైటచాటున కనకాంగి తళుకుతళ్కు
రీతిభ్రమగొల్పి కన్నులప్రీతినింప,
మారుతాహతి గదలంకొమ్మలనుజారి
నీడలంబడుచున్న చంద్రికలలోన
చీరకుచ్చెళ్ల ఫెళఫెళల్జిందులాడ,
మంచుబిందుల దేనియలొంచుచివురు
డంబుమీరగ నధరరాగంబులీన.
నంచనడలను సొయ్యార మవతరించ,
జిలుకపలుకులదే నియల్జిలుక, వచ్చె,
రమ్యగుణగణనిలయ ! మాప్రకృతిసఖియ

భీకరపరిణామము

నెమలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు యల్, యం, పి, క్లాసు

బ్రమరాంబకు వయస్సు ఎన్మిదేండ్లు. పుట్టినదామెయొక్కతెయే యగుటచే తల్లిదండ్రుల కామె పంచప్రాణములలో నొక్కప్రాణము. మేలిమిబంగారుగాజులు, రవ్వలపతకములు, డాలరుగొలుసులు ముంజేతికంకణములు ముక్కారను మురిపెంపు నగలు నామెకు చేయించిరి. ఉన్నవారిబిడ్డ తల్లిదండ్రుల కొక్కతియగుటను. ఆబాలిక కేమితక్కువ. ఆబాలికకున్న పట్టుపరికిణీలు, ఓణీలు లెక్కయేలేదు. మక్కానుంచి మజిలీ వచ్చుచుండిన, సూరతునుంచి సిల్కులు వచ్చుచుండిన ప్రసాదరావుగారు వెనుకముందు చూడక యెంతధికమైన వెచ్చించి బ్రమరాంబకు తెచ్చిపెట్టుచుండెడివారు. బ్రమరాంబ తల్లి కమలాంబగారు హూణభాషాజ్ఞాన సమన్వితయగుటచే ఆంగ్లపార్సీ వేషముల యందమితమైన ప్రేమకలదు. ఒకనాడు బ్రమరాంబ జూలియట్ యగును. ఒకనాడు మేరీమహారాణియగును. ఒకనాడు రజీయాబీగమగును మరియొకనాడు పద్మినీదేవి యగును. ఇట్లు వివిధశతాబ్దములయందు హిందూమహమ్మదీయ యాంగ్లజాతులలో నుచ్చదశనొందిన సౌందర్యవిలాసవతుల వేషముల నూహించి యాక్రమముగా తనకూతును నలంకరించుచుండెడిది. ఒకనాడు బ్రమరాంబ బాలకృష్ణ వేషముతోనుండ ప్రసాదరావుగారు వీధిగుమ్మమునెక్కి చూచునంతలో నాసీలమేఘచ్ఛాయ యాశిరమునందలి మయూరపింఛము నాయెడదయందలి రవ్వలపతకము, నాచేతులయందలి పిల్లనగ్రోవి యాచిరుపాదములందలి చిరుతగజ్జలు, నాయొరచూపు, నాపదతాండవము, నామురళీనాదము, కని సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తి బాలకృష్ణుడై భక్తపాలనకై తనగృహము జొచ్చెనని యుద్దేశించి హృదయమున భక్తిభావనలుద్భవించ హే! పరాత్పరా! రమామనోహరా! పాహిమాం పాహిమాం అని సాష్టాంగదండప్రణామము లాచరించెనట. తండ్రి యలికిడివిని కిలకిల నవ్వుచు బ్రమరాంబయు, భర్తాగమమువిని మందస్మితయై కమలాంబగారును ప్రసాదరావుగారి కానటనిలచిరి. ప్రసాదరావుగారు కుమార్తె కృత్రిమవేషమున కాశ్చర్యమును పొందియును దనయజ్ఞానమునకు పరిభవమునొందినట్లు తలచి భార్యనేమియు ననజాలక కూతునిపై గద్దించిరి. బ్రమరాంబబిక్కముఖము వైచికొని నిలుచుండ కమలాంబగారు కూతును నక్కున జేర్చుకొని భర్తతో "ఎందుకండీకోపము? బాలలయందు వృద్ధులయందు భగవంతుడుండు నంటారు ముచ్చటకైయది కృష్ణవేషము వేసుకున్నది. దానిలో నైక్యమైన భగవన్మూర్తికి మీరు నమస్కరించారు. తప్పేమిలేదు లెండి" అని శాంతింపజేసినది కమలాంబ.

ఇట్లల్లారుముద్దుగా కూతును పెంచుచుండ నొకనాటి రేయి భార్యాభర్తలు పట్టుపరుపుపై పండుకొని బ్రమరాంబ యేండ్లు లెక్కించిరి. "వైశాఖబహుళ యేకాదశితో

నమ్మాయికి ఎన్మిదేండ్లు వెళ్లి తొమ్మిదవయేడు వస్తుంది "అష్టవర్షాభవేత్ కన్యా" యని వేదాలు ఘోషిస్తున్నాయి. కన్యాదానం చేసి యా లోకములో నుండే పితాళ్ళను తరింపజేదా మనుకొంటిని. రెండు నెలలుకూడ గడువు లేదు ఎలాపిల్లకు వివాహం చేసేది అన్నాడు ప్రసాదరావు. కన్యాదానము చేయవలననే తలంపు కలిగిన ప్రసాదరావుగారికి పిల్లదాని ఎన్మిదవయేట చేయుటయే ముఖ్యమని బుద్ధి పుట్టినది. అందుచే నాతడా రాత్రియంతయు నిద్రింపనే లేదు. తన భావోద్రేకము కలిగినపుడెల్ల భార్యను లేపుచు మాచిరాజువారి సంబంధము చూచుదమా? పెమ్మరాజువారి సంబంధము చూచుదమా యని పెద్దగొడవ పెంచి రాత్రియంతయు జాగరణము చేసిరి. తెంపులేక మనస్సున నాందోళనము కలుగుటచే ప్రసాదరావుగారు పది గంటలకే భోజనము చేసి తిధి వారనక్షత్రము చూచుకొని జ్యోశ్యులు వెంకటావధానుల పిలిచి వివాహ సంబంధముల విషయమై విచారించుచుండెను. ఎన్ని సంబంధములు చూచినా యాయనకేమియు నచ్చినవి కావు. చదువు చూచిన భావసతి లేదు. భావసతి చూచిన చదువు లేదు. ఎక్కడనైన రెండును కలిగిన బాలుడు కనబడినను నాతనికి శరీరసౌందర్యము లేదు. కొరతలేని తనకుపుత్రసంతతి లేనందున తన యాస్తి నొసంగి యల్లుని యిల్లరికము పెట్టుకొనెదమని యాలోచించినను పిల్లకు ముద్దు ముచ్చటలు తీరవని కమలాంబగారు సమ్మతించుట లేదు. రాజమహేంద్రవరంలో చదువుచున్న మంత్రిప్రగడవారి కుఱ్ఱవాడు సాలుకు పదిపుట్ల ధాన్యం వచ్చు వసతిగలదని విని ప్రసాదరావుగారు రాత్రి కుఱ్ఱవానిని చూచి వచ్చుటకు రాజమహేంద్రవరము ప్రయాణమైరి. మొగవారు సంబంధమునకు వెళ్లి మంచిచెడ్డలు విచారింపరు గనుక తానుకూడ వెళ్లి పెళ్లి కుమారుని చూచిన బాగుండునని కమలాంబకు కోరిక కలదు గాని తన యభిప్రాయము తెలిపిన భర్త సమ్మతింపడని యామెకు తెలియును. ఆకారణముచే అమ్మాయిగీత యెట్లుండెనో యట్లగునని యనుకొని యూరకుండెను కమలాంబ.

ప్రసాదరావుగారు రాజమహేంద్రవరము వెళ్లి ప్రకాశరావును చూచిరి. కుఱ్ఱవాడు చక్కగాను నందముగా నుండెను. చదువు సంధ్యలలో గూడ చురుకుగలవాడు ఫిఫ్తుఫారం చదువుతున్నాడు. సంబంధము బాగానేయున్నదని సరిపుచ్చుకొని ప్రకాశరావు తండ్రితో మాట్లాడుద మనుకొని యిన్నీసుపేటలో నున్న వారి యింటికి వెళ్లెను. ప్రకాశరావు తండ్రి కృష్ణారావుగారు తాలూకా గుమాస్తా గనుక రాత్రి పగలు విరామము లేకుండా కట్టలు ముందు వేసుకొని వ్రాసికొనుచున్నాడు. ఎవ్వరో పెద్దమనిషి వచ్చినాడని కుర్చీ వేసి కూర్చునమన్నాడు కృష్ణారావు. ప్రకాశరావు వియ్యమొందవచ్చి కుర్చీయెందులకని వారిద్దరుక్రిందనే చాపమీద కూర్చుండిరి. తమ యూరు నివాసము వృత్తి తెలుపుకున్న తదుపరి ప్రకాశరావు వివాహ కార్య నివేదనమున కుపక్రమించినాడు. వెయ్యిన్నూట పదహారులు కట్నము వెండిచెంబులు వెండి కంచములిచ్చెదమనిరి. కృష్ణారావుగారును ప్లీడరుగా

రితో వియ్యమొందవచ్చునకదాయని సమ్మతించినారు. నవీన నాగరికతా సాంప్రదాయప్రకారము కుఱ్ఱవానికి పెళ్లికుమార్తెను చూపించుటకై ప్రకాశరావును బాపట్లకు తీసికొని పోయిరి. ప్రకాశరావు భ్రమరాంబ ముద్దు ముఖము వీక్షించెను. ఆరోజున భ్రమరాంబ మోహినీ వేషము ధరించి రాజిల్లుచుండెను. అమృత కలశము గరిటతప్ప తదితర నవలావణ్య విలాసములామెయందు మూర్తీభవించి యుండెను. అట్టె యోరచూపులతో నొకరి నొకరు చూచుకొనిరి. కమలాంబగారు కూడ అల్లుడు ఎఱ్ఱనివాడే దొరకినాడని సంతోషించిరి. ఇంతలో జోస్యుల వెంకటావధానులు వచ్చి ముహూర్తముల బెట్టిరి. "చైత్రశుద్ధ నవమి లగ్నము బాగున్నది ఆలగ్నానికి అబ్బాయికి అమ్మాయికి తారాచంద్రబలముకూడ కుదిరింది. దివ్యంగా వివాహము చెయ్యవచ్చునన్నాడు" వెంకటావధానులు. సరేనన్నారు. కమలాంబగారు పెళ్ళి ప్రయత్నములకై విఘ్నేశ్వరునకు ఉండ్రాళ్ళు పోసిరి. ఇరుగు పొరుగమ్మలక్కలువచ్చి పసుపులు కుంకుములు పెట్టిరి. జోరుగా పని సాగుచున్నది. డబ్బులేనివారు గనక నాతిలక్ష్య మగుటకు. ప్రసాదరావుగారు వివిధదేశముల నుంచి కావలసిన వివాహోపకరణములు తెప్పించిరి. చలువపందిళ్ళు వేసిరి. చాందినీకి బుడ్లు తగిలించిరి. బంధువుల కాహ్వాన పత్రికలు పంపిరి. సమస్తమైన పనులు సమాప్తమైనవి. ఎల్లి పెళ్ళిముహూర్తము. వచ్చేబంధువులను రైలువద్దనుంచి గొనివచ్చుటకు మోటారు బస్సులుకావు. గుర్రపుబళ్ళు కావు. లెక్కలేకుండ తిరుగుచుండెను.

ప్రసాదరావుగారు గృహపార్శ్వప్రదేశోద్యానవనమున సతీసమేతులై కూర్చుండి యుండెను. మందపవమానుడు గంధవాహుడను సార్థకనామధేయుండై వివాహయత్నసంజనిత పరిశ్రమ ముపశమించునటుల మెల్లమెల్లన సుగంధపరిమళముల వెదజల్లుచుండెను. ఆసమయమున భ్రమరాంబ యొక యుత్తరము గొనివచ్చి తండ్రికొసంగెను. ప్రసాదరావుగారుల్లాసముతో భార్యతో భాషించుచు జాబును చదువనారంభించెను. అందిట్లుండెను.

మహారాజశ్రీ ప్రసాదరావుగారికి—

ఆర్యసాంప్రదాయము ననుసరించి మీకు మాకును ఋషుల కలయిక కలిగినందున వివాహసంబంధమునకు విముఖుల మైతిమి.

ఇట్లు,
కృష్ణారావు.

ఆజాబు చదివిన వెంటనే ప్రసాదరావుగారికి మాటరాలేదు. వైభవముగా కుమార్తె వివాహము జేయుట కప్పటికి నాలుగువేల రూప్యముల వెచ్చించి యుండుటచే నాతని కేమిచేయుటకును మనస్సు పాలుపోకుండెను. కమలాంబగారు నొక కొంత తడవునకు తెప్పరిల్లి ఏమేమో భాషించుచు యింటిలోనికి పోయిరి.

చేసిన యత్నములన్నియు నిష్ఫలములగునని యాదంపతులాలోచించి కమలాంబగారి పెదతండ్రి మనుమడగు పదియారు వర్షములు ప్రాయముగల యొక యువకున కొసంగి వివాహము కావించిరి. రెండు సంవత్సరములు గడచినది. చిన్నవయస్సు

గలవారైనను భ్రమరాంబా ప్రకాశరావుల ప్రథమ సమావేశ మిప్పటికిని వారి హృదయాంతరాళమున జ్యోతివలె వెలుగుచునే యుండెను. భ్రమరాంబకు యుక్తవయస్సు వచ్చినది. కాని పునఃసంధానము కాలేదు. తత్కార్య నిర్వహణకై తల్లిదండ్రులు లగ్నము పెట్టించిరి. ఆ సమాచారము భ్రమరాంబ చెవుల సోకినది. సంతోషమునకు మారామె ముఖపద్మమున విషాద దేవత తాండవమాడుచుండెను. అన్నము తినదు, భూషణముల వహింపదు. చీనిచీనాంబరముల ధరింపదు. ఒక యోగిని మాడ్కి, యొక కష్ట విధము నహోరాత్రములు యోచనా నిమగ్నయై యుండెను.

బాపట్ల పురమున ప్రథమాంధ్ర మహా జన సభ కొండా వెంకటప్పయ్యగారి యాధిపత్యమున మహా వైభవముగా జరుగునని కరపత్రములు పంచి పెట్టబడెను. విద్యా సమన్విత యగు కమలాంబ మహిళా సభ యందధ్యక్షత వహించుటచే విషయ నిర్ధారణ సభకు నాడు పోవలసియుండెను. భ్రమరాంబ హృదయమున నావేగమతిశయిల్లుచున్నను శమించుకొని తల్లితో గూడ నాడు వెడలుటకు సంసిద్ధురాలయి యుండెను.

సుమారు 10 గంటలయినది. నాడు సభాభవనమున విషయనిర్ధారకవర్గము క్రమముగా సమావేశమగుచున్నది. ఆంధ్రనాయకులు నాంధ్రపేక్షకులు మహిళా మణులు దేశ దేశములనుండి వాడవాడల నుండి దిగుచుండిరి. నాడు బాపట్ల మిక్కిలి జనసంకీర్ణమై చూపరుల కాహ్లాదము గొల్పుట యతిశయోక్తి కాదు. వివిధప్రాంతములవారికి వారి వారి కనుగుణ్యములగు వసతుల నేర్పరచిరి.

భ్రమరాంబయు కమలాంబ గారును పెందలకడ భుజించి సభావేదిక కరుగుచుండిరి. త్రోవమధ్యను కమలాంబ గారికి పిఠాపురము వారి వసతి బసకు బోవ బుద్ధిపొడమెను. ఆ బసయందె రాజమహేంద్రివాసులు కూడ విడిసియుండిరి. కమలాంబగారు పీఠికాపుర వాసినియు, సంఘసంస్కర్త్రియు నగు శ్రీమతి కోటికలపూడి సీతమ్మగారిని దర్శింప తన కుమారికతో ముచ్చటించెను. కుమారికయు విద్యావంతురాలును, దేశాభిమానియు నగు ప్రకాశరావుకూడ నాంధ్రమహాసభకు వచ్చియుండునని తలంచి యా సుకుమారుని నొకమారు చూడ వచ్చునని తలంచెను. స్త్రీయైన తాను పరపురుషుని చూచుట పాపకార్యముగా నూహించెను. తాను తలచిన వరుడు తనకు లభింప నందులకు దురపిల్లెను. హిందువులకట్టుబాట్ల నెంతయు నిరసించెను. బాల్యవివాహధర్మముల దూషించెను. ఏమి యొనరించి యేమి లాభము కాలము మించిపోయినది. తనకిష్టము లేని పురుషునకామె యాజన్మదాసియై మెలగ వలసి యున్నది. హా! విధిసంకల్పము దుర్ఘటముకదా? ఆనవ కుసుమశరీర కోమలహృదయము విషాదవహ్నిబడి పరితపింపవలసినదేనా? ఇట్టి ప్రఫుల్లచంద్రముఖులెందరు తమ కయిష్టులగు విభులవడసి బాల్యవివాహ దుష్కార్యవిధానమున ఘోరవిషానలమున క్రుంగపోవుచున్నారో?

పది గంటలయినది. కమలాంబ పీఠికాపురవాసుల బసయందు కోటికలపూడి సీతమ్మగారితో ప్రసంగించుచుండెను. కల్మషమైన సరియని భ్రమరవీధి వాకిట నిలచి ప్రకాశరావు వదన చంద్రమండలము దృగ్గోచర

మగునాయని తలచెను. వసతిగృహమునకు ప్రాంతమునున్న లతానికుంజములు, మాధవీలతయల్లికలు తియ్యమామిడిగున్నల యంతర్భాగములు, మల్లెప్రోదెలమధ్య స్థలములు, నామెనేత్రయుగ్మముజొచ్చి వెదకుచున్నవి. కాని యామెకినువగు పదార్థమేమియు గానవింపలేదు. ఆమె యొక్క నిట్టూర్పు నిగిడ్చినది. కనుగొనలనుండి రెండుమూడశ్రుబిందువులుకూడ వెడలినవి. సర్వమును నిరామయము-దుఃఖతరంగములామె హృదయమున ప్రవహించుచుండెను. సంఘోద్ధారకులని బారెడు మూరెడు బిరుదులతో, హైందవాచార సంస్కర్తలని సపర్యలతో, పోషింపబడి, భూషింపబడి, పీఠాధిపతులై, మతపరిపాలకులైన యీ మహాచార్యప్రచారకులొక్కరైన బాల్యవివాహ విషకీటకములను మొదలంట ఛేదింప జాలకపోయి రేయని యుంకనేమేమో భావవికల్పనలు మానసమున నుబుకుచుండెను. జలప్రవాహమునబడి కొట్టుకొనిపోవు వ్యక్తి గడ్డిపరకతో తరింపనెంచినట్లు, విలోకనమాత్రముననే దన మనోశోకము నాపుకొనజూచు నాయబల శీలత్వమునకు మనము శిరసింతుమా! పరిహసింతుమా. అబ్లయొక్క క్షణికము కూర్చుండి యాయబల తన నిమీలితనేత్రముల భగవానుని చిత్రపటమువైపునకు బరపెను. అదియేమి వైచిత్రమో మొగులుగప్పిన చంద్రికచందమున మనోశోకమున నన్నెడగియుండిన నెమ్మోము క్షణికముగా శరత్కాల చంద్రబింబమయ్యెను. తనువు సంతోష పారవశ్యమున చలించెను. హృదయమున నావేగముద్భవించెను క్షణికముక్రింద దుఃఖపూరితమై యంధకార బంధురమయిన జగమిప్పుడు స్వర్గతుల్యమయ్యెను.

ఎందువలన? ఏమహాపురుషుని తన హృదయపీఠమున నెలకొల్పి యనారతమును యాతని నామాక్షరముల తారకమంత్రముగా జపించుచుండెనో ఏయువకుని వివాహమాడ నభిలషించి దైవప్రతికూలముగుటచే నన్నహారములకూడ పరిత్యజించుచుండెనో? ఏ పురుషుని మనోవాక్కాయ కర్మల తన సర్వస్వముగా దలంచి యింతదనుక వసతిగృహావాసరమున నన్వేషించుచుండెనో యా ప్రసాదరావు పున్నమనాటి నిండుచందురుని నెమ్మోముతో మాధవీలతా సౌభాగ్యము విలోకించుచుండ నామె దృక్పథమున బడెనని వేరుచెప్పనేల?

ప్రకాశరావు నేత్రయుగ్మమును నామెపయి ప్రసరింపకపోలేదు. ఇర్వురి చూపులు వారివారి హృత్కమలముల బాధింపకపోలేదు. ఒండొరులు మెల్లమెల్లగా భయసంభ్రమములతో నొకసోదరింటి మాటున చేరిరి. మంద దరహాస చంద్రికలు తేజరిల్ల వారి ముద్దుమొగము మేఘాచ్ఛాదితములయ్యెను ప్రకాశరావు డగ్గుత్తికతో బ్రియా! గుర్తింతివా? అనెను.

భ్రమ:—మహాభాగా గుర్తించుటయే కాదు నీయుత్తరక్షణమున బాల్య[illegible]మునుండి నిన్ను ప్రేమించితినో యప్పుడే నాహృదయము నీతో నైక్యమయినది. హృదయమున నిన్ను [illegible] మాడితి యునని భావనీకానము [illegible] ని మనకు లాచారి హరి[illegible] మధోతురోని మన సాంగత్యము [illegible] మన మనోరథము భగ్నమొనర [illegible] భగవంతుడు మనపు నిర్దాక్షిణ్యవి [illegible] మన పెద్దలు

పూర్వాచారములనే తమ తాతముత్తాతలుగా ముడివేచికొని నూతన కాలానుగుణ్యముగా వర్తింపక "అష్టవర్షేత్ భవత్ కన్యా" అని పూర్వపప్రియమునవే సూత్రజ్ఞానమైనగణింపకుండనే కన్యాశుల్కమపేక్షించి కొందఱును, వరుని వసు సంపదగాంచి కొందఱును ముద్దుముచ్చటలను కని కొందఱు కన్యల భావిఫలముల యోచింపక, నిరక్షరకుక్షులైన నరియే వెనుకముందు జూడక యీడుపిల్లలగొంతులు కోయుచున్నారు. మ్లేచ్ఛ ద్రాజ్యము సహింపజాలక యీడువచ్చినపిల్లలను నింటనుంచుకొనజాలమి మహమ్మదీయ ప్రభుత్వమునాటిస్మృతులు కావా? వేమి బ్రహ్మముఖమున వెలువడిన వేదసంచయమునే నిరసించుచున్న నేటి హిందువులు బాల్యవివాహ విషయమై యిట్టిపట్టీయూగులాడుట సమంజసముగా తలచిరేమో? ఏమనుకొన్న నేమిలాభము. మనోహరా నేను పరిపూర్ణముగా నివశమై పోయితిని. జ్ఞానోదయమైనది మొదలు సర్వదా నీమూర్తి నాకు దేవతారాధనీయమై త్రికాలములందును నాకు బ్రహ్మానందదాయకమైనది! అని సరోజనులకవాలిన నేత్రములనుండి బొటబొట రెండు కన్నీటిబిందువులు రాల్చెను. ఆవిధానము వీక్షించుచున్న ప్రకాశరావునకు హృదయము నీరైపోయినది. ఆతడామెబల తననితమునకు నిస్సంకటమునకు లోనయ్యెనా యని విచారించెను. తను పరిప్రకాశరావు

భ్రమరా! వట్టివిచారము. భగవానుని నిర్ణితములెవ్వరు గ్రహింపజాలుదురు. నిశ్చయముగా మన హైందవకట్టుబాట్లే మన కొంపలు ముంచుచున్నవి. కాలమతిక్రమించినది. నీకు దాసుడను నీయభీష్టము చొప్పున వర్తించుటకు సంసిద్ధుడనైనాను.

భ్రమర యామాట లాలించెను. శరీరమించుక చలించెను. ఐహికవిషయేచ్ఛలయందించుక చిత్తము పరిగిడెను కాని, యిట్టికళంకము వహింపనిచ్ఛగించలేదు. ఆజన్మాంతము లోకనిందకు కారణమగుటకామె సమ్మతించలేదు. నిరంతరము ప్రకాశరావు స్మరణందవిలియున్నను, యామనిపై తనకు పరిపూర్ణానురాగము కలదని వచించినను తత్ప్రభావి పరిణామము మాత్రమెరుంగుదు. కాని తనకనుకూలముగాని మెడత్రాడుకట్టిన పెనిమిటితో సంసారగోష్ఠి సలుపుట కంతకన్న యిష్టము లేదు ఆమెకు ప్రపంచిక సౌఖ్యములయందు రోతజనించెను. నిరుత్తరులై వారల్లొకరొక్కరింతలడప్పు సేలముండిరి కమలాంబగారు వచ్చిన పనియైనవెంటనే వెలుపకువచ్చి భ్రమరాంబను పిలిచెను. భ్రమరతత్తరపాటున నిష్క్రమించుచు ప్రాణప్రియా! మునుజన్మయందైన మనసమావేశము సమంజసముగాకయని నిష్క్రమించెను.

కమలాంబగారును భ్రమరాంబయు సభావేదిక నలంకరించిరి. విషయనిర్ధారణమై చర్చలపై చర్చలు జరిగినవి. అంతట బాల్యవివాహ నిషేధమునకు నిబంధనలు చిక్కుకుపెట్టబడెను. భ్రమరాంబ ప్రసంచక జ్ఞానముగల మహిళామణులు తీర్మానములు చేయుదురో యని యాతురతపడుచుండెను. రెండవదినమున సభ ప్రారంభమైనది వివిధవిషయములపై చర్చలు జరుగుచుండెను బాలవివాహనిషేధమను విషయము సభలో బలహీనమయ్యెను

పర్యవసానము పొందిన బ్రిటిషు శరీర ముడికి పోవుచుండెను. తాను శత్రుసంహారమునకు శ్రీకున్న మహిషాసురమర్దనియగు నని యాయని యోచించెను. రంగస్థలమునందు నెక్కి యాకృసాంప్రదాయములను, సనాతన ధర్మములను ఖండించి తనమనోభిప్రాయము నెరవేర్చుకొనుటకు యోచించెను. కాని యంతసాహసమునకు తాను పూనుకొన జాలక పోయెను అంతరాత్మయందు గలతన కోరిక యీజన్మయందు నిష్ఫలమని తలంచెను. ఆరాత్రి బ్రిటిషునకు తీవ్రమైన జ్వరము వచ్చినది. జ్వరతీవ్రత యెక్కువైనకొలది, సహభాగ్యా ముందుజన్మయందైనను సమావేశము స్థిరమగుగాక యని పలవరించుచుండెను. ప్రసాదరావుగారు గొప్పగొప్ప డాక్టర్లను పిలిపించి ఔషధసేవ చేయించెనుగాని యామె యాత్మ భగవానునిలో లీనమైపోయినది.

— ... —

"తొలఁగిపొమ్మిప్పటికైన దోసకారి!"

కోట భాస్కరరావుగారు

సీ॥ వెన్నవేయుచు తలవన్ను పైకులగొన్ని గిట్టించి నీపొట్టఁబెట్టినావు
చిన్నారిపొన్నారి చిఱుతపాపల నాటపాటలనుండి త్రోపాడినావు
కలకలలాడు చిల్కల గోరువంకల నీడలేకుండ జెండాడినావు
బీదసాదలకు సంపదవార్ధము పనిపాట్లులేకుండఁ ద్రొవ్వాడినావు॥

తే॥గీ॥ వర్తకంబా? వ్యవహారవర్తనములు రాకపోకలమతియుఁ జేకాకుపఱచి
నావు వర్షమా! సిగ్గులేదే సహింప, దొలఁగిపొమ్మిప్పటికినైన దోసకారి!

సీ॥ చదువు సంధ్యయును తోప నేదేమిపాపమో గడియించు విద్యార్థి గణమువగవ
బేహారములుచెడి నాగరవస్తువుల్ బ్రియము చుజనులు కంపించుచుండ!
పదినాన్య వానభాబంచు పల్లెలను నేర్పుగా దండను చింతనొంద
కూలినాలిని చేసుకొని బ్రతికెడివారమంచు పాటకజాతి కుంచనొంద

తే॥గీ॥ వర్షమా! మొంతజనితానిపలన బ్రజకు ప్రజలనోటను బడితివి పాడిపొమ్ము
వెటకుంపిసెన నీకికన్ గోటుకీర తొలఁగిపొమ్మిప్పటికినైన దోసకారి!

సీ॥ ఇల్లుఁ గదలగ వీలేమి లేదని యున్న పశులనుచాలించుకొనుచునొకండు
మొత్తుచున్నదివాన పొలమేలయంచును గొడ్లనుదొడ్లకు గూర్చునొకఁడు
అమ్మ! తోచుటయలే దదిచేయుటిదిచేయుమని చిరితిండుల డెనునొకండు
శయనించి తలనొప్పి చలి బద్ధకంబంచు తనదుప్పటిని కప్పుకొనునొకండు

తే॥ ఇట్టులొక్కరొక్కరె తమయిండ్లయందు కాలమును గడపుకొనిన కతనజేసి
వేటముగిసెను నీకింకలోటుదీరె తొలగిపొమ్మిప్పటికి నైనదోసకారి

సీ॥ కొండచఱియపైన నిండుజవ్వనమున కుంభవృష్టులు మెండు గురిసినావు
కారుమబ్బులను చీకటుల జిమ్ముచునిక్క యాకసంబంటుచు నలరినావు
మిట్టిపడు యువకులట్టులగడ్డల మించిమమ్ము నపహాసించినావు
శరవృష్టి జెక్కువా సరసులుల ఘనవాయు హారిణంబుమించి వేటాడినావు

తే॥ ఏమి నీభోగమహిమంబు నెంచిచూడ వర్ణనాతీతమయ్యె జీవముల నిడను
వేట ముగిసెను నీకింక లోటుదీరె తొలగిపొమ్మిప్పటికినైన దోసకారి!

సీ॥ భూమికి నాకసంబున కొక్కటే ధారగా కురిసెడిదేమి కారణంబో
ఆకసంబున కెక్కుడయిన చిల్లువడెనే లేకున్న నింతటివేక యేమి?
పిల్లియమా లేకున్న బదినాళ్లు నొక్కటే పరుస నిప్పగిదిని గురియనేమి?
ఆకసంబును భూమి యైక్యంబునొందగ కాలవాహిని కొక కారణంబో?

తే॥ అనుచు సర్వ జనంబడుకొనుచునుండ ఉండనేటికి నీయందనుండు మింక
సంద్రములపైకొ కాళ నీరంధ్రనిబిడ తమతమోస్తోమగు కొండతావ్రేకునా
తొలగిపుమిప్పటికినైన దోసకారి!

పాడుకొండను సృష్టి విభ్రమ పదమ్ము

సూరపనేని రామగోపాలరావు గారు

హృదయపథమున చీకటి కుదురుకొనియె
కానగారాదు దేవ మార్గమ్ము దేమొ
మిణుకుమని చుక్క యొకటి మెఱయబోదు
నాదు మేఘాలగినమొ క్రిక్కిఱిసె మెఱుపు
చించినాడవు హృదిని యో జూపకుండ

తెరచాటున నేమి చిత్రించెదోయి?
భగ్నశకలమ్ములందు నాభాగ్యరేఖ
... వెదకము చూచి ... మినేము
చేత ముని కోల ముదుపుగా కోర్చిపట్టి

అడవి దిరుగుచు లోక కల్యాణగీతి
పాడ మాప్రిపా గోపికావ జము మోగ
చింతనామృతరసము చిలికించినటుల
హాయిగొనగుము నావ్యథలారిపోవ

భావ మధురమ్ము నీసుకల్యమ్ము నాటి
ఆనవాలు ... హృదయమ్మునందు
... చూచిన కళల ఆహా గురించి
పాడుకొండను సృష్టివిభ్రమ పదమ్ము

ప్రోటాక్—అమ్మాయ్.

సిరుగూరి జయరావుగారు, బి. యస్సి.

బాలవాణి భోగముపిల్ల కాదు; చాందినీ పేటలో నాంధ్రగ్రంథాలయము. అసలుపేరు బాలవాణీ విలాస గ్రంథాలయము; ముద్దుపేరు బాలవాణి.

బాలవాణి యెంతమట్టునకు భోగము పిల్లో, అంతే మట్టునకే కోదండపాణి విట శిఖామణి. అంతకు మించి కాసంతైనను గోదండపాణికి రసిక చిహ్నాలు లేవు. ఖద్దరు బట్టలు, మోటైన బుజ్జ, చేతిలోఁ జందాపుస్తకము— ఈ కోదండపాణికి బాలవాణిపై మోజు వర్ణింపఁ దరముకాదు. రేయనకఁ బగలనక బాలవాణినే కనిపెట్టుకొని యుండును; బాలవాణి కొఱకెంత కష్టపడియైనను చందాలు వసూలు చేయుచునే యుండును. బాలవాణి మాట తలచెనా, బువ్వక్కఱలేదు, బట్టక్కఱలేదు, ఊరెల్లా తిరిగి చందాలు వసూలు చేయక తప్పదు.

కోదండపాణి యప్పుడప్పుడు నావద్దకు వచ్చుచుండుట కలదు; వచ్చెనా స్థిరబంధము— ఒక్కయడుగైనా కదలడు. ఘంటలకొలఁది మాటలాడుచునే కూర్చొనును. కడకు మొగమోటము విడచి పొమ్మనుదాక పోఁడు.

నాఁడు సాయంత్రము కోదండపాణి నావద్దకు వచ్చి బాలవాణీ నిలయములో నొక యుపన్యాస మీయవలసిన దని బలవంతము చేయసాగెను. ఎన్ని విధముల యత్నించినను నన్ను విడువక పదే పదే బలవంతము చేయఁదొడగెను. ఈ నడుమ మా నిలయ ముపన్యాసములకు మొగము వాచినది. కనక నేదో యొక యుపన్యాస మేవిషయముపైనైనను, ఏ విధముననైనను, ఈయక "తప్ప" దని చెప్పెను.

ఎట్టకేలకీ చిక్కులోనుండి తప్పించుకొనుటకు నాకొక్క దారి దొరకెను. తటాలున మా రామన్న పంతులు జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. సకల విషయ విజ్ఞాతయైన రామన్న పంతులు ఘడియ వ్యవధియైనను లేకుండ నుపన్యాస మీయఁగోరినంతనే యీయఁగల చాకచక్యములు కలవాఁడని నాకుఁ దెలియును. కాని సాధారణముగా నాలోచనా సంసక్తుఁడు కనుక నుపన్యాసము లిచ్చుట, వ్యాసములు ప్రచురించుట మొదలైన వానితో జోక్యము చేసికొనడు. ఈ కారణము వలనను, నిరుద్యోగియు నిరాడంబరుండు నగుట చేతను, ఇతని విషయమై నిలయ కార్యదర్శులకు విశేషించి తెలియదు. కనుక నితని నాహ్వానించుట యరుదు.

రామన్న పంతులును గుఱించి కోదండపాణికిఁ గొంత తెలియజేసి, యతని నాహ్వానింపుమని చెప్పి యతనిని బంపివైచితిని.

మేడమీఁదఁ బచారు చేయుచుంటిని. చల్లని పిల్లగాలి వీచుటచే హాయిగా నుండెను. పశ్చిమ దిక్కున నెఱ్ఱని ఛాయలును వానితోఁ జెలగాటము లాడు నీలనీరదములును గన్నులకు నిర్వర్ణనీయానందము నొసంగుచుండెను.

పట్టణ వాసులమైన మాకుఁ బ్రకృతి సౌందర్యముల రసము ననుభవించుట పర్వదినము. పగలంతయును గళాశాలలోనే గడచిపోవును. రాత్రి యింటిలో నేదోయొక గొడవ తప్పదు. ఏకాంతమున నిర్మల మానసముతోఁ బ్రకృతి మాహాత్మ్యమును ధ్యానించుట కలిగెనా నాఁడు పర్వదినమే.

అనంతమైన యాకాశము— అగాధమైన నీలిమ. ఈ యాకాశముపై రాచుకొని సూర్యుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు. పశ్చిమ దిశ నాఁడు మిగుల రామణీయకముగా నుండెను. ఇట్టి ప్రకృతి ప్రతిమకుఁ బ్రతిధ్వనించిన మనస్సుతో నే కవీశ్వరుడైనను కూని రాగము తీసెనా యని తలఁచితిని. అల్లసాని పెద్దన్న జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. మాటలు నోరు వెడలి వచ్చునట్లుగా జదివితిని.

"తరుణి ననన్య కాంత నతి
దారుణ పుష్పశిలీముఖ వ్యధా
భర వివశాంగి నంగభవు
బారికి నగ్గముసేసి, కూరిురుఁడై
యరిగె మహీసురాధముఁ డ
హంకృతితో నని రోషభీషణ
స్ఫురణ వహించెనో యన న
భోమణి దాల్చెఁగపాయదీధితిన్॥

నా మనస్సరణిలోని వాద్యనాదముతో నీ పద్యము మేళవింపలేదు. అనంతమై, యాద్యంత రహితమైన యాకాశముతో ఇంత యాకాశముపై రివ్వున నెగిరి మాయమైపోవు మార్తాండబింబముతో — నిశ్శబ్దమైన మహాప్రకృతితో మేళవించుటకీపద్యము — చాలలేదు. "ప్రాంచద్భూషణ బాహుమూల రుచులతోఁ" గులుకులాడుచు, అమాయకుఁడైన లేతబాపని "యధరంబాశించి" నిరాశయైన "యనన్యకాంత" కొఱకై యఖిల ప్రపంచకర్మవిధాతయైన లోక బాంధవుఁడు సానుభూతి చూపినాఁడనుట యప్పటి నా యాలోచనా పరంపరలతో మేళవింపలేదు. అఖండ ప్రకృతికి సామ్యము జూపుటకై యఖండ జీవన ప్రపంచమును తేవలెను గాని, యింతటి మహా జీవనలోకములోని యొక్క వరూధిని మోహవిలాసమునకై ఇంత ప్రాపంచికోచ్ఛలనము గలిగించుట బాగు లేదు. ప్రాపంచిక నాటకములోనికి నాద్య ప్రవేశము చేయు కన్యకాదు. యౌవన సరస్సులో నీఁదులాడిన ప్రౌఢకాంత; చమత్కారములు తెలిసిన "యనన్యకాంత" పుష్పశిలీముఖుని బాణములెంత దారుణములైనను గాయములకు వాఁడైన యోధురాలు. గనుక ఓర్చుకొనఁగలదు. లేదా చెలికత్తె లుండనే యున్నారు.

"గాలెంట వోయమ్మ! దూళెంట వోయమ్మ!
ఇరుగు పొరుగోరంత యిరగబడినారంట!
......
యీపూది వొకతెట్టె! యీపిరొకతె తిట్టె!
నీళ్లు సిలికే దొకతె! సిలిసి సూసేదొకతె!"

స్వప్నపరీతములో బెదరిన "యెంకికే" — "పట్టి మా యిల్లాలికే" — "యిరుగు పొరుగోరంత" "ఓలమ్మ ఓలమ్మ" యని యుపచారములు చేసినపుడు, "ననవిల్తు శాస్త్రంబు మినుకు లావర్తించు పని వెన్నతోఁ డఁబెట్టిన" సురాంగన కనుక మఱెంత నాగరక రీతులతో గళావిలసనములతో శృంగార రస ప్రావీణ్యముతో, శీతోపచారములు జరుగనున్నవి. కనుక వరూధిని పాటునకు మార్తాండుని రోష మనవసరము.

ఇన్ని విమర్శనలకును, విచికిత్సలకును, నా మనస్సప్పుడు చోటీయ లేదు. కేవల మాపద్యము నచ్చలేదను సాంకేతము నా హృదయమును జొచ్చినది.

అనశ్వరకీర్తి ధురంధరుఁడు, కాళిదాసు, జ్ఞప్తికి వచ్చెను.

"యాత్యేకతో స్తశిఖరంపతి రోషధీనాం,
ఆవిష్కృతోరుణ పురస్సర ఏకతోర్కః;
తేజోద్వయస్య యుగపద్వ్యసనోదయాభ్యాం
లోకో నియమ్యత ఇవాత్మదశాన్తరేషు ॥"

ఊహా ప్రపంచములోఁ గుప్పించి నాట్యమాడు నీశానులైన మహాకవుల కావ్యములు ప్రకృతికిఁ బ్రతిసృష్టులు. వ్యసనోదయములు సమకాల వ్యవస్థితములను న్యాయమును ప్రకృతిలో సూర్యచంద్రుల యుదయాస్తమయములకుఁ బోల్చినాఁడు. ధనము, ఋణము నేక కాలస్థితము లగుట ప్రకృతిశాస్త్ర న్యాయము. ఎంత ధనమో, అంత ఋణము; ఎంత ఋణమో, అంత ధనము. ధనఋణముల సమస్థితి (Equilibrium of the positive and the negative quantities) ప్రకృతికి నైజగుణము. పరమాణువులోనికి వితర్కించినను, అఖిల నక్షత్ర సమన్విత బ్రహ్మాండ గోళమును విమర్శించినను, ఈ సిద్ధాంతము రూఢమని రామన్నపంతులు చాల మారులు నాతోఁ జెప్పెను— ఈ సిద్ధాంతమును వ్యసనాభ్యుదయములలోఁ జూచి, సూర్యచంద్రులలోఁ బ్రతిఫలించుట వర్ణించిన సూక్ష్మబుద్ధి కాళిదాసు!

సూర్యోదయము వర్ణించిన యీ పద్యము నాకుఁ గావలసినది కాదు; ఆలోచించితిని; పరచాయ చేసితిని. కడకుఁ దట్టినది. పెద్దన్న కాదు, కాళిదాసు కాదు. రత్నాల కుప్పలతో ఘనతర మందిరము నిర్మించి, కన్నుల మిరుమిట్లు జేసిన రామరాజ భూషణుఁడు చూపించినాఁడు. హరిశ్చంద్రుఁడేమై పోయెనో, నళ సార్వభౌముఁడేమైపోయెనో కాని, వారి నిరువురి నవఁదొక్కిన భాస్కరుఁడు ప్రత్యక్షమైనాడు:—

"జనియించెన్ బహు పద్మినీ రుచులలో
సంధించె సాహసప్రకాం
చన గారద్యుతులన్, వహించె వివిధా
శావ్యాప్తి, నత్యంత రా
గ నిరూఢిన్ దుదముట్టి వెన్కనపరా
గప్రక్రియన్ బూని మే
లనఁగన్పట్టు గషాయితాంబరయుతుం
డై భాస్కరుండయ్యెడన్."

"భాస్కరుని" జీవన యాత్ర — భాస్కరుని లోకయాత్ర-ఉపమితములగుటే చాలుఁ గవీంద్రుని ప్రతిభ నెన్నించుటకు! ఇంతేకాక శ్లేషమూలకముగ సాటి తెచ్చుట రామరాజ భూషణుని యద్వితీయ ప్రతిభ!!

మఱల మఱల నీ పద్యమును జదువుచున్న కొలఁది, యనేక సుందర భావములు మనస్సరణిలో వేవేగముగా నడచి పోవుచుండెను. మనస్సులో నూతన దీపిక వెలిగింపఁబడి నట్లాయెను. మానవుఁడు జనియించినది మొదలుకొని యెన్ని యత్నములను పన్నుచుండును; ఎన్ని కార్యములఁ దలంచును,ఎంత "వివిధాశావ్యాప్తి" వహించును. ఇంత సుడిగాలి రేచుటే కాని, కడకు "నపరాగప్రక్రియంబూని" "కషాయితాంబర యుతుండై" నిష్క్రమించును కదా! ఈ పరిణామచక్రమే భాస్కరుని విషయమునఁ బ్రతి దినము నొక్క వేగమునఁ దిఱుగుచున్నది— ఈచక్రమే ప్రతి మానవుని జీవితమును ద్రిప్పుచున్నది.

... ...

మెల్ల మెల్లగా నంధకార మావరింపఁ దొడగినది. ఉన్నట్టులే యుండి భాస్కరుఁడు మాయమైపోయెను. ఒక్క టొక్కటిగఁ జుక్క లాకాశముపైఁ బొడసూప సాగెను. కొంతసేపటికి నంబర మంతయు లెక్క లేనన్ని నక్షత్రములతో నింపఁబడెను.

"లెక్క లేనన్ని నక్షత్రములు"! ఆకాశము వంకఁ జూచు నప్పుడు "కంటికిఁ గనుపించు" నక్షత్రములు లెక్కలేనివా?— లక్షలా, కోటులా— అనంతములా? కుర్చీలోఁ గూర్చొని యాలోచించితిని; కొన్నాళ్ల క్రిందట నేనును, రామన్న పంతులును, అచ్చటఁ గూర్చొని మాట్లాడుచుండగా మాయింటిలోఁ గాపురమున్న వారి బాలుఁడొకఁడు, పదునొకండు వత్సరముల వాఁడు— మాధవరావు— నాదగ్గరకు వచ్చెను. ఏవో ప్రశ్నలు నన్నడుగుచుండుట యతని కలవాటు, అదినమున నిట్లడిగెను.

"ఇక్కడ! గూర్చొని యాకాశములోని నక్షత్రము లన్నిటిని లెక్క పెట్టినచో బాగుండును కదా?" అనెను. వానిఁజూచి నవ్వితిని. "నక్షత్రము లనంతము లోయ్! వానిని లెక్కఁబెట్టుట సముద్రములోని నీటి చుక్కలను లెక్కఁబెట్టుట వంటిది"— అంటిని. మాధవరావు మాట్లాడక కూర్చొనెను. ఇంతలో నన్నయభట్టు జ్ఞాపకమునకు రాఁగాఁ బ్రకృతి యొక్క యనంత మాహాత్మ్యమును గ్రహించితి ననుకొని, సగర్వముగా, రామన్న పంతులు విననట్లు చదివితిని.

"అమలిన తారకా సముదయంబుల నెన్నను
సర్వవేద శా
స్త్రముల యశేష సారము ముదంబునఁ
బొందను, బుద్ధిబాహుబ
విక్రమమున దుర్గ మార్గజల గౌరవ
భారత భారతీసము
ద్రము దరియంగ నీదను విధాత్మన
కైనను బోల శక్యమే"

రామన్న పంతులు నన్ను చూచెను. "మన నెత్తిపై నున్నవి నాలుగు వేల యెనిమిదివందల నక్షత్రము లోయ్!" అనెను.

ఉన్నట్టులే యుండి యులికిపడితిని; "4,800" నక్షత్రములు! లక్షలు, కోటులు—ఇంతేకాక, ఉట్టినుండి నాకలోకమున కెగిరినట్లు, లక్షలు, కోటులనుండి యనంతమునకు—నేను లెక్క [illegible]చుండగా 4,800! రామన్న పంతులు హాస్యము చేయుచున్నాడా?

చిఱునవ్వు నవ్వి రామన్న పంతులిట్లనెను. "మనము కంటితో జూడగల నక్షత్రములు, మన నెత్తిమీద రమారమి 4,800; "అమెరికా అర్ధగోళము" వంక రమారమి 4,800. దూరదర్శిని (Telescope) నుండి చూచినచో, ఆకాశములో మఱి 20,000 కనఁబడుచున్నవి."

ఈ లెక్క లెట్లు వేసిరనగా ఫొటోగ్రాఫుల మూలముగా భౌతిక శాస్త్రజ్ఞులు తెలిసికొనిరని కొంచెము విపులముగా వర్ణించెను. ఆకాశమునంతయు

గొన్ని భాగములుగ విభజించి, యా భాగములకు ఫొటో తీసి, యొక్కొక్క ఫొటోలో నెన్ని చుక్కలున్నవో లెక్క పెట్టినచో నీ సంఖ్య వెల్లడి యయ్యెనట!

మనకు గనబడునవి, భూగోళముపై బూర్తిగ నావరించినవి, 9600 నక్షత్రములు. ఇంతే కాక, ఆధునిక దూరదర్శినులతో జూడగలుగునవి 20,000. ఈ దూరదర్శినులకు గూడ నలవి కానివి, అతి దూరమున నున్న నక్షత్రములు, లెక్కకు మీఱి, యనంతములుగ నుండును కాబోలు నని రామన్న పంతులతో నంటిని.

"మన ప్రపంచములోని నక్షత్రము లనంతములు కావోయి! అవి సాంతములే!" యని రామన్న పంతులు చెప్పెను.

రామన్న పంతులు జ్ఞానమునకు నంతము లేదు కాబోలు! విషయములు తెలిసికొన్న కొలంది నా సందేహములు మాసిపోవునని నేను తలంచుచుండగా అధునాతన నూతన విషయములను జెప్పుచు, అనుమానములను మఱింత పెంచుచు, మనస్సు నాందోళన పెట్టుట రామన్న పంతులు చేయుపని.

"మన ప్రపంచ మనంగా భూగోళమా" యని కోపముతో నంటిని.

"కా" దనెను రామన్న పంతులు.

"తెలిసినదిలే; గ్రహ సమన్వితమైన సూర్యలోకమని నీ యుద్దేశము. (The solar system.) నేను చెప్పునది దానిని గుఱించి కాదు. అఖిల నక్షత్రములు ననంతము లనుచున్నాను" అంటిని.

"ఱెక్కలు కట్టుకొని, యిక్కడనుండి పైకి సూటిగా నెగిరినచో నెక్కడకు బోవుదు" వని రామన్న పంతులనెను.

పక్కున నవ్వి, "స్వర్గలోకమున," కంటిని? కాని రామన్న పంతులేదో సంగతిని గుఱించి సవితర్కముగా జెప్పుట కిట్లడిగె నని గ్రహించితిని; "ఇక్కడనుండి తిన్నగా నెగిరినచో సూర్యమండలము దాటి నక్షత్రములను దాటి, వానిపై నక్షత్రములను దాటి, నక్షత్రములపై నక్షత్రములు, నక్షత్రములపై నక్షత్రములు దాటి యనంతమునకు బోవుచునే యుందు" నంటిని. "Towards Infinity"

"అట్లు కాద"నెను రామన్న పంతులు. "అట్లు సూటిగ బోయినచో, గొంతకాలమైన తరువాత వేనవేలు వత్సరములైన తర్వాత తిరిగి బయలుదేరిన చోటునకే వత్తు"వనెను.

కొంతసేపాలోచించితిని. "యూహ తెలిసినదోయ్ రామన్న పంతులూ! ఱెక్కలు కట్టుకొని పైకి పోయినను, గ్రిందకు బోయినను, అనంతమునకే పోవుచుందుము. ఊర్ధ్వానంతమును (Upper Infinity) అధోనంతమును (Lower Infinity) ఒక్కచోట గలియునని నీ యుద్దేశము. కాని నీవు తప్పు చెప్పితివి. ఇక్కడనుండి సూటిగా నెగిరినచో వేనవేలు వత్సరములలో బయలుదేరిన చోటునకే వత్తు మంటివి. అట్లు కానేరదు. అనంతాకాశమున నెగిరి తిరిగి వచ్చుటకు అనంతకాలము పట్టును" అంటిని.

నాకీ సంగతులలో విశేషించి ప్రవేశము లేదు. కళాశాలలో జరిత్ర పండితుడను కనుక బ్రకృతి శాస్త్రముల సూక్ష్మ సిద్ధాంతములు నాకు గష్టము; కాని నా బుద్ధికి దోచి నంతమట్టునకు స్థూల సిద్ధాంతములను విమర్శించుచుందును; అదియును రామన్న పంతుల సహవాసము వలన నాకు లభించినది.

రామన్న పంతు లిట్లనెను:—"నీ యుద్దేశము సరి కాదు. ఇచ్చటనుంచి యెగిరినచో ననంతకాలము పట్టదు. వేనవేలు వత్సరములలోనే యిక్కడకు దిరిగి వత్తువు. దీనికి గారణ మేమనంగా— ఇక్కడనుంచి యెగిరినప్పుడు నీవు పోవునది యనంతమునకు గాదు. మన ప్రపంచము, అనేక నక్షత్రములతో (అనంత నక్షత్రములు కాదు సుమా) అనేక నక్షత్రములతో గూడిన మన ప్రపంచము, ఒక సాంత ప్రపంచము. (Finite world). ఈ ప్రపంచము చతుష్పరిమాణయుతము (Four Dimensional) ఈ ప్రపంచమొక, అధిగోళము, (Hyper-Sphere) ఒక చీమ భూగోళము మీద సూటిగా నడచినచో వేనవేలు వత్సరములైన తర్వాత బయలుదేరిన చోటునకే వచ్చును. మనుష్యుడు చీమకన్నను గొప్పవాడు. కనుక, స్టీమరెక్కినచో గొన్ని నెలలలో భూమిని తిరుగుచున్నాడు. ఇట్లే, మనము సూటిగా బయలుదేరినచో, ఆకాశము పైకిబోయి, వేనవేలు వత్సరములైన తర్వాత నీ యధిగోళమును చుట్టు తిరిగి బయలుదేరిన చోటునకే రాగలము."

నేనంటిని:—"ఈ వింత సిద్ధాంత మెక్కడిది? ఇట్టి వెట్టి సూత్రముల నెవరు పన్నిరి. దీని కవసరమేమైన నున్నదా?"

రామన్నపంతులు:—ఐన్‌స్టైయినుయొక్క రెలిటివిటీ సిద్ధాంతమీ "చతుష్పరిమాణ ప్రపంచ" సిద్ధాంతము నాధారము చేసికొన్నది, ఈ రెలిటివిటీ సిద్ధాంతము భౌతిక శాస్త్రమునకు నవీనముగ నూతనాలంబనమై యున్నది. కొన్ని వత్సరములు వెఱ్ఱి సిద్ధాంతమను వెక్కిరింపులకు బాలైనను, నేటికి "ఐన్‌స్టైయిను" సిద్ధాంతము రూఢిగాఁ బ్రబలినది.

ఇట్టి సంగతులను గుఱించి రామన్నపంతులు నాఁడు మాట్లాడెను. మనయొక్క పరిమిత సంఖ్యాకమైన (Finite) ప్రపంచము "అధిగోళ" మనియూ—ఈ "అధిగోళము" యొక్క పరిణామములను "ఐన్‌స్టైయిను" గుణించి యుండెననియు రామన్నపంతులు చెప్పెను. మన భౌతిక శాస్త్రమునకు, మన విజ్ఞానమునకు, లొంగునది యీ పరిమిత ప్రపంచము. ఈ పరిమిత "అధిగోళ" ప్రపంచమున కవ్వల మఱిగొన్ని యేనియు,—"అనంతములే కావచ్చును"—ప్రపంచము లుండవచ్చును.

నాటి రామన్నపంతుల సంభాషణ లన్నియు, నక్షత్రములను జూచునప్పటికి జ్ఞాపకము వచ్చెను. చీకటి దట్టముగా గ్రమ్మ దొడగెను. అచ్చట డాబాపైన నొక దీపము పెట్టుకొని, కొన్ని కాగితములను జూచుచుంటిని. నిశ్శబ్దమైన యీ స్థలము—నిరామయమైన యనంతాకాశము—చేతిలో గలము. కవితా మరుదంకురములు కివయుచు నొండొంటితోడ గలచిన మానసోత్సవ సంతోషము తోరంబవుటయు నేదేని వ్రాయ నాశజనించెన్, మొదలు పెట్టితిని.

"ఘనతరాజ్ఞాన తిమిరముల్ కనుల పొఱలు
గ్రాఁగ, నాయండ నీ వున్న కబురు మఱచి;
చూచి యెఱుగని భయములు తోచుచుండఁ,
గనులుమూసిన బెదిదంపుఁ గలలు కదుఱ,
బెదరి, యాకాశ వారాశి నెదురఁగాంచి,
యందుఁ దళుకొత్తు నొకచుక్క నరసినాను"

వెక్కిరింతల నన్నెకసక్కె మాడు
ఫక్కి నయ్యది యపహసింపంగనేల ?
తుంటరి తనంబులోఁ బొరుగింటి కత్తె
తెన యుబుసు నెత్తకుంచిన నను దలంచి
యిట్లు చిఱునవ్వు నవ్వుట కేమి కతమొ ?

మనసులోఁ బౌరుషపుఁ జిచ్చుమంటలెగయ
బట్టరాకున్న కోపాహి ప్రాఁకులిడగఁ
బండ్లఁ బిగఁబట్టి పిడికిలిపట్టి యంటిఁ:-

"బొట్టిరాకాసి ! నీ సిగ్గు బొగ్గుసేసి
నవ్వెదేఁటికి నిలువెల్ల నన్నుఁ జూచి"
చుక్క, అట్లన్నతోడనే "పక్కు"మనుచు
గట్టిగా నవ్వి, తక్షణంబట్టె మాయ
మాయెజిఱుమబ్బు తెరలుతన్నలమికొనగ.

ఇక్కడకు విసుగు పుట్టెను. చుక్కను మబ్బు తెరలో మాయముచేసి వైచితిని.

"కవితా మరుదంకురములు" వీచినట్లే మాయమై పోవును. కవితా ఝంఝా మారుతములు వీచినప్పుడు స్థిరములుగా గొంత సేపుండి, మహా ప్రబంధముల సంతరించుటకుఁ దోడ్పడును గాని, మరుదంకురముల శక్తిచేత సంచలితమైన మనోడోలిక వేగముగా సమస్థితికి వచ్చును. అందులకే షెల్లీ చెప్పెను గదా— 'When composition, begins, inspiration ends.—(Essay on the Defence of pcetry Shelly.)

కొంత సేపటికి భోజనముచేసి, మఱునాడు సెలవు దినము గనుకఁ గళాశాలలోఁ జెప్పుటకై పాఠమేదియు జదువుకొను నవసరము లేకపోవుటచే మాధవరావుతోఁ గొంతసేపు నానా విషయములను గుఱించి, మాట్లాడి, తర్వాత నిద్రపోతిని.

నిజముగాఁ గోదండపాణి వింత మనుష్యుడే ! నిన్న సాయంత్రము రామన్నపంతుల నద్దకుఁ బంపి యుంటినిగదా; అప్పుడే యెన్ని పనులను ముగించెనో! తెల్లవాఱిన తోడనే లేచితినో లేదో, అప్పుడే యొక ప్రకటన కాగితమును మాధవరావు నాకుఁ జూపించెను:—

బాలవాణీ నిలయము.

—(౦)—

చాందినీ పేట,

నేఁటి సాయంత్రము నాలుగు ఘంటలకు బాలవాణీ నిలయమున మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ రామన్న పంతులుగారు "ఫ్రెంచ్ అమ్మాయ్" మీఁద నుపన్యసించెదరు. అందఱు విచ్చేయఁ బ్రార్థితులు.

19—12—1926
మైరాన్ ప్రెస్సులో ముద్రితము.

కార్యదర్శి,
కోదండపాణి.

అధ్యక్షుని పేరు వ్రాయలేదు. కోదండపాణి మిక్కిలి సాహసికుఁడు; ఆవేళ కేపెద్ద మనుష్యునో తెచ్చి యగ్రాసనములోఁ గూర్చుండఁ బెట్టగలడు.

నాడంతయుఁ జీనాదేశ చరిత్ర చదువుచుఁ గూర్చుంటిని. కళాశాలలో నుపన్యసించునది యాంగ్లదేశ చరిత్రయు, హిందూదేశ చరిత్రయు నైనప్పటికి, నా యభిప్రాయము చొప్పునఁ బ్రాపంచిక చరిత కంతయు నేకోద్దేశము కలదు కనుక నీయైక్యతను పాటించి, గ్రహించి, పఠింపఁ జేయుటే మేలని యెంచితిని. కేవలము తారీఖులు; పేరులు, యుద్ధములు, రాజులు, వారి సంసారపు గొడవలు, వీనితో బాలురను కష్టపెట్టుట నాకు చేతకాదు. ఇట్టి చరిత్ర నిష్ప్రయోజకము. పరీక్షార్థము బట్టీ పెట్టుటేకాని, బుద్ధి వికాసమునకై యిది తోడ్పడదు. భూగోళము పూర్వకాలమున నగ్నిగోళమై యుండి, తరువాతఁ జల్లపడి, యనేక వేల సంవత్సరముల తరువాత జీవన నిలయమై, యప్పటినుండి వేనవేలు సంవత్సరము లభ్యుదయము (evolution) ఎట్లు చెందెనో, తరువాతఁ బ్రపంచములో సాంఘిక పరిస్థితు లెట్లు పొడసూపెనో, తరువాత నార్థిక రాజకీయ పరిణామము లెట్లుండెనో, తరువాత మతప్రచారము లెట్లు జరిగెనో, తరువాత నే మేమి మార్పులు కలిగెనో వీనినన్నిటిని బ్రాపంచిక సూత్రములుగ గ్రహించి పఠింపఁ జేయుట నాపని. ప్రస్తుతము "ఇంగ్లాండు చరిత్రలో క్రాంవెల్ శాసకత్వము" (Cromwellian Regime) చెప్పుచున్నాను. కాని, ఇట్టి విషయము నే యింగ్లాండులో నెప్పుడో జరిగిన యుదంతము వలెఁ జెప్పుటకు మాఱు, ప్రపంచములోని యన్ని దేశములలోను ప్రజా ప్రభుత్వమునకై కల్లోలములు జరిగినా, వాని వెన్నంటి శాసక నిరంకుశత్వము స్థాపింపఁబడెనా యను చర్చను నేనిప్పుడు విమర్శించుచున్నాను. "ప్రజా ప్రభుత్వ స్థాపనము, శాసక నిరంకుశత్వ పునరాగమము" (The establishment of Republics and their reversal to Despotic Regimes) అను విశాల విషయములోఁ గ్రాంవెల్ శాసకత్వము నొక భాగముగా నుంచి యుపన్యసింప నెంచితిని. ఇంగ్లాండులోఁ గ్రాంవెల్, ఫ్రాంస్‌లో నెపోలియన్, రష్యాలో లెనిన్, జినోవీఫ్, ట్రాట్స్కీ, ఇటలీలో ముస్సోలిని, గ్రీసులోఁ బాంగొలాస్ స్పెయిన్‌లో డిరివైరా, చీనాలో ఛాంగ్‌సోలిన్, ఫెంగ్‌యూస్యాంగ్ మొదలైన యుద్ధనాయకులు— వీరందఱును ప్రజాప్రభుత్వ సంస్థాపనానంతరము చండశాసకులైరి. ఈ విషయమును ప్రజా మనస్తత్త్వ శాస్త్రముతో సంబంధించి నట్లుగాఁ జేసి, చెప్ప నుంకించినాను. ఇందుకై చీనాదేశపు టాధునిక చరిత్ర చదువుచున్నాను.

మా కళాశాల ప్రిన్సిపాలుగారు కడు వృద్ధులు; వీరిది పురాణ సాంప్రదాయము; గిబ్బన్ వ్రాసిన

సోమక రాజ్యచరిత్ర (ఏడు భాగములు) ఒక్కొక్కటిగా నొప్పజెప్పఁ గలరు. వీరు పట్టభద్రులు కాలేదు. కాని సోమక రాజ్యమును గురించి పెద్ద వ్యాసమును వ్రాయుటచే జర్మనీ దేశములోని "డాక్టర్ ఆఫ్ ఫిలాసఫీ" యను పట్టానిచ్చిరి. వీరికి నా పద్ధతిని జూచినచో నొడలు మంట. వారి చేతిలో లేదు కాని, లేనిచో నన్ను పనిలోనుండి తొలగఁ జేయుటకైన నుంకింతురు. నేను వీరిని లక్ష్యపెట్టుట లేదు; కొలఁది కాలములో నే స్వతంత్రముగా నొక విశ్వ విద్యాలయమును స్థాపింప నెంచినాను; భద్రాచలమున కివ్వల, గోదావరీ తీరమున నొక గ్రామము కలదు. అచ్చటి దృశ్యము వర్ణనాతీతము. అచ్చట నాయభిప్రాయముల కనువగు నట్లును, రామన్న పంతులు సత్రపు ప్రాకారమును, విశ్వ విద్యాలయమును నిర్మించెదను.

ఒకమూల నాంధ్ర విశ్వ విద్యాలయము ధనసాహాయ్యమును కోరుచుండగా నేనెక్కడ విశ్వవిద్యాలయమును స్థాపింతునని నవ్వెదరేమో! కాని యిది స్వప్నము కాదు, నిజము; ముమ్మాటికిని నిజము. విశ్వ విద్యాలయమనగా సత్రము భోజనమువలెఁ దోవపోవువానికి నెల్ల జెవిటి వానికి శంఖము నూదినట్లు, కళాశాలలో, గూర్చుండఁ బెట్టి, చిత్తుకాగితముల నుండి నాలుగు ముక్కలను నూరిపోసి, పరీక్షలో లాటరీ వేయుట కాదు. దేశోద్ధరణ దీక్షాబద్ధుడైన రామన్న పంతులు చూపిన దారి వేఱు. ఆంధ్ర దేశమునకై, హిందూ దేశమునకై, నిజమైన విద్యఁ గఱచినవారు కొందఱుండి తీరవలెను. ఆ నాఁటికిఁ గాని దేశ మభ్యుదయమును జెంద నేరదు. వీరి సంఖ్య యత్యల్పమైనను దేశమునకు మేలే కాని కీడు కాదు. దేశము లోని విద్యావంతుల గుణము ప్రధానము కాని సంఖ్య కాదు. దీనిని గురించి నేను వ్రాసిన గ్రంథము తరువాత బ్రచురించెదను.

మధ్యాహ్నమగు నప్పటికి గదిలోఁ గుర్చీలో గూర్చొని యాలోచించుచుండగాఁ జావడిలో స్త్రీలు సంభాషించుచున్నట్లు వినఁబడెను. అందు రెండు గదులలో నేనున్నాను; ఒంటరిగా నుంటచేఁ గాలేజి హాస్టలు నుండి భోజనము వచ్చుచుండును. తక్కిన యింటిలో సుబ్బారావుగారు కాపురమున్నారు. ఈయన పింఛను పుచ్చుకొనిన డిప్యూటీ కలెక్టరుగారు. ఈయనకు నలుగురు పుత్రులు; వీరిలో రెండవవాఁడు మాధవరావు. మొదటివాఁడు కలకత్తాలో బి. యే. తరగతిలోఁ జదువుచున్నాడు.

"ఏమండోయ్ లక్ష్మమ్మగారూ; ఇంత వేగం వచ్చారు. ఇంకా మూఁడు ఘంటలైనా కాలేదే; ఇంత తొందరా?"–కంఠస్వరమువలన నీమె సుబ్బారావుగారి కొమార్తెయగు సుందరమ్మగా గ్రహించితిని.

"ఏమిటోనమ్మా! ఇంటిలో తోఁచుట లేదు. బాలవాణీ నిలయంలో సంగీతసభ ఉందని తెలిసింది. ఏదో కాలక్షేపం అవుతుంది. ఇక్కడ కాస్తసేపు బాతాఖానీకొట్టి తరువాత అక్కడికి వెళ్దాం అని"

తటాలున నాకాశ్చర్య మాయెను. బాలవాణిలో సంగీత సభా? వీరు ప్రకటన పత్రికను తప్పుగాఁ జదివిరా, లేక చదువనే లేదా?

లక్ష్మమ్మగారు:– ఏమమ్మా సుందరమ్మా! ఈ అమ్మాయి సరస్వతీ బాయమ్మకంటే బాగా పాడుతుందా, ఏ దేశందో ఆపిల్ల! ఆవిడ పేరేమిటి?

సుందరమ్మ:– గుజరాతీది కాఁబోలు! ప్రోటాన్ అమ్మాయిట! సైతాన్ అమ్మాయ్ అంటే బాగుండును.

ఈ మాటలను వినుచున్న కొలఁది నాకు నవ్వు వచ్చుచుండెను. రామన్న పంతులు చర్చించు విషయము ప్రోటాన్ను గురించి. ఇది పరమాణువులోని కేంద్రమండలము. కవితారుచి కలవాఁడు గనుక, సామాన్య ప్రజలకు బోధపడునట్లు, కవితా మాధుర్యముతోఁ గలుపుటకై ఆ యుపన్యాసమునకుఁ బ్రోటాన్ అమ్మాయ్ అని పేరు పెట్టినాడు కాఁబోలు. కాని యీ స్త్రీలు సరస్వతీ బాయమ్మ వలెనే జగద్విదితురాలైన గాయకురాలెవ్వతెయో వచ్చెను కాఁబోలు ననుకొనుచున్నారు.

లక్ష్మమ్మ:– దానితోకూడా ఎవరో ఒకాయన వస్తాడట. దాని మొగుడా?

సుందరమ్మ:– నాకెవరూ చెప్పలేదే ఆసంగతి.

లక్ష్మమ్మ:– ఏమో! మొగుడు కాదు కాఁబోలు; ఫిడేలు వాయించే వాఁడేమో. రామన్న పంతులఁట! తెలుగు వాడి లాగున్నాడు.

సుందరమ్మ:– (నవ్వుచు) మాయింట్లో కాపురం ఉన్న మాష్టరుగారి స్నేహితుఁడొకాయనున్నాడు. ఆయన పేరూ రామన్న పంతులే. పనిపాటలు లేకుండా ఇంట్లో కూర్చున్నాడు సంగీతాలకి బయలుదేరాడేమో అని హేళనగాఁ బలికెను.

సుందరమ్మ:– ఏమండోయ్ వచ్చారూ! మీరు సభకేనాండి వెంకమ్మగారూ,

ఇంతలో నొక పొరుగింటి స్త్రీ వచ్చెను కాబోలు.

వెంకమ్మ:— ఈవాళ భోగంమేళం ఉందికాదూ, బాల వాణీ నిలయంలో,

నాకు నవ్వు మరింత వచ్చుచుండెను. ఇటువంటి పట్టణములో, ప్రకటనలు సక్రమముగా బయలు వెడలు కాలములో, ఇట్టి యవకతవక లెట్లు సంభవించెనో యెఱుఁగకుంటిని.

లక్ష్మమ్మ:—అబ్బే భోగంమేళం కాదు. పాట కచ్చేరీ! గుజరాతీ అమ్మాయ్ యొంత్తో వచ్చింది.

ఈ సభ కింకొక వ్యక్తి చేరెను. వీరి సంభాష ణలను విని, గట్టిగా నవ్వి, నవ్వి, నవ్వి, ఇట్లు చెప్పెను:—

"భోగం మేళం కాదు; పాట కచ్చేరీ కాదు! రామన్న పంతులు 'పోట్రిటూ అమ్మాయ్', అని ఒక ఉపన్యాసం ఇస్తాట్ట.

తక్కిన వారందఱు నంగీకరించినట్లు వారి మౌనము తెలిపెను. ఈ నూతన స్త్రీకి నిజము తెలిసినది కాఁబోలు ననుకొను చుండగా నామె యిట్లనెను.

"ఏవో భాషాసంబంధమైన ఉపన్యాసం కాబోలు. ఈ మధ్య ఇలాంటి ఉపన్యాసాలకి కొదువేలేదు. రొంకిపాటలని, సీతి పాటలని వీళ్ళూ వాళ్ళూ రాయ డం, దాన్ని ఖండించే ఉపన్యాసాలు. దాన్ని పూజించే ఉపన్యాసాలు! ఇప్పుడీ తగాదా మొదలెట్టాడు కాబోలు! పోట్రిటూ అమ్మాయి పద్యాలు—వీన్ని పూజిస్తాడో, దండిస్తాడో ఈ రామన్న పంతులు."

ఇదొక ధోరణి. ఈమెకు సంగతి పూర్తిగా దెలియ లేదు. ఇదేదో భాషా విషయికోపన్యాస మని యూహించినది.

వీరిట్లు మాట్లాడుచుఁ గొంతసేపటికి నిలయమునకు వెడలిపోయిరి. నేనును లేచి, సైకిలెక్కి, బయలు దేరి, నిలయమునకు బోయితిని. కోదండపాణి యొక్క ప్రకటన నైపుణ్యముచే సభ క్రిక్కిరిసి యుం డెను. ఉపన్యాస మని యెఱిగి వచ్చినవారు కొందఱు. పాటకచేరీ యని యనుకొని వచ్చినవారు కొందఱు, భోగంమేళమని యనుకొని వచ్చిన వారు కొందఱు— ఏమియు ననుకొనక వచ్చినవారు కొందరు!

ఇంతలో రామన్న పంతులు వచ్చెను, అతని వెంట నొక పెద్ద పెట్టె వచ్చెను. అదేమిటో యూహించు కొనలేక నేనుండగా దాని నౌఖరలు తెఱచి, అందు లో నుండి యొక గ్రామఫోను తీసిరి. రామన్న పంతులు గ్రామఫో నెందుకు తెచ్చెనో నాకర్థము కాలేదు. అతని చర్యలు వింతగా నుండునని చెప్పి యుంటిని కదా.

కోదండపాణి నావద్దకు వచ్చి యధ్యక్షత వహింపు మనెను. హఠాత్తుగా నిట్లు కోరుట నాకు గొంచెము కష్టమాయెను. కాని, రామన్న పంతులు తనతో నన్నధ్యక్షునిగఁ జేయుమని చెప్పెననియు నితరుల ను నియమింప వద్దనియుఁ గోరెనఁట. కనుక నన్నంగీ కరింపజేసి, అధ్యక్షత వహింపఁ జేసెను. ఆసనమును వహించి, యిట్లు చెప్పితిని.

, ఆర్యులారా! నాకీ మర్యాద నొనరించి నందు లకు మిక్కిలి యానందించి, నాకృతజ్ఞతను తెలియఁ జేయుచున్నాను. నేటి యుపన్యాసకులైన మ॥ రా॥శ్రీ రామన్న పంతులుగారు వివిధ శాస్త్ర విజ్ఞానులు. సనాతనాధునాతన జ్ఞాన సంపన్నులు. ఆలోచనా తత్పరులు. ఇట్టివారు మిక్కిలి నవీనమైన పరమాణు చర్చలను దెలిసికొని, పోట్రిటూను గురించి ప్రజా బాహుళ్యమున కనువగున ట్లుపన్యసింప నేతెంచుట మన సుకృతఫలము. వారి నుపన్యసింప గోరు చున్నాను.

రామన్న పంతులు నవ్వుచు లేచెను:—ఇట్లు చెప్పెను.

అగ్రాసనాధిపా! ఆర్యులారా! నేను వక్తను గాను. కాని యాధునిక కాలములో వక్తృత్వ మవస రము లేదు. యంత్రమే వక్త. యంత్రమే యుప న్యాసకుడు. ఇదిగో ఈ గ్రామఫోను చెప్పు మాట లను విని, యానందింపవలసినదని ప్రార్థించుచున్నాను. అని, గ్రామఫోనులో ప్లేటు పెట్టి, పాడించెను.

"రచ్చకీడ్చినారో" నన్ను
రవ్వపెట్టినారో"

1 "నలుగురి లోపల సుళువగు రీతుల
మెలగుద మనుకొంటి—
కలత లేక నా నిలయము నందున
నిలచితి ననుకొంటి" రచ్చ...రవ్వ

2 "తాతల నాటికి వేదపూరుషులు
తలచిరి ననుగొంత—

పడఁతియని యెత్తిగి, కడుగారవమున
విడచిరి వారంత"- రచ్చ...రవ్వ

3. ముద్దులొలుకు నా మోహన రుచులను
మురిపెముతో దాఁచి
ముత్తెపు హారము లొత్తిన గృహముఁన
మురిసెద ననుకొంటి- రచ్చ...రవ్వ

4. చుట్టు కావలిగఁ దిఱుగుచు నాతోఁ
జుట్టము లున్నారు;
గట్టి ధైర్యమునఁ బెఱవారల వే
నెట్టెద మన్నారు- రచ్చ...రవ్వ

5. తర శరమ్ములకుఁ దఱలిన గృహమున
వఱలుచు నేనుంటి,
నేఁటికి దొంగలతోఁటి కలుగు నీ
పాటు తెలియకుంటి,- రచ్చ...రవ్వ

6. గ్రీకు దేశమున, జోకుచేసి, జే
మాక్రిటస్సు వలచె,
వాఁకిటి తలుపుల దాఁక వచ్చి, ప
కాకి తిఱిగి పోయె- రచ్చ...రవ్వ

7. ఆంగ్లదేశమున, యౌవన మదమున,
డాల్టను నను దలఁచె;
వాని దొఱగి, నా వ్రత ఫలములచే
బ్రతికితి నిందాఁక- రచ్చ...రవ్వ

8. వీరలందఱును వీఁటి వఱకు నను
వేటాడిరి గాక,
ఇంటి లోపలకి నిట్టులఁ జొఱఁబడి
కంటగింపలేదు,- రచ్చ...రవ్వ

9. తమ తమ నెలవులఁ దమ చెలియలతోఁ
దలపు లుడిగెనేమో?
పాపము లెఱుఁగని భవ్య కన్యనను
ఒట్టనేమి ఫలమో?- రచ్చ...రవ్వ

10. యూథరు పోర్డట, యూతకు వీక్షణుఁడు,
క్రూరనారసము లేసె;
చుట్టము లొక రొక రట్టై కూలిరిఁ
నెట్టులుండఁ గలనో- రచ్చ...రవ్వ

11. కోపను హేగను పట్టణమందునఁ
గోపుఁడు నీల్సుభోరూ,
గుట్టుగ నుంచిన గృహ రహస్యముల
బట్టబయలు జేసె- రచ్చ...రవ్వ

12. నేనుకూడ నున్నానటంచును, జ
పానులోని వాఁడు,
కేకలిడుచు "నాగాకా" గట్టిగ
పీక నొక్కినాడు- రచ్చ...రవ్వ

13. కానివేళ, సైతానువోలె, మైం
ట్నెను దొర యెదిర్చె-
నూతుల, గోతులఁ, బాతిన ముళ్లల
వాతఁ గొనుట నేర్చె- రవ్వ...రచ్చ

ఇట్లనుచుఁ దటాలున గొంతుక యడ్డుపడినట్లు కెవ్వున కేకవైచెను. గ్రామఫోనాఁగిపోయెను.

రామన్న పంతులుఁ లేచియిట్లనెను:–"సభాసదులారా! పోర్టాక్–అమ్మాయ్ మూర్ఛపోవు నవస్థకుఁ బ్రస్తుత శాస్త్రపరిశోధనము వృద్ధిపొందినది. ఇంక పోర్టాక్–అమ్మాయిని బలి యిచ్చుటే తరవాయి కాఁబోలు! నాకు వేఱుపని యున్నది. సెలవీయుఁడు" అని వేగముగా నిష్క్రమించెను.

నాకీతని చర్యను జూచుసరికి నాశ్చర్యమయ్యెను; కొంచెము సిగ్గు కూడ జనించెను. ఇట్టి మహాసభలో నీతడిట్లేటికి నడచుకొనెనో? నేను లేచి యిట్లంటిని:–

"సభ్యులారా! రామన్న పంతులుగారు పాట మూలకముగాఁ బరమాణు శాస్త్రమును బోధపఱచుచే కొదుకదా, వారి చర్య కూడఁ గవితారీతి ననుసరించినది. ఈ పాటల పూర్ణార్థము చెప్పుటకు నాకు భౌతిక శాస్త్రము తెలియదు, కాని కొంత తెలియక

చెప్పుచున్నారు; మన భూమిలోపల మనకుఁ దెలిసినంతవఱకు సూర్యునిలోన, నక్షత్రములలోను కూడ అనంత పదార్థములు కలవు. ఈ పదార్థముల నన్నింటిని సృజించిన విశ్వకర్త, వీనిని సృజించుటకు 92 వివిధ వస్తువులను చేతిలోఁ దీసికొనెను. ఆర్యులారా! విశ్వ ప్రపంచము అనంతప్రపంచము— అఖండ ప్రపంచము — కాని వడ్రంగివాఁడు ఒక్క కర్రతో కుర్చీలు, బల్లలు, దూలములు, రైలుబండీలు—మొదలుగా కోటాను కోటులు పదార్థముల నెట్లు సృజించునో, మన్నుతో కుమ్మరివాఁడు లక్షవస్తువుల నెట్లు నిర్మించునో— అట్లే మన యావత్ప్రపంచమును నిర్మించుటకు 92 వస్తువులు చాలినవి. ఈ తొంబది రెంటిని ప్రాథమికములు, (Elements) అనెదరు. వీనిలో నే రెండో మూడో, నాలుగో, పదో—తీసికొని వానితో మన విశ్వములోని పదార్థములను సృజించెను. ఉదజని (Hydrogen)—అమ్లజని—(Oxygen) ఈ రెంటితో నీళ్ళు నిర్మింపబడెను. సోడియము (Sodium) హరితము (Chlorin) కలసినచో నుప్పు, బొగ్గు, (Carbon) అమ్లజని, ఉదజని, ఒక్కొక్కప్పుడు నత్రజని— వీనితో, వీనియొక్క పాళ్ళు, మార్చి చెట్లలోను, జంతువులలోను గల సకల వస్తువులను నిర్మించెను. ఈ సంగతిని రసాయన వేత్తలు చెప్పిరి.

ఆర్యా! ఇటీవల వఱకు బ్రపంచములోని సృష్టి కంతకును ఆధారములీ 92 ప్రాథమికములని తలచిరి. నేడో! ఒక గొప్ప విశేషము తెలిసినది! అది యేమనగా నీ 92 వస్తువులకు నాధారము రెండే! అవి, ప్రధానాణువు (Proton) విద్యుదణువు (electron). ఒక ప్రధానాణువీ 92 ప్రాథమికములలోను గలదు. కాని, ఈ 92 ప్రాథమికములకును భేదమేమనగా—ఈ ప్రధానాణువు (ప్రోటాన్) చుట్టును తిరుగు విద్యుదణువుల సంఖ్య. వరుసగా, మొదటి ప్రాథమికములో నొకటి, రెండవదానిలో రెండు, మూడవ దానిలో మూడు, 92 వ దానిలో 92—ఇట్లున్నవి. సూర్యుని చుట్టును గ్రహములు తిరుగుచున్నట్లు, ప్రోటాన్ చుట్టును విద్యుదణువులు (ఎలెక్ట్రానులు) తిరుగుచున్నవి.

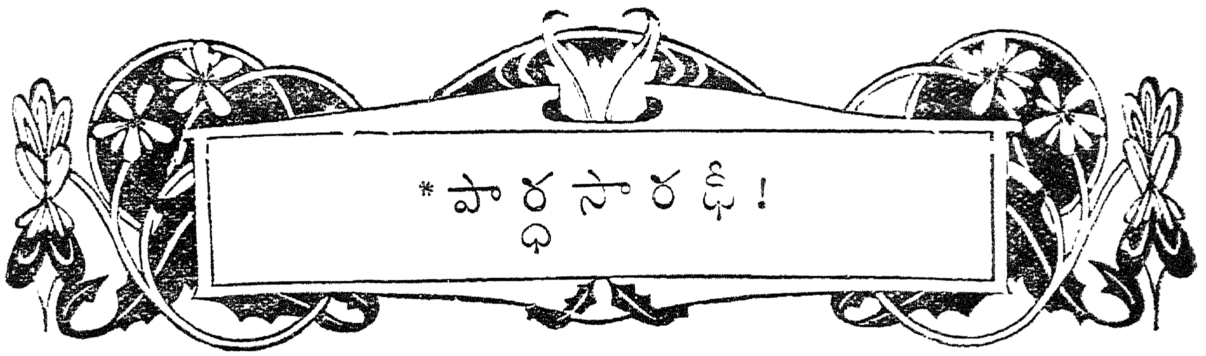
ఆహా! ఎంత చిత్రము! ప్రపంచములోని విశ్వ సృష్టికి నాధారములు రెండే—ప్రోటాను, ఎలెక్ట్రాను! ఈ రెండునుగూడ నిజముగా నొక్క పదార్థముయొక్క ద్వివిధ రీతులే యగుననుచు తెలియఁ గలదేమో!

సభ్యులారా! ఈ సంగతులను గూర్చి చెప్పినచో నమితానంద కరముగా నుండును. కాని మీరు కొంచెము కష్టపడి, శ్రద్ధ వహింపవలెను. శ్రద్ధ లేనిచో నివన్నియు మీకసహ్యముగా దోపవచ్చును:—

"పనివడి నారికేళ పరిపాకముఁ జవియై బట్ట
హర్షుని కవితాను గుంభనలు, సోమరి పో
తులు కొంద ఱయ్యలౌనని కొనియాడ నేఱ
రవి యట్టిద; లే జవరాలు చెక్కుఁగీటిన వస
వల్పు బాలకుఁడు డెందమునన్
గలగంగ నేర్చునే?"

చూచినారా, శ్రీనాథుఁడేమన్నాడో! విజ్ఞాన విషయములో గూడ, మీరు సోమరిపోతులై లే బాలకులవలె నుంటిరా! అధునాతన శాస్త్రకామిని, లే జవరాలు, చెక్కు గీటినను మీ డెందములు "కలగంగ నేఱవు." కాని, శ్రద్ధవహించి, శ్రద్ధావయః పరిపాకమును బొందినచో—ఆనందో బ్రహ్మము సిద్ధించును. కనుక రాముడు పంతులు వంటి వారు, పాటల మూలముగను, గ్రామఫోను మూలముగను, కవిత్వము మూలముగను, అధునాతన విజ్ఞాన విషయములను—కఠిన నారికేళమును బగులగొట్టి, గుజ్జుతీసి, బెల్లముతో గలిపినట్లు—ఇచ్చునపుడు, మీరు గ్రహించినచో—విజ్ఞాన విస్తీర్ణముచే పాశ్చాత్యులు జగజ్జేగీయమాన ప్రతిభతో, శక్తితో, విజయ ధ్వజమును పైకెత్తి, రవి యస్తమింపని రాజ్యము నేలుటకై యుంకించినారో, అట్టి విజ్ఞాన విస్తీర్ణతను మీరుకూడ బొంది, దేశాభ్యుదయమును కలుగ జేయుదురు," అని సభ చాలించితిని.

*పార్థసారథీ!

మేడేపల్లి వెంకట రమణాచార్యులు గారు.

చ॥ మది నిను విస్మరించి ధనమత్తులు మానవులంగ నా సుహృ
త్సదన సుతాది సంగ సుఖ సంతతి నిత్యమటంచు సంసృతిన్
వదలఁగ జాల రిట్టిడుల బట్టి గ్రసించెద వంతకుండనై
స్వదగతి మూషకంబుల భుజంగము చాడ్పునఁ బార్థసారథీ !

ఉ॥ ఎవ్వి సుమంగళావహము లెల్ల జగంబుల కెవ్వి యాశ్రియం
బెవ్వి సుయోగి హృత్కమల మెప్పుడు పాయకయుండు ధ్యేయమై
యెవ్వి పురాణ వాక్సరిప దీడ్యములై వెలుఁగొందు నట్టి నీ
మవ్వపు పాదపద్మములు మాఱుగఁ గొల్చెదఁ బార్థసారథీ !

ఉ॥ క్షుద్రుల కెట్టి ప్రీతి సమకూరునో దుర్విషయానుభూతి ని
ర్నిద్రిత నీ పదాంబుజము నిత్యము గొల్చెడు నాకు నట్టి య
చ్ఛిద్ర ముదంబు నాహృదయ సీమ ననారతముండఁ జేయవే
రుద్రముఖా మరస్తుత సరోరుహలోచన పార్థసారథీ !

చ॥ తలప సమర్థు డొక్కఁడిల దా నడిపించు సువర్ణ కాకణీ
స్థలముల నొక్కగవ్వనిడి సర్వ జగద్వ్యవహార సాధనం
బలవడునల్లై చేతనుల నాత్మపదంబున గూర్తు విచ్చతో
నలఘు భవాబ్ధినైన నతిపతుఁడ వన్నిటఁ బార్థసారథీ !

చ॥ జలగత మీన సంతతికి జాలదటంచు జలంబులిచ్చు వా
రలవలె భక్తకర్మఠ విరక్తులఁ గావఁగ జూతువీవు పా
పుల కవతంసమైన ననుబ్రోచుట నీకది గొప్ప జాంగల
స్థలమునఁ గాదె పేయ జలదానము సల్పుట పార్థసారథీ !

చ॥ జిత నిఖిలావనీతల విజృంభిత నిష్ప్రతి ఘాత శాసనో
న్నతి నీ సమాన వైభవ సనాథత రాజిలునాఁడె పో భవ
ద్వితత దురంతకాలకృత విక్రియ విట్క్రిమి భస్మసంజ్ఞఁడై
వితయగునన, గాదు మది వితయొకింతయుఁ బార్థసారథీ !

చ॥ సరసిజనాభ నా మదిని సంతతమీవు వసింపఁ బాపముల్
చోరనగు నేమదద్విరద సూదనుఁడైన మృగేంద్రుఁడుండ వా
నరములు భంగపచ్చునె వనంబు జగంబెటు కప్పఁ జీకటుల్
తరణి కరద్యుతుల్వలెఁగ దానవభంజక పార్థసారధీ!

చ॥ భవదమలాంఘ్రి పంకరుహ భవ్యరజఃకణ పూతులొల్ల ర
ర్ణవ పరివేష్టితాఖిల ధరావలయాధిపషిత్వమున్న న
ర్భవమును సేవగించెదరు బ్రహ్మపదంబుఁ దృణీకరింతు రి
క్క్రియముల లోకమేలుట నీ సారతఁ జూతురు పార్థసారధీ!

చ॥ తలపఁగ మేలు వాయు సఖ దారుణ కీలపరీత వేశ్మ న
స్థలిత నివాస మబ్జదళ కాంత విలోచన లేశమైన నిం
దలపక సంతసంబు సుతదార ధనాది విషక్త బుద్ధి వి
హ్వాలులగు వారితోడ సహవాసము కంటెను బార్థసారధీ!

చ॥ కరగత తోత్రమశ్వఖురగాఢ సముద్ధత ధూళిజాల ధూ
సర శుభగాత్ర మంబురుహ సన్నిభ నేత్రము నీలకుంతలో
త్కరీ నట నాంచితార్ధహిమ ధామ సమీకృత ఫాలమైన నీ
వర రధసూత విభ్రమము నాకు శరణ్యము పార్థసారధీ!

ఉ॥ పంకజనేత్ర భక్తజన పాప లతాళిలవిత్ర పద్మభూ
శంకర వాసవాదిసుర సంస్తవనీయ చరిత్ర నద్ధ స
త్కంకట గాత్ర బాహు పరిపాగ్ర సముద్ధృతగోత్ర భక్త మ
ద్రింకర నామ మంత్రము నిరాత్తరు చైత్రమ పార్థసారధీ!

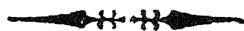
చ॥ కరగతదీప్ర చక్ర రుచి ఖండిత హైళ మయూఖ జాల మం
బర చరలోచనామృతము భండనభూగత పార్థవోత్తమో
త్కర పరలోక దాన ధృతకంకణమై విలసిల్లు నీరమో
ద్ధర సుర నిమ్నగా సుతీ వధోద్యత వేషము పార్థసారధీ!

చ॥ కమల సరోనివిష్టమగు గ్రాహము పట్టిన డస్సియాగజేం
ద్రము నను గావుమంచు ఘనరావముతో నుతియించి పిల్వగా
కిమితివి మోహ సంభ్రమ వికీర్ణ పరిభ్రమదంబు జా మహీ
క్రమము పురఃప్రధావి దధికారి భటోత్కర సావిదల్లమ
శుమ సురబృంద మర్భ పధ సంగత సంస్తుతి దభ్రచారివ
ర్గము ప్రతిషిద్ధ పాదుకమ కల్పిత పల్యయనాధిరూఢతా
శుక్ర్యము ద్రుతదత్త ధూత భుజకాండ చమూతపినాధమైన నీ
విమలగ జావనత్వరకు వేయి నమస్సులు పార్థసారధీ!

(పార్థసారధి శతకమునుండి)

కాళిదాసుని నిరంకుశత్వము.

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు

(౧౧) శ్రుతికటుత్వము శబ్దముగాని వాక్యముగానివినుటకింపుగనుండనిచో శ్రుతికటుత్వ దోషమందురు. కుమారసంభవము 3వ సర్గలో

౧౮ వ శ్లోకము:—

> శ్లో॥ తద్గచ్ఛసిద్ధ్యైకురు దేవకార్య
> మర్థోయ మర్థాంతరభావ్య ఏవ
> అపేక్షతే ప్రత్యయమంగలబ్ధ్యై
> బీజాంకురః ప్రాగుదయాది వాంభః॥

ఇందు 'సిద్ధ్యై' 'లబ్ధ్యై' లోని 'ధ్యై' 'బ్ధ్యై' అను నక్షరములు శ్రుతికటువుగనున్నవి. వీని నుచ్చరించు నపుడు చెవులకు కష్టముగ నుండును. కావ్యరసికులగు సహృదయులే దీనికి ప్రమాణము. ఇతరులు దీని నంగీకరింతురో లేదో చెప్పఁజాలము. వారిమాటప్రామాణికముసుగాదు. కావ్యప్రకాశకారుఁడుమున్నగు పండితు లెందఱో ఈ దోషము నుదహరించి యుండిరి. కొన్ని ప్రతులందు ఈ శ్లోకము మూడవ పాదము 'అపేక్షతే ప్రత్యయముత్తమంత్వాం" అనుపాఠాంతరమునుగలదు. ఈ పాఠమున 'లబ్ధ్యై' అను శ్రుతి టుత్వ దోషముండదు. ఈదోషమును వారించుటకే ఈపాఠము నెవ్వారేని యిట్లు దిద్దియుందురు. కాళిదాసుని కావ్యములందిట్టి పాఠాంతరముల నర్వాచీనులుచేసియుందురని పండితు లెందఱో నమ్ముచున్నారు. మల్లినాథుఁడును దీని నంగీకరించెనని వెనుక నొక్కచో తెలిపియుంటిమి.

ఈవ్యాసము చాలపెరుగు చుండుటచే కావ్య ప్రకాశము, సాహిత్య దర్పణము, కావ్యాను శాసనము మున్నగు గ్రంథములందు చూపింపఁబడిన దోషములలో కొన్నిటినే దిగువ నుదాహరించుచు ఈవ్యాసమును ముగించెదము.

(౧౨) జుగుప్సావ్యంజకము.

> మనీషితాస్సంతి గృహేషు దేవతా
> స్తపః క్వవత్సే క్వచతావకం వపుః
> పదం సహేత భ్రమరస్య పేలవం
> శిరీషపుష్పం నపునః పతత్రిణః॥ కుమా. ౫-౪

ఈశ్లోకమున పేలవ, శబ్దము జుగుప్సావ్యంజకము.

(౧౩) గ్రామ్య భావవ్యంజకము

> తస్యాః ప్రవిష్టానతనాభి రంధ్రం
> రరాజతన్వీ నవరోమరాజిః
> నీ వీమతి క్రమ్యసితే తరస్య
> తన్మేఖలా మధ్యమణేరివార్చిః॥ కుమా–౧–౩౮

కావ్యాను శాసనకారుఁడగు వాగ్భటుఁడు ఇందలి 'మధ్యమణే' శబ్దము గ్రామ్య భావమును సూచించు చున్నదని వ్రాసెను. ఈశ్లోకమందు మఱియొక విషయముకూడ విచారింపఁదగినది. ఇందు ప్రథమ పాదాదియందు 'తస్యాః' అను శబ్దముచేతనే ఆమెయొక్క అనుసంధము కలుగుచుండగా చతుర్థ పాదాదియందు మఱల నాయర్థమేగల 'తత్' శబ్దమును బ్రయోగించుట యనావశ్యకము. అదిలేకున్నను అన్వయమున కేమియు బాధ లేదు. గనుకనే వ్యాఖ్యాతయగు మల్లినాథుఁడు "తస్యాఇత్యను వృత్తేపునస్తచ్ఛబ్దోపాదానం వాక్యాంతరత్వాత్సోఢవ్యం" అని వ్రాసెను. అనఁగా తచ్ఛబ్దము రెండవ వాక్యమునందున్నదిగాన ఎట్లో సరిపుచ్చుకొనవచ్చునని యర్థము.

(౧౪) అవిమృష్టవిధేయాంశము

[క]

ప్రాధాన్య మీయవలసిన విషయము నకు ప్రాధాన్య మీయక చెప్పఁదగినది చెప్పి వేయుటచే అవిమృష్టవిధేయాంశ దోషము సంభవించుచున్నది. విధేయమగు నంశ ము నతిస్పష్టముగ నిరూపింపనిచో కావ్య శాస్త్రజ్ఞులు ఈదోషము నాపాదించెదరు.

ప్రస్తాంనితంబాదవలంబమానా
పునః పునః కేసర పుష్ప కాంచీం।
న్యాసీకృతాం స్థాన విదాస్మరేణ
ద్వితీయ మౌర్వీమివకార్ముకస్య॥

కుమార ౩-౫౫

పార్వతీదేవియొక్క పుష్పమేఖలావర్ణ నము, ఆమె మొలనూలు మన్మథుఁడు పని గల్గినపుడు మరల తీసికొనుతలంపుతో కుదువ యుంచిన రెండవనారివలెనుండెనని భావము. ఇందు మౌర్వి ప్రధానముగాదు. దాని ద్వితీ యత్వమే ప్రధానము. కాన "ద్వితీయ మౌర్వీం" అనుటకు బదులుగ "మౌర్వీం ద్వితీయాం" అనుటయే యుచితము. ఇవ శబ్దము 'మౌర్వీం' శబ్దమునుగాక "ద్వితీయాం" శబ్దమును అనుబంధించి యుండవలసినది. అట్లుగాలేదు. గాన నిచ్చట అవిమృష్టవిధే యాంశ దోషముపట్టెను. కావ్యప్రకాశమం దును కావ్యానుశాసనమందును పైనిపాఠమే గలదు. కానినిర్ణయసాగర ప్రెస్సునందుముద్రిత మగు ప్రతిలో "మౌర్వీం ద్వితీయామివ" అను పాఠమేయున్నది. ఈపాఠమే ప్రాచీన మగుచో కావ్యప్రకాశకారాదులుఁ డ్డదోష మునుచూపించియుండరు. గాన అర్వాచీనులు దీనిని దిద్దియుందురని తోఁచుచున్నది.

[ఖ]

వపుర్విరూపాక్ష మలక్ష్యజన్మతా
దిగంబరత్వేన నివేదితంవసు।
వరేషుయద్బాల మృగాక్షి మృగ్యతే
తదస్తికింవ్యస్త మపిత్రిలోచనే॥

కుమార ౫-౭౨

బ్రహ్మచారి వేషమును ధరించిన శివుఁడు పార్వతితో శివునినిందించుచు నిట్లుచెప్పెను. రూపముచూతమా మూఁడుకన్నులు. ఇంక జన్మముసంగతి తెలియనేతెలియదు. దిగం బరుఁడగుటచేతనే ఆయన ధనికత్వము వెల్లడి యగుచున్నది. ఓబాల మృగాక్షీ! వరునకు విచారింపదగిన లక్షణములలో నొక్కటేని ముక్కంటియందు గనంబడుచున్నదా? అని భావము. ఇందు పండితుల విమర్శనమునకు గురిఅయినది, 'అలక్ష్య జన్మతా' అను పదము. వరుని జన్మముసంగతి తెలిసినను తెలియకున్నను అదియొకగొప్ప విషయము గాదు. తనకన్యకై వరుని నన్వేషించు తండ్రి వరుని తండ్రియెవ్వఁడో, తల్లియెవ్వతెయో, కులమెట్టిదియోయని వరుని యుత్పత్తివిషయ మే విచారించునుగాని వరుని జన్మవిషయము గాదు. కాళిదాసుగూడ శంకరుని ముఖ మున నతని యుత్పత్తి విషయము చెప్పించిన బాగుగ నుండెడిది. కాని అట్లు చేయింప లేదు. గాన నిందు నవి మృష్టవిధేయాం శమను దోషము కలుగుచున్నది. ఇదిచాల సూక్ష్మవిషయమయ్యును మమ్మటభట్టు కాళి దాసును విడువలేదు. 'అలక్ష్య జన్మతా' అనుచోట 'అలక్షితాజనిః' అని యుండుచో నీదోషము వాటిల్లెడిదికాదు. ఇట్టిదోషముల కంటె ఈ వ్యాసారంభమునఁ జూపిన దోష ములు గొప్పవి. మహాకవులగ్రంథములందలి ఈ స్వల్పదోషములను గూడ అలంకారికులు విడువలేదు.

(౧౫) నిహతార్థత్వము

ఒక్కొక్క శబ్దమునకు రెండేసి

జేసి యర్థములుండును. అందులోకొన్ని ప్రసిద్ధములు కొన్ని అప్రసిద్ధములు నుండును. అతిప్రసిద్ధమగు నర్థమునువిడిచి అప్రసిద్ధార్థమందే యేదేని శబ్దముప్రయోగింపఁబడునో దానిని నిహతార్థత్వదోషమందురు.

యశ్చాప్సరోవిభ్రమమండనానాం
సంపాదయిత్రీం శిఖరైర్బిభర్తి।
బలాహకచ్ఛేద విభక్తరాగా
మకాల సంధ్యామివ ధాతుమత్తాం॥

ఇది హిమాలయ వర్ణనము. సిందూరాదిగైరిక ద్రవ్యములఁ దాల్చుటచే హిమాలయము ధాతుమంతమయ్యెను. 'ఈధాతుమాన్' శబ్దమునకు భావార్థక ప్రత్యయము చేర్చుటచే 'ధాతుమత్తా' అనురూపమేర్పడెను. మత్తశబ్దముయొక్క స్త్రీలింగరూపముగూడ 'మత్తా' అనియుండును- ఉన్మత్తార్థమందే ఇది అధిక ప్రసిద్ధము. ఈశబ్దము చెవినిపడుటతోడనే ఈయర్థమే స్ఫురించును. కాని కవ్యభిప్రేతమగు నర్థము ఇదిగాదు. గాన ఇందు నిహతార్థత్వ దోషముగలిగెను.

క్రమభంగము

[క]

భగ్నప్రక్రమమనియుఅక్రమమనియు సంస్కృతాలంకారికులు రెండు దోషములుగ విభజించిరి. ఈ రెంటికిని విశేష భేదము లేమిచే క్రమభంగమనుపేర రెంటిని ఒక శీర్షిక క్రిందనే వ్రాయుదుము.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలములోని యొకశ్లోకము--

గాహంతాం మహిషానిపానసలిలం శృంగై ర్ముహుస్తాడితం।
ఛాయా బద్ధకదంబకం మృగకులంరోమంథ మభ్యస్యతు।
విశ్రబ్ధైః క్రియతాం వరాహపతిభిర్ముస్తాక్షతిః పల్వలే।
విశ్రామంలభతా మిదంచ శిథిలజ్యాబంధ మస్మద్ధనుః॥

(౧) ఎనుములు నీటిలోఁ జొచ్చుగాక
(౨) లేళ్ళు చెట్లనీడను నెమరువేయునుగాక
(౩) వరాహములచే తుంగముస్తలు త్రవ్వఁబడుగాక
(౪) నాధనువును విశ్రాంతిని పొందుగాక

ఈ శ్లోకమందలి ప్రథమ ద్వితీయ చతుర్థ చరణములందలి కారకరచన యొక విధముగను, తృతీయచరణ మందలి కారకరచనయొక విధముగను ఉండుటచే కారక క్రమమునకు భంగము గలిగెనుగాన భగ్నప్రక్రమదోషము వాటిల్లెను.

[ఖ]

శంకరుని పతిగాఁగోరి పార్వతి ఘోరతపస్సుచేసెను. శంకరుడు ఆమెను పరీక్షించుటకై బ్రహ్మచారి రూపమున వచ్చి శంకరునియందనేక దోషములను జూపించెను. ఇట్టి అమంగళ వేషధారియగు శివునివివాహమాడ తలంపు మానుమనెను.

దీనిపై పార్వతి చెప్పును——

విపత్ప్రతీకార పరేణమంగళం
నిషేవ్యతే భూతి సముత్సుకేనవా।
జగచ్ఛరణ్యస్య నిరాశిషస్సతః
కిమేభిరాశోపహతాత్మ వృత్తిభిః॥

భావార్థము——విపత్తికి ప్రతిక్రియగోరువాఁడును, ఐశ్వర్యాభిలాషియు మంగళద్రవ్యములను సేవించుగాని లోకశరణ్యుఁడును నిష్కాముఁడునగు మహాత్మునకు తృష్ణాదూషితమగు అంతఃకరణముగల నీ మంగళద్రవ్యములతో నేమి ప్రయోజనము?

ఈశ్లోకముమొదటి పాదమున కాళిదాసు ఏకవచనాత్మకమగు మంగళశబ్దమును ప్రయోగించి చతుర్థపాదమున దానికి మాఱుగ 'ఏభిః' యను బహువచనాత్మక సర్వనామమును ప్రయోగించెను. దీనిచే క్రమభంగదోషముగలుగుచున్నది. మఱి నాథుఁడు

ఈశ్లోకమునకు వ్యాఖ్యవ్రాయుచు మంగళ శబ్దము జాతివాచకమని యీదోషము నెటులో వారింపఁ బ్రయత్నించెను.

[౫]

శంకరుఁడు పార్వతితపమునకు మెచ్చుకొని ఆమెను వివాహమాడుట కంగీకరించెను. పార్వతితనతండ్రియగు హిమవంతుని యనుమతినిపొంది తన్ను వివాహమాడుమని కోరెను. శివుఁడందులకు సమ్మతించి సప్తర్షులను మధ్యవర్తులుగా నియమించి హిమవంతునికడకంపెను. వారు సంబంధము నిశ్చయముచేసికొని మరల శివునియొద్దకు వచ్చిరి. ఈవిషయమున కాళిదాసు చెప్పుచున్నాడు—

తేహిమాలయమామంత్ర్య పునః ప్రేక్ష్యచశూలినం
సిద్ధంచాస్మైని వేద్యార్థం తద్విసృష్టాః ఖముద్యయుః॥

హిమవంతునితో సంభాషించి మరల శివునికడకువచ్చి ఆపని చక్కబడెనని చెప్పి సప్తర్షులు ఆయనచే విడువబడి ఆకాశమున కెగిరిపోయిరనిభావము. ఇందు 'అస్మై' ఈ శివునికొఱకు అనివెంటనే తద్విసృష్టాః ఆశివునిచే విడువఁబడినవారై, అనుటచే సర్వనామ విషయకమగు భగ్నప్రక్రమదోషముకలుగుచున్నది. దేశభాషలయందు ఇట్టి వ్యవహారమును గాంచు చుంటిమి గాని సంస్కృత సాహిత్యవేత్తలు దీనినిదోషముగనేభావించిరి. ఏతచ్ఛబ్దమునకును తచ్ఛబ్దమునకును ఇటుల సాంకర్యముచేయఁ గిట్టదు.

[౬]

ద్వయంగతం సంప్రతి శోచనీయతాం
సమాగమ ప్రార్థనయాపి నాకినః
కలాచసా కాంతిమతీ కలావత
స్త్వమస్య లోకస్యచ నేత్రకౌముదీ॥

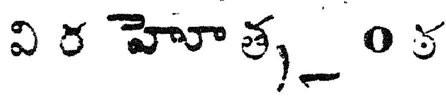
కుమార ౫—౭౧

భావార్థము—శివుని సమాగమమును గోరి రెండు వస్తువులు శోచనీయావస్థనుబొందినవి. ఒకటి చంద్రకళయును రెండవది నీవు (పార్వతియును).

ఇందు 'కలా' శబ్దము తరువాత 'చ' వచ్చెను. అటులనే 'త్వం' తరువాతకూడ నుండవలసినది. అటులఁగాక 'లోకస్య తరువాత ప్రయోగింపఁబడెను. గాన ఆలంకారికుల మతముననిందు అక్రమ దోషము.

(ఉపసంహారము)

ఈవ్యాసమందు చూపఁబడినదోషములలో ఒకటి రెండు దక్క అన్నియు రఘువంశకుమార సంభవములందలివే. ఇందలి పెక్కుదోషములను ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలును అలంకార శాస్త్రలేఖకులును తమ తమ గ్రంథములందు ఉల్లేఖించియుండిరి. మహాకవుల గ్రంథములందుగూడ దోషములుండుననియు వానిని చూపుటకు ప్రతివారికి స్వాతంత్ర్యము గలదనియు తెలియఁజేయుటయే మాలేఖకు ప్రయోజనము. నేరసులరైన మాత్రమున మహాకవుల పట్ల నపచారము గావించినవారమని గాని భక్తి శ్రద్ధలు లేవనిగాని భావింపఁ గూడదు. పైగా ఇట్టి శల్యపరీక్షచే వారి కీర్తి యుజ్జ్వలమగుననియే మాయభిప్రాయము. ప్రమాదము గల్గు మాత్రమున పండితుఁడు కాదనుటకు వీలులేదు. 'ప్రమాదోధీమతామపి' అను వాక్యమున కొకరు ధీమంతులకే ప్రమాదమని యర్థము చెప్పిరి. కాళిదాసునియెడభక్తిభావమునమేమెవ్వరికిని తీసిపోమని విన్నవించుచు నీవ్యాసమును విరమించుచున్నాము.

విరహోత్కంఠ

* (భావగుచ్ఛము)

ఆవంత్స వేంకట రంగారావుగారు సీనియర్ బి. ఏ.

సీ॥ వర్షబిందువులు పల్లవములపై లలిజాలు
వారగ నీ యశ్రుధారలంచు
ప్రసవమర్యాదవేడి వాడంగ విరహాగ్ని
బొగిలిన నీ ముద్దు మొగమటంచు
తరుణామ్రకిసలయాంతర సీమకోకిల
పలుక నీ శ్రావ్యమౌ పిలుపటంచు
తొలికి గుట్టలజారి సెలయేరు రొదసేయ
నాసతో నీదు నిశ్వాసమంచు

గీ॥ అనిలహతి జంట తీవ లుయ్యాలలూఁగ
నన్ను దరిఁజేరఁ బిలుచు నీ నవకకరయు
గళ మటంచును నెంచి యువ్విళుల నూరి
నిన్ను గానక దుఃఖించి యున్న మిన్న!

గీ॥ వాతహతి క్రింది కురలిన పారిజాత
ప్రసవరాజమ్ము కమ్మగా పరిమళింప
తావకీన శిరోవిచ్యుతకుసుమమ్మ
టంచు దానిని నౌదల నుంచుకొంటి॥

సీ॥ వాతేరితాశ్వత్థ పర్ణ నిస్వానమ్ము
భామినీ! నీదు చప్పటు లటంచు
నీల నీరదమాల నిహిత విద్యుల్లేఖ
నేణాక్షి! నీదు ఒడ్డాణమంచు

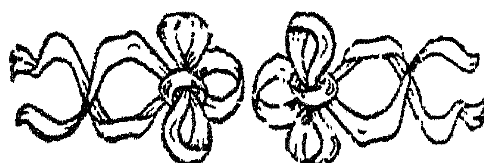
* ఈ "భావగుచ్ఛము" "భారతి"లోను "ఆంధ్రభారతి"లోను ప్రకటింపబడుచున్నది. సెప్టెంబరు భారతిలో "గాలిగొల్లు"అను శీర్షికక్రింద ప్రకటింపబడిన పద్య మీ భావగుచ్ఛములోనిదే. పాఠక మహాశయుల కుపయోగార్థమై క్రింది నాలుగు వాక్యములు చేర్చియున్నాడను.

ఛాయవాసిన పక్షిత్యూషంపుచంద్రికాకాంతి
సతివరో! నీదరహాసమంచు
పరిపక్వదాడిమీ ఫలబీజ సంతతి
పొలతిరో! నీదు కెంపులెయటంచు

గీ॥ హరిత వర్ణంపు చివురుదొంతరలనుండి
మొగురబోవుచు కోకిలనగుటవించు
తరుణ పవలతాక్షి సలయాంతరవిలీన
నోచు ననుగాంచి హసియించితంచు దలచి॥

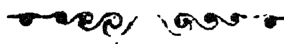
గీ॥ పిచ్చియెత్తినవాడను నావిపినసీమ
తొగిరమ్యమౌపూవు టోవరులచెంత
కంచుకమ్మొండు పడియుంటగాంచి నీదు
మదనలేఖంచు భ్రమియించి మదిని తుదను॥

ఉ॥ మొన్నటిరేయినీవు తరుపూగము నీడల పెళ్ళిమించి మొ
న్నెన్నొ విధాల భీతహరిణేక్షణ! చింతలగుంది కుంది యీ
పన్నతనూర్చ పుణ్యపరిపాకవశమ్మున నిన్నుగంటి త
త్పన్నతశీత భూమిధరసానువులన్ విహరింపవచ్చుచున్

ఇండియన్ సైన్సు కాంగ్రెస్.

అయ్యగారి రామమూర్తిగారు బి. ఏ. యల్. టి.

ఇండియన్ సైన్సు యొక్క పదునాలుగవ సమావేశము ఈ సంవత్సరము జనవరి 8వ తేదిని లాహోరునందు జయప్రదముగా జరిగెను. పంజాబు గవర్నరగు సర్. మాల్కోమ్ హైలీగారతి యుత్సాహముతో సభను ప్రారంభించుచు సభాధ్యక్షుడగు బోసుగారి విషయమై కడు శ్లాఘనీయముగా ప్రశంసించిరి. బోసుగారు ముఖ్యముగా వృక్షశాస్త్రమునందు ప్రపంచమునంతకును ఆశ్చర్యమునుకొల్పు నూతనసంగతులను కనిపెట్టిరి. వీరి శాస్త్రపరిజ్ఞానము, అద్భుతమైనభావకల్పన, గొప్ప పరిశోధనాశక్తి కార్యదీక్ష మున్నగునవి కడుంగడు ప్రశంసనీయములు. అనేకసారులు ఖండాంతరములకు బోయి, తాము కనిపెట్టిన నూతన విషయముల ననేక నగరములందు గొప్ప శాస్త్రజ్ఞులకు ప్రదర్శించి, అందరియొక్క మెప్పు నేకగ్రీవముగ బడసి, భారతదేశమును పాశ్చాత్యుల దృక్పథమున మహోన్నతికి దెచ్చిరి.

వీరికి మొదటినుంచియు దేశభక్తి, దేశగౌరవము ప్రాణముకన్న నెక్కువ. పాశ్చాత్యులకు భారతీయులన్న, భౌతికశాస్త్ర విషయములందు నిపుణత లేనివారనియు, పరిశోధనాశక్తి మున్నగునవి మిక్కిలి తక్కువనియు, ఆధ్యాత్మిక తలంపులందు మున్నలయి యుందురనియు, మరికొన్ని నిరసనభావము లుండెడివి. కాని బోసుగారత్యద్భుతమైన యనేక సంవత్సరముల కృషిచే, శాస్త్ర జ్ఞానము ఏదేశముయొక్క సంపూర్ణ సొత్తుగాదనియు, భారతీయులు ప్రాపంచికశాస్త్రములయందు, నిర్మల భావకల్పనలయందు గొప్పపరిశోధనాశక్తి మొదలగు వాటియందు మరేదేశస్థులకును తీసిపోరనియు; అంతియకాక భారతీయులే ముఖ్యముగా నిట్టి పనులకు స్వభావసిద్ధముగ తగియున్నారనియు, లోకమునకు విశదీకరించిరి.

భారతదేశమందలి నిరుద్యోగసమస్య బోసుగారి హృదయమును వేధించుచున్నది. యూరోపునందుకంటెను యీ సమస్య యిండియాయందెక్కుడు తీవ్రత జెందుటకు దేశముయొక్క యార్థిక దురవస్థయే వీరు సూచించినకారణము. వీరి ఖండాంతర ప్రయాణములయందు డెన్మార్కు నార్వే దేశములలో దారిద్ర్యమనునది కనుపడలేదు. ఇట్టి వింతకు కారణ మేమన యా దేశస్థుల శాస్త్రజ్ఞానమే. అందుచే వారి దేశమునందలి భాగ్యవసతు లన్నిటిని పూర్తిగా నుపయోగించుకొనుచున్నారు. మనకట్లుగాక నెలజీతపు టుద్యోగము, వ్యవసాయము ముఖ్య జీవనోపాధులై యున్నవి. గొప్ప ఖండమువలె నున్న భారతదేశమున ఎప్పుడును ప్రజలకు వ్యవసాయము పరిశ్రమలును నవి రెండునూ యుండవలెను. అనిశ్చయ వర్షపాతమును నమ్ముకొని, వ్యవసాయము మీదనే పూర్తిగ నాధారపడకూడదు. మన దేశమున ఖనిజవసతుల నుపయోగించి, పరిశ్రమల పెంపొందజేయుటకపరిమితమైన వీల్లుగలవు. యూనివర్సిటీ కళాశాలలు ప్రతి సంవత్సరము శాస్త్రములందారి తేరి, దేశమునకు మంచి యాస్తియని జెప్పుకొనదగిన యువకుల నెందరినో తయారు జేయుచున్నవి. కాని వీరి కుపయోగమైన సంస్థలేమియు ప్రస్తుతము లేవు.

నిరుద్యోగమువలన వచ్చునపాయమును పాలకులు దూరదృష్టిచే గమనించి, తయారైన యువకులను దేశ అనుపయోగ వసతులను, దేశ లాభమునకై యుపయోగింపవలెను. దీనికై కొరకు ధనమును దేశమును భాగ్యవంతము జేయుటకును భారతీయుల శక్తిసామర్థ్యములకు దగిన యవకాశములు కల్పించుటకును సద్వినియోగ పరచునెడల భారతదేశ మట్టి ఖర్చును భరించును. భారతీయులును, ఆంగ్లేయులును యన్యోన్యగౌరవము పెంపొంద, కలసి మెలసి, గొప్పకార్యములు జేయుటకుగూడ మంచి యవకాశములు గలవు.

ఇదివరలో చలనములేని మొక్క యొక్క జీవనిర్మాణమును, బహు సంచలనము గల జంతువుయొక్క జీవ నిర్మాణమును, వేర్వేరని పరిగణించుచుండెడివారు. ఇది మిక్కిలి తప్పుఅభిప్రాయము. ఇట్టి అనాధారములైన తప్పు అభిప్రాయములు వృక్షనిర్మాణ జ్ఞానమును పెరుగనీయక చాలకాలము స్తంభింపచేసినవి. బోసుగారు విస్తార పరిశీలనా ఫలితమువలన చెట్ల ప్రాణము జంతుప్రాణము ముఖ్యాంశములందొక్కటేయని నిరూపించుచున్నారు. ఇట్టినిర్ధారణ మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమైనది. దీనిననుసరించి, యింతవరకును నిరుత్సాహము

పురికొల్పిన జంతువుల జీవనిర్మాణముయొక్క లోతును క్లుప్తమైన మొక్కలజీవనిర్మాణజ్ఞానముచే గ్రహింప వచ్చును. బోసుగారి కృషివలన, శరీర, వ్యవసాయ వైద్యమానసిక శాస్త్రములయందు గొప్పజ్ఞాన విస్తీర్ణతను పొందవీలుకలుగుచున్నది.

లోపలినుండియు వెలుపలినుండియు ఉద్రేకింప బడినప్పుడు మొక్కయెట్లు ప్రవర్తించునోన్యాయముగ జూపు గొప్ప సున్నితమైన, సూక్ష్మ గ్రాహ్యములగు యంత్రములను గూడ బోసుగారు కనిపట్టి గారడీవాని వలె వృక్షములందలి వింతలను జూపుచున్నారు. ఇట్టి యంత్రసాధనములేక యింతవరకునుయితరశాస్త్రజ్ఞులు మొక్కరూపము నాధారము చేసుకొని దాని చర్యలను నిర్ణయించుచుండెడివారు. ఇదిగొప్పతప్పు. ఒకపని నెరవేర్చుటకనయము ఏర్పడినదికాని, అవ యవములచే క్రియావిధానము నిర్మింపబడుటలేదు. కనుక మనకు అవయవము యొక్క క్రియావిధానము కావలెనుగాని, దానిరూపసంబంధమేమియులేదు.

కొన్ని మొక్కలు పురుగులను జంపితినును. వీటియాకులపై చేతులవంటి కొన్నిభాగము లొకవిధ మైన జిగురు పదార్థమును విడుచును. పురుగు వ్రాలి నప్పుడు జిగురునందు చిక్కుకొని కొట్టుకొనుచుండగా, ఆకులపైనున్న చేతులు పురుగుపైవంగి దానినిపోకుండ గట్టిగాపట్టుకొనును. అంతనాపురుగు జిగురునందు కరిగి మొక్కకాహారమగుచున్నది. జంతువులకు లో పలముడతలుపడియున్న పొట్టకును, మొక్కలయందు క్లుప్తమై వెలుపలనున్నపొట్టకును గలభేదమును జూపు ట కింతకన్న వింత గొల్పునదేదియులేదు. మరొక జాతిమొక్కయందు ఆకుయొక్క రెండుసగములు తెరచు కొన్న నోటివలెయుండును. పురుగు వాలినవెంటనే యీనోరుముడుచుకొని పురుగును ద్రవసహాయ్యమున జంపితినును. మరికొన్నిమొక్కలయందు దాదాపుగా జంతువులపొట్టనుబోలు సంచివంటి పొట్టయుండును. కనుక సృష్టియందుచిత్రము వైవ్యత్యాసము చూపలేని నూతనరూపము లుద్భవించుటయేగాక, వేర్వేరు జీవా ధార పనులను జేయుటకు తగినసాధనములుగూడ వృద్ధి యగుచుండును. పూర్వకాలమునందు మోటవైనఅసా మర్థ్యములైన యవయవములు రానురానుజీవనావసరము లబట్టి సూక్ష్మచతురతా సామర్థ్యములను పొంది యున్నవి. ఇట్టిమార్పుల నన్నిటిని తెలిసికొనుటకు వృక్షప్రపంచము మంచియవకాశములు నిచ్చుచున్నది. చేయవలసిన పనులను బట్టి యవయవములు తగిన మార్పు జెందుచుండును.

జీవచర్యయం దెంతయును మొక్క జంతువును నిరూపించుచున్నారు. వాటిలో ముఖ్యమైనవి (1) కండరపదార్థములు ముడుచుకొనుట (2) హృదయము యొక్క అనిచ్ఛాశ్చలనము (3) నరములద్వారాస్ఫురణ ప్రచారముజరుగుట. జంతువులయందుజరుగు నీమూడు ముఖ్యపనులును మొక్కలయం దతిక్లుప్తముగా జరుగు చుండుటచే, వీటినిబట్టి జంతువులయొక్క క్లిష్ట చర్య లను మనము గ్రహింప గలుగుచున్నది.

జంతువులందు కండరము లతిత్వరగా ముడుచు కొనును వీటిలో మాంసాహారులగు పిల్లి మొదలగు వాటికి కండరములు చురుకుగా ముడుచుకొనును. పశు వులందీ చురుకు తక్కువ. పక్షులలో డేగ మొదలగు మాంసాహార పక్షులకు రెక్కల కండరముల చురుకె క్కువ. కోడి మొదలగు పక్షుల యందీ చురుకు తక్కువ. ఆవిధముగనే మొక్కలయందు కూడ కండ రమును పోలిన పదార్థముగలదు.నిద్రగన్నేరుమొక్క మిక్కిలి చురుకైనది. మనిషియలుకుడు తగులగనే దానియాకులు ముడుచుకొనును. చిక్కుడులో చురుకు లేదు. దీనికి కారణము చురుకైన ప్రాణులయందు 'ప్రోటోప్లాస్మ్' అను జీవాధార పదార్థమందు చురు కు నిచ్చు పదార్థములు ఎక్కువగ నుండుటయే యని బోసుగారు కనిపెట్టిరి.

చెట్లయందుకూడ, జంతువులయందు హృదయ చలనము వంటి స్వతశ్చలనము కలదు. బోసుగారు అనేక విధములగు విషములను ప్రతిక్రియలను మొక్క లకు నెక్కించి జంతువులయందు వలెనే ఏమియు భేదము లేక మొక్కల యొక్క హృదయ చలనము కూడ మార్పుచెందునని కనిపెట్టిరి. జంతువులలో హృదయ మెట్లు రక్త ప్రసరణ కలుగ జేయుచున్న దోయట్లే చెట్లసారము కూడ కొన్ని కండర పదార్థ ముల వంటివి గుండెకాయ వలె కొట్టుకొనుటచే ప్ర సరించుచున్నది. ఈ సారము కాడవెంబడి ప్రసరించు నప్పుడు కల్గు నాడీ చలనములను రికార్డుచేయుటకు బోసుగారు 'వృక్షస్పర్శిని' (plant feeler) యను నొక గొప్ప యంత్రమును కనిపెట్టిరి, నాడి ప్రవహించి నప్పుడెల్లను, సారము పైకివచ్చుటచే కాడ యతిసూ క్ష్మ వ్యాకోచమును బొందును (విరివిచెందును). వెం టనే యాకాడ మరల యథాస్థితిని పొందుచుండును. ఈ ప్రకారముగా కాడయందు నాడీచలనము వలన కలిగిన విస్తీర్ణతయం దతిసూక్ష్మ మార్పులను యీ 'వృక్షస్పర్శని' యంత్రము 50,00000 రెట్లు పెద్దనిగా జేసి మనకొక తెరపై వెలుతురు చుక్క కదలికవలన తెలియు నటుల చేయును. నాడిమందము చేయుమందు నేదైన చెట్టునకిచ్చినప్పుడు యీవెలుతురు చుక్క ఎడ

కొట్టుకొనునప్పుడు వెలుతురు చుక్క కుడివైపునకు జరుగును. ఈ చుక్కయొక్క చలనమువలనప్రాణము యొక్క వృద్ధి క్షయములను బోసుగారు మానవుల సామాన్య దృష్టికి మొదటిసారి చూపెట్టిరి. అనేక మత్తు పదార్థములను తాగించుబాము విషమును బోసుగారు చెట్లకిచ్చి చూచిరి. జంతువులలో నివి యెట్టి మార్పుల కలుగజేయునో యట్లే భేదమేమియు లేక, మొక్కలయందు కూడ కలుగజేయుచున్నవి. గరళము మోతాదుగా నిచ్చినప్పుడు చెట్టునందు కూడ మనుష్యునందు వలెనే యతియుత్సాహము కన్పడెను. చచ్చుచున్న మొక్కకు గరళము యింజక్షను యివ్వగా నాడి యందు సుగుణముకన్పడెను.

చెట్లయొక్క నరములస్ఫురణము గురించి యింతకుమున్ను శోధనలన్నియు మిక్కిలి మోటుగ జేయబడెను. బోసుగారి శోధనలన్నియు కడు సున్నితములును నిజమునిచ్చునవిగనున్నవి. చెట్లయందు కూడ జంతువులయందువలె నరములుగలవని చూపబడినది. అంతేగాక యీ నరములయొక్క స్ఫురణశక్తి వాటియందలి యణువుల స్థితిని బట్టికూడ యుండునని కనిపెట్టిరి. ఈ యణువుల స్థితిని మార్చి మనము నరముల స్ఫురణను యెక్కువతక్కువలుగాయిష్టమువచ్చినట్లు బయటనుంచి మార్పగలము. మనలో మనోనిగ్రహముచే గూడ యీ పనిని సులభముగజేయవచ్చును. యోగాభ్యాసము వలన నీ మనోబలము వృద్ధియై యింద్రియములకు (నరములస్ఫురణకును)జయించవచ్చునని శోధన పూర్వకముగ బోసుగారు వెల్లడించుచున్నారు. ఎప్పుడయితే మనోబలమునకు యింద్రియములు స్వాధీనమగునో మన మనుభవించు బాహ్య ప్రపంచమంతయు నూతనార్థమునిచ్చును. మరియు నింద్రియములను జయించిన మన యిష్టమువచ్చినప్పుడే బాహ్యప్రపంచము ననుభవింతుము, అవసరము లేనప్పుడు యీ ప్రపంచ గొడవలను త్రోసివేయవచ్చును వృక్షము మొదలు జంతువు పరకు జీవమెట్లు క్రమముగా ఔన్నత్యమును జెంది తుట్టతుదకు మానవునియందు బాహ్య ప్రపంచమును మనోబలముచే జయించి యాధ్యాత్మిక రాజ్యవైభవము నెట్లను భవించునో బోసుగారు మనకు వివరముగ కళ్లెదుట నిరూపించుచున్నారు.

తెమ్మెర.

[యస్. యం. యల్. యన్. దాస్‌గారు.]

కమ్మతెమ్మెరనై నసఖా! మనోజ్ఞ
తరుణ పుష్పమ్ములందు నెత్తావితోడ
కలసి మసలుదు నీపీల్చు గాలిలోన.

* * * * * * * *

విశ్వమోహన గీతికా వేణునాద
మునకు నుపయుక్తపడెదు-చో మురిసిపోదు.

తూలికోత్కర్షము.

[శ్రీయుతులు శంకరనారాయణులు]

(సారస్వతమిత్రమండలి)

కం॥ శ్రీవాణిన్ గీర్వాణిన్ సేవింపఁగ బూనినావు శ్రేయము కలమా!
దేవేరి కొలువుఁజేరగ భావాంబరవీథులరసిఁ బరుగిడుమింకన్

కం॥ కలమా! కవితార సమయ కలశాబ్ధింజిలికి సుధలఁ గైకొనుసంప
ద్విలసనములు నీ గతులం దలవడియెను నీదుజన్మ సార్థకమయ్యెన్

సీ॥ వ్యాస వాల్మీకాది వరసంయమీంద్రుల బహువల్లికలందుఁ బట్టుపడెనో?
బాణమయూరాదిఁ బావనచరితుల హస్తపల్లవములఁ నలవడియెనో?
కాళిదాసిత్యాదిఁ ఘనకీర్తికాయుల శయసరోజంబులఁ సాధ్యపడెనో?
భారవిమున్నగుఁ భవ్యయశోధన కరమంజరులయందుఁ నెఱుకవడెనో?

మఱియునే కవిరాజశేఖరుల దివ్య హస్తపల్లవాగ్రంబులఁ నచ్చివదిరియొ?
కీర్తిమూర్తుల నక్షరాఁ కృతులఁజేసి నెలయు ఘనశక్తి నీకెట్లు గలిగినదియొ?

కం॥ నన్నయ తిక్కన యెఱ్ఱన మున్నగు సన్నుతినిగన్నఁ పూజ్యతముల, చే
సన్నలయందో? మఱిపోతన్న హృదయమందో? సోముఁ ధ్యాసమునందో?

సీ॥ అల పెద్దనామాత్యుఁ నరచేతి లతికవై, యల్లిక జిగిబిగిఁ నందినావు
ముక్కుతిమ్మనవర్యుఁ ముంజేతి చిలుకవై, ముద్దుపల్కులతోడఁ మురిసినావు
ధూర్జటికవిచంద్రుఁ దోర్లతాంతంబవై, యతులితమాధురిఁ నలరినావు
పింగళి సూరన కెంగేలి బొమ్మవై శ్లేషాదిభూషలఁ జెలఁగినావు

తావకీనాద్వితీయప్రభావగతుల నాంధ్రకవిశేఖరులదివ్యఁ హస్తపల్ల
వాగ్రసీమలఁ దాండవమాడినావు తూలికా! యెంత ధన్యాత్మురాలవమ్మ

వామహస్తోద్ధారక సంఘము

చింతా దీక్షితులు గారు.

మంగయ్య ఉద్యోగము పోవడమునకు అనేకులు అనేక కారణాలు చెప్పారు. లక్షణమైన గవర్నమెంటు ఉద్యోగం పోవడమంటే సామాన్యము కాదు. ఉద్యోగముతో పాటు అధికారమూ జీతమూ కూడా పోయినట్లేగదా. అంతకంటె ముఖ్యమైన సంగతి - నెలజీతాన్ని మించిన డబ్బు దోసిళ్ళాది డబ్బుకూడా పోవడము తటస్థించింది. ఆ కారణముచేత మంగయ్య ఉద్యోగము పోవడాన్ని గురించి అతని మిత్రులలో కలవరం పుట్టిందంటే ఆశ్చర్యము లేదు.

వారు చెప్పిన కారణాలలో ఒకటి ఏమిటంటే- ఒకనాడు ఒక తెల్లదొర ఆఫీసు తనిఖీ చేయడానికి వచ్చాడు. మంగయ్య ఆయన దర్శనం చేసుకొన్నాడు. వారిద్దరికీ జరిగిన సంభాషణలో మంగయ్య మాది గోదావరిజిల్లా అని చెప్పినట్లూ దొర "గోధావరిజిల్లా ఏఊరు? అని అడిగినట్లూ, "గోధావరి" కాదు గోదావరి అని తప్పు దిద్దినట్లూ తన తప్పు సవరించుకోకుండా తెల్లదొర "గొడారీజిల్లా" కాదా అని ముఖంఎర్రచేసినట్లూ, "గోడారీ" కాదు గోదావరి, అని మంగయ్య మళ్ళీ చెప్పినట్లూ దానిమీద దొర కోపం పట్టలేక, శ్వేతప్రభుత్వ గౌరవమును నిలవబెట్టే ఊహతో మల్లసంప్రదాయ సిద్ధముగా చేతులను సవరించుకున్నట్లూ, తరువాత మంగయ్య శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధన మనువాక్యమును జ్ఞాపకము చేసికొని, పారిపోయినట్లూ, మరనాడు ఉద్యోగము పోయినట్లూ కొందరు చెప్పుచున్నారు. కాని నిజమైన కారణ మదికాదు. అంటే అది ఒకటేకాదు. మంగయ్యపైని అధికారం చలాయించే అధికారి పరంపరలో ఒక పూర్వాచార పరాయణుడైన నల్లదొర ఉన్నాడు. ఆ నల్లదొర దగ్గరకు మంగయ్య కాగితాలు దస్కతు చేయించుకోవడానికి వెళ్ళుచూ ఉండేవాడు. ప్రతిరోజూను, ఎన్నిమార్లు వద్దని చెప్పినా మంగయ్య ఎడమచేతితో కాగితాలు అధికారికి అందించేవాడు. ఆరీతిగా చేయడం తప్పని అధికారి ఎన్నిమార్లు మందలించినా అలవాటుచొప్పున మళ్ళీ మళ్ళీ ఎడమ చేతితోనే కాగితాలు అందించేవాడు. అధికారికి కోపంవచ్చి, మంగయ్య అవిధేయతతో మెలగుతూ ఉంటాడని పైఉద్యోగస్థులకు వ్రాసినాడు. అవిధేయత ఒక కారణమూ, గోడావరీ చర్చ ఒక కారణమూ - ఈ రెండు కారణాలూ మంగయ్య ఉద్యోగమును పోగొట్టినవి.

మంగయ్య ఉద్యోగము పోవడమునకు ఎడమచెయ్యి కారణమైనదన్న సంగతి ఎడమచేతులలో ప్రాకింది. ఎడమచేతులు చేసే కార్యాలన్నీ నీచములని ప్రజలు గ్రహించుచున్నట్లు అవి గ్రహించినవి. కొంతకాలానికి ఎడమచేతులన్నింటికీ ప్రబోధం కలిగింది. వెలుగులో పడ్డవి, కుడిచేతులు చేసే పనులు గౌరవాస్పదములన్న సంగతికూడా అవి

గ్రహించినవి. కుడిచేతులమీద ఎడమచేతులు కత్తి దూసినవి. కొలుసంత నిప్పంటే ఎన్నిగ్రామాలైనా తగులబడతవి. మహా సంగ్రామానికి కారణము ఎంత సూక్ష్మమో అందరూ గ్రహించినదే. కుడి ఎడమ చేతుల మహా సంగ్రామానికి కూడా మంగయ్య ఉద్యోగం పోవటమనే చిన్న విషయమే పెద్ద కారణమయినప్పుడములో ఆశ్చర్యమేమీ లేదు.

కుడిచేతులనుచూస్తే పూర్వం అన్యోన్యంగా ఉండేవి. ఇప్పుడు కుడిచేతులమాటలపట్టితే తలకెంటగించుకొనుచున్నవి. ఎడమచేతులన్నవి. కుడిచేతులుకూడా ఎడమచేతులను చూచి నవ్వేవి. అనవసర పరిహాసం క్రింద ఎడమచేతులు భావించి వాటిని మరీ అసహ్యించుకొనేవి. ఈరీతిగా కొన్నాళ్ళప్పు జరిగినది.

ఐకమత్యం బలమనే కాపీ బుక్కు న్యాయం జ్ఞాపకం చేసుకొని ఎడమచేతులన్నీ ఆవిషయాన్ని గురించి పెద్దపెద్ద ఉపన్యాసాలు వగైరాచేసి చివరకు ఒక సంఘం స్థాపించుకొనుటకై తీర్మానము చేసుకొన్నవి. దానికి వామహస్తోద్ధారక సంఘము"ని పేరు పెట్టినవి. స్వసంఘాభివృద్ధికి ముఖ్యముగా పాటుపడుటకై ఈసంఘము ఏర్పాటు చేసినట్లు అవి ప్రకటించుకొన్నవి.

సంఘమనడముతోనే దానికి అధ్యక్షుడు వగైరా లాంఛనాలన్నీ ఉండవలెను గదా. అందుకని చెప్పి "మంగయ్య వామహస్తము అధ్యక్షుడుగా ఉండుటకై ఎడమచేతుల సభలో తీర్మానమైనది. అన్ని పనులూ ఎడమచేతితోనే చేస్తున్న ఒక స్థూలకాయుడు స్థూలవామహస్తము పాధ్యక్షుని పదవి గ్రహించినది. ఎడమచేతితోనే వ్రాతవ్రాసే ఒకాయన వామహస్తము కార్యదర్శికపదము నలంకరించినది. ఎడమ చేతితో రూపాయలు లెంచడము, బొత్తులు పెట్టడము మొదలైన కార్యములు చేసే ఇంకో వామహస్తము కోశాధ్యక్ష పదవి స్వీకరించినది. మిగిలిన ఎడమచేతులన్ని సభ్యులైనవి. ఈరీతిగా ఒక సంఘమును ఏర్పాటు చేసికొని అవి అనేక తీర్మానములను అనేక సభలలో ప్యాసుచేసికొన్నవి. వాటి నాదమిది.

'అనాదినుంచి విద్యాగంధము లేని పాటీసిగా జేసి కుడిచేతులు మమ్ము అనాదరణ చేస్తూ ఉన్నవి. కుడిచేతులూ మేమూ ఒక్క మోస్తరుగానే పుట్టినాము. వాటిని కోస్తే పాలూ మమ్ము కోస్తే రక్తమూ రావడము లేదు. ఒకమోస్తరు రక్తమే, ఒకమోస్తరు ఎముకలే, ఒక మోస్తరు కండలే, ఒక్కటేపొడవు, ఒక్కటే నిర్మాణము మాఉభయులకూ గలవు. భగవంతుడు మాకన్యాయముచేయలేదు. కుడిచేతులే మాకన్యాయముచేసినవి.

కమ్మని భోజనము లారగించుటకు కుడిచేతులే కావలెను. శ్రేష్ఠతరమైన కార్యములు చేయుటకు కుడిచేతులే కావలెను. బహుమతులు మీయుటకు, చెట్లు కొట్టుటకు, చిత్రపటములు వ్రాయుటకు, రాట్నములు చుట్టుటకు యంత్రములు నడుపుటకు సమస్త కార్యములకూ కుడిచేతులే కావలెనట. చక్కనివ్రాతవ్రాయుటకైనా చదివేటప్పుడు పుస్తకము పట్టుకొనుటకు కుడిచేతులే కావలెనట. చదువుకూ వ్రాతకూ మమ్ము

ఈరీతిగా దూరముచేస్తూఉన్నవీ కుడిచేతులు. విద్యాగంధము లేని వాటినిగా ఈకుడిచేతులు మమ్ము చేసి తరువాత విద్యాగంధము లేదని ఆక్షేపించుచున్నవి. ఆడవాళ్లతో పేక కలుపుకొని సిగరెట్టు కొనుటకు, పుష్పములతో దేవుని పూజించుటకు, దేవునికి అభిషేకము చేయుటకు కుడిచేతులు లేనిదే జరుగదు. ఇక మేము ఆడవారి నాళ్లలాగ ముసుగువేసుకొని ఇంట్లో కూర్చోవలసినదే.

మేము నాజూకువాళ్లం కాబట్టి కష్టమైనపనులు చేయలేనుకు మమ్మునాజూకుగా చేసి యీనాకుడిచేతులే. ఇప్పుడు మమ్ము నాజూకని ఆక్షేపిస్తూ ఉంటు ఈకుడిచేతులే. మాకు చేసిన ద్రోహాం గురించి అంతా ఇంత చెప్పడానికి వీలులేదు. ప్రతి సత్కార్యానికి మమ్ము నియోగించకపోవుటయూ, ప్రతిఘనకార్యానికి తాము తగుదు మమ్మని పురస్కరించుకొని పనిచెయ్యడమూను. ఇంతఅన్యాయం ఎక్కడైనా కద్దా.

చూడండి తెల్లదొరల చేతులు. భోజనానికి కుడిఎడమ భేదం లేకుండా రెండు చేతులూ ఉపయోగపడుచున్నవి. నీచకార్యానికైనా ఒక్క ఎడమ చేతులే చెయ్యాలనికాని లేక ఒక కుడిచేతులే చెయ్యావలెనని కాని లేకుండా ఏలాగవీలుగా ఉంటే ఆలాగపనికి వస్తున్నవి. ఇంతెందుకూ? ఒక్క గోకుకోవడము మాట ఆలోచించండి. మా సంఘములో గోకుకోవడము కూడా కుడిచేతులే చేయవలెనట! అందుకు మేముపనికి రామట! తెల్లదొరలలో ఏవైపుదురదుంటే ఆవైపు చెయ్యే గోకుతుంది. ఈఆచారము జంతువులలో కూడా ఉంది కోతులలో ముఖ్యముగా ఉన్నది. మమ్ము ఈకుడిచేతులు కోతులకన్నా జంతువులకన్నా హీనముగా చూస్తూఉన్నవి. ఈదాస్యములో ఎంతకాలము మేముండడము. ఏమంటె దానికి విరుగుడుండి. ఈకుడిచేతులకు ఉండక పోతుందా! చూస్తాము.

మమ్ము యీకుడిచేతులు నీచముగా చూస్తూన్న వనుటకు ఇంకోనిదర్శనం. కుడిచేతులు కూడాను పురోహితులనే అవమానకరమైన చేయి పెట్టి (క్షేపిస్తూఉండడము అందుకు ఎరిగిన విషయము. ఎడమచేతులతో ప్రాతమొదలగు పనులుచేసి వారిని పురోహితవాళ్లని, ఆ పెద్దమ్మలని, నోరు చెయుడం సర్వసామాన్యము. ఇకముందుఇట్టి నీచనామములు మానవలసినదని మనము గట్టిగా తీర్మానము చేయవలసిఉన్నది."

ఇంతటినుండీ ఎడమచేతులన్ని దొరల సాంప్రదాయము ననుసరించుచు ఘనకార్యాలన్ని తామే చెయ్యడము మొదలుపెట్టినవి. ఆ దేశములో ఎక్కడచూచినా ఎడమచేతితో భోజనము చేసేవారే, ఎడమచేతితో వ్రాసేవారే, ఎడమచేతితో టెన్నిసాడేవారే. ఈరీతిగా కొంతకాలం జరిగింది.

ఇక కుడిచేతులు ఏమిచెసినవంటే, అవికూడా ఒకసంఘమును ఏర్పాటుచేసుకొని, ఒకటిరెండుపత్రికలు స్థాపించి కార్యక్రమము నడిపించుటకు మారుగా ఎడమ చేతులవాదమును మాత్రము ఖండించి ఊరుకొన్నవి. వామహస్తోద్ధారక సంఘవాద ఖండనము అనుపేరుతో ఈరీతిగా అవిప్రకటించినవి.

"శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసములను తరచితరచి చూడగా ఎక్కడా కుడిచేతులకే ప్రాధాన్యమున్నదికాని ఎడమచేతులకు లేద

ని ఆచారముకూడా ఆరీతిగానే ఉన్నదనీ, పూర్వాచారములను మీరి సంచరించడము సంఘమున కనర్థదాయకమనీ, కలికాలప్రభావమువల్ల యిట్టి ఆందోళనలు సంఘములో పుట్టుచున్నవనీ ఇంతకీ కుడిచేతులు ఎడమచేతులకు అపకారము చేస్తూఉన్నవని చెప్పిన హేతువులు హేతువులుకావనీ, ఎడమచేతులకూ కుడిచేతులకూ సమానమైన హక్కులున్నదని ఇంకా ఏమేమో చెప్పినవి.

చేసే ప్రతిపనికీ కుడి ఎడమ చేతులు ఉపయోగపడుచున్నవనికూడా అవి చెప్పినవి. భోజనము చేసేటప్పుడు మంచినీళ్ళు త్రాగుటకు ఎడమచేతులే ఉపయోగపడుచున్నవి. దెబ్బలు కొట్టుటకు కుడిచేతులెంత అవసరమో ఎడమచేతులుకూడ అంత అవసరమే. చిత్రపులు వ్రాయుటకు కుంచె కుడిచేతులో ఉంటే రంగుల పలక ఎడమచేతిలోనే ఉంటుంది. ఇంక వ్రాతవిషయములో ఎడమచేయి కాగితం పట్టుకొంటేనేగాని కుడిచేయి వ్రాయనేలేదు. చదువు విషయమై ఎడమచేతులు అబద్ధములను వ్రాసినవి. ఎడమచేతుల వాదమంతా అబద్ధములతోనూ హేత్వాభాసలతోనూ నిండియున్నది. చదువుకొనేటప్పుడు ఎడమచేతులే పుస్తకమును పట్టుకొనుచున్నవి కాని కుడిచేతులు కావు. కుడిచేతులు పత్రములు తిరగవేయుటకు మాత్రముపయోగించుచున్నవి. ఇంక ఎడమచేతికి ప్రాముఖ్యమున్న యితర విషయములు ఆలోచిద్దాము. పెండ్లిండ్లలో ఎడమచేతితోనే తాను ప్రేమించిన వధువు కుడిహస్తమును పట్టుకొనుచున్నాడు వరుడు. అర్ధనారీశ్వరుడగు శివుడు తన ఎడమభాగమును జగజ్జననియగు పార్వతికి యిచ్చాడు. ఇంక దేవతావిగ్రహాల్లో కుడి ఎడమ భేదం లేనేలేదు. ఒక చెయ్యి అభయహస్తం ఒక చెయ్యి వరదహస్తం. ఇత్యాదిగా ఉంటున్నది. ఎన్నివిధాల చూచినా ఎడమచేతులకు కుడిచేతులు అనాదరణ చేస్తూన్నట్లులేదు. మాయాప్రపంచాన్ని కల్పించుకొని చేయని అపచారములు కుడిచేతులు తమకు చేస్తూన్నట్లు అవి ప్రకటించుకొనుచున్నవి. దానివల్ల వాటికేమి ఉపయోగమో తెలియదు. తెల్లవాళ్ళతో జట్టుకట్టి దెబ్బ సంపాదించుకోవాలంటే ఇతర మార్గములు లేవా? ఇక గోకుకోవడం సంగతి. న్యాయానికి రెండుచేతులూ గోక్కోవడానికి పనికివస్తూనే వున్నవి. అందులో ముఖ్యముగా ఎడమవేపు దురదకు కుడిచేతులూ కుడివేపుదురదకు ఎడమచేతులూ ఉపయోగపడుతూనే ఉన్నవి. కుడిచేతికి దురదపెట్టితే కుడిచేతులే గోకుకోవడము లేదుకదా? అంతా గోకుకోవడమనేది ఘనకార్యముక్రింద భావించుకొన్నట్లయితే ఆ ఘనకార్యమును ఎడమచేతులు చెయ్యడానికి ఏమీ ఆక్షేపణలేదు.

వీణవాయించేటప్పుడు, పిల్లంగ్రోవి ఊదేటప్పుడు, కుడిచేతులెంత ఉపయోగపడుచున్నవో ఎడమచేతులుకూడా అంత ఉపయోగపడుచున్నవనే సంగతి ఎడమచేతులు మరచిపోవడము ఎట్టిచిత్తవృత్తి తెలియచేస్తున్నదో ప్రాజ్ఞులు గ్రహించకపోరు".

ఈరీతిగా ఖండనము వ్రాస్తే దానికి ప్రతిగా ఎడమచేతులన్నీ 'వామహస్తోద్ధారక సంఘవాద ఖండనమండనము' నే పేరుతో వేరొక వ్యాసమును వ్రాసి ప్రకటించినవి. వధువును ఎడమవేపుపెట్టుట ఎడమచేతుల

గౌరవమునకు కాదనీ, స్త్రీలుసంఘములో నీచస్థానమును ఆక్రమిస్తున్నారు కాబట్టి నీచమైన ఎడమచేతిక్రిందనే వారిని పెట్టటము తటస్థించినదనీ ఇంక మానవుడుచేయు ప్రతి కార్యములోనూ ప్రాముఖ్యత కుడిచేతులకే గాని ఎడమచేతులకు లేదనీ, కుడిచేతుల వాదమంతా స్వవచన వ్యాఘాతాలతో నిండియున్నదనీ ఎడమచేతులన్నీ మేల్కొని కుడిచేతుల దుర్ణయములనూ దుర్మార్గములను అరికట్టితేనేగాని సంఘము బాగుపడదనీ, స్వరాజ్యమురాదనీ వ్రాసుకొన్నవి.

వీరివాదము ఈరీతిగా ఉంటూండగా పులిమీద పుట్రలన్నట్లు దేశమంతటా అనేకసంఘములు బయలుదేరినవి. అందులో ముఖ్యముగా చెప్పతగ్గవి "అంగుళీసంఘములు" స్వశాఖాభివృద్ధినీ, స్వశాఖోత్కృష్టతనూ సూచించుటకై ఈ అంగుళీసంఘములు స్థాపింపబడ్డవి.

అంగుష్టాంగుళీసంఘము తామే పెద్దలమని లోకమునకు చాటుటకు స్థాపింపబడ్డది. అన్ని వేళ్ళకంటె అవి పెద్దవికాబట్టిన్ని, బొటనవ్రేళ్ళు లేనిదే ఏవస్తువునూ పట్టుకొనుటకు వీలులేదు కాబట్టిన్ని వాటికే ఆధిక్యతఉన్నదని వాటివాదము.

తర్జన్యాంగుళీసంఘము తామే గొప్పవారమని ప్రకటించుకొనుటకేర్పడ్డది. నిర్దేశించుటకు దేనిని చూపవలసివచ్చినా తమ సహాయములేనిదే జరగదు. కాబట్టి వాటికి ఆధిక్యతకలదని వాటివాదము. మధ్యమాంగుళీసంఘము పొడుగునుబట్టి ఆధిక్యత కోరుచున్నది.

అనామికసంఘమువారు తమకు అనామకులమని శత్రువులు పేరుపెట్టి అన్యాయముచేసినారనీ, తామే బంగారమెప్పుడూ ధరించవలసిన యైశ్వర్యవంతులనీ కావున తమకే ఆధిక్యముండవలెననీ వాదించుచున్నది.

కనిష్ఠికాంగుళీసంఘమువారు తమ్ము అందరూ కడవారిగాచూచి తమకు తగని పేరుపెట్టినారనీ, తాము అల్పులు కాబట్టి తమకే ఆధిక్యమీయవలసినదనీ వాదించుచున్నవి. ఈ అంగుళీసంఘములు తమలో తాము పోరాడుకొనుటయేగాక వామహస్తములతోనూ దక్షిణహస్తములతోనూ హోరాహోరి పోరాడుటకు రణరంగమునకు దిగినవి.

స్థితిగతిలీ రీతిగా నుండగా మిగిలిన తెగలకుకూడా ప్రబోధము కలిగించి, నేత్రోద్ధారక సంఘము, ఉదరోద్ధారకసంఘము, పాదప్రబోధ సంఘము, శ్రోత్రప్రకాశీసంఘము యిత్యాది సంఘములనేకములు బయలుదేరి తమతమ సంఘములను బాగుచేయు ఉద్దేశ్యముతో పనిచేయుచున్నవి, కాని యీసంఘములు అధ్యక్షుల నెన్నుకోవడము యిత్యాదిపనులతోను సాలుసాలుకు కొన్నితీర్మానములను ప్యాసుచేసుకోవడముతోను తృప్తి పొందినవి. వామహస్తోద్ధారకసంఘముమాత్రముచాలా పట్టుదలతో పనిచేసినది. కుడిచేతులపనులన్నీ ఎడమచేతులు చేయడము మొదలుపెట్టినవి. కుడిచేతులను నిర్లక్ష్యముచేసి ఏపనీ వాటికిలేకుండాచేస్తే అవికృశించిపోవునని ఆపైని అన్నిపనులూ తామే చేసుకోవచ్చుననీ ఎడమచేతులు భావించినవి. ఇక ముందునుంచి ఎడమచేతులన్నీ తమ పేర్లను మార్చుకొని కుడిచేతులనే పేర్లుపెట్టుకోవల

వనే తీర్మానములుకూడా సభలలో చర్చకు వచ్చినవి. కొన్ని ఎడమచేతులు కుడిచేతులను పేరుతోనే వ్యవహరింపబడడంకూడా తటస్థించింది.

కుడిచేతులు పని లేకపోవడంవల్ల విశ్రాంతి తీసుకోవడం మొదలుపెట్టినవి.

సంఘములు కొత్తగాస్థాపించినకాలములో ఎడమచేతి చిటికినవేలూ అణమికా కలసి కలం పుచ్చుకొని వ్రాతలు వ్రాయడం నేర్చుకొన్నవి. కాని ఆకలం క్రమక్రమంగా బొటనవ్రేలు సమీపానికి వస్తూ ఉన్నది. కొంతకాలానికి కుడిచేతిలోనికి కూడా రావచ్చునని ఈమధ్య కొత్తగా స్థాపించిన వరాహమిహిర జ్యోతిషాలయము వారు ప్రకటించినారు.

ప్రస్తుత పరిస్థితులనుబట్టి భవిష్యత్తు ఏలాగ ఉంటుందో నిర్ణయించడము కష్టము. కాని ప్రస్తుతము దీని పర్యవసానమేమిటంటే మంగయ్యకు మంచి ఉద్యోగము దొరికినది. పూర్వమువలెనే దోసిళ్ళాది డబ్బు గడించుకొంటున్నాడు.

పనిపాటలులేని కవులకూ వ్యాసకర్తలకూ నవలాకారులకూ కథలకూ ఎడమచేతినిండా వ్రాయడానికి పనిదొరికింది.

సూర్యోదయము

అయల సోమయాజుల అన్నపూర్ణయ్యగారు

సీ॥ కొక్కురో కోయనుచు గోళ్లు కూయదొడగ
ధవళ కాంతులు తుహినాద్రి దనరజొచ్చె
వెలవెలనుబోయె దారకల్ వెలుగులేక
కలను మేల్గాంచి వృద్ధులు కదలదొడగ
స్నానజపముల భూసురుల్ సమలజరిపి
వీడిపోయిన జటలతో విరులబోంట్లు
జారిపోయిన పైటలన్ సర్దుకొనుచు
భర్తదరినుంచి మేల్గాంచె బనులజేయ
శుకపికములును గూసెను సుందరముగ
ధవళకాంతులు మాయమై దర్పమొప్ప
రంగు బంగారు కెంజాయ రంగుమీరె
మెరయుచుండెను గరికపై మేలిమంచు
భాస్కరుడను కారాగార భటుడుయపుడు
పద్మమునను నొప్పుఖైదున బంధుకొనిన
తుమ్మెదను బిల్వనొప్పెడు దొంగనటదు
వీడుచుండె కిరణమను బీగమునను

సాభిప్రాయములు

భారతీయుల పారతంత్ర్యము.

మొన్న మొన్న జరిగిన ఐరోపామహాసంగ్రామమున నూపిరిసలుపక పోరిన యలసటయైనను భారతసైనికులకు తీరలేదు. సందర్భములనుబట్టి అప్పటిలో భారతదేశ దాస్యవిముక్తి సంభవించునేమో యని యెంచి దేశీయనాయకులేకగ్రీవముగ తను ధన మనస్సమర్పణంబుఁ జేసి పాలకుల మెప్పు నాశింపనెంచిరి.

కాని కాలచక్రము తిరిగిపోవుచున్నది. నాయకులకును ప్రజలకును నాటివిశ్వాసము పోయినది. నేడు ప్రభుత్వమువారు భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యము నిత్తురను యాసకలవారు కనుపింపరు. దీనికి కారణమాశాభంగమే. కేవలము స్వాతంత్ర్యనిరోధమే కాక భారతదేశ ప్రజలకును, ప్రజాప్రతినిధులకును, సహింపరాని యవమానములను సంఘటించిన దను నమ్మక పెక్కురకుకలదు.

ఇట్టి పరిస్థితులలో తలచూపినదీ చీనాకలవరము. చీనాదేశీయులీ దుస్థితిని చూచుచున్న వారగుటచే స్వాతంత్ర్యమును కోల్పడిన తాముకూడ నిట్టి నైచ్యమునే యనుభవింపవలయునని భయపడి కాబోలు చీనాప్రభుత్వము కన్నుతెఱచినది. అచ్చటి కలవరమునణచుటకై భారతీయపటాలములు పంపబడుచున్నవి. ఏ స్వాతంత్ర్యమునకై అర్థశతాబ్దమునుంచియు భారతీయులు పోరాడుచున్నారో, ఏస్వాతంత్ర్యము లేక … ము పరిశ్రమలును వాణిజ్యమును మూలబడినవో ఏస్వాతంత్ర్యము ప్రస్తుతము భారతజాతి భూలోకస్వర్గసుఖముగా పరిగణించుచున్నదో, అట్టి నిష్కంటక జాతీయరాజ్యపాలనా విధానమున కడ్డుతగులు పరదేశీయుల చీనావారు పొమ్మనుట సమంజసము కాదని ఎవ్వరును చెప్పుటలేదు. అట్టి స్వాతంత్ర్యనిరోధమునకు సహాయము చేయుటకు భారతీయులు పంపబడుట నిశ్చయింపబడినదని పెక్కురాందోళించుచున్నారు. ఒకజాతియొక్క స్వాతంత్ర్యనిర్మూలనమునకు- అట్టి స్వాతంత్ర్యమునే నిరంతరము కోరు- మరియొకజాతి సహాయభూతము కావలసిన దుర్గతి వట్టినదని ధీమంతులు చింతించుచున్నారు. భారతీయులకిట్టి యకార్యకరణమందెంతమాత్రము నిచ్ఛలేదు. కాని సార్వభౌము నాజ్ఞ నెరవేర్చవలెను.

మహాత్ముని పర్యటనము.

మహాత్మునికి గోండియాలోను తుంసూరులోను భాండారులోను నాగపూరులోను విరివిగ విరాళములు సమర్పింపబడినట్లు తెలియుచున్నది.

గాంధిమహాత్మ డేప్రిలుమాసమున నాంధ్రదేశమున కరుగుదెంచును. ఆంధ్రదేశమును, దేశీయసోదరులయందలి జాతీయ తేజమును, మహాత్ముడెట్లు సత్కరించునో చూడవలసియున్నది. తోడి రాష్ట్రములకు దాతృత్వమునను త్యాగమునను తీసిపోకుండునట్లాంధ్ర రాష్ట్రము ప్రవర్తింప వలసి

యున్నది. ఆంధ్రసోదరులు తప్పక జాతిమత వైషమ్యముల విసర్జించి యేకగ్రీవముగ మహాత్ముని పూనికకుఁ జేయూతనొసంగ ముందంజ వేయునుగాక.

నాయకులు.

అమెరికావారు భారతవర్ష స్వాతంత్ర్యమునకెంతో ధనము నిచ్చెదమని చెప్పిరి. మహాత్ముడు వారి సహాయ్యమును స్వీకరింపదలచుకొనలేదు. భారతజాతికి, అంతస్థమైన తేజమునకే స్వరాజ్యసంపాదనము చెప్పనగునని మహాత్ముని యాశయము. కాలము పరిపక్వమగునప్పటికి స్వాతంత్ర్యము భారతీయులకు తప్పక రాగలదని మహాత్ముడు విశ్వసించుచున్నాడు.

హిందూమహమ్మదీయ విరోధమును గూర్చి మహాత్ముడు మిక్కిలి చింతించుచున్నాడు. హిందువులు మహమ్మదీయులు భారత సోదరులు. ఇట్టివారి కన్యోన్యములగు మతవైషమ్యములకు మహాత్ముని హృదయము పరితపించుచున్నది.

ఈశ్వరునిపై భారము వైచి హిందూ మహమ్మదీయైకమత్యముఁ బ్రార్థించుచున్నాడు. భగవంతుడు యిట్టి సంఘటనము నోర్వలు సమకూర్పజాలరని యాతని విశ్వాసము. భారతరక్షకుండగుడు మహాత్ముని యాశయముల సఫలీకృతంబుల జేయుగాక.

మౌలానా మహమ్మదాలీగారు దేశీయసైనికులను చీనాదేశమునకు పంపు రైలుబండ్ల కడ్డముగ పండుకొందుమని వాక్రుచ్చియున్నారు. ఏ భారతసైనికుడు దేశీయ నాయకుల రుధిరపాత మొనరించి చీనాస్వాతంత్ర్యనిర్మూలనార్థము పోగలడు? ప్రభుత్వము వారు క్లిష్టమగు నీపరిస్థితులలో భారతీయులను చీనాదేశము పంపకుండుటయే మంచిది.

త్రాగుడు—మాంసాహారము

రాయపేటలో గడచిన జనవరి 14 వ తారీఖున దక్షిణ యిండియా జనోపకార సంఘములవారి యాజమాన్యము క్రింద డాక్టరు ఆచార్యగారు త్రాగుడు మాంసాహారము వలన కలుగు కష్టములను గురించియుపన్యసించిరి. అధ్యక్షులగు డాక్టరు సౌ వెంకటాద్రిగారు మాంసాహారము యుష్ణదేశీయులగు మనకు పనికిరాదనియు, పిల్లలకు అసలే పలదనియు, మాంస సంబంధములైన టానిక్ల నుపయోగించుట వలన దేహమునకు నిజముగ బలము నివ్వకపోవుటయేగాక, బలక్షీణత్వము కొంతకాలమునకు సంభవించుననియు, అందుచే వాటిని తీవ్రముగ నిషేధింపవలెననియు జెప్పిరి.

డాక్టరు ఆచార్యాగారిట్లనిరి త్రాగుడులవాటొక జబ్బు. దీనివలన ననేకమంది గొప్పవారు అరకొనని కష్టములపాలై, మెంటల్ హాస్పత్రులలోనికిని, సివిల్ జైల్లలోనికిని పోవుట మిక్కిలి త్వరితముగను సులభముగను ప్రాప్తమగుచున్నది. ఈయలవాటు అనేక మహనీయుల జీవితము ధ్వంసముచేసినది. నేటి మానవసంఘముయొక్క పరమశత్రువు త్రాగుడే. దేహమునందలి యుత్సాహమును తగ్గించి కండరములను నాశనముచేయును. శరీరమునకు వేడి జనింపచేయుశక్తిని తగ్గించును. రోగమునెదుర్కొను శక్తి దేహమునకు త్రాగుడువలన క్షీణించును. అందువలన జనులు గ్రహణి కలరా మొదలగు జాడ్యములకు నెక్కువగా

బలియగుచున్నారు. ఈత్రాగుడు పిశాచమును నిర్మూలము చేయకున్నయెడల ఏజాతిగాని యభివృద్ధి జెందనేరదు. గొప్పశాస్త్రజ్ఞులు మాంసాహారమువలన ఆయువు క్షీణించునని చెప్పుచున్నారు. భారతీయుల యాహారమున దేహపుష్టికి కావలసిన పదార్థము లన్నియు గలవు. అందుచే తక్కిన దేశస్థులు మనవలెనే శాకాహారులై చాలకాలము జీవించి జీవితమునింకను బాగుగ నుపయోగించ ప్రయత్నించుచున్నారు.

ఈయుపన్యాసము నందలి సత్యమును గుఱించి ఎక్కువగా జెప్ప నవసరములేదు. గొప్పవారిసంగతి నటుంచి కూలినాలిచేసి జీవించు బీదప్రజలలో నీపాడుయలవాటు చేయుచున్న నాశనమునకు మితిలేకున్నది. నిరంతర దాస్యము అజ్ఞానాంధకారము ఎడతెగని దారిద్ర్యము మొదలగు ననర్థములన్నియు చాలమట్టుకుత్రాగుడు వలనకలుగుచున్నది. దీనిని నిర్మూలముచేసి దేశోన్నతికి దోడ్పడెదరుగాక.

ప్రాగ్దేశమునందలి పాశ్చాత్యవిద్య

సర్. బి. ఫుల్లర్‌గారు 'టైమ్సు' పత్రికలో నిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

ఈవిద్యయొక్క ఫలితములు నాశనకరములుగానున్నవి. యేలయన పాశ్చాత్యవిద్యజ్ఞానాభివృద్ధియను నదొక్కదానినే పోషించుచున్నది. విద్యయన జ్ఞాన సంపాదన, మంచిచెడ్డలు తెలుసుకొనుట మాత్రమే కాదు. సుగుణసంపత్తిని వృద్ధిచేయుటకూడ విద్యయొక్క విధియే. కొందరు మానసికశాస్త్రజ్ఞులు సుగుణసంపత్తియన ప్రవర్తనయని పొరబాటుగా నూహించుచున్నారు. సుగుణ సంపత్తియనునది ముఖ్యముగా బుద్ధి, మనస్సులయొక్క సంయోగఫలితము. మనస్సు అనగా సర్వాలంకారమై, దివ్యమైన భావోద్దేశ్యములయొక మనకుగల ఆదరణతోగూడిన యభిప్రాయములే. ఇట్టియభిప్రాయములే మన జీవితముయొక్క గొప్ప ఆదేశములు. ఈఆదేశములలో మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమైనది మనోనిగ్రహము లేక స్వార్థరాహిత్యము. దీనిని గలిగియున్నప్పుడే మానవుడు మృగములనుండి వేరుజెంది ప్రకాశించుచున్నాడు. ఈగుణమే జాతులయొక్క ఔన్నత్యమునకు మూలాధారము. భారతీయుల మనస్సునకు యింతకన్న అనుకూలమైనట్టిదియు, ఆదరణీయమైనట్టిదియునగు గుణము మఱొకటి లేదు. అయినప్పటికిని దీనిని భారతీయుల పాఠశాలలో నేర్పుట లేదు.

* * *

న్యాయము, దయ, ధైర్యము, ఔదార్యము మొదలగునవికూడ జీవితముయొక్క ముఖ్యోద్దేశములే. వీటినన్నిటియు శ్రద్ధతో భారతీయుల బసులయందు బోధించుటవేరు. అందుబకు కారణమేమన యివి యన్నియును మతసంబంధములని తలంచుటయే మతద్వేషమున్నచోట, మతవిషయమైన యేసంగతియును బోధించుట కష్టముగదా!

మఱొక విధమగు యాదేశములు కూడ మానవులకు గలవు. పై జెప్పినట్టివి భావోద్దేశములుగాక బాహ్యవస్తువులతోను

జనులతోను సంబంధించియున్నవి. అవి రాజభక్తి, దేశభక్తి మున్నగునవి. ఇవికూడ విద్యావిధానమునందు వెనుకబడినవి. కారణమేమన నివి రాజకీయ భావముల నుద్రేకించునని కొనవచ్చును. అట్లయిన పైచెప్పిన భావోద్దేశముల బోధించుటకేమియు నాక్షేపణ లేదు. వీటిని కట్టుదిట్టముగ బోధించినయడల పాశ్చాత్య విద్యాఫలితము భారతదేశమున మిక్కిలి మేలుగానుండెడిది.

మన విద్యావిధానమందలి ముఖ్య లోపములను సర్ పుల్లర్ గారు బాగుగా వెల్లడించిరి. సాధారణముగా మనపాఠశాలలందు సుగుణసంపత్తిని పెంపొందచేయు బోధన లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. ఉన్నను నిర్జీవమై నామమాత్రముగా నున్నది. ఏనాడుమన బహులయందు దేశభక్తులు, మహాయోగులు, మతోద్ధారకులు మున్నగు వారి చరిత్రలు బాలుర మనస్సుల నాకర్షించి, గొప్పయాదేశముల పురిగొల్పునో అప్పుడే నిజమగు దేశాభ్యుదయమగును. ప్రస్తుతము మన దేశమందున్న యనర్థములన్నియు, కీర్తిదాయకములగు యాధర్మభావములు బాలుర మనస్సునందంకురింపజేసినచో, కొలది కాలములోనే తొలగును. నూటికి 70, 90 మార్కుల నేదో విధముగా సంపాదించుటయే బాలురకు ముఖ్యాదర్శముగా నున్నప్పుడు, విద్యావిధానము దేశోన్నతికెట్లు తోడ్పడును! దేశీయులు, విద్యాధికారులు యీసంగతిని తీవ్రముగ గమనించెదరు గాక!

వింతలు వార్తలు

శరీరములోని పనులు బయస్కోపులో జూపించుట.

శరీరములోనున్న యవయవములు, గుండెకాయ, మొదలగునవి చేయు పనులను రాంట్జన్ కిరణముల (X Ray) ఫొటోగ్రాపులు యిదివరకే తీయుచున్నారు. ఇప్పుడున్ననో మాంగ్గరు బ్రిటిషు శాస్త్రజ్ఞులు అవయవములను సినిమా ఫిల్ములుగా మార్చిచూపించుచున్నారని తెలియుచున్నది. గుత్తి, చేయి, పేగులు, మోచేయి, వీనియొక్క పటములను సినిమా ఫిల్ముగా దీసియున్నారు హృదయముయొక్క చలనములను సినిమాలో జూపింప సిద్ధముగ నున్నారు. వైద్య విద్యార్థులకును, సర్జనులకును యీపని మిక్కిలి లాభకరముగ నుండును.

2 లండను - న్యూయార్కు వైర్లెస్ టెలిఫోను.

లండనునుంచి, అమెరికాలోని న్యూయార్కు పట్టణముకు వైర్లెస్ టెలిఫోను వేయబడి, జనవరి 7 తేదీనుంచి ప్రజలయుపయోగమునకై వాడబడుచున్నది. ఈసర్వీసు మిక్కిలి సంతుష్టిగా పనిచేయుచున్నదని చెప్పుచున్నారు. మాటలన్నియు మొత్తముమీద సంతుష్టిగావినబడుచున్నది మొదటిరోజునే 27 పిలుపులు వచ్చినవి. మరునాటి దినమునుంచి సుమారు 60 పిలుపులగుచున్నవి. వర్తకపు సంగతులుకూడ ఈటెలిఫోనుద్వారా ఎక్కువగా జరుగుచున్నవి. ఒక అరగంట మాట్లాడినందుక్కు పౌ 150లు చార్జీ చేయబడినది

3. వేడినీళ్ళ యూటలు.

హాంగేరీదేశములో, బుడాపెస్టు పట్టణమున కడుగుభాగమున యనేక వేడినీళ్ళయూటలు గలవు. బస్తీలోని యిండ్లను వెచ్చచేయగా నుంచుటకీ యూటల నుపయోగించు చున్నారు.

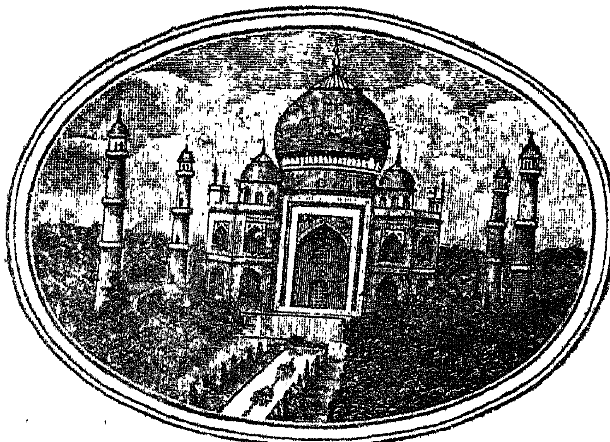
4 విద్యుచ్ఛక్తి.

ఒక రష్యాదేశపు యింజనీరు విద్యుచ్ఛక్తి బేటరీ నొకదానిని చేయుట కనిపెట్టెను. ఇది జేబులో నిముడుటయేగాక 10 రోజుల వరకు మోటారు బండిని నడుపుటకు తగినంత శక్తిని నిలిపియుండును.

5 బొగ్గులోనుండి చమురు మొదలగునవి తీయుట.

రష్యాశాస్త్రజ్ఞుడొకడు రాతిబొగ్గునుండి మిక్కిలి యుపయోగమైన పదార్థములను తయారుచేయుట కనిపెట్టెను. 500 టన్నుల బొగ్గులోనుండి 2000 గాలనుల పెట్రోలు, 6500 గాలనుల కిరసనాయిలు, 3000 గాలనుల లూబ్రికేటింగు ఆయిలు, 12000 పౌనుల మైనము, 4500 పౌనుల తారు, 12000 పౌనుల గంధకము మొదలయినవి తీయగా నింకను 374 టన్నులు పొగరానిబొగ్గు మిగులును ఈబొగ్గు మామూలుబొగ్గుకంటె మంచి వేడినిచ్చును.

——(•)——

టాజిమహాల్.

విజ్ఞప్తి

ఆంధ్రావనియందు భాషాపత్రికలనేకములున్నను మఱియొకటి ప్రచురించుటకు బుద్ధిపొడముటచే దివ్యమైన భాషాపుష్పముల సేకరించి మాలగా సమకూర్చుచుంటిమి. సేకరించిన ప్రథమసంచికయందలి పుష్పము లాంధ్రదేశముననేగాక యాసేతుహిమాచల పర్యంతమైన భారతవర్షమునగల యాంధ్రసోదరుల, తమ మనోహరసౌరభముచే నాకర్షించెననుట యెల్లరకును విదితము. తగిన చిత్రములు పొందుపరచి సర్వజనమనోరంజనము జేయ, సలిపిన మాకృషి ఫలితమునకు రాలేదు. అందుకు కారణము మత్స్యపుఃపత్రికా ప్రచురణకర్హమైన స్థలముకాని పోవుట చేత. సచిత్రమని సార్థకనామము నొసరించుటకై మార్చినెలయందు ప్రచురింపబడు పత్రిక యుత్తరవాదికాగలదు. కొందఱు విద్యార్థులగు వ్యాసరచయితలీ పత్రిక గ్రామ్యభాషా ప్రధానమా గ్రాంథిక భాషాప్రధానమా యని మమ్ము ప్రశ్నించుచుండిరి. ఉభయభాషాపోషకత్వము వహించిన యీపత్రిక గ్రామ్య గ్రాంథికవ్యాసముల కనువైనదని వేరుచెప్పనక్కరలేదు. భాషాభిమానమునను, పత్రికాదరమునను యింతవరకు చెన్నపురిరాజధానియందు వివిధప్రాంతముల యందలి ప్రఖ్యాతివడసిన విద్యార్థులు తమ నిరుపమాన కవితాసౌరభ్యమీపుష్ప మాలయందు సమకూర్చినందులకు వారలకెంతయు కృతజ్ఞులము. పూజ్యులగు భాషా పోషకులెల్లరు తమ యమూల్యవ్యాసములను నీపత్రికయందు ప్రచురించి యాంధ్రుల యజ్ఞానాంధకారము బాపుదురుగాకయని ప్రార్థించుచున్నాము. సంపన్నులును, భాషాభిమానులును నీపత్రికకు రాజపోషకులై, పోషకులై చందాదారులై యీపుష్పమాల యాచంద్రార్కము కమ్మతావులనాంధ్రావని వెదజల్లునట్లు ప్రోత్సాహింతురుగాకయని కోరుచున్నాము.

వ్యాసకర్తలు తమతమ వ్యాసములప్రతినెలయు 15 వ తారీకులోపునే పంపప్రార్థితులు.

సంపాదకులు.

పత్రికాస్వీకారము.

ఈ క్రిందిగ్రంథములను కృతజ్ఞతతో నందుకొంటిమి.

సుజాత.

మాసపత్రిక చక్కని గ్లేజుకాగితములపైఁ నలుబది పుటలుకలిగి ప్రచురింపబడుచున్నది. ఇందులలితకళలు, కథలు ఖండకావ్యములు, వ్యాసములు విద్యార్థులచే పొందుపఱుపబడియున్నది. ఇందు మాడపాటి హనుమంతరావు సిరుగూరి హనుమంతరావు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగార్లు మున్నగుభాషాసేవకులచే నలంకరింపబడుచున్నది. ఇందు వేణుగానలోలుడైన శ్రీకృష్ణుని త్రివర్ణచిత్రము ముద్దుమూట కట్టుచున్నది. మహమ్మదీయభాషాప్రాధాన్యమైన నిజాంరాష్ట్రవాసులేగాక యాంధ్రదేశమున నెల్లవారును నీపత్రిక చిరకాలము వర్ధిల్లునట్లు చేయనాశ్రయమొసంగుదురుగాక. సంవత్సరచందా రు 3. వలయువారు సంపాదకుడు సుజాత ట్రూపుబజారు హైదరాబాదు అని వ్రాయవలయును.

లలిత.

విజయనగరమున వెలువడు మాసపత్రిక, రాయలు పరిమాణమున రఫ్‌కాగితములపై నలుబదిపుటలుకలిగి ప్రచురింపబడుచున్నది. ఇందుకావ్యములు, కథలు పద్యగద్యవ్యాసములు ప్రఖ్యాతిచెందిన విద్వాంసులచే పొందుపఱుపబడుచున్నవి. సంవత్సరచందా రు 3_0_0 లు వలయువారు లలితాకార్యస్థానము విజయనగరము అని వ్రాయవలెను.

గంధర్వ.

విజయనగరమున స్థాపింపబడిన సాంఘిక మాసపత్రిక. ఇందు చిత్రకళలు, సంఘసంస్కరణ వ్యాసములు మిక్కుటముగా గలవు. 42 పుటలుగలిగి రఫ్‌కాగితములపై ప్రచురింపబడుచున్నది సంవత్సరచందా రు 1_0_0.

భారతకథానిధి.

కడపజిల్లా ప్రొద్దుటూరున స్థాపింపబడిన మాసపత్రిక ఇందుమనోహరమైన కథలు, స్త్రీపురుషులకుకూడ నుపయుక్తమగునటుల ప్రచురింపబడుచున్నవి. సంవత్సరచందా 1_8_0

మధువు.

ఇయ్యది శ్రీయుతులు త్రిపురనేని చలమయ్య ప్రసాదులచే రచియింపబడిన చక్కని ఖండకావ్యముల సంపుటము. నవీనరంగమున వెలువడుచున్న భావకవిత్వమిందు మిక్కుటముగా పొందుపఱుపబడి పాఠకుల రంజింపజేయుచున్నది. వెల 0_8_0 వలయువారు కింగుఅండకో బెజవాడ అని వ్రాయుడు

రాజేశ్వరీ :—

సాంఘిక నవల, నెల్లూరు కళాశాల ప్రిన్సిపాల్‌గారైన మహారాజశ్రీ రాయసం వెంకటశివుడు M. A. L. T. గారి విరచితము ఇందుగృహకల్లోలములును, ప్రమాదములును ప్రమోదవిమర్శనములును మిక్కిలి యందముగా వర్ణింపబడినవి. చక్కని సులభశైలిలో స్త్రీపురుషులకు పఠనోచితమై నీతిదాయకమైయున్నది దీనివెల అణాలు 8

Vol. I No. 3
Mar.

నీరాజనము

3649

కవిసోదరులు

పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్యగారు.

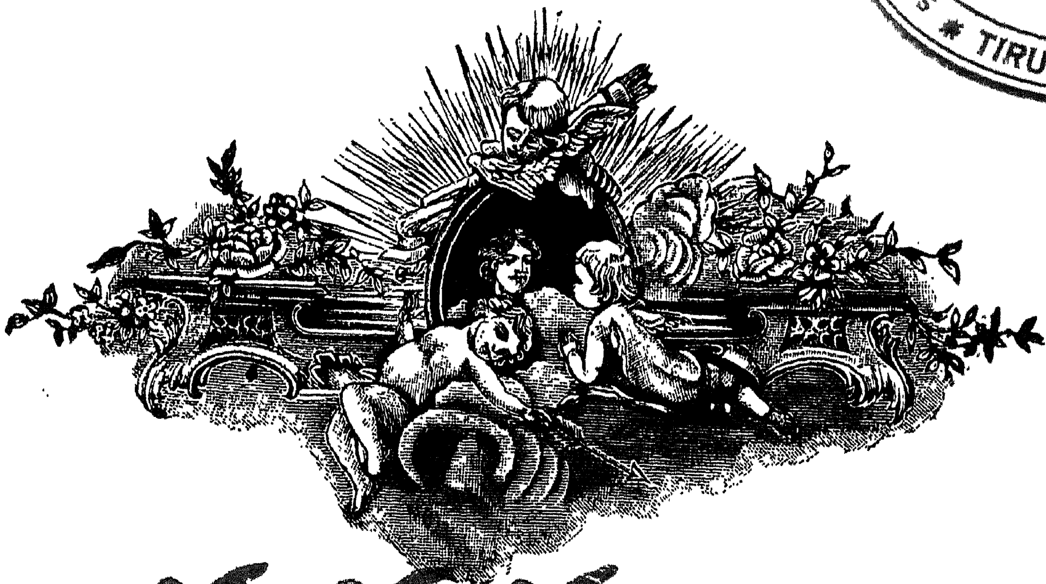
ఇవి నిత్యంబు మనఃప్రమోద కరణీ యచ్ఛ ప్రవర్ధిల్లు మా
నవితోద్యాన లతావితానముల నీకై పూచెఁ గాంబోలు మా
ధవు నాసాంతిక స్నిగ్ధయాద తజ్జైతన్యంబు ప్రేరేచగా
నివతాలించెడి యీసుమాళి సలతో యీ? బాలగోపాలకా!

నవకములు సెడవు, మాయవు. భువి నుండెడి పూలవోలెఁ బాలియవు; నూత్నా
సనము స్రవించుచు నిరతము భవదీయ హృదంతరమున బ్రమోదముఁ గురియున్

పరిమళంబుల, సౌందర్య గరిమ, నవక
ములను, నొండొరు గడచుచుఁ బలుకు లీను
మోవి కాంతుల సాటి జగాన లేవి
కరణి ప్రేమోర్మిల గర్వంబు నెఱపుఁ గంటె

కమ్మతావులు నాల్గువంకలకు నలము
కొనియె — నీవింత జాగుఁ జేసిన నెటోయి?
జాలు వారెడి పూఁదేనె జార నీక
సేకరింపుము పుడిసిట నోకుమార!

“కవిత”నుండి

సంపుటము: 1 మార్చి సంచిక 3

కృతఘ్నత

—— * ——

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

మ॥ నిను దర్శింపనె నీయొసంగు కనులన్ నీయన్యముం జూచు చుం
టిని నిన్నే నిలుపంగ నిచ్చిన మదిన్ నీభిన్నముల్ నిల్పు చుం
టిని నీపూజకె యిడ్డ హస్తయుగముల్ నీలాఁతిఁ బూజింపఁగా
వినియోగించి కృతఘ్నతన్ నెఱపితిన్ విశ్వేశ! మన్నింపుమా!

మ॥ నినుఁ బాడంగనె నాకు నేర్పితివి వీణెన్ దానిపై నొక్కఁకీ
ర్తనమేనిన్ నినుఁగూర్చి పాడితొఱుఁగన్ శ్రావ్యంబుగా నీకు; దే
వ! నితాంతంబు దురాశనై నిటునటుం బర్వెత్తుదున్ నీదు ద
ర్శనముల్ రోసి; కృతఘ్నతన్ నెఱపితిన్ విశ్వేశ! మన్నింపుమా!

గీ॥ నీసమక్షంబునకు రాఁగ నేను వెఱతుఁ బ్రభువుడాయంగఁ గొంకునేరస్థుఁడట్లు
నీపరోక్షంబునందును నిలువఁ వెఱతు మనవి సనవులు విను దయామతియెవండు?

మేఘము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు (శతావధాని)

—

శ్రీదైవారఁ దటిల్ల   నీచెంతన్, సరోజాక్షులా
మోదంబొప్పఁ జరించుచుందు రచటన్, బూజ్యేంద్రచాపంబు నీ
మీఁదన్ రాజిలు, నచ్చటన్ బ్రతికృతుల్ మెప్పించు, రత్నాల ప్రా
సాదంబుల్ నినుబోలు టబ్బురమె? యెంచన్ బ్రావృషేణ్యాభ్రమా!

మ॥ పరకీయోచ్చ తరస్థితిం గని సహింపంజాల కీర్ష్యాప్తి నం
బర చారిన్ నిను దాకఁగానె గిరియున్ భగ్న ప్రయత్నంబులై
శరభంబుల్ తలక్రిందుగాఁ బడి యొడల్ శైథిల్యముఁ దన్ భవ
త్కరకావృష్టిని వీక్ష్యమానము లగుంగా ప్రావృషేణ్యాభ్రమా!

చ॥ రవి యుదయించు నప్పుడు కరంబుల కడ్డముగాఁగ నుంటివన్,
జవమున నాతఁడున్ సరసిజమ్మును నెమ్మొగమందు నన్ హిమాం
బువులను నస్రముందుచుచు పొంతె సరోజని జేరవచ్చు వా
డపుడు నసూయ గాంచఁ గలఁ డుల్లొనరింపకు ప్రావృడభ్రమా!

మ॥ కనకాబ్జంబు లెసంగు మానస మహాకాసారనీరంబు లా
ని నిలింపద్రుమ పల్లవాంశుకములన్ సీగాడ్పు లాడింపఁ గొ
బ్బున నైరావణ దన్తికిన్ ముఖ పటామోదంబుఁ గల్పించి, ప్రీ
తి నటింపన్ విహరించె దొక్కొ! రజతాద్రిన్ బ్రావృషేణ్యాభ్రమా!

ఉ॥ అచ్చఁపు మంగళాకృతుల నంబర వీథిఁ జరించు నిన్ను లో
మెచ్చుచుఁ బాంథ భామినులు మిక్కిలి యక్కఱ దోపఁ జిక్కఁగా
వచ్చి మొగమ్ము గమ్ముకొను వాలికముంగురులన్ మరల్చుచున్
గ్రిచ్చలు మీఱఁ గాంతు రదిగా సుభగత్వము ప్రావృడభ్రమా!

— —

కవితాప్రశంస

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు

చ॥ నవరససృష్టిఁ జేసి వదనంబులవాఁడును దీర్చు, గూఢ మా
వివిధములైన భావములు వెల్లడిసేయుఁ, బ్రబోధమిచ్చి కఱ
గవఁ దెలుపున్, బలంబు విడఁగా నగు సందియముం దొలంచు, స
త్కవి రవిభాతి; నాతఁ డెటఁ గల్గఁడు, చీఁకటి కాదె యాకడన్?

క॥ దేవుని సృష్టివిలాసము । కోవిదుఁడగు కవి గ్రహించి కొనియాడుఁ గృతిన్
మావుల చైత్రవికాసము । కోవెల కని చెవులు సోఁగియఁ గోయని కూయున్

క॥ కవి గాని పురుషకంఠము । కవి కష్టసుఖంబు లెఱుఁగఁగలుగుం జుమ్మీ,
వివరించి తెలిపినపుడను । భవమున, గొడ్రాలుగాని భామిని సరిగా।

క॥ చూలాలితనముఁ, బిడపను । బాలెంతతనంబుఁ దెచ్చి, ప్రసవశ్రమముం,
దూలించి, కందు తల్లిం । దేలించు సుఖాంబుధి గృతియుఁ గవి నట్లే॥

మ॥ ఉదధిప్రాయనిరోగి గోత్రఖని గర్భోద్భూత సద్రత్నముల్
గద, యాంధ్రప్రసవిఁ దిక్కనాది సుకృతుల్, తన్నగ్రగణ్యుండు కో
విదుఁ డాపోతన; బాలపన్న నతసన్ వేనోళులున్; భారతీ
వదనాశ్రుప్లుతశోధనక్షమ ఘృణావాసుండతం డల్పుఁడే?

ఉ॥ భారతి పారవేశము, బ్రభావతి పెండ్లిఁ బఠించుసభ్యుఁడున్,
గోరిక లూరకూరుఁ గద కొమ్మవతక్కన, సూరనాగసన్,
వారల నాఁటివారలలవారల రూపులుపేటు నిల్పమిన్,
నీరను గీఱునాము నవి, నెమ్మగి కుమ్మలికం ఘటించెనుఁ.

మ॥ పలికించుం దను రామభద్రుఁడనుచున్ భాషించుఁ బోతన్న; య
ప్పలుకుం దప్పక నమ్మఁగావలయు; యావజ్జీవముం దీవ్రమా
నలుపుం బెట్టున కించనత్వ దురవస్థన్ మ్రాఁగుచున్నుండు, ని
శ్చలుఁడై పల్కఁగలండె భావరసభూషా భాసురోద్గ్రంథమున్?

పుష్పమాల

ఉ॥ ఒక్కని శైలి, భావములు చక్కనివే కథకట్టు దీసినన్
మిక్కిలి పారవశ్యము, నమేయసుఖం బగు భారతంబునన్;
ఒక్కటి సత్కవీంద్రులకు దాటి; తపఃఫల మాంధ్రభూమికిం;
తిక్కన జీవసౌష్ఠవము తెల్పిన; కోటవేయు నోటికిన్?

తే॥గీ॥ ఇభస్మమభవాహు లిర్వుర, నేకచిత్రమ్ముగ లిఖించిన, మెచ్చరే యుచ్చినేర్పు?
రాఘవార్థంబుఁ బాండవార్థంబు, నొక్క కబ్బమునఁ గూర్చు కవిప్రజ్ఞ కాదె శ్లాఘ్య

శా॥ కాయంబుల్ విడియున్, నిజాంకురములం గాయంబులో, మేలుపా
ధ్యాయుల్ పోలెను మంచి సెబ్బరలు విద్యాబుద్ధులున్నేర్పి, ముం
దీకాలోకములన్ సుఖింపఁగ పథం బేవారు చూపింతురో
యాయయ్యల్ కవు, లక్ష్మలర్చితులుగా, నాచంద్రతారార్కమున్"

("శ్రీవసురాయ చాటు ప్రబంధము" నుండి)

సమర్పణము

భారతుల మార్కండేయశర్మగారు

అమలతా మధురమ్ముల యూరితమ్ము
లీగృహాంగణ పుష్పము లేరి తెచ్చి
మాలకట్టించి ప్రిజవ కుమారహస్త
యుఁగళిబట్టితి నెవ్వరినో యజింప
నానయించిన తరుణ మందాక శోభ
నిదె సమర్పింతు నీప్రఫుల్లేక్షణముల
కెదుట దీర్ఘాబ్దములు ప్రయాణించి నేక
రించినట్టిది సార్థక్య మిరవుగొల్పు

భాసకవి "స్వప్న వాసవదత్త" విమర్శన

విద్వన్మణి శిష్టా నరసింహ శాస్త్రి గారు

మహాకవి భాసుఁడు కాళిదాసాదులకు ప్రాచీనుఁడు. ఇతను బహు నాటకములనురచించిన విద్వద్వతంసుఁడు. ఇతను కేరళదేశవాసియని కొందఱందురు. దీనినటులనుటకు బలదేవునాదిని నాందిలో స్తుతించుట, ద్రవిడ, కేరళ భాషలయందుగల నాటకములఁ గానఁబడుచున్నది. ఆ మర్యాద నతనంగీకరించెను. క్రీ. శ. రెండవశతాబ్దమున నీతఁడున్నట్లు కొందఱును, నీతని నాటకములం దార్ష ప్రయోగములుండుటచే పాణినికంటె పూర్వుడని కొందఱు, భరతముని ప్రణీత నాటక లక్షణముల నతిక్రమించుటచే భరత మహర్షికంటె పూర్వుడని కొందఱు ఇట్లు పలుదెఱంగుల భిన్నాభిప్రాయములు గలిగి యుండిరి. ఇందు మొదటి సిద్ధాంతమునకు తగు ప్రమాణములు గలవు.

ఈ కవి భాషానైపుణిలో కాళిదాసునకు సరియనందగు. కాని భాసకవి ప్రణీత నాటక విలోకన సంజనిత వైదగ్ధ్యతచే కాళిదాసుని శాకుంతల ప్రముఖనాటకముల నంత ముద్దుగా వ్రాసెనని చెప్పతగియున్నది. మఱియు నీనాటక ప్రథమాంకమున యౌగంధరాయణుఁడను యుదయన మంత్రి తన రాజభక్తిని, తన నీతినైపుణ్యమును, నతినిపుణతతోఁ గనబరచెను. అదెట్లన:—

కథాసంగ్రహము— ప్రద్యోతనుఁడను సార్వభౌముని ప్రియపుత్రి వాసవదత్త. ఇతని సామంతరాజు వత్సరాజు (ఉదయనుఁడు) బహుచతుర కళాకోవిదుఁడు. గజహృదయవేది. ఘనవైణికుఁడు. ఇతనికి వాసవదత్తనిచ్చినచో వాసవదత్తకుంగల సౌందర్యలావణ్య వైదుషీప్రభృతులు సార్థకంబగునని ప్రద్యోతనుడనుకొనెను. కాని యదియట్లు సంభవింప దుర్లభమాయెను. తుదకుదయనుని నొకమిషచే గజయూథపుల తనవీణాగానముచే నాకర్షించుచున్న తఱి నొక కృత్రిమ గజమును గల్పించి యేకాకిఁ జేసి బందీగా తెచ్చి ప్రద్యోతనుండు తన కారాగారమున నతనినుంచి తనప్రియపుత్రియగు వాసవదత్తకు వీణనుపదేశించమని నియమించెను. అట్లుండి వారిరువుర కొలఁది కాలములోనే పరస్పరానురక్తులైరి. పిమ్మట వాసవదత్త తన తండ్రి యనుమతి బడయకయే యుదయనునిచే యుజ్జయినిం దేబడెను. అచ్చట మహోత్సవమున పరిణయమైరి. వారిరువురియనురాగబంధము వర్ణనాతీతము. ఇట్లుండ వాసవదత్తయందనురక్తుండగు ఱేని గని యౌగంధరాయణుడు పరిపంథులచే ఱేని రాజ్యమాక్రమింపబడుట కవకాశముచూచి చేసిన చమత్కృతి యేమన కార్యాంతరమున తనయధీనము చేసిన వాసవదత్తను తనగ్రామమున నుంచి గ్రామమునుఁ గాల్చి యందు వాసవదత్తయు దగ్ధమైనట్లు కింవదంతి పుట్టించెను. దీనికి ఫలమేమన పద్మావతిని ఉపయమునకు

నొనగూర్చి మగధరాజుతో బాంధవ్యమును
బడసి తత్సహాయముచే నుదయనరిపువినాశ
నముచేయుట. ఇందుకు కారణము కేవలమీ
యుదయనునిచే బలవంతుఁడగు శత్రుప్రయో
డింపఁబడఁడనియు, నిరతిశయానురాగము గల
వాసవదత్త బ్రతికియున్నదన్నచో నుదయనుఁడు
పద్మావతీ పరిణయమునకీయ కొనఁడనియును.

పిదప మారువేషమున యోగంధరా
యణులు తపోవనమున తనతల్లిఁగనవచ్చిన
పద్మావతికి వాసవదత్తనర్పించి "ఈమె నాతో
బుట్టువు, సన్మార్గవర్తిని, నీవీమెను వృత్తశీల
ములనతిశ్రద్ధతో సంరక్షించి నేనడిగినప్పుడు
తిరిగి నాకొసంగవలె"నని యోగంధరాయ
ణుఁడు పద్మావతికొసఁగుట. పిదపనుదయనుఁడు
వాసవదత్త మృతిచెందెనని నిశ్చయపరుచుకొని
రుమణ్వాతుఁడను ద్వితీయమంత్రిచే పద్మావతీ
పరిణయబద్ధచేతస్కుండై యంతకు పూర్వ
మే తన సంబంధ మపేక్షించుచున్న మగధ
రాజునకు వార్త నంపి పద్మావతిని పెండ్లియా
డెను. వివాహమున తన నర్మసచివునిచే
గొంత ప్రసంగము నడపంబడి వాసవదత్తతో
గలసియొక గదియందున్న పద్మావతి విను
చుండ "ఓవత్సరాజ! పూర్వము వాసవ
దత్తయందు గాఢానురక్తుండవుగదా, యిప్పు
డు పద్మావతిని పరిణయంబాడితి, వీరిరువురి
లో నీకత్యంత ప్రియ యెవరని యతిపరిచయ
ముచే ప్రశ్నింప "వాసవదత్త ప్రియతమ"
యనిచెప్పెను. అది విని వాసవదత్తమనంబు
న పరమానంద మొందెను. అమూల్యస్వ
భావయగు పద్మావతి యీసుజెందక రా
జునకు గల ప్రేమాతిశయంబు నభినందించె
ను. ఇట్లుండ నొకదినంబున పద్మావతికి
శిరోవేదన వచ్చెను. అందుచే నామె యు
ద్యానవన ప్రాంగణమున నున్న యొక
సౌధాంతరమ్మున నున్నదని విని యుదయను
డటకేగి యామె యందులేనందున యామె
పరున్న శయ్య యందు పరుండెను. అప్పు
డే వాసవదత్త తన యనుంగు చెలికివాటిల్లి
న యస్వస్థత విని యామె నారాధింపబూని
యాసౌధంబునకే చనుదెంచెను. అంధకారశ
య్యయందు ముసుఁగిడి పరుండి నిద్రించుచు
న్న యుదయనుని పద్మావతి యనుకొని
యాశయ్యందే తాను కూర్చుండి యామెతో
ముచ్చటింపదొడఁగెను. ప్రత్యుత్తరమీయ
నందున పద్మావతి కేమి తోచునోయని యా
మెను గాఢముగ కౌగలించి అమ్మా శరీరము
స్వస్థమా యని యడిగెను. అప్పుడు వత్స
రాజు స్వప్నమున "హా వాసవదత్తా ఎటనుం
టివి" యని కలువరింప సాగెను. రాజు
వాసవదత్తయని యెఱుగకున్నను నతనికిం గల
ప్రేమాతిశయంబుల వాసవదత్తపై కలు
వరించుచుండ కాకతాళీయన్యాయముచే
నచటికేతెంచిన వాసవదత్త రాజుకు తనయం
దుగల ప్రేమాతిశయంబుల దెలిసికొని
యతను రాజనియు, పద్మావతి కాదనియు
నచట తానుండ దగదనియు లేచి వెళ్ళబో
వుచుండ వాసవదత్త హస్తమునుబట్టి యా
నిద్రయందే యెటకేగెదవని నివారింప నామె
దాని సరకుగొనక తనగృహంబున కేగెను.
ఉదయన రాజ్యము మగధరాజ్యముచే సం
రక్షింపబడి రిపుజయానంతరము పద్మావతీ
సహితుండగు నుదయనుని దర్శించి "నాతో
బుట్టువు నిమ్మ"ని యోగంధరాయణుడు
పద్మావతి నడిగెను. ఆమె తన వాగ్దానాను
సారము తిరిగి వాసవదత్తను యోగంధరా
యణునకిచ్చెను. అప్పుడు యదార్థముగు

వాసవదత్తను రాజుచూచి శంకించుచుండ యౌగంధరాయణుడు ప్రభువునకు తానుచేసిన కౌటిల్యనీతినిచెప్పి వాసవదత్త నర్పించెను. అప్పుడు రాజునకు గలిగిన యానందమునకు పరిమితిలేక యౌగంధరాయణుని బుద్ధి కుశలతకుమెచ్చి రుమణ్వాతుని మంత్రి రహస్య సంరక్షణను స్తుతించి తనకు నీవృత్తాంతము చెల్పనందుకు నాతనిని మందలించి వాసవదత్తా పద్మావతులతో యుజ్జయినీరాజ్యమును జక్కగ పరిపాలించెను.

ఉదయనుడు

ఉదయనుడు ధీరోదాత్తుడు. వైణికుడ సాధారణ ప్రజ్ఞచే దనగాననైపుణిచే గజ యూథముల నాకర్షించెడు శక్తి యాతనికి గలదు. రసికాగ్రగణ్యుండనుట కనన్య సామాన్యమగు వాసవదత్తానురాగమే తార్కాణము. ఇతడు విదూషకునితో

పంచేషుర్మద హాయదా కథమయం షష్టశర పాతితః

అని మన్మథునియొక్క పంచశరము లు వాసవదత్తాను రాగమునకే యుపయోగింపగా నీపద్మావతియను రాగమున కారవ బాణ మెక్కడనుండి తెచ్చెనని చెప్పెనుమఱియు విదూషకుడు పద్మావతీ వాసదత్తలలో నీకు గల తారతమ్యమేమని యడుగగా

స్మరామ్యవంత్యాధిపతే సుతాయాః ప్రస్థానకాలే స్వజనం స్మరంత్యా బాష్పం ప్రవృత్తం నయనాంత లగ్నం స్నేహాన్మమై వోరసి పాతితాయా

అని వాసవదత్తామన కాలంబున గలిగిన యామెయొక్క భావ పరిణామము ను స్మరించి స్వగతానురాగముచే స్నిగ్ధురాలగు నామెయందే గాఢానురక్తుం డగుటచే నీతనికి పద్మావతీ పరిణయము ప్రసంబార్ధమని తోచుచున్నది. కాన నేకపత్నీవ్రతుడని చెప్పదగు. నీతడు శతృవులచే జయింపబడుట పరాక్రమ హీనతచేగాదు. రాజ్యాల్పతచే. ఇందుకు యౌగంధరాయణుని కౌటిల్యనీతియే విజయహేతువు. పద్మావతీ పరిణయహేతువు. వారి కీతని యందుగల విశ్వాస ప్రేమాతిశయంబులు గణనీయములే. కానను దయుని సుగుణ సత్ప్రవర్తనాదికము కథానాయకుండగుటకు తగియున్నది.

వాసవదత్త

వాసవదత్తయందు నిరుపమానమగు సౌందర్యమె గాక భర్త్ర విశ్వాసాత్మమగు ప్రేమ శకుంతలా ప్రభృతులయందు వలె నున్న దనుటకురాజు విదూషకునితో

పద్మావతీ బహుమతామమయద్య పిరూపశీల మాధుర్యైః వాసవదత్తాబద్ధంన తతావన్మే మనోహరతి

విదూషకుడు కూడా వాసవదత్తామే బహుమతా యని చెప్పెను. ఈమె తన సపత్నీ దుఃఖమును ననుభవించియే తనలో నాటకములో రాజు పరకీయు డయ్యెగదాయని విషణ్ణురాలాయెను. కాని యట్టియసూయ మాత్రము పద్మావతియందు చూపలేదు. తానుభర్తను ప్రేమించిన విషయములోనే మియు లోటులేదు.

పద్మావతి

ఈమె యౌగన్య శ్రీమంతురాలు ధర్మప్రియ. బుద్ధాశ్రమంబును చేరినంతలో బుషులకు బహుమతములగు దానముల నాచరించుట యుక్తమని యామె తనయొక్క యభిప్రాయమును వెల్లడించెను. అక్క్డ

సమస్తదానముల జేసెను. అందు యౌగంధరాయణుడు "ధీరాకస్యాయన్ద్వష్ట ధర్మప్రచారశక్తాచారిత్రం రక్షితుం మేభగిన్యా"యని తనతోబుట్టువు యొక్క చారిత్రను రక్షణ చేయుచు కొంతకాలము నీయొద్దనుంచి సేన డిగినప్పుడు తిరిగి యివ్వమనెను. అది దుర్ఘటమని యెంచి

"దుఃఖన్యాసస్యరక్షణం"

అనగా దాచి యిచ్చుట కష్టమని యనుకొని యౌగంధరాయణుడు

"ప్రథమ ముద్ఘోష్యకః కి మిచ్ఛతీత్యుక్తవిందానం విచారయితుం

అనగా మొదట నెవడే మడిగితే యనిచ్చెదనని పద్మావతి ప్రతిజ్ఞముప్పుడు విఫలమగునా యనిన తోడనే వాసవదత్తను దాచి యిచ్చుటకొప్పుకొనెను. దీనిచే సత్యప్రతిజ్ఞురాలని చెప్పక తప్పదు విదూషకుడు పద్మావతిని గుఱించి సౌందర్యవతి గుణవతి తనకు కుక్షినిండ నన్నముపెట్టునదని చెప్పెను. రాజు.

కామం ధీర స్వభావేయం స్త్రీస్వభా వస్తు కాతరః

అని యీ పద్మావతి ధీరస్వభావు రాలనియు. సామాన్యముగా స్త్రీలకు భయస్వభావమనియు తలచుకొని యున్నాడు. మఱియు పద్మావతి, రాజు వాసవదత్తను గుఱించి దుఃఖించినకాలములో నాయన దుఃఖోపశాంతికై చేసిన యుపచారములలో నేత్రప్రక్షాళనోదకములు నశుప్రాత శాంతికై యొసంగినపుడు జరిగిన సంగతి. దీనిచే నామె ధైర్యము విశదము.

"రూపశ్రియం సముదితాం గుణతశ్చిత్రాం"

అని పద్మావతి సుగుణములను రాజే గణుతించెను.

యౌగంధరాయణుడు

ఇతను యుగంధరుని వంటి వాడు యౌగంధరాయణుని యొక్క చమత్కారనీతి రహస్యగోపనము భావి ఫలప్రాప్తికై తగు యత్నము, సామోపాయముల జనవశీకరణము మంత్రశక్తులవలన కుశలతయు నమాత్యస్థానమునకు తగినస్థితిని బోధించుచున్నవి. ఇతను ప్రచ్ఛన్న వేషమున పద్మావతి యున్న తపోవనమును ప్రవేశించినను

"కోయంభోనివృతం తపోవనమిదం గ్రామీకరోత్యాజ్ఞాయ"

యని యంతఃపుర పాలకుడు మహారాజస్త్రీలున్నచోటి కెవరూ రాగూడదని బహిరంగముగా చెప్పినప్పుడిట్లు తనపూర్వపు మంత్రిధర్మమున తపోవనమును గ్రామము చేయుట తగదని నిరూపించెను. తనకు వాసవదత్తయందుగల వాత్సల్యమును గూడ నిట్లు ప్రకటించెను.

"భుక్తోజ్ఝిత మేవవివ యోధవత్యసాత్రి చింతాకార్యా"

ఇట్టి రాజస్త్రీ సన్మానమహాగౌరవాధికము నీచేతననుభవింపబడి యిప్పుడపరిత్యజింపబడినది గాన నందులకు చింతవలదు.

"చక్రారపంక్తిరి వ గచ్ఛతిభాగ్యపంక్తిః"

దీనిచే పరేంగితజ్ఞత్వము సమయోచిత కార్యకారిత్వము నిందుదృశ్యములు. ఈతని యాలోచనముసొంపు చూచినచో

"పద్మావతీ నరపతేర్మహిషీ భవిత్రి"

అని పద్మావతి వత్సరాజునకు భార్య కాగలదని తనయభిప్రాయఫలమును హాస్త

మూలకముగా నిర్ణయించినాడు. వాసవదత్తను పద్మావతియందుంచుటలో యౌగంధరాయణుని బుద్ధికుశలత కడురమణీయము. అదెట్టిదనిన బహుసుగుణశీల పతివ్రతాశిరోమణి, భర్తృవత్సలయగు వాసవదత్త పట్టమహిషి. యామెను తన యధీనత జేసుకొని గ్రామదహనమిషచే నామెను తన సన్నిధియందుంచుకొనుట వత్సరాజునకు వేరొకవిధముగ తోచినచో తాను రాజద్రోహిననియు, నితరమైన యింకొకచోటనుంచిన వాసవదత్తయందు రాజునకవిశ్వాసము కలుగుననియు వాసవదత్తయందు రాజునకుగల ప్రేమ వాసవదత్త ప్రత్యక్షముగా ననుభవించ వలయుననియు పద్మావతీమహౌదార్యము రాజునకు ప్రకటింపచేయవలయుననియు, యౌగంధరాయణుడు యోచించి వాసవదత్తను పద్మావతికి నర్పించెను. రాజు చివరకమాత్యునిట్లు స్తుతించెను.

“ మిథ్యోన్మాదైశ్చయు నాద్దైశ్చశాస్త్రిదృష్టైశ్చ, పత్రితైః భవద్యత్నైఃఖలువయం పద్యమునా సముద్రితా ”

కవినైపుణి కవిప్రస్తావనను బహుచమత్కృతితో క్లుప్తముగా వ్రాసెను. నాందిలో సూత్రార్థసూత్యను చిత్రముగా నింపెను అంకములను క్లుప్తీకరించెను. అర్థగౌరవమును పద్యవాక్యములలో ప్రౌఢత్వమును స్థాపించెను. పాత్రప్రవేశమును కథానుగుణముగ వచించుటతో బద్మావతి వనప్రదేశమునందు వాసవదత్త యౌగంధరాయణుల సమాగముతనే కథాసంధిని కూర్చనకూర్పుకడు రమ్యము. గ్రామదహనమున వాసవదత్తయౌగంధరాయణులు నశించినారను కింవదంతిని తాను నాటకమున విశదీకరించుటకుగా బ్రహ్మచారి నొకని నియోగించెను. ఈ బ్రహ్మచారి వృత్తాంతముచే తన కపటోద్యోగమువంతయు సాంగోపాంగముగా బహిరంగపరచినట్లు కథాక్రమమును నడిపెను. ఇందు కనికింగల యితివృత్తనైపుణ్యము కాళిదాసుకు మార్గప్రదమగుచున్నది. మరియు వాసవదత్త వత్సరాజు ప్రేమకు పాత్రురాలని చెప్పుట యీకవి మహోద్యోగము. అతడు వాసవదత్తావీణా దర్శనముకూడా నిరూపించియున్నాడు. ఇంతకు సపత్నుల నిద్దరికి సమావేశమును కలుగచేసి నాయకునికి దక్షిణత్వము స్థాపించి కథను బహుచమత్కృతిగ సందర్భానుతర కథాసమన్వయ పురస్సరముగా నాటకమును రచించిన యీకవి తనయూహలచే నెంతగౌరవమును సంపాదించినది యాధునిక కవులు శుశ్రూషచే గ్రహింతురుగాక!

వస్తువు

ఈకథను కథాసరిత్సాగరములోనుండి గ్రహింపబడినది ఈకవి షుమారేబది నాటకములదాక రచించెను.

శైలి

ఈశయ్యజూడగా కాళిదాస, దండి, భవభూతులు కూడ యిట్టి శయ్యలో రచింపలేదనట్లు పొడకట్టుచున్నది. ఉపమాద్యలంకార చమత్కృతులాయాసందర్భములందు మాధుర్యప్రసాదాది గుణ, రచన, శైలికి భారవి, ప్రభృతి వ్యక్తి చమత్కృతి “రీతి రాత్మా కావ్యస్య” యను భోజునిసిద్ధాంతమును కవివాక్కు నుసరించుచున్నది.

వసంతగానము

చలమయ్యా ప్రిసాదుగార్లు

ఉ॥ రారవసంత! మావిచివురాకుల కొంగులు జీరులాడఁగ
ర్పూరపరాగ సమ్మిళిత పుష్పరసంబులు సంగ్రహించి శృం
గార రసాధిదేవత యనన్ వనలక్ష్మి యలంకరించెరా
హారతి పళ్లెరంబు మధురాధర రాగము పల్లవింపగ౯

ఉ॥ పాడుమటంచు నావలపు జంగరుకోయిల పల్కరింపగా
రాఁడువసంతుడే పడుచు ప్రియపుఁదీయ తనంబులొల్కుపూ
బోఁడి కవుంగిట౯ బెనగి పువ్వులరంగడు జుంటితేనె ఝూం
రాముచుచుండెనో తెలియదకట యీపవడంపు సంజల౯

ఉ॥ కన్నెగులాబిరాణి నవకంపు బెడంగుల లీనమయ్యెనో
క్రొన్నన వింటివాని యనుగు౯ జెలికాఁడల పూలపల్లకీ
వన్నెల కోడెగాడెచట స్వైరవిహారము సల్పుచుండెనో
కన్నుల గానరాడు కడకన్నులతో మధులొల్కిపోవగ౯

ఉ॥ పాండురగండ పాళికలపై విరిమల్లెలు పూయనాపన్నులై
దండ గ్రహించి మల్లెపువ్వదండల నీయగలేక ఖిన్నులై
యుండి కళావిలాసముల నెల్లరు తేజవరాంఘ్రి నీవురా
కూఁడిన నమ్మచెల్లి పువ్వుటోనగులందుము చిందువందునే?

ఉ॥ భీత మనస్కులై తుహినవీథులలో బులకింప మాంగళ
స్నాతకులైన యీపడుచు జాటల మోహన సౌఖ్యడోలను
జ్ఞాతలనూపి యాశిశిరయోధుఁడ దృశ్యతనొందె నీవహో
వా తెరపై నటింపనన్ను బాతులురా వదియేల మాధవా!

ఉ॥ నూతన యౌవ నాంకమున నోములునోచిన ప్రోషదంపతుల్
శీత సమీరనాధుని భజించి భజించి గడించి రవ్యయా
ద్వైత సుఖానుభూతి పరతత్వము గాంచిరి నీవహోపరం
జ్యోతిశిఖాన నన్నుదయజూడగ రావదియేల? మాధవా!

ప్రపంచ వార్తలు

స్వతంత్రుడు

పరమానందాచార్యులవారు పరమ వేత్తలు, బ్రాహ్మణ్యులు, కాని తగినయశస్సును మాత్రము స్వీకరింపజాలక పోయెను కారణమేమో తెలియునా? ఆయన యీకాలమునకుఁ బనికివచ్చు మనిషికాదు. అందుచే నిప్పటికాలపు గౌరవపు పద్ధతులా మాహాత్మ్యునకు దెలియవు. ఆయన పండితుఁడు. రఘువంశము మొదలు సమస్తాలంకారిక గ్రంథపర్యంతము నాయన జిహ్వాగ్రమునఁ దాండవం బొనర్చుచుండును సమస్తకావ్యనిఘంటుపురాణ ఇతిహాసాది గ్రంథసామగ్రియంతయుఁ దలంచినప్పుడాయనకుఁ గన్నులు గట్టినట్లుండును. శ్లోకము సమన్వయించి పాఠముఁజెప్పుటకు బూనుకొనినచో ఫాలాక్షుఁడైనఁ దప్పుపట్టజాలఁడు. వ్యాకరణమునకుఁ బతంజలి, తర్కమునకు గౌతముఁడు, సాహిత్యమునకు సరస్వతి. కాని యేమిలాభము యీకాలమునఁ బండితుఁడని పిలుచుట కివియేమియుఁబనికిరావు. అవన్నియుఁ బాతతుక్కు. పనికిమాలిన పురాణము ప్రాచీనఛాందసులు వ్రాసిన పరమాసహ్య మార్గములు. తలతిక్క వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిమాటలు ఎనుగు బొదుగులేని పిచ్చికోరణి. దీనివలన నేమిలాభము. ఎవ్వరైన నొకరు ఏమండోయి మీరు పరమానందాచార్యుల వారి నెఱుఁగుదురాయని యడిగినచో మేమెఱుంగము చెప్పుదురు కారణమేమి? నిరాఘాట వచః పరిపాక విజృంభిత దీర్ఘోపన్యాసములచే జనులు నాకర్షించుచున్నాఁడా! నిరుపమాన వాగ్వైఖరీసముపేత దివ్యకవితాకన్యా దూత్తుల విజృంభించుచున్నాఁడా! లేకలోకోత్తర భావగర్భితములైన భావగీతములను వ్రాసి మాసపత్రికల నింపగలఁడా! కాముక కాముకీ జన మోహావల్లికాలవిత్రములైన నిరంతర విజృంభితమోహోన్మాదరస పూరితములైన నవ్య భావోదయములైన కర్తృకరణ క్రియాశూన్యములైన నవీన గోచరములైన ప్రేమగీతములను ప్రణయ మాలికలనేమైన వ్రాసి విద్వజ్జన కల్లోలము సర్పఁగలిగినాఁడా సమస్తాంధ్రావనిని గగ్గోలు పెట్టజాలిన సరసహాస్యోపమాన సంభరితములైన లచ్చిపాటలో టొంకిపాటలో తోటకూర పాటలోవ్రాసి విమర్శకశిఖామణుల కందరకు జుట్లుజుట్లు ముడులువెట్ట గలిగెనా? ఏమిప్రాధాన్యమున్నదని యాయన నెఱుంగవలయునని యడుగుదురు. అందుచే పరమానందాచార్యుఁడు స్వయముగ నెచ్చటికిబోవక తనస్థానమందుండియే కొలఁదిమంది శిష్యులను దయారుజేసెను. అందులో సుప్రసిద్ధుఁడైన స్వతంత్రుఁడు ఆచార్యులవారి ప్రీతిపాత్రుఁడు స్వవిషయమందెన్నడును పరాధీనుడు కాఁడు. మంచి లోకానుభవముగలవాఁడు. మహాపండితజన సమక్షమందైన స్వాభిప్రాయ ప్రకటనమందు వెనుకడుగువేయని సాహసవంతుఁడు. ప్రపంచకవిషయములను పక్షపాతశూన్యుఁడై విమర్శించి వ్యక్తి

లేక పథావలంబు లెంతవెకసక్కెమాడుచున్నను లెక్కింపకసరకు సేయక గుణనిర్ధారణసేయగల మహాప్రజ్ఞాశాలి. అతనికి దేశాటనమన్నను దేశాచారధర్మ విమర్శనమన్నను మహాప్రీతి. అందుచే నిరంతరము పట్టణముల యందే నివసించుచుండును. అందలి విశేషము లాచార్యులవారికి పత్రికాముఖమున వ్రాసి పంపుచుండును. ఆచార్యపరమానందులవారికి ప్రపంచవార్తలన్న మిక్కిలి సంతోషము. అందులో స్వతంత్రుని యుపన్యాసములన్న చెవికోసుకొనును. అతని యుపన్యాసములకన్న దురాచారమేఘపటలికి మహావాయువ్యాస్త్రము. లోకజ్ఞానమున కాదర్శము. సాంఘిక కల్పనాతరంగములకు చెలియలికట్ట. గ్రామ్యవాదులకు దుర్నిరీక్షము ధర్మేతరలోక తంత్రసృష్టికర్తలకు సమ్మోహనాస్త్రము. అందుచే జెక్కుమంది పూర్వాచార పరాయణులే యాతని మిగుల మెచ్చుకొనుచుందురు. ఇదంతయు వ్రాయుటయేటి కనియందు రేమో? ప్రపంచవార్తలను జదువదలంచిన పాఠకులకు మా ఆచార్యపరమానందులవారియొక్కయు స్వతంత్రునియొక్కయు పరిచయము గల్గించుటావశ్యకమని తోచుటచే నీయుపోద్ఘాతమంతయు వ్రాయవలసివచ్చినది.

ఆచార్యులవారును శిష్యమండలియును స్వతంత్రుని జాబున కెదురుచూచుచుండిరి. చాలాదినములనుండి యతనివద్దనుండి జాబులేదు. ఏమాయని యనుకొనుచుండగనే చేతి నొకమాసపత్రికను బట్టుకుని విద్యార్థియొకడా చోటునకువచ్చెను. తక్కిన శిష్యులందరిది యేమియని యడిగిరి. ఇది యొక నూతనమాసపత్రిక భాషాపోషణము జేయుటకై విడుచుకొని దేశముమీదఁబడినది గంతులువేయుచున్నది. ఇందుమన స్వతంత్రుని యుపన్యాసము ముద్రింపబడి యుండుటచేకొని వచ్చితిని అనిచెప్పెను. ఆమాటనువిని మిగిలిన వారందరుంగలసి జమున యత్నింపసేనే చదువుడునని చెప్పి ప్రారంభించెను.

విన్నారా! ఇప్పుడు సంక్రమాణపురుషుని చూపు నాటకాలమీద ఉన్నది. కవులెల్లరు కవిత్వములను మాని నాటకాల విమర్శనములకు పాటుపడుచుండుటచేవారి యదృష్టమిప్పుడు గురుచండాల యోగమున నున్నది. శనిసప్తమ స్థానమును వదలి పదునాలిగింట బ్రవేశించుటచే పత్రికలలో మాసపత్రికలలో సారస్వతమందిరములలో గ్రంథాలయములలో నాటకపు పాకలలో, నట సంఘములలో కవుల గ్రంథములలో విమర్శకుల హృదయములలో, చివరకు కాఫీహోటళ్లలో, వర్తకుల కయిలకట్టలలో కడకు కల్లుపాకలలో గూడ నొకచోటని యేమి విశ్వమంతయు నాటక విమర్శనములతో నిండిపోయినది. వెఱ్ఱివాడి పెండ్లాము వాడకెల్ల వదినెగారన్నట్లు నాటకంకళ పండితజనోదాసీనమును సహించలేక దేశముమీదికి వచ్చునప్పటికి ప్రతివాడును తనకిష్టము వచ్చినట్లు సాగదీయుచున్నాడు. కనపడిన చోటులలో నెల్ల వదించుచు పరపళ్ళ ద్రొక్కుచున్నాడు. వ్యాసములు పైవ్యాసములను వ్రాసి పత్రికాధిపతుల భారమును తగ్గించుచున్నాడు. అచ్చుపడివచ్చిన ప్రతి నాటకముపైనను విమర్శనమును వ్రాయుచున్నాడు. కనపడిననటుల దగ్గిరదనపాండిత్యమును ప్రాముఖ్యనువరకు నిలుపబడి వెల్ల

డించుచున్నాడు. మూలబడియున్న నాటక కళ కీనాటికింత వైభవము ఇంతమహోన్నతదశ ఇంతగౌరవస్థానము ఇంత యలంకార పరిపాక దుర్విపాకము ఇంత జన కంటుకము కాదుకాదు జనసంస్మరణము కలుగుట దైవసంకల్పముగాక వేరేమున్నది ? ఈశ్వర సంకల్పమీ విషయమునం బ్రతివానియందునను బ్రకాశించుటంజేసి యేనాటకపు మొగమెఱుగని వాడు అలంకార శాస్త్రానభిజ్ఞుడు మాతృభాషా విహీనుడు. పాత్రాపాత్ర కూడ దెలియని యజ్ఞానికూడ నాటకములపైనను నటులపైనను విమర్శనములను వ్రాయ సాహసించుచున్నాడు. ఒహోహో యేమి వైపరీత్యము ? కాదా మరి యేన కేనాప్యుపాయేన ప్రసిద్ధః పురుషోభవ అన్నట్లు మహాకల్లోలములోనే యేదియో నాలుగుముక్కలు వ్రాసి యే పత్రికకో బంపించి భాషాసమితియనియో ఆంధ్రరత్నాకరియనియో చివరనొకతోకం దగిలించుకొనినగాని నలుగురిలోనముమకు ముప్పదిరిలో ముందునకు వచ్చుటకువీలులేదు. ఈచలిద్వారపు పోజీలో యీ మహావాతావరణములో యీ తుపానులో యీమహాసంక్షోభములోబడి వందలకొలది నాటకములు బుద్బుదప్రాయములగుచున్నది. పాత్రౌచిత్యము రసప్రధానము భావగాంభీర్యము భాషాపటిమ లక్షణానుకూలము నైతిక పారమార్థిక ధర్మములకాదర్శప్రాయము మొదలగు [illegible]మము లిప్పటినాటకములకక్కరలేదు. నాటకగ్రంథకర్తలు యెవరికివారే యమునాతీరే యిది వేదాంతంజండీ అన్నట్లు సర్వతంత్రస్వతంత్రులు సహజ పాండిత్యసంశోభితులు సహకార[illegible]రసగులు సర్వంకష ప్రజ్ఞాసంశోభితులు నిరాఘాట స్వతంత్ర వాక్యరచనా నిష్ణాతులు నిరంతర నాటకరంగాభిమానులు యెవరికివారే తమయభిప్రాయమే సర్వోత్తమమని సభారంగమున బల్లగుద్ది వాదింపగలఘనులు. ఇట్లు ప్రపంచకమందు గాలిలోగదలు పరమాణువులవలె నెవరికివారే విమర్శకులు ఎవరికివారే నాటకకర్తలు అసంఖ్యాకులుగ బ్రకాశించుచుండ నింక జెప్పవలసినదేమున్నది ? ఎన్ని నాటకములజదివినను ఎందరి యుపన్యాసములవిన్నను ఎన్ని విమర్శనములను జదివినను సంశయ విచ్ఛేదముకాలేదు. నాటకరంగమనసేమో యెట్లుండవలయునో తెలియలేదు. రూపకమును సృష్టించిన వారియభిప్రాయమేమో బోధపడలేదు. మున్ముందు నాటకముల వ్రాయనున్న గ్రంథకర్తలకు రూపక నిర్మాణమెట్లుండవలయునో స్థిరపరుపబడలేదు. కొందరు వచనప్రధానులు కొందరు గ్రామ్యభాషావాదులు మరికొందరు సంగీతప్రధానులు కొందరికన్నియుం గావలయును. ఇంక విషయనిర్ధారణమెట్లు తేలును ?

ఈవిధముగా నాటక ప్రకరణమను చర్మ పాంచాలికా ఖేలనము జరుగుచుండనే కట్టెదుటనున్న ప్రేక్షకుల కన్నులు మిరుమిట్లు గొలుపునట్లు. ఆంధ్రనాటక పరిషత్తు అను శీర్షికతో గ్రంథారిగాని ప్రదర్శన మారంభమైనది. ప్రదర్శనమున అత్తమ్మకు బదులుగా నాటక లక్ష్మీనాయికమామ అల్లుడు నను నిరుపుడు పురుషపాత్రలకు బదులుగా వచన నాటకాభిమాని గద్యపద్య గీతాత్మక నాటకాభిమానియను పురుషులు నాయకులు. ఈముగ్గురితోడను పురమందిరాంతర్భాగమున జగత్ప్రభు నిర్మిత చర్మ

పాంచాలికా ఖేలన రంగస్థలమున బొమ్మలాట ప్రారంభమైనది. ఈబొమ్మలాట ఆరుపూటలు జరిగినది. అనేకమంది సూత్రధారులై పాల్గొనిరి. లెక్కకు మించిన యుపన్యాసములు జరిగినవి. చివరదినమున విషయ నిర్ధారణసభ ప్రారంభమున నాటకమున కక్కరవచ్చు విషయమేమో తెలియకున్నను ఆంధ్రనాటక పరిషత్తు అను నర్థమేమి? ఆంధ్రదేశ స్థిత నాటక పరిషత్తు అనునది మధ్యను పదలోప సమాసమా లేక షష్ఠి తత్పురుషయా కర్మధారయ సమాసమా అనువిషయమున దీవ్రమైన చర్చజరిగెను అందరును తలకొక విధముగ బల్కిరి. దానితో వాదప్రతి వాదములు మెండయ్యెను. ఇదియంతయు జూడగా చిన్నప్పుడు మానాయనమ్మ చెప్పినకథ జ్ఞప్తికి వచ్చినది. అదేమందు రేమో యిటువినుండు.

అవివేకపు మహారాజుగారి వద్ద అజ్ఞానుడనుమంత్రియొకడుండెను. ఒకరోజున పంచాంగపు బ్రాహ్మణుడువచ్చి రాజుగారిం జూచి అయ్యా! తమరుచెప్పినట్లు బజారులోనికేగి అమావాస్యను గొనివచ్చుచుంటిని. గాని మధ్యత్రోవలో నయ్యది పట్టుతప్పించుకొని కొండగుహలో దూరెనని చెప్పెను. వెంటనే రాజుగారు లేచి మంత్రిగారికి రాజ్యమప్పగించి అరణ్యమునకేగి కొండను ద్రవ్వించి యమావాస్యను బయటికిదీయు ప్రయత్నములో నుండగా నొకనాడు సేవకుడువచ్చి రాజుగారికి నమస్కరించెను. రాజుగారు ఇంటివద్ద నందరుమా కుశలమా యని అడిగిరి. సేవకుడిట్లు చెప్పెను. అయ్యా తమరువెళ్ళిన తరువాత అమ్మగారికి పాముకరిచింది. మంత్రిగారు విషము తలకెక్కెనేమోయని అమ్మగారి తలకాయకోసి ఉట్టిమీదపెట్టెను. విషము పోయినతరువాత అతికించినను తల అతికినదికాదు రాణిగారు చనిపోయినారు. అమ్మగారిని బైట దహనము చేయుట మంచిదికాదని మంత్రిగారు మేడలోనే చితిపేర్పించినారు. అందుచే మేడంతయు దగులబడెను. అందుచే దాని నార్పుటకై పెద్దచెరువుకట్ట తెగగొట్టినారు. నీరంతయు ఊరిపైకి వచ్చినవి. ఇంతవరకు చెప్పునప్పటికి రాజుగారికి పెద్దసంశయము తోచినది. ఏమందురా? ఈవల భార్యపోవుట మేడ అంటుకొనుట ఊరంతయు జలమయమగు టటుండగా చెరువుకట్ట తెగగొట్టితిరిగదా చెరువులో చేపలేమైపోయెనని ప్రశ్నించెను. అతి వివేకమంతుడైన యాభృత్య శిఖామణి వెంటనే అయ్యా చేపలు చెట్లెక్కెనని సమాధానము చెప్పెనట.

విన్నారా! అట్లనే నాటకరంగము నెట్లు సంస్కరింపవలయునో నాటకములెట్లు వ్రాయవలయునో యను విషయము తేలకున్నను నాటక కళ నేవిధముగా బ్రవర్తిల్ల జేసినచో దేశమున కట క్షేమదాయకమగునో యనువిషయము తేలక పోయినను ఆంధ్రనాటక పరిషత్తు అనునదేసమాసమను విషయము మాత్రము తీవ్రముగ జర్చించబడినది

వారిలో నొక మహాపురుషుడు లేచి అయ్యా ప్రస్తుతదేశకాల పాత్రముల ననుసరించి యాంధ్రభాషానాటక పరిషత్తు అనియే అర్థము. ఇచ్చట సంస్కృతనాటకములకు బ్రసక్తిలేదు. కారణమేమన రంగస్థలమున బ్రదర్శింపబడునవి తెలుగు నాటకములే

గాని గీర్వాణ నాటకములుకావు. నాటకములు ఎప్పుడును దేశకాలపాత్రముల ననుసరించి యుండవలయును. గీర్వాణ నాటక గ్రంథ కర్తలందరును వారివారి కాలమున కనుగుణ్యముగ వ్రాసియున్నారు. కావున వానికిచ్చట ప్రసక్తిలేదు. కావున ఆంధ్ర భాషా నాటకము లనియే చెప్పవలయునని నిర్ధారణజేసెను.

సభలోనుండి యెవ్వరో ఇప్పటి కవులలో నిర్దుష్టముగ నాటకములను వ్రాయగలిన వారెవ్వరని కేకవైచిరి.

అందుల కా మహాత్ముడు మరలలేచి అయ్యా కాళిదాసంతవానికి "గలదు తప్పు" అనునట్లు ప్రపంచమున తప్పులేని కవియే లేడు. ఇంతమాత్రము లోపములు గీర్వాణ నాటక గ్రంథకర్తల కృతుల యందును లేకపోలేదు. అని చెప్పెను. సభలోనున్న యొక శాస్త్రిగారా మాటను విని నాయనా! బుద్ధిమంతుడవు. బృహస్పతికి పెద్దన్నగారవు కాబోలు లేకున్న నిట్టి యుక్తి యెవ్వరికి దోచును? వారి కావ్యముల జదివి భాషా జ్ఞానమును సంపాదించితివి. వారి నాటకములం జదివి యలంకార విశేషము రంగనిర్మాణము పాత్రల ప్రవేశము మొదలగు విషయములను నేర్చుకొంటివి. ఇప్పుడు నాలుగు గీతపద్యములు వ్రాయుట వచ్చునప్పటికి వారి నాటకములలో మాత్రము తప్పులుండవా? మాకన్న వారియెక్కువయేమి యని తిండిరించు చున్నావా? అది యటుండగాక వారు దేశకాల పాత్రముల కనుకూలముగ నాటకముల వ్రాయలేదని యనుచున్నావు. నాయనా? ఎప్పటికైన జీరస్థాయిగా నిలుచునవి వారినాటకములే గాని నీవు వ్రాసిన వసంతము నేను వ్రాసిన బ్రహ్మచెముడు మొదలైన నాటకములు నిల్చునవికావు. కావున నాప్రసంగమును గట్టిపెట్టుము. అని మందలించెను.

ఇక్కడికి ప్రసంగము అనేకవాద ప్రతివాదములతో క్రోధపూరిత పూత్కార హస్త పాదవిశ్వాస సంఘట్టనములతో అర్ధాంగీకార సూచక శిరఃకంపనములతో అన్యోన్య పరిహాసములతో ముగిసెను. అటుపిమ్మట ప్రతి వత్సరమిూ సమావేశ కార్య భారమును నడపుట కొక కార్యనిర్వాహక సంఘము కావలయును గనుక సభ్యుల కార్యదర్శుల ఎన్నికలు జరిగెను. అటుపిమ్మట పరిషత్కార్య క్రమముముగిసెను. బాబూ చిత్తగించినారా! ఆలులేదు చూలులేదు కొమరుని పేరు సోమలింగము అనునట్లు ఈసమావేశమెందుల కేర్పడినదో ముందు రాబోవు సమావేశము నాటికి జరుపదగిన కార్యక్రమమేదోయను విషయ నిర్ధారణము గాలేదు. సభమాత్రము ముగిసెను. ఇంతలో నొక పురుషుడు చేతను కరపత్రముల కట్టను జంకనిడుకొని యాస్థలమునకు వచ్చి పంచిపెట్ట నారంభించెను. నాకును ఒక కాగితము అందినది. అందిట్లుదహరింపబడి యుండెను. చూడదగిన నాటకరాత్రి రామదాసు నాటకము అత్యద్భుతనాట్యమండలి వారిచే నాటకపరిషత్సంఘమువారి యాధిపత్యముక్రింద ప్రదర్శింపబడును రామదాసు నటసత్తమ నీరసింహా బిరుదాంకితులును ది వండర్ ఫుల్ ఆంధ్రపిలెండరు అని పేరెన్నికగన్న యస్ పి దేశ్ గారు ధరింతురు కబీరు ఆంధ్ర నాట్యరంగ విచ్ఛేదిక దివ్యాలంకార బిరుదాంకితులును ఆంధ్రాధోముఖ

బాలగంధర్వులని ప్రసిద్ధిచెందిన టిపి సరవయ్యగారు ధరింతురు.

అనోటీసును చదివినతోడనే నాకును నాటకప్రదర్శన కుతూహలము కలిగినది. ఆహా అంతభాగ్యమెప్పుడు కలుగును. నటులా సుప్రసిద్ధులు చరిత్రప్రసిద్ధ మహాభక్తశిఖామణియైన రామదాసుయొక్క దివ్యకథ కవియా నిరుపమానకవితాధారాసంపన్నుడు ప్రోత్సాహకులా అత్యద్భుత విమర్శకులని, జగద్విఖ్యాతిగన్న నాటకపరిషత్సంఘము. ఇంకనేమి చెప్పవలయును? మంచి తరుణము మించిపోవునని వారే సెలవిచ్చియున్నారు అని తలంచుకొనుచు వీధిలోనికి వచ్చుసరికి మృదంగతప్పెటలు వినబడెను. ఈ డప్పులేవచ్చె నాయనియనుకొనుచుండగనే వానివెనుక సింగిసింగడను పేరుగల రెండు పెద్దబుట్టబొమ్మలను ఇర్వురు ధరించి వాద్యానుగుణ్యమైన గమనవైఖరులను జూపుచుండిరి. మరికొంచెము వెనుకకేగినప్పటికి ఒకభోగముమేళము దానిముందు బాండుఅనుపేరుగల విచిత్రాంగ్లేయ వాద్యసమ్మేళనము బండిపైనెక్కి స్వరసమ్మేళనముచే శ్రవణభిన్నము జేయుచుండెను.

అన్నింటికంటె వెనుక నొకశకటము వచ్చుచున్నది. ఇంతవరకే వాద్యములన్నియు నేటికోనాకర్థముకాలేదు. వెనుకజూడ శుభకార్యలక్షణము లేమియుగానరాలేదు. పరిశీలించిచూడగా నావెనుక బండిలో సూత్రధారుడును వలయాకృతఖండితకేశుడును శకలీకృత కార్పాసకూర్పాసధరుడును నగు పురుషుడొకడు వికృతోష్ణీషమును ధరించి కాగితములను పంచిపెట్టుచుండెను శకటమున కిరుప్రక్కల రెండు పెద్ద పెద్దబిల్లలపై

అత్యద్భుత నాట్యమండలి
రామదాసు

అని పెద్దఅక్షరములతో వ్రాయబడియుండెను ఓహో ఈయాడంబరమంతయు నాటకప్రదర్శన ప్రకటనముగా బోలునని యింటికేగితిని బాబూ చిత్తగించినారా ఈయూరికింతతో నాకు సెలవొసంగినచో దీని తరువాత బయలువెడలు సంచికలో రామదాసు నాటక ప్రదర్శనముం గూర్చియు మరికొన్ని యితరాభిప్రాయములను గూర్చియు మీకుం దెలియంజేసెదను

వేణీభంగము

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు

(ఒక మిత్రుని గృహమున నాటువుగా చెప్పబడినది)

అది రాజసూయ మహాయాగ పుణ్యావభృథవేళఁ దడిసి పెంపెసగు వేణి
ద్రుపద భూపతి యజ్ఞధూమంబు వెంబడి బాహిరిల్లిన చలద్భ్రమర వేణి
అతిరహఃకేళి మహావీరు డగు ధనంజయుని హస్తస్పర్శ సాగువేణి
అతి దివ్యకుసుమమాలాతిమంజుల మనోహరము, నల్లని త్రాచునైన వేణి

ఈ మహాదుష్టు డది యశే యింతమంది కూరుచుండిన సభలోనఁ గొంకులేక
తగుదునని ఘాతయోగ్యహస్తమున లాగి తారుచున్నాడు గురుసన్నిధానమందు

ఇతడేమి కులవృద్ధు సతి నేకవస్త్ర సంసత్తున కీడ్చి కేశములు పట్టి
లాగగాఁ జూచి చేల విధాన కన్నులు లేని వాని విధాన హీనుడైన
వాని విధాన నెవర కొకట మాటయు లేకుండ మౌన మలీమసుండు
కూరుచున్నా డని కోరి నిందించి రెల్లరు బాహ్లీకుని భీష్ము— తరుణ వెఱిగి

అన్న కనుసన్న దుర్గర్వ మతిశయించు దర్పమున యువరాజు హస్తంబుజూచి
ఒక యుహూహ్యా దుర్వృత్తిన మొదరఁజేయు బోనగ వృకోదరుడు క్రోధమూర్తి
యగుచు.

తన చెంతన్ గజతుండవైఖరి గదాదండంబు దీపింప బో
రన నేత్రాంతవమన్మహోగ్రకలితోష్ణానేక రక్తాంశువుల్
ఘనమై క్రమ్మగ లేలిహాన పన నగ్రింబైన పెన్మూర్తితోఁ
గనుగొన్నన్ యమసూతి కంటితుద యాజ్ఞం బెట్టె శాంతాకృతిన్.

కని యతిదీనమైన గతిఁ గన్నుల నీరము వెట్టి చూచె న
ర్జునుడు వృకోదరున్ హృదయ శోకము లోపల కోప మెంతయున్
మునుకలు వెట్ట వాడుపడిపోయిన తామర రేకు లట్లుగా
దన కనుదోయి భూమిపయిఁ దార్చె వృకోదరుడున్ క్రమంబునన్.

ఆరీతి సభలోన నతి శోకమూర్తిఁ బాంచాలి వివస్త్రగా సలుపనెంచ
దుశ్శాసనుడు మహాధూర్తుండు కులగురుద్రోహియు పాపకర్ముడు కుటిలుడు
ఒకరైనఁ గాదన రొకరైన నిదియేమి పాడియటంచు జెప్పరు— ధనాధి
కుండు చేసిన చేతకును నొను గాదని చెప్పఁగలాడు దా క్షితిని గలడె

ఆది మహాద్రోహాపుని సురలెవ్వరైన మింట ఘోషించుచున్నారో మెరసి దివ్య
మైన జ్యోతిస్సు వెల్గునో - ఆరిపోవు నొక్కవేళకుఁ గొడిగట్టుచున్నదేమొ !

వారు దిగంతముల్ ధరణిపాలుర నోంచి మహాప్రతాప రో
చీ రుచిరాకృతిన్ మిగుల జేవురు దీపిక లెత్తినారలే
తీరని కాంతులన్ గళిత తేజులు ఘోరతమశ్ఛటాముఖాం
భోరుహులై పృథాసుతులు మోసము పొంది రిదేలొ పండితుల్

తన విలోచనముల తనరు వైశాల్యంబు మించు శోకమునఁ గుదించుకొనియె
తపమూర్తిలో ధగద్ధగితమౌ తేజంబు కలిత బాష్పప్లుష్టమలిన మయ్యె
తన యువయవముల దనరారు దర్పంబు జ్వరహీన మగు గతి సాగిపోయె
మూడు లోకముల నిమ్ముగ నానవెట్టు నిశ్శోన్నతి యొకమూల నొదిగిపోయె?

దించుకొనిపోయె నేల ధరాధిపశిరాస్సి యిదియొక ముక్కుపుండి యహీనమైన
దిగ్దిగంతాంతరముల సంధిల్లి పేర్చుకొన్న శాత్రవ ధృతి నార్పుకొన్న దోటు?

ఒకడె కా! లక్కయింటికి జిచ్చు ముట్టించ భుజమున మోచి సముద్ధరించె
ఒకడె కా! బకుని నెమ్ముకు నెమ్ముగాఁ జీల్చి సంధిసంధికి మధ్యఁ జావమోచె
ఒకడె కా! చండ బాహాగ్రదండధ్వస్త ఘోరకిమ్మీర హైడింబ జీవయష్టి
ఒకడె గా! యెవని పేరికి భయంపడి ధార్తరాష్ట్రులు దూషితత్రాసులైరి

ఆ వృకోదరు డీనాడు స్వాత్మ లంకఁ దొంటిగాంభీర్యరేఖ నిర్ధూతమైన
దల నిసుకదొక్కబడు కోడెత్రాచు నాలె నంగమాంగమ్ము కదలనీక భ్రమించు!

అటఁ గృష్ణుడట పీరు డీట సితు డట! యౌర ఎంత హైన్యంబు తానేచుకొనియె
విజయలక్ష్మి మహావేశ పరిష్వంగ రమ్యంబు వాని యురంబు నేఁడు
గళిత తేజోరాశి కరణి గన్పట్టు నేలా! యొంట మెట్ట వేళావిపాక
మిత డొక్క పెట్టున నస్త్రిప మత్స్యనామకయంత్రి భేదన చకితమైన

దృష్టి పరపిన వాడు పరింపఁబడియెఁ జో జగంబులు! నేఁడు విభూతిలేక
తొంటి విప్పాను లేక సూకనంట నగ్ని చల్లనడినట్టి శంకరు చాయఁదోచు.

అతి సాహసమున కుదాహరణంబులు మేలి యందాల దేహాలవారు
మాద్రిమహాదేవి మధుర గర్భంబున బండించు కొన్న కాన్పుపంటచేలు
ఆజాను దీర్ఘ బాహారమ్య వక్షులు పాత్రిర్వకాన వీరజదృగంతు
లమృత మూర్తులు మనోహర చారుకోదండ గంభీరహస్తులు కాంతియుతులు

వీరలకు కనల్ తమ యొత్తపెదవులందు పంటినొక్కుల రక్త మేర్పరుపబడక
దృగుదిత క్రోధవహ్నులు, దృగ్నిరుద్ధ క్రోధవహ్నులు నెంత విఘూర్ణులైరి!

ఇవి యైన సందర్భములు నీ నవ భంగ తరంగ మెడలినన్ ఘటితం బే
యవుబో! లోకము కట్టగ చివికి తడిసి జీర్ణ జీర్ణ శిథిలం బె యగున్.

ఈ మహా శుశుక్షణ బడి యెంతదాక ప్రాణములు నిలబెట్టుకో యతన మింక
జేయుదురో! ధార్తరాష్ట్రులిస్సీ యటంచు వనరి పోయిరి చూడవచ్చిన జనంబు.

ఈ యెడఁ బాండవాగ్ని గగిలించెను ద్రౌపది యున్న యా సభన్
మాయురె! రాజరాజు సుకుమారత చూపు విలాస మేచు కం
దోయి సగంబు మూయుచుఁ గనుల్ రసికత్వము వెల్లడించు గం
డే యమదండ రీతి భ్రుకుటిన్ నటియించును భీమసేనుడున్.

ఒక్కటు సద్దు కల్గక, ముహుర్ముహురుత్థ సభాజనోగ్ర స
మ్యక్కృత దీర్ఘ నిశ్వసితమై, యిను లెల్లెడఁ గ్రమ్ముకొన్న యే
నొక్క నిశాంతవేళఁ జటులోగ్ర తరంగ నినాదమై కదుం
బొక్కెడు నీరరాశి వలె పో! సభ భీకరమయ్యె నయ్యెడన్.

అప్పుడు రాజరాజు మధురాకృతి మిత్త్రుని గర్ణుఁ బిల్చి యో
యప్ప! విలాసినీమణి సుమా యిది యన్న విధానకన్ తుదన్
విప్పి నొకింతమూరసెఁ గనిపించెను వైఖరి యాజ్ఞసేనికిన్
రొప్పుచు భీమసేనుడు విరూపవిలోచను డగ్గి కాంచెనున్.

అది కని దండతాడిత మహా భుజగాకృతి, రోష భీషణో
న్మద భయదాకృతిన్ గనుల తమ్ములకెంపుల గుంపు గ్రుంకుకోఁ
బొదలిన ధర్మసూతి కను మోసల పెంజడి బంచు నాజ్ఞనొ
ప్పిదముగ వెంటవెంటఁ దలపించిన దాతనికిన్ మనస్సులో.

తన సింహాసన మందు నోరగిలి నేత్రంబుల్ విలాసంపు సొం
పున దీపింపఁగఁ గౌరవేశ్వరుడు నిష్ఠ ల్బల్కఁ బాంచాలి నై
పునకున్ దృష్టి నిగుడ్చి దక్షిణకరంబున్ సాచి రమ్మంచు న
ల్లన సన్నం బొనరించె నూరుతటి మెల్లం దాకుచున్ గోళ్లులన్.

అది చూచె దూరమున నస్మదమూర్తి వృకోదరుండు మత్త్రాహిత ని
ర్మథన కళాచణ భీషణ గదాకలిత హస్తపద్మ గంభీరుండున్.

తన విలోచనములు చలత్తారకలును రౌద్ర రేఖా నిరూఢి సంరక్తములుగ
బలికె నీగతి సభలోని వారికెల్ల గుండెలో నెత్తురుల కాల్వ కూడుగట్ట.

ఇదె రిపులోక భీకరమహీనము నేను ప్రతిజ్ఞచేసెదన్
మదమున మాకుటుంబినిని మామక మూరువు నెక్కుమంచు నే
యధముడు సన్నచేసెఁ గలితాస్మదుదారకరాగ్రవర్తి యీ
గద మొనచేఁ దదూరువును ఖండితముం బొనరింతు నాజిలో.

రక్షోభీకరు నన్నుజూచి ధరణీరాజుల్ భయంబొందఁ ద
త్తుష్టిం బ్రేవులు పెల్లగించి సమరక్షోణిన్ విజృంభించు ర
క్తాక్షున్ నన్నునుజూచి యేడ్చెదరులే కానిమ్ము కౌరవ్యు లీ
భీషాక్రోధ భయంకరాకృతి సమర్థింపంగ నెట్లోర్తురో.

అస్మద్బాహు విలోల భీషణగదా వ్యాపార పారీణు నన్
విస్మేరాంబుజ నేత్రులై సురలు సంవీక్షించి యానంద ది
వ్యస్మేరాకృతులౌదు రప్పుడుగదన్నా ! కౌరవుల్ నేటి యీ
యస్మద్వేషకృతిం దలంచుకొని భీతాత్ముల్ విరోధించుటల్.

ఇది ప్రళయాతిభీకర మహీనము నాదు ప్రతిజ్ఞ యీగతిన్
విదితముగాఁగఁ జేయన గవీశతహత్య పొనర్చినట్లగున్
మదమున ధర్మసూతి యొకమాటకుఁ దప్పినవాడనౌను శ్రీ
ప్రదుఁడగు కృష్ణదేవు పదపద్మములన్ భజియించనట్లగున్

అని యీరీతిఁ బ్రతిజ్ఞచేసి చకిత వ్యాలోలనేత్రుండు నం
తన ధూమ్రాంకృతినుండె భీముడు సభన్ దద్భీకరోక్తిధ్వనిన్
విని వృద్ధావనినాథు డెంతయు భయావేశంబునన్ బుత్రుకున్
దనచెంతన్ బిలిపించి యేమి సభవార్తల్ చెప్పరా నాప్రభున్.

సదమల నీతిసార గుణసార విశారదమూర్తి యంతలో
విదురుఁడు పల్కె నీపగిది వేదుఖుపొందిన నీకుమారకుల్
మదమున నింతలింతలుగ మార్చి శాంతమయైన యీసభా
సదనము నీకునుం గనులు చాలవు వీనులు చాలవా ! నృపా?

కావలెనేని చెప్పెదను గాని యొకించుక విన్ము భూమిపా !
ద్రౌపదిఁజూచి నీ సుతుడు తోరముగాఁ దన యూరు వెక్కరా
రావని సన్నచేసె నది రంజితమూర్తి వృకోదరుండు క్రో

ధావిలసేత్రుడై కని రయంబున దాను ప్రతిజ్ఞచేసెనున్.

రణమున నిక్కొడుకు తొడను తన గదచే పిఱుగబొడిచి తజ్జనితాస్ర
ఘన వాహిని మునుక లిడెద నని భీషణవాక్యు డయ్యె నవనీపాలా.

అని వచించుచుండగావిని మహాభయకంపిత దేహయష్టియై
కనుగొనలందు బాష్పములు గ్రమ్మగ వృద్ధ ధరాధినాథు డం
తన నిదియో యకార్య మని తానొక ఘోషపౌనర్భ్యె గాని యా
తని వచనమ్ము లొక్కరును తత్సుతులందు దలంచకుండినన్.

ఉ.
అపుడు రాజరాజనుజు నాకసి తమ్ముడ! యిద్ది దాసిరా!
త్రోపుపడెన్ జుమీ మనకు ద్యూతమునందిక దీని వస్త్రమున్
జోపగ బ్రాతిగామి నొకడో నియమింపు మటన్న భీతిచే
నోపడ యయ్యె వాడు మఱి యూకొనెం దానుగ దుస్ససేనుడున్.

దుస్ససేను డాతడు మహాదుష్టమూర్తి నిండుసభలోన బెళుకు లేకుండ పోయి
ద్రౌపదీదేవి కట్టువస్త్రంబు లొలువ నొక్క యించుకలో సముద్యోగియయ్యె.

అతిపరిఖిన్నమైన కనులందున దైన్యపు బొల్పు ద్రౌపదీ
సతి పరికంపితాంగి యయి సత్సభలో గలవారి నందఱిన్
జతనుగ జూచి యీ కృతియ సాధువె మీరలు పెద్దలిట్టిలీ
వితముగ జూచి యూరకయ వేసుకులై కనుగొంచు నుందురే ?

నా తండ్రి ద్రుపద భూనాథుండు వింటిలో నారితేరిన దిట్టమైన జోదు
నా తమ్ము డొక్కడున్నాడు కోరెనయేని తనవింట సురల నధఃకరించు
సకల జగత్సుశిక్షారక్షణ ధురంధరుండు తానొక సోదరుండుకలడు.
సభలోన నిచట వాచస్పతి సములు కౌరవ వృద్ధులుండి రారయ మహాత్ము

లింద రుండి యీదుష్టుడో పృథ్వీరాజు సభను నొకసతి విగత వస్త్రగబొనర్ప!
బడెడు సమయాన లేనట్టి వారె వైరి యెన్నినోములు నోచితి నేను మునుపు

అది యుండాక చనంగనేమిటికి బాహ్యగర్వ దుర్వారులై
త్రిదివంబైనను గుత్తగాగొను భుజాధీశక్తులీ భర్తలీ
యెదుర లేరటె? కట్ట! యే మనుచు లేరే త్రాత లెచ్చోట నే
వెనుకంగా దగు వారలెవ్వరు మహోర్వీన్ నాల్గువార్మధ్యలో.

అని బాష్పప్లుత లోచన వినమ్రమను దేహ ద్రుపద పృథ్వీపతి పు

క్రి నితాంతముగ౯ పరిదేవనముం బొనరించె రాతి వలె నిలబడుచున్

ఆసమయంబునన్ విచలితాత్మ ఫణాగ్రవమద్విషచ్ఛటా
భాసిత దందశూక మన బాహు విలగ్న గదామహాగ్రుడై
రోసమున౯ వృకోదరుడు రూక్షదృగంచలుడై ముహుఃకురిధా
వేశముచేఁ గురుప్రతతి బీనుగు పెంటలు చేయునో యన౯.

ఒనర దుశ్శాసనుని మీఁది కురుక బోవ సమయభంగమ్ము చూపి విషణ్ణవదను
ధర్మసుతు చూపి పాడి చందంబుచూపి శాంతుగావించె డగ సవ్యసాచియంత

ప్రళయాగ్నిచ్ఛట భంగి భీముడు చలద్రోదగ్రుడై యెవ్వడీ
ఖలు డస్మత్కుల గేహినిన్ వసనమున్ గాసిల్లగా నూడ్చెగా
దలచె౯ వానిని దత్క్రియా పరిణతాంధ క్రూరచేతస్కుని౯
కలన౯ ఘోర గదాభిఘాతముల సంఘట్టించి నుగ్గాడెద౯

తదుర్ధిరమ్ము కాల్వలుగ తత్కలుషోగ్ర శరీర సంస్థముల్
క్షుద్రరిపు ప్రేవు లెంతయును జూడ్కికి నాచగ దద్వసా మిళ
న్మదిరిత మూర్తినై రుధిరపుం బెను కాల్వలఁ దానమాడెద౯.
కద్రువ సంతతి౯ గరుడుడై వడి కౌరవులం గలంచెద౯.

అని లోకాతిభయంకరంబుగ మహాహంకార సిద్ధుడై
కనుదమ్ముల్ రుధిరచ్ఛట౯ వోలుక వేగం బా ప్రతిజ్ఞోక్తి యి
ట్లనె కావించినఁ దత్సభాసదులు గాఢాశ్చర్యవైశాల్యులౌ
చనని రేజుల యైరి వాయువుల సంచారంబు కుంభించగా.

ఈ మహాపాప మెట్లు దర్శింతు మనుచు నవనతాననులైరి సభార్యజనము
ఈ కలుష మెట్టులఁ బరిణమించునో యని సకల జనములు మిగుల నిస్తబ్ధులైరి.

పడమూడి యొకండె నిర్భయు పఱచె సుదతి చీర తొలగుటయే తటస్థించెనని
ఆత లేమైన సరి గదాహతి ధరిత్రి దుస్ససేనుని తలపడి దొరలెనంచు.

అట్టికష్టంబులో ద్రుపదాత్మజాత విశ్వనాథుని నాత్మ భావింపఁజొచ్చె
దిక్కులకు దిక్కెవండు శోధించి చూడ నే పరబ్రహ్మ సర్వేశ్వరేశు డతడు.

నీ చిప్పురాకు నెత్తుసి కసీకకల౯ మెలపారె మేఘముల్
నిండుమేన మేఘములు నెక్కొనె నీకృపలోన మేఘముల్
తోచెడు నీవు నిలుమ్ము తోయదమూర్తివి దేవ! వర్షధా

రాచణదృష్టులం బరపురా ! యదువంశ శిరోవిభూషణా.

తీరని యీ దురంత జలధిం బడి దిక్కును లేక నే నిరా
ధారను వేడ వచ్చితిని దామరసాయదళాక్ష నిన్ను నె
వ్వారలు లేని వారలకు వారక నీ వొకరుండవే నటే
తీరని రక్ష నన్ను గని దేర్చుము నేటి మహాపదంబుచే

నీ యడుగందమ్ములు తండ్రీ! యల వేదము చిగుర్చు నిభృతార్థమరం
దాయత ధునీ మృదుల దోలాయిత వీచికల నూగునట కావె ప్రభూ!

అంతలో దుశ్శాసనాపశదుని చీరలాల్చేకీ కర మది యొలుచుచున్న
కరణిన యుండెను కడగి ద్రౌపది కట్టు చీరలు కొండలై తీరరాని
మేటులై యుండె నమ్మినవారి నీరీతి రక్షించు యదువంశరాజమౌళి
అని జనమ్ములు విలాసాశ్చర్య పరిదీప్త లోచనాంచలులు లోలోన నెంచి
రల డస్సిపోయి తా నా మస్సనేనుండు కనులెత్త రాక క్రిమ్మినత్రిపాగ్ని
మ్రగ్గిపోయెను
పాండవ మనుజనాథ వదన బింబంబు లోకయింత
వాడుదేరె
నాడుమొదలయ్యె నా యదునాథమౌళి
మహితనా ప్రదీ మాన సంరక్షణుండు.

లీలాకమల

ప్రభలరామ బ్రహ్మానందంగారు

అతిథివైవచ్చి నాయింటనారగించి
శిశిరమిట్లని పలికె 'నోచిన్నవాడ !
అమృత భాగ్యోపములు నీకునందఁజేతు
వేచి యుండుము మధువేళ హరియు దరుక
'తల్లి! నీప్రసాద'మని హృద్యంతరాళ
వీధు లానందవార్ధుల నెల్లి గురిసి
'కోరికొను పెట్టిదైన నాకుఁగలదాన
నిచ్చినై చెప'నంచు వచించినాను
యత్నమున సేకరించిన యమృతము నువ్వుఁ
గోరికొన ... ...
నాపెకిచ్చితిఁ గొంకకింత
'వాకిటులువిచ్చి నీకయిః బ్రతికి యుంటి
అమృతమూర్తి !నన్నుకించుకయరసిచూడు
ఆలినిశ్చలరాగ ముద్రావలోక
ముల మఱల్చుము ! క్షణమాత్రము !
అరసిచూతు
నా మనోంతరమున నీకు నామనురిమ
నిలుపఁ దాఘన్న దేమొ...

దారిద్ర్యము

కాకాని నరసింహ్వారావుగారు

మ॥ అరరే, యింతటి చంచలాత్మవని నేభావింపలేనైతి శ్రీ
హరిరాణీ, భవదీయ దాసునినను౯ నమ్మించినట్టేటిలో
కరుణావేశములేక ముంపదగునే; గంభీరదారిద్ర్యమే
కరణి౯ దాటగలాడ త్రోవయొకడు౯ గాన్పింపదిప్పట్టున౯

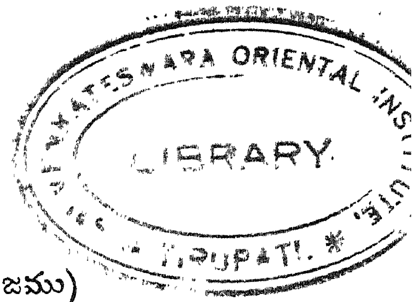
మ॥ తలిదండ్రుల్ నను దెప్పసాగిరిక భ్రాతల్ యిండ్లకు౯ నన్నురా
వలదంచు౯ గొణుగందొడంగిరి, హితుల్ మాట్లాడుటే లేదు నా
యలినీబాలక లెక్కసేయదు నను౯ భాషింపరే బంధులు౯
పలుకుల్ వేయివచింపనేల తలమే వర్ణింప దారిద్ర్యము౯

ఉ॥ పైదలి లెక్కసేయదని వందుర, బీదతనంబు నందవో
నాదు శరీరమందుగల నల్లని రక్తమె నన్నువీడ, దా
రాది, సుహృజ్జనంబులు మదాజ్ఞల గైకొనకుంట వింతయే
పేదరికంబు ధాత్రి మను పీనుగుగాదె తలంప నక్కటా ॥

చ॥ అనిలము చేతనే తెలియనౌ కనకంబు విశుద్ధ మానవుల్
మనుజుని సద్గుణంబు లిలవార్తకు నెక్కదరిద్రుడైన నే
అనఘులు ధర్మరాజ నలరాజులె తొల్లి దరిద్రులైరి నే
ననొక లెక్కయే ? దశరథాత్మజుడున్ మునులేమి స్రుక్కడే ॥

గీ॥ పొట్టకూటికి నేనింత పొగులనేల
పిడికెడన్నము దొరకదే పృథివియందు
నారువోసిన దేవుడే నీరుపోయు
అన్యచింతలు నాకేల హరి, దలంతు

మహాలక్ష్మమ్మ

ఆండ్ర శేషగిరిరావుగారు (సారస్వతసమాజము)

మహాలక్ష్మమ్మ మొల్లవలెకవయిత్రి కాదు. రుద్రమ్మవలె మహారాణికాదు. నాచీవలె మహావిద్వాంసురాలుకాదు. నాగమ్మవలె మంత్రాంగమున చతురకాదు. అయినను ఆమె ఆంధ్రరమణీమణులలో నొకతెగా పరిగణింపవలసియున్నది. కానయితే ఆమె సామాన్య సంసారస్త్రీయే కాని ఆమె త్యాగబుద్ధి, స్వార్థరాహిత్యము, స్వామిభక్తి లక్ష్మమ్మ చరిత్ర ఆంధ్రులకు చిరస్మరణీయముగా నొనర్చి ఆమె యశస్సౌరభము ఆంధ్రదేశోద్యానవనమును పరిప్లుతముకావించునట్లుచేసినవి.

పురుషఘాతియైన రుస్తుంఖానుని క్రూరకర్మమునకు రాగమ్మాదేవి నెనరైనచుట్టాలతోడను కొడళ్లతోడను బలిపోయినప్పుడు వత్సవాయివంశము నిర్వంశము గాకుండ నిలుపుటకు తిమ్మరాజు సుతుడు ఏడుమాసముల కసుగందు మిగిలియుండెను. ఆతని పేరు రాయజగపతి. పాలుత్రాగు పసితనముననే "నాఅన్న" వారినెల్ల పోగొట్టుకొని చెట్టులేనిపక్షివలె దిక్కుమాలియున్న ఈ రాజకుమారుని దగ్గఱతీసి రుస్తుంఖాను రాక్షసునిబారినుండి రక్షించు భారము తలపైనిడికొనినదియొక అబల.

ఆ అబలయే మనప్రస్తుత కథకు నాయకయైన మహాలక్ష్మమ్మ. ఆమెపూర్తి నామము కొంపెల్ల మహాలక్ష్మి సాదెమ్మ. కొంపెల్లవారు పెద్దాపురసంస్థానము చిరకాలము పౌరోహిత్యము నెఱపిన వెలనాటి వైదిక బ్రాహ్మణులు

చిచ్చుఱుకుటకు ముందు రాగమ్మాదేవి యొకసారి మనుమని ఎత్తుకొనిముద్దులాడి ముప్పదికోట్ల దేవతలాతని నరసి రక్షించుచుండ్లుగా దీవించెను. పిమ్మట రాగమ్మ బాలుని లక్ష్మమ్మచేతి కందించి ఇట్లు చెప్పెను.

తల్లీ! ఈపేగునుతీసి మీమెడలో వైచుచున్నాము. యాదవకులమునకు ముసలమువచ్చినట్లు రెండువందల సంవత్సరముల నుండి ఏకాధ్వరముగ పెద్దాపురసంస్థానము పరిపాలించుచుండిన వత్సవాయివంశమునకు కానిదినములువచ్చినవి. ఈ సుప్రసిద్ధక్షత్రియ వంశమింతటితో నిర్వంశముగాకుండ నీవంశాంకురమొకటైన నిలిచియుండవలయునని మాకోరిక కావున ఈబిడ్డనిప్పుడే మీచేతులలో పెట్టుచున్నాము. ఈపాపని నవమాసములుమోసి కనుపారకనుటకేగాని చేతులార పెంచుకొనుటకు మాకోడలికి ఋణములేకపోయినది. ఇక ఈముద్దుబిడ్డకు తల్లి అయినా తోడు అయినా మీరే. మాకోడలు ఈపాపని కడుపునగన్నది. మీరు కళ్ళను కన్నారు. అంతేభేదము. కావున ఈతనిని మీబిడ్డగా భావించుకొని ఎన్నికష్టములైనపడి విజయనగరమునకు తీసికొనిపోయి

మహారాణిపాదములమీదవైచి మీరుకూడ నక్కడనేయుండి రక్షించుచుండవలసినది. విజయనగరాధీశ్వరుడైన పూసపాటి సీతారామచంద్రరాజును మాతిమ్మరాజును తోడిఅల్లుల్లు సీతారామచంద్రరాజు ధర్మపత్ని ఈపసిబాలునకు పినతల్లి. ఈచుట్టరికపు సంగతుల మీరెఱిగినవే. మీకు విజయనగరమున తప్పక ఆశ్రయము దొరుకును కావున తురకల కంటబడకుండ విజయనగరముచేరి ఈశిసుకందుని కాపాడవలసినది. ఇది మాకోరిక ఇహలోకజన్మమున మీకడుపున మీఋణము తీర్చుకొందును.

ఇందులకు లక్ష్మమ్మ త్రికరణశుద్ధిగ ఒప్పుకొనిచ్చినది. 'ప్రభుకార్యము అవశ్యము నెరవేర్తును, నాకంఠమున ఊపిరాడుచుండగా రాయ జగపతికేమియు కీడురానీయను అనులక్ష్మమ్మ విశ్వాసవచనములు విని రాగమ్మయు రాజపత్నులును నిశ్చింతతో అగ్నిప్రవేశమొనర్చిరి.

శిశువునెత్తికొని పారాచౌకీల చెంతకువచ్చుసరికి తురకలు ఎదురై లక్ష్మమ్మను అటకాయించి "అక్కడాగుము. ఇతడు రాజపుత్రుడు. ఎచ్చటకు తీసికొనిపోయెదవు?" అని గద్దించిరి. తోడనే ఆమె "అయ్యో! ఇదియేమిపాపము? నవమాసములు మోసి కనిపెంచిన నాపిల్లవానిని రాజపుత్రుడనెదరేమి?" అని నిర్భయముగ మారుపలికెను. "ఈపిల్లవాడు నీకొడుకేని వీనిఎంగిలితిని మా సందేహము తీర్చుము అని ఒక తురకభటుడు జామపండొకటి లక్ష్మమ్మకిచ్చెను. తక్షణమే లక్ష్మమ్మ ఆపండు బాలునినోట నిడి పిదప తాను తినివేసెను. అంతపై తురకభటులు బాలునితోకూడ నామెను విడిచిపుచ్చిరి.

పరోపకారార్థము ప్రాణత్యాగమొనర్చుటకంటె కులత్యాగమొనర్చుటయే మిక్కిలి కష్టపుపని. ప్రాణత్యాగమొనర్చిన వ్యక్తికి నంతటితో ఇహలోకసంబంధము వీడిపోవును కాని కులత్యాగమొనర్చిన వ్యక్తికి నంతటితో ఇహలోకసంబంధము వీడిపోవును. కాని కులత్యాగమొనర్చిన వ్యక్తిని బ్రతికియున్నంతకాలమును ఇదికులభ్రష్టమైనవ్యక్తి అని అయినవారును కానివారును వేలెత్తి చూపుచుందురు. ఇట్టిదుర్భరజీవితముకంటె మరణమే సుఖాంతముకదా! అందును వర్ణాశ్రమ ధర్మములకుత్తమ సీమయగు హిందూదేశమున మూడుశతాబ్దములకు పూర్వము కులభ్రష్టత్వమునకు ఒప్పుకొనుట సర్వభ్రష్టగుటయే. పరోపకారచింతతోనీపట్టున వర్ణాశ్రమ ధర్మవ్యతిరేకము జరిగినదని అట్టి వ్యక్తిని ప్రశంసించు విశాలహృదయులు కోటికొకరుందురేమో? అయితే అందులకు లక్ష్మమ్మ చింతింపలేదు. గాలిపాటువంటి ఆవేశమునకు దాసోహముచేయు జనుల నిందా ప్రశంసల నామె సరకుచేయలేదు. పాంచభౌతికమును సాపాయమును నైనదేహమునకేగాని నిత్యమైన ఆత్మకుజెందని కులమర్యాదల నామె పరిగణించలేదు. కులమునకేమి! రాజపుత్రుని రక్షించిన చాలును అని ఆమె నిష్కర్ష చేసికొనియెను. స్వామిభక్తి పరార్థచింత లక్ష్మమ్మను ఇందులకు పురికొల్పినది.

తురకలను మోసపుచ్చి కోటదాటి లక్ష్మమ్మ పెద్దాపురములోని తన ఇంటికి బాలుని తీసికొనివచ్చెను. ఆమెభర్త నడచిన వృత్తాంతమువిని మిన్నందెను. ఆ బ్రాహ్మణదంపతులు రాజకుమారునితో విజయనగ

శమునకు పయనమైరి.

రుస్తుంఖానునితో రాజమహేంద్రవరమున తలపడి ఓకితోటపల్లి మన్యములకు పారిపోయిన రామరాజు, సుబ్బన్న, రావు వెంకటకృష్ణారావు కొండవాళ్ళ సాయమున పితూరీకి ప్రయత్నపడుచుండిరి. కాని ఇంతలో మరణము తోసికొనివచ్చుటచే మన్యజ్వరములు తగిలి వారు మరణించిరి. అంతట రావు వెంకటకృష్ణరావు సన్నిహిత జ్ఞాతియైన రావు బుచ్చన్న పితూరీనాయకుడై దేశముపైకి వచ్చెను. రుస్తుంఖానుడు రావు బుచ్చన్నను పిఠాపురము కడదాకి ఆతని తల తీయించెను. పిమ్మట ఖానుడు కళింగదేశముపై ఎత్తిపోవ తలపుగొనెను.

ఇంతలో పెద్దాపురమున తన భటులు యదార్థ మెఱుంగలేక రాజకుమారుని నిరపాయముగ వదలిపెట్టిన సంగతి ఆతనికి తెలియవచ్చినది. అందుల కాతడు మండిపడి బాలుని తిరిగి పట్టుకొనుటకు విశ్వప్రయత్నము లొనర్చెను. బ్రాహ్మణదంపతులు బాలునితోచే బోలుకడ దొరికిపోయిరి. అతడు తమ బిడ్డయేకాని రాజపుత్రుడు కాడని సోదెమ్మ ఎంత గోలపెట్టినను ఖానుడు వినిపించుకొనలేదు. పరీక్షించిచూచెదనని రుస్తుంఖానుడు కత్తులను పుస్తకములను బాలుని యెదుట నుంచెను. అసలింటి రాచబిడ్డ కావున ఆవమునూనసముల కనుగొంచు కత్తిమీద చేయివేసెను. అదికని క్రోధుడగు ఖానుడు సాభిప్రాయముగ తలపంకించి ఇది పులిపిల్లగాని మేకపిల్లకాదు అనుచు రాయజగపతిని ఖైదుచేసెను. లక్ష్మమ్మకూడ కారాగారముననుండి చిన్నవానిని పెంచుటకు కడుపు కాళ్ళు కట్టుకొని బ్రతిమాలినమీదట ఖానుడొప్పుకొనెను.

కారాగారమున రాయజగపతి జీవనస్థితి ఒరుగాలిలో దీపమువలెనున్నది. నిత్యము తానుముఖము కడుగుకొనువేళ శిశువును తీసికొనివచ్చి ఎదుట బెట్టుచుండవలయునని ఖానుని సుగ్రీవాజ్ఞ. ఆరాచబిడ్డపీర శైశవమునకు ఖానుడు కళ్ళగాకారము చల్లుకొనుచుండెను. ఆరాక్షసుడా బాలుని కెప్పటికెట్టి ఘాతతలపెట్టునో? సోదెమ్మ ఆత్మసుఖమును మరచి శిశుసంరక్షణార్థము తపస్సుధారపోయుచుండెను. రాయజగపతి బాలారిష్టముల తప్పించుకొని పెద్దవాడై నూటిమీద నూరేళ్ళు బ్రతికి పెద్దాపురసంస్థాన పాలకుడై యలరిల్లవలయునని లక్ష్మమ్మ వేయిదేవుళ్ళకు మ్రొక్కని ఘడియలేదు. వీలు చిక్కినపుడెల్ల ఆమె ఖానుని భార్య కడకుపోయి తన కళ్ళనీళ్ళతో నామెకాళ్లు కడిగి తనకు పుత్రభిక్షపెట్టుమని పరిపరివిధముల ప్రార్థించుచుండెను. ఆడపేగుకావున ఖానుని ఇల్లాలు సహకారమూని పెనిమిటి శిశుహత్య చేయకుండ కథనడపుకొని వచ్చినది. సోదెమ్మ భర్తద్వారా ఎప్పటివర్తమానము మప్పూజు విజయనగరమున కందజేసెడిది.

విజయనగరమునుండి సాహాయ్యము అనుకొన్నంత త్వరలో రాలేదు. అక్కడ కూడ విషమపరిస్థితు లేర్పడుటచేత సీతారామచంద్రరాజు పితృవ్యపుత్రుడైన విజయరామరాజుతో సంస్థానము పంచికొని వేఱుగా రాజ్యపాలనము చేయుచుండెను. విశేషప్రజ్ఞావివేకి, అగుటచే సీతారామచంద్రరాజు ప్రతిభయెను మిగిలినది. అందులకు విజయరామరాజు ఈసు బూని విమ

ప్రయోగముచేయించి సీతారామచంద్రరాజును తుదముట్టించెను. అందుపై రామచంద్రరాజు సహధర్మచారిణి భర్తతో సహగమనము చేసెను. ఇట్లు రాయజగపతి తన తల్లియు, పినతల్లి భర్తయు మరణించుటతో విజయనగరమునుండి రావలసిన సాహాయ్యమునకు నీళ్ళువదలుకొని లక్ష్మమ్మ నిస్సహాయమై నిలబడెను. ఇక వారికి దిక్కెవ్వరు.

ఆత్మప్రభ హెచ్చుటకై అన్నను చంపినను విజయరామరాజు అన్నపుత్రుడైన ఆనందగజపతి యెడలను, వత్సవాయి రాయజగపతియెడలను ప్రేమకలిగియుండెను వాడు. విజయరామరాజు ధర్మపత్ని చంద్రయ్యమ్మాదేవికూడ నీపసిపిల్లలయెడ ఎనలేని ప్రేమ కలిగి యుండెడిది. అట్లగుట రాయజగపతిని చెఱవిడిపించి విజయనగరమునకు గొనిపోవ రామరాజు సకల ప్రయత్నములు కావించుచుండెను. ఈప్రయత్నములలో కొన్ని సంవత్సరములు సాగిపోయినవి. ఇన్ని సంవత్సరములును లక్ష్మమ్మ తన ఆశలన్నియు విజయరామరాజుచేయు సాహాయ్యముపై చూటొగ్గి రోజు లీడ్చుకొనుచు వచ్చినది.

నమ్మించి ద్రోహముచేసిన తనతండ్రిని నూరుద్దీను హుస్సేను డేరాకొయ్యలతో పొడిచి చంపి తాను పరిపాలనము ప్రారంభించెను. నూరుద్దీను రాయజగపతిని చెఱ విడిపించునని జనులు సంతోషించిరి. కాని అతడును తండ్రికి తగినకొడుకై రాజ్యలోభమున జగపతిరాజు కారాబంధనముల మఱింత బిగలాగెను.

నూరుద్దీనుఖానుడు బాలుని వదలిపెట్టునను ఆశ అడుగంటుటయేగాక, దినదినము ఎనరేగుచున్న ఖానుని రాజ్యకాంక్ష రాయజగపతిని మట్టుపెట్ట పురికొల్పునేమోయను భీతి ప్రేమ భారాలసమైన సోదెమ్మ నవనీత హృదయమును ఆరని అగ్నిహోత్రమువలె ఉడికి పోవుచుండెను. ఈవిషయము సోదెమ్మ పెనిమిటి ఎప్పటికప్పుడే విజయనగరమునకు జేరవేయుచుండెను. విజయరామరాజునకేమి చేయుటకును పాలుపోవుటలేదు. త్వరపడి దండెత్తి పోయినచో ఖానుడు కోపించి బాలుని చంపునేమో, శిశువును గొనితెచ్చుటకు దండోపాయము తప్ప ఉపాయాంతరము పొడగట్టుటలేదు. బాలుడున్నగదికిని కోట సింహద్వారమునకును నడుమ నేడు పహారాలు కలవు. లక్ష్మమ్మకు తప్ప లాతివారికి రాజపుత్రుని దర్శనమే దుర్లభమైయున్నది. చెఱసాల చెంత పెఱ్ఱియలవంటి పచ్చితురకలు విచ్చుకత్తులతో మష్టిఘుడియలు పహారానిచ్చుచుందురు. అట్టిచో ఈపులినోటి కండను విడిపించుకొను టెట్లు?

ఇంతలో నూరుద్దీనుఖానుడు కళింగదేశమును లోగొనుటకు పెద్దాపురమునుండి విజయయాత్ర వెడలెను. ఇట్టిసమయముకై ఎదురు తెన్నులు చూచుచుండిన విజయరామరాజు తన సిబ్బందిని వెంటబెట్టుకొని రెండవ కంటివానికి తెలియకుండా పెద్దాపురము వచ్చిచేరెను. అప్పుడు మహాలక్ష్మి సోదెమ్మ కనకముతో కావలివాండ్ర కళ్ళుగప్పి బాలుని చెఱనుండి తీసికొనివచ్చి విజయరామరాజు చేతులబెట్టెను. వారలతో రామరాజు విజయనగరమునకు తరలెను. రాయ జగపతి కారాగారా విర్నిర్గమనవార్త జలతైలబిందువై అంతటను ప్రాకెను. ఖానుడదివిని మండిపడి విజయరామరాజును వెదుదగిలెను. లడాయికి పూనుకొని వచ్చె

చున్న ఖానుని రామరాజు జేబో౹లుకడ నెదిరించెను

అప్పుడు దారుణయుద్ధము జరిగినది. విజయనగరపు వారి సేనలలో అనకాపల్లి బోయలనబడు పౌజు రెండువేలమంది యుండిరి. వారందఱును పిరికికండలేని పోటుమగలు. వారు పరాక్రమించి నూరు ద్దీను ఎక్కియున్న ఏనుగును చుట్టుముట్టి అంబారితాళ్లను తెగగోసి ఖానునిపట్టుకొని ఆతని తలను సొరకాయ ముచ్చికవలె తఱిగి వేసిరి. తమ ప్రభుని కలని పాటుతిలకించి తురుష్క సైనికులు ఈగలవలె నెగిరిపోయిరి. విజయలక్ష్మినొంది విజయరామరాజు బాలుని సురక్షితముగా విజయనగరమునకు తీసికొనిపోయెను. కొంపెల్లమహాలక్ష్మి సో దెమ్మ చేతి చలవ వలన రాయజగపతి పెరిగి పెద్దవాడై తరతరములనుండి తన పెద్దలు పాలించిన పెద్దాపుర సంస్థానమునకు పాలకుడయ్యెను

లక్ష్మమ్మ ఉన్నతచరిత. ఆమెస్వామి భక్తి ఎనలేనిది. అడుగడుగునకు ఆపదలు హిమాలయ పర్వతమువలె విఱిగి మీదపడుచుండినను బెంబేలుపడక ఆమె రాజపుత్రుని కాపాడినది. తానుఅబల, పూనినది కొండంతకార్యము, ఏడుమాసముల కసుగందుసంరక్షణము, గొప్పకసాయివాడైన పఠాన్ఖానునితో విద్వేషము. మార్గమధ్యమున ఖైదు బాలునికి దినదినగండము, విజయనగరమునుండి రావలసిన సాహాయ్యమునకు ఎప్పటికప్పుడే విఘ్నబాటు, సాటిలేని స్వామిభక్తి, ఈడులేని పరోపకారచింత ఆమెనుప్రేరేచి ఈ ఇక్కట్ల నతిక్రమింపజేసినవి. తుదకామె కృతకృత్యురాలై పెద్దాపుర సంస్థానమునకు ప్రభుభిక్ష పెట్టినది

రాయజగపతివలెనే చిత్తూరురాణా ఉదయసింగు కూడ చిన్నతనమున తల్లిదండ్రుల పోగొట్టుకొనెను. విపరీతవశాత్తు లక్ష్మమ్మ రాయజగపతికి సంరక్షకురాలైనట్లే పున్నాఅను దాసి ఉదయసింగునకు పెంపుడు తల్లియయ్యెను. రాయజగపతి సంరక్షణార్థము లక్ష్మమ్మ స్వశరీరసుఖత్యాగి మనకుల త్యాగము నొనర్చి కడగండ్ల నతిక్రమించినది. ఉదయసింగు క్షేమమునకు పున్నకడుపారకన్న తనతనయుచే బలిపెట్టినది. రాయజగపతి ఉదయసింగు లిరువురును దిక్కులేని అనాథలయ్యు పసితనమున ఇట్టిస్వామిభక్తి కలిగిన స్త్రీరత్నముల ప్రాపునొందిరి. కాపున పెద్దలై ప్రభుత్వ నెఱపిరి. పున్న లక్ష్మమ్మనుంటి పూతచరితలు స్వార్థపరత్వముగల ఈ మానవలోకమునకు గోవింద ద్వాదశులవలె మిక్కిలి అరుదుగ లభ్యమగుచుందురు.

స్వార్థరహితమైన లక్ష్మమ్మ రాజసేవానిరతికిమెచ్చి విజయనగరాధీశులు ఆమెపేరిట లక్ష్మీపురమను అగ్రహారమును కట్టించి ఇచ్చిరి.

....

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు—విజయనగరము

పండిత పెనుమచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు.

శా॥ ఓయీ యాంధ్రకవీంద్ర! నిద్రవిడి యత్యుత్సాహివై పద్యముల్
వ్రాయంబూనక యేటికీగతి నిట్టి వ్యాలోలతం జెందగా?
గేయుండౌ నలకృష్ణ భూపకృతముల్ కేళీగృహారామముల్
మాయం జొచ్చినటన్న దుఃఖమునఁగా మజ్ఝారె భ్రాంతాత్మకా.

గీ॥ ఈవు నేనును గవులమై యెసగియుంట ననఘ శ్రీకృష్ణరాయల ఘనతఁగూర్చి
విస్మితింబొంది యాహంపి విజయనగరమందు నొక కొన్ని దివసంబు లుందమన్న

కం॥ ఏమనెదు? కృష్ణరాయల సామ్రాజ్య గరిమముఁగూర్చి చాలఁగ వింతల్
నే మును వింటినివానిని స్వామీ! నీవ్ మును చనికను పలుపుమటందే॥

గీ॥ బాగు శాబాసు గారవమ్మ బాంధవుండ! చూడఁగలనిదె యాయాయి చోద్యములను
బైని మనమిర్వురము గూడి బాష్పవారి తర్పణ మిడుద మాంధ్రభోజార్పణముగ॥

ఉ॥ కంటివె తుంగభద్రనదె గాడలిపోదరు బాసిఁయొంటిమై
నంటినటన్న భావమున నూర్మికరంబులుసాఁచి వానిపై
డంటి కవుంగిలించి తని వారమి నెట్టుల శుష్కజీవనం
బుంటకుఁ దిప్పలుఁబడుచు నున్నదొ చుట్టనుజుట్టి సత్కవీ!

సీ॥ చక్రరవిలుకాని నిక్కంపుచొక్కంబు కిక్కయగానాక్వటి బుక్కరాజు
సాకల్యమగు కీర్తి నాకాపగను గేరి ప్రకటస్థితి మీటు నొకువారు
కాలాహి విభశత్రు జాలంబుఁ దునుమాడి లీలచేఁ దనరునందేలవారు
ధాటీ నిరాఘాట ఘోటీహత విరోధి కోటులై వెల్గు వెల్గోటివారు

గీ॥ మానసీమ యోధులు కురాసానివారు బాదహారవారు మున్నగు పుడమిఱేండ్లు
గొలువరాయలు కట్టంబు గొనినయట్టి సత్సభాస్థలి యదిగో నా చాయఁగనుము

చ॥ హరిహరి యెంతపాపమిది యంగుళమంగుళమన్ని తావులున్
విఱుగఁగఁ గొట్టఁగాబడియు విస్మయముం గనుఁగాల్చుచుండెదా
వరయఁగ రాయలీ భవనమర్మిలిఁగట్టిన యప్పుడెంతగా
నిరవు రహించెనో కనఁగనెట్టులనుండెనో చూడుమిత్రమా

సీ॥ ఇదిస్వీయఘనతర శృంగాళిజితమేరు కుధరంబుఘన హేమ కూటశిఖరి
యదివిరోచనవాజి హారితప్రభాభాసి మరకతశిఖరము మాల్యవంత
మిద్యుదితూతుంగ బృంహితప్రతిరవ ప్రవకంధర మతంగపర్వతంబు
అల్లది సూర్యసుతావాస మంచిత భూమిజయుత ఋష్యమూకశైల

గీ॥ మించుచెలికాఁడ కిష్కింధయిదియ చూడుమ్ము ఇమ్మహాపుణ్యభూమిని యెసఁగువీటి
రహినిఁగట్టినతఁడు విద్యారణ్యమౌని యయ్యతఁడు మెట్టిగతివట్టినయ్య నేడు

కం విద్యారణ్య మునీంద్రులు హృద్యమతిఁ దీనిఁగట్ట నెల్లరుదానన్
విద్యానగరమటందురు హృద్యంబగు దీనిగాథయుంచుక వినుమా

గీ॥ పురమునొక్కఁడు నిర్మింపఁబూనిస్వామి తగినతలమును వెదకుచుఁదరలువేళ
దఱుముచుండెను గుందేలు దానుగుక్కదాన వీరులక్షేత్రమై దనరెనద్ది

గీ॥ అట్టిక్షేత్రంబె యీకీర్తియగుటకేమి హేతువంచును దలపోసి యేర్పఁబోకు
మఱువఁదేఁడులు దీనికి నాయువంచు స్వామియానాఁడె వచియించె బాంధవుండ

కం॥ అర్వాగుల భాగ్యవశమున విధ్వంసము చేయకుండవిడిచిరి యవనుల్
మధ్వాచార్యుల ప్రతిమంబర్వగనుదగాంచుమోయి యంజలియిడుచున్

చం॥ కటకటగాంచుమా దెసను గాదిలి నిచ్చలిశత్రురాజితాఁ
బటుతరధాటిమైనిటకు వచ్చినయప్పుడు దూరదూరముం
జెటువలెనుండెనో యరపియేయఁగఁ గట్టినబుజ్జులెట్లుగా
నిటుకలు రాలఁ బాడుపడియేవము దుఃఖముఁగొల్పుచున్నవో

గీ॥ కృష్ణరాయలు రాజ్యంబు నేలునపుడు, తాఁబవారొక్కట్లు రాష్ట్రముల్ తోరము
లగు, మణివిభూషలు నాలుగుదవరఁగోట, లదరి వెలిఁగిన భండారమదిగోఁ గనుము

చ॥ వరసఖి రమ్ము రమ్మిటుల వారణభక్తిని కృష్ణభూవరుం
దురుతర వైభవం బెసగనుంచిన విట్ఠలనాథుకోవెలన్
గలిగిన యట్టికంబముల గానము విందము గొట్టువానిపై
సరిగమయంచుఁ బాడెడిని సారెకుఁ గోకిల కాకలీధ్వనిన్

సీ॥ తుంగభద్రాభంగ తుంగతరంగముల్ రాలోసికిని జలనాళికలును
గవిగాయకామాత్యకాంతా జనావళి వసియింప హేళిమై భవనములును
బ్రతివీర భటప్రాణవాతూల నాగముల్ కళలీను నాయుధాగారములును
భారతామ్నాయాదిబహుపురాణార్థముల్ ప్రకటించు బహువర్ణ బహుళచిత్ర
గీ॥ ములును, మొగసాల సాహిణము నెకరాలు నాంధ్రభోజుఁడు ధనమెంత వ్యయముచేసి
కట్టెనోగను సత్కవీకనుల కఱవుదీఱ గాఁబు బాష్పములింక దిగ్గమింగి

సీ॥ జొన్నయుఁ బొగయాకు నున్నయీక్షేత్రంబు *సూలీబజారోయి సుకవి గనుము
కాలుసేతులు విఱుగఁబడి యున్నయదియె యుగ్రనృసింహుని విగ్రహంబు
తొండంబు సాఁజాలు ఖండమై యున్నది శ్రీ శశివికల్ విఘ్నేశు వారు ప్రతిమ
సప్తస్థలంబుల స్థాపింపఁబడియున్న వాఁకిలే సప్తప్రాకారములయ

గీ॥ కృష్ణరాడ్ధర్మనాగర నృపకదంబ వాహములు నీరుద్రావెడు పానపాత్ర
మిద్దె యవెతులాస్తంభము లెట్టుల సొబగఁజినవో చూడు రాయల యశముఁజాటి

సీ॥ పరిసరాంచిత మహాపర్వత శ్రేణికా యాతవాత కిశోరజాతములును
సముపలాల నజాతసంతోష కూజిత పంజరస్థ భరతపక్షికులము
నిబిడీకృతాశాంత నీరంధ్రవాస సంవాసిత మల్లికావల్లికలును
సంచారిజన పటుచరణ ధ్వనిభీతి రంగదపాంగ కురంగగణము

గీ॥ మందిర ప్రాంగణంబున సందడింపఁదలఁపు లిగురొత్త మేనెల్లఁ బులకలెత్తఁ
దిరుమలయు నన్నపూర్ణయున్ దేవులెలమిఁ గొలువ శ్రీకృష్ణరాయలు నిలుచునట్టి
యంతిపురమదె కవిరాజ యటుఁ గనుము.

గీ॥ ఊటసీలు మోలు నాయనా యూజడిలును ఉదయ మాదిగ నింగానిఁదాకు
మొగసాల కంటికిసమంటికొక ధాఁ గాఁగనేడ్వ నేమిఫలమగుఁ బోవ్రదమింక సఖుడ

*సూలీబజారు భోగము వారి వీధి॥ శ్రీ శశివికల విఘ్నేశుఁడు అవగింజలంత కనులుగల గణపతి.

గీ॥ కలికి తురకలు సూపిన మొలకఁ దనము గుఱిచి తలపోసి మదిలోన వెఱచియుండి కంటెఁ
కేలుదోయిని నొసటను గీలుకొలిపి కృష్ణరాయలఁ బ్రార్థించి తృప్తిఁగనుము.

సీ॥ జగనొబ్బ గండాంక చారుచరిత్రాయ బహుకావ్యకర్త్రే తుభ్యంనమోస్తు
మూరురాయర గండ వీరాహితారాతి భంగ కృతాయ తుభ్యంనమోస్తు
ఆంధ్రకవీంద్ర మహాభాగ ధేయాయ భామాత్మజాయ తుభ్యంనమోస్తు
పారసీక తురుష్క ధారుణీ భృద్దావ పావకాయ సదాతుభ్యంనమోస్తు

గీ॥ తిరుమలాంబాన్న పూర్ణాసతీవరాయ క్షత్త్రివంశ సుధాంభోధిజలజజాత
శాత్రవాయ కృష్ణనృపాయ జననుతాయ భారతీ బాంధవాయ తుభ్యంనమోస్తు

కాలజీమూతము

———o———

చిరువోలు కోటేశ్వరరావుగారు

కటికచీకటి రాత్రియీ కాలమేఘ
మీటుల గగనంబు గప్పుట కేమిహేతు
వకట గర్జించుచుండె నాపైవిసరునో
భీకరంబగు నశనియర్ఘ భీతివొడమ

ప్రేమసుమహర్షబీజముల్ పృథివిబుట్టి
పెంపునొందించు సలిలముల్ బిట్టుకురియ
కేలగర్జింతు మేఘమా? విలయకాల
పూరుషుని యాజ్ఞయయ్యెనేమో వచింపు

కనులు మిరుమిట్లు గొలిపెడు కాంతిబుట్ట
నవ్వుచున్నావె ననుజూచి? నవ్వినంత
మాత్రమున నాకు హర్షంబు మదిగలుగునె?
శుష్కహాసంబునందునఁ సొంపుగలదె?

ఐననీ శుష్కహాసత నైనదేమి?
బాడబానలముండె గర్భమున నీకు
గుప్తముగ దాని ధరియించి కులికెదంత
మోసపడి నిన్ను మెచ్చగా మూఢమతినె?

సంతసంబేల నాశంబు సలుపవచ్చి
ఎఱుగవో నాశనము సృష్టిహేతువనుట
రూపఱుపు మీజరా వృతరోత దేహ
మవల లలిత దేహిని నేనె యవతరింతు

తొలుతనినుఁగాంచి భీతిచే తొట్రుపడితి.
మెచ్చి నిను జేరనంటిని మృత్యుభీతి.
తెలివి గలిగెను భీతియు దొలగపోయె
నీవలెనె నేను నవ్వుచు నిలిచియుందు.

పిచ్చుకకట్టలు—డాక్టరుడిగ్రీలు

సిరుగూరి జయరావు గారు బి. యస్ సి.

ప్రోటాన్ అమ్మాయిని గుఱించి జఱిగిన విచిత్రసభ ముగియుటతోడనే యింటికి వచ్చి యారాత్రికేదో పుస్తకములను పత్రికలను జదివితిని. ఆంధ్రపత్రికలోఁ దమ మీఁదఁ దెచ్చిన యాక్షేపణను ఖండించుచు నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ సెనేటుసభలో నాంధ్రభాషలో వ్యవహరించుటను గుఱించి జయంతి రామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిన శీర్షికఁ జదివితిని. అప్పుడీ విషయములను గుఱించి కొంత యాలోచించితిని; ఎంత యాలోచించినను మన విశ్వవిద్యాలయములోఁ దప్పకుండ మాతృభాషలోనే విద్య గఱపింపఁబడవలెనని నిశ్చయించితిని. విషయములోఁ జాల మాఱులు రామన్నపంతులు నాతో గంభీరముగాఁ బలికినాఁడు; స్వభాషలలో విద్య గఱుపఁబడకుండుటకంటె నీచమైన విద్యావిధానము ప్రపంచములో లేదన్నాఁడు; ఇందులకై ప్రాచ్యపాశ్చాత్య విమర్శకులను బెక్కండ్రను బేర్కొన్నాఁడు.

పండుకొనఁబోవునప్పుడు రామన్నపంతులిచ్చిన గ్రామఫోను ఉపన్యాసము జ్ఞాపకమునకు వచ్చి మిక్కిలి నవ్వుపుట్టించెను. నిజమైన యాధునిక విద్యావిధానమునకు గ్రామఫోను, సినిమాయంత్రము, తప్పకుండ కావలెనని యతఁడొకమాఱు చెప్పెను; గాని యిట్లు హఠాత్తుగాఁ దెలుఁగుపట్టణములలో సభచేసి, యందులో నిట్టివింత యుపన్యాసమునిచ్చునని యెఱుఁగలేదు. ఇంకొక విషయమేమనఁగా నీపద్యము నెవరు వ్రాసిరి? తానే వ్రాసియుండనోపును, అతనికి శాస్త్రపాండిత్యముతోఁ బాటు కవితాధోరణియుఁ గలదు. అసలు మా కిద్దఱకుఁ జిన్నతనమునుండియు స్నేహము కుదురుటకు మొట్టమొదటి కారణమిదియే. మా చిన్నతనపుఁ జర్యలను గుఱించి యింకొకమాటు వ్రాసెదను; ఇప్పుడవి యన్నియు వ్రాయుటకు వేళ లేదు. రామన్నపంతులు క్రియావిజృంభణలోనికి దిగుకాలము నేఁటికి వచ్చినది కనుక, ఈనడుమ నిత్యము రీములకొలది కాగితములను వ్రాఁతతో నింపివేయుచున్నాఁడు కనుక ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ స్థాపనతోఁ బాటు మన యాంధ్రోద్యమ వల్లికలు పైకెగయుచున్న నేఁటి నాటికి నితని సహాయ్యము మిక్కిలి యావశ్యకమై యున్నది. కనుక, ఇతని ప్రస్తుత వైఖరులను నిరూపించుటయే ప్రథమ కర్తవ్యమని యుద్దేశించి యీ చరిత్రను— ఈ నవలను— ఈ పురాణమును— ఈ ప్రబంధమును— ఈ శాస్త్రమును — ప్రస్తుత తారీఖుతోడనే ప్రారంభించితిని, అనఁగా నప్పుడప్పుడు, అవసరమునుబట్టి, మా చిన్న

తసపు, జాతరకూడ వ్రాయుచుందును లెండు; కాని సాధ్యమైనంతవరకు ప్రకృతమునే లక్ష్యము నందుంచుకొనెదను.

గ్రామఫోను ప్లేటునకై ఫోర్టాన్ అమ్మాయి పద్యమును తాను వ్రాసినను, దాని నెవరు పాడిరి. రామన్నపంతులునకు శాస్త్రీయమైన సంగీత ధోరణిలేదు, మఱి, ఈ పాటను ప్లేటుపై కేయాలో నెక్కించెను? ఇట్టిప్లేటుల నెన్నింటిఁ దయారుజేసి నాతోఁ జెప్పకుండ దాచెను?

రాత్రియంతయు వింతవింత కలలువచ్చెను. ఒక చిన్న దొరసానివచ్చి నాట్యమాడుచున్నదట; కులకల నవ్వుచున్నదఁట; ముద్దులొలుకు నెమ్మొగమఁట; కంటికి కాటుక తీర్చినదట; మోకాలు దాఁక నించుమించుగ గౌనుకలదఁట; ఆగౌనునిండ జిగిజిగనాఁట నుదుటిపై గుంకుమబొట్టు కొంతసేపు కనుపించినది; తలవెంట్రుక లెఱ్ఱగా రక్తాశోకము వలెనున్నవి; దానినిండఁ జేమంతిపువ్వులు; నానికి మల్లెపూవులవాసన; ఆమె వయసుపదునారేండ్లు కాఁబోలు; పచ్చని శరీరచ్ఛాయ! నాట్యమాడుచున్నంతసేపు తిన్నని సన్నని మేను బాణాకారమై మిలుమిల్లు కొలిపెను. "నను సానఁబట్టిన యనంగుని మోహనబాణమోయనన్",, జకచకలాడెను. ఆమె యాడిన నాట్యము పాశ్చాత్యశాస్త్రములోనిది. ఆమె పాడిన గీతము తెలుగుజావళీ!

ఇంతలో నామె చుట్టును నొందఱు లేఁబ్రాయపుఁ జిన్నికన్నెలుచేఱిరి; చేతులలో బాకులనుబూని యామెను రక్షించుచున్నట్లుండిరి. వారందఱు నామెచుట్టును నాట్యమాడిరి. ఇంతలో నొక బాణమెచ్చటనుండియో వచ్చెను; ఒక చిన్నిబాలిక కూలఁబడెను. దీనితోఁ దతిమ్మావారి కొకవిధమైనయావేగము, ఉత్తేజము, విద్యుదున్మేషము, కలిగెను. అచ్చటకొక పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి నిలఁబడెను. "అయ్యో" యని గట్టిగాఁ బోర్టాన్ అమ్మాయి యెలుగెత్తెను; తటాలున నులికిపడి లేచితిని. ఏమియు లేదు! గది చీకటిగా నుండెను; ఒకపిల్లికూన మాత్రము "మ్యాంవ్" యనుచు బల్లమీఁదనుండి యుఱికి, తెరదీయున్న కిటికీనుండి దుమికి, పాఱిపోయెను. ఇదంతయుఁ బోర్టాన్ అమ్మాయి యుపన్యాసము వినుటవలనఁ గలిగిన చేతఃకల్లోలమని గ్రహించితిని; రామన్న పంతులును దలఁచుకొంటిని. తిరిగి నిద్రించితిని గాని రేయెల్ల నిట్టులే వింతవింత కలలు వచ్చెను; కట్టకడకుఁ దెల్లవాఱిన చాలసేపటికి మేల్కాంచితిని.

ఆనాఁడు సాయంత్రము బయలుదేరి రామన్నపంతులింటికి వెళ్ళితిని. రామన్నపంతులుతో నాకుఁ జాలకాలమునుండి పరిచయము కలదు; స్నేహము కుదిరి చాలసంవత్సరములైనది. ఇతనివిషయమై చాలసంగతులు నాకుఁ దెలిసినప్పటికి నింకను గ్రొత్తగ్రొత్త సంగతులు బయల్వెల్లుచునేయున్నవి. ఇతని వ్రాతలు చాలవిస్తారముగనున్నవి కాని, దేనిని గుఱించి వ్రాయుచున్నాఁడో నాకు బాగుగాఁ దెలియదు.

అతనిగది కిటికీ తెఱచియుండెనేగాని యతఁడు మాత్రమచ్చటఁ గనుపింపలేదు. గదివద్దకు నేను చేఱుసరికిఁ దలుపుకొంచెమోరగాఁ దెఱచియుండుటఁజూచి, లోనికిఁ బ్రవేశించి, కుర్చీపైఁ గూర్చొంటిని. రామన్నపంతులు లోపలనున్నాఁడనుకొని యచ్చటనే వేచియుంటిని.

అట్లు కూర్చొని యిటునటు చూచుచుండగా మంచముపైని యొక కాకితము తత్‌క్షణమే నన్నాకర్షించెను. దానినిఁ దీసితిని; అది మిక్కిలి నలిగిపోయియుండెను. దానిని సరిగా విప్పిచూడగాఁ "ప్రియమిత్రమా" యని ప్రారంభింపఁబడిన లేఖవలెనుండెను. పరులలేఖలు చూచుట దోషమని దానిని మఱల మంచముపైనుంచి వేసితిని; కాని మఱలమఱల నాలేఖ నన్నాకర్షింపఁజొచ్చెను. నాయాతురత నణచుకోలేకపోయితిని. ఎట్టకేలకు దానినిఁదీసి చదువవలెననియే బుద్ధి పుట్టినది. రామన్నపంతులు వ్రాయులేఖలలో రహస్యమేమియు నుండదు; అవి యన్నియుఁ బ్రచురణార్హములేయని నేనెఱుఁగుదును. కనుక నీసమాధానముతో మనస్సుఁ దృప్తి పఱచుకొని లేఖను జదివితిని.

"ప్రియమిత్రమా,

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమును గుఱించి నీవింతయుత్సాహవంతుఁడవై యుండుటచే నాకుమిక్కిలి సంతోషము కలుగుచున్నది. రసాయనికశాస్త్రము నాంధ్రములో వ్రాయుమంటివి కాని నాకిప్పుడు తీఱిక లేదు. భౌతికశాస్త్రములో క్వాంటం జంత్రికలలో (Quantum Mechanics) నొకవిషయమును బరిశోధించుచున్నాను. ఈసంగతి నేనెవరికిని జెప్పుటలేదు కనుక నూఱకయే కూర్చొంటినను కొని నీవట్లువ్రాసితివి. నాపరిశోధనవిషయము పూర్తిగ విజయమునొంది, మాక్సుప్లాంకు Max Planc నంగీకరింపఁబడుదాఁక నెవ్వరితోను జెప్పఁదలఁచుకొనలేదు. నీకోరికను నిరాకరించితినని యసుమానము పడెదవేమో యను శంక చేతనీకు మాత్రము తెలియఁజేయుచున్నాను.

ఈక్వాంటం విషయమును నేనెత్తుకొనుట యాశ్చర్యముగనే తటస్థించినది; నను మొట్టమొదట, మూఁడు సంవత్సరములక్రిందట, ఎత్తుకొన్న విషయము:— "వర్ణము— దానికి రాసాయనిక్-అంగరీతికినిగల సంబంధము" — Colour in Relation to Chemical Constitution. ఈవిషయము నెన్నివిధములఁ బరిశోధించినను ఫలితము తేలకుండెను. తర్వాత క్వాంటం జంత్రికలను బరిష్కరించుచు నీవిషయమునే శోధించితిని; అప్పుడు కొంతజయము చేకుఱునట్లు చిన్నెలు తోఁచినవి కొంతమట్టునకు "వర్ణము" యొక్క కారణములకుఁ దగినసిద్ధాంతమును (Theory) గనిపెట్టితిని. కాని భాసభరత్వము (Phosphorescence) చలనకాంతి (Fluorescence) మొదలైన సంగతులతో నాసిద్ధాంతము మేళవింపలేదు. ఇంతలో నకస్మాత్తుగాఁ గలకత్తాకు వెళ్ళుట తటస్థింపగా నచట భౌతికశాస్త్రపండితరామనుగారితోఁ గొన్ని విషయములు చర్చించితిని- వారు కొన్ని క్రొత్తమాసపత్రికలను (జర్మనీభాష లోనివి) నాకుఁజూపి యందులో ఐన్‌స్టైనుకూడ నీసంగతులనే పరిష్కరించెననియు, క్వాంటం జంత్రికలను ఆధారముగఁ జేసికొనెననియుఁ జెప్పిరి. నాకుఐన్‌స్టైను విషయమునఁగల యత్యంతభక్తి నీకుఁదెలిసియే యున్నది; వెంటనే యావ్యాసముల నన్నింటి నామూలాముగఁ జదివితిని. అప్పుడు నాకొక యూహ తట్టినది. కేవలము క్వాంటం జంత్రికలతోనే పరిశోధించిన ఐన్‌స్టైను పద్ధతికి రెలటివిటీథియరీ (తారతమ్యసిద్ధాంతము)కూడ నంటించి.

నచో నాకుఁగావలసిన ఫలితము చేకురునని యూహించితిని.

తారతమ్యసిద్ధాంతములోని రీతులతో బనిచేయుట సులభమైనదికాదు. కడచిన రెండుసంవత్సరములనుండి యీవిషయమును శోధించుటలోనే కాలముగడపుచున్నాను. ఇప్పటికిఁ గొన్ని ఫలితములు చేకురినట్లేయనుకొనవచ్చును.

నేను కవిత్వమును మానలేదు. పూనుటకును, మానుటకును, అలవియగునది యెన్నటికిని కవిత్వము కానేరదు. నాశాస్త్ర పరిశోధనముగూడ కవిత్వమనియే నాసిద్ధాంతము. ప్రపంచమును దెలిసికొని, యందులోని వింతలచేత నాకర్షింపఁబడి నూతనసత్యములనన్వేషించు నాతురతికల పరిశోధకుఁడే నిజమైనకవి. ఈసత్యములను సూత్రములరూపముగఁ బ్రకటించినను, పద్యములలో నల్లినను, ఒకటేయని నాయభిప్రాయము. సూక్ష్మమైన యంతరము లేకపోలేదు; మొదటిది భాషాకాంతకుఁబువ్వు మాలికలనిచ్చి బహూకరించిన రీతి; రెండవది యీమెకు ముంగురులు సవరించి, తురుములోఁ బువ్వుల నలంకరించి, శృంగారరసమునకు దోహదమునుచేసిన రీతి. కాని, మొదటిది చేతకానివారు రెండవదానికిఁదగరనియే నానమ్మకము.

"రసాయన శాస్త్రమును ఆంధ్ర భాషలో వ్రాయఁదగునా" యని విమర్శించి యాంధ్రపత్రికకుఁ బంపుమంటివి కాని నాకు దీక్షలేదు. కాని, యాంధ్రభాషకున్న చమత్కారములు తక్కినభాషలకు లేవని చూపించుటకు, ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రకృతిశాస్త్రములను జెప్పినచో సులువుగా నర్థమగునను విషయము నిరూపించుటకు, ఈ క్రిందిపద్యములను నీకుఁబంపించుచున్నాను. నీకిష్టమైనచోఁ బ్రకటింపవచ్చును:—

రసాయన పరిశీలనము
(Chemical Analysis.)

మ॥ తొలుతన్ నీటను గల్పివేసి, మఱి "హైడ్రోక్లోరికేసిడ్డు" సుంతలు దానిన్ గలుపంగ, White Precipitate, తద్యంబురానున్నచోఁ,
దెలియన్, "బాదరసంబునున్, రజతమున్, దీరైనసీసంబు," ని
శ్చలతన్ దానిని దీసివేయవలయున్, శాభానసన్ జూపరుల్.

మ॥ వెనుకన్ దక్కినద్రావకంబుఁగొని, రూపింపంగ "సల్ఫైడుగాసును" దానిన్ గలుపంగఁ, Thick Precipitate, చోద్యంబుగావచ్చినన్,
గనుగోవచ్చు" ద్విపారదంబు, తగరం, కాడ్మ్యంబు, బిస్మత్తు, నా
ర్సనికున్, ఆంటిమనీ, ద్విసీసమును, తామ్రంబున్" సుహృద్రత్నమా.

శా॥ అమ్మోనియు హైడ్రాక్సైడమ్మోనియ క్లోరిదంబు నవల కలుపఁగా

నిమ్మగ "నైరసు, నలిమినియమ్మును, కోమియము" దెలియునా? సుమతీ!

చ॥ భళిభళి! యంచుఁ జూపరులు బాగుగ మెచ్చుకొనంగ హైడ్రజన్
సలఫయిడంతటన్ గలుపఁ జక్కగఁ జిక్కగఁ బేరుకొన్నచోఁ,
దెలియును "మంగనీసు," సరితేలును "జింకు, కొబాల్టు, నిక్కలున్,"
గలఁత యిఁకేల పూనెదవు? గర్వము చెందుమి, యాంధ్రబాలకా!

కం॥ అమ్మోనియ హైడ్రాక్సైడమ్మోనియ కార్బనేటు సంతఁగలుపఁ "సా
ల్షియమ్మును, బేరియమును, స్ట్రాంషియమ్మును," విశదంబులగును క్షణకాలమునన్

మత్త॥ "సోడియమ్ము ఫాసుఫేటు" చోద్యముగను గల్పగాఁ
దోడఁ "బ్రెసిపిటేటు" పైకిఁ దోచినంతఁ దెలియురా,
ఈడ "మెగ్నిసీసియమ్ము" హెచ్చుకేదటంచు, మా
టాడకింక, ఆంధ్రభావయంత భాష లేదుగా.

వ॥ ఇఁక మిగిలినవి, సోడియము-పొటాషియము. వీనిని వేర్వేఱ తెలిసికోవచ్చును.

మిత్రమా! ఈ పద్యములు కేవలముదాహరణములు. మచ్చునకై వ్రాసితిని; ఈ రీతినే "పరిశీలన" మంతయుఁ బూర్తిగా వ్రాసినచో జ్ఞాపకముంచుకొనుట సులభమగును.
నేస్తమా! ఈ క్రింది రెండు పద్యములకును నీవర్థముఁ జేయని యెంచెదరు.-

ఉ॥ కంటకసంస్కృత-బయిన గాటపు శాస్త్రమహాటవీపథం
బొంటరిగా చరింప గతినోశలపంక్తుల గాలునొవ్వ, వె
న్వెంటనె నాయపుం జలువవెన్నెలలన్ వెదజల్లి, నెయ్యపున్
మింట దశాకృతంబు మిహిమించిన మిత్రకుమారకప్రియా!

మ॥ తరళాంచల్లహరీ ముహుర్ముహురుపాంతప్రాప్తి జదక్షిస్తం
భరమున్ జూపి, తదైక్యతాగతి యలభ్యంబౌట వాపోవుసా
గరమున్ గాంచి, విశాలసైకత మయత్నోముండలంబల్లనన్
దరహాసామృత వీచికాపునరుదాత్త స్వాంతరంగప్రమో
త్తరమున్ దెల్పెడు కైవశిన్, నవనవోదారాత్మ భావోన్నత
కర ముప్పొంగుచుఁ ద్వత్సమీపమున కేగన్, ద్వద్ఘనజ్ఞాన
బంధుర వైశాల్యవిలీనతా సుఖసమానాస్త్వదుర్లభివం

ముకుటల్గాంచి, నిగారపుం జిలుగు కన్నుల్ నిండు లేనవ్వులు
త్తర వార్తావిధ మెప్పుబాపెదవొ? మిత్రద్రోహమౌనే! సద్గుణీ!!

ఇట్లు నీ మిత్రుడు
రామన్నపంతులు

ఈ యుత్తరము నంతయుం బూర్తిగాం జదువునప్పటికి నాకు నవ్వువచ్చినది; కాళిదాసు వాక్యము నిజమైనది:—

"సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు
ప్రమాణమంతః కరణప్రవృత్తయః"

నేననుకొన్నట్లే యీయుత్తరములో నేమియు రహస్యములేదు. రామన్నపంతు లుత్తరములన్నియు ఎవరికి వ్రాసినను ఈ మోస్తరే. పద్యములు, చర్చలు, వ్యాసములు, శాస్త్రపరిశోధనలు తప్పమఱేమియు నతనిలేఖలలోం గానరావు. ఉత్తుత్తిమాటలతోం గేవలలౌక్యవిషయములను విపులముగా వ్రాయుట యతనికిష్టము లేదు.

ఇంకొక చమత్కారము; నలిగిపోయిన యీలేఖను జూచినచో దీనిం దనకు చాలకాలము క్రిందటనే వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది కాని, యింకను టపాలో వేయలేదు. అతఁడు లేఖలను వ్రాయుటే యరుదు; వ్రాసినను జాలక వ్రాసెనా, యతని గుమ్మము దాంటిపోవుటకు వానికిష్టముండదు.

ఈలేఖవలన నాకొక్క నూతనసంగతి తెలిసినది; ఇతఁడు భౌతికశాస్త్రములోను, రాసాయనికశాస్త్రములోను, పరిశోధనం గావించుచునే యున్నాడని యింతకుముందే యెఱిఁగియుంటినిగాని, యింత శ్రద్ధను వహించి, దానినే మనస్సులో నుంచుకొని, శ్రమపడుచున్నాడనుకోలేదు. ఏవేవో కాగితములను గుప్పలు గుప్పలుగా వ్రాయుటచే, నవలలు, నాటకములు, గ్రంథములు మున్నగునవి వ్రాయుచున్నాడనుకొంటిని గాని, దీనితోం బాటు కేంద్రీకృతశ్రద్ధతో నద్భుతశాస్త్రవిషయమును బరిష్కరించుచున్నాడని యీలేఖవలనం దెలిసికొంటిని.

"యదేవ విద్యయా కరోతి
శ్రద్ధయా
ఉపనిషదా
తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి"

అను నాదర్శమునే రామన్నపంతులు మాటిమాటికిని వల్లించుచు నాచరణలోనికిం దెచ్చుచుండును. ఇట్టి యున్నతాదర్శముగలవాఁడగుటచేతనే కొద్దికాలములో విశేషవిజ్ఞానము సంపాదించఁగలిగినాఁడు.

ముస్సోలినిచర్చలో దిగినప్పుడు దేశభక్త్యుద్రేకములో నావేశమును బొందిన రామన్నపంతులు, పోర్టాన్ అమ్మాయ్" యుపన్యాసము నిచ్చినప్పుడు కవితారసములో, గానకళ, శాస్త్రజ్ఞానము, హాస్యరసము, కలిపిన రామన్నపంతులు, విశేషాలోచనానిదానమైనటువంటి, బహుప్రయాసలకు నిలయమైనటువంటి, అతిశ్రద్ధావశ్యకమైనటువంటి, ప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనకుం గూడ కడంగి, యంత సావధానముతోం బని చేయుచున్నాడనుట యెంతయుం బ్రశంసనీయము.

నాకుం గూడ గ్రంథములను వ్రాయుటలోను, పరిశోధన చేయుటలోను ఆసక్తి

కలదు కాని,- చరిత్రపండితునకుఁ బరిశోధనమేమిటి? లేకపోలేదు; సామర్థ్యము పరిశోధనకలదు. "డాక్టరేటు డిగ్రీలు" పొందుటకు చరిత్రములోను, వాఙ్మయములోను, కూడ పరిశోధన కలదు. ఈ నడుమనే యొకఁడు- మాకళాశాలలో వాఙ్మయపండితుఁడు- "డాక్టరు డిగ్రీ" పొందెనఁట! మేమందఱము నాశ్చర్యపోయితిమి; అతనికి సన్మానపత్రము లిచ్చితిమి, అతని పేరు మారుమూలల మ్రోగించితిమి. కాని యీ స్తోత్రాభిషేకమయిన తర్వాత మెల్ల మెల్లగా సంగతియంతయు దెలిసినది. ఈ "డిగ్రీ" మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ మియ్యలేదుకదా. కట్టకడకు పాశ్చాత్య విశ్వవిద్యాలయములలో మఱకుఁ దెలిసినదైన గాదు. "యెకాతెరినోస్లావ్" విశ్వవిద్యాలయఁమట! ఎక్కడినున్నదిరా బాబూ యని మేమీ "యెకాతెరినోస్లావ్" పట్టణమునకై "యట్లాస్" అంతయు దిప్పిచూడగా నిది మొట్టమొదట మాకెక్కడను గనుపించలేదు. "కుజగ్రహములో నున్నదేమో చూడరయ్యా" యని వెక్కిరింతగాఁ బల్కినాడు శంకరనారాయణ; శంకరనారాయణకూడ వాఙ్మయపండితుఁడే కాని యతనికి డాక్టరు డిగ్రీలేదు కనుక, "యాచకో యాచకశ్శత్రు" అను విధమునఁ దన సహాధ్యాపకునిఁ జూచినపుడెల్ల నతనిని దనివేయవలెనని చూచుచుండును.

కట్టకడకుఁ గన్పించినది. "యెకాతెరినోస్లావ్" పట్టణము. ఇది రష్యా దేశములో నున్నది. చిన్న పట్టణము. ఇంతటితో గుట్టు నిలచినచో బాగుగనే యుండును కాని శంకర నారాయణ యూరకుండు స్వభావము కలవాడు కాడు. యూనివర్సిటీ పేర్ల నన్నిటిని జదువమొదలిడినాడు కాని, "యెకాతెరినోస్లావ్" యూనివర్సిటీ యతనికెచ్చటను గన్పింపలేదు. అందుచేత నతడు శోధించి శోధించి చూడగా "యెకాతెరినోస్లావ్" లో యూనివర్సిటీ యను పేరే లేకపోయినట్లు రూఢిగా దేలినది. అయినచో "డాక్టరు డిగ్రీ" నెవరిచ్చిరి?

1913 వ సంవత్సరములో, రష్యాలోని పెట్రోగ్రాడు పట్టణములో, ఒక స్కూలు హెడ్డుమాస్టరుండెను. ఇతని వైఖరి కొంచెము వెఱ్ఱిదానిలో నుండెను కాని యితని విషయము నెవ్వరును గమనింపకుండిరి. తరువాత రెండు మూడు సంవత్సరములకు, రష్యాలో రాజ్యవిప్లవము తటస్థించి, రాజహత్య సామంతనాశనము కావింప బడి, ప్రజాబాహుళ్యప్రభుత్వము స్థాపింప బడెను. దానికి యజమాని లెనిన్ కనుక, పెట్రోగ్రాడు పట్టణమునకు లెనిన్‌గ్రాడు అని పేరు పెట్టిరి. ఈనామకరణము బాగులేదని హెడ్డుమాస్టరు పలికెను అప్పుడతనిని ఖూనీచేయవలెనని కొందఱు సోవియటు లతని యింటిని ముట్టడించిరి అతడీసంగతి పసికట్టి, తప్పించుకొని, పాఱిపోయి "యెకాతెరినోస్లావ్" పట్టణములోఁగొత్త కాపురము పెట్టుకొనెను. అప్పటినుండియు ధనార్జనకై యితడు "యెకాతెరినోస్లావ్ యూనివర్సిటీ" యను బూటకపు పేరు పెట్టి "డిగ్రీల నిచ్చుచున్నాడు కాని, యితనిని ఖూనీచేయుటకు సోవియటు లెంచినట్లు తెలిసిన నాటనుండియు నితని మతి భ్రమించినది. అందుచేత దనకు దోచినట్లు "డిగ్రీల" నిచ్చివేయుచున్నాడు.

పిచ్చివాఁడు కదాయని చెప్పి పోలీసు వారీ తనితో జోక్యముచేసి కొనుటలేదు. అయూరివారితని "డాక్టరేటులను" "Dog-trait" అని పిలచి, హేళనసేయుచున్నారు. ఇతనికి Mad dog (పిచ్చికుక్క) యని పేరుపెట్టిరి.

ఇదంతయుఁ దెలియుసరికి మాకందఱకుఁ గడుపు చెక్కలగునట్లు నవ్వువచ్చినది శంకరనారాయణ యానందమునకు మేర యే లేదు. ఈ సంగతినంతయు నతఁడు దశదిశలఁ జాటించెను. ఇంతేకాక, "పిచ్చికుక్కలు-డాక్టరుడిగ్రీలు," అను శీర్షికక్రింద నొక పెద్దవ్యాసము వ్రాసినాము. దానితో నాఁగినచో బాగుగనే యుండును. కాని, యతఁడు "కొంటెమనిషి" అందుచేత నీ వ్యాసమును "యెకాతెరినోస్లావ్" పట్టణమునకుఁ బంపించెను; వెంటనే పిచ్చివాఁడితనికిఁ గూడ "డాక్టరు" డిగ్రినిచ్చెను!

"డిగ్రీల" మోజుచేత నేఁటికిఁ గొందఱు వెఱ్ఱివెఱ్ఱి పద్ధతుల నవలంబించుట చాల నింద్యము. కర్మ నిష్కామ్యమై యుండవలెననుట యెందులోఁ బొసగినను, బొసగకున్నను, విద్యావిషయములో మాత్రము బహురూఢమైనది. కాని "పొట్టకూటికై పుట్టెను విద్యలు" అన్నట్లు, ఈ డిగ్రీల నంటించుకొన్ననేగాని ధనార్జన వీలు కాకుండనున్నది. కనుక నీ "డిగ్రీలమోజు" గలవారిని గర్హించుటకన్నఁ బ్రస్తుత దేశదశలను నిందించుటే మేలు.

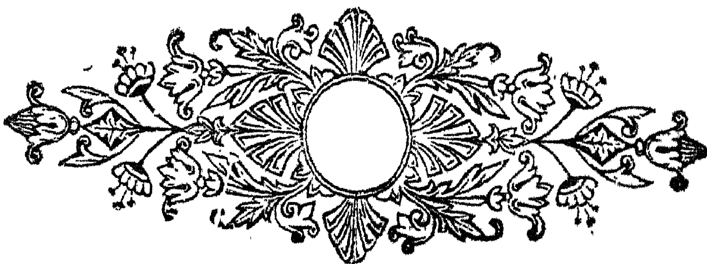
ప్రకృతి శాస్త్రములతోఁ దుల తూఁగునట్టి పరిశోధనలు చరిత్రమునందును, వాఙ్మయమునందును, లేకపోయినను ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులను మించిన కర్తవ్యములు చరిత్ర-వాఙ్మయ-శాస్త్రజ్ఞులకు విధేయమైయున్నవి. దేశాభ్యుదయమునకుఁ గావలసినది ప్రజావిద్యావిధానము; ప్రస్తుతనాగరికతా విశేషములను ప్రజలకుఁ దెలియఁజేయుట, నూతనబుద్ధి వికాసమును మన దేశస్థులకుఁ గల్పించుట, అజ్ఞానజనితములైన నీచవైషమ్యములను నలగఁ ద్రొక్కి విద్యాసంస్కారములను పెంచుట— ఇవియన్నియుఁ జరిత్ర-వాఙ్మయ-శాస్త్రజ్ఞులకు విధాయకములు. శాసనములలోనుండి, తాతికట్టడములలోనుండి, సంగతులను గనుగొని చరిత్రలను వ్రాయుట మంచిదే; కాని ప్రస్తుతదేశాభ్యుదయమునకై మన మయత్నించు కాలమున నింతకంటె నవసరమైనపనులను జేయవలసియున్నది. ప్రకృతిశాస్త్రములలోని పరిశోధనల వలననూతన సత్యములు తెలియుచున్నవి; లేదా, యాంత్రికములైన యుపయుక్తవిశేషములు తేలుచున్నవి. కాని చరిత్రపరిశోధనలోను, వాఙ్మయపరిశోధనలోను, తేలుసంగతులు మిక్కిలి యుపయోగింపవు; ఉపయోగమునకుఁ గావలసిన సంగతులన్నియు నిప్పటికిఁ దెలిసియేయున్నవి; ఇప్పటిపరిశోధనలన్నియు మారుమూలలలోనివే, కనుక వీనినాపివేసి యింతకన్న నుపయోగకరమైన పనిచేయవలసియున్నది. కార్లైలు చెప్పినట్లుగా— అతఁడు స్వయముగా వ్రాసినట్లుగా మహనీయుల జీవితములను మృదుమధురభాషలో వ్రాసినప్పుడే నిజమైన చరిత్రయగుచున్నది. ఈసంగతుల నన్నింటిని సవిమర్శనముగనే చెప్పుచున్నాను. నేను స్వయముగాఁ జరిత్ర పండితుఁడను కనుక నాయభిప్రాయములన్నియు ననుభవ పరీక్షితములు. నిన్ననే నాకొక గ్రంథము వచ్చినది; దాని పేరు

"బొబ్బిలిరాజుల చరిత్ర" ఏవేవో తారీఖులు, వంశావళి సంగతులు, యుద్ధములు, మొదలైనవన్నియు నున్నవి; చదువుటకు నాకే తలనొప్పి పెట్టినది. దీనికి బదులు "పాపారాయచరిత్ర" యని వ్రాసి. పాపారాయని వ్యక్తికి ప్రాముఖ్యతనిచ్చి, తదితర చారిత్రక విషయములను అక్కడక్కడ దొరలించినచో నెంత బాగుండెడిది! ఇటువంటి పుస్తకములు మన తెలుగులో లేక పోవుట మిక్కిలి శోచనీయము. భాషాజ్ఞానము, కవితాధోరణి, కలిగిన చారిత్రికులు ఇట్టిపనికిఁ బూనుకొని చక్కని గ్రంథములను వ్రాసెదరుగాక.

ఈవిషయములో నేను ప్రమత్తుఁడను కాలేదు. "అల్లసాని పెద్దన్న అందల మెక్కినరోజులు" అని పేరు పెట్టి యొక పుస్తకమును వ్రాయుచున్నాను. కొలఁదికాలములోనే ప్రచురింపఁదలఁచినాను. ఇందులోనివిషయములు సాధారణులకు నచ్చునట్లు చమత్కారముగా వ్రాయుచున్నాను; దీనితోఁబాటు శ్రీకృష్ణదేవరాయల ప్రభుత్వము, విజయనగర సామ్రాజ్యనిర్మాణము, మొదలైన చారిత్రిక విషయములన్నియు దొరలి వచ్చుచుండును. రామన్న పంతులు దీనిని జూచి చాల మెచ్చుకొనుచున్నాడు. ఇట్టి గ్రంథములను వ్రాసినయెడల పలువురు చదువుట తటస్థించును; చారిత్రిక విషయములన్నియు నేదో యొక విధమున ప్రవహించుచు వచ్చుచుండును, ప్రజలకు బుద్ధి వికాసము కలుగక మానదు.

నేనక్కడ చాలసేపు కూర్చొంటిని గాని రామన్న పంతులు కనుపడ లేదు. "బోయీ" యని నౌకరను బిలచితిని. వాడు వచ్చి, "ఏమి? దొరా!" యని యడిగెను. "మీదొర ఏడపోయినాడురా?" అంటిని. వాఁడు చేతితోఁ జేపల వల యల్లుచునేయుండెను. ఏపని లేకపోయినను ఈ వల యల్లుటమాత్రము వాఁడాపఁడు. ఇక్కడ బోయీల కందఱకు నిది యొక యలవాటు. "ఏడనోపోయినాడు, దొరా! మాపటికి వచ్చేదానికి చాల దేనతాది దొరా!"

అచ్చటనుండి లేచి వెళ్లిపోయితిని—

ఇది వెఱ్ఱియేమొ

కాఖారి వెంకటనరసింగ రావు గారు (కవితా సమితి)

అది మనోజ్ఞ ప్రాతస్సమయావసరము
నిర్మల పయః ప్రసార ధునీ ప్రతీర
మతిప్రశాంత వనాంతకుంజాంచలప్ర
సన్నమంజుల శాద్వల సాధుసీమ
తరళతర బాలభాస్కర కిరణకాంతి
విరళిత కిసాలయచ్ఛాయ తరుణవాయు
పోతసల్లాపపులకిత నూతనోర్మి
ఖేలనోద్భూత పూత సంగీతచకిత
నిరుపహత పూర్ణనిశ్శబ్ద నిలయగర్భ
మంగనా! తిలకించెదే! అంకుమమ్మ

* * *

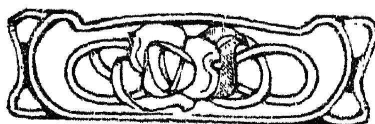
ఏము వీక్షించుచున్నదదేమొ కంటె?
ఏమి తలపోయుచుంటిమో ఎరుగవలతె?
మరచి పోవుదునని మాకు వరమొసగుదె?
కనగ వినగ నొప్పెదము నిక్కమ్ముపొలతి!

* * *

ఈవు నాపజ్జ లేకపోయినను నేమి?
అదెత్వదీయ ఛాయాపట మచట లేమ!
ఇదె త్వదీయాత్మ ఇచట నీ హృదయసీమ
ఈ వికృతరూపిపై ప్రచరించినీను
స్వవిమలాపాంగ వీక్షణ భవ్యలహరి
పంకిలంబయి పోవుట పాపముగద!
పవలు రేయియు నెమ్మాడ్కి బ్రతుకుదీను
కెప్పుడును నీమ సాంగత్యమే యగుగద!
ఇంకనిను వేరెజూడ గాంక్షించుటేల?
ఏ ముహూర్తాన నీచిత్రమే నరసితో
అప్పుడే ప్రభవించి పొంగారి పారలి
పూర్ణముగ మానసము నిండిపోయినట్టి
అపరిమితమైన, అనుపమమైన ప్రేమ
అధికమగుటెట్లు నీదర్శనాప్తినయిన?
ఇర్వురము జూచుకొను టబ్బెనేని నాకు
హ్లాదమయమధు మాధురీ నవ్యకథలవినని
యట్టినీవు సామాన్య కాంతాళివోలె
ధనము లేని, శరీర సౌందర్యగరిమ
మేని లేనినన్ గ్రహింతు వేమొ లలన!
అపుడు నాయనురాగ మావంతయేని
తగ్గవడియేనా కొంత్త వేదన జనించు
ఉడికిపోవ దవార్యతాపోష్మశిఖల
నిజముగానట్టి హేయమాసించ బుద్ధి
గలుగుదాన వీవైన, నిర్మలవిశిష్ట
సద్గుణలతాంత కల్పితస్వచ్ఛగంధ
మావికగ మదిగీలించి, మలయుతావు
లెంతో! యపురూపముగ గ్రోలిసంతసించు
నాసుఖంబున దోషమున్నదియె? చెలియ!
ఏగతిని బాకించిన నేను నీవు
గలసికొనకుంటయే సుఖకరమునాకు.
ఈయనంత నిర్జనసీమలోయు హారహా
మెడతెగని మానసికదీక్ష నేనుమునిగి
నీదు అమృతప్రణయ దర్శనీయమూర్తి
కాత్మరాగాభిషేచన మాచరించు
పూజవేళలలో పుణ్యపురుషునన్ను
ఎరుచూడగలారు? నాకేమి భయము?
ఒంటినానంద వాహినిలో స్రవింతు
కావున్న! ఈగతి బ్రతుకగానిమ్మునన్ను

*   *   *

పొగలా సూర్యకిరణాల సోయగంపు
టంచు తాకుల నీమనోహర పటమ్ము
నవయునో యేమోయని ననవమ్మునైన
చివురు నీడల దాచు పచ్చని చలువల
తావి యారాల దూరి పత్రాల తొడని
చిరుత ప్రియంపు మొగ్గల జెనకి చెనకి,
ఫుల్లకుసుమాంగనల తావిపొత్తులందు
విడిన రేకులలోన దావతుల మడిగి,
తేటతేనియ యూటల దేలి తడియు
వాలిగాలి సోకుడలలలో మైలయగునొ
యనుభయమ్మున నే వేళ యురానహత్తి
అప్పకప్పురముగ జూచునతివ! పటము.
అపుడపుడు నీదు చిత్రమ్ము ఆసుఖంపు
నెయ్యపుఁ శయ్య బవళింప, తియ్యనైన
భావసంగీతరాగాల బాడిపాడి
నిదురపుచ్చి, కలలను నీవదనముకుర
తలమునఁ బ్రతిబింబించు, తావకీన
సదమలానంద చిహ్నాలకెదురుసూచు
నాయలంతి నవ్వులను స్నానమ్మొనరిచి,
నాదు ముద్దుల తీపి పానమ్మొనరిచి,
ఘోరనిద్రాసుఖాదులయాశమాని
నీయమూల్య చిత్రము మాననీయనియతి
భక్తి నాతోడ ప్రణయ తపమ్మొనరుప
సఖియ! సవ్యాసమైన సంసారమాయె
ఇర్వురము కొన్ని వేళల నేటినేటి
తుంపురల సేవకమ్మునైన త్రోవ యుంపు
పొగలెగయు తాపముడిగింపబోయి యల్ల
చలువ టిసుకతిన్నియ జ్యోత్స్నజాలువారు
నీటి పాయలగలయు వెన్నెలల కాల్వ
నీసులాడుచు నెయ్యంపు వాదులాడు
సుందర చకోరయుగము చూచుటయు గన్న
అప్పుడేమేమి క్షమాంతన మాడినానొ!
అప్పుడేమేమి వేడిముద్దాడినానొ!
అడుగు నీచిత్రపటము నేకాంతమందు
లేత యెండల తళుకు లల్లెడు బెడంగు
రంగురంగుల తోరణరాజితోడ
రమ్యమా నికుడుంగమలంకరించి
క్రొత్త పచ్చికపరపు బాగుగ నమరచి
తేనెసోనల పుష్పాళి దిమ్మరించి
నవ్యవల్లరీ మృదులాసనంబమర్చి
లలిత సుమదళ శయ్యాకల్పనము సేసి
ప్రకృతి సహకారియై పనుపనులు చేయ
నందు నీ చిత్రమున్ నిల్పి, అతిశుభముగ
నస్మదీయ హృద్రాజ్య మూర్ధాభిషేక
మాచరించితి నాదు ప్రేమామృతమున
ఈవు నా ప్రేమలక్ష్మివే! ఇంతసజము
ఈయభాగ్యుని వ్రాతవీక్షించి నీవు
నేడుగాకపోయిన నొండునాడయినను
జాలిపడి, యిదె మరియొక్కసారి జదివి
అనుకొనక పోవు రాలు బాష్పాలతోన
నిట్టకేలకు "ఇది వెఱ్ఱియేమొ!" అనుచు

విద్య — అధ్యాపకుని ధర్మము

పాశ్చాత్య విద్యావ్యామోహము వలన మనవిద్యచచ్చినది. దానితోబాటు మననాగరికత ఆచారవిచారములు; ఆహారవిహారములు, అంతరించినవి; వీనితోగూడ మన మత మతలజలమున మునుగుచున్నది, మననాలుక లాంగ్లభాషామధువు నాస్వాదించుచున్నది. మన కనులహర్నిశము పాశ్చాత్యఖండముల వైపునకు జూచుచున్నవి. పాశ్చాత్యాచారములు, పాశ్చాత్యపద్ధతులు, పాశ్చాత్యనడవడికలు మన ఆస్తులలోని మూలుగులయందు మూలుగులగుటకు ప్రయత్నించుచున్నవి; మనము ఋషిసంతతి వారమనుట మరపునందినట్లున్నది; మనమే ఋషిసంతతి వారమని ప్రవరయందు వాకొనుచున్నామో అత్రిఋషుల దేహమానసిక శక్తులందు సహస్రాంశమైనను తుదకు కోట్యంశమైనను మనయందున్నచో, మనమా ఆర్యఋషిసంతతి వారమని జెప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడవలసిన పనిలేదు, కాని నేడాశక్తులు మనయందంత హీనత్రమై పోయినవా? పోయినట్లనే గోచరించుచున్నది. లేనిచో నెవరైన మిమ్ము ప్రశ్నించినపుడు మేము ఆర్యసంతతి వారము ఋషిసంతతివారమని గర్వముతో జెప్పుకొనుటకు సిగ్గేల పడవలసియున్నది? నిజమునకు ఋషిసంతతివారమనుటకన్న ఆంగ్లమానస పుత్రులమనిపించుకొనుటయే విద్యార్థులకు గౌరవముగ నెక్కుడానందముగనున్న కాల మహాత్మ్యమిట్టిది, ఇందొరుల ననవలసినదంతగాలేదు. కాని ప్రజనపుల ఉతించిన బాపనయ్య ఆంగ్లభాషయందు దిగ్రీలనందిన యేమహాశయునిచేతనో బరీక్షింపబడుచున్నపుడు మీ యొడలు చచ్చినట్లగుటలేదా? మీ నాగరికత ఆంగ్లనాగరికతకు దాసానుదాసురాలైనట్లు గోచరించుటలేదా? మీ విద్యఆంగ్లవిద్యకు బానిసీడైనట్లు దోచుటలేదా? మీ మతస్థు లాంగ్లమతస్థులకన్న సహస్రాంశము లోవైనట్లు తెలియుటలేదా? ఈవిపరీత స్థితికనులారగాంచుచున్న మీ శరీరమందలి చిక్కని వేడి చల్లనీరైపోవుటలేదా? మీ కనుగొలకులనుండి యుష్ణాశ్రుబిందువులు జాలువారుటలేదా? మీ హృదయములు పరితప్తములగుటలేదా? ఈపరిస్థితుల నిలకించినపుడు ఈవత్సాత్రి మా వేదన నుండినచో మీయందింకనూ ఆర్యరక్తమున్నదని చెప్పవచ్చును. మీరు ఋషిసంతతివారని యొప్పింపవచ్చును మీయందింకనూ ఆర్యనాగరికత గర్భితమైయున్నదని చెప్పనొప్పును. మిమ్ములమీ రుద్ధరించుకొనుచుట కవకాశమున్నదని పలుకవచ్చును.

మీరు నిజముగ నార్యసంతతివారలు మీ రార్యభూమిని జన్మించితిరి. మీ రార్యజలములను గ్రోలితిరి; మీ రార్యవాయువుల నాఘ్రాణించితిరి; మీయందార్య రక్తమున్నది; మీ రార్యబాలుర కధ్యయన మొనర్చుచున్నారు; మీరు కర్మక్షేత్రమున గురుపీఠము

అలంకరించినను మీరు మీ బాలకులకు బోధిం చునది ఆర్యులచే పవిత్రమైన సనాతనమైన ఆధ్యాత్మికతచే పన్నిద్దబ్బిన విద్యయేనా? కాదు మీరు బోధించునది నాగరికతయు మీ ఆచారవిచారములను మీ కీర్తిని మీ ధర్మములను మీ మతమును పోగొట్టునవిద్య కాదా. మీ బాలురను మీరు పాశ్చాత్యవిద్యయందు పరిపూర్ణుల నొనర్చుచున్నారు; మీ బోధనా పద్ధతులవలన బాలకులు పాశ్చాత్యవిద్యా సాగరమున కళాశాలలను నౌకలపై ప్రయాణము నొనర్చి గాంచునాకాశయమెద్ది? ఇంజనీరు తాశీల్దార్లు మున్నగునవియే గదా? ఇట్టి అల్పాశయములకై ఇంతటి భయంకరమగు మహోదధియందు ప్రయాణమా? ఎంత సిగ్గులచేటు! ఇదియేనా మీ ఆర్యకులీనుల గమ్యస్థానము? ఇదియేనా మీరు మీ పిల్లలకు బోధింపవలసినవిద్య? విరమించుడు విరమించుడు. ఈ విద్యమాయతో కూడకొనియున్నది; మోసముతో మిశ్రితమైయున్నది; కల్లలతో గలసి యున్నది ప్రకృతిపై ప్రబలమగు వజ్రాహతి నొసగుచున్నది నాయనలారా! ప్రకృతిని తిరస్కరించిన జాతి ప్రకృతిలో నిలువజాలదు; తన్ను తిరస్కరించిన వారిని తాను మ్రింగివైచుచున్నది; అట్టిజాతి కథఃపతనమే గతి. ఇందులకు మొన్నమొన్న గావింపబడిన జర్మని యొక్క మేలిదర్శనము; దాని ఫలితమే గదా నేటిని యూరోపును దహించుచు మంటలనొక ప్రపంచయుద్ధమున కెరనైచుచున్నది. ఇట్టి ఫలితములు అవిద్యనుండి పుట్టినవి గావా? ఇప్పటికి దయాసత్య శౌచ, ధర్మములెరుంగని విద్య విద్యగాదని చెప్పుట జాలును. ఇక మీ విద్యయేది? ఇట్టిదని నిరూపించుట పండిత జనదుర్లభము, అట్టిచో పామరులగు నేనందులకు తగనుగాని వినను రెండుమూడు లావిషయమును వ్రాయకుండ మానజాలను.

మా విద్య సత్యమును బోధించునది. జ్ఞానమును ప్రకాశింపజేయునది; అసత్యముల నడచి యుంచునది; చంద్రునివలె చల్లనిది; సూర్యునివలె వెలుంగునది, భూమివలె క్షమా ప్రధానమైనది; నిత్యయుతమై మాయాతీత రాగశూన్యతలు గలిగినది, ఇట్టిది మా వి స్వచ్ఛతరమగు మా విద్యను బోధమునను ప్రక ఓమ్‌కారము. ఓమ్‌కారమన ప్రణవము ప్ర నమే పరబ్రహ్మ స్వరూపమని ఆర్యుల వాక్యము. దానినుండియే పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశములు బుట్టినవి ప్రకృతికి మూలకారణమగు ఓమ్‌కారమునకు, ఆద్యంతములు, నామరూపములు, రజస్సత్వతమోగుణములు లేవు. కావుననే దానిని అనిర్వాచ్యమనియు, అలేఖ్యమనియు, అనంతమనియు, అఖండమనియు పెద్దలు వ్రాయుచు ఇదియే విశుద్ధతేజము. దీనిను డి వెలుగను వెలుగు చర్మచక్షువులకు సాక్షాత్కరించు గాదు దీనినాత్మ చక్షువే గాంచవలయును ఆయానందమిట్టిదని నిర్ణయింపలేము. అది ఆత్మానుభవవేద్యము. ఈ ఓమ్‌కారమునకు తర్వాత "శివాయ" యని చెప్పబడినది; దీనికర్థమేమి? శివుడు శ్వేతవర్ణుడు, అతడారోహించు వృషభము తెల్లనిది; అతడు వసించు కొండ తెల్లనిది; అతని మకుటమందు గంగ నిర్మలమైనది; అతడు ధరించు పుడు కపాలము శుభ్రమైనది. ఇవి యన్నియును మీ కేమి తెలుపుచున్నవి? ఓమ్‌కారము యొక్క నిజప్రకాశమును బోధించుటలేదా?

ఈ ప్రకాశమును తెలుసుకొనుటయే జ్ఞానము? ఇదియే విద్య, అజ్ఞానము నల్లనిది; సరస్వతీ స్త్రీవాచకము గాన విద్యాధిష్ఠాన దేవతయొక్క మూర్తిని ప్రకృతియనిరి ఈ దేవియొక్క ప్రకాశమెట్టిది? ఈమె ధరించు వస్త్రము, శరీరము వాహనమగు మరాళము' వహించుపద్మము; తెల్లనివి. కావుననే ఈమె బ్రహ్మార్ధ శరీరయయ్యెను. ఈవాక్యమునందెంత భావము గర్భితమైయున్నది? ప్రకృతి పరమాత్మలు సనాతనమైనవి. వీనికెట్టి సంబంధమున్నదియు ఈ వాక్యమున సుబోధమగుటలేదా? దేహాత్మలకెట్టి సంబంధమున్నదియో అట్టిసంబంధ మీవిషయమున తెలుపబడుటలేదా? ఒక భక్తుడు పాడిన గీతముల ఓనమాలు నారాయణాయనే భగవన్నామము భగవత్స్వరూపమును తెలిపియుండలేదా? మనము బాలురకు నోంబదోల్తువక్షరము లను సదా బోధించుచున్నది, అక్షరమునగా నశిం పనిదియని అర్థము; నశింపనిదానిని అనగా పరమాత్మనుగూర్చిగదా మనముపదేశింప వలసినది అట్లుపదేశించుచున్నామా ? లేదే! ఓనమాలయందిట్టి యర్థముండగా సిద్ధ చెప్పుట దోసమేగాక పాపమైపోయినదేమి ? అక్షరములను జెప్పుటయే శబ్దముల జడిపించ వలయుననియు గుణితము సెప్పుటకూడదనియు పాశ్చాత్యగురుపీఠమునకు పాదపూజలు సెల్పించిన మీయధికారులు తెల్పుచున్నారు; ఇందువలననే మీవిద్య చచ్చినది. ఇట్లు సత్య నిరూపణకు హేతువుగాన్ని పని సర్వమును విశ్వసించుటకు మీ మనసొప్పకున్నది, ఇది మిక్కిలి హేయము. అదిగో ఆట్లాంటిక్ మహా సముద్రపారస్థసరములనుండి బాలురబుద్ధి జాడ్యముగలవారగుచున్నారు. విద్యాశ్రద్ధ

తులు విస్మరింపబడవలెనని బయల్వెడలిన పలుకులు వినవచ్చుచున్నవా? ఇప్పుడుగూడ ప్రాచ్యఖండపుపద్ధతి బనికిమాలినదని నిర్వచింపగలరా యీయధికారులు? మనముగురు పీఠమునుండి బాలునకు దానము సేయునదేది? దీక్షగదా? ఆదీక్షయేది? మన ఆత్మసదనుండి దానముచేయుదీక్ష. ఇది పరమ పవిత్రమైనది; దానము జేయుట కేమియు లేనినాడు బిక్షపు పిడికిలేగదా మన కుగతి, మనమాగ హృదయమునుండి దానము చేయుస్థితి సంభవించెనేని మన యాత్మలను మనము పొందినవార మయ్యెదము; ఆదాన ముచేయు నేర్పు మనకబ్బినప్పుడు ప్రపంచ మంతయు మన ఎదురనిల్చి ముక్తకంఠముతో మనకు స్వాగత మీగలదు; అప్పుడుమనము చేతులు మోడ్చి రక్షింపుడు, కాపాడుడు మమ్ము హింసింపకుడని వాపోవలసిన పని లేదు. ఇట్లు జరిగిననాడు మన మితరుల యనుగ్రహదానమున గాక స్వాతంత్ర్యముననే సమస్తములు సంపాదించుకొనగలము. ఎవ్వరైనను తమ ఆత్మగౌరవమును చులకనజేసికొని ఘనతగలవారల మేనుఖిలపించుట లేదనియు ఒకమూల తలదాచుకొనుటకవకాశమిచ్చిన జాలుననియు, వాకిటన వాకొనచెందు, మీ పుణ్యమాయని మీరుమాత్రము, అట్టి యల్ప ప్రార్థనలు జేయకుడు; అట్టి తుచ్ఛపు దలపుల మీమది కెక్కనీయకుడు, అల్ప మున యానందము లేదు; కాన మీరు మహా త్మునన్వేషింపుడు. మహాత్మునే బోధింపుడు ఇదియే మీ ఆర్యకులీనుల గమ్యస్థానము,. ధర్మము, మన అంతర్యామియైన మహాత్మును గూర్చి దృష్టి లేనివారమై బాహ్యమున దేవు లాడుటకు మొదలిడితిమేని, ప్రార్థనలవల ,

యాచనలవలన మనకు లభించులబ్ధియు, ఆనందమునూ దేశవినాశనమునకు దోడ్పడి నట్లు దేశాభివృద్ధికి దోడ్పడజాలవు, ఏలనన మనశాస్త్రము మనకేమని బోధించు చున్నది? "యాదృసిభావనా యస్యసిద్ధర్భవతితాదృసి" అనగా సంకల్పమెట్లుండునో ఫలసిద్ధియట్లుండునని — మహాకవి రవీంద్ర డొకచోనిట్లు వాకృచ్చుచున్నాడు, "ఎచ్చట జీవిత ముఖ్యావసరములపట్లనైతము యితరులనుండి భిక్షగైకొన్న దానిపై నాధారపడి యుండుట పొసగునో యచ్చట నరుడు తన నిజస్వరూపమును గుర్తెరుగజాలడు" ధన్య ధన్య రవీంద్రా ధన్య! నీవాక్యామృతవాక్కు నీవు నీఋషుల పూర్వ సంప్రదాయముల మరచియుండలేదు. నిను బోలు యువకులు, ఉపాధ్యాయులు, ప్రవక్తలు, కవులు ఈకర్మభూమి నింకనూ కోటానుకోట్లు జన్మింపవలసియున్నది అట్లుదయించిననాడే మాకు విముక్తి మోక్షము.

సోదరులారా?

మీరు లోకము నుద్ధరించుటకు జన్మించినారలు, మీభుజములపై యనంత భారమున్నది; మీరేమాత్రమైన యెదుదుమునకుగ ప్రవర్తించినచో యార్యావర్తనమునకు గొప్ప ముప్పు వాటిల్లగలదు. మీరు మాంసమాత్ర శరీరులుగారనియు, ఆత్మమయులనియు అశ్లీలమును శ్రేయముగను మృత్యువు నమృతముగను రూపాంతరముల గలిగించుశక్తి మీయందిమిడియున్న దనియును, నమ్మి న్యాయమార్గమున ప్రవర్తించి చిశాలునుద్ధరించి మాతృభూమి కజరామయమగు కీర్తినార్జింపగోరుచున్నాను. ఇట్లెందులకువచింపవలచివచ్చినదన బాలురకొం చెనుగడతేరిన నాటనుండి మాకువిజ్ఞానార్జనమువసమ్ములేదు పరీక్షలందు గడతేరిన చాలుననిపట్టుబట్టుచున్నారు ఇదియే ట్రైనింగ్ పాఠశాలలో గూడ పొడగట్టుచున్నది అనగా సాధ్యమైనంత తక్కువజ్ఞానముతో నెక్కువమార్కులుసంపాదింపవలయునన్న మాటదీనినిబట్టి బాలుర తొలుత నుండియు వారిని వారిని మోసగించుకొనుట బోధనాపద్ధతులవలన నేర్పబడుచున్న దన్నమాట. సత్యము చెంతిజేర్పవలసిన బుద్ధిని సరళత్వమును ప్రారంభమునందే వక్రమార్గమున ప్రవేశింప జేయుచున్నారనుట — ఇందువ కర్మక్షేత్రము శాపాహతమగుటలేదా? ల ఉద్యోగాభిలాషియగు యువనుడు బిచ్చగానివలె నుచ్ఛిష్టవిజ్ఞానలేశములకై శ్రీమంతులు విదులారగించు భవనముల పొంతి పడగాపులు పడియుండుటెందువల్లనేగదా! ఈహీనదశ పెద్దపెద్దపదవులు లభించుటచే తొలగగలదా? ఇప్పటి బోధనాపద్ధతుల మార్పువలన తొలగగలదా? యోజింపుడు అట్లయినచో ఆధ్యాత్మిక క్రమశిక్షణచే బొందగల విజ్ఞానమహాసముద్రమున నౌకాశయము మొచ్చుటయని మీరనుగనచ్చును. దీనికి సమాధానము నిన్ను నీవు తెలుసుకొనుము; మహాత్మునన్వేషింపుము. యనువాక్యములు సార్థకమగుచోటున నేయుని తథ్యమగు జ్ఞానమునకు నకేమని బోధించుచున్నది? "ఆత్మానంవిద్ధి" నిన్ను నీవు తెలిసికొనుము; "భూమైవసుఖం భూమత్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యం" కించిత్వమున సుఖములేదుగాన మహాత్మునన్వేషింపుము, అనగా నెచ్చట నరుడు తన్నుదా తెలిసికొను చున్నాడో యక్కడనే మహాత్మును జూడ జూడగలడని తాత్పర్యము, ఎక్కడనరుడు

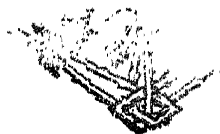
తననూతన సృష్టికి తోడ్పడుత్యాగశక్తిని పొందియుండెనో యచ్చటతాను త్యాగము వలననే యభ్యున్నతి గాంచుచున్నటుల తెలిసికొనుచున్నాడు;

ఇట్టిభావములను విూహృదయమందుంచుకొని బాలురకు బోధించితినేని సత్యమగు విద్యనువిూరు బోధించినవారెవ్వరు కాదేని మీవలన చైతన్యుడు, లీలాశుకుడు, కబీర్, నానక్, రామదాసు, త్యాగరాజు మున్నగు మహాభక్తులు తమభక్తి వెల్లువలచే నేదేవిని, ఏభూమిని యూర్జితమొనర్చిరో చంద్రగుప్త, అశోక, ప్రతాపరుద్ర, కృష్ణదేవరాయాది మహారాజులు తమ పరిపాలనా పద్ధతులను సుముఖులనేదేవి పాదరాజీవములకడ సమర్పించిరో, తిక్కన, యుగంధర, తిమ్మరుసాది మహామంత్రులేదేవిచరణ సామీప్యమున తమరాచకీయ విజ్ఞానాంకుతలనుంచిరో, కాళిదాస, నన్నయ, పోతన, పెద్దనాది మహాకవులే దేవిపాదపద్మముల సమక్షమున తమ మహాగ్రంథములనంజలిబద్ధులై సమర్పించిరో, సీత, సావిత్రి, దమయంతి, శకుంతల, ద్రౌపది మున్నగు పతివ్రతామతల్లులే దేవిచరణ తలమున దమ పతిభక్తికుంకుమ నర్పించిరో అరవింద, రవీంద్ర, మహాత్మాది దేశభక్తులే దేవి సర్వాంగకృతార్థులో అట్టిభారతమాత కనుగొలకులనుండి యశ్రుజలము ధారగ బ్రవహింపగలదు. ఇంతకన్న దుఃఖదాయకమగునంశమును సిగ్గుగొనదగిన కార్యముగు యింకొకటిలేదు.

ప్రణయవిమానము

గరికిపాటి రామమూర్తిగారు బి. ఎ.

ప్రణయ విమానమ్ము । బయలు దేరెనిని
ఎక్కుడీ త్వరలోన । నీగాలి మోడ
మేఘాలపైపోవు । మెఱపులనంటి
సంద్రమ్ములను దాటి । సాగిపోవంగ
సంతససౌఖ్య ప్రసాదితమును
సంఘంబుగానరో । జతియలయందు
వారినేనియువీడి । బాయవేగమున
పోనంగ బోవంగ । బుధమిందో నెపుడు
కననట్టి వినకట్టి । కనని మణులు
అనుభవింపగరాని । యతులసంపదలు
అన్నింటిమించిన । యట్టిప్రణయము
కాంతివంతం బౌచు । గానంగనగును
ప్రణయమంత్రింబె జ । పంబు సేయుచును
సంతతానందాబ్ధి । సౌఖ్యవీచికల,
దేవియూడుచునుండి । దివ్యతేజమున
వెలుగొందు వారని । వీక్షింపనౌను
ప్రణయ విమానమ్ము । బయలు దేరెనిని
ఎక్కుడీ త్వరలోన । నీగాలి మోడ

కవితా ప్రసంగము

(కోట భాస్కర రావు గారు)

కలరిల రామకృష్ణులనఁగాఁ దగు యాదవవంశ బాలురా
చలిమలప్రాంత కొక్కదివసంబున సాగిరి మొండఁ గ్రాగుచున్
బాలముల యాలమందలను ప్రోచుచునంతట నీదినమ్ము నె
ట్టుల గడపంగ నౌనని కడుంగడు బుచ్చిరి యాటపాటలన్॥

రాముఁడు. ఓయి! విచారమేల? వినుమోయి! యదెట్లు దినమ్ముఁ బుచ్చలే
మోయి! సతంబు సంతసమునొందుచు; మొన్నటిదాఁక నీవు నా
నాయదువంశ బాలుర సనాతన మార్చితి వాఁడి; నేఁడు "గో
ల్లోయమ గొల్లచల్ల" యనులోనఁగు నాటల వేడఁ బోయెనో?

కృష్ణుఁడు. మొన్నటిదాఁక రామ! వినుమోయి? కవిత్వము సెప్పుచుంటి వి
ద్యున్నతి! వేణువూదుచును, వాయడగంగను గొల్లసుద్దులన్
సన్నగ బాడుచున్ జనఁగ సాల్పడెడున్ గవనంబు; లాభమున్
సున్నయయెన్; గవీశ్వరుల నూత్నతయే కనిపించుచుండెఁగా॥

రా. పేసవిఁ బాటపాడుచును వేడుక గూర్చెడు "గొల్లభామ" సం
తోసము లేక కష్టములతోఁ జనురీతిని సీతు, కృష్ణ! ఆ
యాసము లేక యౌవనమునందున వారినివీడిఁ దేల్పఁగా
నీసమయంబునందునని సీసి! కవిత్వమసహ్యమాయెనే?॥

కృ. దానను లాభమింతకలదా? యను చింతయు లేక లాభమున్
గానఁగ నెంతు గ్రొంద అవకాశము గల్గిన లేకపోయినన్,
గాన, కవిత్వమందు ఫలకాంక్షయు సుంతయు లేకటంచనన్
ఆనరుఁడాతడే యగును నాతని గౌరవమున్నటై యుండుఁగా॥
ఒకఁడు పొదం జరించు పికయూధములన్ బెదరింపగానె, యిం
కొకఁడు వధించురీతిని నట, నొండు కవిత్వము సేయు లాభమిం

కొకఁడునుగాంచినంత, నోహోహోయని లోకపువారు మెచ్చినన్
అకట ! యతండతఁడెసుము; యాతనిగౌరవమట్లే యుండుగా॥

శా. స్తవమేవాస్తవ మేర్పడంగమునఁ బ్రస్తావింపమూల్యంబు కం
పెవరం బాచఁదనర్చు; లాభమునకం బెక్ గీర్తియాహ్లాదదం
బు; వయారే ! పలుమాట లేల వలుకన్ బోఁబోహితంబేయగున్
అవహైత్యంబును మాన్పుచుండిన మహాత్మా ! గౌరవంబందుటల్ ॥

దేహాముగ స్ఫురింప, వనదేవతలందఱు బిక్కసావ, నో
హోహోహో యటంచు లోకులనుకోఁగను, నీమధురాలపమ్ము మ
మ్మూహాల సన్నిటంగను సముద్వహులం బొనరించునంత నా
హోహామటంచు మ్రొక్కులిడ, నాతనిగౌరవమట్లె యుండుఁగా ॥

గీతంబైతన రారెఁగాభువి భగద్గీతాములంజూడను ।
బ్రాతన్ జానపదాళులున్నఁగు వనీరున్ గట్టులన్ దాటి, య ।
జ్ఞాతాత్మున్ గుఱియించి పాడమతులున్నాబంగ, అాలుంగరం ।
గాతారందఱు పాడినంత సనయా క్రాంతంపుఁ జిత్తంబులన్ ॥

చ. నమలికనుల్ గనన్ గడఁగి నెమ్మది సంతసమంది బాలకుల్ ।
విమల మదీయ లేఖ్యసు కవిత్వముఖండ సుధానుభూతిగా ।
నమరుటఁజేసి యింద్రుకనులందలి యందముఁగాంచెరి ? యాపత
త్సుమనయమట్టుగాగ కడుశోభిలు నీసరసంపు వాగ్సరిన్ ॥

శా. నారియఁగవిత్వ వాగ్ఝరితరంగములన్ దనరారు పద్యపు
వేయక భావవాసనలు వీరరణాంగణమందునందు శో
భాయుతరీతిఁ జల్లవలె భావములన్ జివురింపఁజేసి నీ
నారియసమృద్ధి వర్ధిలఁగ వారును వీరును మెచ్చఁగావలెన్ ॥

సుధాకరుడు

తంగిరాల వెంకటకృష్ణయ్యగారు,

సుధాకరుడు సోదరసోదరీ జనము నందందఱకంటెను [illegible]. కొంచెము దుడుకువాడు. ఎవరిభయభక్తులును లేక సంచరించువాడు. అతని పరిచయము లేనివారు విజయవాడలో నరుదుగ గాన్పింతురు.

రేవతీ సుధాకరులు సుఖముగనున్న దినములు గతించి యొకవత్సరమాయెను. రేవతి మరణించినప్పటినుండియు సుధాకరుని చిత్తవృత్తి బొత్తుగామారిపోయెను. ఇంతలో నాతడు బి. ఏ. పరీక్షతప్పినట్లు తెలిసెను. గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటువలె నీదుర్వార్త యాతని మానసపంజరము నుక్కిరిబిక్కిరిగ నూపివైచెను. తనవంటి యభాగ్యుడు లేడని తలంచెను, దైవోపహతుడగు నాతని బంధుమిత్రులుగూడ చిన్నచూపు చూడ జొచ్చిరి.

*　　　*　　　*

పరీక్షలు సమీపించుచుండెను, అనుకున్నంత ఎక్కువగ చదువసాగలేదు. ఒకవారము రోజులు వ్యవధిగా స్నేహితులతో నాతడు రాజమండ్రి చేరెను. పరీక్షలు ప్రారంభమాయెను. చేతనైనంత వ్రాసిరి. అందరును కృతార్థులమగుదుమనియే యెంచుచుండిరి. తిరిగి వచ్చినపుడు సుధాకరుడు బెజవాడకురాలేదు. లూరులోని యత్తవారింటదిగెను.

వెంకటరావుగారు సుధాకరుని తల్లికి పినతల్లి కొడుకు. ఈయనకు రైలువులాఖాలో 50 రు. ఉద్యోగము [illegible]. వెంకటరావు గారికి పుత్రికాసంతానమేగాని పుత్రసంతానము లేదు. ఆయనకుగల [illegible] పుత్రికలలోను రోహిణి బాలవితంతువు. రేవతి మరణించెను. వెంకటరావుగారి [illegible] చింతకు తప్పనితరమునకు స్థానములేదు. కూతురు పోయి కొండంత దుఃఖములో నున్నను సుధాకరుని బాగుగనే యాదరించిరి. కేవలము భార్యతో వచ్చిన చుట్టరికము గాక పోవుటచేత సుధాకరునకాయింట, సాధారణముగ నల్లునకత్తవారింటనుండు స్వాతంత్ర్యముకంటె నెన్నోమడుంగులు గలవు.

సుధాకరుడు మధ్యాహ్నము చదువుకొనుటతోడను, సాయంత్రము షికారు పోవుటతోను పవలంతయు గడపుకొనెను. కానిరాత్రి యాతనికి నిదురలేదు. ఒకవేళ పట్టినను కొంతరాత్రి వేళ మెలకువవచ్చును. వెంటనే యేవోయాలోచనంబు లంతస్సౌధమునం బొడసూపి నిదురనుండి యాతని లోచనంబుల నవరోధించును.

ఇప్పుడాతనికి నిరంతరమును రోహిణిని గురించిన యాలోచనయే—— పలకన, రోహిణి- రూపవతి- విద్యావతి- పదారు వత్సరముల జవ్వని- సుధాకరుడనలేచవలుకు పడతులంజూచిన నొడలు కంపమెత్తును.

ఆవ్యామోహంబున ధర్మాధర్మంబులును యుక్తాయుక్తంబులును విచారించుశక్తి యాతనికి బొత్తుగా శూన్యమగును. ఇటీవల కొంత వైరాగ్యమవలంభింపనెంచినను సాధ్యముకాకపోయెను. భార్యావియోగంబును, యౌవనమదంబును బేరేచగల యెట్టి యకార్యమైనను చేయుటకుసుధాకరుడు సిద్ధముగ నుండెను. రోహిణికంటఁబడుటయె తడవుగ నోరచూపులు నాలుగావంకకు విసరును. ఎవరేని చూతురేమోయను భయముకాని, మనము చేయుచున్నది ధర్మాతిక్రమణమని యనిగాని యాతని కెప్పుడును తోచలేదు.

రోహిణి మనోభావము లెట్లున్నవి ? ఆమెకుకూడ చిత్తముచలించుచుండెనా ? సుధాకరుని మోహమునామె బహూకరించుచుండెనా ?- బహూకరించుచుండెను. తానాతనియెడ ననురక్తయైయుండెను. కాని ఒకరితో నొకరు మాటలాడుటలేదు. ఒకరి మనోభావంబు లొకరికి గోచరమగుచుండెను. సుధాకరుడామెను వివాహమాడి సంఘసంస్కర్తలలో నొకడు కావలెనని తలంచెను. నిజమునకా వివాహము తనమనస్సంతృప్తికేయైనను నాబాలికను దుస్సహ వైధవ్యదుఃఖమునుండి విడిపించి తాను వివాహమాడుట యామెకు చేయుచున్న మహోపకారమనియు, తానుసంఘమున కాదర్శప్రాయుడయి యెంతో గౌరవము బొందగలడనియు సుధాకరుడు తలంచెను. మరునాడు తనయుద్దేశ్యమామెకు కెఱింగించి యామె యంగీకారమును గొనననిశ్చయించెను.

ఆమెతో సంభాషణ కవకాశమెట్లు కలుగునదియు నామె కేమని సంకోచంబు కలిగిన నెట్లు నివారింప వలసినదియు నాలోచింప దొడఁగెను ఇంతలో నాతనికి కునికిపాట్లువచ్చెను.

ఉదయముననే లేచి కాలకృత్యంబులు దీర్చుకొని కాలువకేగి స్నానముచేసివచ్చెను. అనంతరము కాఫీ పుచ్చుకొని పడకకుర్చీపై బండుకొని చదువుకొనుచుండెను. కొంతతడవైనపిమ్మట రోహిణి యాగదిలోనికివచ్చెను అద్దము కొఱకటునిటువెదకి సుధాకరుని "నిక్కడ నద్దముచూచినారా ?" యని యడిగెను. అతడు చెప్పకపోననే కిటికీతలుపు సందుననున్న యద్దము గొని తిలకము దిద్దుకొనెను సుధాకరుడు తనకు గూడ కొంచెమిమ్మని యడిగెను. రోహిణి "నేను పెట్టుదునా ? అనియడిగెను. సుధాకరుడు చేతిలోని పుస్తకము నాబల్లపైనుంచి లేచి నిలువబడెను. రోహిణి తన వక్షము నాతని వక్షస్థలంబునకుసోక, మునివ్రేళ్ళపై నిలిచి యాతని నొసట బొట్టుపెట్టెను.

రోహిణిచపల దృష్టులింతలో బల్లపైని పుస్తకమున వ్రాలెను. ఆమెయది యేమి గ్రంధమని యడిగెను.

సుధా-- అది వితంతువివాహములు శాస్త్రసమ్మతములని నిర్ధారించుటకు ప్రమాణములతోగూడ వ్రాయబడిన యొకగ్రంధము.

రోహిణి కనుదమ్ములనాశాంకురములు పొడసూపెను. ఆమె "ఏమి ? వితంతువివాహం చేసుకుంటారా ? అని ప్రశ్నించెను.

సుధా — ఏమో అదియిప్పుడేలాగు చెప్పడం.

రో — పోనీ చేసుకోవాలనేనా వున్నదా ?

సుధా — ఆ

రో-- మరిమీతల్లిదండ్రులు ఒప్పుకుంటారా?

సుధా... నావిషయంలో నేనే సర్వస్వతంత్రుడ నాకొకరి యనుమతి యేమిపనుంది ?

రో - చిన్నప్పటినుంచి పెంచి పెద్దజేసిన తలిదండ్రుల సమ్మతియక్కఱలేదా ? బి. ఏ. ప్యాసయ్యేవారిని సంతోషపెడతారని అనుకుని యావజ్జీవము కొడుకులయభివృద్ధికి చింతించు తలిదండ్రులను వదలివేయుటధర్మమైనా ? పోనీలోకమైనా సంతోషిస్తుందా ?

సుధా - లోకం సంతోషించడానికీ నాకూ సంబంధం లేదు అందరను సంతోషపెట్టాలని ప్రయత్నిస్తే " ముసలివాడి గాడిదపని " అవుతుంది. లోకమంతా ఏపని చేసినా ఒక్కమారుగా సంతోషించదు. కొందరు బాగుందంటారు, లేదంటారు, నేను లోకంకోసం ధర్మం అనే ఉరితాడు నా మెడకు దూస్తానన్న మాట పట్టిది వాళ్ళే ఏనాటికి కాళ్ళు చాపుకు సిద్ధపడ్డారు. వాళ్ళకోసం నాకిష్టంలేని కష్టం చేయటం నాకిష్టము లేదు.

రో - తామూ బాంధవ్యం లేని మాట చెప్తే ఎట్లాగు? వాళ్ళు బ్రతికినన్నాళ్ళు బతుకరుగదా కష్టాలు పడిపడి ఎముకలు చిల్లులు పడ్డాయి వాళ్ళకీని. " ఉన్నదుండగా ఉపాకర్మ " న్నట్లనీకూడా ఒకటి తెచ్చి పెడతానంటారు ?

సుధా — ఇదేమిటి ? యీ సమస్యచాలా ఆలోచించాను. మతాంతరునకే నేదామనుకున్నా. కాని.

రో - (నవ్వుచు) కాని మానేశారేం ?

సు - కాని మానేశారేం ? ఆ ప్రశ్నకు నీవే జవాబు చెప్పాలి

రో - నేనెందుకు చెప్పాలి ? నేనే మిమ్మల్ని యివన్నీ మానెయ్యమన్నానా ?

సు - పోనీకాని ఎందుకు మానేశానో తెలుసునా ? ఏతంతు వివాహం చేసుకోవాలనని

రో - ఎప్పుడేమిటి ? పెళ్ళి

సు - ఏమో ? యింకా తేలలేదు

పిల్లదేవూరు ఎన్నేళ్ళుంటాయి ?

సు - ఈయూరే పదహారేళ్ళుంటాయి

రో - (ఆతురముతో) ఎవరమ్మాయేమిటి? తరువాత జెప్తాగాని అసలు నీకు ఏతంతు వివాహం యిష్టమేనా?

రో - శాస్త్రవిరుద్ధం కాదు?

సు - ఎవడంటాడామాట? గొప్పగొప్పచదువుకున్న వాళ్ళంతా అది శాస్త్రసమ్మతమని ప్రమాణాలు చూపుతున్నారు. పెద్దపెద్ద ఎమ్. యే లతో నాకు స్నేహంవున్నది. వాళ్ళంతా యీసిద్ధాంతాన్ని ఏకగ్రీవగా ఆమోదించేవాళ్లే

రో - పెద్దవాళ్ళకయిష్టమైన పనిచెయ్యడం తప్పుకాదూ?

సు - ధర్మాధర్మములు విచారించి అన్యోన్యానురాగమును జూచి చేసుకునే వివాహములు పెద్దవాళ్ళకయిష్టమైనంత మాత్రాన మానివేయుటయా? అయితే నేను పెళ్ళిచేసుకోవటం నీకూ అయిష్టమున్నమాట.

రో - అదేంమాట? ఎక్కడోకన్యను తెచ్చి పెళ్లిచేసుకోరాదా?

సు - నీమాట ప్రకారం కన్యనే తెచ్చి పెళ్లి చేసుకుంటాననుకో రెండవ పెళ్లియయినను బాగా కట్నములు యిచ్చే సంబంధము లేకపోతే తల్లిదండ్రులు నలుగురియముందు, ధనము ఖర్చుచేసినో, నన్ను బహిష్కారమునకు పాలుచేసిరో నేను కన్యను వివాహమాడిన

మొదల దానికి నా పయిననురాగములేనిచో నాకు సౌఖ్యముకలుగునని తలంచితివా? రోహిణీ! అట్టిచో సౌఖ్యదూరమగు నాజీవితము వ్యర్థమగును గదా. నాజీవితమును వ్యర్థమొనరించుకొని నేనెన్నాళ్లో అకు జీవింపవలయును.

రో — మీరు చెప్పినమాట లన్నియు నిజమే. అయినా "పెలి, గిలి" అవి నానాగందరగోళముపడవలసి వచ్చును

సు- యిటువంటి పిచ్చిపిచ్చి సందేహాలు పెట్టుకుని ఎంతోమంది బాలవితంతువులు పాడయిపోతున్నారు. ఎవరైనా ధైర్యంచేసి అట్టివాళ్ళకు దారిచూపిస్తే నలుగురూ ఆత్రోవనే నడుస్తారు "నానాసేలక్ష్మీ" యన్నాడు.

నీమటుకు నీవు మళ్లీ పెళ్లిఎందుకు చేసుకోరాదు? నీభర్తతో సంసారంచేశావనా? ఏ సుకీపాప్రియం, సౌందర్యం, అంతా అడవిగాచిన వెన్నెలచేయడం,

రో — ఎందుకేమిటి? విధివ్రాలు.

సు:— విధివ్రాలేమిటి? నీవుమళ్ళీ పెళ్లిచేసుకుంటే విధివ్రాలేమన్నతుందో ఆలోచించు.

రో నిజమేనా అల్లరిపడటం నష్టము

సుధా అల్లరేమిటి? అసలునీకు పెళ్లిచేసుకోవడం యిష్టమేనా?

రో- ఇష్టమైనంత మాత్రాన సాగుతుందా

సుధా- చక్కగా సాగుతుంది. సాగితే యిష్టమేనా?

రో- ఆ.

సుధా ఎవరిని చేసుకుంటావు!

రో- నన్ను ప్రేమించేవాళ్ళని.

యింతలోకే రోహిణిని తల్లిపిలిచింది ఆపిలుపుతో రోహిణి పకిలెని మొగిటిపోయింది. సుధాకరుడు చూస్తూనేవున్నాడు.

* * *

నాటిరాత్రి యేసుధాకరుడు బెజవాడకు ప్రయాణమయ్యెను. వెళ్ళునప్పుడు రోహిణితో ఒకవారముగోజులలో వత్తునని చెప్పెను. బెజవాడలో సుధాకరుని కాపుడగు స్నేహితుడు సోమసుందరము. బెజవాడ చేరిన మరునాడుదయముననే సుందరమును కలిసికొనెను. జరిగిన సంగతినంతయు చెప్పెను. సోమసుందరము బాగానేవున్నదన్నాడు. కాని ఆతనికి కొన్ని సందేహాములు కలవు. వానిని చెప్పినయెడల సుధాకరునకు కోపమువచ్చును. చెప్పకుండిన తన ధర్మమును నిర్వర్తింపనివాడగును. ఎట్టకేలకు తన సందేహముల నాతనికి చెప్పనుద్యమించెను.

సుందరం- వితంతువును పెళ్లిచేసుకుంటావుటరా?

సుధా అయితేనేం? కన్య భర్తతో సంసారం చెయ్యలేదు అట్టిదానిని చేసుకోవడానికి సందేహమెందుకు?

సు అభ్యంతరములైతే చాలా ఉన్నాయి. నీవు యీవివాహం చేసుకుంటే సంఘ బహిష్కారము తప్పదు. అంతేకాక ప్రస్తుతం నీవుతల్లిదండ్రులపైన నాధారపడియున్నావు. నీవీవివాహముతో ఎక్కడో నాలుగుడబ్బులు సంపాదించుకో వలిసిందే. పోని బి. ఏ పరీక్షకు వెళ్ళానుగదా. ఒకభాగం అన్నా ప్యాసయితే ఎక్కడో నాలుగుడబ్బులు వస్తాయనటావా?

నీవు చదువుకడతేరి వార్ధక్యంలో వాళ్ళకింత సంపాదించి పెడతావని ఆశతో

వున్న తల్లిదండ్రులేమైపోవలెనో ఆలోచించు చుండుటంతు లేదు. సంఘసంస్కారం చెయ్యటమంటే సాహసమైనపనేగాని నీవు మాత్రం ప్రస్తుతం అందులోదిగటం బొత్తిగా పనికిరాదు.

సు- ఆమాటే పనికిరాదు సంఘసంస్కారం చెయ్యటం మంచిదైతే అందరూ ఆపనిని చెయ్యడానికి ఏమీ అభ్యంతరం వుండనూడదు. తానుతప్ప జగమంతయు చేసిన చాలు ననుకొనువాడు కేవలమును పిరికిపంద.

నాకు బహిష్కారమన్న భయము లేనేలేదు. తల్లిదండ్రుల విషయములో వారునన్ను వదులుకోవలసినదేగాని నేనిపెళ్ళిచేసుకున్న మాత్రానవాళ్ళను వదలివేయను. చదువు సాగదంటావా? దానికి మనప్రయత్నంలేనేలేదు. ప్రాప్తంవుంటే అదేవస్తుంది రవ్వగివ్వ మనంలెక్కచేసే విషయాలు కావు

అటు అన్యోన్యానురాగం వున్నది అనుకూలప్రాయము అనుకూలదాంపత్యము ఇదికేవలము విషయేచ్ఛ చేతనేకాక అసహాయగు నొకయనాథ బాలికజీవితము నానందమయముగా నొనరించుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను.

ఇందుల కభ్యంతరమేమిటన్న వివాహమునకును నాజీవిత ప్రారంభోద్యమమును చేసుకొనుటకును 300 రు కావలయును. నీవు కావలసినడబ్బు జాగ్రత్తపెట్టవలయును

సు- చెప్పుటానికేం? ఎన్నైనా చెప్పవచ్చు మూడువందల రూపాయ లనుకునేటప్పటికి కల్లా మన చేతులో ఎవడు పోస్తాడని?

సుధా- ఎవడు పోసేదేమిటి? మామాపు— నీపేరు ఖర్చువ్రాసి తీసుకొను మీనాన్నడిగితే నోటువ్రాసియిద్దాం

సు- నేను మానాన్నతో చెప్పకుండా అప్పుతెచ్చే అలవాటులేదు. పోనీ చెప్పిచేదామా అంటే దానికి కొన్ని చిక్కులున్నాయి.

సుధా- ఏదోఒకటి ఆలోచించు భారంఅంతా నీమీదపెట్టాను.

సు- ఆలోచించేదేమిటి? అన్నాడు సుము.

ఇంతలోనే సుధాకరుడు పూర్తిగా ప్యాసయినట్లు చెన్నపట్నమునుంచి తంతి వచ్చింది. దైవముచాలా అనుకూలంగానే వున్నాడనుకొన్నాడు. సుధాకరుడు తండ్రిని చిల్లరఖర్చులకు 200 రూపాయలు కావాలని అడిగినాడు. తండ్రికింత ఖర్చుబొత్తిగగిట్టదు. కారణం దుబారాచేస్తాడనే పీడించగా పీడించగా ఆఖరుకు 100 రూపాయలు యివ్వడానికి ఒప్పుకొన్నాడు. సోమసుందరముతో యింకొక 100 రూపాయలు చూడమని చెప్పాడు. కాని సందర్భపడలేదు. చివరకు ప్రయాణంరోజు వచ్చింది సువర్ణనుకి తండ్రి 1 వ తారీఖునకుగాని డబ్బురాదన్నాడు. ఎవడైనా అప్పిస్తాడేమోఅని ప్రయత్నించాడు. లాభం లేకపోయింది సుందరముతో తానుపడ్డ పాట్లన్నీ చెప్పుకున్నాడు. సుందరముకు జాలివేసింది. అతి పెరిగిన ఒక షావుకారు దగ్గరకు తీసుకువెళ్లి సుధాకరునికి అప్పిచ్చుటకు రికమెండు చేసినాడు. అతడు తనవద్ద డబ్బులేదనియు, తన కూతురుతాలూకు 100 రు వున్నాయనియు వడ్డీ 100 కి 1-9-0 తక్కువ సల్లపడదనియు, నోటు సుధాకరుడు సోమసుందరమును కలిసి వ్రాయవలసినదనియు చెప్పెను. అతడు పెట్టిన

షరతులనన్నింటికిని సమ్మతించి వారు వాని యొద్ద బదులు తీసుకొనిరి. ఒక సంవత్సరము లోపుగా నీబాకీసంగతి ఎవరికిని తెలియుచేయకుండ నట్లాతనివద్ద మాటపుచ్చుకొనిరి.

నాటిరాత్రియే ప్రయాణమై సుధాకరుడేలూరు వెళ్ళెను. రోహిణితో మరునాడు బయలుదేరి రాజమహేంద్రవరము రమ్మనమని తాను నాడే బయలుదేరి వెళ్ళి సత్రమున బసచేసెను. రాజమహేంద్రివరమాతనికి క్రొత్తయూరుకాదు కళాశాలలోని యుపాధ్యాయు లందరాతనికి పరిచితులే సుధాకరుడు రాజమహేంద్రవరము చేరిన నాటి సాయంత్రము గోదావరి స్టేషనుకుపోయెను. యథాప్రకారము రైలువచ్చెను. గాని రోహిణిరాలేదు. ఆతడటునిటు రైలుపొడవునను నాలుగు సారులు తిరిగెను. స్త్రీలబండిలో చూచెను. కాని రోహిణి జాడలేదు. ఇంతలో రైలు కదిలెను. హఠాత్తుగా సుధాకరుడు మఱలిపోయెను. నాటి రాత్రి యాతనికి భోజనము రుచింపలేదు రోహిణి రాకుండుటకు తగినబలమైన కారణమాతనికిగోచరింపకుండెను. ఒకవేళ పగటి ప్రయాణము క్షేమకరముకాదని రాత్రి రానెంచెనేమోయని తలంచెను. నాటిరాత్రి కొట్లోనిద్రించెను. తెల్లవారుజామునలేచి మఱల స్టేషనుకుపోయెను. బండి స్టేషను సమీపించుచుండెను. అస్థిరహృదయముతో నాతడుప్లాటుఫారనుమీద ముందుగా నిలుచుండెను. నాటిరైలులో రోహిణి వచ్చియుండెను. రోహిణివెంట సామానులేమియునులేదు. సుధాకరుడు వచ్చునప్పుడామె చీరలు మున్నగునవి కూడ తానేతీసుకొని వచ్చెను. ఇరువురును సత్రమునకుపోయిరి.

నాటియుదయముననే భుజించి మధ్యాహ్నము వీరేశలింగము పంతులుగారి యధీనమునున్న వితంతు శరణాలయమునకు బోయిరి. మఱిరెండురోజులకు రోహిణీ సుధాకరుల కతివైభవముగ వివాహము జరిగెను. వీరేశలింగం పంతులుగారి సలహా ప్రకారము సుధాకరుడు భార్యాసహితముగ విశాఖపట్నంవెళ్ళి యచ్చట హైస్కూలులో సుపాధ్యాయ పదవికై ప్రయత్నించెను. పంతులుగారి రికమెండేషనువల్లనో తన యదృష్టమువల్లనో సుధాకరుడు సఫలమనోరథుడాయెను.

అప్పుడు సుధాకరుడు విశాఖపట్నంలో పాఠశాలోపాధ్యాయ పదవి యందు నెలకు 50 రు సంపాదించుచుండెను. రోహిణి బాలికపాఠశాలలో 4 వ ఫారము చదువుచుండెను ఒక చిన్నగృహము నద్దెకు తీసుకొని వలయుసామానులు జాగ్రత్తపెట్టుకొనిరి. పచనకార్యములో సుధాకరుడు రోహిణికి నిత్యమును తోడుపడెను వారు ఆనందమయములుగ దినంబులవారు క్షణికములట్లు గడుపుచుండిరి. అనిర్వచనీయానందము ననుభవించునప్పుడు, ఆప్రేమ తరంగములదేలియాడునప్పుడు ఆరోహిణీకపోల పాళికల చుంబించునప్పుడు సుధాకరుని చిత్తవృత్తి వర్ణించుట కష్టము.

సుధాకరుడు కాపురమున్నయింటికి రెండిండ్లావల నొక పెద్దమనుష్యుడు కాపురముండెను ఆతనికి శకుంతల యను నొక కొమరితగలదు. శకుంతల యాతనికి పెంపుడుకూతురు. పౌరాణికమగు శకుంతలాత్మ జన్మ వృత్తాంతమునకును, నీపె జన్మ వృత్తాంతమునకును కొంచెము పోలిక కలదు.

వ్యత్యాసము జననీ జనకులందును భర్తృపరిత్యాగమునందును మాత్రమే కలదు. భర్తృపరిత్యక్తయగు నీమె సతీసంఘమున దనకగుచున్న పరాభవంబు సైతము లెక్కింపక కాలము గడపుకొనుచుండెడిది. ఈమె యేక పుత్రుడగు మూడేండ్ల శిశువు కూడ మొన్న మొన్ననే గతించెను. ఇది శకుంతల వృత్తాంతము.

* * *

శకుంతలకును రోహిణికిని సఖ్యమాయెను. ఆ సఖ్యములో శకుంతల తన కొడుకు మరణించిన విచారమును మఱచిపోవడగెను. రోహిణీ సుధాకరులు విశాఖపట్నమునకు వచ్చి రెండేండ్లు గతించినవి. సుధాకరుడా రెండు సంవత్సరములలో ననుభవించిన యానందము, సౌఖ్యము తన జీవితములో మరియెన్నడు ననుభవింపలేదు.

ఇంతలో రోహిణి గర్భవతియాయెను. ఇక నామె పాఠశాలకేగి చదువుకొనుటకు లజ్జించెను. శకుంతల మాత్రమామెకు వలయు పరిచర్యలెప్పటికప్పుడు చేయుచుండును. ఏముచ్చటలుచు లేకయే యామెకు నెలలునిండెను. అట్లని సుధాకరుడామె కోరికల దీర్పకుండెనని భావింప జనదు. ఎప్పుడేది కావలయునని కోరునో యయ్యది వెంటనే తెచ్చి యీయుచు సుధాకరుడు సలుప జాలడు.

ఒక సుభోదయంబున నామె యొక బాలికను ప్రసవించెను. ఆ బాలికకు వారు కామేశ్వరి యని నామకరణ మొనర్చిరి. కామేశ్వరి చక్కనిచుక్క. తల్లిదండ్రుల ప్రేమ నిధానము. ఆ బాలిక కేలోపమును ఘటిల్లకుండ వారు నాలుగు కన్నులను కనుపెట్టి చూచుచుండిరి. సుధాకరునకు సంసారభారమెక్కువ యయ్యెను. రోహిణి దుర్బల శరీరయగుటచే బిడ్డకు పోతపాలు పోయ వలసివచ్చెను. రేపనుమాటలేక ధనమును వెచ్చించు సుధాకరుని కితరవ్యయము తగ్గించు పరిస్థితైను. అలంకారములు లేకున్నను కామేశ్వరియందమునకు కొఱతలేదు. నాన్న తల్లి కావిషయమొక లోపముగనే కాన్పించుచుండెను.

అది కార్తీకమాసము. వర్షములు మిక్కిటముగా కురియుచుండెను. సముద్రము భయంకరముగ ఘోషించుచుండెను విశాఖపట్నమంతయు కలరాలలోను విషజ్వరములతోను నిండియుండెను వీటికితోడు వర్షాపాతము ఊరంతయు ముజ్జిడ్డుగా నుండెను. కార్తీకబహుళత్రయోదశి. కామేశ్వరి పుట్టిన దినము రోహిణికూతునకు తలంటి నీళ్ళుపోసింది తలకువ్వి కొత్త గౌనులు చొక్కా తొడిగి " మీనాన్నకు చూపించిరమ్మని పంపింది. గౌనులుచొక్కామీద రంగురంగు చారలుచూచి కామేశ్వరి మురిసిపోయింది. ఇంతలోనే సుధాకరుడు వచ్చాడక్కడికు గంపంత మూతిం చేసుకుని చొక్కామూయించింది తండ్రికి " బాగావుందమ్మా " అని ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. సుధాకరుడు రోహిణితో చూశావా ? యెంతఅల్ప సంతోషో ? అన్నాడు

అన్నాళ్ళి సాయంత్రము పేరంటాండ్రనందరిని పిలుచుకువచ్చి రోహిణిశనగలు వాస్తుపంచిపెట్టింది. శకుంతల కూడా రోహిణికి తోడుపడ్డది. నాడుపడిన హైరానుచేతనో యేమోకొని రోహిణికి తలనొప్పివచ్చినది; కొంచెము కాళ కూడాతగిలింది.

తెల్లవారేసరికి నాలుగువిరోచనములైనాయి. మనిషి తేలిపోయింది. సుధాకరుడు వెళ్ళిడాక్టరు నుతీసుకువచ్చాడు. డాక్టరువుండగానే ఒకపెద్ద వాంతికూడా అయింది. కలరా తగిలిందని చెప్పాడు డాక్టరు. మందు తీసుకువచ్చి యిచ్చాడుగాని లోపల యిమడుటంలేదు. నాటి రాత్రి రోహిణి యీలోకంనుంచి సెలవు తీసికొన్నది.

* * *

కామేశ్వరి పోషణభారం శకుంతల వహించింది. సుధాకరుడికంతా అంధకారంగా వున్నది. అతనికేడుపులేదు విచారంలేదు—కన్నీరులేదు బొత్తుగా పిచ్చియెత్తినట్లూహారహితమైన శాంతములో మునిగి తేలుచున్నాడు.

* * *

నా చింత

విశ్వనాథ నరసింహముగారు (సరస్వతీసంఘము)

చ॥ నిరుపమరీతిఁ బాముచు వినీల నభోంతరమందుఁ బారసు
స్థిరతరసంతసంబుఁగనఁ జేయుచు నెక్కొకసారి లేజగు
ళ్ళరయుచు సృష్టినింగని విలాసయుతంబుగ మూర్ఛనింపుసి
సరణినిగాంచ పక్కిగ జన్మము నెత్తనటంచు గుందెదన్ ॥

చ॥ విమలసరోవరంపు టరవిందములంగనిమూందు వ్రాలినీ
వమలజలంబునోలనిడి హాయిగవిచ్చునఁ బారికుముండఁగా
ప్రమదముతోడ కీచక రవంబునవచ్చెడి పిల్లఁగాంచనా
కమరునె యొన్నఁడేనియిఁక నండజజన్మమటంచు గుందెదన్ ॥

చ॥ ఇనుఁడపరాశ వ్రాలుతఱి నీవు తటాకజలంబులందు నె
మ్మనమున హర్షమొప్ప ఆగపూఁ కృతగాహనవయ్యు సంజకెం
పున కెదురేగి నీడములనుండునకున్ వడిఁబారునంత నీ
వెనుకనె నేనువచ్చుటకు ప్రేముడిరెక్కలులేమి గుందెదన్ ॥

రాధ ప్రార్థన.

పా. వి. రాఘవరావుగారు (సారస్వతమిత్రమండలి)

ధవళలోచనములఁ దగుకాటుకను బెట్ట ననుఁజూచి లేనవ్వు నవ్వినావు,
కమ్మతావులనీను కస్తూరి మేనద్ద ననుజూచి లేనవ్వు నవ్వినావు,
జాళువాపుట్టముల్ సరిగఁ గట్టించగ ననుజూచి లేనవ్వునవ్వినావు,
శారదనిశలందు "సరసుఁడరమ్మన" ననుజూచి లేనవ్వునవ్వినావు,

నైపజాలక నా యురస్థలమునందు మలయజము మించు నీదు చేతులనునుంచ
"ఎవ్వతె"వటంచు కెవ్వున నవ్వినావు అట్టినవ్వుల మఱచితే అకటనాథ?

చిత్తజరూప ముగ్ధనయి చిక్కితి నీదృఢమోహవల్లికన్
ఎత్తుకు పెంచినట్టినను నెట్టులనైనను బ్రోతువంచు నా
చిత్తములోన జింతలకుఁ జేరగ తావొసగంగలేద యో
జిత్తులమారి నన్నిటుల జేసెదవంచుఁ దలంపనైతిరా

గంధమింతమొసగి కామించుకుబ్జను మోహవివశుడవయి బ్రోచినావు
వెన్నపాలఁ బెంచి నిన్నింతఁజేసిన అత్తనీదుకరుణ కర్హకాదె?

రంగారు సరిగంచు చెంగావులధికమే ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న
ఘనసారమిళితమౌ గంధంబు ఘనమౌనె ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న
మంచుముత్తియముల మాలలు వెలయౌనె ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న
వీనులవినియించు గానంబుమేటియౌ ముద్దుగుల్కెడు నీదుమోముకన్న

అనుపమానము నద్వితీయంబునైన మోముఁజూపించి నన్గావు కామజనక!
అధరబింబాన వెలువడు సుధనుద్రావి నిన్నుజూడగఁ బ్రాణముల్ నిలుపుకొందు.

సర్వమును నీవటంచు నీయుర్విమఱచి ప్రేమవార్థిని బడియున్న లేమ రాధ
ఆత్మతనువుల రెంటి నైక్యంబొనర్చి అర్పణము నీకుజేసె "కృష్ణార్పణ"మని
కాంత బ్రోవర ప్రేమసాగరుడ వరుడ.

గంగాధరము

రాయసం వెంకటశివుడుగారు యమ్. ఎ. యల్ టి.

౧

ముప్పదియేండ్ల వయస్సుగల యొక పౌరుఁడు కొంతకాలముక్రిందట మాపట్టణము నుండి " పరారి " యయ్యెను ! ఏకారణముచేత నెచటికిఁబోయెనో, ఎవరికిని దెలియదు. ప్రమాదవశమున వానిప్రాణముపోయియుండునేమోయని గోతులు కాలువలు వెదకించిరి. బంధువులకు స్నేహితులకు నుత్తరములు వ్రాసిరి. ఎవరును వానిజాడలు తెలియఁబఱుపలేకపోయిరి.

పయనపుజాడ లింటనేమియుఁ గానరావు. కొలఁదిపాటి యుద్యోగమునను౦డిన యతనికి భార్య ఇద్దఱుపిల్లలు సోదరియు గలరు. సతీపతుల కన్యోన్య వైరము లుండినట్టులు తోఁచదు. తనపిల్లలందు సామాన్యజనకులవలెనే అనురాగము గలిగియుండెడివాఁడు. ఉద్యోగపుఁబనులు క్రమముగ నెఱవేర్చుచుండెడివాఁడు. అతని యభిరుచులందును విశేషములు గానిపింపవు. మతాభినివేశము గలవాఁడు. పుస్తకముల బల్లమీఁద భగవద్గీత, స్వామిరామచంద్రుని సందేహావళియునుండెను. గార్హస్థ్యధర్మములను హఠాత్తుగ త్యజింపుమని బోధించు గ్రంథములాయివి ?

చిన్ననాఁడు మేమిరువురమును ఒక పాఠశాలలోనే విద్యగఱచితిమి. మనసుగలసిన మిత్రులముగాకున్నను, పరిచయము గలిగి యొకరి సేమమొకరము తెలిసికొనుచుండువారము. గంగాధరము గృహము విడనాడిపోయెనని తెలిసి విషాదమునొంది, ఉదంతములు సవిస్తరముగఁ దెలిసికొనుటకు వారియింటికి బోయితిని. ఇదివఱకు దెలిసిన దానికంటె నింటివారైన నెక్కుడుగఁ జెప్పలేకుండిరి. అతఁడిటీవల తీయించుకొనిన ఛాయాపటము గదిలోఁ జూచితిని. శాంతమందహాసములు వెదచల్లెడి యావదనమున నింతత్వరలో నతనిని స్థానభ్రష్టుని జేయు హృదయకల్లోలముల సూచన లేవియుఁ గన్పట్టుట లేదు ! మిత్రుని యకాలవైరాగ్యమునకుఁ దగిన కారణములు తోఁపక, మఱింత చీకాకుపడిన మనసుతో మరలివచ్చితిని.

గంగాధరమును గుఱించి గ్రామమున ననేకరీతుల జనులు చెప్పుకొనిరి. కొన్నిదినములవరకును బజారులను పఠనమందిరములను వానిపయనమును గుఱించిన ప్రస్తావనలు వినవచ్చుచుండెను. అతఁడు అద్వైతపక్షపాతియని కొందఱును, దివ్యజ్ఞానసమాజాభిమానియని కొందఱును దలంచిరి. కాఁపురమునకువచ్చి యింతకాలమైనను, భార్య బంగారమ్మకు కాసుబంగారమైన నొంటిమీఁద గానఁబడకుండుటకు ప్రబల గృహకలహ

కారణమని యమ్మ లక్క లనుమానపడిరి. ఇదిగో పులియనిన నదిగోతోక ! "యని యచ్చెరువందు సుదతులు, ఈమిథ్యాగృహ కలహ వృక్షమునకుఁ బలవలు చిలవలు గల్పించి వినోదించిరి! కాపురమిట్లు కచ్చి కలుగుటకుఁ గారణము భర్త భార్యను గాసి పెట్టెనని కొందఱును, సతియే పతిని మూల నాడెనని మఱికొందఱును చెప్పుకొని మన స్సంతుష్టి నందిరి!

ఆదారిని పోవునప్పుడెల్ల పూర్వపు పరిచయము ననుసరించి నే నాయింటివారి క్షేమము కనుగొనుచుందును. హాయిగ భార్యాపుత్త్రులతోఁ గాపురము చేయు నామి త్త్రుఁడే కారణమున పరదేశములపాలయ్యెనా యని వేవెతనొంచుచుందును. అతఁడు తన క్షేమ మెఱిఁగింపకున్నను, కొంతకాలమున కైన మెత్తపడి, పిలల క్షేమమైన విసఁగో రఁడా?

2

ఈమధ్య నేను ఉత్తర హిందూస్థాన మేగి, యచటి పుణ్యక్షేత్రములు దర్శించి తిని. ప్రయాగములో జరిగిన మొన్నటి మాఘమేళమును కన్నుల కఱవుదీఱ వీక్షించి తిని. త్రివేణీసంగమ ప్రాంతమందలి పులిన ప్రదేశమంతయు యాత్రికులగు సన్న్యాసు లతో నిండిపోయెను. సాధువులు సన్న్యాసు లును హిమాలయమునుండి తండోపతండము లుగవచ్చి యచట విడిసియుండిరి. వీరిలో పెక్కు తరగతులవారు నాకు గోచరించిరి. దిగంబరులు కౌపీనధారులు, వృద్ధులు యువ కులు, స్త్రీలు పురుషులు నందు గానిపించిరి. యాత్రికుల దానములమీఁదఁ గన్నువేసి, పండ్లు ఫలములకును కాసుపైసలకును వారిని పీడించు మాయసన్న్యాసులు మొదలు వేకువ నుండి యపరాహ్ణము వఱకును యోగనిష్ఠ లుండు తాపసశ్రేష్ఠుల వఱకును, నాకచట ప్రత్యక్షమైన లక్షలకొలఁది భక్తులనందఱి నాకర్షించిన యాపుణ్యక్షేత్ర మహాత్మ్యమును బ్రస్తుతించితిని.

ఒకనాఁడు స్నానాంతరము; కాళిందీ నీరములనూఁతగాఁగొని వేగగామియైన సురగ గంగాజల ప్రవాహమును వీక్షించి, సంతు ష్టాంతరంగుఁడనై యిఁక నింటి దెసకు నేను రలుచుండగా భస్మధారణుఁడై, పెద్దపూసల పేరులు మెడలో వైచుకొని, జపముసలుపు నొక సన్న్యాసి కానఁబడెను. వాని ముఖ మున మందహాసముగాన వచ్చి, సమీపించి శోధించిచూచితిని. అతడు నావైపునకు నగుమొగమున జూచెను. పరిచితునివలె నతని మోమున్నను, గుబురుగడ్డము మీస ము సన్న్యాసివేషమును వానిని సులువుగ గుఱుతుపట్టుటకు వీలులేకుండఁ జేసెను. "దేఖో మహారాజ్!" అను హిందూస్థానీ మాటలతని పెదవులనుండి వెడలి తన సంగతి మఱుఁగుపఱచుటకతఁడు వేఱుభాషలో పలు కుచున్నను, అతఁడు తెలుగువాడని వానికంఠ స్వరము తేట పరిచెను. సందియమున జెర లాడు నామానస వీధినంత తీగమెఱుపువలె "గంగాధరము"ను నూహాతట్టెను!

3

ఇతఁడు నిజముగ నామిత్త్రుఁడు గంగా ధరమే! పేరుపెట్టి పిలువగ నతడు పలికి, సద్దుచేయక రమ్మని సైగచేసెను. ఇంతకా లమునకు నేస్తగానిని మఱలజూచిన నాకనులు

ఆనందబాష్పములతో నిండి పోయెను. అప్పుడు రెండుజాములైనను, మిత్రదర్శనము వలన నాకాఁకలిదప్పికలు తోఁపలేదు. ఎప్పుడు వాని సమాచార మామూలాగ్రముగ విందునాయని యువ్విళులూరుచుంటిని. బంధువులకు తంతివార్తనంపి, వారల కీటులాతని నొప్పగింతునాయని యోజించితిని. కాని, నాపదిమాటల కతని యొక పలుకైనను వినఁబడకుండెను. భావోద్రేక చిహ్నము లేవియు నతని ముఖకమలమున గానరావు. ఈపుడప్పుడిటీవల యోగాభ్యాసము వలన చిత్తవృత్తి నిరోధ మలవఱచుకొనిన సాధుపుంగవుఁడని నేనెఱిఁగి, ఏకవచన ప్రయోగ మనుచితమని గ్రహించి, స్వామీ! మీ సమాచారము కొంత చెప్పి, నన్ను తృప్తి పఱుపవలయును! అని వేడితిని.

గంగాధరము నన్ని ప్రశ్నలో యడుగ నెంచితిని. ఐన నాలోచించిన కొలఁదిని అసహాయులగు నాలు శిశువులను దిగనాడి, తానొకఁడును తరింప నుద్దేశమున తాపస వృత్తికి దిగిన యాతని జూచినాకు మితాగ్రహము జనించెను. అగ్నిసాక్షిగాఁ బెండ్లియాడిన యంగనను విడనాడుటయు, కన్న పిల్లలను గాసి పెట్టుటయు, ఈతఁడు నియమములుగఁ జేసికొనెగదాయని మనమున వాని నీసడించితిని. "ఏల యెప్పుడైన నతని హృదయమున పరితాపానలము రగుల్కొనెడిదే? తనవారలమీఁద దయ పుట్టదే!" యని మిగుల విచారమందితిని. తనవారల సేమమారయక, ముక్తిమార్గావలంబులై ముక్కులు బిగియించి కూర్చుండు నిట్టి వేషధారుల గుఱించి నాహృదయము కళవళపడెను. గృహస్థధర్మములు నెరవేర్పుటయందే కృతార్థతఁ గనఁజూచు నాపోటివానిని జూచియైన సిగ్గుతెచ్చుకొని మనుమని యాముని ముచ్చున కుపదేశింపఁగోరితిని!

౪

అంతట తావళములు సరిచేసికొని, శ్వాసము మెల్లఁగ విడుచుచు అతఁడిట్లు పలికెను— "స్నేహితుఁడా! నీయూహాలు కనిపెట్టితిని. అలజడిని అణఁచుకొని, శాంతము వహింపుము. పరుగిడీ పాలు ద్రావుటకంటె, నిలిచి నీరుత్రావుట మేలనుకొను వారికి గృహస్థాశ్రమము శ్రేష్ఠమె. పెద్దపాప ప్రమాదములలోఁబడక, మెల్లఁగఁ దమదారిని తాము పోవువారికది తిన్ననిత్రోవయె. ఐనను, ఎగిరిపోవనెంచువారలకు పాదములే ప్రతిబంధములుకదా! కొండలు కబళించు నాఁకలికి గచ్చకాయలు గొంతుకఁబడునా! గార్హస్థ్యమును పరికించి చూచితిని. మునిఁగిన గుంటనే మునుఁగుచు, తెంపులేని యాత్రను బడిపోవుటకు నాకిచ్ఛలేదు! ఉన్నత హిమాద్రుల వాయువుగ్రోలు ఘ్రాణమునకు, బురదనేలల ముఱుఁగుగాలి సరిపడునా? నాముందలి త్రోవనేను జూచుకొనుట కర్తవ్యమనియె నేనిల్లు వదలివేసితిని."

ఇట్లు వెడలినపిమ్మట నేమిజరిగెనో చెప్పుమనఁగా, నాకు స్వామియిట్లు వినుపించెను— "ఉత్కృష్టజీవితాపేక్షచే సంసారత్యాగముచేసిన నాకనులకు వారణాసియె ప్రథమమున పరమావధిగఁదోఁచెను. గంగానదీ పవిత్రతోయములఁదోఁగి మణికర్ణికాదిఘట్టముల జపముసలిపి, అనల్పజ్ఞానసంపన్నుల శుశ్రూషచేసి, జీవితసాఫల్యమునుగాంచ

నెంచితిని. కాని కాశీలోనే స్వీకరించిన వేదాంత శాస్త్రజ్ఞానము, కళాశాలయందు ముక్కున బట్టించుకొని పరీక్షాభవమున విద్యార్థులిపి వైచినచ్చు హూణవిద్యవలెనే దోచెను! దీనికై నేనాలుబిడ్డల విడిచి యింత దూరము రావలయునా? ఆత్మసంతృప్తి నొసంగజాలని చదువు సాముల సార్థక్యమేమి?

"కేదారఘట్టమున నొక సాయంకాలము నీరెండలో గూర్చుండి, అస్తమయ భానుని కిరణజాలమువలెనే యస్తమించెడి నాజీవితాశయములను దలపోసి పరితపించితిని. భావోద్రేకమువలన నామేనపుడు పులకాంకితమయ్యెను. అంత గంగానదిలోనుండి కమండలువున నీరముంచుకొని సోపానము నెక్కి యొకసాధువు, 'గంగాధరా! కాదా భాయీ?' యని పలికె, శ్రీమదీర్చుకొనుటకై నాచెంతజతికిలబడెను. నాకేరుచ్చరించిన యీసన్న్యాసినిజూచి యాశ్చర్యపడితిని. అంతమాయిరువురి సంభాషణమును, సంధ్యారుణ కిరణములం దళుకొత్తు నదీజల సౌందర్యసమాలోకనమున నారంభమై, ఈశ్వరానుగ్రహ కటాక్ష వీక్షణముల వెలుగొందు కమనీయమానస విలాసవిమర్శనము వఱకును వ్యాపించెను! భావోద్రేకమునందిన నేనంత నన్నుచరితార్థునిజేయ గలదీ దైనసీలోకమున గలదాయని యంగలార్చితిని. భాయీ! నీవిట్లు దైన్యమంద నేల? నీకొఱకేగదా నేను హిమాచలపర్వతపంక్తులనెల్ల దిగబ్రాకుకొనుచు వచ్చితిని! లేలెమ్ము నీకంతయు నెఱిగించెదను! అని యూరడించెను.

౫

"అంతనాకు హితబోధచేయునిచటకు వచ్చిన యీసాధువు వెనువెంటనే హరిద్వార ప్రయాణముగట్టితిని. సుందర హిమాచలప్రాంతప్రదేశమున వెండియ దివ్వలె మెరయు హరిద్వారము చూడగనే నాప్రాణములు లేచివచ్చెను. అచటి కుత్తరమునను న్న పుణ్యక్షేత్రములకు నన్నాయన కొనిపోయి అందలి గుహాలలో తాపసవృత్తి నున్న సాధుపుంగవులను జూపించెను. అందలి రమ్యతరనదీ పర్వతములు, జంతుసంతానములు నాకనుల పండువుజేసెను. తాపసోత్తముల జపతపములు నాహృదయమును తన్మయింపజేసెను. నాగురూత్తములగు నిశ్చలదాసు నాప్రశ్నములకెల్ల నోపికతో సమాధానములిచ్చి భాయీ! నీహృదయావేగమును శాంతింప శాస్త్రచర్చలు సమర్థములు గావు. అనుభవైక వేద్యముగాని విద్యలు చిలుకపలుకులె! తాపములన్నిటిని ఉపశమింపగలిగినది తపస్సొకటియె! తపస్సే నీయన్ని ప్రశ్నములకు నుత్తరమిచ్చును, నీయాకలి దప్పులుమాన్పును, ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొసంగును! సన్న్యాసులము మేము శుష్కవాదములతోను, శాస్త్రచర్చలతోను పండితులవలె ఆత్మను ఎండిపజూడము! మాకు తపమెమార్గము, తపమెదానము తపమెదైవము! నిశ్చలదాసు గురూజీవాక్కులు వేదవాక్కులని నాయనుభవమువలన గ్రహించితిని." ఈమాట లనుచుండగనే నాపూర్వపుస్నేహితునికి కన్నీరు సెలయేటి నీటివలె స్రవించెను. నాలుకతడబడి యతడింక బలుకనేరకుండెను!

గృహస్థాశ్రమమున నుండుచునె, రాజ

యోగమున వర్తిలి. ధ్యాననిష్ఠతో జరుపుకొనఁగూడదాయని నేనడుగగా, ఆయన యిట్లు పలికెను. "గృహస్థాశ్రమము బాధ్యతా నిర్బంధములకు బుట్టినిల్లు. స్వేచ్ఛయు స్వాతంత్ర్యయు సాధువువిద్యకు ఓనమాలు. మాసాధువులకెట్టి విఘ్నములు లేవు. ఏప్రమాణ ప్రతిబంధములును అడ్డంకులుగానేరవు. అన్ని సందియములు సంకటములును తపోగ్నిచే దగ్ధమైపోవును. చెడుగుల బారద్రోలి శ్రేయము నొడగూర్చుటకు తపస్సే మాకేకైక సాధనము. ఆత్మానుభవమే మాకు పరమప్రమాణము. సాధువు సర్వస్వతంత్రుడు. శాఖాభేదములు, భిన్నాభిప్రాయములును మామనస్సులను గలంచుచుండవు. ఎవనిస్థానమున వాడు యథేచ్ఛముగ నుండుచు ధ్యాననిష్ఠ జరుపుకొనును. ఎవనికృషికిఁదగినట్టుగ వానికీశ్వర సాక్షాత్కారము ప్రసాదితమగుచుండును!"

ఇపుడు ప్రొద్దువ్రాలుచుండెను. నేనిక నిలుచేరవలయును. ఎన్నివిషయములో నేనింకను దెలిసికొనఁగోరితిని. "మీరు తపస్సుచేసికొనుటకు సదుపాయములు నిర్జన ప్రదేశము లందేవిగలవు. మీకాహార పానీయములెట్లు?" అని నేప్రశ్నించితిని. దీనికి సాధువిట్లుత్తరమిచ్చెను. హరిద్వారమునకుత్తరమున హిమాలయపర్వత పంక్తినవేక వన కందరములు గలవు. అవి తరతరముల నుండి ఋషిపుత్రుల తాపసాశ్రమములు. నిర్జన ప్రదేశములయ్యును, అందు సాధులకు వలయుసౌకర్యములు గలవు. చెఱువులు సెలయేళ్ళును సర్వదాజల సమృద్ధములుగా నుండును. పర్వతప్రాంతములందు కండ్లజాతులనేకములు చిక్కును. సాధువెపుడును మితాహారి. తనకు వలసిన పండ్లు దుంపలు సతము తెచ్చుకొనును. ధర్మాత్ములగు యాత్రికులిచ్చిన గోధుమపిండి రొట్టె గాల్చితిని కొందఱు జీవింతురు. ఫలాహారమే పలువుర కాదరువు. కొందఱికి ఫలాహారము కూడననవసరము. ఇట్టివారు కొలఁదిమంది మాత్రమె"

ఈవిధమున నామిత్రుఁడు హిమాచలమందలి తాపసాశ్రమ వర్ణనము చేయుచుండగనె ప్రొద్దుగ్రుంకుచుండెను. దూరమున నంత పెద్దగుంపొకటి వచ్చుచుండెను. అదిచూచి నాస్నేహితుఁడు "అరుగో, మా సాధువులు హిమాచలమునకు బయలుదేరుచున్నారు. నేను వారిని గలసికొనవలయును. ఆముందు నడచివచ్చువారె నిశ్చలదాసు గురూజీ!" అని పలికి, తొందరగ తన వస్తువులు మూటగట్టుకొనెను. స్థూలకాయుఁడగు నొకసన్యాసి మెరయుచుండు మోమున చిఱునగవు వెలయుచుండఁగా "మాధవరావుఁడు కుశలమా!" అని నన్ను బలుకరించెను. "ఎవరతఁడు? నీపేరితనికెట్లు తెలిసెను?" అని నేనాశ్చర్యపడుచుండగనే, గంగాధరము సాధువుల బారులోఁజేరెను. అందఱు సాగిపోయిరి. "మాధవరావునకు జై!" "రేపువచ్చు కుంభమేళమునకు హరిద్వారము రావలయునుజుమీ!" అను సందేశపు బలుకులు ఆబిడారమునుండి వచ్చి నాచెవులకుసోకెను. కంఠధ్వనినిబట్టి యిట్లుపలికిన వారు గురుశిష్యులని నేగుఱుతుపట్టితిని. ఇదియంతయు సన్యాసుల మాయయా, మహాత్మ్యమా యని యచ్చెరువందుచు, కనుచీకటిని నింటికిబోవుచు రానున్న హరిద్వారప్రయాణమును గుఱించియాలోచనలు సల్పితిని!

అతిబాల్యవివాహము

తెలిదేవర నాగేశ్వరరావు గారు

బిడ్డపుట్టక పూర్వమె పెండ్లిమాట ।
పలుకగా వలదువలదో ప్రాజ్ఞులార ।
శిశువు పుట్టిన వెంటనే జేయరాదు ।
పెండ్లి జేయరాదిది మీకు ప్రీతిగాదు ।
పాలువిడక పూర్వమె పరిణయముల ।
మాటపలుకరాదో యాంధ్రమనుజులార ।
కన్నతాయల డెమ్మని చిచ్చుబెట్టు ।
చిఱుతవయసున బెండ్లిండ్లు జేయరాదు
చిన్నచిఱుతిండ్లకై యేడ్చు చిన్నవయసు ।
నందు పెండ్లిసేయుంగరా దాంధ్రులార ।
చిన్నపిల్లలతో నాడ జేయుప్రాయ ।
మునుపు పెండ్లిండ్లుసేయరా దాంధ్రులార ।
చందనపు బొమ్మతో నాడ జనెడువయసు ।
నందుజోడు గూర్పవలదో యాంధ్రులార ।
గుడ్డగిట్టంగ లేనట్టి బిడ్డలకును ।
బెండ్లిసేయుంగ మీకును ప్రీతిగాదు ।
పెండ్లియననేమొ యెఱుగని పిన్నబిడ్డ ।
కాతురత బెండ్లి సేయరా దాంధ్రులార ।
వేడుకకొఱకు బెండ్లిండ్లు పెద్దవారు ।
చేయరాదు ముమ్మాటికి చేయరాదు ।
జవ్వనులను కళ్యాణముల్ జరిపిరేని ।
దంపతులనురాగంబున దగిలియుంద్రు ।
కానవోధీయులార ! సుజ్ఞానులార !
పుణ్యజనులార । ఓయాంధ్ర పురుషులార ।
ఆంధ్రదేశీయులార ! ఆర్యవరులార ।
దేశసేవకులార ! ఓవీరులార ।

బిడ్డలకు పిన్నవయసున బెండ్లిజేయ ।
మానుడీవేగమో యాంధ్రమనుజులార ॥
నోటనెన్నడైన సరిగ మాటరాని ।
పిల్లవాండ్రకేటికి ఱకు పెండ్లివేడ్క ।
అల్లరిను జేయుచుండెడి పిల్లవాండ్ర ।
కాతురత. బెండ్లిసేయరా దాంధ్రులార ।
ఆడుకొనెడి వయసునందు జోడుగూర్ప ।
చదువవేసినపుడె బెండ్లిజరుపరాదు ।
వీరులార ! పెండ్లిజరుగ విద్య సున్న
అనెడు నాద్యోక్తిదలచుడీ మనమునందు ।
శ్రీమహాజనులార ! ఓ శ్రోతృలార ।
కావజనులార ! దేశాభిమానులార ।
బిడ్డలకు పిన్నవయసున బెండ్లిచేయ ।
మానుడీవేగమోయాంధ్ర మనుజులార
కాసులిచ్చెద రంచును గౌతుకాన
గాని కన్నబిడ్డలమేలు గాంచబోరు
పగినసంబంధమని మది దలచుచుండ్రు
భావిసౌఖ్యమును గుఱించి పలుకబోరు
పెండ్లి "పెండ్లి" యంటయెచాల ప్రీతిగాని
ఈడుజోడుల నెంచియు జూడబోరు
వీండులారగింపనుజాల వేడ్కగాని
చిఱుతపెండ్లి గూడదనుచు జింతగొనరు
అమ్మలక్కలుగూడి బాల్యమున బెండ్లి
జేయ మంచి ముచ్చటయని జెప్పుచుండ్రు
ధనమునకు బాపలకు వేఱ దారిలేక
కూనబెండ్లిండ్లకును పురిగొల్పుచుండ్రు

పెద్దలును గూడ పెండ్లిండ్ల వేడ్కకొఱకు
వగురు కూనపెండ్లిండ్లని దలచుచుండ్రి
తాతలవ్వలు జావను భీతిఁజెంది
పెండ్లి వేడుక జూడంగ బ్రీతినుండ్రి
బంధుమిత్రులు గురువులు బయలు గూడ
శేరగావింపులను గోరువారు గూడ
బాల్యదాంపత్యసుఖముఁ గూర్చి పల్కుచుండ్రి
యికనెటు లిటుల పెండ్లిండ్లు యిచ్చలడుగ
చిరుత ప్రాయమునందునే జేయు పెండ్లి
వలన చేకూరునష్టముల్ పల్కవశమె
చిన్న ప్రాయమునందున బిడ్డఁగనుట
వలన వచ్చెడు దుర్బలత్వమును గూడ
బలము పోయిన వారింటి పనులు జేయ
వయసులో ముసలితనము వచ్చుచుండు
బాల్యమందునే సమకూరు పాలుగనుప
బిడ్డలనువారు సరిగాను బెంచలేరు
పిల్లలే తల్లులగుటచే పిదపవారు
రోగపీడితులగుచు కురూపులగుచు
సారసంసార సౌఖ్యవిదూరులగుచు
పాడు మృత్యుదేవతకోట బడుచునుండ్రి
చిరుతప్రాయపు పెండ్లిండ్లు జేయుగూడ
వన్నముసలన్న కోపించు నంచుబల్క
చిట్టిబిడ్డకు పెండిలి జేయగూడ
వన్న పెండ్లాము విడదయ్యె యంచుబల్క
చంటిపాపకు పెండిలి జరుపగూడ
వన్న బంధువుల్ కోపింతురంచు బల్క
ముద్దుబిడ్డకు పెండిలి ముచ్చటేల
మానుడీ వేగ మోహాంధ్రమనుజులార
చదువుకొనువారలేయిల్లు సంశయించి
మూర్ఖులకు వెరచి తమదుముఖ్యమైన
విధిని నెరవేర్చలేకున్న విద్యయొక్క
గౌరవంబెద్ది జనులలో గణ్యులార
మంచిసానుల మేళము మంచగోరు

పురుషుడతి సంతసంబున బ్రోత్సహించు
ఐదురోజుల విందుల హాయివండి
గొప్ప పేరు సంపాదింప గోరునొకడు
బాప సంభావనము లీయ పాటుపడుచు
హెచ్చరించుచునుండెడి హితుడొకండు
ధనము లేకున్నచో గొంతఋణము జేసి
చేయుమని జెప్పుతనవారు స్నేహితులును
గాని పాపలకుం బెండ్లి మానుడంచు
పలుకువారొక్కరైనను గలరెయరయ
పెండ్లి పెద్దలమంచును బేరువడసి
కట్నముల్ గైకొని మఱియు గదలువారు
బంధువులు మేమెయంచును విందుజేసి
గ్రొత్తబట్ట లన్నియునందు కొనెడివారు
చుట్టపక్కాలమంచును సూరిజనుల
బహుమతులు సంతసంబున బడయువారు
తమదు లాభములను గూర్చితలపెగాని
బాలికల సౌఖ్యమును గూర్చి పాటుబడరు
చిన్నబిడ్డల పెండిండ్లు చేయుచుండ్రి
కటకటా! యేమనవలెనీ కాలమహిమ
ఎవరు సుఖదుఃఖములయందు నెలమిగాను
అనుభవించుచు నుండురో యట్టివాని
సమ్మతము లేని పెండ్లిండ్లు సౌఖ్యదాయ
గాన యొండొరులభిమతి గాంచనగును
ధర్మమెయ్యెదో యోజించి ధన్యులార
చెడుగువిడనాడి సత్యముల్ స్వీకరించి
పరుల మేల్గోరి సాయము పడగవలయు
పుణ్యజనులార! యోయాంధ్ర పుత్రులార
దేశ పాత్రావసరములు తెలిసి విధుల
మార్పు జేయుటవసరంబు మాన్యులార
ఆడుకొను బిడ్డలకు మీరు జోడుగూర్ప
దైవమెటు మెచ్చు మిమ్ముల దలపరయ్య
మన దురాచారముల జూచి మాన్పదలచి
అన్యమతముల వారును నను దినంబు

యత్నములు జేయుచుండగా నాంధ్రజనులు
మిన్నకుండిన సంఘంబు వన్నెగనునె?
ఆత్మసంబంధమనియెడు నాసబట్టి
మేనరికమను మఱియొక మిషనుబట్టి
గొప్పవియ్యాలవారన్న గోర్కెబట్టి
చిఱుతపెండిండ్లు మనసార చేయుచుంద్రు
ప్రాజ్ఞులే మిన్నకుండిన ప్రజలయొక్క
బహుదురాచారముల్ బాపువారలెవరు
కాన ధీరులై సంఘసంస్కర్తలార
పాటుపడరయ్య మెచ్చు దైవంబుమిమ్ము
సంఘసంస్కారమింకేటు సాగునకట
భోగపుం వృత్తివదలించి పొలతులకును
పరిణయంబులు గావించి పతినిజూప
వలయు దానదేశము బాగుపడునుగాదె
కాన నోధీరులార! సుజ్ఞానులార
సంఘ సంస్కారులార ఓసదయులార
దైవసములార ఓతల్లిదండ్రులార
ఆంధ్రగీర్వాణ కవులార ఆర్యులార
వేద వేదాంత మతబోధకాదులార
బిడ్డలకు చిన్నవయస్సున పెండ్లిజేయ
మానుడీవేగ మోయాంధ్రమనుజులార
మూఢవిశ్వాసములు నీటమునుగుగాత
నాగరకులౌచు జనమెల్ల నడచుగాత
భరతఖండంబు సుఖలీల బరగుగాత
సకలశుభములు దేవుడొసంగుగాత

"అమర కవిశేఖరుని స్వార్జితార్థమిదియె

దగ్గిరాల పళ్ళంరాజు గారు

(సారస్వత మిత్రమండలి,)

తలఁపులజలధిలోఁ దరగలఁ దూగాడు నరుణ భాస్వరు దివ్య కిరణములన
తలఁపుల కడవలో ధగధగ మెఱసెడు పాలవెల్లువశిత ప్రభలనంగ
తలపుఁల మబ్బుమధ్యమునందుఁ దళుక్కొత్తు మెఱపు దీవియ మేలి మెఱపులనగ
తలపుఁల చదలలోఁ దమమెల్ల భేదించు నెలమాని కంపువెన్నెల లనంగ
పలుకులు దయించి వికసించు, బ్రతిధ్వనించు, నమృత సంజీవనమ్ములై యవసిమించు,
జగతినలరించు, బోధించు బరమనియతి, యమరకవిశేఖరుని స్వార్జితార్థమిదియె
సూక్ష్మము, దయార్ద్రమును నగుచూపులోన సదమలము కోమలమునగు హృదయ
మందు
బ్రకృతియందలి భావంబుబట్టినిల్పి తెలుపు గవిశేఖరుండు తాదృశ్యములను
కావ్యమమరము, కవియు దత్కావ్యకల్ప నాతిశయమున నమరత్వ మందు భువిని
ఏమిసారము కవిబోధ కేలిహాస మెంత యాదర్శనీయ సహేతుకంబు

పాటకచేరి

గుడిపాటి వెంకటాచలంగారు బి. ఎ. బి. ఎల్.

ఒకరోజు మధ్యాహ్నం అమలాపురం సత్రంలోంచి నలుగురు మనుషులు బయలుదేరారు. అందులో ముందరనడిచే ఆయన గురువులాగుకనబడుతున్నారు. బంగారంచుట్టిన రుద్రాక్షకాయ మెళ్ళోనూ, యెండాకాలమైనా బుజంమీద శాలువా, అధికారం సూచించే మొహంముడతలూ, ఆయనకి అధ్యక్షత నిస్తున్నాయి. యింకొకడు తాంబూరా ఫిడేలూ పట్టుకున్నాడు. వాడేశిష్యుడు. అయిదేళ్ళనించి సంగీతంనేర్చుకోగా, నేర్చుకోగా, పాటకచేరీలలో తాళం వెయ్యగా వెయ్యగా గురువుగారు సృతిపెట్టియిస్తే, తాంబూరా మీటడం వొచ్చిందియిప్పటికి. యీజన్మంలోగాని, యింక వొచ్చే అయిదారు జన్మాలకుగాని, వాడినిగాని వాడితో రక్తసంబంధమున్న యింకెవరికిగాని, సంగీతం రాదని, గురువుకీతెలుసు, శిష్యుడికీతెలుసు కాని రోజూ గురువు అతను సంగీతం నేర్పుతున్నట్టూ నేర్చుకుంటున్నట్టూ ఒకగంట నాటకమాడి సంతోషిస్తోవుంటారు. అదిగాక యీశిష్యుడు తెల్లారకట్ట నాలిగింటికే లేచి సాధనముచేస్తోవుంటే, చుట్టుపక్కలు కుక్కలు కుయ్యోమొర్రోఅని సృతికలిపి అరిచి అందరి నిద్రని చెడగొట్టేవి. వూళ్ళో పెద్దమనుషులు కొందరుచేరి, అతనికి సిఫారసుచేసి, పోరుగూరులో కరణీకం యిప్పిస్తామన్నారుగాని, అతను సంగీతం వొదలిపెట్టడానికి వొప్పుకోలేదు. మూడోఅయన చంకలో మద్దెలుపెట్టుకున్నాడు. నాలుగో ఆయన పూరికే చేతులు జోడించుకుని వెంట నడుస్తున్నాడు. అతనికి మాత్రం ఒకకోటు దానికి మూడుజేబూలు యున్నాయి. ఆయనకి సంగీతానికి సంబంధము యేమిలేదు. అయినా వీళ్లవెంబడి అప్పులవాడి మల్లేతిరుగుతో వుంటాడు. పాటకచీర్లల్లో తల వొకటే వూయిస్తాడు. అప్పుడప్పుడు పరవశత్వం యెక్కువై చుట్టు పక్కలవాళ్లమీద దొర్లడం, ఉన్నటుండి తెలియనివాళ్ల వీపుమీద తటాలున చరచడం, యెవరన్నా, సంగీతం వినకుండా మాట్లాడుతో వుంటే, వాళ్ళకేం కై బిగ్గిరిగా అరవడం, యీయన దుర్గుణాల్లో ముఖ్యమైనవి. ఒకసభలో, డిప్టీకలక్టరుగారి వీపుమీద చురుక్కున కొట్టి, "బలే బలే" అనేప్పటికి, ఆయన అదిరిపడి "పోలీసులు, పోలీసులు" అని కేకలేశాడు. యీపనిలేనిఆయన యెక్కడివాడో, యెందుకిట్లా వీళ్ళతో తిరుగుతాడో, యెవరికీ తెలియదు.

వీళ్లమెల్లిగా నడుచుకొంటో వెళ్లి టవునుహాలు చేరుకున్నారు ఒకరూపాయీ రెండురూపాయలూ కేట్లుపెట్టి, వీళ్ళీ పాటకచేరి ఆవాళ అయిదున్నరకి మొదలు .. అప్పుడు నాలుగున్నరయింది. యీనలుగురూ ప్లాటుఫారమెక్కి, సృతిచేసుకుంటు

న్నారు. అయిపోవస్తున్నట్టుంది. వెనకబెంచి మీద ఒకరూ, ముందు కుర్చీల్లో యిద్దరూ కూచుని వున్నారు. శిష్యుడు వెళ్లి బయట చూశాడు. ఒకరూ కనపడలేదు. ఆరున్నరదాకా, ఆఫిడేలూ, మద్దెలా ముందు పెట్టుకు కూచున్నారు. యింకా ఆరుగురు వొచ్చారు, పావుగంటకొకరు వొచ్చిన యీలోపల యిదివరకు వొచ్చిన వాళ్లల్లో వొకరు విసుగెత్తి తీసుకొంటూ వెళ్లిపోయినారు. గ్లాసు లెట్లు నాలుగు వొచ్చాయి. పేరుకున్నవారొకరు "పావుతో వుంటే విని చాలామంది వొస్తారు. ప్రారంభించండి" అన్నారు. మొదట భైరవి వర్ణం యెత్తుకుని, అయిదారు నిమిషాలు పాడారు. యింతలో ముందు కుర్చీల మీద వాళ్లు వెళ్లిపోయినారు. పావుగంటలో యిద్దరు గాఢనిద్రపోయినారు, ఒకరిమీదికి ఒకరు వొరిగి, యింకొకడు ఆవలిస్తున్నాడు. యింకొకాయన విసుక్కుంటూ గోళ్లు కొరుక్కుంటూ కూచున్నాడు. యింకో నల్లకోటూ పంచె వేసుకున్న పెద్దమనిషి తనభార్య పోయిన రాత్రి జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని, తన వొంటరితనానికి తనే దిగులుపడుతూ కళ్ళ నీళ్లు పెట్టుకుంటున్నాడు. యింకా యిద్దరు ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూసుకుని, నవ్వుతో బైటికి పరుగెత్తారు. గురువుగారు సంగీతం ఆపి, ఫిడేలు ముందు పెట్టారు. నలుగురిలో పనిలేని ఆయన లేచి.

"యీవూళ్లో యెవరికీ సంగీతం మీద అభిమానం లేనట్టుంది. యిటువంటి అద్వితీయులైన విద్వాంసులు వొస్తే వినడానికి యే నలుగురో వొచ్చారు. యిట్లాంటి సంగీతం వినే అదృష్టం యీ జన్మలో మళ్లీ తటస్థిస్తుందా. వచ్చిన వాళ్ళు కూడా సంగీతం అర్థమయ్యే వాళ్ళలాగు లేరు. మీ ఖర్మం" అన్నాడు.

నల్లకోటాయన లేచి చాలా విచారంతో, యేడుస్తున్న కంఠంతో, కన్నీళ్లు తుడుచుకొంటూ "కచేరి అయిపోయిందా?" అని అడిగాడు. "అయితే మా టిక్కెట్టు డబ్బు యిచ్చెయ్యండి పోతామని" ఆవలించే ఆయన అన్నాడు.

"యిచ్చిన డబ్బు తిరిగి యిస్తారా?" అన్నాడు పనిలేని ఆయన.

"అయితే పాడండి" అన్నాడు వృద్య రాగాల అంటుకోళ్ళ కోమటి వూరినారద మూ వొస్తారని, తన సంగీతాభిలాష, రసికత్వమూ చూస్తారని, రెండు రూపాయలు పెట్టి టిక్కెట్టు కొనివచ్చాను. లెఖవేసి చూస్తే, అప్పటికి అణాన్నర సంగీతమున్నా కాలేదు. అతని తమ్ముడు పెళ్ళికి పదిహేను రూపాయిలిచ్చి, నాలుగు గంటలసేపు పాడించాడు, ఒక దురదృష్టవంతుడి చేత.

పనిలేని ఆయన గురువుగారివంక భక్తితో చూశాడు.

"చెవిటివాళ్లకి, దున్నపోతులకి నా సంగీతం పాడతాగాని, యిక్కడ నా ముందు వీళ్లున్నంతసేపు ఫిడేలుమీద చెయ్యి పెట్టను" అన్నాడు.

శిష్యుడు మాత్రం, ఆ పాలో తేనో తెలియక, తంబూరా మీటుతూనే వున్నాడు. దాంతో వాళ్లకి కోపమొచ్చి, "మా డబ్బు మాకిచ్చెయ్యండి" అని నలుగురూ అరిచారు. నిద్రపోయిన వాళ్ళలో ఒకరు యీ అరుపులు విని లేచి, తల వూయించడం మొదలుపెట్టారు. పనిలేని ఆయన గురువుగారి అనుజ్ఞ తీసుకుని, యెవరి డబ్బు వాళ్ళకి యిచ్చేసి యింక పొండి.

అన్నాడు. వాళ్లు ఆనిద్రపోయ్యే ఆయన్ని ఊపాయించి ఊపాయించి లేపుకుని తీసుకుపోతున్నారు. ఆయన "నాకువాకిటే పీడకలలు వొచ్చాయి. యింటిదగ్గిరికి వెళ్ళడమంటే భయమేస్తోంది "అంటున్నాడు. తలతిప్పే ఆయన నడుస్తున్నా సగం నిద్దట్లో, "వెంకీ, యెందుకే అట్లా తిడతావు?" అంటున్నాడు.

* * *

టిక్కట్లడబ్బు వాపసు చేస్తున్నారని తెలిసి సగంలో వెళ్లిపోయినవాళ్ళు కొంత సేపట్లో తిరిగివొచ్చారు. పాట జోరుగా వినపడుతోంది హాలుతలుపులూ కిటికీలూ బార్లాతీసివున్నాయి. లోపల నాయుడుమూలగా నాలుగు గాసులైట్లూ తెల్లగా వెలుగుతున్నాయి. స్టేజిపైకంమీద గురువుగారు పాడుతో, ఫిడేలు గిరగిర వాయింపు చేస్తున్నాడు. శిష్యుడు కునికిపాట్లు పడుతున్నాడుగా, వేళ్లు తాంబూరతీగెలమీద కదులుతోనేవున్నాయి. అయినా యెప్పుడు గురువుగారి వెనకాలే తాంబూరా తమ మీద వాల్తారో అని చూసేవాళ్ళకి భయంగా వుంది. మద్దెలాయనచేతులూ, కనపడకుండా ఆడేస్తున్నాడు. కొంచెం వేగంతగ్గినప్పుడు మాత్రం, అట్టముడిచేతి, మొహం చుట్టూ కదలడంచూస్తే, నాటకంలో హిరణ్యకశిపుడిలాగు కనపడతాడు. పనిలేనిఆయన తల అతివేగంగా వూపాయించాడు. తలలేని మొండెంవలె చూసేవాళ్ళకి చెదురుకలుగుతోంది వాళ్ళముందు కుర్చీల్లోనూ, బెంచీలమీద వొక్కరూలేరు. ఒక పిచ్చిక మాత్రం దూలం తొర్రలోంచి తలపైకెత్తి బెదురుతో చూస్తోంది. ఒక గబ్బిలం గుండ్రంగా రెక్కలూ కొట్టుకుంటూ అశబ్దంనించీ, వెలుతురునించీ తప్పించుకోలేక తడుములాడుతోంది. యీవొచ్చిన వాళ్ళు యేంచెయ్యడానికీ తోచకనుంచున్నారు. ఒకడు ధైర్యం చేసి దగ్గాడు, కాళ్ళుచరిచాడు, "యీ మాపండోయ్' అని అరిచాడు. వాడిగొంతుక శబ్దం వాడికేవినపడలేదు. దానితో వాడికి భయం పుట్టి, పక్కనున్నవాడి నడుము కావిలించుకున్నాడు. వెనకనున్న జట్కాలకుర్రవాడు ముందరికివొచ్చి, తలలేని ఆయన జబ్బపట్టుకుని వూపాయించాడు. రెండో చెయ్యి, కుర్రాడిచెయ్యిని లాగేసిందికాని, తలమాత్రం కనపడనేలేదు తలఆపైన యెక్కడో వుండాలని వూహించి చేతులడ్డంపెట్టి పట్టుకున్నాడు అప్పుడా పనిలేనిఆయన కళ్ళు తెరిచి, నలలోంచి మేలుకున్నవాడి మల్లే నిదానించి అయిదు నిమిషాలుచూసి,

"ఏమిటన్నాడు?" మెల్లిగా

"మా టిక్కట్లడబ్బు" అన్నారు

ఒక్కనిముషమైనా మాట్లాడ్డానికి జీవితంలో వ్యవధిలేనట్టు, తనరొంటిన వున్న రూపాయలసంచి వాళ్ళమీద పారేసి, మళ్లీకనకపడకుండా తలతిప్పేస్తున్నాడు యెవరిడబ్బు వాళ్ళు తీసుకుని, మిగిలిందికూడా సమానంగాపంచుకుని, ఒక రూపాయి మిగిలితే దాన్ని మాష్టరుగారికని, వుత్తి సంచీ అక్కడపారేసి వాళ్ళు వెళ్లిపోయినారు

ఫిడేలుకమాను మొగిటపోతోంది మద్దెలమోగిపోతోంది తలపగిలిపోతోంది గాసులయిట్లు వెలిగిపోతున్నాయి సంగీతమాధుర్యంలోను హాలుచుట్టూవున్న ఇకినపరిసరాల్లోయింకిపోతోంది. వూరువిశ్రాంతిగానిద్రపోతోంది శిష్యుడు నిద్రపోతున్నా వేళ్ళుకదులుతోనేవున్నాయి కబ్బుతమానుతెలుపు ముయ్యటానికివొచ్చి యేమితోచక, నుంచునినుంచుని, అట్లా నేతలు పుచ్చుకున్న నిద్రపోయినాడు

*   *   *

తెల్లారకట్ట మూడున్నరకి ధన్యాసి రాగం మొదలుపెట్టారు కోళ్లూ కాకులూ భయపడుతో కూశాయి చల్లగాలి చెమట పట్టినవారి వొళ్లకి తగిలింది వెలుతురు సందేహిస్తో లోపలికి గ్యాసులైట్లమీదికి పాకింది తలుపుముందు ఒక గొల్లపిల్లవాడు వొచ్చి నుంచుని తదేకధ్యానంగావింటున్నాడు ఒక నల్లమచ్చలఆవూ దూడా అతనివెనక నుంచున్నాయి. చెవులు నిక్కపొడుచుకొని వింటో "నిన్నుచూచి ధన్యుడైతి" అనేకీర్తన యెత్తుకుని గురువుగారు ప్లాటుఫారంమీదనుంచి లేచారు. తక్కిన యిద్దరు వెనక లేచారు శిష్యుడికి మెళుకువరాలేదు పాటతో వెళ్లి ఆవుకీ, పిల్లవాడికీ, ప్రదక్షిణంచేస్తో తిరిగారు. నిద్రపొయ్యే లైట్ల మనిషి యీగోలకి లేచి ఆశ్చర్యంతో క్లబ్బు జవానువంక బెదిరి బెదిరి చూస్తున్నాడు. యెదన్నా ఆపద తటస్థిస్తే దాక్కునేందుకు మంచిచోటేదా అని చూస్తున్నట్లున్నాడు. గాసులైట్లవాడు పనిలేనిఆయన్ని డబ్బడిగాడు. ఆయన తన స్వంతం యెనిమిది రూపాయలు యిచ్చేశాడు క్లబ్బు బంట్రోతు అద్దె అడిగాడు పనిలేని ఆయన జేబులుతడుముకుని తెల్లబోయినాడు పాటతోనే గురువుగారు కోపంతో మెళ్లో బంగారు రుద్రాక్ష తెంపచూశారు, కాని అదిరాలేదు. మద్దెలాయన ఆయనచెయ్యి ఆపి, తన వేలిబంగారువుంగరం తీసి క్లబ్బు వాడి చేతులో పెట్టాడు. అందరూ పాటతో వూళ్లోకి బయలుదేరారు. క్లబ్బు జవాను తెల్లబోయి వాళ్ళవంక చూస్తోనుంచున్నాడు.

పాటకచేరివాళ్ళు మార్కెట్టుదగ్గిరకి వెళ్ళి, మధ్యనుంచుని పాడడం ఆరంభించారు పెద్దగుంపు పోగయింది. గురువుగారు,

'సంగీత జ్ఞానవిహీనులకు, మోక్షము కలదా?" అని యెత్తుకుని, ఆవేశంతో వూగిపోతున్నారు. పిచ్చివాడని అందరూ జాలితో తలలువూపించారు. యెండ యెక్కింది. అయిదేసి నిమషాలు విని పాతవారు వెడుతోవుంటే కొత్తవారువొస్తున్నారు పదకొండింటికి వినడానికి వొక్కరూ లేరు. దగ్గిరవున్న గంటలవాండ్రు కూడాచాలాదూరంగా జరిగిపోయినారు పాటతోనే సత్రం దోవపట్టారు. సత్రానికివెళ్లి పాటఆపి, దేహాలు గోడకి జారేశారు. అలిసిపోయినారు. నిద్రలేదు నిన్నమధ్యాహ్నంచేసిన భోజనం, కడుపులు మాడుతున్నాయి. ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూసుకున్నారు. అందరూ పనిలేనిఆయనమోహంకేసి చూశారు. ఆయన కన్నీరుతో తలవొంచుకున్నాడు యింతవరకు ఆపూటకి వుడకేసుకోడానికి బియ్యాలేనిగతి పట్టలేదు, ఆవాళదాకా. అతనిదిగులుచూసి గురువుగారు చిరునవ్వు నవ్వి, "స్నానంచేస్తే మనకియీమత్తువొదులుతుంది" రండి అనిలేచారు

దోవలో పనిలేనిఆయన

"మరియీవాళ భోజనం "అంటున్నాడు గురువుగారు అతన్ని చూసినవ్వి "నీదుచరణము లేగతియని"

అనిమెల్లిగా పాడారు

పనిలేనిఆయన

" అన్నవస్త్రములకేమిగతియని మెన్నడైన నిన్నడిగినానా?" అని గాద్గదస్వరంతో పాటలాగుఅన్నాడు

" పాలముంచినా, నీటముంచినా, పాదములేగతి" అని పాడారు గురువుగారు.

అతన్నివీపుమీద తట్టి యిప్పుడు ముందుసీట గేదినిజం ,, అన్నాడతను

" తరవాత పాలమునిగేదీ నిజమేఅని గురువుగారు అంటూవుండగానే, వెనకనెవరో పిలుస్తున్నట్టు వినపడ్డది. ఆగారు ఒక భాగ్యవంతురాలు, వేశ్యముసలిది, ఆమెనౌక రోజుకుంటూ వొచ్చాడు ఆమెగురువుగారి పాదాలకి ఆరోడ్డుమీదనే నమస్కారంచేసి,

"తమపాదధూళిచేత నాయిల్లు ఒక్కసారి పవిత్రంచెయ్యాలి" అనిప్రాధేయపడ్డది అందరూ తెల్లబోయి యిదేదో వేళాకోళమనుకుని సందేహంతో చూస్తున్నారు.

" సంగతంతా తరవాత మనవిచేసుకుంటాను ప్రొద్దెక్కింది అలిసిపోయివున్నారు రండి" అంది.

భక్తితోపొంగే ఆమె కంఠంవిని, కళ్లుచూసేటప్పటికి వాళ్ళమొహాలు విప్పారాయి

" మధ్యాహ్నంనించి తప్పకుండా వొస్తాము మరియిప్పుడు స్నానంకాలేదు భోజనం అనేటప్పటికి డొక్కలోతుకు పీక్కుపోయిన శిష్యుడికి కళ్ళనీళ్ళు తిరిగాయి. గురువుగారు అప్పుడేమళ్లి వెళ్లి ఆమెయింటిలోకిచేరి మొదలు పెడతారుగాబోలునని అతని గుండెలు గబగబలాడాయి

" స్నానానికి వేన్నీళ్లు సిద్ధంగావున్నాయి యీలోపున వంటలవుతాయి యింకమీరు మాటాడకండి రండి. మీకంటేదాసులు, అర్చకులు, యెక్కడంటే అక్కడే పుడతారు. పూజచేసి ధన్యతను పొందడానికి మీవంటి మహాత్ములు నాకెక్కడ దొరుకుతారండి"

నలుగురిలో యిద్దరు బ్రాహ్మలు, ఒకడునాయుడూ... సందేహించారు. ఆకలి మాత్రం పీకుతోంది. " సందేహించకండి బ్రాహ్మలే చేస్తారు రండి " అంది

శిష్యుడిమొహంలో నురుగులాగు పొంగబయలు దేరింది. దమడమాకొట్టడానికి మద్దెలయ్యా, మద్దెల వెతుక్కున్నాడు. గురువుగారు.

" సీనామరూపములకు నిత్యాజయ మంగళం" అనుకుంటూనడిచారు ఆమె వాళ్లనోపెద్దమేడలోకి తీసికెళ్లింది నలుగురికీ నలతుణాగా తలంట్లుపోయించి, పెద్దపెద్ద బనారసుబట్టలు కట్టుకోడానికి యిచ్చారు అందమైనసావిట్లో, వెండిచెంబులు పెట్టి అరిటాకులు, పీటలముందువేసి సిద్ధంగావున్నాయి పిండివంటలతోకూడా, బహుమర్యాదగా, బ్రాహ్మలు వడ్డించారు భోజనాలయ్యేప్పటికి నాలుగు గంటలయింది వెంటనే అందరికీ నిద్రలొచ్చాయి. మద్దెలయ్య పెరుగు అన్నం సగంతింటూ పీటమీద పడిపోయినాడు మేడమీద పుష్పాలతోట్లమధ్య, చల్లగాలిలో మడతమంచాలమీద, తెల్లనిపక్కలుపరచి, వాటిమీద వాళ్ళనిపడుకో మన్నారు. గురువుగారికీనాళ్లా, మద్దెలయ్యకి పోతుంటా, నొక్కద్దుపుడుతున్నారు. నామకహాయి సంగతి యెవరికీతెలీదా అనుకున్నాడు పని లేని ఆయన. తాంబూలంవేసుకోంటూ కళ్లుమూశాడు.

లేచేటప్పటికి రాత్రి తొమ్మిదయింది వెంటనేవాళ్ళు కడుక్కోడానికి నీళ్లిచ్చి భోజనాలకి లెమ్మన్నారు తివాసీమీద గాసులైట్ల ముందు తాంబూలాలు వేసుకుంటూకూర్చుని యీఅదృష్టమంతా నిజమా, కలాఅని ఆశ్చర్యపడుతూవుండగా, మళ్లీ ఆముసలామె కనపడ్డది. ఆమెవెంట ఆమె కూతుళ్ళని యిద్ద

ని తీసుకొచ్చింది ముగ్గురూ గురువుగారి పాదాలకి నమస్కారం పెట్టి కూచున్నారు అప్పుడు ముసలావిడ మాట్లాడింది.

“ అయ్యా, మీరు మా యింటిముందు నించి తెల్లారే పాడుతూ వెళ్ళేవారే అప్పుడు మీ పాట విన్నాను. అటువంటి సంగీతం నేను విని ముగ్ధయైపోయింది. ఆది వొక మహా తేజస్వి, అవతారపురుషుడు పాడాడు అప్పుడు నేను నిండు యవ్వనంలో, ఒక జమీందారుగారి ఆశ్రయంలో వున్నాను యీ సంపద అంతా ఆయన కటాక్షమే యేనాడు పాటకచేరీలో తెరచాటునుండి ఆయన పాటవిన్నానో, ఆనాడే నా హృదయాన్ని ఆయన కాళ్ళముందు పారేశాను అంతవరకు నాకొక హృదయముందనీ అది శాశ్వతమైనదనీ తెలీదు రహస్యంగా ఆయనకి కబురుపంపి, నా జీవితం ఆయనకి అర్పించాను ఆయనకి కూడా నన్ను చూచి జాలి కలిగింది నేనేమీ అన్యాయం చెయ్యలేదు జమీందారుగారితో చెప్పేశాను. యేం జరిగిందో తెలుసునా? అయినాశ్వరీ సమానుణ్ణి, సహవాసంగా అడివికి పిలుచుకుని వెళ్ళారు ఆయన యేమైనారో యింతవరకు తెలీదు. ఆయన గానమాధుర్యంలో లీనమైన నా మనసు యీనాటివరకు కళ్ళు తెరవలేదు.

యీనాడు విన్నాను మళ్ళీ అటువంటి గాంధర్వ ప్రజ్ఞావిశేషము

యిప్పుడెందరూ పాడేవాళ్ళే కాని ఒక్కడికి సంగీతజ్ఞానం కొంచెం వుందా? పోనీ అభిమానముందా? పోనీ సంగీతానికీ గాడిద అరుపులకీ భేదం తెలుస్తుందా? జరిగిందంతా విన్నాను. మీరు పాడే విశ్వమోహనగానం యీ పాడువాళ్ళలో యెవరికర్థమవుతుంది? యే కూనిరాగాలో హిందుస్తానీ టప్పాలో కొట్టేస్తే, తమని ఆకాశానికి పొగిడేసి, ఇతి విధవా బ్రాహ్మణార్థం పెట్టే వాడే!

తన కూతుళ్ళని చూపి, వీళ్ళకి సంగీతం యెంతో కష్టపడి నేర్పాను. ఒక్కనాటికీ సాధకం మానారా ఆనోజు వీళ్ళ మొహం చూడను. యీ వాళ్ళే మీరు అలిసివున్నారు నేనే యీ నాసుగొళ్ళ పాటవిని తప్పులు దిద్దించాలి. అని వాళ్ళిద్దరిచాతా పాడించింది

మర్నాటినించి గురువుగారిచాత పాడించడం తను ఆనందించడమే ఆమె పని. యిట్లా నాలుగురోజులు గడచింతరవాత, అక్కణ్ణించి కదలడానికి మొంతయిష్టం లేకపోయినా యింక చాపుడదని వెళతామన్నారు. శిష్యురాలి మాత్రం తను శాశ్వతంగా అక్కడే వుండిపోయ్యే వుపాయం యేదన్నా వుందా అని ఆలోచిస్తున్నారు కాని ఆమె వాళ్ళని బలవంతం చేసి, యింకొక పదిహేను రోజులుంచింది వాళ్ళు వెళ్ళేరోజున వెండి పళ్ళెంలో మూడు వెయ్యి మొహరీలు పోసి గురువుగారి ముందుపెట్టి నమస్కారం చేసి పట్టుతాపితా రుకట్టబెట్టింది తక్కినవాళ్ళకి యిద్దరికీ తలా యేభై మొహరీలు యిచ్చింది పనిలేనాయనకి కూడా.

విరహవార్త

పోమంచి సూర్యనారాయణ శర్మగారు

గౌరీధవుఁడౌ నన్నని దారుణ నిటలాంబకాగ్నిదగ్ధ మయియునా
ఔరా! మోహము నిగిర్చె; రతీరమణీకంఠసూత్రి దృఢమహిమమొకో?

స్వామి, మనోజ! నన్ను సుమసాయక సత్కరుణాబ్ధి యంచు నె
వ్వేమియు సన్నుతించిన నొకింతయు జాలివహింప వోడహో
ఏమియు లేకయున్న బయలెవ్వరికిన్ గనరాకయున్న దా
గాముఁడు గామురీతిగను గాజిఱు వెట్టెడివాఁడు నెచ్చెలీ

నిలుకడ లేక యెల్లెడల నే జరియించు నెలంత తల్లి, పె
క్కులు మటుమాయ చేష్టలను గొన్నదనంబున గన్నతండ్రి, మె
ఱ్ఱులకుల కాంతి మాసుపడు సాహసచర్యను మేనమామ, యి
ట్టులుని దలంప నేలగా హాస్తులకియ్యదె లీల నెచ్చెలీ

ఆప్తవియోగ వేళల గబాటుల దాయలు హాయిఁబుట్టెడు
స్పృష్టినిగాంచి తత్సహజ దుష్టతఁజూప గలాఁడు శ్రేష్ఠుఁడౌ
నుత్తముగా నడచ్చు బలు కుట్రలు బాహిరవృత్తి నొందుచున్
నాప్తునకగ్గదేహమున గాఁజెడి గూఁడుప మేలె? నెచ్చెలీ

చిలుకయు గోరువంకయును జెన్నటు గాచు నికంబు నమ్మియున్
గోలకోల గూసి మూడి పెనుగోలమొనర్చుచు గాముగోలలం
గలగగ గేరుచున్నయవి గాటపు గచ్చయదేలా నవ్వగా
న్నలగనిణిమ్ము డియ్యది వినోదముగాఁగన బోలు నెచ్చెలీ

వెన్నెల చిచ్చుముచ్చునను వేచుచునున్నది చంద్రునమ్ముతా
పోన్నతి నందఁజేసి తనుపూరక గాచ్చు మనంబె మాపమే
మున్నయిన సమీరణాకికి ఘోర ముదింతకు సూత్రమైనదా
మన్నవిపీడనంబునను శాపము వేఁజాలకున్నె నెచ్చెలీ

అంగవిహీనులౌ న్నృపుల నాఱటపెట్టఁగ నాయితాంగులే
యంగున భంగపుత్తురో ? శతాత్మలనే గతిఁబైకిఁబుత్తురో ?
సంగతి యీవెఱింగియును జాలమునల్పెదె తాళఁజాలనీ
రంగదపూర్వ ప్రేమమప్పురా యిప్పరుదెన ? అద్దైనెచ్చెలీ !

ఇందఱునైన నొక్కరుఁడియే పడఁగింపమె యేకమైన ? నీ
దండడిఁబోనడంపమె వృథావృథసేయమె కాళయత్నముల్
పందెమువైచి కొన్న పరిపంథులెదో తమలోనఁ బోరిబల్
కుందఁగ జేయనిన్ను ననుఁ గోల్తుపోనర్చెడివారు నెచ్చెలీ !

ఎలమిని జెల్మినట్లు నటియించుచు నుండెడివారు సమ్మదా
కులితుల జేయుచున్నటులె కూడిచరించెదు వారలక్కటా !
బలమఱనీ వియోగమునఁ బల్మఱు మూలుగువేళఁ జూచి ని
చ్చెలుఁ దపియించువారలది సాజమె కాళలఁ జాలనెచ్చెలీ

ఒక్కఁడఁగానఁ జూపఁబడు నుగ్రితగాక మఱొక్కఁడెట్టుకా ?
నొక్కఁడనున్న యప్పువిన యోన్నతిఁ జన్నవిధం బెఱుంగమే ?
అక్కట నిన్నదేగతి నలంచెదనోకట ! కిరించులంచుకేఁ
బోక్కెద నిక్కమైన నదిపోలుని జాలమునీకు నెచ్చెలీ !

ఆటలఁ బాటలందు, మఱియన్నమునందును, బాసమందు, నీ
రాటనమందు, సాంధ్య సువిహారమునందు పహారమందు, మే
ల్తోటలకూట మందున, నెటుల్పరికించిన నీదు లీలలే
నాటిమదింగలంచెదు గనంబెఱయూదరు వేది? నెచ్చెలీ !

ఇసుకబయళ్ళ నిర్ఝరము నిచ్చమెయిన్ ప్రవహించునాటి యా
యసమ కవిత్వతత్త్వవిశద ప్రతిభాయిత భావణంబులా
కుసుమ సమానచారుపద గుంఫితసత్కవితా ప్రసంగముల్
రసిక జనానుమోదసుకరంబుల నెన్నటికేని యెట్టులే
నిసి మఱవందలంచినను నేమఱనాతరమౌన ? నెచ్చెలీ !

కంటికినిద్రరాదు తమకంబున పత్రికఁదీయఁబూనవే
యింటికి నొక్కయక్కరము నీక్షణసేయఁగ భ్రాంతి లేదు, చే
నంటిన యాశులేఖినియు నాడదెడందకు శాంతిగూడదా
కంటికెగాక యన్నిటికిగా కనెకాకుల జెందుచుంటినీ
కంటికిదూరమైన గడెకాలమునుండియు సోలినెచ్చెలీ !

ఏటికి నీఁతగాధవచియించెదఁ గొంచకయున్నదేదో, మో
మోటముదక్కి యిందనుకఁ బుచ్చితినెట్టెటో ఎల్లియైనని
పాటికినీవు పైనమయి వ్రాలిసుదర్శన మీయకున్న నా
రాటము సాక్షి మన్మృతి కరారు ! కరారు!! కరారు !!! నెచ్చెలీ!

తూలికోత్కర్షము

శ్రీయుతులు శంకరనారాయణకవులు
(వెనుకటిసంచికతరువాయి)

నూతనమగు నవకముతో నాతతవిద్యాధురీణు లాధునిక కవుల్
ఖ్యాతి వహింపగ జిలికెడు నీ తేజోత్సేకము, నవనీతముఁ చెప్పుమా!
సరస పదార్థసంగతము సంస్కృత సద్గుణ భావసౌరభో
త్కరదరహాస భాసురత తన్మయ సత్కృతి కల్పనాదురం
ధర మహిమా విశేషములు దామరతంపరలై వెలుంగన
క్షరమణులొల్కు నృత్యమును సల్పగనేర్చితె? లేఖినీమణీ!
తలమా విలువకునైనను కలమా నీనవ్యభావ కవితారససం
కలితాద్భుత వృత్తగతుల లలిత పదార్థగరిమా విలాసములెన్నన్?
పాపౌఘవనధిలో వరపావనోర్మికల్ బుట్టించి పొంగించు నట్టిశక్తి !
కష్టవారాశిలో ఘనసౌఖ్య డోలికల్ గల్పించి మురిపంబు గొల్పుశక్తి !
అతిదుఃఖవార్ధిలో నానందవీచికల్ గలయించి తేలింపగలుగుశక్తి
అజ్ఞాన జలధిలో విజ్ఞానవేణికల్ సృజియించి విధియింప జేయుశక్తి
నిత్యనూతన భావనా నిర్మలాబ్ధి నక్షరశ్రీల వెలయించి యడరుశక్తి
తొలకరింపగ నృత్యంబు సలుపుజాణ తూలికామణిగోనుము మాకేలుమొగ్గ

ప్రేమఋణము

—*—

చిరుమాళ్ల శివరామ కృష్ణప్రసాద్ గారు

మనోహరి చక్కనిచుక్క. సుగుణ నిధి. బీదల పాలిటి కల్పవృక్షము. సుదతీ లోకమున సౌందర్యము నందగ్రస్థానమాక్రమించిన యాప్రవాళాధర చుట్టునూ, వికసించిన పుష్పమునందిమిడియుండు మకరందమును గ్రోలమూగెడి భృంగంబుల పగిది నవయవ్వనులైన పురుషులు మూగకుందురా! అట్లు మూగినవారిలో మకరందు డొకడు. అతని హృదయమునందు, మనోహరియొక్క వింత, విన్యాసములకు దప్ప, కేరొండు సంగతుల కేమాత్రము తావులేదు. పగలైనను, రాత్రియైనను, యామె యాతని దృక్పథమున గోచరించుచుండును. మనోహరి వాలుచూపుల నెడి ప్రేమబీజములు, మకరందుని హృదయమున నాటికొని, చక్కగాపెరిగి పుష్పించినవి.

మనోహరి ముకుందచంద్రుని వివాహమాడినదని మకరందునకు తెలియక పోలేదు. కాని పూవిలుకాని బాణపరంపరలకు తాళజాలక మనోహరిని మరువలేకుండెను. మనోహరి మకరందుని ప్రేమించెనా? అది యర్థగ్రాహ్యము; "ఆమెసుగుణనిధి" యనువాక్యమే చదువరులకు నర్థము జెప్పగలదు.

౨

నాడుపూర్ణిమ. ఉబుసుపోకకై మనోహరి వనమున విహరించుచుండెను. ఆమె యొక శిలావేదికపై గూర్చుండి, తన కోకిలారవముతో కొన్ని గీతముల బాడుచు శ్రోతల మనంబుల కుత్సాహమునెలకొల్పుచుండెను. పాడుచు బాడుచు నాకీరవాణి, యులికిపడి లేచెను:- మకరందుని హస్తమామెపై బడెను: ఆపాదమస్తకము భయకంపముచే తొట్రువడు మాటలతో, "మకరందా! యేల యీయాగడము"ని; యాభీత హరిణేక్షణ బ్రశ్నించెను.

మకరందుడు- నేనొక్క యనుమానమును దీర్చుకొనవచ్చితిని.

మనో- ఏమది?

మక- యథార్థముగా నడుగమనెదవా?

మనో- అట్లులేగానిమ్ము

మక- నాహృదయము, నీయందులగ్నమయి నది. నన్ను నీవు ప్రేమించితివో, లేవో, యను ననుమానము, నన్ను వేధించుచున్నది.

మనో- నాహృదయమున నీకు చోటులేదే

మక- నాప్రయత్నము లన్నియు, నడవి గాసిన వెన్నెలలే!

మనో- నిశ్చయముగ

మక- అటులయిన, నీమోహనచూపుల బాణ పరంపరల నింక నేల బంపెదవు? ఆ వింతవిన్యాసముల కర్థమేమి?

మనో- అవన్నియు నెండమావులలోని జలమువంటివే?

మక- అయిన నొక్కమనవి

మనో- ఏమది?

మక- నేను నిన్ను బాగుగా ప్రేమించితిని; అట్టిప్రేమ కేవలము నిరుపయోగ మనినేడు తెలిసినది. వత్సరముల కొలది పెరిగి, పెనవైచుకొనిన ప్రేమలత, నీవిపుడాడిన పలుకులనెడి గొడ్డళ్లచే తెగకున్నది నేను, ఆ జీవితము, నిన్ను ప్రేమింతును. తుదకు నాప్రేమ సూచకముగా నీకయినను, నీవిభునికయినను; నేదయిన యాపద సంఘటిల్లి నప్రడస్థపడి రక్షింతును; నాఋణమట్లు తీర్చుకొందును. సమయమునకు వేచి యుండెద

మనో- నీవు కీర్తికన్యాకరగ్రహణమొనర్పుము, కీర్తిశాశ్వతముగాని, తనువుగాదు

మకరందుడు వెడలిపోయెను.

3

"ఆహా! భగవంతుడొక పెద్ద న్యాయాధికారి గదా! ఈ శైలాంబోధి జంతు సంయుత ధరాచక్రము నంతయు నాతడ నిర్వచనీయమైన మేధాశక్తిచే నేలుచున్నాడు. అట్లు లేగాకున్న, ముకుందచంద్రుని కుట్రలిప్పుడు బయటపడునా? యేసమయమున నెవరి నేవిధముగా శిక్షింపవలయునో, సర్వోపగతుడయిన యాన్యాయాధికారికి తెలియక పోలేదు. కౄర భుజగమును, పూలదండయని భ్రమసి, కంఠమున ధరించిన భంగి; సమస్తదుర్గుణముల గాకరమై వెలయుచున్న ముకుందచంద్రుని, సుగుణాఢ్యుని గదా, రాజు జేరదీసినది. తనకు మంత్రిత్వము నొసగి పోషించుచున్న భూనాథునే, జంపనుంకించెనుగదా! ముకుంద చంద్రుడు. తాను మంత్రిగానుండి, బీదలను లేనిపోని సుంకమ్ముల నిమ్మని బాధించి, రచ్చలకెక్కించి, హింసించిన పాపమిప్పు డాతనికట్టి కుడుపదా! పాపము పండదా! ఆర్తరక్షణ పరాయణుడగునా, యాదినారాయణుడెన్ని దినము లోపిక పట్టగలడు! రాజుగారి విరోధియగు, కుముద సింహునితో స్నేహముజేసి రాజుగారిని జంపించి తానర్ధరాజ్యమును బొందవలెననెడి యాశాపిశాచము గదా యాతనిని కష్టములపాల్జేసినది. శత్రుశేషముంచరాదను లోకోక్తినెరిగిన నృపాల చంద్రుడాతనికి రేపటిదినమే గాబోలు మరణదండన విధించినాడు. ముకుందచంద్రుడీ లోకమును వదలినవెంటనే ఆనంద దేవత యీపురి ప్రవేశించునని యనుకొనుచు ఆవేశపూరితుడయిన నొక బ్రాహ్మణుడు వీసెనరుగు మండెను

ఆ భావగర్భితములగు పలుకులువిని యొక యువకుడాతని సమీపించి "ఉరిదీయుటకింక నెంతగడవు గల"దని ప్రశ్నించెను.

బ్రా. రేపొక్క దినమే

యువ. ఇంకెవ్వరైన యురిదీయబడుదురా?

బ్రా. అకుట్రయందు పాల్గొనినవారందరు యమసదనమున కరుగవలసినవారే

ఈ వార్తవిని యువకుని ముఖమెర్ర బారెను. ఆతడాతురతతో చనెను

౪

రాజద్రోహపు నేరముక్రింద, ముకుందచంద్రుడు బంధీకృతుడు గాబడెను తెల్లవారిన పిదప మూడు గంటల కాతని యురిదీయవలసిన దని రాజాజ్ఞాపించెను

ఆరాత్రి చనిన పిదప, ముకుంద చంద్రుడు మేల్కాంచి, తనతుది దివసమిదియే గాబోలునని, గంటతడి వెట్టుకొనెను.తన

ముద్దుల మనోహరిగతి యేమగునోయని చింతించెను. చేతులను వెనుకకు ముడిచి కొని యాతడాగదిలో యటునిటు తిరుగజొచ్చెను. ఇంతలో తొమ్మిదవగంట గడియారముపై మ్రోగెను. పది దాటినది. పదునొక్కటియు నట్టులేగడచినది. పండ్రెండవ గంటకింకను కొద్దికాలమున్నది. మదగజము లీలలాడిన కొలనువలె, యాతని మనో సరోవరమంతయు నల్లకల్లోలముగా నుండెను అపారమై, యవిదితమై, యొప్పుచున్న మృత్యుసాగరముపై తన జీవనావను వదలుటకింకను, కొద్దికాలమున్నదని యాతడనుకొనెను.

ఇట్టి సందిగ్ధసమయమున నెవరో నత గదిపైపునకు వెడలుచున్నట్లాతడు గనిపెట్టెను. తాళము చప్పుడయ్యెను. ద్వారము తెరువపడెను. లోనికొకవ్యక్తి ప్రవేశించెను ఆవ్యక్తి మకరందుడేయని ముకుందచంద్రుడు తెలిసికొనెను ఆశ్చర్యానుమానములొక్కసారి ముప్పిరి గొన్న మానసంబుతో, "నీవే రీతియిచ్చటికి రాగలిగితి" వని ప్రశ్నించెను

మక- కారాగారాధికారికి కొంతలంచమిచ్చిరా, సాహసించితిని

ముకుంద- నన్ను రక్షించుటకేనా?

మక- అట్టి యుద్దేశ్యముతో నే నిచ్చటకు వచ్చుట నీకిష్టమేనా?

ముకు- నేను తప్పుజేసితిని, అనుభవించితీర వలయును గదా!

మక (గ్రహించి) నిన్ను నేరక్షింపరాలేదు, ఒక యత్యవసరమైన పనియుండి వచ్చితిని.

ముకు- ఏమది?

మక- నీకు సంఘటిల్లిన యాపదవిని, నీముద్దులబొమ్మ, నీనోములపంట, నీపాలిటిరంభ, నీయర్ధాంగియగు, మనోహరి, క్రిందటి దుర్భర దుఃఖము ననుభవించుచున్నది. ఆమె నాదుఃఖమునుండి రక్షింప వలయునని, నీచే లిఖింపబడిన నొక లేఖ గావలయును; గాన, నాల్గుయుపశమన వాక్యముల నీకాగితముపై వ్రాసి యిమ్ము, నేదీసికొనిపోయెదను కాలము ధూమశకటము కన్న వడిగా పర్వెత్తుచున్నది. వ్రాయుటకు పరికరములిగో.

ముకు- నామది సరిగాలేదు, నీవే నాల్గు మాటల జెప్పుము, నేనువ్రాయుదును

మక- చెప్పెదను వ్రాయుము

ముకుందచంద్రుడు డొకకుర్చీలో గూర్చుండెను వానిప్రక్కన, మకరందుడు తన జేబునందు చేయినిడికొని నిలుచబడి యిట్లుజెప్ప దొడగెను "నావాగ్దానమునిప్పటికి నెరవేర్పగలిగి నందుకు మిక్కిలి సంతోషము" వ్రాయుచున్న ముకుందచంద్రునికీప్రథమవాక్యమర్ధము గాలేదు; కాని, మకరందునిహస్తము జేబునుండి తన వైపునకు నిమ్మళముగా వచ్చుచున్నట్లాతడు గనిపెట్టె, వెంటనే "మకరందా! నీహస్తమున నున్నదేమి" యని ప్రశ్నించెను. "ఏమియులేదు, వట్టిహస్తమే" యనుచు మకరందుడు మరల తన హస్తమును జేబునందిడుకొని, వుత్తరము నిట్లు చెప్పదొడగెను- "నీవు నన్ను ప్రేమించకున్నను, నేను నిన్ను ప్రేమించితిని"-- మరల మకరందుని హస్తము తనవైపునకు వచ్చుచున్నట్లు కనుగొని "మకరందా! నీవ హస్తమున నున్న దాయుధమా?" యని, ముకుందచంద్రుడు ప్రశ్నించెను "ఆయుధము గాదు భయపడకుము- కాలము పర్వెత్తుచున్నది. జాబును త్వరగా జెప్పుమన్నని

యనుచు, మకరందుడు తిరిగి తన హస్తమును జేబునందుంచుకొని యిట్లుత్తరము జెప్పసాగెను. "మదిలో నీకు నాయందు ప్రేమ లేకున్నను, నాబలవంతము వలన కొన్నిదినములవరకు నీవు కొంత ప్రేమ నాకు కనుబరచినావు అట్టి ప్రేమకు నేనిపుడు కొంత ఋణపడియున్నాను ఒరుడ నగుటచే యీ ప్రేమఋణమును వేరొకవిధముగా తీర్పవలసివచ్చినది"- పైవాక్యములను వ్రాయుచున్నాడే కాని, ముకుందచంద్రునకవి యర్థముగాలేదు ఇంతలో మకరందుని హస్తము, ముకుందచంద్రుని నాసికకడకేగెను వ్రాయుచున్నవాడల్ల, యులికిపడి "మకరందా! నాముక్కువద్దకేదియో ఘాటముగవస్తువు పెట్టినావు కారణమే"మని ప్రశ్నించెను మకరందుడు మాటాడక జాబునిట్లు దొడంగెను "నాఋణము నిట్లు తీర్పదలచితిని"- తల వంచుకొని చెప్పినది వ్రాయుచున్న, ముకుందచంద్రుని నాసికకడకు మరల మకరందుని హస్తమేగెను. ఈసారితో, ముకుందచంద్రుడు స్మృహదప్పి క్రిందబడెను.

తక్షణము మకరందుడు తన దుస్తులను విడచి ముకుందచంద్రునకు దొడగి, వాని దుస్తులను తాను ధరించెను. అతని పాదరక్షలు తాను తొడగికొని తన వానిని నాతనికి దొడగెను ఆతని వలె తన శిరోజముల విరియబోసికొనెను. తన కిదివరకున్న రీతిగా యాతని శిరోజములముడచెను. తాను జెప్పుచుండగా ముకుందచంద్రుడు వ్రాసిన కాగితమును మడచి, ముకుందచంద్రుని జేబునందుంచెను ఆకాగితమెప్పటికయిన మనోహరి కంటబడకపోదని యాతడనుకొనెను అతనికిని తనకును కొంత పోలిక యున్నట్లిదివరకే విన్నవాడు గావున మరింత సంతసింప దొడగెను. అంతయు ముగిసినపిదప గోపాలా! యనిపిలచెను

ద్వారమావలనుండి యొక నల్లని విగ్రహములోన బ్రవేశించెను. మకరందుడా విగ్రహమున కభిముఖుడై యిట్లనెను. "ఈతని వద్దజాగ్రత్తగా నప్పగింపుము; బండిలో పోవునపుడెవరేని యడిగిన పాముకాటుచే బాధపడుచున్న మకరందుడని జవాబిమ్ము ముఖమును జూపింపుమని ప్రశ్నించిన ప్రాణములు హీనములనిదలచి కాపాడుము."

గో:— చిత్తము.

స్పృహలేక పడియున్న ముకుందచంద్రుడు గోపాలునిచే గొంపోబడెను.

౫

ముకుందచంద్రుని వేషముతో మకరందుడు కారాగారమున గూర్చుండియుండెను. గోపాలు నెవరైన కట్టుకుందురేమో యని యాతడు భయపడెను, కాని వారు సురక్షితముగా వెడలిపోయి నట్లాతడు కొంత సేపునకు దెలిసికొనెను.

ఇంతలో గడియారము మూడుకొట్టెను. తన జీవితకాలము సంపూర్తియయి నట్లాతడు దెలిసికొనెను.

చేత నొక కాగితము బట్టుకొని మరియొక చేతిలో నొక యాయుధమును ధరించి యొక రాజభటుడు లోనబ్రవేశించి "నావెంటరమ్ము నీవొక్క క్షణమైనను యిచ్చట నుండుటకు వీలు లేదని యాజ్ఞాపించెను.

మృగరాజు వెంటజను హరిణంబు మాడ్కి ముకుందచంద్రుని వేషధారియయిన మకరందుడు వాని వెంటజనెను. వారిరువురు పెక్కు ద్వారములదాటి, యొక

బయలుదే కేగిరి. అచ్చట నొక శకటము వేచి యుండెను. ఆశకటములో ముకుంద చంద్రునితో గలసి కుట్రబన్నిన వారందరు గలరు. రాజభటుని యాజ్ఞప్రకారము, మకరందుడా బండినెక్కెను. పెక్కుసందులదాటి యాశకటము రాజవీథిలోని కేగెను.

ప్రజలు వేనవేలుగా మూగియా శకటమును జూచుచుండిరి. తమ్ము కష్టముల బెట్టిన, ముకుంద చంద్రుడిల్లనున్నాడని యందరూ సంతసించిరి. ఆతని ముఖకమలము నేడెట్లుండెనో చూతమనియందరు నువ్విళ్ళూరుచుండిరి

"ఆకూర్చున్నవారిలో మధ్యవాడే ముకుంద చంద్రు"డని కొందరునూ "ఆ వాడేలకో తల నెత్తడని" మరికొందరునూ "ఇన్నివత్సరములు రాజ్యము నుద్యల్లీల బాలించి నేడీకటికి చావుపాలబడినాడుగదా!" యని మరికొందరునూ యనజొచ్చిరి.

మకరందుడీ మాటలవిని తనలోదాను నవ్వుకొనెను.

భీకరమై, క్రూరమై, చూచినంతమాత్రముననే, గగుర్పాటు గలిగించుచున్న యాశిరచ్ఛేదన యంత్రముకడకే శకటము జేరెను. వేనవేలు ప్రజలచ్చట మూగియుండిరి.

ఎటుజూచినను ప్రజలే! యేదిక్కు విలోకించినను యిష్టసిద్ధికి త్వరపడుచున్న మానవులే; యేకోవగన్ననూ యానందచంద్రికలతో విలసిల్లుచున్న యాననములే; యేవైపు దృష్టిసారించిననూ, కొంతవిశేషమును వ్యక్తీకరించుచున్న ముఖములే! ఆహా యేమి యీవింత, సుజ్ఞానులైన మానవులు, తమవంటివానినిజీవముదీయుటకెంత, కుతూహలాయత్తచిత్తులై యున్నారు! ఆమహాగాత్రమైన ప్రజాసమూహమునందొక్కడు జాలిగుండెవాడైన లేడా? ఆయాననములందా దరహాసచంద్రిక లెందుకో? ఆయాతురతక్రమేమో? దీనినే క్రూరనిర్మితమైన యానందమందురు.

ఖండితములైన శిరముల నప్పుడే లెక్కించుచున్నారు. బ్రహ్మాండమైన యాయంత్రము, వెనుకకునూ, ముందుకునూ, యాడుచున్నది. టాప్-ఒకటి-టాప్-రెండు ... ... టాప్-తొమ్మిది, యని లెక్కించుచున్నారు,

ఇంకనూ చూచెదవేల? ముఖ్యదశగు నిన్నే చిత్రించినాము. ఇంకనూ, నేత్రములవలె విలోకించెదవేల? ముకుంద చంద్రా! దిగుము! కాలమాసన్నమాయెనది, దిగుము! మృత్యుదేవత నిన్నాహ్వానించుచున్నది, దిగుము! దిగుము!

ముకుందచంద్రుని వేషముననున్న మకరందుడు దిగుచున్నాడు- చిరునగవు పెదవులపై చిందులాడ; దరహాసిత వదనారవిందుడై యంత్రముకడ కేగుచున్నాడు- వొక్క నిముసము దాటినది టాప్ పట యని లెక్కించినారు.

ఖండింపబడిన శిరమును తలారిపైకెత్తి చూపుచున్నాడు పెదవులపై చిరునగవింకనూ యంతరింపలేదు! కనుల నెంట యానందబాష్పము లింకనూ రాలుచుండెను. తన ప్రేమఋణమును తీర్చుకొన్నందుకు గాబోలు, యాచిరునగవు! సమస్తదుఃఖముల కాకరమై వెలయుచున్న యాభూతలమును వదలి, వీరస్వర్గము జేరకొని నందులకు గాబోలు, యాలేనగవు. ఆహా! యేమి

యాపరివారాధరమింకనూ వాడక, స్వార్థపర త్యాగమును చిప్పిలుచున్నదే!

ప్రేక్షకులందరూ వేడి నిట్టూర్పుల విడచిరి. ముకుందచంద్రిక తమకు, లోచనగోచరుడుకాదు గదాయని వారుసంతసించిరి.

అన్నిసంగతులనూ పొట్ట నిడుకొని భానుడస్తమించెను; కటిక చీకటి జగమెల్ల గ్రమ్ముకొనెను.

ప్రేమ యెంతవానినైననూ గుడ్డివానిని జేయును. అలవిగానికార్యములనైనను జేయ ప్రోత్సహించును. ఈ భూమండలమువంతయు "ప్రేమ" యను నూలుపోగుతో పరాత్పరుడు బంధించియున్నాడు.

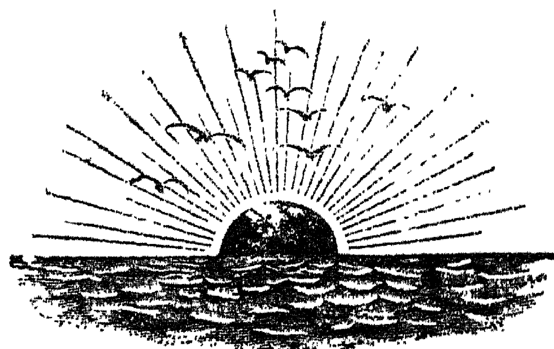
హితోపదేశము

—*—

అవధానుల కామేశ్వరశర్మగారు

కలకలలాడు నెమ్మొగము కాంతిదొలంగెను గాయమెంతయున్
సలసల క్రాగుచుండె బలుచంబడె చెక్కులు తెల్లవారెక
న్నులు, తడబాటు జెందెమది నోటవచింపవు మాటయేమియున్
వెలవెల బోయెదేల యిటువేల వచింపు మటన్న మిత్రుడున్
వలవల యేడ్చియిట్లనియె— వారవిలాసినితోడ గూడి నే
గులికితి గండ్లుమూతవడి కొన్నిదినాలటువంటి సౌఖ్యముల్
గలుగును యేరికేని వెలకాంతల గూడుట దోసమంచు నీ
యిల బలుకాదువారు కడుహీనులు మూర్ఖులు తుచ్ఛులంచు నే
దలచితి నింతయేల నిజదారయు దక్కిన బంధుజాలమున్
బలువురు మిత్రులున్ దగదు వారవెలందుల జిక్కియుండుటో
నిలువ గృహంబులేక తిననెంచిన బొట్టకు గూడు గట్టగా
నలువయు గేని లేక యవమానపు వృత్తుల నాచరించుచున్
ఇల దిరుగాడుచుండుటది యీపుగనుంగొను చుంటలేదె మా
పలుకుల నాలకించి ధనభామనువీడి సుఖంబులందుమా
కులసతి కంటినీరొలుక గొల్లనికాంత గృహంబునందు తా
నిలువదటంచు నింక నెవ్వానీతుల శ్రేయముగోరి చెప్పినన్
ఖలులని నిందజేసితిని గన్నుల నిప్పుల గుప్పించితిన్

వెలచెలి శాశ్వతంబనుచు వేనగవేలఁగ నోట్లు వ్రాసినా
కులసతి మేని సొమ్ములును గొంపయు గోడియు యావదాస్తియున్
విలువగలట్టి సర్వమును వేశ్యకు నర్పణఁ జేసినాఁడ నా
కలధనమెల్లలాగి వెలకాంత మఱొక్కని కౌఁగిలింతలన్
గులుకుచునుండెఁ గారణముగు దుట కద్దియ- మిత్రమా; యిఁకన్
బలుకకు చాలుఁ జాలు నిటువంటి హితాత్ముఁడ నీవటంచు నేఁ
దలఁపన యెంత చేసితి వెదన్ గృశియించెద వేల యింకనా
వెలచెలికోసమో యవివేకి మరల్పుము నీదు బుద్ధిని
కలధనమెల్లఁ బోయినను గష్టపరంపరలావహించినన్
గులసతి తోడునీడవలెఁ గూడఁ జరించుచు నీకు సౌఖ్యముల్
గలుగఁగఁ జేయుఁ గొల్చుమను గష్టసుఖంబులఁ బాలుగొంచునీ
కులమది వెన్నెకెక్కనటు గోరుచునుండున యెల్ల వేళలన్
వెలిచెలియన్నినో యనుభవించితి నీవగుశోల చెప్పని
కలిమది పోవు వెన్కడ మకాలను దన్నునుగాన నింతనో
చెలువుఁడ బుద్ధిగల్గి దగ నుత్తమసంనను జింతఁ దక్కి
కులసతి దుఃఖమూర్చి నెలకొమలిపై మనసూడ్చి హాయిగాఁ
గలిగిన దేదియో కలియొ గంజియొ త్రావుచుఁ బెద్దకానకన్
ఇలు నిలఁ బెట్టుకోఁగ మదినెంచు మయిప్పటికైన మిత్రమా.

వింధ్యాద్రిలో రావణునిలంక

(పింగళి నాగేంద్రరావుగారు)

ఇప్పటికి షుమారు రెండువేల సంవత్సరములనుండియు రావణుని లంక సముద్ర మధ్యమున నున్నదని లోకము విశ్వసించుచున్నది. ప్రస్తుతము సింహళద్వీపమని వ్యవహరింపబడునదియే పూర్వము లంకయై యుండెడిదని బహుజనాభిప్రాయము. కాని పూర్వలంక సముద్రగర్భమున నంతరించిపోయెనని కొందరిమతము. కాని మహారాష్ట్రపండితుడొకడు, రెండువత్సరముల క్రింద, లంక సింహళద్వీపమై యుండనేరదని రూపించుచు నొక వాదమును చేసెను. అప్పటినుంచియు పల్వురు మహారాష్ట్రపండితులును కాశీవిద్వాంసులు నీవిషయమును తీవ్రముగ నాలోచింపదొరకొనిరి. ఆపండితుల వాదమునను సరించి రావణునిలంక పూర్వము వింధ్యపర్వతములలో నుండెడిదని తేలుచున్నది ఇది యెంతయు నాశ్చర్యమును గొల్పకపోదు. అందుచే పురాతత్వ చర్చయందభిమానులగు మన ఆంధ్రపండితులు నీవిషయమును గూర్చి పరిశోధింపగలరని ఆవాదసారాంశము నిట నిచ్చుచున్నాను.

కిష్కింధయొక్క యునికినాధారముగ జేసికొని వారీ పరిశోధనకు గడంగిరి. ప్రస్తుత జనవిశ్వాసము ననుసరించి కిష్కింధ, (నైజాంరాజ్య దక్షిణదిశను) ప్రాచీన "విజయనగరము" లేక ప్రస్తుత "ఆనగొంది"కి సమీపముగ నెచ్చటనో యుండి యుండెడిదని తెలియవచ్చుచున్నది. అది నర్మదానదికి షుమారు 500 మైళ్లు దక్షిణముగానుండును. వాల్మీకి రామాయణము వలన కిష్కింధనర్మదానది కుత్తరముగ నుండెనని మనముస్పష్టముగ దెలిసికొనగలము. సీతాన్వేషణము జరిగినప్పుడు కిష్కింధాధిపతియగు సుగ్రీవుడు తన వానరులకు సీతకొఱకై వెదుకవలసిన స్థలములను నిర్దేశించుచు దక్షిణదిక్కున కేగు హనుమదాదులతో వారికి త్రోవలో పరిశోధింప వలసినస్థలములను చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ సహస్రశిరసాం వింధ్యం నానాద్రుమలతాయతం
నర్మదాంచనదీం రమ్యాం మహోరగనిషేవితాం॥
తతోగోదావరీం రమ్యాం కృష్ణవేణీం మహానదీం
మేఖలానుత్కలాం శ్చైవ దశార్ణా నగరాణ్యపి।
ఆబ్రవన్తీమవన్తీంచ సర్వమేవానుపశ్యత
విదర్భానృష్టికాం శ్చైవరమ్యాన్మాహిషకానపి।
తథావత్స్యా కలింగాంశ్చ కౌశికాంశ్చ సమంతతః
అన్వీక్ష్య దండకారణ్యం సపర్వతనదీగుహాం।
నదీంగోదావరీం చైవసర్వ మేవానుపశ్యత।
తథైవాధ్రాంశ్చ పుండ్రాంశ్చచోలాన్ పాండ్యాంశ్చ కేరలాన్

అయోముఖశ్చగన్తవ్యః పర్వతోధాతు మండితః
తతస్తామాపగాందివ్యాం ప్రసన్న సలిలాశయాం॥
తత్రద్రక్ష్యథ కావేరీం విహృతామప్సరోగణైః
తస్యాసీనం నగస్యాగ్రే మలయస్యమహౌజసః॥

దక్షిణ్యాథాదిత్య సంకాశమగస్త్య మృషిసత్తమం
తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతః ప్రసన్నేనమహాత్మనా।
తామ్రపర్ణీం గ్రాహజుష్టాం తరిష్యథమహానదీం
సా చందనవనైశ్చిత్రైః ప్రచ్ఛన్నద్వీపవారిణీ।
కాన్తేవయువతీ కాన్తంసముద్రమవగాహతే
తతోహేమమయం దివ్యంముక్తామణివిభూషితం।
యుక్తం కవాటం పాండ్యానాంగతాద్రక్ష్యథవానరాః
తతః సముద్రమాసాద్య సంప్రధార్యార్థ నిశ్చయం।
అగస్త్యేనాన్తరేతత్ర సాగరే వినివేశితః
చిత్రసానునగః శ్రీమాన్మహేంద్రః పర్వతోత్తమః।

సుగ్రీవుడు నర్మదానది దక్షిణమున నున్నట్లు చెప్పుటచే నప్పుడు సుగ్రీవుడున్న స్థానము నర్మద కుత్తరదిశ నున్నట్లు రూఢి యగుచున్నది.

ఈవిధముగనే ప్రాగ్దిశకేగు వానరుల "మీకు, గంగా యమునా, సరయూ, కౌశకీ, సరస్వతీ, సింధు, సోన, మహీ, కాలమహి మొదలగు నదులను మహాగిరిపర్వతము మఱియు బ్రహ్మమాల, విదేహ, మాలవ, కాశీ, కౌశల, మగధ, మహాగ్రామ, పుండ్ర, అంగ, కోశకారభూమి (అస్సాము) మఱియు రజతాకర (బర్మా) దేశములు త్రోవలో రాగలవు. అని చెప్పినాడు. పశ్చిమ దిక్కునకేగువారలతో సౌరాష్ట్ర బాహ్లిక చంద్రచిత్ర, మొదలగుదేశములలో సీతనన్వేషింపవలసినదని చెప్పినాడు

శ్లో॥ గిరిజాలావృతాందుర్గాం మార్గిత్వా పశ్చిమాందిశం
తతః పశ్చిమమాగమ్య సముద్రంద్రష్టుమర్హథ"

ఉత్తరదిశ కేగువారికి మ్లేచ్ఛ, పులింద, శూరసేన, ప్రస్థల, భరత, కురు, మద్ర, కాంభోజ, యవన, శకనగర, వరద, హిమాలయాది స్థలములగూర్చి చెప్పినాడు.

సుగ్రీవుని వాక్యముల ననుసరించి కిష్కింధ వింధ్యపర్వతమున కుత్తరముగ నున్నట్లు ("భరహుత్") ప్రాంతము మఱియు రావణునిరాజధాని, లంక, అపర్వతమునకు దక్షిణముగ నమరకంటకమునకు సమీపముగనున్నట్లు నూహించుటకు వీలు కల్గుచున్నది అమరకంటకము వింధ్యపర్వతములలో నొకశిఖరము నర్మదాస్వర్ణనదు లచ్చటినుండియే పుట్టినవి దానికి కొంచెము సమీపముగనే "గుల్ బకావలీ" నివాసస్థలమని చెప్పబడు పుష్పలతాశోభితమగు నొకచిన్నగిరియుకలదు అచ్చటనొక దుర్గమమగు కొండకోటగలదు. దానికి అడుగుభాగమున నొక పెద్దయగాధము గలదు. దానిదరించుట కెవరికిని సాధ్యము కాదు. ఇదియే రావణునిలంకయైయుండి యుండవలెను. ఆకాలమున ఈఅగాధము కొన్ని (నాలుగైదు)మైళ్ళవలకుజలమయమై యుండెడిది. పెద్దపెద్ద జలాశయములను సాగరములని వ్యవహరించుట పూర్వకాలము నందుండెడిది. అందుచే దీనిని సాగరమని పిల్చినను అనుచితమని చెప్పవీలులేదు చూడుడు! వానరులు వింధ్యపర్వతమున సీతనన్వేషించుచు నొకగుహలో దూరి మార్గము గోల్పోయినపుడొక తపస్విని వారిని వింధ్యవలకును పూర్ణమయియున్న ఒకసాగర తీరమునకు దీసికొనిపోయి వారితో

శ్లో॥ ఏషవింధ్యోగిరిః శ్రీమాన్నానాద్రుమలతాయుతః
ఏషప్రస్రవణశ్శైలః సాగరోఽయం మహోదధిః

(ఇది వింధ్యాచలము ఇది ప్రస్రవణ పర్వతము, ఇది సముద్రము) అని చెప్పినది. తరువాత కొంతసేపటికి జటాయుసోదరుడగు సంపాతి యచ్చటికి వచ్చి

ఇతఃస్థోఽహం ప్రపశ్యామిరావణం జానకీం తథా

(ఇప్పటినుంచి నేను రావణుని సీతను చూచుచున్నాను) అనిచెప్పెను. దీనినిబట్టి వానరులప్పుడు సంపాతితో మాట్లాడుచున్న స్థానమునకు సమీపముననేయెచ్చటనో రావణుని నివాసస్థలముండి యుండవలెను. వందలకొలది మైళ్లదూరమున లేదు.

ఇక ద్వీపశబ్దమున కర్థమేమని విచారింపవలసియున్నది.

శ్లో॥ ఇతో ద్వీపే సముద్రస్య సంపూర్ణే శతయోజనే
తస్మిన్ లంకాపురీరమ్యా నిర్మితా విశ్వకర్మణా

అని వాల్మీకి రామాయణములో నున్నది. రావణునిలంక యని స్థిరపరుప ప్రయత్నించుచున్న అమరకంటకమునకు నాలుగుప్రక్కలను నీరు (సముద్రము) లేదు. మూడుప్రక్కల మాత్రము విశాలమునగాధమునగు జలాశయముకలదు. కాని "జంబూద్వీప" మునందలి ద్వీపశబ్దమునకు వలెనే దీనికికూడ అర్థము చెప్పికొనరాదా? మఱియు ఏవైపునకు లంక (రావణునిది) కానవచ్చుచున్నదో ఆవైపున కేవలము జలము. ఎదురుగ లంకకు వెనుక మహాపర్వత శ్రేణి. దాని వెనుక నేమున్నదో ఎవరికిని గోచరించదు కావున జలమున్నదనుకొని ఆభావముతో అమరకంటకమును ద్వీపమని యప్పటివారు వ్యవహరించి యుండుటలో నస్వాభావికమేమియు నుండదు. వాస్తవమునకు లంకాశబ్దమునకు కూడ ద్వీపమనియే యర్థము. కాని "లంక" సంస్కృతభాషేతరమైన శబ్దము. అందుచేతనే దానికిపర్యాయవాచకమైన ద్వీపశబ్దముకూడ జేర్పబడి "లంకాద్వీప"మని ప్రయోగింపబడుటకూడ కల్గిన దనుకొనవచ్చును. సరళతకొఱకై అక్కడక్కడ రెండు సమానార్థకములగు శబ్దములు కలుపబడుట ఆచారముగనే యున్నది. "వింధ్యాచలము" మొదలగు ప్రయోగములుకలవు. "లంక" శబ్దము తెలుగులేక ఓఢ్రభాషకు చెందినది. కావున అర్థమును స్పష్టీకరించుట కొరకై సంస్కృతశబ్దముగూడ జతచేర్పబడి యుండును.

లంక అమరకంటమునకు సమీపముననే యున్నదనుటకు ప్రమాణములు—

సీతను వెదకుచు రామలక్ష్మణులు బయలుదేరి. ఏయేస్థలముల కేగిరో ఆయా స్థలములకు మధ్యగలదూర మెంతెంతయో యావివరణము రామాయణములో నేకలదు. దానినిబట్టి రామలక్ష్మణులు మధ్యభారతమున భ్రమణమొనర్చిరనియూహించుకొనుటకు వీలున్నది. సీతాహరణము పర్ణశాల (భద్రాద్రివద్ద) నుండియని గాని లేక నాసికకు సమీపముగ నెచ్చటనుండియేనియని గాని యనుకొనినచో రామలక్ష్మణులు ఆనగొందివద్దనుండు కిష్కింధకు అంతస్వల్పకాలములో నడిచిపోజాలరు మఱియొక సంగతి అమరకంటకమునకు చుట్టుప్రక్కల నివసించు "గోండు" జాతివారు తాము రావణవంశీకులమని యిప్పటికిని చెప్పుకొనుచుందురు. మఱియు రావణుని వారికుల పేర్లుసాల కంటకయమరకంటకాది శబ్దములచేధ్వనించుచుండుటచే ఏమాత్రమైన సాదృశ్యముండకపోదు. రాక్షసులు తాపసుల బాధపెట్టినది దండకారణ్యమందునదే

శ్లో॥ పంపానదీ నివాసానామను మందాకినీ చతే
చిత్రకూటాల యానాం చక్రియతేకదనం మహత్

ఈశ్లోకమునను సరించి "పంపానది, మందాకిని, మరియు చిత్రకూటము వీనిమధ్య ప్రదేశము తపోయోగ్య"మని తెలియుచున్నది.

రాక్షసుల యాక్రమము లచ్చటనే జరిగినవి. ఈస్థలము మధ్యభారతములో నున్నది.

పంపా నదియెచ్చటనున్నది? మందాకినీ చిత్రకూటము లెచ్చట? వానరులెవరు? ఈవిషయములుకూడ విచార్యములు. శరచ్చంద్రరాయిగారు "ఉరాంవ్" అనునొక ఆరణ్యక జాతినిగురించి వ్రాసిన గ్రంథములో "వానరశబ్దముయొక్క అపభ్రంశ రూపమైన "వనరాండు" అనుశబ్దమునుండి "ఉరాంవ్" శబ్దమువచ్చిన దని వ్రాసియున్నారు. ఈవానరులు అమరకంటకమునకు కొంచెము దూరములో బిలాస్‌పూరునకు తూర్పుగా అర్పానది కవతలియొడ్డున చోటానాగపూర్ ప్రాంతముల విశేషముగానున్నారు. వీరిసంఖ్య 9 లక్షలుండును. వానరులనివాసము పంపానదికి సమీపమునవని రామాయణమువలన మనకు తెలియగలదు. ఈఅర్పానదియె పూర్వము పంపానదియై యుండవలెను. గాముని వానరులును రావణుని వంశీకులమని చెప్పికొను గోండుజాతి వారును ఇరుగు పొరుగువారని తేలుచున్నది. ఇంతియకాక బిలాస్‌పూర్ జిల్లాలోనే "శబరి" యాశ్రమము(ప్రస్తుతము శబరీనారాయణ్) ఉండెనని చెప్పబడుచున్నది. అచ్చటికి రెండు మైళ్ళదూరములో "ఖరౌదా" యని యొక స్థలమున్నది. అచ్చటిజనులు ఖరదూషణులు సంహరింపబడిన స్థలమదియేయని నేటికిని చెప్పుచుందురు. శబరీనారాయణ్ (ఇప్పటిది) అమరకంటకమునకు తొంబ్బది మైళ్ళ దూరములోనున్నది. అందుచేశబరికి వానరులతోటి పరిచయనమసంగతమైనదికాదా. శబరి అంగుళీనిర్దేశముచేయుచు "ఏషవింధ్యో గిరిః ఏషప్రస్రవణః సాగరోఽయం మహోదధిః" అని చెప్పుటలో ఆశ్చర్యమేమియులేదు. రతనపూరునందు 1,400 తటాకములుండెడివని కింవదంతి. ఇప్పటికిని షుమారు 300 తటాకములుకలవు "కలచురి" శిలాశాసనములయందు తటాకములు సాగరనామమున ప్రసిద్ధిజెందినట్లు ప్రమాణములు లభించుచున్నవి. మధ్యప్రదేశముల యందొకపట్టణము తటాకకారణమునకే సాగరమని యిప్పటికిని పిలువబడుచున్నది. అట్టిచో అమరకంటకము క్రిందనున్న తటాకము మిగిలిన తటాకములన్నింటికంటెను మిక్కిలి పెద్దదయి యుండినచో మహోదధియనిగాని లోకులచే వ్యవహరింపబడుటలో నన్యాయ మేమియు లేదు.

మందాకినీనది చిత్రకూటమునందలి పయోష్ణీనదికి ఒక ఉపనది. కాని యిదియే పూర్వపు మందాకిని యనుటకు కొంచెము సందేహింపవలసి వచ్చుచున్నది. అయినను, ఛింద్‌వాడ్ జిల్లాయందలి జున్నర్ దేవ్ స్టేషను కు సమీపముగ మందాకినీ నదియుండెడిదని ఒకయూహ పుట్టుచున్నది. ఏలనన "మందాకిని"కి గోండుభాషలో "జున్నరదేవ్" అనిపేరు. ఇప్పటికిని జున్నర్ దేవు తీర్థస్థానముగ నున్నది. ఇప్పుడచ్చట నదిమాత్రము లేదు. కాని పూర్వమొకప్పుడు నదియచ్చట ప్రవహించిన చిహ్నములు మాత్రము స్పష్టముగ కలవు. మందాకిని (ప్రాచీనము) అప్పుడులేదు. అది అంతర్వాహిని యైపోయినది.

సీతాహరణము గోదావరీతీరమునుండి యైనది. గోదావరి అమరకంటకమునకు దక్షిణముగా కొన్ని వందలమైళ్ళ దూరమున నున్నది. కాని, ఈగోదావరి చిత్రకూట పర్వతమునుండియె బయల్వెడలినది యని

శేషముండును. అందుచేత మన బాలురెప్పుటికైన నుత్కృష్ట భావ వికాస శోభితులుగాఁ గోరినచో నందులకు సాధిరూపమగు నుత్కృష్ట భాష యందే మొట్ట మొదటి నుండియు వారని శిక్షింప వలయును. మఱియొక మాట. బాలునకు వాని సొంతభాషలో బోధించిన నే గాని వాడు చదువునది సులభముగా తెలిసి కొనలేడను చున్నారు. ఇట్లనుట దోషము. బాలునకు సొంత భాష యేది? వాని ముద్దు మాటలు. ఎవరి సొంత భాషలో వారికి విద్యాభ్యాసము చేయింప వలసినచ్చో బాలురకు ముద్దుమాటలు గల్గిన యొక యపూర్వ భాషయందును నీచజాతుల కుఱ్ఱవాండ్రకు వారి "యాస" గల్గిన మఱియొక యపూర్వ భాష యందును బోధింప వలసి యుండునుగాదా? ఇట్టి నియమరహిత కర్మకు బాల్పడినచో పర్యవసాన మేమగునో యిది వివరింప బనిలేదు.

అదియును గాక భాష యనునది సాధన చేసిన గానిలభించుట లేదు. శిశువునకు పుట్టినతోడనే యేమి భాష వచ్చును. తరువాత మనమింటిలో మాటలాడుకొను శబ్ద జాలమును, శ్రవణ పూర్వకమగు సాధన చేతనే యనుకరించి నేర్వగలుగు చున్నాడు. అటుపైన పాఠశాలలో నుపాధ్యాయు డొక శబ్దమును స్పష్టముగ నుచ్చరించి చూపదోడనే ప్రయత్నించి యనగలుగు చున్నాడు. క్రమక్రమముగా నతని వాగింద్రియ మిట్టి సాధనకు లోబడి శిక్షితమై పాటవము గలిగి సకల సుస్వరోచ్చారణకును నానుకూల్యము వహించుచున్నది. మనము సాధారణముగ నింటి యొద్ద మాటలాడు కొను రీతినిగాని, శిష్టులైనను సభలలో భావమునకెక్కుడు ప్రాధాన్య మొసంగి యెక్కుడ సులభమగు విధమున నుపన్యసించు రీతిని గాని పుస్తకములను వ్రాసి యాతనిచే చదివించినచో నతని వాగింద్రియమునకు దగిన శిక్షణ మలవడదు

మన వాగింద్రియ పాటవమున కతీతమైన భాష పరభాష యన్న మాటయే. అందు విద్దెలు గలపుటేల యందు రేమో! ఒక పరమలక్ష్యమును దృక్పథమున నుంచుకొని తద నుగుణముగ నింద్రియప్రవృత్తి ననువర్తింపజేయుట సజ్జనుల త్రోవ. ఇంద్రియములను శాసించక స్వేచ్ఛగ సంచరింప నిచ్చినచో వాటి యిష్టము వచ్చినట్లెల్ల నవి సంచరింపగలవు. అట్లే వాగింద్రియమును. ఇందుల కొక యుదాహరణము గనుడు! ఒక యూరనే జన్మించిన యిరువురు బాలకులలో నొకడు నిరంతరాభ్యాస పాటవముచే తన వాగింద్రియమును సుప్రయుక్తముగ ద్రిప్పగలుగు చున్నాడు. మఱియొకడంత విద్యాభ్యాస మొనర్పమిచే పుట్టిపెరిగిన తరువాత శ్రవణ పాండిత్యము వలన జనించిన 'యాస' మాటలనే యనుచున్నాడు. కనుక భాషాభ్యాసమున కంతను, ముఖ్యముగా బాలుర భాషాభ్యాసమునకు నియమ రాహిత్యము గూడదు

మేము నియమములన్నిటిని పరిత్యజింపుమనుటలేదు. శిష్ట వ్యవహారములలో నున్న భాషనే పాఠ్యగ్రంధము లందును వ్రాయఁజేయుడని ప్రతివారు లనఁబోదురేమో? శిష్ట వ్యవహారములోనున్న భాష యేమాత్రము నియమములను బాటించు చున్నది? శిష్టులు మాటలాడు నట్లుగదా వ్రాయవలసినది. వారు సంభాషించుచో

"మేమప్పుడు చెప్పామ్" అని యన్నారనుకొనుడు. ఈవాక్యమును వ్రాయుటయుల్లనా లేక పూర్ణానుస్వారమును వ్రాయవలెనా? ఎట్లు? పూర్ణానుస్వారమని మీరన్నచో మకారపుఁ బొల్లునే వ్రాయవలయునని నేనందును. ఇది యెట్లు పొసగును? కాదయ్యా మేము రెండు విధములుగను వ్రాయుడనుట లేదు. "చెప్పాము" అని వ్రాయుమనుచున్నామందురా? ఈ శబ్దమున మధ్యస్థమగు పవర్గద్విత్వము నట్లే వ్రాయుట దోషరహితమా? దాని నెట్లుచ్చరించుచున్నాము. ఇప్పుడు కొందరు రాజమహేంద్రవర ప్రాంతముల వారు వాచక భాషలో వ్యాపారిక ములు వ్రాయుచు "చెప్పేము" అని వ్రాయుచున్నారు. ఇది యొప్పునా, అది యొప్పునా? ఈ రూపద్వితయము నందేది గ్రాహ్యము? ఇందుకును వైయాకరణు లెంత వరకు తంటాలు పడినను నోటితో నొనర్చు నుచ్చారణమునకును, లేఖినితో గావించు లేఖనమునకును నైక్యము సమకూర్ప పాటుపడిరి. ఇందుచేతనే పైనుదహరించిన శబ్దములకు "చెప్పితిమి,, "చెప్పినాము,, అను రూపాంతరములు వెలసినవి. ఈ శబ్దముల నెట్లుచ్చరించుచున్నామో, యట్లే వాటిని గ్రంథములలో వ్రాయుచున్నాము. గ్రంథము లందెట్లు వ్రాయుచున్నామో యట్లే యుచ్చరించుచున్నాము.

ఇక శిష్టవ్యవహారమును గూర్చి విచారింతము. శిష్టులన నెవరు? స్వాధ్యాయపరులా, నిత్యాగ్నిహోత్రులా; వీరైనచో "విప్రావఘ్నుల వారి బుఱ్ఱనమమా విప్రాయయ విప్రారుషే,, యని దాసు శ్రీరాములుగారు వ్రాసిన పద్యమున కుదాహరణముగా భాషించుచుందురు. వారిని శిష్టులనక తప్పదు. వారి భాషనే సంపూర్ణముగ గ్రంథముల కెక్కించినచో నది యే నవర భాష వలెనో యుండునుగాని తెనుగు వలె నుండదేమో యని చెప్పుటకు సాహసించుచున్నాడను. సాధారణముగ నీ ప్రాంతములలోని బ్రాహ్మణులు కొందరు అంటాము అందురు. దీనికంటె అంటారు, అనెదరు, నన్నరూపములే యెక్కువ శిష్టజన ప్రయుక్తములై యున్నవని నా యభిప్రాయము.

ఎట్లు వితర్కించినను శిష్టవ్యవహారమును ప్రాశ్యగ్రంథములలోని కెక్కించుట కవకాశము లేదు. ఒకవేళ నట్లొనర్చినను దారి తెన్ను లేక బాలురకు భాషా స్వరూపమావంతయు గోచరించ కుండును. అదియును గాక మఱియొక విషయమున్నది. కృష్ణా గోదావరి తీరవాసులగు నాంధ్రులలో శిష్టులు వ్యవహరించు భాషయే సరిగా గ్రాహ్యమని రామమూర్తి పంతులుగారు చెప్పుచున్నారు. బరంపురము మొదలుగా మైసూరుప్రాంత ప్రాంతముల వఱకును విస్తరించి యున్న యాంధ్రదేశీయులందరును కృష్ణాగోదావరి జిల్లాల వారి పద్ధతినే స్వీకరింపవలయునట. పంతులుగారు తా మొక తటితీరవాసూర్చుకొని ప్రాంతముల కేగితిననియు నచ్చటి యాంధ్రులు తిక్కనగారి నాటి భాషనే యిప్పుడును మాటలాడుచుండిరనియు ఒకదరు సభలో వాక్రుచ్చి యున్నట్లు జ్ఞాపకము. అయినచో వారిని గూడ కృష్ణాగోదావరీ తీరవాసుల ననుకరింపుడనుట న్యాయమా? ఈ జిల్లాలలోని యాంధ్రభాష యనేక విదేశ పద సంకరమై కొంతవరకు గ్రామ్యరూపము దాల్చిన దనవచ్చును రోడ్డు, మున్న గు

శబ్దము లాంధ్రశబ్దరత్నాకరము లోనికి గూడ నెక్కినవి. అట్టిచో స్వచ్ఛమై, యితర సంపర్క దోషము లేక తిక్కన కాలమునాటి తేటతెనుగును మాటలాడు వారి నీకలుష భాష నాశ్రయింపుడనుట యే మంతభావ్యము? కాదు వారి కరవభాషా సంపర్క మున్నదందురు కాబోలు. తెనుగు గూడ ద్రావిడ భాషావర్గము లోనిదే యని కొందరు నవీన భాషాభిజ్ఞులు తెల్పుచున్నారు. అరవముతో గలసినచో తెనుగునకు స్వస్వరూపము వచ్చునేమో. ఈచిక్కు సాధవించినచో సమాధానమేమి? తిరువాన్కూరులో నున్న యాంధ్రులు మాయదియే యచ్చాంధ్రమందురు. హైదరాబాదులో నున్న యాంధ్రులు మాయదియే యచ్ఛతరాంధ్రమందురు. కడప మండలము లోని వారు తమదే యుచితమాంధ్రమందురు. ఇట్లెవరిభాష స్వీకరణయోగ్యమో నిర్ణయించుట కష్టమైపోవును. ఈవాక్యము లిప్పటి కప్రస్తుతములైనను చెప్పక తప్పినదికాదు.

అన్నిటికన్న బాలుర విద్యాబోధన విషయమునందు మున్ను పల్లెటూళ్ళ వీధిబడులలో నవలంబింపబడుచుండిన పద్ధతి సర్వోత్కృష్టమైనది. పెద్దబాలశిక్ష చదువగనే రెండు మూడు శతకములు చెప్పి యాపైన నేసప్తమ స్కంధమునో ప్రారంభించెడివారు. దానితో బాలురు చక్కగా పద్యములు చూచి చదువగలిగెడివారు. ఇప్పుడా పద్ధతి పోయినది. స్కూలుఫైనలు దాటిన యయ్యలు తెలుగు పద్యమును చక్కగా చదువనైన లేకుండుట చూచుచునే యున్నాము.

ఇంతకును మునుపటి విద్యాపద్ధతికి సంస్కృత వాఙ్మయపఠనము పరమ లక్ష్యమైయుండెడిది. మన భాష యెప్పుడును మారుచుండెడిదే. ప్రపంచములోని సర్వపదార్థములును నిరంతరమును మారుచుండెడివే. అయినను సర్వపదార్థాంతర్గతమై యచంచలమగు నొక శక్తి యున్నది. దాని వలెనే నిరంతరము పరివర్తించుచుండు నీ భాషారూపముల కన్నిటిని నేకము చేసి, సర్వవిధ స్వరూపముల సారము గ్రహించి, యొక నిశ్చలమగు రసవద్రూపమును గల్పించుకొనినారు. సర్వదేశ భాషలకును మాతృమూర్తియై యాసేతు హిమాచల పర్యంతము బ్రవర్ధిల్లు ననేక భాషా సౌధములకు మూలకంబమై యలరారు సంస్కృత భాషామతల్లికిని మన యాంధ్రభాషారసవద్రూపమునకును సాధ్యమైనంత సామరస్యము గుదుర్పజూచినారు. పూర్వవైయాకరణులు గావించిన ప్రయత్నము సంపూర్ణము గాకపోవచ్చును. దానిని పూర్తిచేసికొనుటకు బ్రయత్నింపవలయును గాని మూలచ్ఛేదము సేయుట యంత వాంఛనీయము గాదు. ఈరీతిగా పరమలక్ష్యమగు సంస్కృతభాషాసంపత్తిని సులభముగా సంపాదించుట కానుకూర్యము గలుగజేయుటకే దేశభాషకు గొంచెము గట్టిగా కళ్లెమును బిగించి యుంచవచ్చును.

ఇదియును గాక పైన వేదము లున్నవి. సర్వ సంధులను విఱుచుకొని మహాప్రయత్నము చేసిన గాని శబ్దబ్రహ్మ సాక్షాత్కారము గలుగదు. పూర్వకాలమున నైదేండ్లకే వేద పఠనము ప్రారంభించెడి వారలు. అట్టిచో నిప్పటి బాలురు నాల్గు నియమములున్న యాంధ్రభాషా పదములనే సరిగా చదువలే

రని దానిని త్రోసిపుచ్చుట విచారకరము. ఇది యొక దౌర్బల్య లక్షణముగావలె.

"అటులు చెప్పఁజెల్లదు. నేటియాధునిక గ్రంథకర్తలు భాషాసంప్రదాయము నెఱుంగక యపశబ్ద ప్రయోగములం గావించి గ్రంథములను పాడుజేయుచున్నారు" వాటిని పఠనీయ గ్రంథములుగా బెట్టినచో బాలురు చెడిపోవుదురందురా? తప్పులున్నచో దిద్దించుడు. నవీన భారతగ్రంథకర్తలు "వసియాడు" అని యపశబ్దప్రయోగము చేసినచో దానిని దిద్దవలయునుగాని గ్రాంథికభాషయంతేయు నపరిగ్రాహ్య మనదగునా? ఇట్లే పంతులుగారు నేక గ్రంథముల నుండి యపప్రయోగముల జూపిరి. వాటి నన్నిటిని బ్రకటించి ముమ్మందు కవులెవ్వరు నట్టి యవకతవకలు చేయకుండునట్లు కట్టుదిట్టము గావింపజేసెదరు గాక. ఒకవేళ పఠనీయగ్రంథము లందట్టి తప్పులు ప్రమాదవశమున బడినను వాటి సత్యస్వరూప నిర్ణయము విద్యార్థులకు విశదపఱచి వారిని దోషజ్ఞుల గావించుట కశకాశముండును. ఆధునిక గ్రంథములలో తప్పులున్న వన్నంత మాత్రముచే బాలురకు సలక్షణభాష నేర్పగూడదను సిద్ధాంతమెట్లు సాధింపనగును?

ఇక పైతరగతుల విద్యార్థులనుగూర్చి కొంతవరకాలోచింతము. వీరిచే నాంధ్రభాషలోని యున్నగ్రంథముల నెట్లును చదివించక తీరదు. ఆంగ్లేయభాషా స్వరూపము నెఱుంగగోరు నట్టియు షేక్సుపియరు గ్రంథముల నెట్లు చదువక తీరదో, యట్లే యాంధ్రభాషాస్వరూపము నెఱుంగ గోరువాడు తిక్కనాది మహాకవుల గ్రంథములు చదువక తప్పదు. కాని యాగ్రంథములను బోధించు నప్పుడు వ్యావహారిక భాష నుపయోగించుట లేదా, అట్లే పరీక్షా పత్రములను వ్రాయించెదము. తిక్కనకు వేయిగానొక వ్యాకరణము వ్రాసి షేక్సుపియరు గ్రంథములవలెనే చదివింతుమందురా? దీనికి సమాధానమిది. ఇప్పటికిని, నింక గొన్ని యుగముల వఱకును నచ్చముగా తెలుగుంగానే భావమునకైనను సంపూర్ణవ్యక్తీకరణము గావింతుమన్నచో మనకు తిక్కన యొద్దకు బోక తప్పదు, లేనిచో మనకు గతిగడువదు. అట్లైనచో నాయనకొక వ్యాకరణము, మనకు తోడు మన కొకప్రత్యేక వ్యాకరణము నెందులకు? కాని యాపదమూడు పర్వములలోని భాషతోడనే సర్వవ్యవహారములను నిర్వర్తించుట సాధ్యమాయని పంతులుగారు ప్రశ్నించినారు. సాధ్యమేయని సమాధానము చెప్పుచున్నాను. అది మహాఖని. అందు త్రవ్వినకొలదియు గ్రొత్తక్రొత్త రత్నములు వెలువడుచుండును.

ఏభాషాగ్రంథము చెప్పినను ఉపాధ్యాయులు వ్యావహారిక భాషలో వివరించి చెప్పుట లేదా? అట్టియెడ విద్యార్థులు మాత్రము వ్యావహారిక భాషలోననే వారి పరీక్షాపత్రములనేల వ్రాయగూడదని శంకచేయవచ్చును. వివరణమనునది యావిషయము విద్యార్థుల తలకెక్కునటుల జేయుటకు గావింపబడుచున్నది. ఇదికాకయుపాధ్యాయుడు తన సౌలభ్యమును జూచుకొనుచున్నాడు. ఒకవిధమగు ప్రయత్నము చేసినగాని సలక్షణమగు భాషవచ్చుటలేదు. ఆపాఠవివరణ సమయములో భావబోధనము నందు నిమగ్నుడై యాతడు భాషానియమముల వంకఁబోక మామూలు పద్ధతిని చెప్ప

వేయుచున్నాడు. పరీక్షాపత్రికములు వ్రాయు నప్పుడు విద్యార్థి భాషా భావముల నైక్య మొనరఁజేసి రెంటికిని సమానమగు విశుద్ధిని గల్పింప వలసి యుండును. ఇట్టి రెండు విధములగు జాగ్రదవస్థలకు లోనైయాతని మనస్సును, చేయియు నేకకాలమున వన్నెదేఱుట కవకాశము గలుగుచున్నది. నియమమేకదా యెందును సాధకులను సన్మార్గములఁ బెట్టునది. మఱియొక విషయము. లక్ష్యము వేఱు సాధన వేఱు. ఎట్టిలక్ష్యమునకైనను బాహ్యాంతరంగికములను ప్రవృత్తిద్వయ మొక్కటైన రూపమువొందిన సాధనయవశ్యము నవలంబనీయము. పరమాత్మసారూప్యము మొదలాంగ్లేయ భాషాభిజ్ఞత వఱకును గలయనేకోత్తమమధ్యమాధమలక్ష్యము లన్నింటికిని నిట్టి సాధనముగావలసి యున్నది. అదెట్టి మార్గముగలదైనను చింత లేదు. లక్ష్యము పరిధానము. ఇందునునకు సలక్షణభాషాలక్ష్యము ఏలయన సమస్త మహాగ్రంథములకు, సమస్తోత్కృష్టభావములకు నదియుపాధిరూపము. సలక్షణభాషలో పొదువబడియున్న మహార్థములను సువ్యక్తము సేయుటకై యుపాధ్యాయుడు సాధనారూపమగు వాడుకభాష నే యుపయోగించుచున్నాడు. అట్టిచో విద్యార్థి తనకేలక్ష్యము గలదో యాలక్ష్యమగు సలక్షణభాషయందే తనసాధనా ఫలితములను వివరించినచో త్వరలో నభీష్టము నొందగలడు. ఇట విద్యార్థులకు భావము లక్ష్యము గాని సలక్షణభాష కాదని ప్రతివాదులన వచ్చును. భాషాభావములు పరస్పరాశ్రయములుగాన నాయర్థమునందే యిచ్చట వాడినాను. చదువరు లవ్యథాభావన చేయకుందురుగాక! భావమే లక్ష్యమైనను సలక్షణ భాషయే యుత్తమమగు సాధన కాఁగలదు ఉత్తమమగుటచే నయ్యదియే గ్రాహ్యమగుచున్నది

ఇక పాఠ్యగ్రంథముల రచననుగూర్చి యొకించుక నుడివెదను. ఈపాఠ్యగ్రంథములను, వనగా, ఫిజిక్సు, కెమిస్ట్రి, ఫిజియాలజీ, మున్నగు శాస్త్రముల నిప్పుడు పాశ్చాత్యపద్ధతులలో నున్నరీతిని తెనిగించి వ్రాయుటకెట్టి భాష వ్రాయవలసియుండునని ప్రశ్నించుచున్నారు. సలక్షణమగు భాషాలోననేయని ఖండితముగ సమాధానము చెప్పుచున్నాను. మచ్చునకొక ముక్క చూడుడు. మాగ్నిశయము అని యున్నదనుకొనుడు. మీరు మీవ్యావహారిక భాషలోననే యీశబ్దమును వ్రాయదలచుకొన్నచో మాగ్నిషియమ్ అని వ్రాయవలసియుండును లేదా తెనుగు ప్రత్యయము చేర్చి మాగ్నిషియము అని వ్రాయవలయును. ఏలయన నిప్పటిలో నాశాస్త్రమున శిష్టులందఱును వారు దానింగూర్చి సంభాషించు తఱినీ శబ్దము నట్లే పలుకుచున్నారు. క ను క వీ రి సి ద్ధాం త ము నొప్పుకొన్నచో నది శిష్టజన వ్యవహారములోనిదై గ్రాహ్యమగుచున్నది. మఱియిట్లే యీ శాస్త్రములను రచించినచో, నవి పండితమాన్యములైనచో క్రమక్రమముగ సాహిత్య గ్రంథములలోనికి నిరంతర జనవ్యవహారములోనికి వచ్చి, యిప్పుడు సహజముగా "ఒరే! కారం రాచినట్లు మాట్లాడుతున్నావురా" యన్నట్లుగానే "ఒరే పొటాషియమ్ రాచినట్లు మాట్లాడుతున్నావురా" యనుసామెతలోనికిగూడ దిగి భాషాస్వరూపమంతయు తారుమారై యీ రూపము

లేకుండఁబోవును. అంతదాక యెందులకు? యిట్టిశబ్దములే వాడవలసి వచ్చినచో నిక నాంధ్రీకరణ మెందులకు? వెనుకటి కొక దొరగారు మీభాషయంతయు నాంగ్లలిపితో వ్రాసికొనఁ గూడదా యనినాఁడట. దానికి బదులిప్పు డాంగ్లభాష నంతయు తెనుగు లిపిలో వ్రాయుచున్నట్టులు కాఁగలదు. అట్లుకాదు. తెనుగు స్వరూపమునే నిలుప దలఁచినచో సాధ్యమైనంత వఱకు మన పూర్వశాస్త్రగ్రంథములను బరిశోధించి బయటకు దీసి యందున్న పారిభాషిక పదములఁ జేరుకొనవలయును. అందును దొరకనిచో గొన్నిటిని పండితవర్యులు సమావేశముచేసి యాయా శాస్త్రవేత్తల సహాయముతో నూతన శబ్దసృష్టిని గావింపవలయును. ఇప్పుడిప్పుడే కొన్ని శబ్దములను సృష్టింపఁ గలిగినారు. "పదార్థ విజ్ఞానము" మొన్నగు పదములు గ్రాహ్యములే యగును. అగుచో నూతన శబ్దసృష్టికై యే భాష నాశ్రయింపవలయును? సంస్కృతమని ప్రతి భారతీయుఁడును జెప్పఁదగిన సమాధానము. ఏలయన ననేక రాష్ట్రములందు గావింపఁబడు నిట్టి శాస్త్రపరిశోధనములను నొకరి నొకరు తెలిసికొనవలయు నన్నచో సంస్కృత భాషయే యాధారము. ఆసేతు హిమాచల పర్యంతము నేక భారత దేశమని చేయెత్తి చెప్పుట కాధార శక్తియైనది. ముప్పది మూఁడు కోట్ల భారతీయుల హృదయాంతరాళమున నిత్యమధ్యసించుచు మృతభాష యని ధిక్కరింపఁబడియు నిత్యజీవనమై యుండునది సంస్కృతము. సంస్కృత శబ్దమును, ద్రావిడులు, వంగీయులు నెఱుంగఁ గల్గుదురు. కనుకనే యిట్టి పారిభాషిక పదము లన్నిటిని సంస్కృతము నందే గావింపవలసి యుండును. సంస్కృతము గన్న ముద్దుబిడ్డ సలక్షణాంధ్ర భాష తల్లికూఁతుండ్రకు భేదమేమి? ఈరీతిగా నిందును సలక్షణాంధ్ర భాషయే గ్రాహ్యమగుచున్నది.

గ్రంథ విస్తర భీతిచే దీని నింతతో ముగించుచున్నాను. చదువరులు నాయభిప్రాయముల యందలి యాదార్థ్యము నెఱుంగుదురు గాక!

సాభిప్రాయ విశేషములు

బెంగాల్ నాగపూరు రైల్వేయందు పనిచేయువారు అనేకవేలమంది షుమారు 15 దివసములనుంచి సమ్మెకట్టియున్నారు. వారు జంతువులకుకూడ తిండికి సరిపోని తక్కువ జీతములతో ప్రాణముల నిలుపుకొనలేక, యజమానులదృష్టి నాకర్షించుటకై పనిచేయుచున్నారు. కాని యజమానులు, తమ పనివాండ్రకష్టములను దయార్ద్రదృష్టితో విలోకించి. జాలి, ప్రేమ చిహ్నములను జూపుటకుమారు, గవర్నమెంటు వారి సిబ్బందులను, తుపాకులను, సహాయ్యము జేసికొని తమ దురభిమాన గౌరవమును కాపాడుకొనుచున్నారు. నేటికాలపు ప్రపంచ దుస్థితికి కారణము, దయ, మానవసోదర భావము పూర్తిగ నశించుటయే. ఇంగ్లాండునందు కొన్ని నెలలక్రిందగనే జరిగిన బొగ్గు సమ్మెకిదియే కారణము. లక్షాధికారులగు కంపెని, యజమానులు, చలిచే తిండికి సరిపోక మలమలమాడుచున్న కుటుంబములను పోషించుకొనలేని పనివాండ్రమొఱలు లక్ష్య పెట్టరైరి. బీదవాండ్రకు, అబాధలకు, యిట్టి విషమస్థితియందు యజమానులను లొంగదీయుటకు, అందరు ఏకమై సమ్మెకట్టుటయే. ఈసమ్మెజ్వరము ప్రతిదేశమునందునువ్యాపించియున్నది. నవీననాగరికత, యంత్రకర్మాగారము యెంత గొప్పవైనను భాగ్యవంతులకు నాధిక్యత నిచ్చుచున్నవిగాని, పేదమానవ సంఘమునకు క్షేమదాయకములుగా లేవు. మానవసౌఖ్యమునకు కావలసినది ధనము ముఖ్యముకాదు. దయ, సోదర భావము త్యాగము యిందుకు ముఖ్యసాధనములు. అమెరికాలో నద్భుతభాగ్యవంతుడగు ఫోర్డుగారు తనకర్మాగారములందు లక్షలకొలది పనివాండ్రచే పనిచేయుచున్నారు. కానికన్నతండ్రివలె వారిపిల్లలకు స్కూళ్ళను వైద్యశాలలను, మంచియారోగ్యమైన వసతులను మొదలగువాటిని స్వతంత్రఖర్చుపై నిర్మించి ప్రపంచకములో నితరయజమానులకు మార్గదర్శకులైయున్నారు. ఈయుఖ్యాంశమును ప్రతియజమానియు గమనించి త్వరలో మానవసంఘమునందలి యిట్టిబాధలను నిర్మూలించి దేశక్షేమమునకు దోడ్పడుదురుగాక.

చీనాయుద్ధము

ఐరోపామహా సంగ్రామమంతమైనప్పటికి ప్రపంచమునందు విశ్రాంతిలేదు. యూరపులో నణగిపోయినదనుకొన్నను అమెరికాయందును చైనాయందును మరల అశాంతి మూర్తీభవించినది. అందులో చైనాయందు వికృతరూపమును బొందుచున్నది. బ్రిటిషువారు అమెరికావారు, ఇటలీవారు, తమతమ యుద్ధనావలను, సేనలను యాత్మసంరక్షణార్థము షాంగైరేవునకు చేర్చియున్నారు. చైనాదేశస్థులు, ఇంగ్లీషువారు తమ రాజ్యపరిపాలన మునందధికమైన జోక్య

ము కలుగ జేసికొన కుండుటకు పట్టుదలతో నున్నారు. జపాను కూడ తెల్లవారితో నేకీభవించు సూచనలు కలవు. ఇట్టిస్థితిలో చైనాలో నంతః కలహ మెక్కువగ నున్నది ఇది చైనాదేశీయుల గొప్ప పొరబాటు. ఏ దేశమైనను ఒకేకాలమున రెండు పనులు చేయలేదు. అట్టిస్థితిలో స్వదేశమును జక్కపెట్టుకొనుట, పరదేశీయులతో హక్కులకై పోరాడుట మిక్కిలి కష్టము. ఇప్పుడు స్వతంత్రాభిలాషనల ప్రతిదేశస్థులును, చైనాయొక్క యాశయములయందు స్వానుభూతిని జూపుచున్నారు

ఇండియా గవర్నమెంటు వారు ప్రజల సమ్మతిలేకయే, ఇచ్చటి సేనలను చైనాకు పంపియున్నారు కారణమే మన ఇండియా చైనాకు దగ్గరగానున్నది చైనాలో కూడ యిండియనులుగలరు వారి ప్రాణములను గాపాడుటకు కూడ మనసేనల పంపబడినవియని చెప్పుట న్యాయముగాదు. ఆ సేనల ఖర్చువరు భరింపవలయునని ఎసెంబ్లీలో ప్రశ్నింపగా, ఇండియా పనిమీదకాదు గనుక బ్రిటీషువారే భరింతురని సమాధానము చెప్పియున్నారు. భత్యపుఖర్చులిచ్చి నంత మాత్రాన, భారతసేనలు, యంత్రములవలె వ్యక్తిత్వము లేక, బ్రిటిషువారు చెప్పినట్లు పరదేశములకు బోయి న్యాయాన్యాయ వివక్షత లేక యుద్ధము చేయవలసినదేనా? ఇంక భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యమెక్కడ? రాజ్యాంగ విషయములందు భారతీయుల యభిప్రాయమునకు తావేది? "భారతీయులు అస్వతంత్రులు, చట్టనిర్మాణ సభలు బూటకములు" అని చెప్పువారి మాటల యందబద్ధ మేమున్నది?

సక్లత్వాలాగారు పార్సీకులస్తులు. పార్లమెంటుమెంబరు ఈయన "కమ్యూనిస్టు అనగా మానవసంఘ పేసుమే "కమ్యూనిస్టు"ల ముఖ్యయాదర్శము. జాతి మతభేదములు లేక, బీద, భాగ్యవంతుడు అనుభేదము లేక, తెలివిగలవారు, తెలివిహీనులు అను భేదములేక, సర్వప్రజలు ప్రాపంచిక సౌఖ్యమున కర్హులు అని వీరుచెప్పుదురు, సక్లత్వాలాగారు యిప్పుడు మనదేశమునకు వచ్చియున్నారు. వీరు వచ్చినకారణము మనపరిస్థితులను గ్రహించుట కొరకే, వీరు రాకపూర్వము "కమ్యూనిస్టు, అనగా నొక విప్లవకారుడు యనెడి యభిప్రాయము చాలామందికి కలదు వీరుప్రచారము సంగ్రహముగా చేసిన యుపన్యాసములను బట్టిచూడగా, వీరికి మానవులన్న యెంతగౌరవమో, బీదలన్న ఎంత విశాలహృదయము జాలిగలదో మనకు విశదమగును. వారి పూర్వజన్మకృతమనెడి దుర్భరదుస్థితినుండి బీదలను తొలగించుటయే వీరి జీవితపని. బెంగాల్ - నాగపూర్ సమ్మె గురించి మాట్లాడుచు సక్లత్వాలాగారు చాలావిచారమునుబొందిరి

సంపూర్ణము,

Lakshmi Art, Bombay 8. తాకేసి మాయు పుష్పసంతతులఁ దెచ్చి ప్రియయనూ తాఁగిన నలపుకప్పంపుటుండ
లక్షుట చటఁ బెట్టి కట్టిన యలరుదండ్ల నేలగొనియుంటివమ్మ గోపాలకృష్ణ !

కసుబొడయాల " కవిత " ను

భావకవి

— విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

ఊహాదిగంతభూములను నేమిపనో తిరుగాడుచుంటి నా
యూహలుగూడ మందపవనోర్మిలతో విచరద్విహంగసం
దోహముతో మొగిళ్ళగమితో మెలమెల్లన పాకులాడు నా
శాహతి ఱెక్కలార్చ గగనాగ్రతలంబున కంటపోయెదన్

నాయెద మందమందగమనంబుల చూపెడు నొక్కమాఱు మా
లాయిత మల్లికాసురభిళత్వము చూపెడు నొక్కమాఱు క
న్దోయితుదన్ ప్రశీతల మనోధృతి చూపెడు నొక్కమాఱు నా
పై యిదియేమొ గాలిపొరమాదిరిగా నవునట్లు తోచెదన్

ఊగగవంపుబెల్లల చరించెడు బాలవిహంగకోటి కం
ఠే గిలుబొప్పు కాంతులు గణించెడు లేతమొగిళ్ళ చాలు కం
ఠే గొనయంబులాగి బిగియించిన వింటవిదల్చినట్లు నా
శాగతి పోయెదన్ బరవశంబున నాయెదలోనిభావమున్

కొండల నడుమ భగ్గున సుళ్ళుతిరుగు చాకసము ముట్టెడు కొండగాలినౌను
కొండలంచులరాళ్లు ఘూర్ణిలంబడి పోయి పడంబోసికొను సెలవాగునౌదు
వేనికింగనిపించరాని యేకొండ గుంపులనో యొకడవిలో పూవునౌదు
పెనుగాలి విరుగదోసిన గుమ్ముల వెదుళ్ళ లోయలలో వింతచాయనౌదు.

విషయసూచిక

పటములు

పుష్పమాల

సంపుటము 1 } ఏప్రియల్ { సంచిక 4

కుక్క పిల్ల.

వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు (శతావధాని.)

ఆ. ఇండ్లు దొడ్లు లోని వెల్లను గాలించి కుక్క యొకటి దాలిగుంట తనకుఁ
దగిన దంచు లోన తలపోసినదియ కాఁబోలు నందుఁ బురుడు పోసికొనియె.

ఉ. శ్రీరమణీయమౌ తనువు సింగపు మోమును నూర్ధ్వపుండ్రమే
పారెడు చంద్రనిశ్వాకల యట్టి కనుల్ పులి చార లేపులౌ
గోరులు కల్గు దాని చిరుకూనను గాంచుచుఁ బెద్ద లెల్లరున్
"భైరవమూర్తి" యంచు నొక నామము పెట్టిరి మంచిరోజునన్

క. అల కుక్క కూన వచ్చుటఁ దిలకించిన యాతనంత దేవా! నీ విం
దుల నెలకొంటి వటంచును గలయఁగ ననుకొంటి హృదయకమలమునందున్!

ఆ. పది దినాలలోనె బలిసి యాల్ల కబోది జ్ఞాననేత్రి మూర కరఁగి కరఁగి
కరఁగి రెండు కనులుగాఁ బరిణామంబు చెందె నెక్క వెఱుచేవ తోడ.

ఉ. కన్నులు లేనివాఁడు తనుఁ గాంచిన తల్లి సుధాఘటంబుగాఁ
గ్రిన్నన జ్ఞాననేత్రి మది కన్నులు కాఁ దవకన్నఁ బెద్దదై
యున్నటు వంటి జంతువనియున్ శునకార్భక మెంచె జ్ఞాన నీ
కన్నులుగాఁగ మారినను గల్గఁగఁ బోలును నిట్టి భేదముల్

ఉ. వాచవి పొందెఁ గానఁబడు వస్తువు లన్నియు నాకు నేలమూ
చూచును గోళ్ళు లుండుటకుఁ జొప్పని త్రివ్వను దల్లి పొట్టలో
దాఁచిన యిల్లు దున్నదని తాఁగనఁబోలును దూఱుఁ దల్లి పో
లేచినఁ జంటి నంటికొని లీన మగున్ శునకార్భకంబహో

సీ. ఆఁకలియైనప్పు డాకాశమును మ్రింగ నెంచఁ బోలును మోర నెత్తుఁ బైకి
ఎవరేని దాపుగా నేతేరఁగా మీఁదు దాఁటుఁడ ననఁగఁ బాదంబు పట్టు
మహిని గారాకులు మరమర లాడంగ సింగంబు వోలె గర్జించు నెగసి
ఆది వరాహంబు సాహసముఁ గొనఁ దలఁపఁ బోలును నేఁ దవ్వు గోళ్ళ

గీ. అటుఁగట్టిన వలువలయందుఁ గఱచి క్రిందఁ బడి మీఁదఁ బడి దలక్రిందులగుచు
మాటి మాటికినిం జెఱ లాటలాడు నక్కజము పిక్కటిల్ల నాకుక్కపిల్ల

ఉ. దానిని గాంచి చాల సరదాపడి ప్రేమబడి తోడఁ బెంచఁగాఁ
బూని గళంబున న్నిగళముం దగిలింపఁగఁ గోరి బస్తికిన్
నే నొగిఁ బోయినప్పుడు గణించుమనుం గొని తెచ్చి మెల్లనా
కూనమెడం దగుల్పఁగను గోరి యొకించుక దాని డాసితిన్

మ. తన స్వాతంత్ర్యము పాడుచేయు ననుచుం దాసుంత యోగిన్ మనం
బున యందా శునకార్భకం బెఱుఁగఁగాఁ బో కల్లనన్ శృంఖలన్
దినుబండాలమునాఁగ భావననో జాతిస్వస్వభావాననో
కొను, నాకున్, విదిలించు, గీఱు, నమలుం గొంపోవు నట్టిట్టుగన్

చ. “అసలు శరీరమే యొక మహానిగళంబగు దానిపైని నా
యసనిగళంబు కొండొకటియా మన భైరవమూర్తి కంచు మా
నసమువనుం దలంచి యయినన్ మెడయందు దగుల్త మొట్టులన్
మసలునొ చూతమంచు మది మూలుడు గట్టితి దాని నమ్మెడన్

కుక్కపిల్ల.

ఉ. కట్టిన యుత్తరకుణ మెగాదిగ జూచి నఖాళి శృంఖలా
పట్టికబట్టి లాగిన ఖపాళిక దానను జుట్టుకొగన
ట్టిట్టగు చుం గుయో మొఱ్ఱొ కయీ కుయి మంచును నేడ్చె నక్కటా
కట్టినవాని చేతులకె కట్టి కనుంగొనబోలు దద్వ్యథల్.

సీ. ఆది కిరాతుండు వేదకుర్కురముల గట్టినాండా యొక్క గడ్డిపోంచ?
వటుకనాథుండాత్మ వాహనంబే యగుగాక! యెన్నండేని కట్టినాండె?
కట్టంగా లేదొకో గళనిగళము లేక యల్ల దత్తాత్రేయుండను మహాత్ము!
గొలుసును గట్టెనొక్కొ మహాప్రస్థాన దశయందుం గుక్కకు ధర్మరాజు!

గీ. కట్టంగావలెంగాక త్రికాల శాశ్వతాను రాగంబు చేతను గాని నాండు
అంగంగాంగల వాళ్ళక్క యొక్క హాను యేని బద్ధమానంబులుక్ మఱి బంధనములు!

వ. అని తలంచి

ఉ. దాని స్వరాజ్యముక్ మఱల దానికి సర్వము ధారపోయనా
కూన తటాలునన్ విసిరి కొట్టిన చెండను బోలె దూరభా
గానకుబోయి నిల్చి యపకారిని గాంచి మొఱుంగు రీతిగాం
దాను మొఱింగె, నాసుకొని దల్లి వెసం జనుదెంచి యంతటన్

ఉ. పూనినకూర్మిం బిల్లలకుం బ్రొద్దున లేచినతోం దలంటగా
నూనియ రాచి మేనునికి నన్నగ నొక్కంగ వానిం ద్రిప్పనాం
గా నొక కందినూతనముగాం బ్రసవించిన సంతుతోడ నా
కూనసమీపమందున గుర్రుమనె దంట మకంసుజాటగన్

ఉ. అల్లన రాహుయూథమున యందుల నందము లీనుచున్న యీ
పిల్లలగాంచి చాపలము పెక్కువ కానల కుక్కపిల్ల తా
నల్లన ముందుకాలొకటి యొకాలకు నాలకుం జాపి చాంపి యీ
పిల్లలలోన తాను నొకపిల్లగ నై చనియెం దటాలునన్

మ॥ మనపెద్దల్ తొలినుండి వైరములతో మన్నారుగాం కేషమున్
మన మా వైరము మాటనున్ మఱచుచున్ మైత్రిన్ విడంబించి యి
మ్మును జేకొందము నా వరాహశిశువుల్ మున్ముందు యా కుక్కపి
ల్లను మూంచూచుచు దీర్ఘఘుర్ఘుర సమాలాపంబు చేసెన్ వెసన్ !

ఆ॥ అల్లకుక్కపిల్ల యా పందిపిల్లల కూడి కపుసు చాలంజూడసాదె
అలలు లోనలోన యణగిపోయినయట్టి యంతరాత్మవిభవ మట్టువోలె

ఉ॥ నిన్ననుగాక మొన్న నెఱనించిన పీపసికూన లేమొఱుం
గున్ ? నిజమాంససారభము కోరిలినచో భషకార్భకం బోగిన్
జన్నినిగూడఁ గోరిలకయమానునొకో యని పందితల్లి తా
వెన్నును ద్రిప్పిముట్టె జడిపించుచుఁ బిల్లలఁ బాయఁ జేయుచున్

క॥ ఆతటెఁజాతురి జాతవ్రాతము మూచూచుచున్న భైరవమూర్తిన్
భీతిలఁగాఁ బొడిచిన తలజాతివిరోధంబు తాను సామాన్యంబే ?

క॥ సూకరి పొడిచినయంతట సూకరముం బొడిచె నల్లశునకార్భకమా
తాఁకులచే దేహగృహప్రాకారం బప్రడెదాఁటి పఱచెంగట్టా

చ॥ పొడిచిన తావునం దలఁతిపుండనుగాని మఱేమి చిహ్నముం
బడగను లేదు పట్టుమని బాధయు లేదు వికారరూపమె
క్కడయును లేదు మేనుకసుగందదు నిద్దపునిద్రఁ జెందున
వ్వడునునఁ గుక్కపిల్ల యిలపానుపునంగనుపట్టె నామెడన్

ఉ॥ అక్కరణిన్ జయంబు తనకబ్బిన మోదము పెల్లుచేతనో
యెక్కడఁ గుక్కతల్లి కడునేడ్తెఱవచ్చునొ యన్న భీతినో
యక్కడ నొక్కఁడే నిముసమైనను నిల్వక యల్లపందిపల్
దిక్కులు చూచుచుంజనియెఁ దిన్నగఁ బిల్లలు వెంబడింపఁగన్

శా॥ కాకింబోలెను ధర్మపిండమును వాఁగైకొంగ నాడాడకున్
రాకల్ పోకలు చేయుచుండి నడుమన్ స్వాంతం బోగింగూనపై
దూఁకం దోడనె చేఁపురా మొగమునందుం బ్రేమపుష్పింపఁగా
వీక్షన్ వచ్చెను దల్లి నాకనుల నుండిన్ వచ్చె నిరత్తఱిన్

శా॥ ఏకాలంబుమ బెంగబెట్టుకొని తన్నీక్షించినంతం బఱుం
దూఁకన్ వచ్చెడి కూన కానిరతిలో దొంగుండెనేలా ? యటం
చేకాలోచనతో బెనంగొను ముఖం బిట్టట్టులన్ వంచుచుం
దోఁ కాడించుచునిల్చె నాహృదయముం దోడ్తోడనిల్చెన్ రహిన్

ఉ॥ ఆమెయుఁ గొంతసేపఱిగినంతట నయ్యడిపిల్చురీతిగా
బామను మేలుగోల్పఁ దనపాదముజాపుచుఁ గూనకాలిపైఁ
బ్రామెను సంతసిల్ మెలకువంగయికోమిని నేటవాలుగా
మోమును వంచెఁ జూచెనటుమో మిటుమోమయి కొంతసేపుగన్

శా॥ ఆ కల్లోలత నేకరీతిఁగను నే నాకూన వృత్తాంతమున్
సాకల్యంబుగఁజెప్పి దానివెతలో సంగోరుపాలొందఁగా
నాకాక్షించితి గాని యక్కటకటా హా దైవమా! దుర్విక్షి
నాకాకుక్కలభావ కొంచెమయినన్ రాదేమి నే జేయుదున్

శా॥ మోర్గిల్ల నిచ్చినతల్లి దాపరిగియున్ మూచూచి మూచూచితాఁ
గాలుంగాలును ముక్కుముక్కు నికనింకంగన్ను గన్నక్కటా
కీలుంగీలు పరీక్షచేసి మిన్నులన్ ఖేదంబు నాదంబునం
దోలాడంగను వేగమింటి మొగమై యుద్రిక్తమై యేడిచెన్

కం॥ అలకుక్క యేడ్పు సృష్టిప్రళయంబులనట్టనడిమి భాగమునందున్
గెలువఁబడి మృత్యుదేవత సలయంబుగఁబాడు పాటచాడ్పున నొప్పెన్ ॥

కం॥ తెచ్చినవాఁడను దేనే తెచ్చితిఁ దొలుదొల్తఁగొంత తిరికాసది కా
వచ్చును మెడలో గొలుసున్ గ్రుచ్చకపోయితిని మృతినిగూర్చితి నకటా॥

ఉ॥ 'ఇంకను నాకు నీగొలుసిదేలకొ దీనినిజూచుచుండఁగా
జంకగు"నంచు నెంచిపయిఁ "జాలునుజాలును లేనిపోని దుః
ఖాంకము తెచ్చికొంటిఁ గటయంతయు లెంతటనాగికేనియున్
బొంకగునే? యటంచు నొకబోధమునొందితి నంతలోపలన్ ॥

ఉ॥ కుక్కకునట్టిబోధ యొనగూడకపోయెను బాధపడ్డ యా
చక్కనియింటి నెట్లనుచుఁజాఁది నిటారుగ నిల్వబెట్టఁగా
నక్కిలిఁబట్టి యెత్తు; బంతట గుండెలుకుళ్లిపోవఁగా
నక్కటయేడ్చు నాపుకొననానొకొ! యేరికి బుత్రశోకమున్ ॥

ఉ॥ ఈనినకొత్తరోజులను నేయితరంబగు జంతువేనియుం
గూనకుఁ గీడుచేయనను కొంకునవాఁకటబాధ సైతమున్
లోననె మ్రింగి రక్షణముచుం బచరించెడు తల్లియక్కటా!
యానిమిషాననే శుకమహాముని యమ్మోడినే తలంపఁగన్॥

కం॥ అలకుక్క యేడుపుల వినిపులుఁగులునున్ బంధుకులముపోలిక వెతచే
నెలుగుపడ నేడ్చునోయన నలబలముగ గూసె సంజయందులనంతన్ ॥

సీ॥ సూర్యుఁడపరాబ్ధియందుమలఁ జొచ్చినంత గొప్పగాచెవు పైలాడు కుక్కకూన
కాలిఁగైకొని దూరభాగంబులందుఁ బారవైచెను దల్లితాఁబననుచున్న॥

ఉ॥ కూన యదేడనిన్నదియొకో పసిపట్టఁగఁబోలుఁ దల్లి య
ద్దాని నలుంగకుండఁగను దానిటొ కైకొనివచ్చి కొంతదూ
రాన బరుండఁబెట్టుకొని ప్రాణముపోసెను చూపుచూచు నే
మానవుఁడేని దానికినిమానుగ వ్యాఖ్యమొనర్పలేఁడెటుల్॥

గీ॥ నేనుగూడను నప్పుడద్దానికనులుచీల్చికొని వచ్చుచున్న యాశ్రితములకును
నన్నులో తమ్ములోకాని యుగు కటాక్షములను బరఁగించి కనుఁగొంటిమోమువంచి

సీ॥ దానిచూపునను సిద్ధంపుసంజీవనౌషధి రసంబదియుండఁజాలునహహ।
పడియున్న యలకుక్కపసికూన వెంబ్రుకల్ జేవకొలందిగా లేచినట్లు
ఊర్పుఘటార్పుల యున్కిచే నిరుప్రక్కలలపోకఁ గ్రమ్మరనాడినట్లు
అరమోడ్పుకందోయి యుల్లసల్లనవిచ్చి కనునట్లునాకును గానిపించె॥

గీ॥ తనుకకాళ్లనువిదిలించి వెన్ను విఱిచి లేచి యెఁకఁదల్లిమూతి మూచూచునంచుఁ
దలఁచి సంతోషమెంతయుఁ దల్లడింపఁబలికితిని గూనబ్రతికెరా బ్రతికెనంచు।

శా॥ నా సంభావనమాలకించుచును జెంతంబొల్చువా రౌర! నీకీ
సంభ్రాంతియిదేల? చచ్చినది తానెందేని జీవించునే?
యీ సంపత్తియుగూడ నిల్వదిఁకఁజుమ్మీ! కుర్ర్లి కాకాళికిన్
గ్రాసంబౌమరి పూతిగంధియయి వీఁకన్ ముక్కుమూయించెడున్॥

కం॥ అనిపల్కిరంత నాకున్ మనమునఁదజ్జీవితాశ మాయంబాయెన్
గనుపట్టినదియుఁ దల్ క్షణమునసే యొకప్రాతఁశవముపోలికి నకటా?

కం॥ మేమాడుమాటలర్థము కామినెయుంయున్ నిజంబుకాఁబోదనిమో
యామాతమాత్రిమరయుట తా మానఁగలేదు నిశ్చితంబగు ప్రేమన్

ఉ॥ విచ్చినకన్ను లెంతయును విచ్చినయట్టులె చూచిచూచి మే
మెచ్చటివారమచ్చటికి నేఁగఁగగొడ్లనుగాచువాఁడటుల్
వచ్చియుఁగూనకాలుగొని లాగుచురక్కసుప్పలోనికిం
బుచ్చెను సారమేయ మినుమోరయి బిట్టుమొఱింగె నత్తరిన్

గీ॥ నాఁటినుండియు నెంతయునేఁటివరకు రక్కసలరుప్పలందుఁలఁగుక్కమొరుగుఁ
లోకులందరకును మఱికాకపోవుఁగాక నాకును వినఁబట్టగా దొడంగె

శా॥ ఏకాంతంబునఁగుక్క మొఱ్ఱవిను నాకీరీతిఁడ్రోఁచెన్: కటా
లోకుల్ పల్కిన మాటపట్టుకొని నేలోలుండనై చచ్చెనం
చాకర్ణించితిఁగాని తల్లివలె నేనత్యంతవిశ్వాసముం
జేకోఁగల్గితినేని యాకుననుతా జీవించి నన్నాకడే?

రూపము.

కొలచలమ కృష్ణసోమరాజులుగారు M. A. L. T

ద్వితీయసంచిక తరువాయి

స్థితికి తేజము రూపము; బుద్ధికి ప్రజ్ఞ; వర్ణములకు శ్యామము; దినమున కుషస్సు; జన్మకు బాల్యము. చీకులకు ముద్దయడుగు లొక యందము. ఆచారవిషయములను చారము చేతనే రమ్యములు. పాపమును బట్టి పుణ్యము రూపము. ఈ యన్యోన్యము లేక రూపమే లేదు. ఇట్లు కురూపము గూడ నొక రూపము. సర్వ వస్తువులకు గుణమె రూపము. ప్రార్థనకు ఫలము రూపము. రూపము గలవాని రూపమె రూపముగాదు. విరూపముల వైరూప్యము గూడ రూపమే. స్వభావము సర్వత్ర రూపము.

స్వభావము సౌభాగ్యము. సామాన్యులు చీరెలు కట్టుటతప్పు. తెలిసి గట్టినను దెలియకయైనను దప్పేయగు కాని నీచదశ కివి సహజమై, యుచ్చయందు గూడ నొక యందమగుచున్నవి. ఇట్లు సహజము బలె సంగతము గూడ రూపము. శుష్కదరిద్రునికి జీరెలు సౌభాగ్యము గద! ధన్యులగు తాపసులకో యందె విరాగము. ఉభయతః యవి రూపమే, మహితులు స్వతంత్రులగుటం బలె మహాత్మ్య పరతంత్రులు గానుంటయు సొగసు. ఈశ్వరుని సొగసిట్టిది.

ధర్మమునకు రూపము సత్యము. సత్యమున కనుష్ఠానము. సర్వమునకు నిచ్ఛ, ప్రేమ యనెడు మహారూపము. కాకి బిడ్డ కాకికి యందము. తల్లికి బిడ్డయందము.

తల్లికి పెద్దవానికన్న బాలు డాగిన బసిపాప యెక్కువ. పారతంత్ర్యమున కిట దైన్యమే రూపము.

బాలునికి విస్మృతములు నొకచిత్రము. ఇట చిత్తమే రూపము.

జీవము రూపము. మృతి నిరూపము మన యిచ్ఛయే దీనికి హేతువు. కనుక మన చిత్తమే నిజమైన రూపము. సృష్టి యందాత్మకన్న నెక్కుడు రూపము లేదు. స్త్రీ గాని పురుషుడు గాని ఎవరికి వారలే సుందరులు. వానరమునకు వానరము, కాకమునకు గాకము రూపము.

ప్రేమ రూపము విచిత్రము. గృహాగతుడైనవానికి దల్లి కడుపుచూచును. అన్నమేమైన దినెనో లేదో! భార్య వీపు నిమురును. మూటలు ముల్లె లేమి దెచ్చెనో?

వక్రములకు వృత్తము రూపము. కష్టాత్ములకు సుఖము. ఇట వ్యత్యయ మొక యందము. కాని యిట్లనిన మన ప్రేమ గౌర

వము లెన్నో యాభాసములు. నవప్రియత్వ మొక వ్యసనము; రుచి యొక జాడ్యమనవలె.

ఆకృతులకు నృత్తము రూపమంటిమి. చూడ ముచ్చటగ నుండును. మూర్తికి రేఖలె రూపము; దిక్కులకు ఋజుత్వ; నియమములకు నీతి. తావలచినదె రూపము అన్యముగాదు. మన రుచులు, జాడలు మన వంటివె. ఫలమునకు గిష్టము రూపము; సంపాదనకు స్వేదము; జన్మకు పుణ్యము; విచారములకు ధర్మము. చిత్రము! కంటకము లేని కేతకి లేదు. ఉండినచో గ్రియక [illegible] సాధువు.

సృష్టికి రూపమే జీవము. రూపమానందము. దానికి ప్రాణము [illegible]ము. మృత్యుభయము కన్న రూపానుభవ[illegible]కుడు. లేమన్న ప్రాణము మోక్షముగిద! రసికునికే రూపమానందము. రసహీనునికి రూపము లేదు; రక్తియు లేదు.

నమస్సు

నేలటూరి అనంతాచార్యులుగారు (యువకవిమండలి)

పొదిఁ భారి మార్గకందళముఁ బూన్చెదు నీ దర వీక్షణక్రియ
భారసినవేళ- నైహికరమా విధురమ్మగు నామనమ్మువి
స్ఫురితసుధాకర ప్రభలవాల్చెఁ బ్రిముగ్ధుఁడ నైతి దానికొం
దరఁగల దాఁగుటుయ్యేల జదల్చనయించు సుమాలనేరుచున్.

ఆవిలోకనసరణి నన్నావరించిప్రణయ సౌరభమున ముంచివైచె! దేవి!
ఆసుఖాతిశయంబ నిరంతరంబుగాగ భీతిలుచుంటి మాగ్యమ్మకాలముల!!

క్షణకాలమసె భవద్వీ క్షణములు స్పర్శనము సేత! చంచలమగు నీ
ప్రణయశిఖి వెలుఁగుతేటలు ఘృణానిదాన విధినన్ను గిలించుటలున్॥

అవిస్పందించు హృదంతమంజిమము సందాకృష్టమైనట్టి నీ
నవలావణ్య వపుర్విలాసము- తదన్యంబేది. యువ్మన్మనో
భవదామోద కషాయితంబగున జీవస్వామ్యమున్ గూర్చి నీ
యనలోకంపు టొయారమందె యనుభావ్యాక్షంబు దక్కుండదిన్

తెనాలిరామకృష్ణ కవిచంద్రుని

పాండురంగ మాహాత్మ్యము

కవిత

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు (శతావధాని)

ఈకవి తన యనుభవములోఁ గన్పట్టు వానినే ఉత్ప్రేక్షలయందును ఉపమలయందును ఆరోపములు మున్నగువానియందు సొంపుగా నుపయోగించుచుండును.

ఉ॥ పాసెఁగు విత్తువంటి నెఱపాలు

కాలంబునఁ బుట్టి

ఇందు ప్రాసెంగు వడ్లు వడ్లరకముల లో శ్రేష్ఠములైనవని తనదేశమందలి జనుల లోని వాడుకను దన కవితలో జేర్చినాడు.

"తరుణశశాంకు చవితిచందురుఁడు వేశ్య నుచుర్వానికీఁ బ్రీతి పదింబడుఁడు నయ్యె."

చవితినాఁడు చంద్రునిఁ జూడఁగూడదని లోక ప్రసిద్ధి.

సీ॥ కనుఁగట్టి గాంగేయగర్భుఁ డాగుడుమూఁత
లాడించె వత్సాపహరణవేళ
అల మందలలోన శైలము నెత్తెడి పూన్కిఁ
గేలిమై కందుకక్రీడ సల్పె
పాటించెఁ గంబాలయాట రాసక్రీడ
నాభీరభీరు మధ్యాంకపాళి
వెలయించె దుముకూకు విహరణంబుల
కాధిఁ రాజశేఖర శిరోరత్నరాజిఁ

గీ॥ దన్ను బిల్లాడె నంగుష్ఠ దళితసర్ప
తను సుదర్శననామ విద్యాధరేంద్రు
కదిసి జఠరస్థలమున నగ్రజుడుదాను
నందసూనుండు బృందావనంబునందు

ఇందు — ౧ బ్రహ్మదేవుడు గొల్లపిల్లల తోఁగూడ నాల మందల నపహరించినప్పుడు తానే గోగోపబాలకాకృతిఁదాల్చి శ్రీకృష్ణుడుండ బ్రహ్మ యాశ్చర్యమున జూచినపుడ్ద తని డాఁగురు మూతలాడుటతోఁ బోల్చె

౨ గోవర్ధన శైలమెత్తి పట్టుకొనుట బంతియాటగా భావించె

౩ రాసకేళిని నాలుగు స్తంభాలయాటయనె.

౪ మద్దిచెట్లనందున దోఁకునీడ్చుకొని పోయి నలకూబరమణిగ్రీవులకు శాపవిమోచనము చేయుట యుతూతుమనెడి యాటగాఁ జెప్పె.

౫ సర్పరూపుడైన విద్యాధరునొకని నొక్కి తన్నిన నెగరగొట్టుట తన్ను బిల్లాటగా రూపించెను

ఇవియన్నియు స్వయముగ దన యనుభవములోఁ జూచి తీసుకొనిన యంశములే

కాని గ్రంథములు చదివి పూర్వకవి కపోల కల్పితములలో నుండి తీసికొనబడినవికావు. కావున నివి కవియొక్క ప్రకృతి పరిశీలన స్వాతంత్ర్యములనుఁ బ్రతిభా విశేషముతోఁ గూడఁ దెల్పుచున్నవి.

"నిగమ శర్మాభిధానంబు నేతిబీఱకాయయును బోలెనయథార్థగాథఁదాల్చె"

వేదములలోఁ జెప్పినట్లు ధర్మమార్గమున నడువని నిగమశర్మ పేరర్థము లేనిదయ్యె. ఇట్లవయవార్థము సరిపోకున్నను రూఢిమాత్రముఁ గలిగియుండెడి రూఢపదములు సంస్కృతాంధ్రములలోఁ బెక్కుగలవు. ఐన నవియెల్ల శబ్దప్రయోగౌచిత్య కోవిదుఁడైన మనరామకృష్ణ కవికోకిలమునకు రుచించ లేదు. ఆబాలగోపాలముగ ఆంధ్రదేశమున వాడుకలో నుండిన "నేతిబీఱకాయ" యీతని కుశాగ్రీయ ప్రతిభకు యుక్తముగ దోచినది.

"అంతం జుక్కతెగిపడిన వడువున నెక్కడనుండియో యాకస్మికంబుగ నింటికింజలిదివంటకంబు గుఱువంజనుదెంచి"

ఇందుఁ "చుక్కతెగిపడుట" యుత్ప్రేక్షలోనికిఁ దీసికొనఁబడినది. జగమున బుట్టిన వారికందఱకు నాకసంబున నక్షత్రములు రాలుట యనుభవగోచరమే. అది యద్భుతముగను సొంపుగను అతర్కితోపతనముగను చమత్కారమొసగెడిది. దాని నిక్కడ నిగమశర్మ రాకరాక యింటికివచ్చుటను త్ప్రేక్షతోఁ దెల్పుటకై చేర్చినాడు. ఇదియు స్వతంత్రదృష్టి లేని గ్రంథకర్త కబ్బదు.

గడుసువడి విప్రతనయుఁడు
నడికొరిచి వంకపరక చాటుగ మానక్

ఇచ్చట "వంకపరకచాటు" అనుపదము చమత్కారమొసఁగునది. చాటుచాటుగా దుష్కార్యములు చేయుచుండు నిగమశర్మ పెద్దలు శిక్షించినకొలది తెగించి బహిరంగమున దుష్కార్యములు చేయనారంభించినాడు అనిచెప్పుటకు ఈలోకోక్తి నాశఁబడినది. వంకరపుల్ల నడ్డముపెట్టికొనినంత మాత్రముననే దనకు మఱుగు కలిగినదను కొనువానివలె దనదుశ్చరితము దాగకున్నను లోకమునకు వెలిచి రహస్యముగ దుష్ప్రథవర్తియగు విప్రసుతుఁడా వెలిపునుగూడ మానెననెడి యింతయర్థమును లక్షణామూలధ్వని మర్యాదతో నీమాట దెలిపెడి.

"తాత ముత్తాతతండ్రులు తరతరంబ
చీమవలెఁగూడఁబెట్టి యార్జితముసేయు
విత్తముడిపోవె, దత్కారాయత్త మగుచు
నురగదష్టుని మేని నెత్తురునుఁబోలె"

ఇందుఁజీమ కూడబెట్టెడి పద్ధతి సర్వలోకవిదితము. దానిఁజేకొనుటచే వివక్షితమైన ప్రకృతార్థము శేషము సవిశేషముగఁ దెలియవచ్చెడిని. సర్పదష్టుని యుపమానము స్వీయముగఁ బ్రకృతి పరిశీలన ప్రౌఢిచే సంగ్రహింపఁబడినది.

"దినవెచ్చమునకునై తనమేనఁగల సొమ్ము, కొదుకకబద్నింటఁ గుదువపైచు."

దినవెచ్చము, బద్నింటక్ అను రెండుపదములును వ్యాగరణ నియమమును నుల్లంఘించినవయ్యును, సిద్ధిర్లోకాద్వ్యశ్యా, అనునభియుక్తోక్తియందు దత్తదృష్టియైన యీయుగ్రశాఖా కోకిలముచే రూఢిపక్షపాతమున స్వీకరింపఁబడినవి.

"గుడ్డవృత్తులు వృత్తులు గొలుచుగుత్త
చేలు గ్రామాంశములు నాధి నేలలెల్ల
జనవరులకమ్మఁజూపు విచ్చావిహార
వర్తి వాఁడేమిగానున్న వాఁడొ మీద"

ఇందు సంజ్ఞలన్నియు నప్పటివాడుకలోనివి తీసికొనఁబడినవి. మఱియునొకయాప్పుడు చెడిపోవుచుండ వానినిగూర్చివిచారపడువాని నోటయేమాటలు విషాదాతిశయమునవచ్చునో, అవియే యిచ్చట రామకృష్ణకవి శేఖరునినోట బయలుదేరినవి. కవి, యెవనిమాట చెప్పుచున్నాడో, వాఁడుగా మాఱవలెనని కవితాసంప్రదాయ శిక్షలోఁ గన్పట్టెడిని. అట్టిభావ పరిపాకమిదియే యనఁదగు.

క॥ వలువకుఁ గూటికినై నీ
చులవేడంబోడ చొరవఁజొచ్చునతఁడు పూ
వులు ముడిచిన యంగళ్లనె
కలకలవీడ్కొల్ల నవ్వఁగట్టెలు మోసెన్

పూవులు ముడిచినచోటనే కట్టెలు మోసినాఁడు అనెడి సామెతనిచ్చట నార్థ్యాన్తరవృత్తి నిదర్శనాలంకారముగాఁ బ్రయోగించెను. ఎవ్వరునెఱుఁగక గ్రంథమాత్రప్రసిద్ధములగు నర్థముల నలంకారములుగా సింగారించుటకన్న నిట్టి యాబాలగోపాలప్రసిద్ధవిషయముల నలంకారములుగఁ జేయుట గడుఁగడు రమణీయము.

దుష్టుఁడగు నిగమశర్మకు బుద్ధిచెప్పదనని వచ్చినయాతనియక్క పుట్టినింటికి వచ్చుటయు పుట్టినింటనుండుటయుఁ దమ్మునితో మాటాడుటయు వర్ణించునపుడు నిగమశర్మయొక్కయు నతని సోదరియొక్కయు బ్రికృతి జరిగినదిజరిగినట్లు ప్రతికృతి (ఫొటో) వేసి చూపఁబడినది. భాషయు వారినోటినుండి వచ్చినట్లే వ్రాయఁబడినది. ఆడవాండ్రభాష ఆడవాండ్రకును మగవాండ్రభాష మగవాండ్రకును వారివారి యవస్థలనుబట్టి సరిగాఁజూపుట యీకవి కుట్టుబాలతో నేర్చినదిగా నున్నది.

"ఎక్కడనుండియో యాకస్మికంబుగ నింటికింజలిది వంటకంబుఁగుడువం జనుదెంచి తన్నుంగాంచి డెందంబునంగొంచియుం బోరాకచేరి నమస్కరించి తలవంచుకొని యున్న తమ్మునింగని కదిసి".

చూడుడు దుర్మార్గుఁడైన తమ్ముఁడక్క వచ్చినప్పుడుండెడి తెఱఁగింతకంటె మఱొకతీరున నెచ్చటనైన నుండఁగలడా?

"అతండు తమకంబు గమకంబునం బోవనూకించిన వానిసోకోర్వమి నెఱింగి, మాటల తేటలంబాదిరివెట్టి యిందుబింబంబునుంబోని నిజన[illegible] జెఱుతవాని మేనల్లుని నిందముని చంకకిచ్చి యిచ్చటికేగదవు మీబావబంతి నారగింతువుగాక శాకపాకంబులు నిమిషంబులోనంగానింతునని, వెనుకవెననడఁగలిగియున్న తత్కాళ్త్రంబునకు నేత్రసంజ్ఞ యొసఁగుటయు"

క॥ ఆపైదలి ప్రాణేశ్వరు,
శ్రీపాదద్వయము గడిగ శీతలవారి
వ్యాపృత నిజనిశ్వాసజ
తాపంబునఁ గొంతకొంత తప్తముగాఁగన్

ఇందు మాటలతేటలఁ బందిరివెట్టుటయుఁ దనతనయుని జేతికిచ్చుటయు నాపాబిడ్డకు నేత్రసంజ్ఞసేయుటయు, భావనాప

పాకబలమునం బాత్రిలతో నేకీభావమందఁ జాలని సాధారణకవికిఁ గల్పనాగోచరములు గానేరవు. మఱియుఁ బ్రకృతి ప్రతిబింబ గ్రహణ మీకవి కెంతసుపుష్పగ నున్నదో కన్గొనుఁడు.

"ఉ॥ ఇష్టములైన వంటకము లిట్లుభుజించి
యతండువార్చి సంతుష్టమనస్కుఁడై తనదు
తొయ్యలి వీక్ష్యముచుట్టియూ, మహాశిష్టుఁడు
బోలెఁదిన్నెపయిఁ జిర్నగవొప్పఁగఁ గూరు
చున్నచోఁ బుష్టిసమస్తముంగడపిపుచ్చి తద
గ్రజ పూర్ణచిత్తయై

క॥ ఇంతలు నంతలునగు తన
సంతానము వెంటవెంట నందడిసేయన్
శాంతమున నిలిచి తమ్ముని
కుంతల బంధంబువిడిచి కుశలాశయయై

గీ॥ ఎలయు సీత్కారములతోడ నీళ్ళుగ్రుక్కి
యుట్టుసంటులు పరికించి యంట్లఁబోసిచె
గోడమునుక్కల దిగనువ్విమూరపెచ్చ
నెఱులఁగలిగిన కేల నిన్నంటఁబిగిచె

క॥ మెడమడ్డనలఁచి యలకలు
ముడిగొని నిజపాణిపద్మములు గరగరగా
గడిగికొని తనకు మఱిదలు
విడమొసఁగుచు బసిమిపసిఁడి వీవనవీవన్

గీ॥ చేటికాసీత పీతికాసీనయగుచుఁ
బద్మకర్ణికఁగొలువున్న పద్మవోలెఁ
గుడివలన నింతయోరగా గొమరుమెలసి
బిడ్డ చనుదాగ నిట్లను బిసరుహాక్షి"

ఆనుష్టుఁడు మూర్పుండు కవియు, ఆమె యతనిని డాసివేలుచూచి జట్టుమువ్వి నుండ మున్న నలఁచుటమున్నగు పనులు వరుసగా భాగ్యప్రేమానుభావ పరంపరలో నిపుణముగఁ జేర్చుటయు, సంతానవతియగు నాయిల్లాలి యునికియు వాస్తవావస్థ కించుకయేని మార్పు గల్గకుండఁజూపుటే. యిచ్చటికవి ప్రౌఢి.

ప్రేమలత

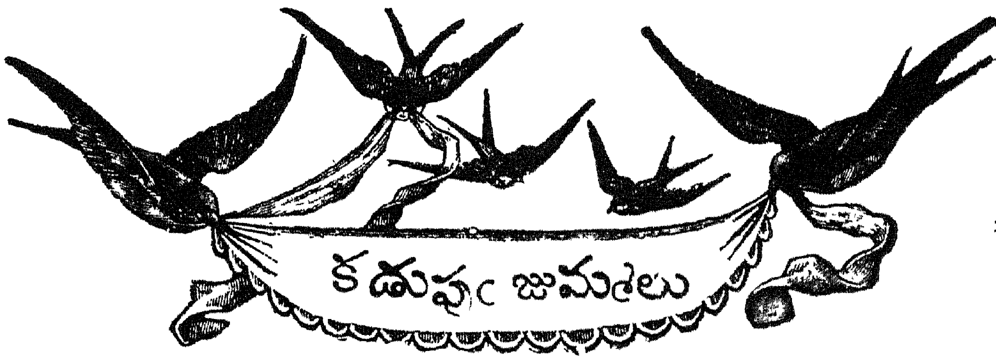
డాక్టరు, పి. వి. రమణయ్యగారు.

హృదయమున బాదుకొల్పి నిర్మించెమనిచి
దృష్టివృతినెందు నెడ మీకరెప్పగట్టి
ప్రేమరసమున దడుపుచు పెంచినట్టి
కుసుమవల్లిక వాడివ్యాకులతగాలిచె !

అణిముత్యపుతళుకునీ హారవారి
శాశ్వతానంద తనులతా జాతఘర్మ
బిందువులుగాగ మురియుచు బేలనైతి !
కాలగతిప్రేమ శృంఖల గట్టువడునె ?

కూర్మివల్లిక పెనగొని కుట్మలములు
వికసితానంద ఫలరసామృతముగ్రోల
నదను గలిగించునను వాసనమొదవుదవుదు
ఆసలన్నిటినార్చి కొట్టుకపోయె !

ప్రణయపూరితములయు పవిత్రనులకు
నమోరుతను జూపు పిర్డితనంపుబొప్పు
హృదయమున నచ్చుపడినట్లు వీడిపోదు!
ప్రకృతివైచిత్ర్యములను నవ్వుదు తలార్చు

-కవిసోదరులు పువ్వాడ శేషగిరిరా॥, చోడవరపు జానకిరామయ్య గార్లు

ఏటికి మమ్ముఁజూచి విలపించెదు? వెచ్చని బాష్ప పూరముల్
కాటుక కంట్లఁ గాలువలు కట్టి స్రవింపఁగ నేల? కేమి యు
చ్చాటన మాచరించెదు? విషాదసుపేక్ష్యత లేపనంబు నీ
కేటికి? గోవ! సుంత వచియింపుము! ఖేదము సందడించెనే

మురువు నెఱపుచు చిన్నయూపురము ఘూఁగ
చెవ్రుల నిక్కించి పాదంబు లవని నైన
మోపకుండఁగ లోక వంపుగను న[illegible]
పరువు లిడు వత్స మేది? కన్పడఁగ నేదు?

కాదుమే? నీ మేను గాసిలి వసివాఁడి
నైగనిగ్యంబు దైన్యంబునొంద
వినుమే? ఏల "నంభే" యన హృదయభే
దనముగ నీదు రోదనము మ్రోఁత
నైరింతుమే? నీకు నైపకాహారంబు
దోర లాఁసుచుండ నిద్రరఁ దొఱంగి
వచియింతుమే? నీవు పఁసు నవస్థకు మమున్
కలఁగి నీరయి కాలువలు స్రవింప

ఉదయ సాంధ్యావసరములఁ బొదుగు చేప
చేపు బాలునఁగన్నీరుఁ జెలమగట్టి
నేల బ్రవహింప నీవు పొందెడి విచార
మెట్లు చూతుము హృదయమ్ము లెట్టులోర్చు

"ముక్కుపచ్చలే నారని ముద్దుకూన
బ్రహ్మదేవుని వ్రాతకప్పసముఁ జేసి
తినిగదా" యని మనసి చింతించి ఫలము
కలదె? కాసంతయేని విధిబలముకాని

ఆనని డెందంగుమారు చుండ నయంకెకు రమ్మని దేవదేవుడో
మానిని! దీనికేలవగ? — నూను మనోరథ మేలి తండ్రి చం
దానఁగనుంగదా! యతఁడు — తల్లియుఁ, దండ్రియుఁ, దాత, దాతయున్
దానగదా! మనందఱకు — తాపము వాపుకొనంగఁ జూడుమా!

తాపము వాపుకొమ్మనియెదన్ ధృతిగల్గిన వానిపోలికన్
దేవకుఁ దేవకున్ గడుపు తీపులు రేగి విచారగీతికా
ధ్యాపనమాచరించి "తనయా! తనయా" యన నాకె గుండె య
య్యో! పలుబీటికల్ వడె — నిటో, మఱి చుమ్మలెఱుంగు తల్లికిన్

బలితంపు కాఁడి సత్తువ వాచి రాపాడి
కాయలు కాయు సంకటముఁ బాసి
ములుఁగఱ్ఱ పోట నాగలిఁ బట్టి "చో చో" య
టంచుఁ దోలెడి నికృష్టతను వీడి
స్వేచ్ఛతో వర్తించు నిచ్ఛతోఁ దగిలించు
ముకుదాడు మొక్కె బిగింపులఁ దొలంగి
పసిపచ్చపైరు చాపలమూని మూతి మూడ
బడియతో బడెడి కట్టడలఁ దప్పి

"క్రూరచిత్తులు రైతులు సేఁకేసు
దాస్యమునుఁ జేయనోప వందనము టొంచు
సౌఖ్యకరమైన స్వర్గరాజ్యంబుఁ జేరె
తలకనేలకు? నీకు సంతసము గనక॥

'కవిత' నుండి

బకరీదు

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రి గారు

మనదేశమున మహమ్మదీయు లాచరించు పండుగలలో ఇదియొకటి. బకరా = మేక. ఈద్ = పండుగ ఈ రెండు శబ్దములచే నియ్యది యేర్పడెనని పెక్కుమంది యభిప్రాయము. అట్లేయగుచో మేకలను చంపు పండుగయని దీని యర్థమగును. కాని వాస్తవమునకు ఇది బకర ఈద్ అను శబ్దములచే నేర్పడినది. అరబీ భాషలో బకర్ అనగా ఎద్దు లేక ఆవు. ఎద్దులనుగాని ఆవులనుగాని బలియొసగు పండుగ యని దీని యర్థము. భారతదేశమున ఈపండుగనాడు గోవులను బలియిచ్చెదరు. కాన దీనికీపేరు కలిగెను. ఈపండుగకీపేరు హిందూదేశమునందక్క మఱియెచ్చటను లేదు. అరబ్బీ పార్సీ సాహిత్యములందీ శబ్దమెచ్చటను ప్రయోగింపబడకపోవుటచే బహుశః ఈశబ్దార్థమును ఆదేశస్థులు తెలియజాలకపోవచ్చును.

అరబ్బువాసులు ఈపండుగను ఈదుల్ అజాహా యని వ్యవహరింతురు. ఈద్ = పండుగ, అజాహా = బలి అని యర్థము. పార్సీ భాషలో నీశబ్దమును మాత్రమే ప్రయోగింతురు. బహుశ పార్సీభాషలో దీనికి బదులుగ ఇట్టి యర్థమేగల 'ఈద్ కుర్బాన్' అను శబ్దమును వ్యవహరింతురు.

మహమ్మదీయులలో నీయుత్సవము అనాదినుండియు లేదు. తొలుదొల్త ఈపండుగను యూదులు ఆచరించెడువారు. వారివద్దనుండి మహమ్మదీయులు దీనిని గ్రహించిరి. చరిత్రవలన ఈవిషయమున మనకు కొన్ని సంగతులు తెలియుచున్నవి. కొన్ని సంవత్సరములకు పూర్వము హాజరత్ ఇబ్రాహిం అనునొక గొప్ప పైగంబరునకు ఈశ్వరుడు 'నీపుత్రుని నాకు బలియీయుము' అని యాజ్ఞాపించెనట. దీనిని పురస్కరించియే నేడు బకరీదులో ప్రాణి బలియీయబడుచున్నది.

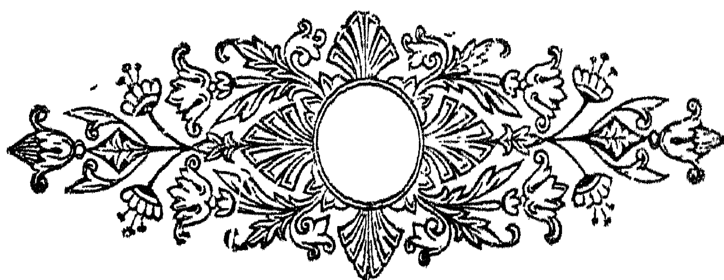
పైగంబరుడగు హాజరత్ ఇబ్రాహీమును మహమ్మదీయులే గాక క్రైస్తవులు గూడ పూజ్యునిగ గ్రహించుచున్నారు. ఇబ్రాహీమునకు ఈశ్వరుడు స్వప్నములో యతని పుత్రుని యడిగెనట. ఇబ్రాహీము అందులకియ్యకొని తన ప్రియపుత్రుని మక్కాసమీపమునకుఁగొనిపోయి యచట బలియిచ్చెనట. ఆ ప్రదేశమును మహమ్మదీయులు ఇపుడు పవిత్రమగు బలిస్థానముగ గ్రహించుచున్నారు. హాజరతు తన పుత్రుని అచటకుఁగొనిపోయి తన యుద్దేశమును దెలిపెనట. పుత్రుడును అందుల కభ్యంతరము చెప్పక సిద్ధపడెనట. హాజరతు కత్తినిపుచ్చుకొని వధింపనున్నప్పుడు పుత్రుఁడిట్లనెనట "నాయనా! నన్ను అధోముఖునిఁగఁజేసి నీ కనులకు గంతకట్టుకొని వధింపుము. లేనిచో నాముఖముపై దృష్టిపడినపుడు ప్రేమ పరవశుఁడవై కర్తవ్యమును పాలింపజాలక పోదువు" హాజరతు అతని మాటలకు సంతసించి అతడు చెప్పిన చొప్పున వధింపబోయెనట. కాని

ఈశ్వరాజ్ఞచే జబీ్రిలు ఫరిశ్తా (ఒకదేవదూత) కత్తినితిప్పివేసెనట. ఇంతలోనొక ఆదుంబా అచట ప్రత్యక్ష మయ్యెనట. ఆపశువును ఈశ్వరునకు బలియిచ్చెనట. ఆ పశువు యీఘటనకు పూర్వము 40 సంవత్సరముల నుండియు స్వర్గములో మేయుచుండెనట.

హజరతు యిబ్రాహీమునకు యిద్దఱు పుత్రులుకలరు. అందు ఒకడు అతని యింపుడుగత్తెకు పుట్టినవాడు. అతనిపేరు ఇస్హాకు. ఇతడు పుట్టినప్పటికి హజరతు నూరు సంవత్సరముల వయస్సు. అతని సారాకు 90కి మించిన వయస్సు. రెండవపుత్రునిపేరు ఇస్మాయీలు, ఇతడు హజరతు ధర్మపత్నియగు హాజరాగర్భమున బుట్టెను. హజరతు బలికి నుద్దేశించనది ఈఇద్దఱ పుత్రులలో నొకరు. వీనిమూలముననే బకరీదు పండుగ ప్రచారములోనికి వచ్చెను. ప్రతి మహమ్మదీయుడును ఈపండుగచేయవలసిన యావశ్యకత లేదని మహమ్మదీయ మతగ్రంథములవలన తెలియుచున్నది. శక్తిగలవారే దీనిని చేయుటయుచితము. ఋణముచేసియు ఈయుత్సవము చేయవచ్చును. కాని వడ్డీకి తెచ్చినసొమ్ముతో గాని లడాయికిగాని దానిని చేయ గూడదు అట్లుచేయుటచే ఈశ్వరుడు సంతసింపడు మహదీయ మతము వడ్డీవ్యాపారమును ద్వేషించుచున్నది.

జిల్ హిజామాసమున 10, 11, 12, తేదీలయందు ఈ యుత్సవము చేయబడును. మూడుసంవత్సరముల ప్రాయముగల మేక, ఆవు, యెద్దు, బలికిఉపయుక్తమగు పశువులు. 6 సంవత్సరముల ఒంటెయు, రెండుసంవత్సరముల గొఱ్ఱెయు పనికిరావచ్చును. బలిపశువు బలిసినదిగాను, నిర్దోషముగను, రోగరహితముగను ఉండవలయును. కుంటివి, చెవులు తెగినవి, బక్కవి బలికిపనికిరావు.

ఆత్మత్యాగమును బురస్కరించుకొని పుట్టినయీ పండుగ మేషబలిగా మారి తుదకు హిందూదేశమున గోబలియను నర్థముగల బకరీదుగ పరిణమించినది. వాస్తవమునకు ఈ గో బలి ని మాని మరేయొక పద్ధతిగా నీయుత్సవమును చేసికొనినచో మహమ్మదీయ మతమునకు వచ్చిన ప్రత్యవాయమేమియు లేదు. పైగాతమ దేశీయ సోదరులకు మనస్తుష్టి నొసగ్చినవారు కూడ కాగలరు

భవభూతి "మాలతీమాధవము" విమర్శన

విద్వన్మణి శిష్టా నరసింహశాస్త్రి గారు

ఈ నాటకమును మహాకవి భవభూతి రచించెను. ఈనాటకమునేగాక "మహావీర చరిత్ర" "ఉత్తరరామచరిత్ర"యను నాటకములనీ కవియే వ్రాసెను. ఈకవి నాటక పటిమ కాళిదాసును మించును. మొదట కాళీదాస గ్రథితనాటకము లనేకపర్యాయములు చదివియారితేరి యీనాటకత్రయమును భవభూతి వ్రాసెను. "ఉత్తరరామచరితే, భవభూతే విశిష్యతే" అని యుత్తరరామచరిత్ర యందుగల కరుణారసము సమస్తనాటకములకన్న నెక్కుడని ప్రసిద్ధిగలదు. మరియు నీకవికీనామము "సాంబాపునాతు భవభూతి పవిత్రమూర్తిః" అని యీకవిచెప్పిన పద్యమును బట్టికలిగెను. చరణార్థమేమన—శివుని యొక్క శరీరభసితముచే పవిత్రమగు శరీరముగల పార్వతిమిమ్ము రక్షించుగాత అని. మరియు కవికృత నాటకత్రయములో మొదటిది మహావీరచరిత్ర. అది చివర రెండంకములు ఖిలమాయెను. అందంత ప్రౌఢతగాని యీ నాటకమునందంత నిపుణతగాని కనుపరుపక పోయినను తదితర నాటకద్వయమునం దీకవి యనన్య సామాన్య ప్రతిభావిశేషములం గనబరచెను. అందు తననాటకమునుగూర్చియిట్లు చెప్పుకొనెను.

"యేనామ కేచిదిహనః ప్రథయంత్యవజ్ఞాం
జానంతి తే కిమపి తాన్ ప్రతి నైష యత్నః
ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమ కోఽపి సమానధర్మా
కాలోహ్యయం నిరవధిః విపులాచపృథ్వీ॥

ఈ పద్యతాత్పర్యమేమన యీనాటకము సందవజ్ఞచేసెనేని వానికేమి తెలియును. అట్టి యవజ్ఞచేయువానికై నేనీనాటకమును వ్రాయలేదు. ఇకనేమన నాతోసరియగు కవియెప్పటికైనపుట్టకపోవునా? ఈపృథ్వీమండలము పెద్దదికదా! కాలమునకంతులేదు గదా! అట్టివాడీ నాటకసారస్యముం దెలియనగు. పైశ్లోకమున వేదపఠనము, ఉపనిషత్పఠనము, సాంఖ్యయోగజ్ఞానమును గురించి చెప్పిన ప్రయోజనమేమి! దానిచే గలుగు గుణాతిశయము నాటకమున కుపయుక్తము గాదు. నాటకమున కుండదగిన గుణము లేవన ప్రౌఢిమ సందర్భము నుదారపదఘటన అర్థగౌరవమునను నవి నాటకమునందున్నచో కవియొక్క పాండిత్యవైదగ్ధ్యములను నాటకమే వక్కాణించునని కవిచెప్పుకొన్నాడు. దీనిచే భవభూతినాటక వైదగ్ధ్యమును గీర్వాణనాటకకవులలో, భాస, కాళిదాసులకు దప్ప మరియొకరియందు గానరావు.

ఇతడు కాళీదాస సమకాలికుడని కొందరు, మరికొందరు దండిసమకాలికుడనియు, మరికొందరు దండి, కాళిదాస, భవభూతి, శంకరకవులు సమకాలికులనియు, వాడుటంబట్టి కాళిదాసులలో మొదటి కాళిదాసు విక్రమార్కుని కాలమందుజ్జయిని నలంకరించినట్లు ఆయనచేతనే కావ్యనాటకములు రచియింపబడెనని, రెండవ కాళిదాసు భోజునికాలములో ధారాపట్టణము నలంకరిం

చెనని స్పష్టమగుచున్నది. అందీభవభూతి కాళిదాసునకు తరువాతయని కాళిదాస కృత నాటక చమత్కృత చౌర్యముచేతను, తదభిహిత నాటక గుణానుకరణముచేతను, స్పష్టమగుచున్నది. కానియితడు కాలప్రియానాథుడను మహాదేవునియొక్క యుత్సవమందీ నాటకమును మొదట ప్రదర్శించినట్లు కనబడుచున్నది. అదిమహా కాలక్షేత్రము. ఇదియుజ్జయిని సమీపమందున్నది. అందుచే నితను యుజ్జయినీ ప్రాంతమందున్న కవియని పొడగట్టుచున్నది. ఇతడు చెప్పుకున్న దేమన దక్షిణదేశమందు పద్మపురమను గ్రామమున కాశ్యపులు, తైత్తిరీయులునునగు పంచాదులు గొందరు విప్రులు గలరని వారిలో భట్టగోపాలుని పౌత్రుడు, నీలకంఠుని పుత్రుడగునీకవి భట్ట శ్రీపదలాంఛనుడనిన్నీ, వెనుక నుడివిన శ్లోకమునుబట్టి భవభూతియను నామాంతరముకలిగి, యీతనితల్లిపేరు జాతుకర్ణి, యనిచెప్పుకొనెను. ఇతను భరత ప్రియుడుగాన నితనిజన్మము దాక్షిణాత్య ప్రదమైనను యుజ్జయినినేలు విక్రమార్కుని యొక్కసభనే యలంకరించి యుండెనేమో యని తోచుచున్నది. కాని రాజతరంగిణిని పట్టి చూచినచో 'కనూజి' రాజగు 'యశోవర్మ'యొక్క యాస్థానకవియని తేలుచున్నది. అతనీనాటకమును క్రీ. శ. 693_695 మధ్య వ్రాసినట్లులున్నది.

ఇది ప్రకరణమగుటచే నిందలి కథ కల్పితమై యుండవలెను. ఈ కథానాయకుడగ్రజన్ముండై యుండవలెను. తాత్కాలిక బ్రాహ్మణ మర్యాదల ననుసరించి కవికథను కల్పించెనని చెప్పదగియున్నది. ఈమాధవుడు బ్రాహ్మణుడు. ధీరోదాత్తుడు. మరియు సౌగత పరివ్రాజిక, కామందకి యనునది. భూరివసువు, దేవరాతుడు కామందకి సహాధ్యాయులు. మాలతి భూరివసుపుత్రిక. మాధవుడు దేవరాతుని పుత్రుడు. కామందకి సన్యాసినియైనను తనకు సబ్రాహ్మణులగు భూరివసు దేవరాతుల యెడగల ప్రీతిని బురస్కరించుకొని వారికి విద్యాభ్యసన కాలమున భూరి వసుదేవరాతులు పరస్పరము చేసికొనిన స్వపుత్రపుత్రీ పరిణయ నిబంధనమగు సంబంధమును నెడతేర్చవలెనని యత్నించెను. దేవరాతుడు విదర్భరాజమంత్రి. కుండినపుర వాస్తవ్యుడు భూరివసువు పద్మపురరాజమంత్రి. భూరివసువు సౌదామినియను నొక దివ్యస్త్రీ సహాయమున దేవరాతుని పుత్రుడును, గుణనిధియునగు మాధవునకు తనపుత్రికను సకలకల్యాణ సమృద్ధయగు మాలతి నిచ్చి పరిణయము చేసెదనని చెప్పిన వాక్యములనుతిరిగి జ్ఞప్తికి తెచ్చుటకై కామందకి పద్మపురము ప్రవేశించెను. ఈ యుదంతమును దెలిసికొని కుండినపురమునుండి దేవరాతుడు తన పుత్రుడగు మాధవుని నన్వీక్షకే విద్యాభ్యసనమను నెపమున పద్మావతీ పట్టణమును చేర్చెను. ఇందు దేవరాతుని యభిప్రాయమేమన భూరి వసువునకు విస్మృతమైనను కామందకీ ప్రబోధచే నీవివాహసంగతిని భూరివసువు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనునని యు, నైశ్వర్యమదముచే నతడట్లు నర్చనిచో కామందకీ ప్రబోధితయై గుణవతీ శిరోమణి యగు మాలతి సుగుణమణి మాలాలంకృతుడగు మాధవుని తన్పై వివాహమాడుననియు యభిప్రాయము. ఇందుపాయశాలియగు కామందకిట్లాలోచించెను. "తటస్థః స్వానర్థం ఘటయతి చమౌనం భజతే", అనగా

నేర్పరి తన కార్యములను నిపుణతతో నిర్వర్తించుకొనుచు నెరుగనివానివలె నటించును.

మాలతి తన నగరీ సమీప సౌధ ప్రాంగణమున ప్రత్యహము తన విద్యాభ్యసన గృహంబునకు వెళ్లుచున్న మాధవుని మేడ యొక్క సప్తభూమికా భవనగత గవాక్షాంతరవర్తినియై రతీదేవి మన్మథుని జూచినట్లుగా గాఢోత్కంఠ గలదియై చూచి లలితలావణ్య కలితములగు తన యవయవములచే ప్రత్యహము విరహబాధ నొందుచుండెను.

మాధవునకు మకరందుడు చెలికాడు. అతనిచే మాధవుని హృదయము నొకప్రియతమయందు లగ్నమైనట్లూహించి ప్రశ్నింపగా మకరందునితో మాధవుడిట్లు చెప్పెను. అవలోకితయను దాసిచే ప్రేరేపింపబడి నేను కామదేవోద్యానమునుగూర్చి వెళ్ళితిని. అందు నేనటు నిటు తిరుగుచు నతిరుచిరములగు పుష్పస్తబకములచే నిండి యళిమాలా ముఖరితములగు లేత వకుళవృక్షము యొక్క మూలమునగూర్చుండి రాలుచున్న యా వకుళపుష్పములను మాలనుగా కూర్చుచుంటిని. మన్మథుని జగద్విజయ వైజయంతియన నొప్పు మాలతి యంతఃపురమునుంచి యలంకరణములచే ప్రకాశించుచున్న విదగ్ధలగు ముగ్ధాంగనలు రచించిన కుమారీవేషంబుతో మహానుభావ ప్రకృతియైన చోటికి విచ్చేసెను. అది రమణీయతకు కడపటి స్థానము. అధిదేవత సౌందర్యసారమునకు పుట్టినిల్లు. ఆమె శరీరమును రచించుటలో బ్రహ్మ నియతముగ చంద్రకిరణామృతజ్యోత్స్నల కలిపిచేసెనని చెప్పదగు. పిదప నను చెలులతో గలసి పుష్పాపచయంబు సేయుచునే యున్న వకుళవృక్షప్రాంతమున కేగుదెంచెను. ఆమె లోకమహానుభావుని యందుగల ప్రేమానుబంధంబుచే బహుదినములనుండి సమృద్ధినిపొందిన మన్మథవ్యథా వికారములంగాంచితి, అటు పిమ్మట నేను వకుళమహీరుహ మూలంబున కూర్చుండుట సఖులెరింగి యుత్తాలంబగు కరకమలంబుల చప్పట్లుగొట్టుటచే కరకంకణధ్వనులు మెరయ రాజహంసలనటనలవలె తమ చరణకమలంబుల ఝుణఝుణత్కారంబు భాసురంబులగు మంజీరధ్వను లెసంగ తోడనే సంజనితరమణీయంబగు మేఖలా కింకిణీ రణరణత్కారంబు భాసిల్ల మోములందిప్పి సఖీ! నీయదృష్టముచే నభివృద్ధి చెందితివి. ఏమన నిచ్చటనే యొకానొక మహానుభావ ప్రభృతియగు మానిని నీభర్తయై నివసించియుండెనని ప్రేలియగ్రముచే నన్ను చూపించిరని చెప్పెను. అటుపిమ్మట మాలతి లజ్జావనత వదనయై యామె నేత్రవిలాసంబులచే నా హృదయమును సమూలముగ నుత్పాటించి కటాక్షంబులచే పానంబుచేసి గజవధువునెక్కి తన యంతఃపురంబునకేగె. నేనది మొదలు చెప్పంజాలని మన్మథవ్యథా పరవశుడనైతి పిమ్మట కామందకి మాలతీమాధవుల పరస్పరానురాగమభివృద్ధి చెందెను. ఇటులుండ మకరందుడు మదయంతికను నపేక్షించుచుండెను. ఈమె భూపతినర్మసచివుడగు నందనునికి చెల్లెలు. భూరివసువు మాలతిని కురూపియు, జరాజర్జరితాంగుడునగు నందనునకిచ్చి వివాహము సేయ నిశ్చయించుకొనెను. ఇది విని మాలతి మాధవ సమాగమము దొరకదని విషణ్ణయై దుఃఖించెను ఏమియు చేయనది లేక కామందకి యుదాసీనయై యున్నను బహువిధోపాయ

ములచే మాలతిని మాధవునకు సమకూర్చ
వలెనని ప్రయత్నించుచుండెను. ఇట్లుండ
నొకనాడు వివాహమహోత్సవ సమయం
బున పరివృతాలంకారయగు మాలతి మా
ధవునే మదినెంచుచు సౌధాంగణ కుట్టిమం
బున సంప్రాప్తనిద్రయైయుండ, కపాలకుం
డలయను నొకకాపాలిని యాపురియందున్న
కాళికాశక్తికి త్రిలోకసుందరియగు మాల
తిని బలియిచ్చినచో మహాదైశ్వర్య రాజ్య
భోగములు సమకూరునని తదర్థమై మాలతి
నపహరించుటకు సౌధాగ్రమును చేరెను.
అందు నిద్రించుచున్న మాలతిని గొంపోయి
యాఘోరఘంటుడగు కాపాలికునకర్పించెను.
అట్టిసయముననే మాధవుడు మాలతీ పరిణ
యమును లభించదని కృష్ణచతుర్దశి మహా
మాంసవిక్రియమునుం చేసినచో స్వేప్సితము
సిద్ధించునని దలంచి నిస్త్రింశాలంకృతకరుండై
ప్రేతభూమికిం జనుదెంచి నరమాంసవిక్రయ
మును సేయుచుండ భూతప్రేత పిశాచ నివ
హంబు లేతెంచుచుండెను. మాధవుడు
మాలతీబద్ధ చేతస్కుండై నరమాంసము
విక్రయించు చుండ స్మశాన గతమగు
దేవతాలయమునుండి యొకయార్తారవము
వినవచ్చెను. ఇట్లు రెండుపర్యాయములా
ధ్వనినివిని మాలతీకంఠ స్వరము గాగుర్తించి
యచటికేగెను. అచట నామాలతి రక్త
వస్త్రమాల్యాలంకృతయై దేవతాబలికి సన్న
ద్ధయై యుండెను అప్పుడు మాధవుడాశ్చర్య
వీర రససమేతుడై యిట్లు నుడివె. [వనం।
"అసారం సంసారం పరిముషితరత్నం త్రిభు
నిరాలోకం లోకం మరణశరణం బాంధవజనం
అదర్పం కందర్పం జననయన నిర్మాణమఫలం
గజజీర్ణారణ్యం కథమసివిధాతుం వ్యవసితః॥

మాధవుడు పాఖండ చండాలునితో
చెప్పినవాక్యమిది:— మాలతిని చంపదలచిన
నీవిట్లేల చేసెదవు. ఈ ప్రపంచసంసారమును
నిస్సారముగ చేయబూనితివా ? ఈమూడు
లోకముల కేకరత్నమగు నీమె నపహరింప
గోరితివా? ఈ భువనమందు వెలుతురును
తీసివేయగోరితివా? మాలతీ బాంధవ గుణము
నకు మరణమే శరణమనుకుంటివా? కందర్పు
దర్పము తీసివేయదలచితివా? జనులకు
నిర్మించినసీనయనానందఫలమును విఫలమును
గావింపదలచితివా? ఈజగత్తును దగ్ధారణ్య
మును చేయదల చితివా? ఈమాలతీరత్నము
నిట్లేల హింసింపదలచితి వని చెప్పునవసర
మున, హామాధవా! యని మాలతి మాధ
వునింగౌగిలించుకొనెను. వెంటనే చేనున్న
ఖడ్గముచే మాధవుడు పాఖండల నందరిని
నిర్మూలముగావించెను. ఇంతలో మాలతిని
వెదకుచున్న రాజభటుల కదంబము మాధ
వునిచే జోరంబడి మాలతిని రాజభవనంబు
ప్రవేశింపజేసెను. పిమ్మట మకరందుడు
మాలతీవేషమును ధరించి దేవతాపూజార్థ
మేతెంచునని నగరదేవతా గర్భగృహమును
ప్రవేశించెను. మాలతి యాదేవతనర్చించు
టకై నిజపరివారముతో నచ్చటకేగెను. అట్టి
యెడ మాలతీమకరందు లొకరివేషము
లొకరు ధరించిరి. ఇది రహస్యము. మాలతీ
వేషమునుధరించిన మకరందుడుమాధవునితో
గలసి మాటలాడి పరిహాసింపబడి చమ
త్కారచేష్టలచే మాలతిని బోలియుండె
మాలతి వచ్చిన చతురంత యానమునెక్కి
పురమును బ్రవేశించెను మకరంద వేషధారి
యగు మాలతి మాధవునితో కామందకి
గృహమును బ్రవేశించెను. పిమ్మట మాలతీ

శ్రీమహావిష్ణువు

వేషముధరించిన మకరందుడు నందనున కివ్వ బడి వివాహముచేయబడెను. నందను డేకాంతమున మిథ్యామాలతీ పరాభూతుఁడై విసుగు చెంది మాలతి మాధవబద్ధ చేతస్కయని ప్రవాదముగలదు. నన్నీమె యెట్లు ప్రేమించు నని విసర్జింప నచటయున్న దయంతికకు తన వృత్తాంతమునుదెలిపెను, మకరందుడని చెప్పి తనయం దనురాగముగల నామెను వెంటనిడుకొని మాధవసమక్షమును ప్రవేశించెను.

పిదప భూరివసువు మాలతిమాధవుని చేతను, మకరందునిచే నుదయంతికయు కృత్రిమముగ నపహరింపబడెనని వీరలను బంధించుటకు సేనలను నియమించి శరత్కాల జ్యోత్స్నయందు సౌధోపరిభాగమెక్కి చూచుచుండెను. వచ్చినసేనలను మాధవు డుపాయశూరుడై ప్రవేశించి రూపుమాపు చుండ నేకాకినియై యుద్యానవన గహనమందున్న మాలతిని తిరిగి కపాలకుండలచే నపహరింపబడి యఘోరకంఠుని మాధవుడు పూర్వము హింసించిన వైరమును మనసునం దిడుకొని శ్రీపర్వతమునకు తోడ్కొనిపోయి మాలతిని వధింపనుంకించుచుండ సౌదామిని యనుయోగిని తన సమక్షమున పూర్వవిద్యాభ్యసన కాలమున భూరివసుదేవరాతుల పరస్పరాపత్య సంబంధమును తెలిసికొనినది గాన కామందకి ప్రియశిష్యురాలగు సీమె కపాలకుండలను మాలతీ హరణోద్యోగము నుంచి మరల్చి సేనను జయించిన పిదప మాలతింగానక బహుప్రకారముల మకరంద సహితుడై విలపించుచున్న మాధవుని చేరి మాలతి సజీవితయని చెప్పెను. భూరివసువు సుగుణవంతులుచు, శూరులునగు మాధవ మకరందుల శ్లాఘించి గృహము ప్రవేశించెను. పిదప మాలతిగనబడనందున భూరివసువు యగ్నిప్రవేశముసేయ సమకట్టెను. మాధవుని మరణనిశ్చయమును సాదామని వారించి మాలతిని కపాలకుండలవల్ల రక్షించి కామందకి సమక్షమున మాధవునకు సమర్పించెను. దానిచే పునర్జీవితయైనదని మాలతిని లవంగిక ప్రభృతు లభినందించిరి. ఈ వృత్తాంతమును విని భూరివసువు మాలతిని మాధవునకిచ్చుటలో నిశ్చితాభిప్రాయుడైన నుపక్రృతి జనఛందోనుసారముగా నందనున కర్పించినట్లు నటించిత్రినిగానమాలతిమాధవునకు ప్రధమునసే సమర్పింప బడినదని యథావిధి వివాహ మొనరించెను. మకరంద మదయంతికలు గూడ వివాహహితులై సుఖించిరి.

మాధవుడు

ఇతడు ధీరోదాత్తుడు. "మహాసత్వో దిగంభీరః క్షమావా నవికత్థనః శ్రీరామచంద్ర వద్వీరః ధీరోదాత్త ససమ్మతః॥ అనగా గొప్ప బలముగలిగి మహాగంభీరుడై, కృపగలిగి, తన్ను తాను పొగడుకొనక, మహాధీరుడగు వాడు ధీరోదాత్తుడు. మాధవునకు నీ లక్షణము లున్నందుకు మహాసత్వమువు, సకల సేనా విజయము చేయుటచే నితనియందు స్థాపింపబడ్డది. అదెట్లన మాధవుడు మాలతిని తన యనుమతి లేనిది గ్రహించెనని విని పంపించిన సేనలను జయించెను. మార్గమధ్యముననగరపరిరక్షకులు మకరందుని నడ్డగింప మాధవుడిట్లు విజృంభించెను

" హా రేరతుల విక్రమ ప్రణయలాలసస్యాహాలే
సయేన భవతి క్వణత్క రసు హాస్యచండసభా

జృరత్కరట కోట రస్కలితదాన సిక్తాన లద్విపే
శ్వర శిరస్థితాస్థి దలనైక సిరకరః॥

అనగా సింహమునకు యుద్ధమందు నిరుపమానమైన పరాక్రమ ప్రీతియందా సక్తి గలప్పుడు ధ్వనిసేయుచున్న దీర్ఘమై, వక్రమై, వాడిగల గోళ్ళతో నొప్పుచున్న హస్తమే గొప్పవియగు గండస్థలముల నుండి ప్రవహించుచున్న మద ధారలచే తడపబడిన ద్విపేంద్రముల యొక్క శిరస్థితాస్థులను బ్రద్దలు చేయుటయందు సహాయము— అని చెప్పిన హై సాదృశ్యముచే నేక వీరుడనగు నేని సేనను జయింపశక్తుండనని స్పష్టము.

గంభీరత్వముం జెప్పుటలో మాలతి తన్ను పెండ్లాడవలెనను కోరికలో నెవ్వరికిని తెలియ బడకుండగ ఒంటిగ స్మశానమున నరమాంసమును విక్రయింప నందుగల భూత ప్రేత పిశాచములను భయము చెందకుండుట నీతని ధైర్యసాహసములను చెప్పుచున్నది.

"సంయుక్తాకుల కేలయః కిలకిల కోలాహలైః సమ్మదాః
ఉత్తాలాః కటపూట నాసభృతయః సాన్ద్రామ ణిపంకుర్వతే॥"

ఇచ్చట యాటలయందు కూడుకున్నటువంటిన్ని కిలకిలా రవముచే కోలాహలము సేయుచు చప్పట్లు వాయించుచున్న భయంకరములైన కటపూతనా నామధారులగు పిశాచములు ధ్వనిసేయుచున్నవి— అని వాటికమ్మిన మాంసమునుగూర్చి

'అశస్త్రపూతమవ్యాజంపురుషాం గోప కల్పితం
విక్రియతే మహామాంసం గృహ్యతాం గృహ్యతామిదం॥

అనగా పురుషునియొక్క శస్త్రము లేక విక్రయింపబడునటువంటి యీ మహామాంసమమ్మబడుచున్నది. ఓ పిశాచములారా దీనిని మీరు గ్రహింతురుగాక.

మరియు నీతడనుకంపాయుతుండని చెప్పుటలో మాలతి యఘోరకంటునిచే చంపబడుచున్న కాలమున

హా! తాత! నిష్కరుణ ప్వఇదానీం తేనరేంద్ర చిత్తారాధనోపకరణంజనోలి పద్యతే!! అని అనగా ఓ! దయలేని తండ్రి రాజ హృదయమునకు సంతోషము చేయుటకు నీ కుపకరణమై యీ మాలతి జంపబడుచున్నది. ఆ స్మశానంమదే యీ యార్త ధ్వనివిని కృపాన్వితుండై

'నాదస్తావత్ వికలశరీర కూజితస్నిగ్ధతార చిత్తా
కర్ణేషీ పరిచిత యిషశ్రోత్ర సంవాదమేతి
అంతర్భిన్నం భవతి హృదయం విహ్వలా స్యాంగమంగం
దేహస్తంభం స్ఖలయతిగతిం కింప్రకార మితేతత్

అనగా ఆర్తారవము జడిసిన కురంగి మృగము యొక్క కూజితము వలనే దట్టమైన మంద్రధ్వని కలదియై నాచిత్తము నాకర్షించుచున్నది. ధ్వని జెవి కిదివరకు పరిచితమైనదిగా నున్నది. నా హృదయము లోపల బద్దలగుచున్నది. నేను విహ్వలుడనై ప్రత్యవయవమునందు శరీరము కదలక నాగమనమును భంగపరుచుచున్నది. ఏమి? ఈప్రకారము, ఏమిచేతును— అని ఇట్లితని

ధీరోదాత్త గుణములు స్పష్టపరుచబడినవి. ఇతనుచేసిన కృత్యములలో మాలతిని బలి యిచుచ్చున్నయ ఘోరకంటుని చంపుట, రిపు సేనను జయించుట, మాలతిని రక్షించుట. " సేయంభూరివసోః రినసుతామృత్యుర్ముఖేర్వర్తతే "

భూరివసువుయొక్క పుత్రికయగు మాలతి మృత్యుముఖమందుపడుచున్నది— అని సమీపించి తన్నుగౌరవించుకొనిన మాలతిని రక్షించిన యీయన కరుణ శ్లాఘ్యము.

మాలతి

ఈమె తనభర్తను నట్టి సౌహార్ద హృద్యవిచేష్టలచేత తనిపి సంతోషపెట్టుట లో నతిచతుర. ఇందుకు కామందికి చెప్పిన దేమన

" వరీయానోన్యస్య ప్రగుణగుణ నిర్మాణ నిపుణో
నిధాతుర్వ్యాపారః ఫలతుచమ మనోజ్ఞశ్చ భవతు ॥

అనగా అన్యోన్య ప్రగుణప్రేమానుబంధ మీమాలతీమాధవుల నిద్దరిని సృజించిన ధాతయొక్క వ్యాపారమును సఫలమగు గాకయని— మరియు మాలతికి మాధవ దర్శనానంతరము కలిగిన విలాసచేష్టలను శృంగార విలాసభావములను " ఆచార్యకం విజయమన్మథ మావిరాసీత్ " అని మన్మథ వికారములయొక్క చమత్కృతిని వర్ణించెను మాధవుడుకూడ నిట్లు మాలతీ విలాసము నెన్నుకొనెను.

"స్తిమిత వికసితానాముల్లసత్ భ్రూలతానాం
మసృణ ముకులితానాం ప్రాప్తవిస్తారితానాం
ప్రతినయన నిపాతేకించి దాకుంచితానాం
వివిధమహామ భావంపాత్రమాలోకితానాం

శాంతతతోనుండి బహువికాసయుక్తమైనట్టియు, నాట్యమాడుచున్న లతలవంటి కనుబొమ్మలు కలిగినటువంటియు నొకానొకప్పుడు సాంద్రముగ మూసుకొనబడ్డట్టియు, మరికొంతతడవు నేత్రప్రాంతములయందు కటాక్షవిక్షేపములచే విస్తారములైనట్టియు, నేను తిరిగి యామెవంక చూచినప్పుడు కొంచెముగా నాకుంచితములైనట్టి వివిధములైన మాలతీ నేత్రావలోకనములకు నేనా యవసరమున మకరందాపాత్రుడనైతినని చెప్పెను ఇందుచే నామె భావవైదగ్ధ్యతవర్ణనాతీతము. మరియు మాధవునియొక్క హృదయమును నిట్లు హరించెనని చెప్పెను.

అలసవలిత ముగ్ధస్నిగ్ధ నిష్పందమందైః
అధికవికసితదంత స్సాధ్వసస్మేర తారైః
హృదయమ శరణం మే పక్ష్మలాక్ష్యాః కటాక్షైః
అపహృతమప విధంసీత మున్మూలితంచ॥

అనగా మాంద్యములగు వాలుకన్నులచే సుందరమైనట్టియు దట్టమైనట్టియు చూచెడుకాలమున కదలనట్టియు, మందములైనట్టియు, నెక్కువగా వికసించిన నేత్రికమలముల మధ్యనున్న కనీనికలు గలిగినట్టి విస్మయము చిరునవ్వుతో, నొప్పిదమగు దీర్ఘములైన పక్ష్మలములుగల మాలతీకటాక్షములచే నస్వరక్షకములేని నాహృదయము నెత్తుకొని పోబడినది. కొట్టబడినది. త్రొక్కబడ్డది. మూలము కంటపెల్లగింపబడ్డటసుమా

మకరంద! యనిచెప్పెను— ఇట్టి పాండిత్య వైదగ్ధ్యచాతుర్య ముద్రాశాలీనులగు యువతులు భర్తృహృదయా కర్షణకుశలులగుటకు సందియమేమి? ఆమె సౌందర్యమును విచారించినచో.

ఇదమిహామదనస్య జైత్రమస్త్రం
సహజవిలాస నిబంధనం శరీరం

ఇదిమన్మథునియొక్క జైత్రాస్త్రము నియు స్వభావసిద్ధములైన చాతుర్య విలాసములకీమె శరీరముపుట్టి నిల్లనియు కామందకి ప్రస్తుతించెను. మరియు నీమెయొక్క పాతివ్రత్యమెన్నినచో నఘోరఘంటునిచే దేవతాబలికొరకు చంపనుంకించుతఱి నీయిష్టదేవతను ప్రార్థింపుమన్న ప్రాణత్యాగ సమయమని హా! మాధవా, యని, భర్తనే స్మరించెను. మరియుతనకొతగని నందనుడనువానికి తండ్రితన్ను నియ్యనున్నాడని వినినతోడనే.

వరేన్యస్మిన్ ద్వేషః పితరివిచికిత్సాహిజనితా
ఆని కామందకి చేసిన కుటిల నీతిలోగూడ తండ్రియందు విచికిత్సకలిగెగాని ద్వేషముకలుగలేదు. కామందకి

“కుతోపత్నే స్నేహః కుటిలనయన నిష్ణాత మనసాం”

అనగా కులటనీతియందు దృఢమైన మనస్సుగలవారికి పుత్రికాప్రీతు యొక్కడిది యని నిందించెనుగాని మాలతి “ఆ, హతాస్మిసమృద్ధి వానర్థవజ్రపతనా మందభాగినీ” అనగా బయలువెడలిన అనర్థగమను వజ్రపాతముచేత నీమందభాగ్యనగు నేను హితనైతిని గదా యనుకొనెను. కానితండ్రిని నిందింపలేదు.

మరియు నీమెకు సఖీజనానురాగము కడుమెండు. అచెట్లన లవంగిక మాలతికి బాల్యసఖి. ఈమెకు సుమాకరోద్యానమున మెలంగుతఱి “సఖి! ఏవమఖిలు మధురం మధుర సాంద్రార్ద్ర మంజరీకవలన కేళీకలకోకిల కోలాహలాకులిత సహకార శిఖరోడ్డీన చటుల చంచరీక నికరవ్యాప్త కరోద్భావిత దళకరాళ చంపకాధ వాస మమీ హాహోమరాళమూం సలః కుసుమాకరోద్యాన మాదరతః తత్ ప్రవిశావః”

మాలతీ వియోగంబున— “సఖి! కింకరోమి? దృఢవజ్రలేప ప్రతిబద్ధనిశ్చలమివ జలితంనమాంపరిత్యాద్యతి” అనిదృఢమైవజ్రలేపముచేత బంధింపబడ్డ నాజీవితమున వియోగమునందు నన్నుపరిత్యజింపదు కదాయని లవంగిక దుఃఖించెను. కామందకి మహాయోగిని. మాలతి యీమెకు మహాప్రీతిపాత్రురాలు. ఆమె మాలతి కుపహరించునపుడామె బాల్యచేష్టల నిట్లు వక్కాణించెను.

“స్తన్యత్యాగాత్ప్రభృతిసు ముఖీదంతిపాంచాలికేవ
క్రీడాయోగం తదనువినయం ప్రాపితా వర్ధితా చ
లోకశ్రేష్టేగుణవరే స్థాపితాత్వంమయైవ।
స్నేహోమాతుకిమయి సమధికస్తేన యుక్తః
వవాభి”।

అనగా చనుబాలు విడిచినదిమొదలు దంతముతో చేయుబడినచిత్రపుబొమ్మవలె నాటలనేర్పి పిదప వినయమును గరపి వృద్ధినొందించి గుణములచే లోకోత్తరు డాలవగు వరకును నాచే నర్పింపబడితివి. కాన తల్లి కన్న నాయందు నీకుగల స్నేహ మధికమగుట.

క్తము. అని మాతృభక్తి కన్న నీమె యందుగల గురుభక్తిని శ్లాఘించెను.

కామందకి

ఈమె బౌద్ధసన్యాసిని. మహాప్రభావవతి. సౌదామిని యీమెశిష్యురాలు. ఉభయు లంతర్ధానతిరోధాన భూచరఖేచరాదిసిద్ధుల యందారితేరినవారు. అంతకు కామందకి తన భూరివసు దేవరాతులకు సహాధ్యాయిని యగుటచే మాధవుడు బహుగుణశాలి యగుటచే మాలతీసౌందర్యాదిగుణములకు నితడు తగిన వరుడని బహుప్రకారముల నానోపాయముల ఘటించి భూరివసునకు తెలియనీయక మాలతీమాధవుల పరిణయమును జరిపెను. ఈమెయందుగల గౌరవముచేతనే సౌదామిని, కపాలకుండలచే నపహృతయై వధింపబడ్డ మాలతిని పునర్జీవిత జేసి మాధవునకిచ్చెను. ఈమె యందుండు నైపుణిని గ్రహించియే భూరివసువు "గుణానురాగో నరేంద్రస్య యదిదానీం సౌధశిఖరాంతరితావతీర్ణ ప్రతీహారకసరోపవ్యాస ప్రతిభావిత విరోధసంకటః, ఉపనీతమాధవ మకరందముఖచంద్రే వారం వారం సంచరిత స్నిగ్ధలోచనః రాజాముఖరోపన్యాసేన కిమిదానీం యువయోః భువనాభోగ భూషణాభ్యాం జామాతృభ్యాం పరితోషయతి ప్రతిబోధ్య రాజ్ఞో భ్యాంతరం" అనగా గుణానురక్తుడగు భూరివసువు సౌధశిఖరమువల్ల దిగి మాధవమకరందుల సభినందించి వారియొక్క ముఖచంద్రుల ననేకపర్యాయములను చూచి చూచి మధురోపన్యాసముచే వీరిరువురు మాకు జామాతలగుటచే మాకు పరమానందము సంఘటించెను.— అని సంతసించెను. ఇది కామందకిచేసిన నీతికి ఫలము.

మకరందుడు

ఇతడు మాధవునివంటి శూరుడు. మాధవునకు తగిన మంత్రి, ప్రియుడు, నర్మసచివుడు. మాలతీవేషమును ధరించి నందనుని తిరస్కరించి మదయంతికను తనశౌర్యసౌందర్యాదిగుణములచే తనయందుగాఢానురక్తయైనదానిని పెండ్లాడెను. ఇతని కథాసందర్భమున నొక బాలశార్దూలమును నవయౌవన మదగర్వితను వీరభటవిలోకనజనిత శౌర్యోత్సాహ విదారితనిజపంజర వినిర్గతను, తత్సమయ సమీపవర్తి సర్వజనసముపిదారణ విత్రస్తీకృత పౌరజనను, కార్యాంతర సమాగత మదయంతికా భయసంభ్రమహేతువగు దానిని, యీ మకరందుడు చంపి మదయంతికా సంతాపమును హరించియామె కృతజ్ఞతకు నామె ప్రేమునకు పాత్రుడాయెను. ఇందుచే శూరుడని సుందరుడని కార్యనిర్వాహక సమర్థుడని తోచుచున్నది.

కవిత

కవి రసభావములను ప్రదర్శించుటలో ఘనదక్షుడు. శృంగారవీర రసముల నైక్యమును సమీకరణమున నిరూపించెను. అనర్గళ ప్రౌఢోదార ధారాశుద్ధి యీ కవియందు గానంబడుచున్నవి. ఇందుకు "పక్ష్మలత్ర్యకటాక్షైః, అపహృత మనసిద్ధం, ప్రీతమున్మీలితం చ" ఇత్యాదిశ్లోక ముదాహరణ మివ్వబడినది. మరియు ధారాశుద్ధి శయ్యాను ప్రౌఢోదారత్వములకు,

"యాంత్యాన్ముహుః వలిత కంధర

మాననం తదావృత వృంతశతపత్రనిభం,
వహాంత్యాదిగ్ధో మృతేనచ విషేనచ పత్మ్న
లత్న్యా గాఢం నిఘాతైవ మే హృదయే
కటాక్షః"

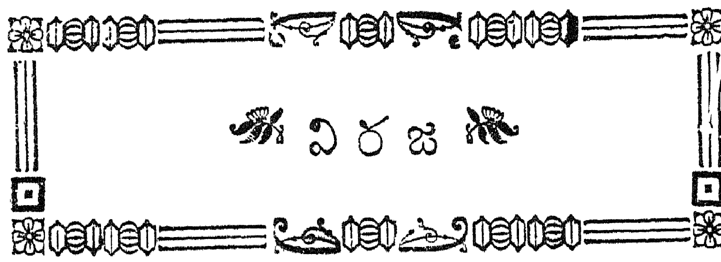
అని గజవధువు నధిష్ఠించి శృంగారో ద్యానమున మాధవుని విడిచి మరలిపోవు మాలతీచేష్టను కాళిదాసాదుల కన్నమిన్నగ వర్ణించెను. శ్లోకతాత్పర్యము- మాలతి వెళ్లుచు తిరిగితిరిగి చూచుటచే తిప్పబడిన మెడకల మొగమును, చేతులతో త్రిప్ప బడిన నూరురేకులు కల కమలమువలె గిర గిరం దిప్పుచు నమృతము చేత, విషముచేత పూయిబడిన క్రిగంటిప్రసారము నాహృద యమందు గట్టిగ కొట్టబడినది.- ఈపద్యము నంగల పదముల విలువ సాహిత్యసాధోనిధి యందు గల యనర్ఘ జీవరత్నములన లెతీసిన కొలది పౌర్థోదార్థములను కామధేనువు వలెనే యిచ్చుచున్నది. కాన యీనాట కము నిరుపమాన సర్వరసాంకుర భాసుర మని నిర్దుష్టము.

నా ఊహలు

(పా. వి. రాఘవరావుగారు. సారస్వతమిత్రమండలి)

కన్నులనువిప్పి, దిశలందుఁ గళలనింపి
గాలిలో సౌరభంబునుఁ గలిపి, యౌవ
నంబున విలసిల్లెడు కుసుమంబు అకట
పాడు చిఱునవ్వుతోఁగూడ వాడిపోవు
* * *
ఏది సుఖము వీడరాదంచు నెంతుమో అది
ఉండెదనను సు మనలను నూరఁజేసి
సారదూరమా సంతోషసాగరమున
ముంచి, తేల్పక, చటుకున డించిపోవు
* * *
ధరణి సంతస మెంత తత్వంబుకలదో
అంధకారంబు వెక్కిరింపంగనవ్వు
మెఱుపు దీధితులు మనల కెఱుకపఱచు.
* * *
తనువులోనుండు రక్తమదంబుచేత
ఆశలనిరోడు లేఁజిగురాకులెన్నొ
నేఁడుమనుజుఁడు తొడిగి, మఱునాఁడు పూచి
సాటిసోదరసమితిలో మేటియగుచు
కీర్తికాంతను చేఁబట్టి కెరలియాడు:-
అంత కర్మవశంబున వింతయైన
పాడు తేనెమబ్బులు మఱునాఁడువచ్చి
వేళ్లతోడుత నాతని బెఱికివైచి
నహుషురీతిగఁ గ్రిందికి నట్టి త్రోయు
భూతలమున ప్రతిప్రాణి రీతి ఇదియొ.

విరజ

భారతుల మార్కండేయశర్మగారు. (యువకవిమండలి)

గునియు కుటపాగమముల క్రొన్ననలు పైకిఁ
బ్రాకి బిగియారఁ గౌఁగిళ్ల వలచుచుండ,
నచ్చటచ్చటఁ బచ్చికగచ్చు జాఱియు
వెండికొండ ననుకరించు నొండు చంద్ర
శాల వాతాయనాంతికస్థలిని విరజ
పగ లపరవేళ నేకాంతముగ నిలఁబడి
కుసుమ వల్లరు లెనయుంచి కొప్పుఁదురిమి
మునుకు నడి నేదియో తలపోయుచుండె.

అపుడు సురపొన్న నొక్క నాదవతరిల్లి
విరజ దృక్కును వశము గావించు కొనియెఁ
గడఁగి యాఁగడె లోన నుత్కలిక గుబులు
కొను విలోకన సుమములు మునుముదీరి
తెమలు పరిచయ సికతాతలమున జాఱు
వారెను దనంత నటకె భావస్రవంతి।

పండి దుప్పులనె చిఱిఁగిపో నుండు ప్రసవ
సమితిమెక్కి చొక్కిన కీరి సరణి రేఁగి
"కుంకుమాంకిత వర్ణాయ కుందకుట్మ
లేందు ధవళాయ భక్తావలీడితాయ
పక్షి రాజాయ తే నమో వైనతేయ"
యంచు ముకుళిత కరకంజయై నుతించె.

జలుఁగు తుంగదళ ప్రతిసీరఁ దొఱఁగి
ప్రతి పదంబునా మంద నిస్వనము వెడల
వల్లరుల ముప్పు చాత్మ ధమ్మిల్లమందు
నుండి బిసకాండములఁ గేరుచుండు కరము
లపు డయత్నముగ ముడింగె వపువు తొలక
రించెఁ జిరుచెమ్మటులు నాక్రమించె హృదయ
కువలయాదభ్రి సామ్రాజ్యశివము లోక
ముల కధిష్ఠాన దేవతఁబోని వలపు.

ముకుపుటమ్ము లబ్బులుఁ గటమ్ములు జలింప
బెను జిలువయొగ్గు నచలచాలనచణమ్ము
లగు గరుత్తులతోడ నీ వవనికి డిగ
నేటి నాభాగ్యగరిమ వర్ణింపనేరి
తరము ఖగవంశ జలధి సుధాంశు! గరుడ!
మూరుకొంటి మ్రొక్కుచు శాంతమూర్తివగుచు.

ద్వారకావాసుఁ బొగడు సూక్తములు వినమి
దృష్ట బంధము లెడలి వర్తించుచున్న
జీవితము మోడువడె నుదాసీనవృత్తి
యేల? చిల్కుముని నచో వ్రుశము దవిలి
డాలువహుళించు పట్టుఁ బుట్టముల చెల్వ
మంగళకములకుఁ గ్రొత్త బెడంగొసంగ
మెయిలనుండి నివాళించు మించుఁబోండ్ల
యెదల గాడెదు నొకొ కృష్ణునీక్షణములు?

మినమిన రహించు కొదమ తుమ్మెదలగులు
సౌరు కాదనునూగు మీసములతోడఁ
దనరు కృష్ణు సతంబు వెన్కొనుచు ద్వార
వతిని మారుఁ డధిజ్యధన్వుఁడై చెపుమ?

కులుకు లూడ్చిన వలపుఁ దొయ్యలికి జిగిలి
కలపములు దొడ్డువలిచ్చి సింగారమిడిన
శిల్పమాలి నాగర సరసీజనయన
లోలగింతురె పైకొను నుల్లసమున?

ప్రియ సమాశ్లేషమున గారవింపఁబడెడి
వెలఁదియే స్వానపాద్రులఁ బెరలఁ గవయఁ
గోరునట్లుండ వర్షర్తు వారమేను
ప్రమదనైయుండి యెట్లీఁగ వలయు నకట?

నీ కృపారసస్నిగ్ధ వేణి కలతెఱఁగు
నేనెఱుంగుదు సాంత్వనసీయతిఁ గనవు
కామ సంతమసంబెల్ల కడలసింతె
వెడల నిమ్నోన్నతములంత విశదమగుట
లేదు. సందేశదీపిక లేకరావు
గాని చెట్టుపెట్టనిగోడ యైనదిపుడు.

జీవితేశు కౌఁగిటఁ బ్రియంబించు సౌఖ్య
పారవశ్య ప్రవాహిని వెల్లిఁదేరి వాక్య
సరణిఁ జెప్పిలు సమ్మత సేచనమునఁదు
మునిఁగి జొత్తిల్లఁ గలనె చెప్పుము వయస్య!

అబలనొంటను నాథు డెన్నండి యటకు
రానికారణమున దూరమైననన్నుఁ
దలఁచునే తలపోసిన దారిఁ బట్టి
యింతప్రొద్దేల చింతింపఁ డేగుదేర?

సరసమగు తొలుకారు రాజనపుఁబంట
కాక చవిగొనిఁడెపుడు నుత్కంఠమెఱయ
నేఁడు ద్వారావతిని నుప్పునీరుపాఱు
చేలపంటకే లీల హర్షింపఁ గలఁడొ?

తేంట్లు వంచించు పూఁదేనె తెరఁ దెమల్చి
కోఁడెకాండ్రెగఁబడి దుల్పు కొనకమున్నె
తరుణమునకు మధువ్రతతతులుగవసి
యనుభవింపక మున్నె పీల్చిన దనీడు
జవ్వ పెదఁజల్లు కుసుమ మంజరుల సిరులు

చండకరఘాటివసివాడకుండ నప్పడె
యెఱుఁగకకు మొగ్గి కాల్గండకుండ నప్పడె
తనకు దొరకొనె నానందమనినకవర

భృంగమూదని యభినవ వృంతములును
దివిరి పరపుష్ట చయము ప్రాప్తింపనట్టి
చిగురుటాకులును శుకౌఘ మెంగియకుండు
ఫలములను సౌభాగ్యములటంచుఁ బలుకుదిట్టి.

అనుభవించెదు ప్రాఁతలే కరిగెఁగాక
సోకునే ద్వారవతికిని జొట్టుపట్ల
లలిత చందనజల వాయుమిళితశార
దేందు సాంద్రచంద్రికల చల్లందనమ్ము

అనుభవింపంగవలెఁగాక ఱాళులుముట్ట
కుండి బాలభానుని యెండ నెండకుండ
యరుగుకారున నిండారునట్టి పికచ
నవనవ లవంగ జిగురు పానకము లేఁట.

నాగర లతాంగుల మొదల్గన నయాచున్న
తలుపి దిరిసెనపుటారు సౌరభమ్ము
నకు శరీరమ్ము నమ్మకొనంగయుండ
నూతనప్రియుఁ డౌట నిందుఁగనుఁగొంటె!

నాఁటకాండ్రేరి తమతో దనాతనంచుఁ
గలుగుపూరేకు పానుపు [illegible] లఁ బరుగిడి
నిదురఁజెందెదు నకట! కొమ్మదొలచాలు

శిశిరపీడ మాపునెడియను బ్రద్ది
యానునిరాక కుత్సహింపుమంచు
మునుఁగుడు నెడలించి మునుపటి హృదయంగ
మ వికసనము జూపు మాధ్రిగాంచి!

శిశిరవేళ లాపు నెడిమొగ్గ నడియున్న
మాకు లామని దొరకొనని యీయ
దర్శనమున శోభఁదాల్చితొల్లింటి శృం
గారపటిమ నందుకొనఁగాంచి,

నవసుమంబుఁబోలు నళినాక్షి హృదయంబు
నాథుఁడెపుడొ వచ్చి ననుఁజూపు
ననెడి యాసఁగల్గి నలరారు నే కాని
లేకయున్న వాడిపోకయున్నె ?

వనపికాంగనల గయాళితనముఁ గాంచి
కటకటం బడి వచ్చితినిట గ్రహింప
కంఠకలకంఠకామినీ గానసరణి
చెవికిఁ దియ్యమ్ము గూర్చి వంచించుచుండె

పల్లవవిలాసినులు గాడ్పువలపుఁ గొండు
ముదల వెట్టఁగ జాళిందములను నిలిపి
సేసలిడుచుండు బృందదాసిన విరహిణు
లకు నితాంత లతాంతపాళికలు బఱపి

భక్తిసంప్రీతులలమి యుపాయనముగ
నలరుగిండుల సౌరభ్యములవరించి
తామరసనేత్ర దర్శనాగ్రముదయించె
భూరుహమ్ములనవె తీవపేరటాండ్రు

ప్రొద్దు మొదలు సాయంతనమ్ము వఱకెట్టి
తుమ్మెదలు తమ్మిపాబల ప్రొత్తమ్ములరసి
ఝుంకృతులతోడ వల్లించు జంకులేక
వేఁతలు మకుందుఁ గూర్చి కావించుగోడు

ఒకనెలా ! ఒక యేఁడ ! వంచకుఁడు జన్న
నాఁడు నేఁటికటంచుఁ బంతమున హెచ్చ
రింపకున్నాను గాని యాలింపుమి న్వ
నమునఁ బారావతము లారజముల జెప్ప.

మారుతము వీచువేళఁ దామరపుటాకు
నందుఁ గీలొన్న బిందువు ననుకరించు
ప్రమదతాలిమి క్షణభంగురంబె కాన
నీటముంచెదొ! పాలముంచెదవొ? యనుము!

మంచిగందపు నీటికమ్మందనమ్ము
మూపుకాతులుగాయఁగా మోయుమారు
తాంకురముల శారికీ నార్తినందువేళ
గాలిసుడిసి పుష్పంబొడికలిసి తేనె

కుతిసి యలయించునెడ లతాగుల్మకుజము
లార్తిఁ బోదోలఁ జాల కున్నవి దయాగ
సంబుఁజిలికి కాపాడుము చవికెలు గవు
సెసలు మాలతి శ్రద్ధఁదీర్చెడిని నుతియుఁ

బాలవెన్నెలలు జఱవచప్పరము లిర
ములునమర్చి మాధవి సుమాంజలులు చల్లు
చున్నది. విపిక్తవాదంబులెంచుకొనుచు
బాసలన్ని యుక్తి పెక్కిచ్చు వ్యాపకు.

అనివచింపుము పంపుము నీ సికరింపు
విరజతాపము బ్బింపఁ నెర మునికు ?
గరుడ! మాటకూకోవ? యుత్తరింపుమువ?
నన్నుఁ బొంచిన జ్ఞప్తి లేకున్నఁ జెపుము.

సకలమఁనగణ సుప్రకాశబుద్ధిన
సౌఖ్యములఁ దన్నుఁ గూడిన చాన నేను
తరువులు లతాంతకాంతి కాంతమ్ములయ్యె
వనసితానము ప్రొంగింద్ర నిరిక

కాకలీనినాదాళి శాకరముననెల్ల
నంచుఁ దిలకించి తులకించి యుత్తికయించి
పరితోషక ఘాద్య తాళ్లేక సౌఖ్య
గరిమముఁ బట్టిపిగిన విరజనేను

కుసుమశోభిత సైకత క్షోణులందు
వికసితకుముదకహ్లార విసరమందు
భృంగమాలికా ఝంకారసంస్కృతియందు
కోకిలకపోతకూజిత కుంజవన సి

రాజిత మనోహర క్రీడరాజియందు
నొక్కనిముసంబయేని చిటుక్కుమనని
డెందమున నాథుఁ దన్నిన సుందరాంగి
యెవ్వతె మొనేర వేవి? నేనె విరజను

వనభూమీజములం డఁజేసికొనియబ్జద్వేష్ట దూబూచులా
డును కంటే! విరజా! యతండు మలుగుట్టుంజుట్టి కోనేటినీ
టినిఁ దేఁబూనెనుఁ తజ్జలంపుఁ బరిపాటిన్నీకుఁ జూపింతుర
మ్మని హేలాగతి లాలసుండగు మహావ్యాఘ్రోపుఁ గీర్తించెదన్

ముసలితాత

అడివి బాపిరాజు గారు

పోతావటోయ్ పోలీసుఖైదూవొదలి
పోతా ॥

ఇరవైయేళ్ళ కితమొస్తివి
యీఁటీకెడితె యెవరున్నారు
కంటికినేలా కోకాల్దారైరె కనిసేమట్టినీముసలిదీ
పోతా ॥

తాటీయాకుల కొంపంతాను
దారిమిచ్చె వేడీవాడికి
పాములు తేళ్లూ పందికొక్కులు పలకాలంటే చుట్టాలంటా
పోతా ॥

నువ్వూనాటిన చిన్న మొక్కలు
సువ్వునయెదిగి మానులుకట్టాయి
ఖైదూపిండి విసిరీవిసిరీ ఖండలుఁకట్టెఁది నీవొళ్లంతా
పోతా ॥

ఖైదూవోర్డర్లు నేస్తాలంటావు
ఖైదూపెబులె మంచోరంటావ్
ఖైదు గుమ్మందాటి యెళ్లానంటావ్ కళ్ళనీళ్ళు తుడుచూకుంటావ్
పోతా ॥

మానావ్రాడి జల్మంఅంతా
మఁగీపోసిన యినుమంటావు
కటకటాలట్టుకు వొదిలిరావు ఖైదూలోనె వుంటానంటావు
పోతావటోయ్ ముసలీతాత
పోలీసు ఖైదూవొదిలి

పోతా ॥

* రామన్న పంతులు—తిక్కన సోమయాజి

సిరుగూరి జయరావు గారు. బి. యస్. సి.

రామన్న పంతులింటిలో లేడని బోయి చెప్పగానే మజిలీ నా యిల్లు చేరుకొంటిని. రామన్నపంతులు "వింతమనిషి." ఒక్కొక్కప్పుడు సాయంత్రమెచ్చటకును బోకుండ నింటిలోనే కూర్చొనును. ఒక్కొక్కప్పుడున్నట్లే యుండి పదేసి మైళ్ళు షికారు నడచిపోవును. నేఁడెచ్చటికిఁ బోయెనో?

ఇల్లు చేరుకొను సరికిఁ జీఁకటి పడినది. గదిలోఁ గూర్చొని కొన్ని పత్రికలను జదువుచుంటిని. ఏపత్రికచూచినా, ఏపేజీ చూచినా, భావగీతికలే! గదినిండా దోమలు! గోడపైనున్న షెల్ఫులో నుంచి పదిపాత పత్రికలు దీసితిని; గుయి మనుచు నొక్కమారు పాతికదోమలు పైకి వచ్చినవి. ఈ దోమల వలన మలేరియా జబ్బు వచ్చునఁట! భావగీతికల వలన నేమి జబ్బు వచ్చునో?

ఎచ్చటఁ జూచిన కవిసోదరులే; కవిభ్రాతలే; సారస్యము తగ్గిపోవుచున్నది. ఇద్దఱిద్దరు కలసి వ్రాయవచ్చునుగాని యెప్పుడూ భ్రాతృత్వమేనా? మఱింత సొగసు పుట్టింప వలెనన్నచో భ్రాతృత్వమును మించిన సంబంధముండి తీఱవలెను. దాంపత్యమున్నచో భేషక్కుగా నుండును. కనుక నింక మీఁదటఁ గవి దంపతులు, కవిజంటలు కవి వధూవరులు, తయారైనచో నాంధ్ర వాఙ్మయము మఱింత వన్నె మీఱునని నా మనవి.

కాని, ఒక్క చిక్కు పట్టుకొన్నది. బాల్యవివాహములకుఁ జోటైన మనదేశములో, బాలశిక్షపూర్తి చేయని పెండ్లికొడుకును, అక్షరాభ్యాసమే లేని పెండ్లికూఁతురును, పెత్తనము వచ్చినప్పటికిఁ దుల్యబుద్ధులతోఁ దూఁగఁ గలరనుటకేమి నిదర్శనము కలదు? ఇరువురకును కవిత్వమెచ్చటనుండి వచ్చును? కవిసోదర్యమునకుఁ గావలసినప్పుడు తగుమైన సోదరుని దెచ్చుకోవచ్చును; కాని, కవిదాంపత్యమునకుఁ దగిన స్వయంవరమెట్లు సంభవించును? ఇదియొక గొప్ప చిక్కు!

"లోకమంతా ఒక్కటే రీతి" అని యీమధ్యనే మాదగ్గఱ చుట్టమొకఁడు, జయరావన్నవాఁడు, ఒకవ్యాసము వ్రాసినాఁడు. చాలవిషయములలోనిది సత్యమేయని నేనుకూడ నమ్ముచున్నాను. పెద్దపెద్దవిషయముల సంగతి యిప్పుడెందుకు, గాని, నిర్మాణవిషయములలో సోదర్యము కాదు, కాదు— దాంపత్యముకూడ కల్పించుకొన్నవారు పాశ్చాత్యులలోఁ గలరు. రసాయన శాస్త్రములో, ఫరాసుదేశములో క్యూరీయను నతఁడు తనభార్యయైన మేడం క్యూరీతోఁ గలిసి పరిశోధనలు గావించుచున్నాఁడు. "రేడియం" అను నద్భుత

మహిమలుగల పదార్థము నీమేడం క్యూరీ దొరసాని స్వయముగాఁ గనిపెట్టి జగత్ప్రసిద్ధిఁగాంచినది.

ఇదియిట్లున్నను పాశ్చాత్యులలోఁ గవిత్వమునందు సౌదర్యము, దాంపత్యము మొదలైనవి. పెట్టుకొన్నవారు విశేషించి నాకెక్కడను గనుపింపలేదు. ఉత్తమ కవిత్వమనఁగా హృదయనిగ్గతమైన భావపరంపర. ఇది కవియొక్క ప్రత్యేకమనోగతులను బట్టి ప్రవహించుచుండును. ఇట్టికవిత్వమునకు నిద్దఱు, ముగ్గురు, కలసి దొరకొనుట హేళనపాత్రమని నాయుద్దేశము.

ఇదిగో యొకభావగీతిక

" దొరసాని వాడువఁటె ;
సరసాల నెఱుఁగవఁటె ;
చెఱసాల బంధంతువో ?
నాకు
సురసాల సుఖమిత్తువో ?

దీనిని వ్రాసిన వారు కవి భ్రాతలిద్దఱు, ఈ దొరసాని యెవరో? ఈమె సురసాల సుఖమియ్యవలెనట! ఈ యిరుపురిలో నెవరికో? "మాకు" అంటె సంధిగత మాయమైపోవును. కాని "నాకు" అని యేకవచనము. నారాయణ! నారాయణ! ఈ "లిరిక్కు" కవిత్వము యొక్క యుద్దేశము భావ ప్రకటనము, ఆత్మహృదయాశయ ప్రకటనము నైయుండగా నిట్లిద్దఱిద్దఱు కలసి "లిరిక్కు"లను వ్రాయుట మిక్కిలి హాస్యాస్పదము. కేవల నిర్మాణ కౌశలము చూపింపఁ దలచిన వారలిద్దఱు కాదు పదిమంది యైనను గలసి వ్రాయవచ్చును గాని యాత్మీయతమ భావ ప్రకటన నొనర్పఁదలఁచిన యవసరమున నిట్టి వెట్టివెట్టి పద్ధతుల నవలంబించుట తగదు.

అన్నట్లు, దాంపత్యము మాట మఱచితిని; గనుక దానిని గురించి సంక్షేపముగ ముచ్చటింప వలసియున్నది. శాస్త్రపరిశోధనలోఁ బాశ్చాత్యులేమి, ప్రాచ్యులేమి, సాధారణముగా నిద్దఱిద్దఱు కలసి పనిచేయుచుందురు. మొట్టమొదట నీ దేశములోని కవిత్వములో వలెనే పాశ్చాత్యులు కూడ పరిశోధక-సోదరులు కలసి పని చేయుచుండిరి. కాని నేను ముందు సూచించు నట్లీ సౌదర్యములో సరసత గనుపింపలేదు. అందుచేతఁ బరిశోధక-దంపతులు [illegible]నారు.

ఐనను పాశ్చాత్యులకు దాంపత్యముతో సామరస్యము చాలినది కాదు. Marriage is the funeral of love--"వివాహము ప్రణయమునకు సంత్యక్రియ" అని వీరి యభిప్రాయము. వివాహము కానంతసేపే తమాషాగా నుండునట. అందుకే జర్మనీలోని "గెటె" కవీశ్వరుఁడు తా వలచిన కాంతతోఁ గాపురము చేసెనేగాని యామెను పెండ్లియాడలేదు. కొడుకులు, కూతుళ్ళు, పుట్టిన తర్వాత— వారుకూడ పెద్దవారైన తర్వాత— ఆస్తివిషయమైన యవసరము వచ్చుటచే నప్పుడామెను పెండ్లి లేక వివాహమాడెనట!

అందుచేత నిప్పుడు పరిశోధనలలో సౌదర్యముపోయినది. దాంపత్యము పోయినది. దీనికి బదులు కన్యా-బ్రహ్మచారి సంబంధమొకటి క్రొత్తగావచ్చినది. ఒక వంకఁ బరమాణువులు, విద్యుదణువులు, రంజన కిరణములు, అఖండశాస్త్రములు! ఇంకొకవంక నా

ప్రకృతియెన్నటికిని ప్రకృతియే కదా? మానవ స్వభావమెన్నటికిని మానవ స్వభావమే కదా!

ఆంధ్రికపురుషులారా! మీ సౌదర్యము వలన వారి స్వ్యాము లేదు; దాంపత్యము దు ష్టభ్యాము. ఇక నిన్యాబ్రహ్మచారి శాంధ వ్యము నవలంబింతురా, శ్రీనాథుని విలాసములోని గవిత్వములోనికి దిగ జారెద రేమో:—

"ఏమను బ్రహ్మచారీ; దరశేఖా! కిన్యవునీవు!"

నేనీ ఘోరణిలో నాలోచించుచుండ గాఁ దలుపు వద్దఁ జప్పుడైనది; తిరిగి చూచి తిని.

"ఏమోయ్! రామన్నపంతులూ ఇప్పుడు వచ్చినావు. మాయింటి కిప్పుడే వెళ్ళి వచ్చినానోయ్. నీ వెక్కడకు వెళ్ళి తివి?"

రామన్నపంతు లొకకొంత చిఱునవ్వు నవ్వుచు లోనికిఁ బ్రవేశించుచుఁ జేతిలో నేదో పట్టుకొని దానిని ముంచుచున్న కుండచుండెను. చీకటిలో నది నాకు బాగుగాఁ గనుపింపలేదు. దీపము పత్తి పెద్దది చేసితిని. తటాలున హడలి పోయితిని.

"ఏమిటోయ్ రామన్నపంతులూ, పుఱ్ఱె తీసుకవచ్చితివి! నీకేమి పిచ్చిపట్టుచున్నదా?"

రామన్నపంతులు పకపకనవ్వెను.

ఏమిటోయ్ నరసింహం ఈ పాటి దానికే భయపడినచో నీవెందుకు పనికివచ్చెదవోయ్!"

"భయము కాదు; మాయింట్లో డిప్టీ కలెక్టరుగారు చాల యాచారవంతులు. ఈ సంగతి తెలిసినచో నిన్ను నన్ను కూడ గెంటి వేసెదరు. దానికేమిలే, గాని, వీని నిప్పు డెందులకుఁ దెచ్చితివి? వైద్యశాస్త్రము మొదలు పెట్టినావా, యేమిటి?"

"లేదు. నేనొక యువభట సంఘము నేర్పఱచితిని. ధైర్యసాహస సౌద్ధత్యముల నభివృద్ధి పఱచుకొనుట యీసంఘ నియమములలో నొకటి. ఈసంఘములోఁ బది నొకండు పత్సరముల బాలకుఁడొకఁడు దీనిని దెచ్చి నాకిచ్చినాడు. నీకుఁ జూపింప వలెనని తెచ్చితిని. నిష్పౌరుషమైన మానసికతత్త్వము ప్రవహించుచున్న మనరక్తనాళములలో నూతనసంస్కారము, నూతన పవిత్రత, తేవలసియున్నది. ఉత్సాహములో సాహసములో, ఔద్ధత్యములో, భారతీయులు పురాతనకాలమున నెట్టిప్రసిద్ధిని జెందియుండిరో యిప్పుడంత యధోగతిలోఁ గృంగియున్నారు. విద్యాసంస్కారములేని తల్లులు "బూచి బూచి"యని భయపెట్టగాఁ బెంపఁబడిన బాలకులు దేశాభ్యుదయమున కెంత మాత్రమును బనికిరారు. బాలభటసంఘమువంటిదే నాసంఘముకూడ; కాని యిందులోఁ గ్రియాప్రాముఖ్యతకున్న గౌరవము కేవల వేషనటనాదులకు లేదు."

రామన్న పంతులును జూచుచున్న కొలఁది ఇతనిచర్యలను దెలిసికొనుచున్న కొలఁది మనస్తత్వశాస్త్రము చదువవలెనని పించుచున్నది "డాక్టరు జెకిల్: మిస్టరు హైడ్" అను కథలో నొక్కమనుష్యుని యందే రెండువ్యక్తులున్నట్లు చూపింపఁబడినది. ఇంతే కాక యొక్కనియందే బహువ్యక్తి సముష్టికలిగియుంటవచ్చునని స్టీవెంసన్ అభిప్రాయ మిచ్చియున్నాఁడు బహువ్యక్తిత్వము. రామన్న పంతులులో స్ఫురీకరింపఁబడినట్లు నాకుమాత్ర

చ్చుటను గన్పింపలేదు. ఇప్పుడిప్పుడు యతని యుత్తరమును జూచితిని. శాస్త్రపరిశోధనకై కేంద్రీకృత మానసముతో గడంగినాడు. ఇతనికి యువభట సంఘముతో జోక్యము చేసికొనవలెనని యేల బుద్ధిపుట్టినదో దీనికిదోడిట్టి పిచ్చిచేష్టలుగూడనా! పదునొకండు వత్సరముల బాలునిం బంపించి పుత్త్రయొక్కటి తెప్పించుకొనుటా ?

నేనిట్లంటిని:— "సహకారిణముగ నీ శక్తి నిన్నిభంగుల వ్యర్థపరచుకొనుట బాగులేదు. ఏదోయొక వ్యాపకము పెట్టుకొని, అందులోనే కృషి చేసి, పేరుపొందవలెనేగాని యొకవంక శాస్త్రశోధన, ఒకవంక యువభట సంఘము, పెట్టుకొన్నచో లాభము లేదు." ఇట్లు పూర్వపక్షము చెప్పి ప్రశ్నించితినేగాని నిజముగా నాకు రామన్నపంతులుయొక్క సర్వజ్ఞతయందే యెక్కువప్రీతిగలదు. విషయమునకును విషయమునకును అవినాభావము కలదు; అందులకే మన పెద్దలు సర్వశాస్త్రములను వేదముల కంగోపాంగములుగా జేర్చినిరి. కేవల పారమార్థికదృష్టి తీక్ష్ణమగుటకైనను, కేవల వ్యావహారికాభివృద్ధి కలుగవలెనన్నను లేక ఆధ్యాత్మిక-ఆధిభౌతికములకు సంబంధము కలుగవలెనన్నను, మన చదువులో, మన యాలోచనలో, మనక్రియలలో అన్నిటిలోను సర్వవ్యాపకత్వముకలుగుటే శ్రేయస్కరము. అప్పుడే మనకు మానసిక వైశాల్యత కలుగఁగలదు; అప్పుడే మనకుఁజిన్న చిన్న వైషమ్యములు, పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు, మున్నగునవి నశింపఁజేయు శక్తి కలుగును.

రామన్నపంతులు ముఖ్యోద్దేశములు చాలమట్టునకు నాకుఁదెలియును. ఈయుద్దేశములలో మేమిద్దరము గలసి పనిచేయవలెననియే మేము నియమించుకొంటిమి. ఇతని యుద్దేశములు తెలిసినప్పటికి సిద్ధ కార్యములు మిక్కిలి చమత్కారములైనవి. అవి యప్పటికప్పుడే తెలిసికొనవలసినవేగాని యెన్నటికిని పరిగణించునో యూహించుట కష్టము. ఇతని సంభాషణలు మనోహరములైనవి. ఆగంభీర్యము, ఆపోషణము, ఆప్రతిపద ఘట్టనోచ్చారణము, మొదలైనవి ఆయూనాలు, అవన్నియు నతనినోట నెల్వడుచో వినుట మిక్కిలి యానందదాయకములు.

ఇతనికి స్వప్రతిభా పరీక్షలో నెంతమాత్రమును జోక్యము లేదుకదా; మీఁదు మిక్కిలి స్వప్రతిభాక్షిప్తియందుకూడ మిక్కిలి యాతురత లేదు. సంఘము, సంఘము, సంఘము ఎన్నిమాటలాడినను, ఎన్నిపాటలు పాడినను, ఎన్నిపనల నొనర్చినను సంఘాభ్యుదయమునే లక్ష్యముగా నుంచుకొన్నాడు. ప్రత్యేక వ్యక్తికే సకలశ్రమలను ధారవోయుట నిరర్థకమని యితని యూహ. మానవుఁడు జీవించు కాలమత్యల్పము సంఘము జీవించు కాలము అనంతము. కనుక సాంఘికాభివృద్ధియే ప్రత్యక్షలక్ష్యముగా నుంచుకొన్నాడు. కొందరపార పాండిత్యము, ప్రతిభ, గలవారున్నారు. కాని, వీరు స్వప్రతిభాభివృద్ధియే చూచుకొన్నారు. కాని సంఘమునకేమియు, జేయక చచ్చిపోవుచున్నారు. ఇట్టివారినిగొందరు మెచ్చుకొందురు. బాహ్యప్రపంచముతో సంబంధము లేక సంతరింగాభివృద్ధికై కృషిచేసినందులకై వీరిని బాగడువారుకలరు. కాని వీరన్నచో రామన్నపంతులసహ్యభావముతోఁ జూచును. ప్రాపంచిక సంఘపురోవృద్ధి తప్ప మరెద్దియుఁ బ్రత్యక్షలక్ష్యముగ నుండరాదని యితని యూహ.

ఈ సంఘాభ్యుదయమునకై పన్నిన పన్నుగడలలో నొక్కటి ప్రతిపట్టణమునందును యువజనసంఘముల నేర్పరచుట. సారస్వతవిషయికములైన సమాజములు కొన్ని మన దేశములో నున్నవి. కాని సంఘములోని ప్రతివ్యక్తికిని కేవలసారస్వత పటిమ యుండకపోవచ్చును. కనుక యువజనసంఘమును నిర్మించి అందులోం బ్రతివ్యక్తికిని తత్తత్ప్రత్యేక ప్రతిభాబీజము ప్రకారము పనుల నేర్పరుప వలెను. నాయకుండై దారి తీయంగల వాండున్నచో సంఘములో నెటువంటి వాండైనను ఏదో యొక కృత్యమునకు సంసిద్ధుండై రాకపోండు.

ఈ యభిప్రాయమునకు మంచి నిదర్శనము మా కోదండపాణియే. కోదండపాణికి సారస్వత పటిమ లేదు. వాగ్ధోరణితో మాటలాడలేడు. సారస్వత ప్రక్రియలలోం జేయి చేసికొనలేండు. ఇతండు భౌతిక శాస్త్రములోం బ్రవేశము కలవాండు. చిన్నప్పటినుండియు శాస్త్రశోధనా కౌతూహలము చూపించినవాండు, కొన్ని పరిస్థితుల చేత నిప్పుడితండు తన యుద్దేశములను నెఱవేర్చుకొనలేక పోయినాడు. కాని బాలవాణీనిలయమునకుం గార్యదర్శియై రేయుంబవల్లు దానికై చందాలు వసూలు చేయుచున్నాడు. అధమ పక్షము పదివేలరూప్యముల నాఱునెలలలో సంపాదించి బాలవాణీనిలయమున కీయవలెనని పట్టుపట్టినాడు. ఇతని ప్రచారకశక్తి, ఇతని ధనసంపాదన నైపుణి, ఇతని ప్రజా వశీకరణ పాటవము నద్వితీయములు. ఇట్లే ప్రతివాండును దన తన శక్తికొలంది సంఘమునకు సేవచేయంగలండని రామన్నపంతులు నమ్ముచున్నాడు.

ఇంతలో మాధవరావు ప్రవేశించెను ఈ బాలకుండు చాల తెలివైనవాండు నన్నే వేవో ప్రశ్నల నడుగుచు జాగ్రత్తగ వినుచుం దన బుద్ధిని వృద్ధిచేసుకొనుచుండును.

"మా నాన్నగారికిం బుష్పమాల కావలెనంట," అని యడిగెను.

"పుష్పమాల" తీసి యతనికిచ్చితిని; దానిని దీసుకపోవుచుండగా నతని బట్టుకొని రామన్నపంతులు, "దీనిని గూడ తీసికొని వెళ్లవోయ్," అని చేతిలోని పుస్తకమతని కందిచ్చెను. తటాలున నం గుర్చీలోనుండి లేచి, యతని చేయి పట్టుకొని, దానిని లాగికొంటిని. "ఇదెక్కడి సరసమోయ్. సుబ్బారావుగారు చూచినచో మనల నందఱను గూడ గెంటివేసెదర"ని కోపముతో నంటిని. రామన్నపంతులు పక పక పక నవ్వెను. ఇదేమిటిరా యని నివ్వెఱపడి కుర్చీలోం గూర్చొని పుస్తకమును పరీక్షించితిని. అది కేవలము కట్టలోం జెక్కిన పుస్తకము!

"ఇంతే నటోయీ, నీ "ధైర్యసాహసాధిక్య" మంతా? కట్టపుస్తకముతోనా నీ గాంభీర్యము," అంటిని.

"దాని నెక్కడ కొంటివో చెప్పుకోంగలవా." అని రామన్నపంతులడిగెను.

"ఏ వడ్రంగి చేతనో చెక్కించితివి కాంబోలు," అంటిని.

"దానినిం జెక్కిన వడ్రంగిని నేనే!" అనెను రామన్నపంతులు

"నీవా!" అని యాశ్చర్యముతో నంటిని 'అవును, నేనే, నీవు వచ్చునరికి మేడ మీందం గూర్చొని దీనిని జెక్కుచుంటిని ఇది పూర్తియగు వఱకు నెవ్వరికిని దెలియరాదని నిశ్చయించి, నా కొఱకెవరు వచ్చినను ఇంట్లో లేనని చెప్పుమని బోయతో

జెప్పియుంటిని. నీవు మాయింటికివచ్చుట నే నెఱుఁగుదును. మేడమీఁదనుండి చూచితిని. నిజముగా మాసంఘములోని బాలుఁడు నాకొక పుఱ్ఱె తెచ్చియిచ్చెను. నేను చిన్నప్పుడు వైద్యమునందు కాలేజిలో వడ్రంగి పని నేర్చుకొంటినని నీకు జెప్పి యుంటిని గదా. ఇప్పుడు కూడ తోఁచినప్పుడెల్ల యేదైనను జెక్కుచునే యున్నాను. మాసంఘములోని యువకులచేతఁ జేతి పనులుకూడ చేయింపవలెనను కొంటిని. బాలుఁడు తెచ్చిన పుఱ్ఱెను జూచి దాని వలెనే దీనిని గట్టితోఁ జెక్కితిని,"

అద్భుతముగాఁ జెక్కినాడు; కొంచెము దూరమునుండి చూచినచో నిజమైన కపాలము వలెనే కనుబడుచున్నది.

"ఇక్కడ మహాభారతమున్నదా?" అని రామన్నపంతు లడిగెను.

"లేదు. సుబ్బారావుగారివద్ద నుండ వచ్చును. మాధవరావూ, మహాభారతము తీసుకొని రావోయ్" అని మాధవరావును బంపితిని.

అతఁడు పోయి, 'పుష్పమాల' నిచ్చి వైచి, మహాభారతము తీసుకొనివచ్చెను. రామన్నపంతులు దాని నందుకొని, యిట్లనెను:—

"ప్రస్తుతము మన యధోగతిని దెలిసికొన వలెనన్నచో మన ప్రాక్తన వైభవముల నరసికొనవలెను. ప్రస్తుతము మన తెలివితక్కువ తెలిసికోఁ దలచినచో మన పురాతన మేధావిశేషము నెఱుఁగవలెను. అప్పటి యాచారములు, అప్పటి సాంప్రదాయములు, అప్పటి పద్ధతులు, శిథిలములై పోయి, నాశములైపోయి, నేటికిఁ బాడై పోయి మన నెత్తిమీఁద నిలచియున్నవి. కటకటా! ఈశిథిల సాంప్రదాయములనే కౌగిలించుకొని మనము స్వజాతీయాభి[illegible] కొనుచున్నామనుకొనుట యెంత తెలివి మాలినపని! వీని నన్నిటిని ద్రోసి పారవేయవలెను; మన పూర్వ సాంప్రదాయములను మరల పునఃప్రతిష్ఠింపవలెను. నాఁటికిఁ గాని మన దేశ మెంతమాత్రమునభ్యుదయముఁ బొందఁ జాలదు.

ఏశాప మహిమచేతనో, ఏ తిరస్కృతిమచేతనో, ఏపాపమునకుఁ బ్రతిఫలంబుగనో నేఁటికి నతినీచదశలలోఁ గ్రుంగిపోయిన భారత దేశమునకుఁ బూర్వవైభవములను సమకూర్పఁదలంచినచో, పూర్వౌన్నత్యము గల్పింపఁ దలంచినచో, పూర్వమహానుభావుల చర్యలను గణింపకతప్పదు. ఆ నాఁటి కిప్పటి తెలివిమాలిన తనము లేదు; ఇప్పటి శిథిల సాంప్రదాయములు లేవు; ఇప్పటి అన్యోన్య వైమనస్యములు లేవు; ఇప్పటి తప్పుటూహలు లేవు. ఆహా! యప్పటి సర్వశక్తిత్వము, అప్పటి సర్వకార్యదక్షత, అప్పటి సర్వసమయ సంసిద్ధత, ఇప్పటికి ముచ్చటకైనను మిగుల లేదుకదా! ఇదిగో, మహాభారతముఁ జూడుము; అతిక్రాన్త కవిబ్రహ్మ సృజించిన యీ యాంధ్రభారతప్రపంచములోఁ సంచరించినప్పుడెన్నియాశలు పుట్టును! ఎన్నియుత్సాహములు పొంగ వచ్చును! ఎంత విజ్ఞానము పొటకరించును! ఒక్కతిక్కన పేరు చెప్పినంతనే చాలునుగదా యాంధ్రుల ప్రతిభాప్రభావము నెల్ల కాలములకును. ఎల్ల దేశములకును. చాటింటను ఒక్క తిక్కన సోమయాజినే యాదర్శముగ నుంచుకొన్నచో నొక్కపెట్టున

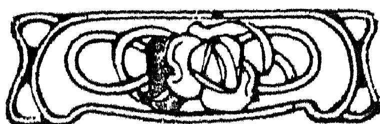
ణాథ్రి యేవతమునుంటిమూర్తీభవించిన). చండశక్తి ప్రవహింపఁ గలదు గదా. ఘంటముతోఁ దాటాఁకులు పొడిచినాఁడు; ఖడ్గముతోఁ శాత్రవులఁ జీల్చినాఁడు! ఒకవంక రసప్రవాహము; ఇంకొకవంక రక్తప్రవాహము! బ్రహ్మతేజస్సు ప్రకాశించుచున్న ముఖమండలము; క్షాత్త్రవర్చస్సు తళ తళ లాడుచున్న నేత్రవికాసము! ఆవిజ్ఞాన విస్తీర్ణత; ఆజాతీయప్రచండత; ఆకవితారసవాహిని; ఆరాజకీయ ధౌరంధర్యము; ఆభాషాపోషక రాజసము; ఆ బ్రహ్మపూజాసత్త్వము; ఆ శత్రునిర్దళన తామసము! మూలమూలలఁ గూర్చొని పద్యములు వర్ణించుట కాదు; యుద్ధరంగమున నిలచొని శత్రువుల బుఱ్ఱలు దొర్లించుట కూడ! వేదమంత్రములు చెప్పుకొనుచుఁ, జచ్చిపోయినతర్వాత సమకూరు లోకమునకై విలవిలలాడుటకాదు; రాజ్యాంగ సూత్రములు పరిశోధించుచు భౌతిక ప్రపంచాభ్యుదయమునకై కంకణము కట్టుకొనుట కూడ!

ఆర్షతేజః ప్రభ నాహ్వానించినాఁడు; భార్గవ వష్ణునుల నాస్వాదించినాఁడు! తాఁ జదువలేనిది లేదు; తాఁ జదువనిది లేదు. తాఁ జేయలేనిది లేదు. తాఁ జేయనిది లేదు. ఆహా! తిక్కనామాత్యా! తిరిగియవతరింపవా? తిరిగి యాంధ్రదేశమునకు నుత్తేజము కల్పింపవా?

రామన్న పంతులు ముఖమునిండఁ జెమటలు గ్రమ్మినవి; వానిని తుడుచుకొనుటకైనను యత్నింపడు. ఒక శేధోరణిలో గుక్క పడవకుండ నుపన్యాసమునిచ్చినాడు. అతని యావేశములో నొడలంతయు వేఁడెక్కను; గుండెలు దడదడ కొట్టుకొనును. ఈపైమాటలు చెప్పునంతసేపు నిలుచొని చెప్పినాడు. ఇప్పుడు మాఱుమాటాడక గదిలోనుండి వెళ్లిపోయినాను.

రామన్న పంతులు సాంప్రదాయములు పరిగణింపడు. తనకిష్టము వచ్చినప్పుడు గదిలోనికిఁ బ్రవేశించును. మరల నెవ్వరును అనుకోని క్షణమున లేచి వెడలిపోవును. ఇతని యుద్దేశములు యితని యుత్సాహము యితని బుద్ధి వైభవము ఏ రూపమున వ్యక్తీకరింపగలవో?

ఈ వ్యాసము "రామన్న పంతులు" అను నవలలో నాల్గవ యధ్యాయముగా గణింపవలెను. మొదటి మూఁడు యధ్యాయములును, "క్రొత్తకబురులు," "ప్రొటాక్ అమ్మాయ్," "పిచ్చికుక్కలు-డాక్టరుడిగ్రీలు," అను శీర్షికలతో వరుసగాఁ బుష్పమాల మొదటి మూఁడు సంచికలలోఁ బ్రచురింపఁబడినది.

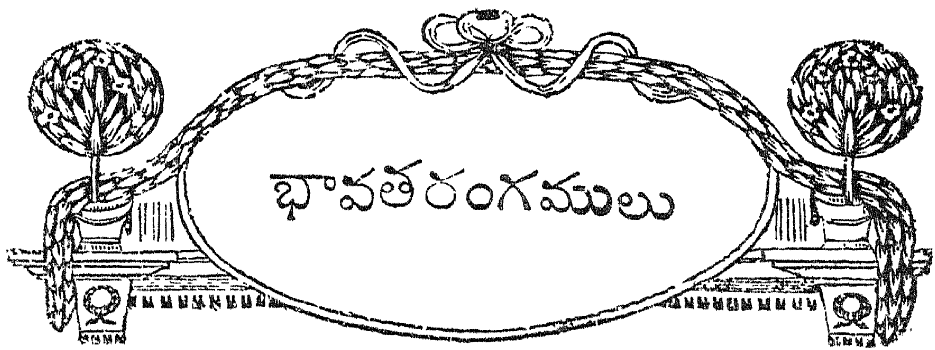
తే॥ గీ॥ పూర్వవిఖ్యాతి మఱచెను పురుషజాతి
సడలె స్వాతంత్ర్యవాంఛ దేశంబునందు
పొలఁతి ? నీవేల యిటుల వాపోవు చుంటి
వెఱుఁగఁజెప్పుమి నేనును బరితపింతు ॥

ఉ॥ భారతమొక్క నీశిరము వ్రక్కఁగ సంబడు పుస్తకంబు త,
ల్లీ, రుచులొల్కఁగ నట్లు వచియింపవె కృష్ణునిరాయబారమో
దారుణ వాక్కుఠారమున ద్రౌపది భర్తల చిత్తపద్మమున్
దారణ మాచరించెడి కథావిధమో విని సంతసించెదన్ ॥

ఉ॥ రాములు తొల్లిటన్ మన పురాణయుగంబున వేదకాలమం
దేమొయి సంచరించి తనియించిరొ జాతిని, తత్కథావిధుల్
ప్రేమమెయిన్ వచించి యలరింపుమి కబ్బము లేల చింతతోఁ
సామయి కుందెదీవు నెఱజవ్వనపున్ సిగి తూలిపోవఁగన్ ॥

సీ॥ ఆయువైన నొసంగి యాత్మీయదేశంబు
నమువొందఁద జేయు భర్తను వరించి
భరతఖండమునకై బలికాఁదలంచెడి
సుగుణ రాజితులైన సుతులఁ గాంచి
నిజభావముల నెల్ల నెఱకబ్బముల నుందు
మృదుమధురంబుగాఁ బదిలపఱచి
సోదరీజనమును శుద్ధాంతమున నుండి
ముందున కుఱుకఁగాఁ బ్రోత్సహించి
తే॥ గీ॥ వార్ధకంబున నేకాంతవాసమందుఁ
దలఁచవలసిన యాశ్రమధర్మములను
బహుచుఁదనమున నెరవఁ బాల్పడగనేమి
హేతువో నచియింపరాదే కృశాంగి ॥

ఉ॥ సోదరి యెంత పిల్చినను జూడవదేటికి నన్ను భావనో
న్మాదపుఁ బారవశ్యమున మాఱెడ లేవొ జగంబు నీమనో
వ్యాధికి మూలహేతు వయినంతన జంకఁగ నేల జ్ఞానసం
పాదనచేత దిద్దుమి ప్రమాదములన్ గొనుమమ్మ ధైర్యమున్ ॥

శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు.

చం॥ వడికిన నూలువల్వ పలెవాటొనరించి విలోకనద్వయిం
దడిసెడి యశ్రుబిందువుల తాకునఁ జెక్కులు పన్నమాయఁగాఁ
బడతుక యోర్తు లేఁదలిరుపాన్పున జేరి పరుండి కేలు త
ల్గడ మొనరించెఁ జెంత నొకకావ్యము లేఖిని యుండెఁ జాటుగన్ ॥

తే॥ గీ॥ పదిపదారేడ్లు నిండని ప్రాయమందె
ఉవిద! భూషణసంచయం బుజ్జగించి
బౌద్ధ భిక్షుకురాలి కైవడి జరింతు
వేల? దయచేసి చెపుమ నీ వెవతె వమ్మ ॥

ఉ॥ భారత వీర విక్రమము పాడరె నంచు విషాద మొందెదో
భారత మస్వతంత్రపరిపాటిఁ లోఁబడె నంచుఁ గుందెదో
పారసనేత్రి తెల్పదగు స్వాంతనికృంతన మాచరించునీ
ఘోర విచారభారమునఁ గొందు నగంబును విశ్వసింద్రియా ॥

సీ॥ చాలిచాలని బానిసతనంపుఁ గూటికే
మురిసెను యువకసమూహ మెల్ల
ఆంగ్లేయకాంక్షల ననుకరింపఁగ నాంధ్ర
కాంతల మదులలోఁ గాంక్ష మించె
పారతంత్ర్యశ్రీమ పరిపాటియై పోయె
పరగ నాబాలగోపాలమునకు
ఐశ్వర్యవైముఖ్య మైహికాదివిరక్తి
ప్రజల మానంబులఁ బలుచఁబడియె ॥

చం॥ జగమును ధర్మమార్గమున జాతిని శాంతపథంబునందుఁ ద్రి
ప్పగ ననువైన కాల మిది ప్రాయపుఁ జీకటి బోవనాడి మే
ల్తెగునను జూపి సన్యసనదీక్ష ధరింపఁగ నెంచితేని మా
తృగణమునీ కతంబునఁ దరించును గాంచెద నీవు ధన్యతన్

ఉ॥ కామవికారభావములఁ గాంచని నీ ముఖపద్మమం దొగిన్
ప్రేమసుధారసం బొగి స్రవించుచు నున్నది లేచి శాంతిసం
గ్రామము నందు నాయికవు గమ్మ శుభోదయవేళ యిద్ది నీ
ప్రేముడి నీకు మాతృపదవిన్ గయిసేయగనుండె నన్నిటన్ ।

కం॥ వందేమాతర మను నుడి
ముందు వినంబడియె లెమ్ము భువనక్షేమా
నందంబు గూర్ప నద నిదె !
యుందును నీయుద్యమమున కూఁతగ నేనున్ ॥

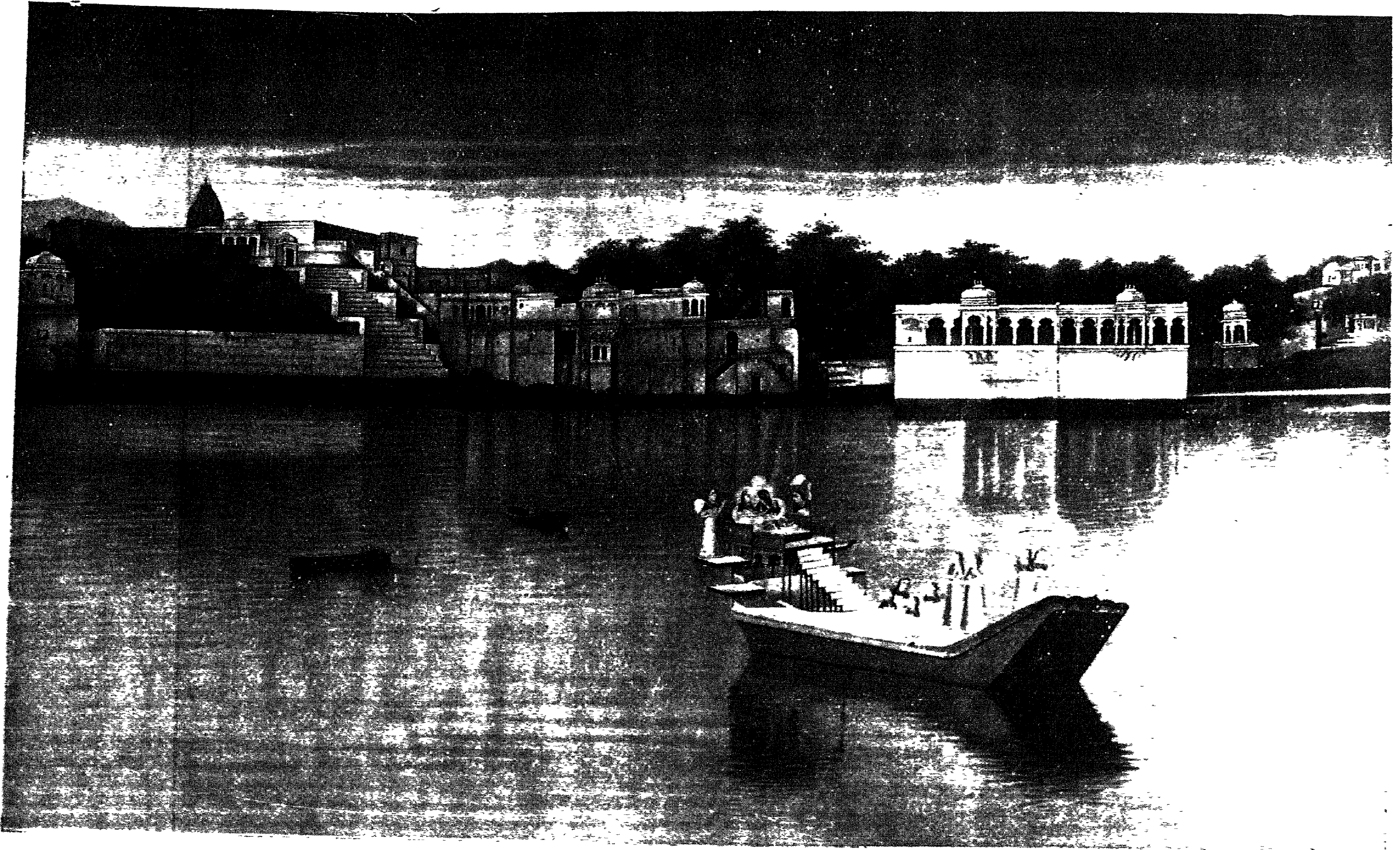
రాయబారి

పెనుమర్తి వెంకటరత్నంగారు యువకవిమండలి

చిలుకకు చెప్పినట్టుల వచించిన మీ మనమంధకారమున్
దలమిగ్రహింప నేర దడియాసఁ బెనంగునగాని, ధర్మసూ
తి లవమునే భయంపడదు దీర్ఘభవద్భుజవిక్రమప్రథన్
బలుకకుమోయి! వెగ్గలపు పల్కులు నాల్కని దాదడించుచున్

ఆజినిమార్గసంగతకిరీటమైనపుడే గ్రహింతు లెమ్మ! తే
జోజితభానుఁ డర్జునుఁ డసుగ్రసన ప్రళయాంత రుద్రుఁడై
రాజివ యగ్నిలో ఘృతపరామృశతన్ పయిపెల్లు రేగి బా
హాజినత ప్రతాప సముదగ్రమహాకృతియైన రోజునన్,

ఇంతటి వంగసంబున జనింపగ జేసితివోయి! నీవ్రకా
లాంతమహాగ్నిఁ దీని కపుడారదు తృష్ణ, మహాజిపీఠికా
క్రాంతరధాశ్వకావృతులు కౌరవపుత్రులు మాడిపోవరే
రంతులుఁ దీరు నీహృదయరౌద్రము నీకులయాంతరుద్రమే!

శ్రీకృష్ణుని యమునా విహారము.

చంద్రకాంతము

రాయసం వెంకట శివుడు గారు ఎం. ఏ., యల్. టి.

౧

మనుష్యజీవిత మొక పెద్దనాటకము. ఇందు వచ్చుపాత్రలు, ఎవరో నియమిత పురుషులుఁ స్త్రీలును గాక లోకమునఁగానవచ్చెడి యన్ని మానవవ్యక్తులును. సామాన్యనాటకముల వలె నీజగన్నాటకము విషాదాంతముగనో, హర్షాంతముగనో ఒకవిధముగనే యుండక, అన్ని తెఱఁగుల నాటకముల పోకడలను దాల్చియుండును. ఇది సర్వరస భూయిష్ఠముగను, సమస్తాలంకార సమ్మిళితముగ నొప్పుచుండును. శృంగార కరుణములు, హాస్యవైరాగ్యములు, భక్తి భయానకములు, నియమబంధములు లేక, అడవి తీగలవలె, అల్లిబిల్లిగ నింకొక దానితో నొకటి యల్లుకొని యుండును. సాధారణ నాటకములందు వలె నీ లోక నాటకమధ్యమున దించితెన్నులు గానఁబడవు. గమ్యస్థానము చేరినను, ప్రథమరంగమునందు వలెనే నాటకోద్దేశ్యము సామాన్యుల చక్షువులకు విస్పష్టముగఁ గానిపింపకుండును. ఈకథ యర్థమేమి? యిందలి సార మేమి?— అని పండితులు పామరులు నొకవిధముగనే యాశ్చర్య మగ్నమానసు లగుచుందురు. ఇదియె జగన్నాటక స్వరూప లక్షణము

౨

ఎంత కాలమునుండి నాకన్నులు రామలింగముఁ బొడగాంచుచుండెనో నే జెప్పలేను. మాగ్రామమున మాయింటికెదురుగనుండు గృహమే యతని నివాసస్థానము. ప్రొద్దున మొదలు రాత్రి యగువఱకును వీథి యరుఁగుమీఁదనే రామలింగము కూర్చుండి యుండును. చిన్ననాఁడె యీసంగతి కని పెట్టిన నేను, రామలింగమునకును ఆతిన్నికును అభేదము గల్పించుకొని రెండువస్తువులు నొకసారియె యుద్భవమై, యొకసారియె యంతరించునట్టి సజాతీయ పదార్థములని భ్రమియించుచుందును. అరుఁగువలెనే యతఁడును చలనము లేక సదా మౌనముద్ర దాల్చి యుండును. అతని కంఠస్వరము నాకు కర్ణగోచర మగుట మిక్కిలి యరుదు. సామాన్యులకుండు సుఖ దుఃఖములును, స్నేహ వైరములును, ఆ పురుషునందుఁ గానిపింపకుండును! ఇంతేల? అతడు నవ్వుచుండుటనే నెఱుఁగను! కాలిమీఁద కాలు వైచుకొని, దృష్టినొకవైపున కేయుంచి, యామౌనవ్రుఁడు కాలము గడుపుచుండును. ఊళ్లోకపు సమాచారములు—పరలోక సమాచారములును—ఆపురుషుని మనసు నావంతయైనఁ గలంపకుండును!

చిన్నతనమున నేనును పొరుగున నున్న చెలికాండ్రును, పూవులకొరకై వారి వాకిట కేగుచుందుము. వాకిట నొకప్రక్క వివిధ వర్ణముల పూవులతో నొప్పు

చంద్రకాంతపు మొలకలుండును. బాల్య చాపల్యమున మాయెవరిచేయి నైన రేకులు విరువనిమొగ్గలనిగాని లేతయాకులనిగాని పోయినయెడల "వద్దు వద్దు!" అనుమాటలాయన వదనగహ్వరము నుండి వెడలి వచ్చును. ఆశబ్దములందు మనుష్యకంఠస్వరమున నుండు మృదుత్వ సరళత్వములు గానరాకుండును! ఏ కొండసారంగము నుండియో వెడలు పరుషవాయునాదము వలె నవి వినవచ్చును! అవి విని మేము, సింహగర్జనమునకులికిపడి విపినమునఁబడి పరుగెత్తికొనిపోవు లేడి కొదమల వలె చెల్లాచెదరై బయటికిఁ బారిపోవు చుందుము!

రామలింగము స్వభావమేమి? అతనికి మానవునకుండు గుణములు గలవా? కష్టసుఖము లాతని యనుభవమునఁ గాన వచ్చెనా? అతని పూర్వోత్తరము లేమిటి? ఇట్టి ప్రశ్నములు నామనసున నప్పుడప్పుడు స్ఫురించుచుండెను కాని, వానికిఁ దగు సమాధానములు మాత్రము తోఁపకుండెను. ఆతడెవ్వరిని గాని పలుకరింపడు. దీనికి ప్రతి ఫలముగఁ దన్నెవ్వరును బలుకరించి, బాధింపకుందురని యతఁడు రూఢిపఱచుకొని నటులుండును! కావున మౌన ముద్ర నుండి యతనిని మేలుకొల్పి, యతని నిర్వికల్పయోగమునకు విఘాతముగల్పించు పాపమునకెవ్వ రొడిగట్టుదురు? ఆకారణముచేతనే నేనాయన వృత్తాంతమును, ఆయన యూహాపోహములను గ్రహింపఁ గోరియు నెన్నఁడును ఆయన మౌననిష్ఠను భంగపఱచుటకియ్యకొనకుందును!

3

ఇటీవల కొన్ని సంవత్సరములకు వెనుక నేను స్వగ్రామమున కరిగితిని. మా గ్రామమున నెచ్చట చూచినను నాకన్నులకు మార్పులు గన్పట్టెను. కాని, మా ప్రేమియు లేకుండినవి నా కచట రెండు పదార్థములే కానవచ్చెను. అవి, రామలింగము, రామలింగము కూర్చుండు తిన్నెయును! రామలింగ మిపుడును దినమంతయు తిన్నెమీఁదనే కాలము గడుపును. వాకిట నింకను చంద్రకాంతపు మొలకలు పెరుఁగుచునేయున్నవి. బాలురు, బాలికలును, చక్కెర నాసించిన చీమలవలె అందలి రంగుపూలచే నాకృష్టులై, వారివాకిటఁ జేరుచున్నారు. పూలుగోయుట మితిమీఱినపుడెల్ల నిపుడును రామలింగము బొంగుగొంతు వినవచ్చుచునే యుండును. తోడనే బాలుర గుబగుబలు కర్ణగోచర మగుచుండును! ఆహా! కాలచక్ర మెవ్విధమునఁ దిరుగుచున్నది! ప్రాతలో నెంత క్రొత్తయిమిడి యున్నది! క్రొత్తలో నెంత ప్రాత ప్రస్ఫుటమగుచున్నది!

రామలింగము నందు బొత్తుగ మార్పు లేదని చెప్పవలను పడదు. వెనుకటి దేహపటుత్వము తగ్గి యిపుడాతని శరీరమున వార్ధక్య చిహ్నములు పొడచూపుచున్నవి. నల్లని యాతని కురులిపుడు తెల్లనయ్యెను. బాలుర హృదయములను భయముచేఁ గలఁచెడి యాకనుల చూపు లిపుడు మాంద్యము గొనియున్నవి. అతఁడు దృష్టినింకను ఒకవైపునకే నిగిడించుచుండినను నరముల పటిమ సడలుట వలన తల యూఁగుచున్నది. అతని యాకారమంతయు జాలి గొలుపుచున్నది. అయ్యో! యిపుడైనను ఆ మానవుని జేరి, అతని కష్టసుఖములు

విచారించి, నాకుతూహలము శాంతింపఁ జేసి కొనవలయునని తలపోసి, నేనుకనాడు వానిని సమీపించితిని.

వాకిటకేగి, రామలింగమునకు నమస్కరించితిని. నమస్కార మందుకొని యాతఁడు నన్నుఁ గూర్చుండుమని సైగ చేసెను. నామొగ మాయన యానవాలు పట్టకుండుట గ్రహించి, నన్ను నేఁ దెలిపికొంటిని. అంత నతఁడు చిఱునవ్వునవ్వి, నా యోగక్షేమము లడిగెను. ఏమి, చిఱునవ్వు నవ్వెనా? ఔను, చదువరులారా! మొదలంటి మ్రోడుపడిన యొక జీర్ణవృక్షము మీ కన్నుల యెదుటనే లేఁ జివురులతోఁ గప్పఁబడినచో మీ కెటులుండును? గ్రీష్మ దివసమున మట్టమధ్యాహ్నపు టెండలో నడచు మీ మీద నెదురు చూడని చల్లని వాన చినుకులు గురిసిన నెటులుండును? సంతోషాశ్చర్యములు నామనస్సున ముప్పిరిగొనఁగా ఇపుడతనికిఁ గొంత చెప్పుచు వచ్చియుండినను వానితోఁ బ్రసంగము నాకు మిక్కిలి సంతోషకరముగ నుండెను. "జన్మమునకెల్ల శివరాత్రి యొకటియె యనునట్లు, ఈ సంభాషణమె రామలింగమునకు నాకును — నాకె యననేల, లోకమునకును— ఈ జన్మమున జరుగు ప్రథమ ప్రసంగము గదా!" యని నేను మెల్లగ నంటిని. అపుడె యీదారిని బోవు పరిచితులొకరు, నాయెదుట నిలిచి, అట్లు కాదనియు, ఇటీవల రామలింగము మిగుల వ్యాధిగ్రస్తుఁడయ్యెననియు, అప్పటి నుండియు చోద్యముగ నాతఁడు వెనుకటి మౌనమును వదలి ప్రజలతో ధారాళముగ మాటాడుచున్నాఁడనియు నాకు జెప్పి, వెడలిపోయెను. ఇదివిని, నాయాశ్చర్యమతిశయిల్లి, రామలింగముతోడి సల్లాపమునకు మఱింత యుత్సాహమునఁ బూనుకొంటిని.

౪

రామలింగముతోడి సంభాషణము నాకమితాశ్చర్యము గొలిపెను. పేరుకుఁ బ్రసంగమంటిని గాని, ప్రవక్తయాతఁడొక్కడే! దీర్ఘకాలము చెఱసాలలో నుండివిముక్తి నొందిన వానితో సామాన్యుఁడు నడువఁ గలఁడా? చిరకాలము కారాగృహము చేసినవాఁడు గావున, వానికిసూర్యచంద్రులు వాయువక్షములును, వర్ణనాతీతమగు సంతోషము నొసంగును. కాలు గుడులు తీరునట్టుగ వాఁడు నడచిపోవును. మనసు వచ్చినట్టుగఁ బరుగెత్తి, తనకు నూతనస్వతంత్రత లభ్యమగుట తథ్యమని తన్ను రానొప్పింపఁజూచునటులఁబ్రవర్తించును. అట్టివానితో సామాన్యులెట్లు సాగిపోఁగలరు. రామలింగము నటులె, జీవితకాల మంతయు మితభాషిగ మెలంగెను. కారాగృహవాసమనుభవించి విసిగియున్న యాతని నాలుక, ఇపుడు వ్యాధిమిషగాఁగొని, స్వేచ్ఛనంది, విచ్చల విడిగా విహరింప నారంభించెను! కావున నతఁడిపుడు ఎదుటి వానిని మాటాడ నీయక, ఎంత సేపును తానే ప్రసంగింపఁ జూచును. పెరుఁగుట విఱుగుట కొరకే! మితభాషి మాటలమారిగ మాఱిపోయెను!

౫

తన వృత్తాంతము చెప్పుమనుటయె తడవుగా రామలింగమిట్లు పూస గ్రుచ్చినట్టుగ బలికెను:—

"మాకుమారుని నాలుగవయేట మా పుత్రిక జనన మొందెను. అట్టి

రూపవతి భూలోకమున నిదివఱకుద్భవింప లేదని మేము నమ్మియుంటిమి. ఇంతేకాదు. కవులు వర్ణనములందు పేర్కొను సుందర కుసుమములైనను, మాబాలమేని సొబగునకుఁ దీసిపోవును! చెలువమున సరిగా పోలిన పూవుపేరు దానికిడ వలయునని తలంచి, దానిమేని సౌకుమార్యముతోను, చిఱునగవు సొంపుతోను గొంత సాదృశ్యము గాంచిన చంద్రికాంతమును మెచ్చుకొని బాలిక కా పేరు పెట్టితిమి.

"చంద్రికాంతము చక్కఁదనము వయస్సు వచ్చిన కొలఁదిని శుక్లపక్షపు చందురుని కళలవలె దినదినాభివృద్ధి నొందుచుండెను. దాని బుద్ధి సూక్ష్మత నయసంపదయును లావణ్యమునకుఁ దీసి పోవకుండెను విద్య నేర్పించినచో నీబాల వివేకాదులు మఱింత వికసింపఁ గలవనియెంచి, దాని నా గ్రామమందలి బాలికా పాఠశాలలోఁ జేర్పించితిని. తీఱిక సమయములందు నేనును రమ్యములగు పద్యములు నేర్పుచుందును. అది నేఁటిది శ్రావ్యముగఁ బాడని పాటలు లేవు. ఈకిన్నర స్వరమునకుఁ దోడు సంగీత విద్యా కౌశలమున్నచో, సువర్ణమునకు సువాసన యబ్బినటు లుండునని నలుగురును చెప్పగా చంద్రికాంతమునకు సంగీతము చెప్పింప నారంభించితిని. ఆహా! సంగీతమునందును అచిరకాలముననే మా బాలమిన్నయయ్యెను. మా చిన్నిబాల వీణ చేతనుంచుకొని త్యాగరాయ కృతియందు కొనినపుడు, మేము నివసించునది భూలోకమని మఱచి పోవుచుందుము! పరవశులమై పోయిన మామఱఁదు, ఏగంధర్వకాంతయో, ఏయప్సరస్తరుణియో వీణ మీటుచుండునటుల మేము భ్రమించుచుందుము!

౬.

'ఈపాపపు లోకమున వెన్నెల రాత్రు లతివేగముగ తొలగిపోవును. చిమ్మచీకటులు గ్రమ్మి నిశాసమయములు దీర్ఘములై, కనులఁ జీకాకుపఱచి, ఎప్పటికిని తుదిలేని తమ స్వేచ్ఛావిహారములు సాగించుచుండును. చంద్రికాంతము బాల్యపు దినములతోనే మా గృహమున శాంతి సౌఖ్యములును అస్తమించెను. సాధారణ స్థితిగతులలో నుండిన విద్యావంతుడును బుద్ధిమంతుఁడును నగు నొక యువకున కీబాలిక నీయుఁడని చెప్పు పుత్త్రికి హితవాక్యములు పెడచెవిని బెట్టి, సద్వంశమును పాటించి విస్తావరుఁడగు నాపూర్వపు సహాధ్యాయుఁడు విశ్వనాథయ్యనుల ప్రథమ పుత్త్రునికి నాకొమరితను బరిణయము చేసితిని. చయనులు సజ్జనుఁడే కాని సాధునగు నాస్నేహితునికి గయ్యాళియగు భార్య దాపరించెను! నేనిచ్చిన వేయి రూప్యముల కట్నమును, జరిపిన లాంచనములును, ఆయమ కేమియు కొఱగాకుండెను! ఆపుణ్యవతి కాంత సేపును, మా యింటినుండి తమ గృహమునకు, ఆకాశగంగవలె సంతత ధారగ ధనము దొరలుచుండవలెనని యే కోరిక! మాకట్నములు కానుకలును గానవచ్చునంత సేపును ఆమె ముఖము విప్పును. లేని యపుడు, మామీఁద చెలరేగుచుండును! ఎన్నాళ్ళు మేమీ దేవతను ధనశాంతి చేత సంతృప్తి పఱుపఁగలము?

"కాఁపురమునకుఁ బోయిన మఱు

నటిదినము నుండియె మాకొమార్తెకు అత్తవారింట ఘోరారంభమయ్యెను. చంద్రికాంతము శరీర సౌందర్యము ఆఁడుబిడ్డల కన్నులకుఁ గంటక మయ్యెను! కులాంగనలకీ సౌకుమార్య మెందులకని యత్త యూరడించుచుండును. అత్తగారిదిగి యుండు మామయు, అక్కచెలియండ్రి దుర్మంత్రములకు జెవియొగ్గు సోదరుఁడును, కొత్తకోడలిని చదువు చాలింపు మని నిర్బంధించిరి. పాపమాపసిబాల యేమిచేయఁ గలదు ? సరస్వతివలె నహర్నిశము పుస్తకములు ముందువేసికొని యుండు మాపుత్రికయత్తవారింట నిఁక పుస్తకము తాఁకఁ గూడదు! ఇంటి పనిలోనె యెపుడును మునఁగుచుఁ దేలుచు నుండవలయును! పరధ్యానమున నెపుడైన నేకీర్తన యేని చంద్రికాంతము నోటినుండి వెడలిన యెడల, వెంటనే యత్త కోపాగ్ని కామె యింధనము కావలసినదే! ఆహా! చంద్రికాంతము దేహమున సౌందర్యమ లకెట్టి దశవాటిల్లెను! వగలాడి, వన్నెలాడి యని నిరంతరముదాని నాఁడుబిడ్డలాడి పోయుచుందురు! కులపాలికలకీ మాయసంగీతమేలయని యత్త చిందులు ద్రొక్కుచుండును.

"కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట మా యింటికి వచ్చిన చంద్రికాంతమును మేము గుఱుతింపలేకపోతిమి. ఈపట నెలలలోను పదియేండ్లు పైంబడినదానివలె నయ్యెను! కనుబొమలక్రింద ముడతలు పడియుండెను. సువర్ణకాంతితో తేజరిల్లవలసిన దాని ముఖము అనారోగ్య సూచనమగు ధవళిమను దాల్చియుండెను. లేత తమలపాకులవలెఁ గోమలములుగనుండు పాణి తలములు కాయలు గాచియుండెను. చేయి త్రిప్పి చూడఁగా వ్రేళ్ళ కణుపులు పుండ్లతో వాచియుండెను. ఇది యేమియని యడుగఁగా, దుఃఖము నాపుకొనలేక యాబాల, వెక్కి వెక్కి యేడ్చి, అంట్లు తోమలేనని చెప్పిన తన వ్రేళ్ళమీఁద నొకనాఁడు గరిటె కాల్చి యత్త వాతలు వేసెనని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను! మాకంత మతి సంచలించి పోయెను!

2

"పరులు పెట్టుబాధల కెంత యోర్పికతో నూరకుండమన్నను, లోకము మన మనస్సులను గలియఁద్రిప్పి మన యాగ్రహము నితరుల మీఁదికి రేపి కొలుపుచుండును! మా యమ్మాయి పుట్టినింటికి వచ్చిన మూఁడుమాసములకు నాకొక జాబువచ్చెను. అది యల్లుని యొద్దనుండి వచ్చినది. అల్లుని మంచితనమునఁగ నాకిపు డనుభవ పూర్వకముగఁ దెలిసెను! సత్కుల సంజాతుఁడనియు సువిద్యా సంపన్నుఁడనియుఁ గాన్కగడిగి నేనిన్నియు నిచ్చినకారణమున నన్నాతఁడు చులుకనగాఁ జూచుచుండుట నాకు విదితమయ్యెను. పరుల లోపములు వెలువరించు విషయమున మాకొమార్తె మిక్కిలి మితభాషిణి యైనను మాకది చెప్పు మాటల సందర్భమున నా మీఁద నల్లునికిఁ గల ప్రేమ గౌరవము లిట్టివిగదా యని నేను గ్రహింపఁ గలిగితిని. ఆయుత్తరము విప్పి చూచుకొనఁగా నాకు వాని యనుభావ మస్పృతను గొల్పెను. కర్ణకఠోరములుగ నున్న నా యుత్తరములోని విషయములు మీకుఁ జెప్పి మిమ్ము వ్యాకులత పాలు చేయను. వైశ్యదేవపరుఁడను శాస్త్రాధ్యయన నిరతుఁడను నగు నన్ను, ఈపసిబాలుఁడు "ఏమోయీ"!

యని సంబోధింప మొదలిడెను: "వయస్సు వచ్చిన పిల్లను ఇంత కాలము పుట్టినింటఁ బెట్టుకొనుట అనుచితమని పెద్దవాఁడవగు నీకుఁ గాకపోయినను, ఆఁడుదానికైన తెలియవలదా?" అని యతఁడు వ్రాయఁజొచ్చె! ఈ యేకవచన ప్రయోగ గౌరవ మందుకొనిన వాఁడను, తనకుఁ గన్యనిచ్చిన బుద్ధిమాలిన నేను! "ఆఁడుది" నా సహధర్మచారిణియగు భార్య! ఆహా! ఈ సమ్మానములు తరతరములకును జాలును! ఈ జాబు సాంతముగఁ జదువకయె చింపి పొయిలో వేయవలెనని నేను మొదటఁ దలంచితిని కాని యాగ్రహమణఁచుకొని, ఇట్టి యల్లునింటికిఁకఁ గూఁతు నంపరాదని నిశ్చయించుకొంటిని! నామాట కడ్డుచెప్ప వచ్చువారిని దిరస్కరించుచుందును కాని నాకోఁపము చల్లారిన వెనుక, కొన్నిదినములకు నేను శాంతముగా నాలోచించితిని నాసతియు సుతయుఁ జేసికొనిన నిశ్చయమే నాకును శ్రేయమని తోఁచెను. పరిపరిథమునఁ గోడలిమొదల నింటివా రలుక వహించినను నిలుకడమీఁద వారె శాంతించెదరనియును, ముఖ్యముగ భార్యాభర్తల వైరములు చిరకాలము నిలుచునవి కావుకావున క్రమక్రమముగ వారి కాఁపురము కుదుటఁబడుననియు, నాకు హితులు చెప్పిరి. అంత నొక మంచి దినమున కుమారునితోడిచ్చి, కుఁతు నత్తవారింటికిఁ బంపివేసితిని.

౮

"తన బావమఱఁది యిపుడు పట్టణమున నుద్యోగము చేయుచున్నాఁడనియు, శీఘ్రకాలములోనే యతనికిని తన చెలియలికిని సౌమనస్య మేర్పడఁగలదనియు మా పుత్త్రిని వలన విని మేమెంతయు ముదమందితిమి. అపుడపుడు తన జాబులలో, భర్త తన్ను హింసించుచున్నాఁడను సద్ధము సూచించి మాటలు చంద్రకాంతము ఉదాహరించుచున్నను, ఇట్టి గృహచ్ఛిద్రములలో పరులంతగ సంబంధము గలుగఁ జేసికొనకున్న వానియంతనవియె చక్కఁబడునని నే నూరకుంటిని. ఎట్టి ప్రయోజకుఁడైనను మా అల్లుఁడు తన భార్యయందనుమానము గలిగియుండెనని చూచి వచ్చినవారు చెప్పుచుందురు. ఉద్యోగస్థానమునకుఁ బోవునపుడు, భార్య నింటఁబెట్టి తలుపు తాళము వైచి మఱియతఁడు పోవుచుండు ననియు, పత్నియెడ నతనికి లేనిపోని యనుమానము లున్నవనియు, 'నాకింగను వినవచ్చుచుండినను, అవి విననట్టుననె నేభావించుచుందును ఇంతియెగాక పలుమారు మేము కొమరితనుఁ జూచి వచ్చుచుండుటయే సతీపతుల యాన్యోన్యమున కాటంకమేమో యని, మేమూహించి, యింటనే నిలిచియుందుము.

౯

"ఇటులుండఁగ నొకానొక దినము నాకు తంతివచ్చెను. మా కోమార్తె కేదో యుపద్రవము వాటిల్లెనను వార్తయందు సూచింపఁబడెను. కాళ్లాడక మేమందరము బయలుదేఱి పోతిమి. ఇంకఁ జెప్పుటకేమి గలదు! నీరుకోడుచుండఁగా, చేదత్రాఁడు మెడకుఁ జుట్టుకొని రాత్రిసమయమున మా కొమార్తె బావిలోఁబడి పోయెననియు తెల్లవాఱునవఱకును దమకది తెలియదనియు, అల్లుఁడు వాని తల్లియుఁ జెప్పివేసిరి! ఆయాఁడు కూఁతురు అడుగడుగునకును కంటతడి పెట్టుచునే యుండెను. పుత్త్రికాశోకమున

వనరు మమ్మిత్తరు లోదార్చుటకంటె ఆ యిల్లాలి నూరడించుటయే మాకందఱికిఁ గష్టమయ్యెను! మాకూఁతు చావు విషయమున ననుమానమున్న దానిఁ జెప్పఁడనియు పిల్ల మరణమునకు అత్తయు పెనిమిటియు కారకులనియు నలుగురును హెచ్చరించుచున్నను మాకీసంగతులేమియుఁ దెలియవని మేము చెప్పితిమి. మా బిడ్డప్రాణములె పోయిన పిమ్మట ఇతరుల ప్రాణముల జోలి మాకేల?

౧౦

"కోమలిత చనిపోయినప్పటి నుండియు జీవితము నాకు నిస్సారమయ్యెను. లోకమునందలి దృశ్యములు చూచుటకుఁ గన్నులును, శబ్దములు వినుటకు వీనులును ఇచ్చగింపవు, తమతమపనులు నిర్వర్తింప మానుకొనినటులున్నవి. లోకధర్మమనియే చేదుమింగునట్లు నేను జీవయాత్ర నడుపుకొనుచున్నాను. అన్ని వస్తువులును జిహ్వకు బెండువలె రసహీనములైయున్నవి. అంత కూఁతును గోలుపోయిన వానికింక నేవస్తువు మీఁద వాంఛయుండును? ఏమి చేయుటకుఁ దోఁచదు. మౌననిష్ఠతో దినములు గడుపుచున్నాను. తుదిపయనము గట్టవలసిన తరుణమున త్రిసతాపము లెవ్వియు లేక నిర్వాంఛాచిత్తుడనై నిష్క్రమింప నున్నాఁడను!

"ఇంకొక సంగతి చెప్పి ముగించెదను. కోమాత్రైను జూడ నోచుకొనని కన్నులతో నింకొక వస్తువును నేగాంచనొల్లకొన్నను నా చక్షువులకు చంద్రకాంతపుఁ బూవుల సౌరొకింత శాంతినొసంగుచున్నది! మా చంద్రికాంతమువలెనే చంద్రికాంతమును సుకుమార కిసలయచలమున నామోల లాస్యము చేయనటులుండును! ఆపూవును గాంచి నాకన్నులు కొంత తనియుచుండును. ఇది భ్రమయె యైనను, ఆభ్రమను మఱఁగియె యంతరంగము శాంతినొందుచున్నది!

ఈ మధ్య నేను వ్యాధిగ్రస్తుఁడనై, మర్త్యలోకము విడిచిపోవనున్న సమయమున పుత్రిక స్వప్నమున నాకంటఁబడి, "నాయనా! ఏల నీవింకను విచారతోయమున మునిఁగి యున్నావు? నన్నుఁగూర్చియైన నలుగురితో నీవు మాటాడుచుండుమీ! నీబాధమోచనంపుఁ గాలము సమీపించుచున్నది!" అని నాకుపదేశించి మఱచెనను. నాకింకేమి కావలయును?"

ఈ వృత్తాంతము చెప్పి రామలింగమును, విని నేనును ఎంతయు నూరడిల్లితిమి!

సమాజలాభములు.

శ్రీమతి వి. కె. శారదాంబగారు (ఇంటర్ విద్యార్థిని.)

కం॥ సామాజికలాభంబులు సామాన్యముగాఁబ్రగాన సంగ్రహముగనే
కామినులారా దెలిపెద నేమారక వినుఁడు దీని నెంతయుఁ బ్రీతిన్ ॥

సీ॥ స్త్రీవిద్య నభివృద్ధి జెందింప వలెనన్న సామాజమే తగు సాధనంబు
ఐకమత్యముగల్గి యలరారవలెనన్న సామాజమే తగు సాధనంబు
సత్కార్యములలోన సలుపంగ వలెనన్న సామాజమే తగు సాధనంబు
చెలులతో గూడి చెలిమి చేయుదమన్న సామాజమే తగు సాధనంబు

కం॥ ఇంత వివరింపగా నేల యింతులార। సకలధర్మ బులను దెల్పి సతులకిఁక
నైహికాముష్మిక సుఖంబు లమర జేయ। సాధనము సమాజము లెగా సఖియలారా ”

సీ॥ పోరాటములు మాన్పి కూరిమి నొసగును సంఘముల్ సతులకు సఖియలార
కపట భావము మాన్పి ఘనబుద్ధి బోధించు సంఘముల్ సతులకు సఖియలార
ద్వేషబుద్ధిని మాన్పి దోషరహితుల జేయు సంఘముల్ సతులకు సఖియలార
అవివేకమును బాపి సువివేకమును గూర్చు సంఘముల్ సతులకు సఖియలార

తే॥ యింత వివరింపగా నేల యింతులార సకలధర్మార్థములఁ దెచ్చి సత్వరంబె
సంఘసంస్కార ప్రియులగా సలుపు మనల సంఘముల్ సర్వదా భువి సఖియలారా॥

తే॥ కాన మనమెల్లరము నేకమానసకుండ నెన్నివిఘ్నంబు లిలమనకున్న గాని
సరకు జేయక దాసిని సత్వరంబె సంఘమభివృద్ధి నొందెడి సాధనంబు
సలుపఁబూనుదమెంతయు సఖియలార ॥

సీ॥ ఎవతెరో మాపవలెసి యువతి పోవలె గాని మనకేల సభలఁబూనగను ద
సభకేగి మనమేమి సాధింపగలమంచు చులకనగా మీరు చూడకుండ ॥
పూర్వంబు మన స్త్రీలు పోయిరే సభలకు మనకేల పోనంచు ననవకుండ
మగవారివలె స్త్రీలు తగదు సభాస్థానములకు పోవుటయని దలచకుండ।
మెన్నినిర్బంధములు మీకు నున్నగాని వీలు కలిగినయప్పుడెల్ల వేడ్కమీర
సభలకేగుచు పలువిధసంగతులను దెలిసికొని భరతమాతను పెంచుఁడీ ॥

కం॥ ఏమని పొగడగనోపుదు సామాజిక లాభములను సఖులారయికన్
సామాన్యము గావవి గావున స్వామినియీరీతిగాగ స్మరియింతమిటన్ ॥

కం॥ హిందూ మహిళాసంఘం బెందునులోపంబులేక యీభూస్థలి నా
నందముతోడుత వర్ధిల్లుటకుం దయ చేయుమిాశ కూరిమితోడన్ ॥

కం॥ లోకేశ యీ సమాజము నీకరుణాకటాక్షమునను నిరుపమఖ్యాతిన్
లోకమున బొందివర్ధిల చేకొనకరుణించుము మయ్య చిన్మయమూర్తీ ॥

సీ॥ శ్రీమిారగాను హిందూమహిళాసభ వార్షికోత్సవమాట వాంఛదీర
మేము సంప్రీతితోమిాకు పంపినయట్టి యాహ్వానముల ప్రీతినాదరించి
పనులలోనిదియొక్క పనియంచుదలపోసి వలనొప్ప నిచటికివచ్చినేడు
సమసూమాకెంతో సంతోషమునుగూర్చి నందుకెంతయు మోదమందియిదిగో॥

వందనంబుల నర్పింతు మందికొనుడు సుగుణసంస్కార ప్రియులైన సఖియలార
భరతమాతకు కడుగూర్చు వత్సలార భాగ్యనగరనివాసులౌ భామలార ॥

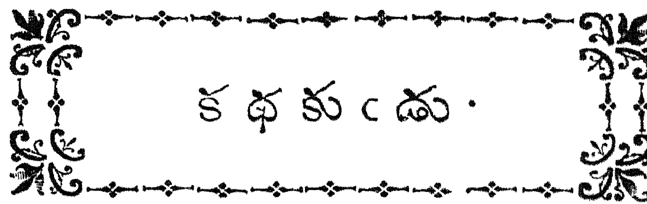
సీ॥ సఖులారమిముగూడి సద్విషయంబుల భాషించునటువంటి భాగ్యమొదవె
సతులారమిాతోటి సత్సహవాసంబు పరమప్రీతి జేయు భాగ్యమొదవె
చెలులారమిముగూడి శ్రీ పరమేశ్వరుభక్తితో కీర్తించు భాగ్యమొదవె
లలనలారా మిమ్ములనుగూడి యానందవార్థిదేలెడు మహాభాగ్యమొదవె ॥

యిట్టిభాగ్యంబుమనలకు నెలమిగూర్చి నట్టిపరమేశ్వరునిమది నభినుతింప
తగినయదనిది కావున తరుణులార సాధుజనవంద్యు నిటవలె సంస్తుతింతు ॥

సర్వేశ సర్వజ్ఞ సర్వలోకాధార శాంతస్వరూపయో సాధువంద్య
సర్వసద్గుణభూష సకలలోకారాధ్య యాపదోద్ధారకా యమలచరిత
అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయక దేవ కరుణామయానిర్వికార యీశ
ఆత్మప్రకాశకా యానందనిలయుడయో పక్షపాతవిహీన భవ్యనామ ॥

భక్తవత్సల యీ సభాభవనమునకు నేడు విచ్చేసినటువంటి నెలతలకును ॥
పరమప్రీతిని యాధ్యక్షపదంబూని వచ్చిమనలను సంతోషవార్థిదేల్చి
నట్టి శ్రీ సుమిత్రాదేవి యమలమతికి సర్వశుభములనొసగుమో సదయహృదయ.

కథకుఁడు.

కోడూరు రామచంద్రరావు బి. ఎ. బి. యల్.

ఒకప్పు డొక పత్రికాధిపతి యుండెను. అతఁడే సంపాదకుఁడు గూడ. అతనికి చిన్న కథలను గూర్చి కొన్ని యాదర్శములు నభిప్రాయములునుగలవు పత్రికాధిపతులకట్టివి యుండుట వింతకాదు. వారు వారియుద్దేశములకు సరిపడిన వ్యాసములు, పద్దెములు, కథలను స్వీకరింతురు. తక్కినవి మణిమాణిక్యములైనను గైకొనరు. చూడనైనచూడరు. ఇఁక ప్రచురణగూర్చి చెప్పవలసినదే లేదు. వారికి నచ్చినవానిని ద్రవ్యముగూడ నొసంగి ప్రచురింతురు. లేనిచో లేదు. ఇఁక కొందరికి మోమోటమి యుండును వారు బిరుదులు వాచస్పతి, విద్యావిశారద, బి, యే, బి, యల్, బాలకవి, మొదలగునవి కాని, అధమము ఆయుర్వేద భూషణమో, శానిటరీ యింజనీరు బిరుదమో, రావుబహద్దరు బిరుదమోయుండినఁ గాని ప్రచురింపరు. ఆయుర్వేదభూషణులకు, ఇంజనీయర్లకును సారస్వతమునకుఁ గల సంబంధమేమియని యైనవారు విచారింపరు. ఇదివారి వారి చిత్తవృత్తుల ననుసరించియు, తెలివితేటల ననుసరించియు నుండును. పుర్రెకొకబుద్ధి జిహ్వకొకరుచి "

ప్రస్తుతము మనము ముచ్చటించుచున్న పత్రికా సంపాదకునకుఁ జిన్నకథల గూర్చి కొన్ని యభిప్రాయము లుండెనని తెలిపి యుంటిమి. ఆయన యభిమతము కథలు భావోదయములుగాక (Imaginative) ఆదర్శప్రాయములుగాక యదార్థ్యములు (Realitic) ను సహజములునై యుండవలెనని స్వాభావికములయిన కథలే కథలని వాని యుద్దేశము " ఉన్నవి యున్నట్టులుండనిమ్ము" అనియాతఁడు తనమిత్రులతో ననుచుండును జీవితమే గభీరము. అది యాద్యంత రహితము. మరియు వర్ణనాతీతము. తఱచినకొలఁది దానియందు విశేషములు బయలువడుచుండును. అద్దానిని సరిగవర్ణించిన చాలును. అదియే పదివేలు. ఈ నెట్టి మొట్టికవుల యసాంభానములతోడను, వారివారి యనవసరాభిప్రాయములతోను పనిలేదు. సహజస్థితులను, యథారూపముగ, నౌచిత్యమునకు భంగమువాటిల్లకుండునట్లు చక్కని తేట తెనుఁగులో వర్ణించి చూపినదియే రసవంతమగు కథయగును. దానికే చిన్నకథ యను పేరుతగును " మరియు నొక్కొకప్పుడాతఁడు తనలోతానిట్లు గొణుగుకొనుటయువాడుక " సహజములగు అవస్థలు, నిజములగు స్థలములు, స్వభావసిద్ధములగు సంగతులు, యదార్థములగు సంఘజీవనమునందలి వింతలు, నిజ

ములగు పాత్రలు, వారివారి జీవితక్రమమును, వర్ణింపనిమ్ము అవియే మితిలేని యానందము సేయఁగలవు. అందలి నీతులను గ్రహించుటకుఁ జాలిన తెలివితేటలను కొంచెమో గొప్పయో భగవంతుఁడు మనుజులకుఁ బ్రసాదించి యే యున్నాడు - వాగివారి యూహామంత్రములకు గొంచెము పని గల్పింపక, సమస్తమును తామే తెలుపుట "కళ" యొక్కయు, "రచన" యొక్కయు లక్షణము కాదు. "మరియు మనకు నీతుల బోధించు నీకవిశ్రేష్ఠులు తమతమ వ్యర్థవాగ్జాలములతో మనలను పీడించుటకన్న తాము వానిని ఆచరణలోపెట్టి వాని కనుగుణముగ వర్తించిన నధిక లాభకరము ప్రశంసనీయమును, అంతియేకాని యెల్లరకుఁ దెలిసినవానిని వీరు బోధింపనేల? కాగితములు సిరాయు కాలమును వ్యయపఱుపనేల?"

ఈ పత్రికాధిపతి పేరు పూర్ణయ్య. మిత్రులు పున్నయ్య యనియు వ్యవహరింతురు. పత్రికా సంపాదకుఁడు మాత్రమే కావున బిరుదులు లోపించెఁగాని లేనియెడ నాతఁడథమపక్షమొక కవిసింహమో, కావ్య విశారదయో అయియుండెడువాఁడే. పున్నయ్యకు పెద్దపెద్దపదములు, వ్యర్థవాదములు యమకగమకములు, వాక్యాడంబరము, అలంకారములుననిన తలనొప్పి. ఆయనకుఁ జిన్నచిన్న వాక్యములు కావలెను. పదముల పొందిక కావలెను. భాషామార్దవము కావలెను. అవసరములగు పట్ల మాత్రమే కాని యనవసరములగు వర్ణనలు గిట్టవు. ఉపన్యాసములు సహింపవు. నీతిబోధన యన్న రుచింపదు. సాభిప్రాయములన్న హితవుకావు. ఇఁక దీర్ఘసమాసముల పేరు చెప్పనలను వడదు.

ఒకనాఁటి యుదయమునఁ బున్నయ్య దగ్గర కొక యువకుఁడు వ్రాత ప్రతినొక దానిని గొనివచ్చుట తటస్థించెను. ఆతఁడు ద్వారపాలకునిఁ దాఁటి లోనికెట్లు రాగలిగెనో తెలియదు. అతని హస్తమున గుండ్రముగ చుట్టఁబడి యున్న తెల్లకాగితములకట్ట యొకటి కలదు. అట్టిప్రతులు చూచుట పూర్ణయ్యకు కంటగింపు. పాపమాయువకు నకీసంగతి తెలియదు కాఁబోలు. కాని యాతఁడు పున్నయ్యగారి యాప్తమిత్రుని దగ్గరనుండి యొక లేఖ గొనివచ్చెను. తనకడ ప్రచురణార్థమొక చిన్నకథ యున్నదని చెప్పెను. ఆ చెప్పినప్పుడాతఁడు వినయవిధేయతలతోను, బిడియముతోనుచెప్పుటచే నాతని కీయుద్యమము నందిది యే ప్రథమమని పూర్ణయ్య గ్రహింపఁ జాలెను. పున్నయ్య లోలోన విసివికొనినను, పయికి మందహాసము గావించెను. ఆసీనుఁడవు కమ్మని చెప్పెను. కాని, ఆచటనున్న యాసనములన్నియు వ్రాత ప్రతులతోను, కాగితములతో నిండియుండుటఁజేసి, యయ్యువకుఁడు నిలఁబడియుండుటయే తనకు సమ్మతమని మెల్లగ చెప్పెను

పున్నయ్య వాని ననేకములగు ప్రశ్నలు వైచెను. వానియోగక్షేమము లరయవలెనని కాకున్నను తనమిత్రుని యెడల గల గౌరవము చేతను, మరియాదగ నుండదని యెంచి యట్లొనరించెను ఆ సూత్న యౌవనుని నామధేయము శ్రీవణుఁడని తేలెను. కళాశాలను వీడి కథారచనకుఁ గడఁగిన వారిలో నీతఁడు చాలమితభాషిగ కనఁబడెను. అతఁడాశయములఁ గూర్చి

ముచ్చటించెను. వాని మాటల ధోరణిని బట్టి యాతఁడు వ్రాసిన కథయే పదునాఱవ శతాబ్దమునకో సంబంధించి యుండనోపు ననియు, వాని శైలియు వర్ణనాదులును వేంకట కృష్ణప్పనాయకుని శైలివలెనో, చిన్నయసూరి రచనలఁబోలియో యుండవలెనని పున్నయ్య యూహించెను. దానితో వాని కాకథయందు విముఖతయు, దురభిప్రాయమును జనించెను. ఆకారణమున నాతఁడు కథను చదివి ముగింపవలెనని విసువు దలతోఁ బైకిఁదీసెను.

ప్రథమమున పత్రికాధిపతి పుటలను నిర్లక్ష్యభావముతో దిరుగవైచెను. అచ్చటచ్చట కొన్ని భాగములను చూచెను. తరువాత జాగ్రత్తతో కథనంతయుఁ జదివెను. చదువుచుండగా ముడివడిన యాతని కనుబొమలు విడెను. మందహాసము మొగమ్మునఁ జిందులాడఁజొచ్చెను. పిమ్మట తనముందున్న వ్రాత బల్ల చలించునట్లు గ్రుద్దుగ్రుద్ది, ఆశ్చర్యసూచకముఁ గావించెను. ఆకథయందలి వాక్యములు చిన్నవి. చక్కగనున్నవి. ఇతివృత్తము మంచిది. వర్తమాన కాలమునకు సంబంధించినది. జరిగినకథ. పదములు తూఁచినట్లుపయోగింపఁబడినవి. యమకగమకములు మందునకైనఁగానరావు. అందు జీవితసరణి సహజముగ వర్ణింపఁబడియున్నది.

పున్నయ్య, పత్రికాధిపతి, యాకథ నాదినముననే యంతకుమున్నేరి యున్నకథ నావలికిఁ ద్రోచివైచి, ప్రచురించెను. శ్రవణునకుఁ దానికిఁ గొంతమూల్యముఁ గూడనొసఁగెను. శ్రవణుడట్లు చాలకథలు వ్రాసెను. పున్నయ్యయుఁ దప్పకుండ దానిని పూవుల తావివలె దినదిన ప్రవృద్ధిగాంచెను. శ్రవణుఁడు పున్నయ్యగారి యాదర్శములను విని తన యభిప్రాయములతోఁ దులదూఁగించుట నెఱింగి సంతసించెను.

ఇటులే జరుగుచుండిన నంతయు బాగుండెడిదే. తక్కిన పత్రికాధిపతులకియ్యది యాదర్శముగకూడ నుండియుండెడిదే కాని శ్రవణుఁడు దృఢదీక్షగలవాఁడగుటయే చిక్కుదెచ్చిపెట్టెను. దానికితోడు శ్రవణునియందు హాస్యరసము లోపించుటయొకటి. హాస్యరసము మానవునికి ప్రకృతిపాటు సహజముగ నలవడవలసినదే కాని తెచ్చి పెట్టుకొందమనినరాదు. ఒకవేళ తెచ్చి పెట్టుకొన్నను భామవేషగాఁడు ధరియించు గాజుముక్కలతో జేసిన కృత్రిమాభరణములవలె వెలవెలబోవునుగాని సహజముగ నుండనేరదు. తక్కిన కళలవలె హాస్యరసమును దైవదత్తమగు నొక విభూషణము అట్టి సహజసౌందర్యముగల రసమే రాణించును. లేనిచో నదికట్టువై, కర్ణకఠోరమై పరుషమై యుండును. శ్రవణుఁడించుక వివేకముగలవాఁడగుటఁ జేసి చేతకాని హాస్యములకుఁ బ్రయత్నింపక తనమనసుకుఁదట్టినట్లు యదార్థవాదనానుకూలములగు కథలు, చిన్నచిన్నవి, మృదుపద విశోభితములగునట్టివి, యత్యల్పకాలములో నానందమిచ్చునవి "గిప్పచిప్ప మిఠాయిలవలె" వ్రాసి, త్వరలో చక్కని కథలనల్లుటలో నగ్రగణ్యుఁడని పేర్వడసెను. కాని యీసమయములో నొక విషమావస్థ సంఘటిల్లెను.

శ్రవణునకొక ప్రేలువిడచిన మేనమామగలడు. ఆయనకొక కుమార్తెయున్నది. ఆమెయించుక విద్యావతి. తండ్రి

సాంప్రదాయముల ననుకరించువాఁడగుటచే కుమార్తెకు బాల్యవివాహముసేయక విద్య చెప్పించెను. సరళయు ప్రవేశపరీక్షయందు త్తీర్ణయయ్యెను.

ఆమె నవలలనిన చెవిగోసికొనును. నిద్రాహారములనైన సరకుగొనక సరళనిరంతర నవలాపఠనయందు తనకాలమును విని యోగించుచుండును. ఆమె తెనుగుఁభాష యందుఁ జదువనినవలలు లేవనియేచెప్ప నచ్చును. అంతతో తనివిఁజెందక సరళ యాంగ్లభాషయందు వానిని చదువసాగెను. సహజముగ నాంగ్లభాష కష్టసాధ్యమైనది. కాని లేనిచో నామెకుఁగల దీక్షకు సరళ యీపాటికనర్గళముగ నాంగ్లేయ నవలలు చదివియుండెడిదే. శ్రవణుఁడామెను వివాహమాడఁ దలఁచియుండెను. ఆమెయు నాతనియందు సుముఖయైయుండెను. వారి రువురును సాయంకాలపుటేళ్ళండలో వారి యింటి సామీప్యమునఁగల పూఁదోఁటకేగి యందున్న బాలరసాల శాఖికాచ్ఛాదితంబగు చలువరాయి తిన్నెయుఁగూర్చుండి సరససల్లాపములాడు కొనుచుందురు. ఆయా సమయములందు సరళశ్రవణు నుద్దేశించి "భావకవులే కవులు. వారివ్రాతలే వ్రాతలు ఊరకచొప్పదంట్లవలెనేవో యొకటి వ్రాసిన సరియా? ఉదయమునుండి సాయంత్రము వఱకు జరుగు సంగతుల నన్నియు నేకరువు పెట్టి యేదోవ్రాసి, యదార్థవాదుల మని పేరు పెట్టుకొందురేగాని వారివ్రాతలలోఁ గల యాధిక్యమెద్ది? ఊహలేనివారిని ఊరి నుండి వెడలనడుపవలెను. ఆదర్శ కవిత్వము కన్న భావకవిత్వము చాల శ్రేష్టము అట్లు భావకవిత్వము వ్రాయలేని వాఁడు వ్రాయుటకంటె వ్రాయకున్న మంచిది. చదివినవారి నానందసాగరలలోఁ దేలించునాతఁడేసుకవి తక్కినవారెల్లరు కుకవులు అనును. అంతశ్రవణుఁడు "సరళా! యదార్థ కవులనిన నీకంతయీసడింపేల? వారుమాత్రము కవులు కారా? పాశ్చాత్య దేశమునను తదితర దేశములయందును వారికిమాత్రము మన్ననలేదా? యని ప్రశ్నించును. "ఉండి నను౦డుగాక కాని నాకవిగిట్టవు. అందులకే నీవ్రాతయనిన నాకు ఒడలుమండును. నేను వానినిచూడ నైనచూడను. ఆ పున్నయ్యగారి పత్రికపేరైన గిట్టదు. చూడుము ఆరంగనాధముగారి "పుష్పలత" ఎంత చక్కనిపత్రికయో? ఎట్టికథలు ప్రచురించునో? నీవెన్నటికైననాకు సదభిప్రాయము గలిగింపవలెనని యంటివేని, వారిపత్రికకొక్కకథ వ్రాసిపంపి, దానిని ప్రకటనార్హమనిపించుకొనుము. అప్పుడే నీవ్రాతలను గౌరవింతును. మనకిట్లు అభిప్రాయభేదము లున్నంతవఱకు మనకే కుటుంబకలహములు తప్పవు. మనకు పొందుకలుగదు అనును. అంతశ్రవణుఁడు మోము చిన్నబుచ్చుకొని "సరళా! నావ్యక్తిత్వమును నేను విడువఁజాలను, అభిప్రాయములు మార్చుకొనిన గాని యనురాగమలవడదా? కావున మన యభిప్రాయములను మనమేయుంచుకొని, పరిణయము గావించుకొనుట కభ్యంతర మేమి?" యనియడుగును.

"అట్లు కాదు. అట్లు వివిధాభిప్రాయములుగలిగి వివాహమాడిన వారికెట్టి పాట్లు గలుగుచున్నవో మనము చూచుటలేదా మనసుకలువనిచోట మమతయుండదు." అని సరళచివాలున లేచిపోవును. చిడి

ముడిపాటుతో శ్రవణుఁడును స్వగృహాభిముఖుఁడగుచుండును. ఇట్లు కొంతకాలము గడచెను.

శ్రవణుఁడు బాగుగ నాలోచించెను. నేను సుస్థాపితమైన యవసరమున ప్రియురాలితోఁ బ్రేమపాశాబద్ధుఁడెంతటి త్యాగమునకైన వెనుదీయఁడు. అతఁడును సరళయందుగల ప్రేమను విడువలేకపోయెను. సరళయు తనకట్టును విడచునట్లు లేదు. కనుక తానే లనయభిప్రాయమును మార్చుకొని స్త్రీలవలె మూర్ఖపుపట్టు పట్టక మగవాఁడనిపించుకొనుట లెస్సయని యాతఁ డూహించెను. కాని మరల వ్యక్తిత్వముఁ జంపుకొందునాయను శంకయు వానిఁ బీడించుచుండెను. కొంతవఱకి శ్రవణుఁడు త్యాగదీక్షఁ బూనెను. కావున, నిదివరకు రంగనాథమునకు వ్రాసియుంచిన కథలను ప్రచురణార్థము పంపకున్నను, ఈమారు వ్రాయుకథ నాతని "పుష్పలతకు" పంపవలెనని వానికి తలంపు కలిగెను.

ఒకదినమున పున్నయ్యచే సాహాయ్యుఁడై శ్రవణుఁడాతని కార్యాలయమున కేగెను. ఆనాఁడొక వింత చౌర్యము జరిగియుండెను. కొందరు చోరులు వింత వేషములను దాల్చి గుఱ్ఱములనెక్కివచ్చి ఆయూరను శ్రీమంతుఁడగు నొక గృహస్థుని యిల్లు దోచుకొనిరి. అపుడా యూరఁ గలరక్షకభటులు లక్ష్యసాధకులై వెంబడించిరి. కాని కార్యము లేకపోయెను. పలాయనమందు నేర్పరులైన యీచోరులముందు రక్షకభటుల ఘోటకములు నిరుపయుక్తములయ్యెను. ఆవృత్తాంతము నంతయుఁ గుశలతతోఁ బరీక్షించివచ్చి, దానినొక చక్కని కథగా నల్లవలసినదని శ్రవణుని పున్నయ్య నియోగించెను. శ్రవణుఁడును వల్లెయని యాచౌర్యము జరిగినస్థలమున కేగెను.

అచట నాతఁడు వలసిన సంగతుల నెల్ల గుర్తించి, తనపాత్రమునందు వ్రాసికొనెను. కాని తురంగారోహణ మొనరించి పరులు తన్ను వెన్నాడుచుండ, పలాయన మొనరించువాని మానసికావస్థ [illegible] డునాయని శ్రవణునకు సందియము గలిగెను. పూర్వము త్రాగుబోతులకు [illegible]గా కలిగినపుడు, మానసికావస్థ యెట్లుండునో గ్రహించుటకై శ్రవణుఁడొకనాఁడు సురాపానము గావించెనని యాగ్రా[illegible] ముము సందేహకాముక, అదియెంతవఱకు సత్యమో కాని నేఁడాతఁ డొనర్చిన కార్యము వలన నాయపవాదు నిజమేమోయని [illegible] మానము గలుగక మానదు. [illegible] వ్రాయుటకన్న ననుభవించి [illegible] శ్రేష్ఠమని యతఁ డెంచు [illegible] ననుభవ జనితములగు సంగతులనే వ్రాయు నలవాటు గలవాఁడగుటచే నాతఁడే [illegible] గావించెను.

కొంతధనమును వెచ్చించి శ్రవణుఁడు కొన్ని ఘోటకములను బాడుగకుఁ దీసికొనెను. నలుగురు మిత్రులను సమకూర్చి వారినా ఘోటకములపై నెక్కి తన్ను గుర్తులేని తుపాకులతో గాల్చుచు వెన్నాడవలసినదని యాతఁడు బోధించెను. ఆరీతిగా ననుభవమును గడింపవలెనని వానియూహ.

అది "యుపరసంజవేళ" కనుచీఁకటి పడుచున్నది. ఊరికి వెలుపలనున్న యొక గృహమునుండి ముందు శ్రవణుఁడు, వెనుక

వానిమిత్రు లాతని యుపదేశానుసారము, తుపాకులను గాల్చుచు, బయలుదేరిరి. కపటనాటకము ప్రారంభమయ్యెను. కొంత దూరము పోవునప్పటికి దైవవశమున నా యూరి రక్షకభటులలో నలుగురా కార్యాంతరమున నా సమీప గ్రామమున కేగి తిరిగి వచ్చుచు నీదృశ్యమును గాంచి నిజమగు చోరుఁడని శంకించి వానిని వెంటాడించిరి. వారి తుపాకులయందు, కృత్రిమ నాటకమునకను కనుకూలమగునవి కాకుండుటచే గుండ్లుండుట తటస్థించెను. శ్రవణుని కాలికొకగుండు తాకెను. కాని యాతఁడెక్కిన హయము పంచకళ్యాణి యగుటచే నాతనిని తన యుదుపులకైన లెక్కింపక, మనోజవమ్మునఁ గొనిపోయి, ప్రాణరక్షణగావించి, దానికిఁ దూకుగ తనజీవితములను గోల్పోయెను. “కాపు దప్పి కన్నులొట్టఁబోయె” నట్లుగ శ్రవణుఁడి నాటకము కంటె ప్రాణములతో బయటపడెను వానికి పరిపూర్ణానుభవము గలిగెను. రక్షకభటులును కొంత సంరంభమునొందిన పిదప నిజస్థితి నెఱిఁగి నవ్వుకొని పురము మార్గముఁ బట్టిరి. శ్రవణునకు గుఱ్ఱమునకు విలువగా నేమనంధలరూప్యములు వదలుటయేకాక, తనప్రాణములను గాచుటకై యాత్మార్పణము గావించిన యానిక్కంపు నెచ్చెలియగు తురంగమును గూర్చి కలిగిన విచారమునకు మేర లేకుండెను.

ఏది యెట్లైనను శ్రవణుఁడనుభవసిద్ధమగు తనకుఁగలిగిన యవస్థనే, యథారూపముగవ్రాసి ప్రచురించెను. దానినాతఁడు రంగనాథమునకుఁ బంపఁదలంచియు పూర్ణయ్య తన్ను నియోగించిన కారణమున నాతని కంపెను. పూర్ణయ్య యిది కల్పితమనియు, యాదార్థ్యము కాదనియు నభిప్రాయపడి శ్రవణుని మందలించి యా కథను త్రిప్పివైచెను. అంతశ్రవణుఁ డేమిచేయుటకును దోఁపక “పుష్పలతా” కార్యాలయమునకంపెను. రంగనాథుఁడు దానిని వందనములతో నందుకొని ప్రచురించుచు, నుపోద్ఘాతముగ, కల్పితములగు కథలలో తానంత రసవంతమగు కథ నింతవఱకును చదివియుండ లేదని వ్రాయుచు నా కథారచన యొనరించిన శ్రవణుని లేఖినినుండి యిట్టి యద్భుత కథావల్లులు వెలువడి యామోదముఁ గూర్చు గాక! యని వ్రాసి ముగించెను.

అప్పటినుండియు శ్రవణుఁడు పుష్పలతా కార్యాలయమున నెలకేబదిరూప్యముల వేతనముపై, నుపాధ్యక్షుఁడుగా నియమింపఁబడెను. కొంతకాలమునకు వృద్ధుఁడు నపుత్రికుఁడు నగు రంగనాథమాతని నీయుద్యోగమునొసరించి తాను విశ్రాంతిఁగైకొని స్వగ్రామమున గ్రంథపఠనమునను హరినామ స్మరణమునను కాలము బుచ్చుచుండెను. పున్నయ్యగారి కపటకను శ్రవణుని నిరాకరించి నప్పటినుండియు సిగ్గోలఁగినట్లయ్యెను. ప్రచారము తగ్గుచుండెను. చివరకు పున్నయ్యగారు శ్రవణునకు పూర్వస్నేహమును, ప్రథమమున తానిచ్చిన ప్రోత్సాహమును గూర్చియుఁ దెలిపి, తన పత్రికకుఁగూడ నడుప వలసినదని కోరెను. శ్రవణుఁడును రంగనాథముగారి యనుమతిపై పత్రికాధికారము వహించి నడుపఁజొచ్చెను.

ఈయత్యద్భుతము, ననుకూలమునగు వారి యుందలి మార్పునకు సంతసించి సరళ వానిఁ జేపట్టెను. వారికార్యాలయమునుండి వెలువడిన పత్రికలెల్లరకు రుచించుచుండు

టచే, ననతికాలమున చంద్రాదారులసంఖ్యయు వృద్ధియయ్యెను. అతఁడు భాషాసేవకుఁడను బిరుదువడసెను. పుష్పయ్యగారు నాతనికా బిరుదమును ప్రజాపతిమున నొసంగుచు గావించిన సభలో నీయువంతి మునుగూర్చి ప్రస్తావించి, శ్రోతలనుగ్గడించిరి దొరతనమువారు నావత్సరము నానాదేశ వార్తాపత్రికాధిపతుల సభకాతనిని గౌరవ ప్రతినిధిగానంపి, గౌరవించిరి.

అల్లదే! చదువరీ! ఆయూరిబయట నున్న యాచిన్నయింటిని జూడుము! దాని ముందు సొబగులీను నామాలతీ నికుంజము క్రింద నాసనముపై కూరుచుండిన యాచిన్న బాలికనెత్తి ముద్దులాడుచున్న యాపురుషు నిపరికించితివా! ఆతని నామపార్శ్వమున నధివసించి మందహాస మొనరించుచున్న యాయిల్లాలినాలోకించితివా! వారే సరళాశ్రీవణులు! ఆవిద్వన్నారీ యనురాగంపు ఫలంబయిన చిన్నికూఁతురు! ఆచిన్నితనయ దరహాస చంద్రికలో పూర్ణిమా శశాంకుని ధిక్కరించుటలేదా?

విప్రలబ్ధ

చిరువోలు కోటేశ్వరరావుగారు

మధుర మధుమాస పూర్ణిమ మధ్యరాత్రి
తనువుపసిండను మంచిగదంబలంది
తురుమునందున మల్లెపూసరులు దుఱిమి
ధౌతచేలంబుఁ ధరియించి తరలివచ్చి
పూబొదలనీడఁ నడచుచు బొంచిబొంచి
చూచు చీమల్లె పందిరిచుట్టు దిరిగి
నిలువునీరైన యట్టుల నిలిచి తేల?
దిశలు పరికింతువిట్టుల జేని కొఱకు?
విన్నదనమింత మోమున వెలసెనేమి?
పులకలీరీతి దనువున బొడమెనేమి?
కంపమందెదు నేమి నీ గాత్రవల్లి!
చెమ్మగిలె నేమి నీనును జెక్కులబల?
తురుమునందిడ్డ మల్లెపూసరము జార
దిద్దుకొనవేమి? ఇంతలో దీనదృష్టు
లిటుల బఱగింతువేమి? యోచింతువేమి?
ధ్యానమన్యత్రి నిలుప గాంతా! పనేమి?
వేడినిట్టూర్పు లీరీతి వెడలుచుండ
వాడువారెడి నధర బింబంబు మూసిన!
వాడెఱచి పల్కు హృదయ భావంబదేమొ
కవి కుమారుఁడ భావ తస్కరుఁడఁగాను
పిక కుహూరవమున కింతభీతినొందె
దతివ! దొంగలొంటిగా నిటకరుదెంచి
తీ నిశీథార్ధమున? తెగువింత తగున?
పౌర! జవ్వన మెంతటిదైన దగును—
కనుల బాష్పాంబు కణములు గ్రమ్ముచుండ
తనులత నడంక పాదముల్ తడబడంగ
పుట్టువందిన యోచనల్ గిట్టుచుండ
వెనుదిరిగిపోవ నేటికో వెల్లిదాన!
విషమ శరుఁడెప్పు త్రైలోక్యవిజయుఁడేని
ప్రియుడు కాలజ్ఞుఁడౌనేని భీతియేల?
కామ్య సఫలత జెందు నీకోర్కెలిపుడె
కవికుమారుని వాక్కు మోఘంబుగాదె

మోహనచందు

వెంపటి నాగభూషణంగారు

(కల్పనాకథ)

అమావాస్య, చంద్రునికి శలవుదినం. మరిచంద్రుడు లేకపోవడంవల్ల అంతాచీకటి గావుంది. నక్షత్రాల వెలుతురు కొద్ది. ముఖాలుగుర్తించడానికి వీల్లేదు. అర్ధరాత్రి చీకట్లో యెవ్వరు సంచారం చేస్తారు? పక్షులు గూళ్లలో హాయిగా విశ్రమించినాయి. పశువులు శ్రమదీర్చుకోడానికి కళ్లుమూసుకొన్నాయి. మనుష్యులందరు సుఖంగా నిద్రిస్తున్నారు. ప్రపంచమంతా నిశ్శబ్దంగావుంది. అటువంటి ప్రశాంత వేళ, ఘోర పిశాచ, చోర, విద్రోహ విహారవేళ, యెవ్వరు ధైర్యంచేసి బయటకు రాగలరు? వచ్చినిపో వీధులవెంట విహారము చేయసాగిస్తారా?

కాని ఆసమయంలో మోహనచందు పైనుంచి క్రిందవరకు నల్లని దుస్తులను ధరించి గబగబ నడుస్తూవెళ్లి ఒకయింటి ముందరఆగి, తలుపు పిల్చాడు. రెండు మూడుమార్లు పిల్చాడు. అప్పటికి తలుపుతెరచి ఒకవృద్ధుడు తొంగిచూస్తూ "ఎవరునాయనా?" అన్నాడు. అందుకుబదులు లేదు. "ఎవరునీవు, ఏంకావాలి?" అన్నాడు మళ్లీ. అట్లాగే శిలాప్రతిమ మోస్తరు నిల్చున్నాడు మోహనచందు. "ఎవరు నువ్వు. చెప్తావా లేదా?" అనిగద్దించాడు వృద్ధుడు. అంతమాత్రానికే మోహనచందు జడుస్తాడా. వణకనైనా లేదు. ఇంతలో దీపం తీసుకురావడానికి వెనక్కి తిరిగాడు వృద్ధుడు. క్షణంలో చందు దుడ్డుకర్రతో వానిని దృఢంగామోది పాశబద్ధుని జేశాడు. అతనిచేతులు, కాళ్లూ, నోరు, అన్నీ కట్టుబడినాయి. ఆశరీరాన్ని భుజంమీద వేసుకుని పూర్వంశివుడు సతీదేవి శవాన్ని భుజంమీద వేసుకుని ప్రళయ తాండవమాడినట్లుగా మోహనచందు గంతులేస్తూ వెళ్ళిపోయాడు

౨

అర్ధరాత్రి అనుపంచేత శ్మశానం దగ్గరవున్న గస్తీ [illegible]ద్రాదేవి లాలిస్తోంది. ప్రేతాలకోసం ప్రీతమై విహరిస్తున్నాయి నక్కలు. వృక్షాలన్నీ, జుట్టువిరియబోసుకున్న పెద్ద పిశాచాలవలె, ప్రభంజనుడి వికటచేష్టలకు లోనై భయంకరంగా నృత్యం జేస్తున్నాయి. చిన్నచిన్న ముళ్ళపొదలన్నీ చిన్నచిన్న రాక్షసుల్లాగే వున్నాయి. అమ్మో ఆసంగతులు తలుస్తే భయమేస్తుంది. కావలివాడు ఉలికిపడి లేచాడు. దూరానవానికేదో గోచరించింది. దగ్గరున్న దీపం హెచ్చు చేశాడు. ఒకపురుషుడు, యేదోభుజాన మోసుకుని ప్రళయకాల రుద్రునిలాగు గంతులేస్తూ వస్తున్నాడు. గస్తీవాడు ఆవైపుకు నడిచాడు. వీడు రావడంచూచి ఆపురుషుడు

ఆబరువును పట్టుకున్న పాదలో పడవైచాడు. అది కావలివాడు గమనించలేదు......ఇద్దరు కలసికొన్నారు. "ఎక్కడికి మోహనచందూ" అన్నాడు కావలివాడు "ఇక్కడికే ప్రక్క ఊరికి" అన్నాడు మోహనచందు. "అయితే భుజానయేమిటో మోసుకొస్తున్నట్లు కనబడ్డావే?"

"నాభుజాన నాతలకాయవుంది!"

"కాదు, ఏదో బరువు వున్నట్లుకన్పించింది."

"కాదన్నట్టయ్యా, నీకన్నీ అట్లాగే కనబడతాయి. ముసలాడవు చత్వారంతో యేడుస్తున్నావు." అనెను ఇంకేమైనా ప్రశ్నిస్తే తనకు యేమైనా అపాయంకల్గుతుందేమో అని కావలివాడు వూరుకున్నాడు. మోహనుచందు మరలిపోయాడు.

3

తూర్పుదిశ తెల్లవారింది. సూర్యుడు ప్రపంచాన్నంతా మేల్కొలిపాడు. జనులంతా యెవరిపనులు వారు చేసుకుంటున్నారు.

ఇట్లావుండగా, రెవరెండు పీటరు కనబడలేదనేవార్త వూరంతా పాక్కింది. నౌకరులు తమకేమీ తెలియదన్నారు. ఎవరినడిగినా లాభంలేకపోయింది. ప్రజలంతా పీటరు దొరయింటిచుట్టూమూగారు. ఎవరియిష్టంవచ్చినట్లు వారుకబుర్లు చెప్పున్నారు. కారణాలు వూహిస్తున్నారు. కాని నిజంమాత్రం యెవ్వరికీ తెలియదు.

* *

రెవరెండుపీటరు ఆవూరిలో క్రైస్తవ పాదరీ. అక్కడికివచ్చి సుమారు రెండేండ్లు యింది. ఆతనువచ్చినప్పటినుంచి తనయొక్క మతాభివృద్ధికి పాటుపడుతున్నాడు. ప్రతి ఆదివారం సాయంత్రమూ చర్చిలో సభలు జేసి ప్రజలకు క్రీస్తుచేసిన ఘనకార్యాలన్నీ చెప్పి, ఆమతంలో ప్రవేశిస్తే మోక్షం వస్తుదనేవాడు. తక్కినమతాలన్నీ పట్టిబూటకమని చెప్పేవాడు అవన్నిమంచివికావు, క్రైస్తవమతమొక్కటే శ్రేయస్కరమని చెప్తూ ప్రజలనామతంలో కలవమని చెప్పసాహసించేవాడు చర్చిలో జరిగే సభలకు ప్రేక్షకులు రావాలనే అభిప్రాయంతో యేవో బొమ్మలు, పుస్తకాలూ, యింకా అవి, యివి పంచిపెట్టేవాడు. ఆవస్తువులైనా వూరికేవస్తాయి గదా అని కొంతమంది పోయేవారు. ఇట్లా అతను రెండేండ్లనుండి తన మతబోధ చేస్తూంటే, చాలామంది వింటూ వూరుకుండేవారు...కాని యిప్పుడు అలజడియెందుకంటే యెవరోయిద్దరు యువకులకి ఆమతాన్ని స్వీకరిస్తామనే అభిప్రాయం కల్గినట్లు ఊరంతా తెలిసింది. ప్రజలలో ఆందోళన ప్రారంభించింది. అసలే, అవూళ్ళోపూర్వాచార పరాయణులైన పెద్దలు అధికసంఖ్యాకులు. నాగరికతా సాంప్రదాయాలు అవూళ్ళోకి ప్రాకలేదు. పిన్నలింకా పెద్దల కట్టుదిట్టాలలోనే నిలుగుతున్నారు. కాని యెప్పుడైనా చర్చికిపోయి, బొమ్మలు, పుస్తకాలు బహుమతులు తెచ్చుకొనేవారు. పెద్దలంతా యీపాదరీని అసూయతోనే చూస్తున్నారు తమ హిందూమతానికిముప్పు వాటిల్లుతుందేమో అనివారు భయపడ్డారు. ఏగోల, ఏఅల్లరీ లేకుండా, పూర్వాచారాల ననుసరించి స్వేచ్ఛాజీవనం చేస్తున్న హిందువులకీ నూతనమతము, యీనీతి బోధవలు, యీపాదరీలు, కష్టంగావుంది.

ఎవరో పాశ్చాత్యుడువచ్చి తనయొక్క బావుటా నెగురవేసి, హిందూమతాన్ని పారద్రోలి క్రైస్తవమతాన్ని స్థాపించబోతుంటే వారుచూచిసహించలేదు. కాని అధికారవర్గం వారి భయం కొద్దిగావుంది. పైకియేమంటేయేమి అపకారం వస్తుందో అని జంకినారు. ప్రభువులమతాన్నిగూర్చి దూషించారని తెలుస్తే యిళ్లేపీకుతారో, పొలాలేలాగుతారో, ప్రాణమే తీస్తారో, అని భయం. అందుచేత వారి ఉద్దేశాలు వారిలోనే వుండిపోయినాయి.

౪

సాయంకాలము ఆకాశం కొంచెం మబ్బుగావుండి వర్షంవచ్చే చిహ్నాలు కనబడుతున్నాయి. పశుపక్ష్యాదులు తమతమ నెలవులకు జేరుకుంటున్నాయి ....జానీ ఆత్రోవను వస్తున్నాడు. దూర ప్రయాణం చేత డస్సినట్లుగా ముఖంలోనే తెలుస్తున్నది. పైగా దుస్తులన్ని దుమ్ముకొట్టుకుపోయినాయి. అప్పుడతనకి చిన్న కేక వినిపించింది. అనుమానంతో ఆగాడు. ఆకేక తిరిగి వినపడ్డది. అదివచ్చిన వైపుకు వెళ్లాడు. వెళ్ళి చూసేసరికి, ఒకమనిషి, కాళ్లూ, చేతులూ కట్టబడి పొదలమధ్య వున్నాడు, జానీ ఆశ్చర్యంతో వెనుకకుపోయి, ధైర్యంతో ముందుకువచ్చి తొంగిచూచి 'దేవుడా' అని పెద్దకేకపెట్టాడు. బంధితుడైనవాడు తనయజమానియగు పీటరుదొర. మెల్లగా జానీ దొరగారిని బయటకులాగి, గుచ్చుకొన్న ముళ్ళనుతీసిఉపచారం చేశాడు. కొంచెంకాలానికి పీటరుకు స్పృహవచ్చింది. జానీ సహాయముతో నెమ్మదిగా గృహానికి జేరుకున్నాడు. ఊరి జనులంతా ఆయనచుట్టూకూడారు. ఆయనకి గల్గిన గొప్ప ప్రమాదమునకు వారు చింతించారు. ఆపదవస్థలో ఆతనికి వారి సానుభూతిని తెలిపినారు. అంతటి పాపమునకు వడికట్టినది యెవ్వరాయని ప్రశ్నించుకొనినారు. పీటరు దొరకు యింతటి అపాయమును కలుగజేసిన దెవ్వరాయని యోచన జేసినారు. కాని వారి ఆలోచనలన్నియు నిష్ఫలములయ్యెను. తనకుమోది బంధించి, లాగుకొనిపోయిన వ్యక్తిని పీటరుదొరయే గుర్తింపలేకబోయెను.

* * *

పీటరుదొర యీసంగతిని పోలీసు వారికి రిపోర్టుచేసినారు. నేరస్తునికొరకై వారు వెదుకనారంభించినారు.

౫

మోహనుచందు. కారాగృహములో బంధితుడైనాడు. బోనులోని సింగముకరణి అతడు యుద్రేకముగా వున్నాడు. అతని హృదయమందు రగుల్కొనుచున్న మతావేశమే అందులకు కారణము. అతనిశరీరమును బంధించారు, కాని అతనిమానసమును ఊహలను కట్టివేయగలరా ?

* * *

ఆదినం న్యాయస్థానంలో కేసువిచారణ. న్యాయస్థాన మందిరమేగాకుండా, దాని ఆవరణఅంతా, గోడలనిండా, చెట్లనిండా, యింటికప్పులనిండా, యిసుకవేస్తే రాలకుండా, జేరారుప్రజలు. సరిగా పదిగంటలకు జడ్జిగారు వచ్చారు. ముద్దాయి మోహనచందుకూడా వచ్చాడు. ప్రేక్షకులలో గల్లంతుయెక్కువైంది కష్టంమీద శాంతిచేకూర్చారు. విచారణప్రారంభమై

నది. తుదకు నేరస్తుని వాఙ్మూలం యిస్తున్నారు. అంతా నిశ్శబ్దమైంది. ప్రారంభించాడు మోహనచంద్రు ఉపన్యాసం

జడ్జీగారు!

నా మతమునకై ప్రాణమునైనా అర్పించడానికి సిద్ధముగా నున్నవాడను నేను! కాబట్టి నిజం చెప్పుచున్నాను నిర్భయంగా, వినండి: —నాది హిందూమతం. జీవముకన్న, మానముకన్న, తల్లిదండ్రులకన్న, అన్నిటికన్నను, మనిషి తనమతాన్ని యెక్కువ ప్రేమతో, అభిమానంతో చూడవలసియుంది. మతమే ముఖ్యజీవము. అందును, మాహిందూమతము యెక్కువ పవిత్రవంతమైనది- తక్కిన మతము లపవిత్రములని నేను చెప్పను. కాని అనేక పరరాజుల, యొక్కయు పాశ్చాత్య సైనికుల యొక్కయు, యితర జాతి మతస్తుల యొక్కయు పిడికిటయందు జిక్కినను, హిందూమతము తనయొక్క ప్రాతివ్రత్యమును, పవిత్రతను, ప్రతిభను కోల్పోలేదు. హిందూమతమును చక్కగ ననుసరించి తన్మూలమున మోక్షము బడసి కీర్తి గాంచి లోకమునంతకును ఆదర్శవీరులైన మహానుభావు లెందరో గలరు. అట్టి తేజోవంతమగు హిందూమతము నేడు అనేకయాతి బాధలకు లోనై రాహుప్రదంష్ట్రల జిక్కినట్లు నశింపుచున్నది. అట్టిదానిని, పాశ్చాత్యులు అడుగంటా నశింపజూచుట ఘోరము. క్రైస్తవులు తమమతమును బోధించిన బోధించుకొనెదరుగాక. కాని మామతమును ద్వేషించి దూషించి మన్ముల్లను వారిమతమును స్వీకరించుటకై ప్రోద్బలము చేయుచు హిందూమతమును నాశనము చేయ జూచునంతకాలము వారికి మంచి చేకూరదు. అన్నిమతములు

చాటున దొక్కటియే. అన్నిమతములు మాపు స్త్రోత్రమొక్కటియే. అందరికిని దైవమొక్కడే అట్టి సందర్భములో యీపోరాటము లెందులకు? పీటరుగారి బోధలు నక్రముగాకుండ సమంజసముగ నున్నచో భయము లేదు. కాని మామతమును నిర్మూలము జేయుటయే వారి ముఖ్యోద్దేశముగ నాకు కన్పట్టినది. అట్టిది చూచి నే నన్నను సహింపను. నను హిందువును. హిందూమత ధర్మము నిర్వహించు భారము నాది. నారక్తనాళము లంటికను హైందవవీరుల శౌర్యసాహసము ప్రవహించుచున్నది. మాయూరియందలి పెద్దలందరును నాతో నేకీభవింతురు. కాని బయటకువచ్చి నిర్భయముగ మాటలాడు శక్తి వారియొద్ద లేదు. వారివలె నేను మూలయుండను. నేనింకను యువకుడను. నాకర్తవ్యమును చేయవలసిన భారము నాది నేను ప్రస్తుతము చేసినపని తప్పయని నాకు తెలియును. అహింసయే మామతముయొక్కయు తక్కిన అన్ని మతములయొక్కయు ముఖ్యసందేశము కాని ఆసంగతి తెలిసియు నేనిట్టి ఘోర కార్యమున కేల సంసిద్ధుడనైతి ననెదరా? నామూలముననైనను మాయూరియందు కొంతయుజడి జరిగిన, ఉత్సాహపూరితమైన పిన్నలు, పెద్దలు, యెవ్వరైన, బయటకువచ్చి సంఘమును, మతమును కాపాడుటకు ప్రయత్నము చేయుదురేమో అను యభిప్రాయముతో నిట్టి పాపకార్యము నొకదానిని గావించితిని. పీటరుగారిని హింసించినందులకు నేనుపాపిని కాని, యిందు మూలముననైనను నాప్రజలు తెలివిగలవారలై ప్రవర్తించెదరుగాక !

జడ్జీగారు మీరు నాకేశిక్ష వేస్తారో వెయ్యండి నిరాటంకంగా. నాకు భయం లేదు. అన్నిటికి తెగించాను. దారుణశిక్ష విధి

[కళ్లుమూసుకొని దేవుని ప్రార్థిస్తూ "ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ..." అన్నాడు.]

స్తారు. అంతియేగా ? యేమిభయం ? నేను ఇక్కడను మరణించిననో, నావంటివారు వేనకువేలుద్భవించి మా మతమును కాపాడెదరు !

సోదరులారా, అట్లు వినుచూ నిలుచబడెద రేల ? మీ మతమునకై మీరక్తమును ధారపోయరా ? పఠాటిసిరులు పౌరుషమెక్కడ రజపుత్రుల శౌర్యమేదీ? పాంచాలకులు పట్టుదలయేదీ ? వంగీయుల ఉద్రేకమెక్కడ ? ఆంధ్రుల ఆవేశమేమయ్యె ? ఎక్కడ, మీ ధైర్యసాహసములెక్కడ ? మీశక్తిసామర్థ్యములెక్కడ ? మీఆత్మగౌరవమెక్కడ ? అని మోహనచంద్రుడు గంభీరముగ పల్కినంతనే జనులందరు చేతులనెత్తి "ఇదే వచ్చుచున్నాము. నీయాజ్ఞయెయ్యది" అని ఒక్కమారుగా అనినారు.

* * *

ప్రేక్షకులెల్లరు స్తంభీభూతులైనారు న్యాయాధికారియు, తక్కిన ప్రభుత్వోద్యోగియులును ఒకరిమొగముల నొకరుచూచుకొనినారు. తుదకు జడ్జి నిలువబడి తీర్పు చెప్పినాడు. "మోహనచంద్రా, నీయొక్క ధైర్యమునకెంతయు సంతసించినాను. నీయొక్క మతమును కాపాడుటకు నీకెంతయు ఆసక్తతయున్నది. అయినను నావిధి నేను నెరవేర్పక తప్పదు. నీ ఆవేశములో నీవొక మనుష్యుని జీవితమపహరింపగోరితివి. అందులకు నీకు మరణశిక్ష" అనుచుండగనే కోలాహలము చెలరేగినది. చిరునవ్వు నవ్వినాడు మోహనచంద్రుడు !

* * *

అధికారి ఆజ్ఞప్రకారము మోహనచంద్రుడు మరణశిక్ష ననుభవింపవలసియున్నది. అందుల కతడు సిద్ధుడే ! మతాన్ని ఉద్ధరించడము కోసం అతను మృత్యురథాన్ని ఎక్కడానికి సిద్ధంగానే వున్నాడు. బయట ఎక్కడైనా చంపుతే ప్రజలు ఆందోళన చేస్తారేమో అనే భయంతో చటుక్కని, ఖైదులోపలనే సంహరింపడానికి తీర్మానించారు. సరిగా పదిగంటలకు ముహూర్తము, ఇవ్వాలు తెల్లారులు. యమభటులు, కఠినహృదయులు ముసుగులువైచుకొని తయారై సాగుదరు, దాక్షిణ్యాలు అంటేవారికి తెలియునా చెప్పిస్తే అర్థావస్తారా ?

మోహానచందు నిర్భయముగా ధిక్కరిస్తూ నిలబడ్డాడు, మతావేశంపొంగి పొరలుతోంది అతని దేహంలోంచి నేత్రాలలోంచి పౌరుషము, శౌర్యము, ప్రజ్వరిల్లుతున్నాయి, కళ్ళుమూసుకొని దేవునిధ్యానిస్తూ "ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే" అన్నాడు పాపిష్టితలారులు ఖడ్గములనుపై కెత్తారు. మరొత్రుటిలో మోహానచందు జీవయాత్ర అంతమొందబోవుచున్నది !

"ఒకటి, రెండు, మూ" అన్నారు తలారులు. మోహానుడు కండ్లు తెరువలేదు. చలింపలేదు.

"ఒకటి, రెండు, మూ" అన్నారు మళ్ళీ "హరీ!" అని బిగ్గరగా, చెవిపాల గోడలు బద్దలయ్యేట్లు కేక వేశాడు చందు. భటులు భయమొందారు

ఇంతలో "ఆగు, ఆగు" అని కేకలు వినబడ్డాయి, పీటరు పరుగెత్తుకుంటూవచ్చి జైయిలు తలుపుపిల్వాహ. తలారులు కత్తులను ఒరలో పెట్టారు. పీటరుదొరలోపల ప్రవేశించాడు మోహానచందు నేత్రములు విప్పలేదు.

పీటరు మోహానుని కట్లనువిప్పి యాతనిపాదములమీద బడినాడు. చందుచలించినాడు. దొరని కావలించాడు.

పాదరీపీటరు, "మోహానచందూ, నీవెంతయు గొప్పవాడవు. నీవుగావించిన కార్యము మంచిదియే. నీమతమును రక్షించుటకొరకై నీవు స్థిరపడినావు. బూటకపు బోధనలచేసినందులకు పాపినేను. నాతప్పునే నెరింగి న్యాయాధికారి యొద్దకు పోయి. తీర్పును మార్పించినాను. నీవు సుఖముగా జీవింపుము" అని పశ్చాత్తాపముతో పల్కినాడు.

మతశ్రేయోభిలాషి, ఉత్సాహపూరిత యువకుడు, శాశ్వతయశస్సంపన్నమూర్తి, వీరుడు, మోహానచందు చిరస్మరణీయుడు !

ఎఱుగరా

బాలకవి కొగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు

కళల క్రమ్మగు
చలివెలుంగుని
ముద్దులాడెద
మోదమెత్తగ నే
ఎఱుగరా
భావమేదో॥ఎఱు॥
జాలికుండగ
త్వాధరంబుల
వణంచి యుంచెద
హస్తయుగ్మములో
ఎఱుగరా॥భావ॥
మధువుకెంచెను
మధురమౌసుధ
దనివి తీరగ
డ్రాగెదక సతమును
ఎఱుగరా॥భావ॥

ప్రతిజ్ఞాపాలనము

(శ్రీమతి ఆకిరిపల్లి సరస్వతీదేవిగారు)

సాయం సమయపుటెండలో కొదమ తుమ్మెదపిండును తిరస్కరించు ముంగురులు సవరించుకొనుచు ముక్త తాను నివసించు పటకుటీరము పొంతనొక పాలరాతిపై కూర్చుండి యేమేమొ యోచించుచుండెను. భావతరంగము లామెపైకి పొరలుటచే బట్టరాని హృదయావేశముచే నామె కన్గొనుల నుండి మాణిముత్తెములట్లు రెండుఁగూడ శ్రుకణములు వెలువడెను. విషాదముం దయించుటచే కాబోలు రాకాశశాంకుని బురడించు ముద్దుమొగము మలినీకృతమయ్యెను. హృదయమున నంకురించిన సంక్షోభముట్ల శరీరమున క్షణికములో నూతనమైన మార్పులు కలుగజొచ్చెను.

ముక్తాంబ నారాయణరావుగారి కుమార్తె. నారాయణరావు ప్రప్రథమమున సామాన్య స్థితిగలవాడేకాని. ఆంగ్లేయ విద్యావ్యామోహ మెక్కువగా గలవాడగుటచే నాతని యిరువురు కుమారులకు బి. ఏ. క్లాసువరకు విద్య గరపించెను. సర్వస్వము పోయిన మాని తనకుమారులు పట్టభద్రులైన చాలునని యాతని యాశయమగుటచే పెద్ద లార్జించిన మడిమాన్యములు విక్రయించి విద్యాపరిశ్రమకు వెచ్చించెను. అతని హృదయమునందలి కోరిక తీరిక లెత్తు సమయమాసన్నమగుచుండ సరికి పెద్దకుమారుడు మృతినొందెను. అంతటితో నాతనికి సత్తువ యుడిగిపోయెను. [illegible]నితో గాలము గడుపుకొన నాతడు కొంత వరకు పరితృప్తి నొందుచుండ ద్వితీయపుత్రుడొకనాడు హృద్రోగముచే నంతరించెను. ఇంక నారాయణరావుగారి హృదయావేశమునకు మేర లేదు. పుత్రశోకముచే నాతడు మంచముపట్టెను. క్రమముగా నారాయణరావుకు రోగము ప్రబలమయ్యెను. నాడాతడు మతిహీనుడై పిచ్చిమాటలనాడజొచ్చెను. నేడుముక్త విషాదమునకదియే కారణము. ప్రఖ్యాతి వహించిన డాక్టరులచే మందువేయించి తన తండ్రిని బ్రతికించుకొనుటకైన నింటనొక కానియైన లేదు. దారిద్ర్యదేవత విచ్చలవిడిగ వారియింట తాండవించుచుండ నిట్టి విషమస్థితిలో నెవ్వరి మానసము చలింపదు.

ముక్తసంతాపము జూపి కనికరించియో యేమో భగవానుడొక యువకుని నాతావునకు గొనివచ్చెను. అతనిపేరు మాధవరావు. మాధవరావు సవినయముగా ముక్తదుఃఖకారణ మడిగి తెలుసుకొనెను. మసిపాతకట్టిన మాణిక్యమును బోలు సంపూర్ణ దారిద్ర్యావస్థనున్న ముక్తస్థితిని గాంచి యాతడు జాలినొందెను. వలయు నుపకృతి చేయనెంచెనుగాని యింతలో నింటిలో గొల్లుమనిరి. ముక్తయు మాధవరావును నింటిలోనికి చనిరి. నారాయణరావు మరణావస్థలోనున్నాడు. అంతలో నాతనికి తెలివి

యనెను. ముక్త కనుగొనులనుండి భాష్పకణము లేక ధారగ ప్రవహింప తండ్రికడ కేగి వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను. అమ్మా... వెళ్ళి......అని మాట్లాడలేక పోయెను. మాధవరావు ఆతనికడ కరిగి ధైర్యముతో అయ్యా! ముక్త వివాహ విషయమై విచారింపకుడు. ఆమెను నేనుతప్పక వివాహమాడెదనని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ విన్నవించెను. నారాయణరావు పరితృప్తినొందినట్లు మందహాసము చేసెను. క్షణికములో నాతని యాత్మ భగవంతునిలో లీనమైపోయినది.

ముక్తకు పదునాలుగు సంవత్సరములు. ఆమె అయిదవ ఫారము చదువుచుండెను. ఆవిద్యాసంపద తప్ప తదితరమైన యాస్తి యామెకేమియు లేదు. మాధవరావు మాత్ర మప్పుడప్పుడీ దిక్కులేని పక్షులకాపాడుచునే యుండెను. ముక్తతల్లి, మాధవరావు తన ప్రతిజ్ఞపాలించునాయని యప్పుడపుడు తలచుచుండెను. ఆతడు కులీనుడు. తాము నిరుపేదలు. ముక్తకావత్సరము వివాహము చేయక తప్పదు. ఇట్టిసంబంధము పొసగునట్లు. ఇట్టి మనోవ్యాకులతచే నామెచిత్తము పరిపరి విధముల పరితపించుచుండెను.

నాడు సంవత్సరాది పండుగదినము. ముక్త మజ్జన మాచరించి యుతికిన యుడుపుల ధరించి తానపుదినంబును నధ్యయించు పాలరాతిపై గూర్చుండి యేమేమో చదువుకొనుచుండెను కాని విద్యాభ్యాసమునందా సమయమున నంతయాసక్తి కలిగినట్లు కనుపట్టదు.

ఆమెహృదయమునందు చిన్న చిన్న భావతరంగములు ఉద్భవించుచుండెను. ఇంచుక తడవు విశ్వాసము, మరికొంతతడవు నిరాశ, విషాదము. అదియంతయు మాధవరావుని గూర్చిన యోచనయే. "ఆసుకుమారుడు తన ప్రతిజ్ఞ పాలించునా? యని యామెమనసులో స్మరించుచుండెను.

పాలరాతిపై కూర్చుండిన ముక్తను మాధవుడు తనమేడపై గవాక్షమునుండి చూచెను. ఆదీర్ఘములైన నీలకుంతలములు, పరిపూర్ణ చంద్రమండలముగ నామెముఖము, ఆ చిరునవ్వులయందలి మందహాస చంద్రికలు, ఆ మిలితనయనములు సుధావిభాగ సమయమున భగవంతుడగు నారాయణుడు వహించిన మోహినీరూపముగా స్ఫురించెను. ఆ యుత్తరక్షణమునందే నాతని మానసమునకు మదనవికార మంకురించెను. ఆమెను వివాహమాడుటకు నిశ్చయించుకొనెను. కాని [illegible]. తాను గొప్పయింటిబిడ్డ. తల్లిదండ్రుల కొక్కడే నాతడు. తండ్రి వేలకువేలు కట్నము నాశించుకొని యుండెను. మాధవుడు తండ్రితో తగినమాటాడి దీనరక్షణోద్యమమున కృతకృత్యుడయ్యెను. ఒకనాడు మాధవుడు ముక్తకడకేగి ముక్తా ఇదిగో జనకుని ఆజ్ఞాపత్రము అనెను. సంతోషమున వారిరువురు నొండొరుల బాహుబంధములలో నంటుకొనిపోయిరి. ముక్తామాధవులకు వివాహమయ్యెను. వారికిజనించిన ముద్దుబిడ్డడు తాతగారి బట్టతలపై మోది తనతండ్రిపగ నెట్లుదీర్చుకొనుచున్నాడో చూడుము.

అంతఁ బయోనిధానమున యందుదయించె సరోజవాసినీ
కాంతకుఁ దోడబుట్టువనగాగరపద్మమునీ జటాకికా
సంతతియున్హరీతకియుసాధన సంగ్రహమై తలిర్పధ
న్వంతరి యెట్టిరోగములవారికినామయ సౌఖ్యకారియై

హారవిలాసము - అ-2

జీర్ణ విజయనగర చక్రవర్తులు

(హరిహర రాయలు.)

పాలకోడేటి వెంకటరామశర్మగారు బి. ఏ.

ద్వాదశ శతాబ్దమున దక్కను హిందూదేశము వరంగలు రాజుల చేతను దక్షిణ హిందూదేశము యానగొంది రాజుల చేతను పాలింపబడెను. ఉత్తరహిందూదేశము మహమ్మదీయ చక్రవర్తుల వశమాయెను. హిందూరాజులు సర్వస్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయి మహమ్మదీయ రాజులకు లోబడి పోయిరి. అందుచే దక్షిణహిందూరాజులు హిందూ సాంప్రదాయములను, హిందూవాఙ్మయమును కళలను పోషించుచుండిరి. వరంగలు రాజులు మహమ్మదీయ దండయాత్రల నరికట్టజాలక క్రుంగిపోవుచుండిరి. మహమ్మదీయులను జూచి యానగొంది రాజులుగూడ భయపడజొచ్చిరి. విజయధ్వజుడను యానగొంది రాజు తన నగరము మహమ్మదీయ దండయాత్రలకు సులభముగ గురియగునని యూహించి తుంగభద్రానదికి దక్షిణపు టొడ్డున యెత్తైన పర్వత గుట్టల మధ్య నొక గొప్ప కోటను నిర్మించెను. దానికి యతడు విజయనగరమని పేరిడెను. మఱియు నతడు యానగొంది కోటనుగూడ బలపఱచెను కాని యతనివంశజులు విజయనగర కోటయందు స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొనక యానగొందియందే యుండువారు.

ఇట్లుండగా క్రీ. శ. 1336 సం|లో విద్యారణ్యులవారి ప్రోత్సాహమున యాదవ వంశజుడగు హరిహరరాయలు విజయనగర కోటను మఱింత బలపఱచి, తనరాజ్యమునకు ముఖ్యపట్టణముగ జేసెను. రాను రాను యందు వెలలేని విలువగల సౌధములు, దేవాలయములు, తోటలు, యుద్యాన వనములు, చెరువులు, భావులు, మొదలగు నవి నిర్మించెను. ఇట్లు శత్రువులకు దుర్భేధ్యమగు దుర్గముగాగట్టి, పరదేశీయులు వింత పడునట్లు పురమును రామణీయకముగాగావించి, విద్యారణ్యుల వారియందు గురుభక్తి గలిగి మెలగుచు యితడు నెమ్మదిగ నాచుట్టుపక్కలందుండిన దేశమును స్వాధీనపఱచుకొనెను. ఇట్లు హరిహర రాయలు యేసుదినమున ప్రవేశించెనో కాని త్వరలోనే విజయనగరము హిందూదేశములోని పట్టణములన్నిటికెల్ల సౌందర్యమైనదియు, బలమైనదియు గాపించుటయే గాక విజయనగర రాజులు దక్షిణ హిందూదేశము నంతను వశపఱచుకొని యేకఛత్రాధిపత్యముగా రెండువందలయేండ్లు బహు నేర్పుతోను, సామర్థ్యముతోను పరిపాలించి హిందూ సాంప్రదాయములను కళలను బోషించిరి.

సంగమవంశమునకు జెందిన యానగొంది రాజులలో జంబుకేశ్వరరాయలు యాఖరివాడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1297 సం| మొదలు 1334 సం| వరకు రాజ్యము చేసెను. ఇతడు సమర్థుడును, జాగరూకుడును. అందుచే జంబుకేశ్వరరాయలు మహమ్మదీయ దండయాత్రలను వీలగునపుడు యెదుర్కొని పోరుచును, వీలులేనపుడు యథ్యంతర పెట్టుబండ యొసగి యుండుచు తన రాజ్యమున శేయపాయము రానీయకుండ కాపాడగలైను.

వరంగలు రాజులలో నీతని సమకాలీనుడు ప్రతాపరుద్రదేవుడు. మహమ్మదీయులు వరంగలుపై ననేక సారులు దండెత్తిరి. జంబుకేశ్వరుడాతని కేదైన నెగు సహాయము చేయు స్థితిలో లేనట్లు చరిత్రవలన గన్పట్టుచున్నది. క్రీ. శ. 1310 సం| లో తుదకు ప్రతాపరుద్రుడు మల్లిఖాఫరునితో సమాధానపడి ఢిల్లీ చక్రవర్తికి కప్పముగట్టుట కంగీకరించెను. కానితదనంతరము ఢిల్లీరాజునకు గప్పముగట్టుట నిరాకరించుటచే పరలమహమ్మదీయులతో నొంటరిగ ననేక సంగ్రామము చేసి కోటద్వారముల వద్దనుండి తరిమెను. తుదకు మహమ్మదుటోగ్లకు స్వయముగ వరంగలుకోటపైదండెత్తి ముట్టడించి స్వాధీనపఱచుకొని ప్రతాప

రుద్రుని యతని భార్యాబిడ్డలను బందీకృతులం గావించి ఢిల్లీకి గొనిపోయెను. వరంగలు రాజ్యము పాలించు నిమిత్తము చక్రవర్తి యొకనిని గవర్నరుగా నియమించెను. ఈగవర్నరు మహమ్మదు బహదుర్ఖాను. ఇతడు చిరకాలము లోనే స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుకొని చక్రవర్తి యాగ్రహముజనించి క్రీ. శ. 1335సం లో తన ప్రచండ సైన్యమును, గుజరాతు ప్రాంతములకు రాజప్రతినిధి గానున్న ఖ్వాజాజహాను అనువాని కప్పగించి బహాదుర్ఖాని శిక్షించుటకై పంపెను. ఉభయసైన్యములు దేవగిరియొద్ద కలుసుకొని ఘోరసంగ్రామము సలిపిరి. తుదకు బహదుద్దీన్ కాంపీలరాజు శరణుజొచ్చెను. ఇతడుకొంతబల పరాక్రమ సంపన్నుడగుటచే చక్రవర్తి స్వయముగా దక్షిణమునకువచ్చి యుద్ధమునడిపెను. ఆయుద్ధమందు కాంపీలరాజు ఓడుటచే నతడు దాపుననేయున్న పెద్దకోటయని పిలువబడు యానగొంది కోటలో దాగెను. మహమ్మదు యానగొంది కోటను ముట్టడించి పట్టుకొని కాంపీలరాజును, యానగొందీ రాజవంశజులను బంధీకృతుల గావించెను. బహాదుద్దీను బల్లాలరాజు శరణువేడగా మహమ్మదు యాదేశముపై దండెత్తెను. అందుచే యారాజు భయపడి వేరుమార్గముతోచక బహాదుద్దీనుని చక్రవర్తికి యొప్పగించెను.

క్రీ. శ. 1334సం। లో జంబుకేశ్వర రాయలు స్వర్గస్థుడగుట చేతను యితనికుమారులు ఢిల్లీబందిఖానా యందు బంధింపబడుటచేతను, చక్రవర్తితరఫున రాజప్రతినిధిగా నొకముసల్మాను నియమింపబడుటచేతను, దేశమసంతృప్తిజెంది యరాజకముగా నుండెను. రాజబంధువులందఱు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించిరని చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. వరంగలు, యానగొంది, దేవగిరి, కాంపిలమొదలగు దేశములు మహమ్మదీయ వశమగుటచే శృంగేరీపీఠాధిపతుల ప్రియ శిష్యులగు విద్యారణ్యులవారు తమ సాంప్రదాయములకు మతమునకు, కళలకు గలుగుచున్న కీడు నూహించి విచారించి తుంగభద్రానదీ సమీపమందుండి యతడు యాశ్రమమునకు మరలివచ్చి హిందూరాజవంశజులకు, యోధులకు, దేశాభిమానులకు నూతనోత్సాహము గల్పించి యైకమత్య మంత్రమును బోధించిరి.

క్రీ. శ. 1336 సం। లో చిన్నమ కొండయను విజయనగరకోటలో వరంగలు, యానగొంది మొదలగు ప్రాంతములనుండి పారవచ్చిన యోధుల సహా శ్రీమాధవ విద్యారణ్యులవారి [illegible] [illegible] సముగజరిగెను. శ్రీవిద్యారణ్యుల [illegible] గురుభక్తిచేతను, యామహాపురుషుని [illegible] దీక్షయను మహోత్తరయుక్తి [illegible] ధవరులందరు, [illegible] నను, [illegible] నను, [illegible] స్వవహా నులుండుటను, మిగుల ప్రఖ్యాతి గాంచిన హరిహరబుక్క నాయకుని, [illegible] నుండె, విజయనగర రాజ్యమునకు విద్యారణ్యులవారి ప్రోత్సాహమున పట్టాభిషిక్తునిగావించిరి. ఇట్లు హరిహరబుక్క నాయకుడు విజయనగర సింహాసనము పైగూర్చుండి తన్నింతగా జేసిన గురువును మంత్రి గాజేసి, యాపురమునకు విద్యానగరమని పేరిడి [illegible] పారమగు గురుభక్తిని నెరపెను.

ఈలోపున యానగొంది హిందువులు తిరుగబడి మహమ్మదీయ రాజప్రతినిధిని యతని యనుచరులను చంపిరి. క్రీ. శ. 1344సం। లో మహమ్మదు తన దక్షిణదిగ్విజయ యాత్రచాలించి ఢిల్లీకి మరలినపిమ్మట యీదారుణ వార్తవిని ఖిన్నుడాయెను. మఱియు ప్రతాపరుద్రుని కుమారుడు కృష్ణనాయకుడు, బిల్లాలరాజు, హరిహరదేవరాయలు మొదలగువారి సహాయమున వరంగలును ముట్టడించి పట్టుకొని రాజప్రతినిధిని దౌలతాబాదువరకు తఱిమి దేశముతిరిగి స్వాధీన పఱచుకొనెను. క్రీ. శ. 1344సం। మొదలు క్రీ. శ. 1347సం। వరకు హిందూ మహమ్మదీయులకు దక్కను భూములకై పోరుచునే యుండిరి. తుదకు హిందువులే జయమునుబడసిరి. ఈవార్తవిని చక్రవర్తి క్రుద్ధుడై, ప్రచండసైన్యముతో బయలుదేరి తిరుగుబాటొనర్చిన గుజరాతు రాజప్రతినిధిని శిక్షించి క్రీ. శ. 1347 సం। లో దౌలతాబాదు చేరెను. కాని గుజరాతు తిరిగి తిరుగబడుటచే యిస్మాల్ముల్కు అనువానిని రాజప్రతినిధిగాజేసి చక్రవర్తి గుజరాతు దేశముపైదండెత్తెను. ఇంతలో చక్రవర్తి దండనాధులలో నొకడగు జాఫరుఖానబడు హుస్సేను గంగూ దౌలతాబాదునందు రాజప్రతినిధిపై తిరుగబడి, నతని నోడించి హుస్సేనుగంగూ బాహమనీయను బిరుదముతో దక్కను సింహాసనముపై గూర్చుండెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1358సం। వరకు నిరభ్యంతరముగపశ్చిమ దక్కను భూమండలమును స్వాధీన పఱచుకొని రాజ్యపాలన మొనరించెను. ఇతడే ప్రసిద్ధబాహమ

మనీరాజ్యమూలస్థాప నాచార్యుడు. ఇతడు హిందువులను మహమ్మదీయులను సమాన గౌరవముతో జూచుటచే నితని నుభయులునుగౌరవించిరి. ఇంతటినుంచి బాహామనీవంశజులకు గుల్బర్గా రాజధానియై నెలసెను. ఇతనికిద్దఱు కుమారులు. మరణకాలమందు వారిద్దఱిని రావించి యుభయులు నన్యోన్య మైత్రిగలిగి మెలగవలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

ఇట్లు గుల్బర్గాయందు హసన్గంగూయున్ను వరంగలునందు కృష్ణనాయకుడున్ను తమదేశమును శత్రువులనుండి కాపాడుకొనుటకు యత్నములు చేయుచుండగా, హరిహర దండనాయకుడు హరిహరరాయలను బిరుదుతో విజయనగరరాజ్యమును, తుంగభద్రానదికి దక్షిణముననున్న దేశములను జయించి వృద్ధి నొందుచుండెను. విజయనగర యాదవరాజులు బహుపరాక్రమ శూరులు, రాజకీయవేత్తలు. శ్రీవిద్యారణ్యులవారు, హరిహరరాయలే మహమ్మదీయ దండయాత్రలను దక్షిణదేశముపై బడకుండ నరికట్టగల సామర్థ్యముగల వాడని సత్యముగ నిశ్చయించుటకు ప్రబలకారణములుండ వలయును. దేవగిరి యాదవ వంశము నశించినదిమొదలు నావంశజులు వేర్వేర హిందూరాజులవద్ద దండనాథులైయుండిరి. ఈహరిహరాదులు వరంగలు ప్రతాపరుద్రుని కడసేవజేసి ప్రఖ్యాతినొంది యుండవలెను. వీరిలో గొందఱు యానగొంది ప్రభువులక్రిందకూడ దండనాథులైయుండి యుందురు. అందుచే నాకాలమున నీయాదవ వంశము బహుబల పరాక్రమము గలిగి యుండవలె.

యాదవవంశమున సంగముడను యొక దండనాయకుడుండెను. అతనికి అయిదుగురుపుత్రులు. వీరందఱు శౌర్యవంతులు. దండనాథులు. రాజకీయవేత్తలు. విజయనగరకోటలో శరణు జొచ్చిన యోధవరులలో నీకుటుంబమునకు ప్రధానస్థానము వారిప్రభావముచే గలిగినది. అట్టిధీమంతులగు సోదరులు గల హరిహర రాయలకు పట్టముగట్టక విద్యాన్వితుడగు విద్యాధరుడు వేఱొకనికి పట్టముగట్టినచో తనయుద్దేశములను నెరవేర్చగలుగునా. పంచపాండవుల వలె మైత్రియు, విద్యాబుద్ధులును, శౌర్యాతిశయమును రాజనీతి పరిజ్ఞానమునుగల యీసంగ కుమారులువిద్యారణ్యులవారి సేవజేయుచు గురుభక్తిగలిగి వారియాజ్ఞలను శిరసావహించుచు రాజ్యపాలనము గావించిరి. జ్యేష్ఠుడగు హరిహరరాయలు ధర్మరాజువలె న్యాయముగ దేశమును శాంతిపరచి తమ్ములను కుమారులుగ జూచుకొనిరాజ్యముచేసెను. సంగమునిద్వితీయ పుత్రుడగు కంపారాయలు రాజప్రతినిధిగ నుండి నెల్లూరు కడప మండలములను స్వాధీనపఱచుకొనిమండలేశ్వర బిరుదముతో సర్వస్వాతంత్ర్యములు గలిగి రాజ్యము జేసెను. అతనిపాలనయందు నెల్లూరు కడపమండల ప్రజలు సంతుష్టిజెందియుండిరి. ఇట్లుయాదవ వంశమునకు జెందిన కంపారాయల మూలమున నాంధ్రులు విజయనగర సామ్రాజ్యమందు సౌఖ్యము ననుభవించిరి.

సంగముని తృతీయపుత్రుడగు బుక్కరాయలు, హరిహరునకు పెంపుడు కుమారునివలె బహుగారాబముతో బెరిగెను. ఇతడు అర్జునునివలె సకలశాస్త్రములందు ప్రావీణ్యముగలిగి యుండెను. సోదరులందఱిలో బహుబుద్ధిమంతుడును, శౌర్యవంతుడును, రాజనీతికోవిదుడునై యుండెను. అందుచేతను, హరిహరునకు పుత్రులులేనందునను బుక్కరాయలే యువరాజుగా నేర్పఱుప బడెను. ఇతడు హరిహరునకు మంత్రియు, దండపాణియునైవిజయనగర సామ్రాజ్య వ్యవహారములను బహునేర్పుతో సమర్థించి యుండెను. మిగిలినయిద్దరు సోదరులు మారప్ప, ముదప్ప రాయలను వారలు వేర్వేరమండలముల కధిపతులై వాటిని స్వాధీనపఱచుకొని తిరుగబాటొనర్చిన వారిని శిక్షించి దేశములను శాంతి పఱచియా దేశములందు సర్వస్వాతంత్రియము వహించి రాజ్యపాలనముగావించిరి. వీరందఱు స్వతంత్రులైనను విజయనగర సంత్రియాజ్ఞలకు బద్ధులై యవసరమగునపుడు చక్రవర్తికి సైన్యములతోను ధనముతోనుసహాయపడియుండిరి.

నెల్లూరు కడపమండలము లిట్లు కంపారాయలక్రిందను, చంద్రగుత్తి రాజధానిగాగల కాదంబ రాజ్యము మారప్పరాయల క్రిందను, ఆరగ పరగణా ముదప్పరాయల యధీనమున సుశాంతిగలిగి దిన దినాభివృద్ధిగాంచెను. ప్రారంభమున క్రీ. శ. 1336సం|లో విజయనగరకోట విద్యారణ్యుల సహాయమున పునన్నిర్మాణము గావింపబడి నపుడు హరిహర రాయలు సామాన్య మండలాధీశుడు మాత్రమే. కాని క్రీ. శ. 1350సం|లో నతడు స్వర్గస్థుడగు నప్పటికి యతని రాజ్యము తుంగభద్రకు దక్షిణమున కావేరినదివరకుగల దేశమంతయు జయింపబడెను. అందుచే హరిహరరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపకులలో మూలపురుషుడగు హిందూచక్రవర్తి. ఇతడుమహామండల విరుదాంకితుడై పదునాలుగు సంవత్సరములు దివ్యముగా

రాజ్యమును పాలించెను. కన్నడ, ఆంధ్ర [illegible]లు సామంతులైరి. [illegible] క్రీ. శ. 1346సం||లో [illegible] రాజులందరితో [illegible] గురుభక్తియు, [illegible] మానమును తెల్లడ [illegible] శృంగేరి [illegible] లగు భారతతీర్థ శ్రీపాదులవారికి [illegible] ములు దానముజేసి, శాసనములు [illegible]ంచి స్వస్థానానికి మరలెను. మఱియు శృంగేరికి దగ్గరలోనున్న కపాలమను గ్రామమును [illegible] బ్రాహ్మణులకు దానము చేసెను.

ఇట్టి గురుభక్తియు బ్రాహ్మణభక్తియు గలహరిహరరాయలు పౌరుషశాలియేగాక దాన పరుడును, రాజనీతి విశారదుడనుటలో సందేహములేదు. ఇతనికి పోషకుడై యున్న [illegible] సమయములు చెప్పుచున్నవి. అయిన నక్కాలమున రాజ్యమున కర్హుడగువాడు ధీశాలిగా యుండవలయునని యుక్తి [illegible] సక్కమారుడు బాల్యముననే చని పోవుటచేతనో చక్రవర్తి బుక్కరాయలను యువ రాజుగ నొనర్చెను. మఱియు క్రీ. శ. 1346సంలో విజయనగర యుద్ధములో పాల్గొని ప్రాణముల గోల్పోయి వీరమరణము నొందిన గౌడుల యాత్మశాంతికై వీరకళస్తంభమొకటి నిలబెట్టి గౌడులమన్ననలకు బాత్రుడాయెను. ఈసంగతి హరిహర రాయలు నిగర్వచూడామణియనియు, రాజనీతి కోవిదుడనియు దృఢపఱుచుచున్నది.

ఇదిగాక మంత్రులు, సామంతులు, ప్రజలు మిగులరాజభక్తిగలిగి హరిహరరాయల నెప్పుడును శ్లాఘించియుండిరి. క్రీ. శ. 1347సం|న వీరకాయ మంత్రి, యొకశాసనమందు రాయలను శ్లాఘించి యుండెను. మఱియు క్రీ. శ. 1343సం| తేదిగల యొకశాసన మిట్లుండెను. "మహారాజాధి రాజ రాజ పరమేశ్వరహరిహర మహారాయలవారి పాద సేవకుడు సూర్యవంశజుడగు ఛాయన తన తల్లిదండ్రు [illegible]ర్థమునొకు చెరువును నగ్రహారమును గట్టించి బ్రాహ్మణులకు దానముజేసెను,,

ఇట్లుప్రజలచేతను, యుద్యోగులచేతను, పర దేశీయులచేతను పూజింపబడిన హరిహరరాయలు 14సంవత్సరములలో విజయనగర పురమును యిందర్ నగరముగ మార్చివేసెను. శత్రువులకు దుర్భేద్యముగ జేసెను. రాజ్యము సముద్రతీరములవరకు వ్యాపింప [illegible]ను. [illegible] ధనముతోను [illegible]ములతో నిం[illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

[illegible] రాజ్యమును [illegible] మహమ్మదీయ [illegible] మాలపురము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సామర్థ్యముతో [illegible] పాలించ [illegible] ధనముతోనిం, [illegible] [illegible] రునకు [illegible] యొక్క[illegible] [illegible] నటుల నెట్టియుత్తిని [illegible], హరిహరరాయలను నట్టి సామర్థ్యముతో రాజ్యముచేసి ఒకేచేహిందూదేశము నంతను [illegible] క్రిందకు వచ్చుటకు పునాదు లేర్పఱిచెను.

హరిహరరాయల పాలనకాలమునుగూర్చి కొంత ద్వివాదముగలదు. సూవెల్ చరిత్రకారుడు యీచక్ర వర్తి 7సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యముజేసెనని తెలిపియుండెను. అట్లయినచో క్రీ. శ. 1343సం|లో యితడు చనిపోయియుండవలెను. సివెలు చరిత్ర కారుడు ఈయభిప్రాయమును బలపఱచి యుండెను. రైస్ మొదలగు వారిచక్రవర్తి క్రీ. శ. 1350సం| వరకు రాజ్యపాలనగావించి యుండెనని శాసనముల బరీక్షించి నిర్ధారించియుండిరి. మఱియు క్రీ. శ. 1354సం|పు సరియగు తేదీగల పోరబడైను శాసన మందు మహామండలేశ్వర హరిహరరాయలు రాజ్య పాలనము గావించుచుండగా మాలగౌడయను శూరుడు చనిపోనగా నతనిభార్య చన్నక్క సహగమనము గావించిస్వర్గము జేరెనని వ్రాయబడెను. అందుచే కొందరు హరిహరరాయలు క్రీ. శ. 1354సం|వరకు రాజ్యపాలనము గావించి యుండినటుల యభిప్రాయ మిచ్చిరి. వీరియుద్దేశమునకు బలమిచ్చి క్రీ. శ. 1354సం| తేదీన హరిహరరాయల నామమును గల మఱొకశాసనము లభించినది. కానిదీనినంతటి యాధా రము లభించువరకు రైసుమొదలగు వారితోనేకీభవించుచు హరిహరరాయలు క్రీ. శ. 1350సం| వఱకు రాజ్యపాలన గావించి యుండినటుల నమ్మదగినది.

———:o:———

స్త్రీలయభివృద్ధి

(శ్రీమతి పందిటి సత్యవతిగారు, ఇంటర్మీడియెట్ విద్యార్థిని)

స్త్రీలకొరకుమహిళాసమితి, ఆంధ్రసోదరీ సమాజము మున్నగు స్త్రీ సమాజముల ముఖ్యోద్దేశముస్త్రీల యభివృద్ధికే. దేశోన్నతికై పునాదులు వైచుచున్న నేటి మనసోదరుల కార్యక్రమమునందలి ముఖ్యవిషయము స్త్రీలయభివృద్ధి. జాతియు, నర్థభాగినులమగు మనము సరిగా నుండక ప్రతివిషయములోను వెనుకబడి యుండుటవలననేగదా స్త్రీలయభివృద్ధియనుప్రత్యేకపదముఁ నుపయోగింపవలసి వచ్చుచున్నది. సంఘమును నిండించుచూ సగము సంఖ్యగల స్త్రీలు విజ్ఞానముగలవారుగా నుండకపోవుటంబట్టి యీసంఘము నాగరికులగు యితరదేశీయులకు ఒకకాలును ఒకచెయియు పడిపోయిన పక్షపాతపు రోగివలె గన్పట్టుచున్న దన్నమాట.

కాలచక్రము తిరిగి పోవుచున్నది. దానితోబాటు యనేక మార్పులు ప్రతివిషయములోను గలుగుచున్నవి. కొన్నివత్సరముల క్రితము, యేపనులుచేసిన సమంజసములుగా గన్పట్టుటలేదో యవియే నేడుచేయ నర్హములుగను, యత్యంతావశ్యకములుగను గన్పట్టుచున్నవి. నేడు మనదేశపరిస్థితులు చూడ, జాతీయోత్కృష్టతకై నిరంతరము పాటుబడుచున్న మన సోదరుల గలసికొని దేశహితమునకై పాటుపడవలసిన రోజులు వచ్చినవని గానబడుచున్నవి.

కొన్నిపదుల సంవత్సరముల క్రితము మనపురుషులు దేశకాలపరిస్థితులంబట్టియో, మరియే కారణమునవలననో స్త్రీవిద్యను నిరసించిరి. దానివలన యింతకుపూర్వము కూడ విద్యావిహీనలై మన స్త్రీలుండిరని యను కొనబోకుము. దానికి రామాయణమును రచించిన మొల్ల, వేదసూత్రములగైకొని వాదించుచుండినగార్గి, మైత్రేయి మున్నగు విదుషీమణులేసాక్షి. మనమగవారు స్త్రీవిద్యనేల నిరసించిరో దానికిగలకారణములరసిచూడ మనకిప్పుడు వ్యవధిలేదు. ప్రస్తుతపు మనస్థితిగతులజూచుకొని, మనచే నిర్వహింపబడవలసిన కార్యభారముల పరికించి, మనమొకప్పు డెట్టులుంటిమో, యిప్పు డెట్టులున్నారమో, మన కెట్టులుండవలెనో మున్నగు విషయముల మాత్రము దెలిసికొని తగురీతిని వర్తింపవలసిన రోజులివి.

మనభారతీయు లొకప్పుడు గొప్ప మేధాసంపన్నులని, విజ్ఞానపూరితులనియు యత్యుత్తమమైన జాతిగానుండిరనియు దెలిసికొని యిప్పుడెట్లున్నారో చూడుము. నాగరికులమని చెప్పుకొనుజాతి, దనయొక్క స్త్రీల కెట్టి స్థలమును నియమించినదో, యెట్టిహక్కులనిచ్చినదో, యిచ్చుటనే దానినాగరికతగానబడును. యొకజాతి తప్పొప్పులు,

తన స్త్రీలనట్టివారినిగా తయారుచేసికొని నదో యిచ్చటనేగాన బడగలదు.

ఇంతియేల సోదరీమణులారా! మన పురుషుల వివేకము స్త్రీల పరిజ్ఞానముపైన నాధారపడియున్నది. బాల్యమున వారి తల్లిదండ్రు లెట్టిశిక్షణమునిచ్చిరో దానిపై ననే నాధారపడియున్నది. సాధారణముగా పసిబిడ్డలు తమసమయమునంతను తల్లివద్దనే గడపుచుందురు. బాల్యమునవారు, పెద్దలేమి చేసిన, దాని ననుసరింపజూతురు. ఊహలు మొదలుపెట్టి యీపసిప్రాయమున కనబడు వస్తువుల విషయము తమతల్లి నడుగుచుందురు. యీకోమల వయస్సున వారియున్నత హృదయములలో పెద్దలేది చెప్పిన యదినాటుకొనును.

చంద్రగ్రహణముచూచి యీసలు పేలగలిగెనని కుమారుడడుగ తనకే తెలియని విద్యావిహీనయగు తల్లియేమి చెప్పగలదు? పాము కొరుకుచున్నదని మరియేమొ చెప్పును. అప్పుడామాట యీపసిపాప నిజమనినమ్మక మరియేమిచేయును? మనబాలుర యనంత శక్తుల నణగద్రొక్కుటకుమీరు వారికనేక మంచివిషయముల నేర్పి బుద్ధివికాసముగలవారినిగా జేయగల్గునది విద్యగలతల్లియె.

స్త్రీల యభివృద్ధికి స్త్రీవిద్యయె ముఖ్యకారణము, మనవేదములలో స్త్రీవిద్యయొకటి. సోదరీమణులార! మనస్త్రీలకు విద్యలేకుండుటవలన యనేకకీడులు మూడుచున్నవి. అట్టివాటిని మనము కన్నులారజూచుచు గత్యంతర మాలోచింపక యూరకొనుచున్నాము. జ్ఞానవిహీనలైన స్త్రీలు తాము సుఖపడుమార్గమునుగాని, తమభర్తలను సుఖపెట్టుమార్గమునుగాని తమబిడ్డలను చక్కగా పెంచుమార్గములనుగాని యెరుంగక దురాచారములందు మునిగియున్నారు. అట్టిస్త్రీలను గల్గిన మనభారతదేశమునందలియనేకకుటుంబములు క్షీణదశకు వచ్చినవి.

విద్యగల గృహిణిగల్గిన కుటుంబమును జూడుడు. అట్టి భార్యగల భర్తయెంతయో సుఖపడును. కష్టసుఖములన్నిటియందును, భర్తకుతోడ్పడి, యవి తాను సమభాగముగా పంచుకొని, ఆపత్కాలమునందు తగుయాలోచనచెప్పి తోడునీడయై చరించునది భార్యయేగదా. భర్తవ్యవహారముల నరసి తెలిసికొనుచు యాతని మెప్పునకు తాను సంతోషపడుచు ముప్పుగలినపుడు ధైర్యముగల్గి నాతనికి బోధించి విచారమును బోనాడునది విద్యాజ్ఞానములుగల భార్యయేగదా! ఇంటివ్యవహారములన్నియుచక్కబెట్టుకొని భర్తయింటికి వచ్చువేళకు సర్వమును సంతోషముగానుంచి దినమంతయుకష్టపడి పనిచే నలసి విసుగు గలుగునట్టి సమయమున నాతనిమనస్సున కించుకేనియు నేదియు నాయాసము తోపింపజేయనీక అన్నిపనులను సరిచేయునది విద్యగలభార్యయేగదా! తననాథుడెట్టి ధనవంతుడైనను విద్యగలవాడైనను గర్వపడక యితరులను తనకంటె బీదవారని తీసివేయక, అందరితోడను సమభావముతో మెలంగుచు నిగర్వశిరోమణియై యుండునది విదుషీమణియెగదా!

సోదరీమణులారా! విద్యావంతురాండ్రకు, విద్యావిహీనులకును నెంతయో భేదముగలదు. స్త్రీవిద్య యనవసరమని కొందరు పురుషులతలంపు. విద్యగల స్త్రీ మగనిలక్ష్య

ము చేయదనియు, స్వేచ్ఛగలిగి తిరుగునసియు కారగాని పనులకు చొరపడునని కొందరి తలంపు. ఎచ్చటనో,కొద్దివిద్యగలిగి, భర్తను లక్ష్యపెట్టక స్వేచ్ఛగాదిరుగుచు హేయముగ ప్రవర్తించు ఒకరిద్దరు స్త్రీల నుదహరణగా గైకొనుటవదలిపెట్టవలెను. చదువేలయుద్యో గమునకా? యని కొందరడుగుదురు.

స్త్రీలకుగృహమునందెంత యుద్యోగము న్నదో వారి కేమి తెలియును. రాచకార్యముల చక్కపెట్టు మంత్రివలె యింటిలోనెన్నిపను లయినను తానుసరిచూడవలెను.భర్తకుయనేక సదుపాయములచేసమస్త సౌఖ్యములనుగల్గించి తానుసుఖపడుచు తనకన్నబిడ్డల చిన్నగాపెం చివారికి విద్యాబుద్ధుల సత్ప్రవర్తనను కర్ప వలసినది విద్యగల గృహిణేగదా. ఈసంద ర్భమునజక్కగాకొడుకుల విద్యకొరకుపాటు పడి యాడపిల్లల విద్యావిషయమున కఠిన ముగా నుండుటతప్పని విద్యావిహీనయగుతల్లి యెటుల తెలిసికొనగలదు?

సోదరీ రత్నములార, బాలుడు చదు వుకొనినఒకవంశమునకే కీర్తి తేగలడు.బాలిక చదువుకొనిన రెండువంశములకు కీర్తి తేగ లదు.ఏకుటుంబమునకైనను మంచిపేరుగాని చెడ్డపేరుగాని సాధారణముగా స్త్రీ వలననే వచ్చును. స్త్రీ చదువుకొన్నదయిన పుట్టిన యింటికిని మెట్టినయింటికిని రెండువంశములకు కీర్తి తేగలదు. ఇన్నిపనులు చేయుటకన్న వేరుద్యోగము స్త్రీకేదికావలయును?

స్త్రీయభివృద్ధికి రావలెనన్న స్త్రీవిద్య యత్యావశ్యకమని యెరుగుడు. అట్టిప్రబో ధములుయిట్టి......ఎవ్విధముననైనను తీరికచేసు కొని సత్సభలకేగి సోదరీమణులుజ్ఞానము సంపాదించుకొని దేశమునకై పాటుపడెదరు గాక! మనసదుద్యమమును పరమేశ్వరుడు చేయూతనొసంగి కాపాడుగాక! సంఘసమా వేశ కారకులకు పరాత్పరుడు నిష్కపటం బును నిర్మలంబునగు ప్రవర్తననిచ్చి ఉదార భావములగొల్పు హృదయముల ప్రసా దించుగాక !

ఆహ్వానము

ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావు బహద్దర్ గారు

సీ॥ భయదసీరంధ్రాభ్ర పటలి విద్యుల్లతాలీలతో చేయూపుడేలస్వామి
తళతళత్కాంతులఁ దయసేయుతారకామణుల కన్నెగరమ్మనెడవేల ?
గంధపుమాత్రులఁ గలసి కమ్మగవీచు మలయానిలునిబ్రతిమాలుమనెదు
కటికచీకటిని ఏకాంతవాసునిసన్ను కీచురాయిరవళిఁ గెరలిపిలతు
ఇంచుకయు వీనితలపు గ్రహింపకుందువనుచు కన్నెత్తిజేతువు అప్పుడపుడు
సాంధ్యరాగ నెపంబున ; స్వామి ! నీకు ఏటిసంబంధమిది తెల్పవేడుభాంగ॥
(“ చంద్రిక ”నుండి)

నాంపల్లిమహిళాసభావార్షికోత్సవము

శ్రీమతి నెమలికంటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు. యల్. యమ్. పి.

పైసమాజపు వార్షికోత్సవము 9-3 27 బుధవారము సాయంత్రము అత్యుత్సాహము తోడను వైభవముగా ను జరుపబడెను. సభాసమావేశము కొరకై ప్రత్యేకముగా నిర్మింపబడిన డేరా కడురమణీయముగా నలంకరింపబడి సామాజికులచే యింతవరకును తయారుజేయబడిన కుట్టుపనులును కత్తిరింపు పనులు, చిత్రపటములు ప్రదర్శనార్థమై అచట నుంచబడెను. సుప్రసిద్ధ వైద్యరత్నమగు డాక్టరు సుమిత్రాబాయి యం. బి. బియస్ గారాసభకధ్యక్షత వహించిరి. విద్యాభిమానులగు విదుషీమణులు సుమారు రెండు వందలకు మించి మాయాహ్వానమును దయతో నంగీకరించి వచ్చి సభ నలంకరించిరి. డాక్టరు సుమిత్రా బాయిగారిని శ్రీ ఆక్కినపల్లి జానికిరామ రావు దేశముఖుగారి బగ్గీతో తీసుకొనివచ్చి ఆమెకు సభామంటపమున ఘనమగు స్వాగతమీయబడెను. శ్రీమతి లక్ష్మీనరసమ్మగారు జనానా ఆస్పత్రిలో బనిచేయుచున్న డాక్టరుగారి వైదుష్యమును ఆంధ్రభాషాభిమానమును, ఉన్నతాశయములను గురించి క్లుప్తముగా నుపన్యసించుచు అధ్యక్షురాలి నెన్నుకొన డాక్టరు సుమిత్రాబాయిగారు సభాసదురాండ్ర కరతాళధ్వనులు చెలరేగ, తమస్థానము గైకొనిరి.

దైవప్రార్థనమైన పిదప శ్రీమతి శారదాంబగారు తమస్వాగతోపన్యాసములో ఈ సమాజమును గూర్చి కొంత ప్రసంగించుచు అందలి ముఖ్యోద్దేశ్యములు "భారత సోదరీమణుల పరస్పర స్నేహభావము పెంపొందింప జేయుట" యనియు వ్యాసరచనలు ఉపన్యాసములు, పలువిధములగు కుట్టుపనులు, చిత్రలేఖనముల ద్వారావారి విజ్ఞానాభివృద్ధికి సాయపడుటయనియు దెల్పిరి.

తరువాత శ్రీమతి పండిట సత్యవతీ బాయిగారు స్త్రీలయొక్క యభివృద్ధి యను విషయమునుగూర్చియు శ్రీమతికోకిలాబాయి గారు స్త్రీస్వాతంత్ర్యమును గూర్చియుముచ్చటించిరి. శ్రీమతి కోకిలాబాయిగారు తాను మదార్సుప్రాంతము నారయిన ప్పటికి సి ఆంధ్రాభిమానము౽ని, ఆంధ్ర స్త్రీల కై పాటుబడుచు, ఆంధ్ర స్త్రీవ్యక్తిత్వమును, స్వాతంత్ర్యము అత్యవసరమనియు. ప్రకృతిలోని సకలభూత కోటియును దైవికముగ స్త్రీపురుష భేదముండియు ఒక్కటే స్వాతంత్ర్యమన భవించుచుండ మానవ స్త్రీలపాలిటి శృంఖలము తొలగకోయని యక్కజమును దెల్పిరి.

శ్రీమతి సౌభాగ్యవతి, భక్తినిగూర్చి విపులముగ చర్చించి అయ్యది జాతిమత భేదములేక బ్రహ్మైక్య సంధానముసేకోరుచుం

డు సకలశీప్రులయూశయుల నెరవేర్పక కలియుగములో సులభమార్గమనియు, భక్తులకు భగవంతుడెప్పుడు తోడునీడయనియు దెల్పుచు అందులకు తార్కాణముగా ప్రహ్లాద, తుకారాం, రామదాసు మొదలగు యుత్కృష్టచారిత్రముల నెత్తిచూపెను.

తదుపరి శ్రీమతి వేలూరి శారదాంబగారు

"సకలధర్మార్థముల దెల్పుసత్వరంబు
సంఘసంస్కార ప్రియులుగాసలుపు"

సంఘలాభముల గూర్చి తమచే రచియింపబడి మృదుమధుర శైలితో నొప్పు పద్యముల జదివి అందర నానందపారవశ్యుల జేసిరి.

డాక్టరు సుమిత్రాబాయిగారు తమ ఉపసంహారోపన్యాసములో స్త్రీ విద్యా ప్రాశస్త్యమును గూర్చియు, సంఘాభివృద్ధికి మార్గములు, జాత్యోన్నత్యము, ఆంధ్రాభ్యుదయము అందుల స్త్రీభాగము అను విషయములగూర్చి ఎక్కుడు విమర్శతోను యథార్థముతోను నుడివి తమ అసమాన్య ఆంధ్రదేశాభిమానమును భాషాభిమానమును వెల్లడించిరి.

వందనములతో సభముగిసినపిదప ఛాయాపటము గైకొనబడెను.

ప్రణయలేఖ

చిరువోలు శేషగిరిరావుగారు

అరుణరుచి పశ్చిమాశాంతమందు మెఱయు
వేళగైసేసి నీరాక వేచియుండ
పూర్వదిశ వేగుజుక్కదా బొటకరించు
వెల్ల నగు మోము, గుండె గుభిల్లుమనును ॥

ఎల్లిరుజువిత్తు? పీమాటఁ జెప్పుమనిన
నెపుడువత్తురో యన్ననిరీక్షసేత
నిదుర నెరుగని కన్నుల ముదుగు సెప్పు
వాడివత్తైన యీతనూవల్లిజెప్పు ॥

కప్పురపునంటిదొప్పలో గ్రాలు చున్న
కందిపోయినసుమమాల, కంటినీట
వాటు వడినట్టి విరిసెజ్జవాసిచెడ్డ
చందనము, మూటినడిగిన సాక్ష్యమిచ్చు ॥

సహజరక్తినివిడనాడి సౌరుదొరగి
పాండురద్యుతిధరియించి పాలిజాలి
గూర్చుచును జెక్కుటద్దముల్ గోడుబడ్డ
ప్రాణసఖిదెస సాక్ష్యమైబరగునాథ ॥

ఇంతవరకేల వచియింప నింతిపాటు
నెరిగికొనుమీద మీజిత్తమేమిసెప్ప
గలదో బ్రశ్నించియటుజేయ గర్జమనఘ
ధర్మమారసి యీ మెను దనుపరండు ॥

ౘౙౘ

భక్తి

శ్రీమతి పెనుమర్తి సౌభాగ్యమ్మ గారు

లోకములో మానవజన్మ సర్వసిద్ధములను పరాపర సంబంధము లనుభవము లో ఉత్కృష్టమైనదని పెద్దలు చెప్తూ ఉంటారు. దీనికి యింత ఆధిక్యత రావటానికి కారణము వీరికున్న ఉత్తమజ్ఞాన సంపదయేయని నేను తలుస్తాను. ప్రపంచము లోని అన్ని గుణములును ప్రథమమందు వాటి కాపాడింపబడిన, సచేతత్వమునుండి బైటపడి క్రొత్తపరిణామములను బొందుచుండుట మనకందరకీ తెలిసినవిషయమే. అట్లే మనుష్యజాతికూడ దినక్రమపరుసల యభివృద్ధినొంది వారి చిత్తైశ్వర్యముల పెంపొందింప జేసికొన్నారు. ఓవరకు వారు అతికష్టసాధ్యమైన దివ్యజ్ఞానమును గూడ సంపాదించి మోక్షమార్గముల, గుర్తు తెలిసికొన్నారు. ప్రతిజీవియు జాతి మత భేదములేక బ్రహ్మైక్యసాధనమునె కోరుచుంటారు. ఈ కాంతి విత్తృష్ణులను సిద్ధపులును నగు యోగీంద్రులకొరకైతే, ఆశాబంధములకు దోసు ప్రేమానుబంధముల గూడ తెంపుకోలేకకొట్టుకుంటున్న మనకందరికీ కూడ ఒకటే. ప్రతిమానవునిలో గూడ దివ్యజ్ఞానాభిలాషయను అంతఃప్రవాహము లున్నవి [illegible] పొందుటకు [illegible] ఈ భేదాభేదములను కొంచెము దృష్టాంతము గ్రహించలేక మత్సరలహముల బెంచుకొని మహానుభావులగు సన్న్యా

పల్లినుంచి కోటికి పోవటానికి రెండుమూడు మార్గములు ఉన్నట్లు మనమున్నగములు ఆసర్వేశ్వరుడైన భగవంతుని అనుగ్రహమునకు పాత్రులగుటకు నానా మార్గములున్నవి.

ఇందు ఏదారి అనుసరణీయమో అని ఆలోచిస్తే, పండితులమీద పండితులు పుట్టుతవి గాని [illegible] నిర్ణయించలేదేమో లేదు. కాని దయాసాంద్రుడగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ మన పరిస్థితులను బాగా తెలిసికొనే, ఈ కలియుగమునకు కేవలము భక్తిమార్గమే సకలాభీష్టదాయకమని నొక్కి చెప్పినాడు. మన పురాణేతిహాసములుగాని, చారిత్రకగాథలను గాని, చూస్తే, [illegible] కాలమునకుచెందే రాజవరులును, తినతిండి కట్ట గుడ్డలేక వీసుల వెంట దీనముగా తిరిగే పేదలును కడకు జ్ఞానలేశమునులేక చరించే పశుపక్ష్యాదులుకూడ ఈభక్తిమార్గమువల్లనే తరించారని తెలిసికొంటున్నాము.

మహాభక్తుడైన [illegible] ప్రహ్లాదుడు అప్పటి భూచక్రమంతా గడగడలాడించే తండ్రియు, సకలదానవకోటి నిర్బంధించినా వినక తనమనసును ఆ భగవంతునియందే స్థిరిచేసి, అన్ని వేళలయందు [illegible] ధ్యానించుచు హరినామస్మరణము నాలుక నిరంతరముగా కదిలించు చున్నందున ఆతని బాహ్యశరీరమునకు పెట్టేబాధలు యేమాత్రమైన అతనికి తగ్గలేదు. వజ్రకాఠిన్య వస్తు

గజ పాదఘట్టన బడికూడ చెక్కుచెదర లేదు. సర్వావయముల చూర్ణములు చేయజాలు కొండత్రోపులాతనికి లక్ష్యము లేకపోయెను. సకలభూత ప్రపంచకమును ఒక్క త్రుటిలో నాశనము చేసే విషముకూడ శీతలోదకమును దాగినభంగి యేమియు జేయలేక పోయెగదా ! చివరకేమాయె? భగవంతుడు నారసింహరూపమున నాతనిని అనుగ్రహింపలేదా! ప్రహ్లాదుడు బాలుడే! ఇంతటి మహాదారుణ పరీక్షలగూడ దాటగల్గినది భక్తి మహత్త్వము వల్లనేగాని, గారడీకాదు, మాయకాదు.

తుకారాం, రామదాసు మొదలగు మహాభక్తులుకూడ యీ భక్తిమార్గమువల్లనే కష్టముల నోర్చి మోక్షమును సాధించిరి గదా !

ఇందు తుకారాం పండరిపురియందు, పండరీనాథునే మనసునకొల్చి, మహారాష్ట్ర భార్యచేయు దుర్భాషల వంతకైన జూడక, మహారాజు శివాజీ బంపు రత్నములు చీనిచీనాంబరములు మొదలగు కానుకలనైన తాకనీక, ఇంటిలో ఆహారమును గంజిలేక పిల్లలు మాడుచున్నను సరకుగొనక, అంతయు ఆ పాండురంగని లీలయేయని నమ్మి సేవించి స్వర్గమును జేరగల్గె ప్రఖ్యాతిపురుషుడు. రామదాసు భద్రాచలరాముని నమ్మి తనసర్వము ఆస్వామికై నైవేద్యము చేసి, అందులకై తనకెన్ని బాధలు వచ్చినా రాముని దయయని తలంచుచు రామనామసంకీర్తనసాధనము చేసి ముక్తిగాంచిన సంభావితుడు.

ఈ భక్తిమార్గ ప్రాశస్త్యమునకు గజరాజవరుని కథకూడ ప్రాముఖ్యమగు తా.

ఇక ఈభక్తియనగానేమి? దీనిని సాధించు త్రోవయేది? యని ముచ్చటించవలయును,

భక్తికి సామాన్యార్థము హృదయమును పదిలపరచిన సేవయని ప్రస్తుతయుగపు శాస్త్రవేత్తలు చిత్తమును బంధించి ఆధ్యాత్మికశక్తి నభివృద్ధి పరచిన అసాధ్యకార్యముల సాధ్యములుగా చేయవచ్చునని చెప్పుచున్నారు. కాని ఆమనసునే అధిభౌతిక వ్యాపారములపైకిబోనీక భగవంతుని లయముచేయుటే భక్తిమార్గమునకు సరియైన నిర్వచనమౌను. ఈభక్తి భగవంతుని కథలనువినుట, హరిభజనలతో కాలముగడపుట, హరినామస్మరణము, నారాయణుని పాదసేవ, వందనము, దాస్యము, సఖ్యము, ఆత్మనివేదనము, అని తొమ్మిదివిధములుగా విభజింపబడియున్నది. ఇందేమార్గ మవలంబించినను ఒకటేఫలమని యున్నది. సర్వకర్మపరిత్యాగము చేసికొని చావునకై ఎదురుచూచుచున్న పరీక్షిన్మహారాజు శుకయోగివలన హరికథలు వినిగదా ముక్తిగాంచినది. ఆకథాసంగ్రహమే మనకిప్పుడు భాగవతమనుపేర మోక్షసాధకముగా యున్నది. ఇట్టివే తక్కిన విభాగములుకూడ యని నామనవి. "మీరు నన్ను శరణుపొందినంతమాత్రమున సంసారసాగరమునుండి లేవనెత్తుదు" నని శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముడే చెప్పుచున్నాడు. కాన ఈసులభమార్గమువల్ల మనకు ఇతరత్రా అందని ఫలములు దొరకుచున్నవి.

ప్రతిమొక్కరును తమవిశ్రాంతి సమయములో కొంతభాగమైన ఈసంకీర్తనకై వినియోగించిన యెంతటి లాభమో విచారించండి. ఎంతలేనిపనులు సాధ్యములు చేసికొనవచ్చునో ఆలోచించండి.

గ్రంథమును ఆరామభద్రుడే వ్రాసెనని చెప్పుచున్నాడు. భాగవతము సామాన్యులకన్న ముగాని వేదాంత తత్త్వములలో నిండుకున్న నీ భక్తిరస ప్రాధాన్యము గనుకనే మనకు సులభగ్రాహ్యముగ గానుపించుచున్నది.

ఇక భగవదారాధనకెల్ల మంత్రమే ప్రధానమని మహాముని బిరుదాంకితులగు గణపతి శాస్త్రిగారు నుడివి యున్నారు. మంత్రములు తగ్గుమాలో వాటికున్న ప్రాశస్త్యమును, శక్తిని గోల్పోవుచున్నవని వారి యాశయము. కాన వేదోక్తమంత్రములే మనదారిని సులభతరముగా జేయనోపును.

భక్తి మానవునకుండు యుత్తమగుణములలోనికెల్ల గొప్పదై, సన్మార్గమునకు ద్రిప్పజాలినది. స్వాపేక్ష లేక జేసిన త్యాగములు యీ భక్తివల్లనే భక్తి బ్రహ్మైక్యమునకు దోడు. ఇహమునగూడ ఐకమత్యమునకు సాయమగును.

పరలోక ప్రాప్తికి భగవంతునిమీద భక్తి యావశ్యకము. ఇహలోక కల్యాణమునకు, రాజభక్తి, మాతాపితరులపై భక్తి గురుభక్తి, స్త్రీలమగు మనకు పతిభక్తి, యున్నిటికిని మించిన దేశభక్తి, అవసరము. వీనిలో ఒకదానిపైన మరొకటి యాధారపడి యున్నవి. ఇహపరలోక సౌఖ్యములకు యివియన్నియు కారణములే. వీనిలో ఏది లోపించినను తక్కినవి అసంపూర్తియని భావనావశ్యకము. దానివల్ల కలుగు లాభము కూడ అంతంతమాత్రమే దేశభక్తిలోను పైదగు దైవభక్తిలోను ఇవియన్నియు ఇమిడి యున్నవి.

భక్తికి ముఖ్యముగా మనోనిశ్చలత్వ మావశ్యకము. ఈనిశ్చలత్వము సామాన్యముగా చిత్తసాంశుద్ధ్యముమీద ఆధారపడి యుండును. హృదయనైర్మల్యమునకు అనేకాశములు నుంచి సన్యాసము, ఆహారనియమములు అన్నిటికిని మించినది నామస్మరణమే.

భక్తులు సర్వావయుమునకు ... సాన్నిహిత్యము ఉపాసన ... యోగముచేతనే భజించి ముక్తి గాంచెదరు.

కొందరుపాసకులు రాధాకృష్ణుల సంబంధ బాంధవ్యములు విశారదులై సమన్వయింతురు గాని, ఆమహ్మదయ మందలి భక్తి, మురళీగాన వినోదియు నెమలి పింఛధారియు నగు బాలకృష్ణునే మనసున ధ్యానించుచు కాలముగడపి, కృష్ణుడు రుక్మిణీ సమేతుడై తనసన్నిధి సాక్షాత్కరించి తాను కృష్ణుడని చెప్పిన ఆమె నిరాకరించి తనకు బాలకృష్ణ స్వరూపమే కావలయునని భక్తి యుట్టిపడ నుడివినమాటలు వినిన అమెహృదయమును గొనజాలకుందురా!

ప్రస్తుతము పాశ్చాత్యాను సరణము చేత రూపములుమారి కర్మవిపాకముచే నీచదశలో గ్రుంగి యాధాయాధ్యతెలియక నున్న సంఘాభ్యుదయమునకును, స్వాతంత్ర్యము లేక, దాస్యవనంబున పరులమోచేతులక్రింద నీళ్ళుద్రావుచు, వ్యక్తిత్వమును గోల్పోయి ఆత్మాభివృద్ధికి సాధన లేని జాత్యౌన్నత్యమునకును, స్వారాజ్య ప్రాప్తికిని, సర్వమయుడు, సర్వాంతర్యామి, సర్వేశ్వరుడు, నగు ఆ పరబ్రహ్మానుసంధానమునకును ఆభక్తియే ముఖ్యము.

ఉపమాన తరంగిణి

శ్రీరాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరాయకవిప్రణీతము.

మ॥ అరయన్ బీజము లేక వృక్షము శాఖాముల్ మహింగల్గవాం
తర సంకల్పము లేక కార్యములు నుత్పాదిల్ల వబ్బంగి; న
వ్వర సంకల్పము పూచు పుష్పములుగావా? కార్యవర్గం బనం
తరసిద్ధ్యత్సుఖ దుఃఖముల్ ఫలములన్నం జెల్లవా? యెంతయున్

చ॥ శకటములాగు నెద్దునకుఁ జక్రము వెంబడి వచ్చునట్లుగా
సకలుష వృత్తులన్ శ్రమలు జయ్యన వెంబడి వచ్చుచుండు; ద
క్కక ప్రతి మర్త్యునీడ వెనుకంజను దెంచుచు నుండు పోల్కిగా
నకలుష వృత్తులందుఁ దరచై యరుదెంచుఁ బ్రమోదమయ్యెడన్

చ॥ నరుని మనంబుతో నుపవనంబును బోల్పఁగవచ్చు; నోహాదం
బగుదుగఁ జల్పనేనియు భయంబును సత్ఫల మిచ్చుచుండు, ను
ర్వరవర బీజముల్ నిలిపి ప్రాజ్ఞుఁడు సత్ఫలవృక్ష సంతతుల్
వెలుగఁగఁ జేయురీతి వరవృత్తుల సత్ఫలముల్గనందగున్॥

గీ॥ పరమ నిర్దోషమైన సువర్ణమునకుఁ
గరగి శోధింపఁబని లేని కరణి, శుద్ధ
చిత్తుఁడగు మానవుని బాగుచేయ పొంచు
నాపదల ముంచి శోధింపఁ దవ్విభుండు.

ఉ॥ జారులు స్త్రీసుశీలమును సమ్మతి నమ్మరు, స్వార్థలుంఠకుల్
ధారుణి నెన్నఁడుం బ్రతిఫలంబులు లేని పరోపకారముల్
చేరిక విశ్వసింప, రటులే తలిదండ్రు లొనర్పు ప్రేమ సం
పూరిత నీతి శోధనలఁ బుత్రుఁడు పీనులఁ బెట్టెడఁ దలంతురు॥

ముద్దు

కాకాని నరసింహారావుగారు

ఉ॥ ఎట్టెటు సంభవించె, హృదయేశ్వరి సీతలిదండ్రి, కన్నుచే
పట్టుట కెట్టు లొప్పిరి? అభాగ్యపు దేవతపూని యుంటనా?
పుట్టిన నాటనుండి కడుమోహముతో నినుఁ బెంచియుండియు
పట్టున దూరమిచ్చుటకు మానస మొప్పునియా? సచింపుమా॥

మ॥ అని నాప్రేయసి ప్రచ్ఛ చేసితి నిజాంకంబందు కూర్చుండియుం
డిన వేళన్ "బహుభాగిదే సరసమండ్ చాలు చాలిట్లనన్
జనునే మీకని" పొంగివచ్చు నగవున్ శాంతంబు రాసికమో
మును హస్తంబులఁ గప్పిపుచ్చుకఁ జనెన్ బూబోడి దూరంబుగన్

తేగీ॥ పోడ, నేలేచి, నాచెలిఁ దోడితెచ్చి ప్రేమనోడిలోనఁ గూర్చుండఁబెట్టి - చేత
మోము నెత్తగ; గన్నులు మూసికొనియె సిగ్గుచనకుండ సతివీడి, సిగ్గుమాలి"

చ॥ పలుకుల తేనెలుట్టిపడఁ బల్కవు నీవిది యేమి? వాలుగ
న్నుల నునుసిగునూల్కనఁ గనుంగొనవేల? మదంకపీఠిపై
గులుకుచు నుండకేటి కటుకోమలి దూరము లేచిపోతివా
పలుకులు విశ్వసింపు పగవాడనె నేను సరోజలోచనా॥

ఉ॥ మానిని వేపచింపు మను మానము వీడి, యకారణంబుగా
మానము నూననేలె? బ్రితిమాలుచు నున్నను మారుబల్కవే
లే? నినుబోలు పెంకిసతు లెక్కడ లేరని ముట్టవల్కినన్
ఆనలినాయ తాక్షికనులల్లన విచ్చివచించె ముద్దుగన్॥

తేగీ॥ విస్తరించి చెప్పగనేల వినుము నాథ నిజము వచియింతు, "మిమ్ముల నెమ్మనంబు
నందు చిత్రించి యెరుమెల్ల నందుచేత అభవు కోరిక లిట్టులున్నందుచేత"

ఉ॥ పిన్నవయస్సునందు నినుఁ జెప్పెపె మెమ్మెమెయంచు వాగుచో
అన్నుల మిన్నచూచితి సహాయపు డెంతటి మాటనంటివి

వెన్నెల జాణవైతి, యిపుడెవ్వని నైనను బుట్టఁబెట్టవే
నిన్నుడఁగూర్చు కారణము నీమది కోరికయేటే? నిజంబయేటే?"

ఉ! అనపుడు వేఁడిఁబవడ్డ యురగాంగనయున్ బలె నేలవ్రాలినె,
మ్ననమున కోప దుఃఖములు మానిని నొక్కటఁ జుట్టుముట్టగా
కనుల పినూత్న కెంపురుచి గన్పడ "హా నుత సత్యమేయగున్
వనిత తనంత తావలచి వచ్చినఁ జుల్కనగాదె యేరికిన్

సీ|| ఎవ్వారలడుగని యీపిచ్చి ప్రశ్న నా నాథు డెందులకు నన్నడుగవలయు?
అడుగుటెడోసమా? అడిగినంతనె నేను తెలియరాదన కేల తెలుపవలయు?
తెలిపిన నేమాయె? తెలిపినంతనె తాను నామాట లేటికి నమ్మలేదు?
నమ్మకుండిన నేమి? నమ్మకుండినమానె తానేల నన్ను జుల్కనగ బలికె?

గీ! ప్రథమ దర్శనమందె నాప్రాణనాథు డిట్లు చుల్కన సేసె నింకెట్లునమ్ము
ననుచుఁ గన్నీరు ధారలై చనుల జార పట్టజాలని పొలయుల్క బిట్టువగచె||

ఉ|| ఆకమలాయతాక్షి మనసెనంటిన కోపభరంబు దీర్పగా
నాకపుడే యుపాయము మనంబునఁ గోచర చేరుమాలునున్
గైకొని యశ్రువుల్ దుడిచి "కాంత యిదేమిటి? నవ్వులాటలకా?
లేక నిజంబు నాయెడఁ జెలీ! దోసగేమయినన్ ఘటిల్లెనా?"

తే.గీ|| మారుబలకవదేమె? యో మాయలాడి! చేరిమాటాడవేమె? యోచిగురుబోడి!
మోము నెత్తవదేమె? యోపూవుబోడి! అల్కవిడనాడవేమె? యోకులుకులాడి!

తే.గీ|| కొమ్మనంతటఁ గౌగిట కుదిర్చియెత్తి అంక పీఠమ్మునన్ జేర్చియట్లె జూడ
మోమువాంచె— లేమనగవు మురువుసూప పెదవు ల[illegible]ంటిఁ బిగియంగ
నదిమికొనియె"

చ|| మనమరయుం దలంచియొక మార్గము వన్నితి నికృవంబునీ
మనమున గిన్క మానుమని మానిని నాదట నెంత వేడినన్
చనవు వహింపకున్న బిగిచన్నవ నంటిము ఖాబ్జమున్ గరం
బున బట్టి కెత్తి ముద్దిడితి పోసతి కివ్వున నవ్వె నవ్వుచున్
తే.గీ|| పలుకు పలుకున తేనియ లొలుకుచుండ చూపుచూపున వెన్నెల లేపుసూప
అల్క తెరవీడి చూపట్టె నలమబోడి సానబట్టిన మకరాంకు శస్త్రిమునగ||
తే.గీ|| అబల లలుకలు వాపు దివ్యౌషధంబు మగల సౌఖ్యాబ్ధి దేలించు మంచినావ
ముద్దుమాహాత్మ్యమింతని పొగడదరమె? ధాతకైనను ఆఫణి నేతకైన||

తేటీ!

—:జగతి నీవంటి యుత్తమ సఖులుగలరె:—

స: దూరు శోభనాద్రిచార్యులుగారు

పద్మినీకాంత వక్షమ్ము పైనివ్రాలి
చుంబనముఁ జేసి తియ్యని సుధనుగ్రోలి
భావగీతమ్ము హాయిగాఁ బాడునట్టి
పాటనాకును నేర్పు షట్పదమ! కొంత
సుమపరాగ పీతాంబర సోయగంబు
నీదు నల్లమేనిపై నిండికొనుచు
వః శమనులత పూవులవలనఁ గొలఁతు
లవని గోపాల కృష్ణుఁ డనటులఁదోచె
నిదియ బృందావనంబ హా భృంగరాయ!
నీదు ఱెక్కలు, నీపాట, నీవియద్ద
మనమునాకిమ్ము నాదు కవనము నాదు
పాట నీకొసంగెద. నాదు వాఙ్మయప్రి
పంచ సౌకర్య మిసుమంత కాంచియున్న
నంబరారణ్య పూఁబోండ్ల యధరసుధను
ద్రావి దివ్యుల నర్తింపఁ దలఁచుకొన్న
విశ్వమోహన మొనరించు విబుల మృదుల
గాన కవితామృతమ్ముచే మేనుమఱచి
ప్రేమ రసమున ముంచి సంప్రీతి నొసఁగు
కవిత- హర్షవిషాదము లలుగఁ జేసి,
దశవిధావస్థలొంది నిక్కదగులఁ జేయు.
ఘుజియు-కవిలోకమున నుండు మనుజులేమి
సేయుఁ జోత్రకులదియు కా! సేయు!-నిట్టి
కవితకును నీదు పాటకుఁ గలదులంకె.
నాదు కవనమ్ము జ్ఞానమ్ము నాదుపాట
నీకొసంగెద. రా రమ్ము! నీదుపాట
నాకు నేర్పవె? షట్పద! నేర్చుకొనెద.

ఏమి—? 'ఊఁ—అను'—ఊఁ- అనవేమి?
కేము!
రమ్ము! దేవునిఁ జూపెదను భ్రమర! ఇదిగొ
మును గజేంద్రుని రక్షించి మోక్షమిడిన
శోకనాశాయ భక్తుల జన్మనువ
సిదుపడచిన మత్స్యమ్ము తీరు—కృష్ణుఁ
డతఁడగొ! 'అతఁడగొ!—' కృష్ణుఁడతఁడగొ.—
అదియ యమున—
నీదు వేణువు నాకిమ్ము! నేనుఁ గృష్ణుఁ—
కాదు—నేరాధ— ఊఁ—హహ్హా, నే కాదు
గాని,
నీదు పాటలు నాకింక నేర్పు—!ఇదిగొ!
ఈ శరీరంబు ప్రాణమీ యింద్రియములు
ఆత్మసహితంబుగా నీకు నర్పితంబు.
రావె సర్వేశ్వరా! రమానాయకా! మధు—!
నీదు మురళిని నాకిమ్ము నేనుఁగూడఁ
బాడుకొని నీదుమోవిలో వసతు... దు—
నీదు—సౌందర్యమత్తుల నిలుపుకొందు—
నీదు—సంగీతము చెవుల నింపుకొందు
నాదు తలఁపున వలపును నాటుకొందు.
నీదు పాటలు నాకింక నేర్పకలవు
నీదు ఱెక్కలును వలదు నీవియద్ద
మనము నాకేల—? నాదు కవనము నాదు
పాట నీకుఁ గావలసినా—? పాడుకొనుము!
కవన మల్లుము ప్రకృతిని గనుము తేటి!
జగతి నీవంటి యుత్తమ సఖులు గలరె?

పురుషార్థములు

తాళ్ళూరి నారాయణరావు గారు

శరీరధారియగు ప్రతిమనుజుండు దన యందు శారీరధర్మంబులు గొన్నియు నాత్మసంబంధమగు లక్షణంబులు గొన్నియుఁ గలవని విశ్వసించుచున్నాడు. శరీరమును ధరించి వ్యవహరించువ దాత్మయనియు శరీర మాత్మకుఁ గార్యాచరణము నందొక పనిముట్టువలె నుపకరించుచున్నదనియు భావించుచున్నాఁడు. శరీరము జడమనియు నస్థిరమనియు, నాత్మసంయోగరహితమైనచో నే కార్యమును నిర్వహింపఁ జాలదనియుఁ బ్రపంచానుభవంబుగల యెల్లరకుఁ దెల్లంబె. నిర్గుణుండును, నిర్వికారుండును, నిరంజనుండును నవ్యయుండునునగు నాత్మస్వరూపుఁడు నిజ మాయాసంజనితంబులగు, స్థూలసూక్ష్మ, కారణంబులను శరీర త్రయంబులఁ జిక్కి, వికారసహితుఁడై సగుణుండై, సర్వజ్ఞత్వాది లక్షణంబులఁ గోల్పడి, ధనేషణ, పుత్రేషణ, దారేషణ యను నీషణత్రయంబులకు వశుఁడై, నిజస్వరూపంబును మఱచి, శరీరమే తానను భ్రాంతి దగిలి, యింద్రియ కింకరుండై, పుడమి జరించుచున్నాఁడు. ఐహిక జీవితంబునందాతఁ డొనర్చు పుణ్యపాప ఫలంబులనుభవింపఁ జన్మపరంపరలఁ దగిలి, సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచు, మరణవేదనలఁ బొందుచు, వివిధగర్భంబులఁ బరిభ్రమించుచున్నాఁడు. మాయాపరివృతుండై, నిజస్వరూపంబును మఱచి, యైహికవిషయ వాంఛాపరత్వంబునఁ గామ్యకర్మలొనర్చుచు వాని ఫలితంబు లనుభవింప జన్మపరంపరల మునిఁగి వేసరిలుచుఁ దరుణోపాయంబుఁ గానక పరితపించు జీవునకు స్వస్వరూప సాక్షాత్కారంబు గల్గింప, నీ పురుషార్థము లుపకరించుచున్నవి.

పురుషునిచేఁ గోరఁబడునవియే పురుషార్థంబులు. రూపనామక్రియారహితుండగు నాత్మస్వరూపుఁడు, దన యఖండత్వాది గుణగణంబులఁ గోల్పడి. నిజమాయ శరీరత్రయంబులఁ దాల్చి, యింద్రియ కింకరుఁడై పుడమిఁ జరించుచు జీవుఁడను పేర వ్యవహరింపఁ బడుచున్నాఁడు. అట్టి జీవుండే పురుష నామంబునఁ బిలువఁ బడుచున్నాఁడు. కావున జీవుఁడర్థించునవియే పురుషార్థంబులు. ఈ జీవుఁ డర్థించు కోర్కెలు, శారీరకములు, మానసికములు ఆధ్యాత్మికములని త్రివిధములు. కర్మక్షేత్రమగు నీభూమండలమున జనించిన ప్రతిమనుజుండును, దొలుత శరీర పోషణకై కృషిసలుపవలసి యున్నాఁడు. పురుషుఁడొనర్చు కార్యములన్నియుఁ దొలుత మనమునందు సంకల్పరూపముగ నుండి, క్రమక్రమముగ శరీర సంబంధమగు కార్యరూపముగఁ బరిణమించుచున్నవి. కావున శరీర మొనర్చు కర్మలన్నియు సక్రమరీతి జరుపఁ బడవలయునన్న, శరీరమును నడపించు మనసుకూడఁ గ్రమమార్గంబున దినదినాభివృద్ధిఁ గాంచవలయును. మానసికముగ నెంతయభివృద్ధిఁ గాంచినను, కర్మాచ

రణమున కుపకరించు శరీర మెంత సౌష్ఠవం బుగ నుండినను, మనుజుని మేధాశక్తి యెంత గొప్పదిగనున్నను, మెకా మెకప్పు డతఁడొనర్చు కార్యంబులు నిష్ఫలంబులగు చున్నవి. ఎంతటి శక్తి సంపన్నుఁడైనను నతఁడు సర్వజ్ఞుండు కాఁడు. పురుషుఁడీ లోకమునఁ బురుష ప్రయత్నమంతయు నొనర్చి, కార్యాచరణమునందు విఫల మనోరథుండైన, విసిగి వేసటఁ జెంది, విరాగియై తన యల్పజ్ఞత్వాదిగుణ గుణంబులఁ గుర్తెరుగుచున్నాఁడు. అప్పు డాతఁడు దన ప్రస్తుత స్థితి కంటె నున్నతస్థితి యొండుగలదనియుఁ దాని నెవ్విధినైన దాఁ బొందవలయుననియు భావించి కృషిసలుపఁ గడంగుచున్నాఁడు. పురుషుఁడొనర్చు నిట్టి కృషియే యాధ్యాత్మిక కృషియను పేరఁ బిలువఁ బడుచున్నది. త్రివిధములుగ నుండు నీకోరికలే పురుషార్థములు.

అనుభవజ్ఞులును మహనీయులును నగు ఋషిపుంగవులీ త్రివిధంబులగు పురుష వాంఛితంబులను ధర్మార్థకామ మోక్షంబులని చతుర్విధంబులుగ విభజించి యుండిరి. ఏయది స్థూలసూక్ష్మరూపముగ నుండు నీసృష్టికంతయు నాధారంబై యుండి, విచ్ఛిన్నముగాకుండ నిలిపి పోషించి, ధరించుచున్నదో యదియే ధర్మంబు. సృష్టిస్థితిలయంబుల కీధర్మంబె మూలము. ధర్మమనగా ధరించునదని భావము. శారీర, మానసికాభి వృద్ధికై చేయఁబడు వస్తుసంపాదనమే యర్థము. కామ మనగాఁ గోరిక. మాయాపరివృతుండగు జీవుండజ్ఞుండై, శరీర బంధనంబునఁ జిక్కి, స్వాతంత్ర్యము గోల్పడి, విషయ వాసనాపరుండై, నిజస్వరూప విజ్ఞాన రహితుండై, సుఖదుఃఖము లనుభవించుచు, జన్మ పరంపరలఁ దిరుగాడుచు, వేసరిలి, యైహిక విషయంబులరోసి, యింద్రియ వాంఛాపరుండుగాక విరాగియై, చిత్త సంస్కారంబును బొంది, యాధ్యాత్మికచింతఁదగిలి, స్వయంకృషనుపాయంబునను, జగదీశ్వరోపాసనా ప్రభావంబునను. శివగుణత్రయంబులజయించి, నిర్వికల్పుండై, సమాధినిష్ఠుండై స్వస్వరూప సాక్షాత్కారంబగు బ్రహ్మానందం బనుభవించుటయే, మోక్షంబను పేరఁ బరగుచున్నది, కర్మక్షేత్రంబగు నీభూమండలమున జనియించిన ప్రతి జీవుండును దనవైహికజీవితము సార్థకముగఁ బరణమించ వలయునని, మోక్షమును సంపాదింపఁ బ్రయత్నింపవలయును పురుషుని యైహిక జీవితము ధర్మబద్ధమై యుండినగానిఁ సార్థకతఁ జెందదు. ధర్మమే తక్కిన మూడు పురుషార్థములకును మూలము. తక్కిన పురుషార్థ స్వరూపంబుల నిర్ణయించునది ధర్మంబె. ధర్మవిరుద్ధంబుగ నుండు పురుషుని జీవితము దుఃఖభాజనమై, నిష్ప్రయోజనంబై, యైహికాముష్మిక సుఖరహితంబై, కృశించి నశించును.

ధర్మము శాశ్వతంబు. పరిణామరహితంబు ఆదిమధ్యాంతరహితంబు. కావుననది సనాతనంబనివ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టిసనాతనంబగు ధర్మంబునే తమ తమ యాదర్శంబుగ నిడుకొని, యార్యావర్తము నందలి తొల్లింటి ఋషిపుంగవు లందఱును నుపాసించుచు చుండెడివారు, సనాతన ధర్మంబె వారి మతము. ధర్మమునకు మించిన దైవము వారికిఁ గోచరించలేదు. వారి మతంబున నీశ్వరుఁడు ధర్మస్వరూపుఁడే. భరత ఖండంబునఁ జరించిన తొల్లింటి మునిపుంగవులందఱు సనాతన ధర్మము నుపాసించుటచే

తనే. భరత ఖండమునందలి మతము సనాతన ధర్మమను పేర వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఋషుల మతము క్రైస్తవ, బుద్ధ, మహమ్మదీయాది యన్యమతంబుల మాడ్కి ప్రత్యేక వ్యక్తులపై నిలచి యుండలేదు. వ్యక్తిబోధనలపై నాధారపడియుండు మతంబులు స్థిరతరంబుగ నీ భూలోకమున నుండఁ జాలవు. వానికి వృద్ధి క్షీణతలు గలవు. ఆ యా మతంబులు వానిఁ గనిపెట్టిన మహనీయుల నామంబుల చేతనే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. భరత ఖండమునందలి మతమున కొక వ్యక్తితో సంబంధము లేదు. అయ్యది సమస్త వ్యక్తుల కాధారమై, సమస్తలోకంబుల నడపించుచు, మూలధర్మమును నాధారముగఁ గల్గియున్నది. కావుననే సనాతన ధర్మంబునకు వృద్ధి క్షీణతలు లేవు. ప్రత్యేక వ్యక్తులపై నాధారపడియుండి తాత్కాలికాభివృద్ధిఁ గాంచిన మతము లెన్నియో, యీ భరతఖండమునఁ బ్రవేశించి, సామదాన భేద దండోపాయంబుల సనాతన ధర్మంబును రూపుమాప యత్నించెను. కాని యవి యెల్లను శిలాసంఘర్షణంబునఁ దుత్తునియలగు గాజుముక్కలవలె విచ్ఛిన్నంబులై, నిజస్వరూపంబును గోల్పడుచుండ సనాతన ధర్మమొకే విధమున స్థిరతరంబుగ నిలచి యున్నది.

ఈ ధర్మమే సృష్టియందలి ప్రతిపదార్థమును, శక్తిని శాసించి, నియమబద్ధముగఁ జేసి సృష్టివిధానంబును సక్రమ మార్గంబున నడపుచున్నది. సృష్టికర్తయను పేరఁ బిలువఁబడు నా విధాతకూడ ధర్మబద్ధుఁడె. ధర్మబద్ధుండగు విధాతచే విధింపఁబడిన శాసనంబులె సృష్టియందలి వివిధవస్తు స్వభావ లక్షణంబులుగ నేర్పడుచున్నవి. నానావిధవస్తు స్వభావ లక్షణంబు లా విధాత యాజ్ఞననుసరించియే క్రమక్రమంబుగఁ బరిణామ భేదమును జెందుచున్నవి. సృష్టిస్వభావము. చరాచర పదార్థంబు లన్నియు నియమ బద్ధములై కాలము గడచిన కొలదియు తరులతాదులు కాలమునందలి మార్పులఁబట్టి చిగిర్చి పుష్పించి ఫల ప్రదంబులగుచున్నవి. నియమబద్ధంబులై చంద్ర సూర్యతారకాగణంబులు దివారాత్రములఁ గలుఁగఁజేసి లోకమును బ్రకాశింపఁజేయుచున్నవి. ఋతువులయందలి మార్పుల ననుసరించి, భూమ్యుపరిభాగంబున నుండు జలాశయంబులలోని నీరావిరి రూపంబుగమారిన భోభాగంబున కెగసి, నీరదరూపమును దాల్చి, శీతలవాయు సంస్పర్శనంబున వర్షరూపమున మరలఁ బుడమి కవతరించుచున్నది. నిర్మలంబై, మాధుర్య సహితంబై పశుపక్ష్యాది జంతుకోటికిని, భూరుహ సంచయంబునకును నుపకరించుచున్నది. నియమబద్ధంబులై జరించు శుకపిక శారికాది శకుంత సంతానమద్వితీయుండగు వసంతాగమన ప్రభావంబున నుత్సాహపూరితంబై కడుపారమేసి మదించి, లోకుల కానంద మొదవఁజేయఁ గడుంగడు శ్రావ్యంబుగ మధురరుతం బొనర్చుచున్నది. లోకంబులెల్లఁ ద్రుటిలో ముంచివేయు సామర్థ్యంబున నొప్పారు భీకర స్వరూపుండగు సముద్రుండు నియమబద్ధుండగుటచేతనే చెలియలి కట్ట నతిక్రమింపకున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీ ప్రాపంచిక వ్యవహారములన్నియు నొండొంటితో సంబంధము గల్గియుండి, జ్ఞాన స్వరూపుండగు నొక మహత్తరశక్తి సంపన్నునిచే నడుపఁ బడుచున్న

వనియును, నిరాధారములై నియమ రహితములై, కార్యకారణ సంబంధ శూన్యములై తమంతట తాము గల్గి యంతరించుచుండ లేదనియును స్పష్టపడుచున్నది.

కర్షకుని ప్రయత్నంబున దరుబీజంబునందమరియుండు శక్తులన్నియు దినక్రమంబునఁ బరిణామ భేదంబు జెంది చెంది తుదకు శాఖాఫల పుష్పకిసలయ సమన్వితంబగు తరురాజంబుగ నలరారుచున్నవి. వటబీజమునందలి మహత్తర శక్తులబోలె, పుడమి జనించిన ప్రతి జంతువును సహజములగు కొన్ని శక్తులను గలిగియున్నది. ఆయా శక్తులును, గుణంబును, దొలుత సూక్ష్మరూపంబున నంతర్గర్భితంబులై యుండుటచే బాహాటంబుగ నెల్లరకుఁ దెలియరావు. కాని కాలముగడచినకొలదియు జంతువులు శారీరకాభివృద్ధిఁ గాంచుచుండును వానియందుండు సహజగుణంబులును శక్తులును వయసుతోఁబాటు క్రమక్రమంబుగ వికసించి స్థూలరూపమును దాల్చును. అప్పుడవి యెల్లరకును గోచరంబగును మనుజుండును జంతుకోటిలోని వాఁడేయగుటఁ గాలక్రమంబున నట్టి మార్పునే చెందుచున్నాఁడు. పశుపక్ష్యాది జంతుకోటియందు గానఁబడు పరిణామ భేదంబునకును, జంతుకోటి కంతకును శిరోభూషణంబుగఁ బరిగణింపఁబడుచుండు మనుజునియందుఁ గానఁబడు పరిణామ భేదంబునకును విశేష తారతమ్యముండును. ఆహార విహార నిద్రాశయ్యాసన భోగంబులెల్ల జంతువులకును సామాన్యధర్మంబులు కొట్టెదనన్న వెఱపును బెట్టెదనన్న నాసయు నెల్లజంతువులయందుఁ గానఁబడును. స్థూల శరీర వాంఛితంబులన్నియుఁ బశుధర్మంబులగుటచే నెల్ల జంతువులకు సామాన్య లక్షణంబులై యున్నవి. క్రిమికీటకాది నానావిధ జంతుసంతానమేవిధంబుగ నాహార పానీయాదులందపేక్ష నిల్పి వానిఁ బొందఁ గృషి సలుపుచున్నవో, నరుండును నదేవిధంబుగ వానిఁబొందఁ గృషిసలుపుచున్నాఁడు. తమను, దమకుటుంబమును నాప్తకోటిని బోషించుకొనఁ జేయఁబడు ప్రయత్నంబులెల్ల జంతువులయందును గానఁబడును.

పశు పక్ష్యాది జంతుకోటికుండు లక్షణంబులకంటెఁ బురుషునందుఁ గొన్ని విశేష లక్షణంబులు బొడసూపుచున్నవి. పశువులును, పక్షులును, క్రిమికీటకాదులును, స్వాతంత్ర్యమును గలిగియుండక, జగదీశ్వర దత్తంబులగు సహజగుణగణ ప్రేరితంబులై పుడమి జరించుచున్నవి. వానివాని క్షుత్పిపాసాదులఁ దత్తత్కాలానుగుణంబులగు నుద్రేకంబులఁజెంది, నియమబద్ధములై పొందఁ గల్గుచున్నవి. పూర్వాపర సందర్భముల విచారించి, తమ క్షేమమునకనువగు విధంబున, దమ కార్యవిధానంబును వర్తనంబును జక్కఁజేసుకొను సామర్థ్యంబు వానియందుఁ గనఁబట్టదు. వానివానిఁ గాపాడు భారము సృష్టికర్తయగు విధాతయే వహించుచున్నాఁడు. కాని జంతువులయందుత్తముండగు నరునందా సామర్థ్యంబు మిక్కుటంబుగఁ గనఁబడుచున్నది. అతఁడు దన ప్రస్తుతస్థితిగతులఁ బట్టి భావపరిణామ మెట్లుండునో యూహించకొనఁగలఁడు. తనజననమాదిగాఁ దనయందుఁ గల్గుచుండు మార్పు లెఱుఁగఁగలఁడు. కామార్థసిద్ధిఁబొందఁ దనవర్తనమును వలయుచో మార్చుకొనఁగలఁడు. యుక్తా

యుక్తునులరయఁగలఁడు. కావున, పశు పక్ష్యాది జంతుకోటి యందుఁ గానరాని మహాత్తర లక్షణంబొండు పురుషునియందుం డ వలయునని విశదమగుచున్నది.

అయ్యది జ్ఞానంబె. జ్ఞానరహితుండగు మనుజుఁడు పశుతుల్యుండు. జ్ఞానరహితంబులై పుడమి జరించు పశుపక్ష్యాదులు, దమతము రక్షణకా సృష్టికర్తయగు పరమేష్ఠి నేనమ్మి, సహజగుణ ప్రేరితంబులై సృష్టిధర్మము ల ననుసరించవలసి యున్నది. జ్ఞానాధిక్యం బునఁ బ్రకాసించు మనుజుండట్లుగాక నిధా తచేఁ గొంతవఱకు స్వాతంత్ర్యముగూడఁ బ్రసాదింపఁబడి యున్నాఁడు. ఇట్టిస్వాతం త్ర్యముండుటచేతనే మనుజుఁడు దనపరిస్థిత పరిస్థితులఁబట్టి తనభావి పరిణామ మెట్లు లుండునో యూహించి యనుసరమగుచో దనకార్యవిధానంబును వర్తనంబును సూర్చు కొనఁగలుఁగుచున్నాఁడు. తనయొక్కయుఁ దన యాప్తులయొక్కయు శ్రేయస్సునుఁ గోరి నిరంతరకృషి సలుపఁగల్గుచున్నాఁడు. పురుషుఁడిట్లొనర్పఁ గల్గుటకు జగదీశ్వర దత్తంబగు జ్ఞానంబె కారణంబు. తక్కిన జంతు సంతానమునకంటెఁ బరమేశ్వర ప్రసాదితంబగు జ్ఞానంబతిశయంబుగఁ గల్గి యుండుటచేఁ బురుషుఁడీ పుడమి నొనర్చ వలసిన కర్తవ్యంబును కార్యభారంబును మిక్కుటంబగుచున్నది.

ఈశ్వర దత్తంబులగు జ్ఞానంబును, స్వాతంత్ర్యంబును, బురుషున కుపకార దాయకంబులుగఁగాని యపకారదాయకం బులుగఁగాని పరిణమించవచ్చును. దృష్టి యందే పదార్థమును కేవలశుభ ప్రదంబుగ నుండఁజాలదు. అట్లనే యేపదార్థమును కేవలమశుభ ప్రదంబుగ నుండఁజాలదు ప్రతిపదార్థంబునందును శుభాశుభ లక్షణం బులుగలవు. ఆయావస్తువుల ననుపయో గించు విధానముపై నాయావస్తువులిచ్చు ఫల స్వభావంబు నిలిచియున్నది. ఖడ్గముసత్పురు షుని చేతి నలంకరించిన దుష్టశిక్షణంబును శిష్టరక్షణంబును నొనర్చి లోకోపకారసంధా యకంబగుచున్నది. దుర్మార్గవర్తనుని చేతి సూతి సజ్జనుల నేధించి లోకకంటకంబగు చున్నది. కాంతివంతముగఁ బ్రకాశించు జ్యోతి యంధకారమును బాపి, వలయునుష్ణత నిచ్చి లోకోపకారియగుచున్నది. అదియే కరస్పర్శమొనర్చిన గరంబునుఁగాల్చి పీడా కరంబై వేధించుచున్నది. అటులనే మధు రంబుగనుండు శర్కరకొలఁదిగ గుడిచిన, రుచికరమై యారోగ్యదాయకంబుగనుండి శరీర పుష్టికినుపకరించుచున్నది, అదియేయమిత ముగ సేవించిన రోగకారణమై, విషతుల్య మై, వేదనాకరమగుచున్నది. మంచిచెడుగుల వచ్చునస్వభావము ప్రతివస్తువునందునుగలదు. అందుచే నావస్తువునస్సలు కళంకమును నా పాదించరాదు. పురుషుఁ డేవస్తువునైనను దనమంచికొఱకుపయోగించుకొనవచ్చును. లేదా దానిని దనచెఱుపున కుపయోగించు కొనవచ్చును. దానిని సక్రమరీతి నుపయో గించుకొను భారము పురుషునిదే. కావున మనుజుఁడు దనకాపరమేశ్వరునిచేఁ బ్రసా దింపఁబడిన జ్ఞానంబును, స్వాతంత్ర్యంబును దనమంచికిఁగాని, చెడుగునకుఁగాని యుప యోగించుకొనవచ్చును. వానినిసద్వినియో గి మొనర్చిన నరుఁడు శారీరమానసికాధ్యా త్మికాభివృద్ధిఁగాంచి తన జీవితకాలమును సఫలపఱచుకొనును. దుర్వినియోగ మొన

స్పనవతడు పశుతుల్యుండై, కామాంధుం
డై, విచక్షణా రహితుండై, పుడమిఁ జరించి,
శారీర మానసిక దౌర్బల్యంబును జెంది,
పతితుడై క్రమక్రమంబుగ క్షీణగతికి వచ్చు
చున్నాడు.

జీవులకు దరుణోపాయంబగు నిష్కా
మ్య కర్మంబొనర్ప నీభూలోకంబె తగిన
స్థలంబు. కావున గర్మక్షేత్రంబగు నీభూ
మండలంబున కవతరించిన ప్రతిజీవుండును,
తనకర్తవ్యంబును గార్యభారంబును సక్ర
మంబుగ గ్రహించి, యాత్మాభివృద్ధినిఁగోరి,
సత్కర్మాచరణం బొనర్చుచు, జీవయాత్రఁ
గడపుటయే ప్రధమకర్తవ్యంబు. జ్ఞానంబును
స్వాతంత్ర్యంబునుఁ బ్రసాదింపఁ బడినవాఁడు
దనమంచిచెడుగులకుఁ దానే కారకుఁడగు
చున్నాఁడు. స్వాతంత్ర్యముగాని, జ్ఞానము
గాని లేని పశుపక్ష్యాది జంతువులు సృష్టి
ధర్మముల నతిక్రమింపకుండ జీవయాత్రఁ
గడుపఁగల్గుచున్నవి. కాని స్వతంత్రుఁడగు
మనుజుండో కానొకప్పుడు దన యవివేకము
చే సృష్టిధర్మములగూడ నతిక్రమించి, బుడ
మిఁజరించుచుఁ గాలక్రమంబునఁ దనసహజ
లక్షణంబులఁ గొన్నిటిఁగోల్పడి, విఫలమనో
రథుండై, పశుపక్ష్యాది జంతుసంతానము
కంటెనధమాధముఁడగుచున్నాఁడు. జ్ఞానం
బును సక్రమరీతి నుపయోగింపక, సృష్టి
నియమిత ధర్మముల నతిక్రమించి సత్తువ్యస
నంబులఁదగుల్కొని, క్షీణదశకువచ్చుచుండు
వ్యక్తులను మనమెందఱినిఁజూచుచుండలేదు.
వారిశరీరములును, మనములును దుర్బ
లములై యవివేకోనర్పవలసిన సామా
న్యకార్యములకూడ నిర్వర్తింపఁ జాలకుండుట
మన మనుదినమును గాంచుచుండలేదా?

కావునఁ బ్రతిమానవుఁడును, నాత్మాభివృ
ద్ధినిఁగోరి, జాగరూకతగలవాఁడై జీవయాత్ర
గడపుచు సక్రమమార్గంబున, స్వశరీరాభి
వృద్ధికిని, మానసికాభివృద్ధికిని, నాధ్యాత్మి
కాభివృద్ధికినిఁ గృషిసలుపఁగడంగవలయును.

ఆత్మాభివృద్ధికైఁ గృషిసలుపుట సుక
రముగాదు. స్వకీయాభివృద్ధికై కృషిసలు
పు నపుడనేక జన్మపరంపరలచేఁ గల్గుచు
వచ్చిన పలువిధంబులగు వాసనలు పెక్కు
యాటంకములఁ గలుగఁ జేయుచుండును.
ఈవాసనలను నందుమూలముగఁ గల్గు
నాటంకములను బురుషుఁడు స్వయంకృషి
బలంబునను, బరాత్పరో పాసనాప్రభావ
మునను, నతిక్రమించి యాత్మాభివృద్ధిఁబొంద
గల్గుచున్నాఁడు. పురుషుఁడు బద్ధకంకణుఁడై
యాత్మాభివృద్ధికిఁ గృషిసలుపుచుండు సమ
యమున నాతని కాటంకములఁ గలుగఁ
జేయు వాసనాపరంపరల జయించునట్టివ
ర్పుటకే. జితేంద్రియులును, నీశ్వరధ్యాన
తత్పరులును, ననుభవజ్ఞులును, బరోపకార
సంధాయకులును నగు ఋషిపుంగవు లనేక
ములగు ధర్మశాస్త్రములు రచించియున్నా
రు. ఆత్మాభివృద్ధికై కృషిసలుపునపుడు
తొలుత వారును మనవలెనే పలువిధంబులగు
నాటంకముల ననుభవింపవలసి వచ్చెను.
శాస్త్రచోదిత విధంబున మెలఁగి, నియమిత
వర్తనులై, స్వయంకృషిచేతను, నీశ్వరాను
గ్రహముచేతను, వానినుండి తప్పించుకొని,
విమలజ్ఞాన సంపన్నులై, త్రికాలవేదులై,
లోకులనుద్ధరింపఁ దమతమ యనుభవంబులఁ
బట్టి వివిధశాస్త్రంబుల లిఖించియున్నారు.
ఋషిపుంగవు లెల్లరు సృష్టిస్థితిలయంబుల
కాధారమగు నా సనాతనధర్మస్వరూపుని కే

యుపాసించుచుండిరి. ప్రతిమునీంద్రుడును తన స్వానుభవంబును బట్టి యా సనాతనధర్మ స్వరూపంబును దాని నుపాసించు విధానంబును నభివర్ణించియున్నాఁడు. అందువలననే మన దేశమున బాహ్యమునకు వేఱువేఱుగఁ దోఁచు మతము లనేకములుగాన వచ్చుచున్నవి. కాని వాని నిజస్వరూపం బెఱుంగఁగోరి, నిష్కల్మష హృదయముతో విమర్శించిన వానికన్నిటికిని నాధారంబులగు ప్రధానమూల సూత్రంబులన్నియు నొక్కవిధంబుగనుండి, సనాతన ధర్మస్వరూపం బెఱుంగ నవియన్నియు లోకులకుఁ దోడ్పడుచున్నవని మనము గ్రహింపఁగలుగుచున్నారము. ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతాది సిద్ధాంతములును, బాహ్యంబునకు చిన్న చిన్న రూపంబులతోఁ గాన్పించుచుండినను, ప్రధాన సూత్రములం దిసుమంతయు భేదము లేక, పురుషుని మానసికాధ్యాత్మిక శక్తుల వికసింపఁజేసి, విశ్వరూపుండగు నా సనాతన పురుషుని నెఱుంగుటకే తోడ్పడుచున్నది.

ప్రతిమనుజునియందును బుట్టుకచేఁ గొన్ని గుణంబులును, శక్తులును నంతర్గర్భితంబులై యున్నవనియును, వానిని క్రమక్రమంబుగ వికసింపఁజేయుటయే, యైహిక జీవితోద్దేశ్యమనియును మనమిదివఱలోఁ గమనించి యున్నారము. సహజంబులును పురుషుని యందిమిడియుండినవియునగు గుణగణంబుల వికసింపఁజేయుటయే యభివృద్ధియనుపేరున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ప్రపంచమునందలి విద్యలన్నియు నిందులకే యుద్దేశింపఁబడినవి. అందులకే యుపకరించుచున్నవి. ఐహికవిద్యలన్నియును శరీరపోషణంబునకును, నింద్రియసౌఖ్యంబులఁ దనపఁ జెందుటకును నందులకువలయు పదార్థసంపాదనమునకును, ధనార్జనంబునకును నుపకరించుచున్నవి. అట్టివిద్యలే లోకులమనంబుల మిక్కుటంబుగ నాకర్షించి, శారీరకాంక్షితంబుల దీర్చుకొనుటకు వలయు వస్తుసంపాదనా సామర్థ్యంబును బ్రసాదించుచున్నవి. శరీరపటుత్వ ముండునంతవరకును నింద్రియవాంఛలఁ దృప్తిపఱుపఁగల వస్తుసంచయము సమకూడుచుండు నంతవరకును బురుషుని మనమాధ్యాత్మికవిద్యకై మరలదు. ఇంద్రియలోలుండై చరించు మనుజున కాధ్యాత్మికవిద్య నభ్యసించుట గడుంగడు కష్టసాధ్యము. ఆధ్యాత్మికవిద్య యింద్రియలోలత్వంబును నిరసించెను. ఇంద్రియకింకరుండై చరించి కలుషితవాసనలచేఁ బీడింపఁబడు మనుజుండు తనమనంబును సులభంబుగ నాధ్యాత్మిక విషయంబులకు మరల్పఁజాలఁడు. కాని పురుషుని యభివృద్ధి కైహిక విద్య లెట్లగత్యములో యాధ్యాత్మిక విద్యలును నట్లే యత్యవసరములై యున్నవి. ఏలయనఁ బురుషునియభివృద్ధి సర్వతోముఖమై యుండవలయును. కాని పాక్షికముగ నుండరాదు. అభివృద్ధి పాక్షికముగ నుండిన నది పురుషునిజీవితమును సార్థకమొనర్పదు. కేవల శారీరాభివృద్ధి గాని, కేవల మానసికాభివృద్ధి గాని, కేవలాధ్యాత్మికాభివృద్ధి గాని, పురుషున కుపకారదాయకముగాదు.

పురుషుని యైహికాధ్యాత్మిక జీవితంబుల కుపకరించు విద్యలును, తజ్జనితంబులగు నభివృద్ధులును, నతఁడు స్వేచ్ఛాపూరితుండైయున్న లభింపఁజాలవు. సక్రమముగ నభివృద్ధిఁ గాంచవలయు ననిన పురుషుని స్వాతంత్ర్యము గొంతవఱకు గల్పింపఁబడవల

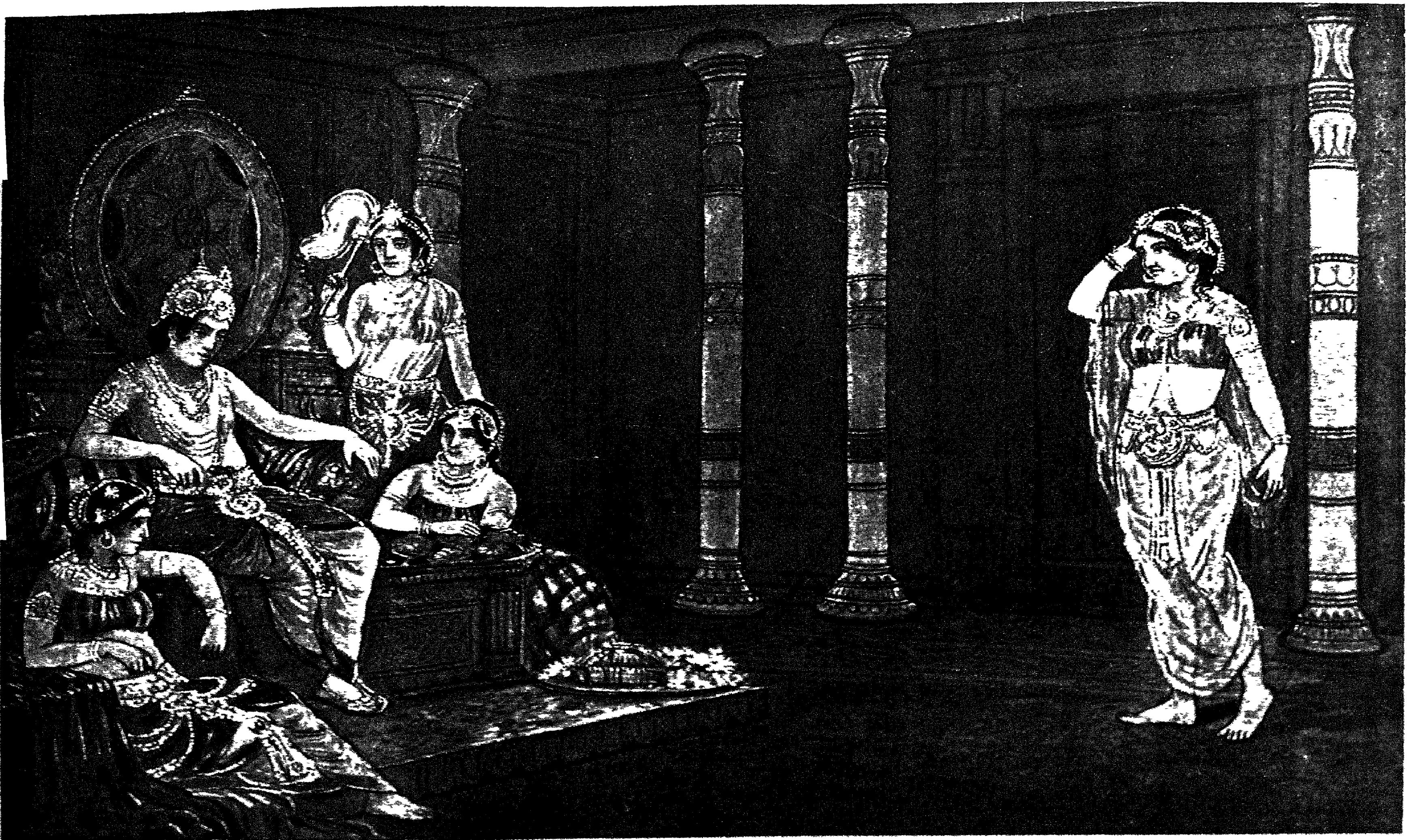
యును. ఆతని జీవితవర్తనము నియమబద్ధమై యుండవలయును. కానిచో నతఁడొనర్చు ప్రయత్నంబులన్నియు వివిధవిషయవ్యాసంగమున జెంది తుదకు నిరర్థకంబులుగఁ బరిణమించవచ్చును. భయాభయంబులెఱుంగక జ్ఞానరహితుండగు బాలకుని స్వేచ్ఛనరికట్టి తల్లిదండ్రులు జాగరూకతతో గాపాడక యిచ్చవచ్చిన తెఱంగునఁ బోనిచ్చినచో, నాతఁడే నూతియందో, గోతియందో పడి మడియుటగల్గుచున్నది. పర్వతాగ్రముఁ బడు వర్షజలము దొలుత సెలయేరులుగఁ బారిపారి, నిర్మల మధుర జలపూరితంబగు మహానదియై, తగు ప్రదేశంబున నరికట్టఁ బడనిచో, నతిరయంబున సాగరంబును జేరి, పశుపక్ష్యాది జంతుకోటికిని, భూమానవసమూహంబునకును నుపకరించక నిరర్థకంబగుచున్నది. ఆమహానదీ ప్రవాహంబే, సక్రమముగ నా ప్రదేశమున నరికట్టంబడి [illegible] బడుచుచే, నిర్దిష్టకంబుగ [illegible] బ్రవేశింపక, కాలువలమూలమున దేశమునందలి వివిధభాగంబులను [illegible], విశేషకాలముండి, పైరు పంటలకును [illegible] సంతానమునకును, మనుష్యకోటికిని, [illegible] కార సంధాయకంబగుచున్నది. [illegible] భ [illegible] మును వాని స్వేచ్ఛ [illegible] నిట్టములో [illegible] వంబును [illegible] మగుచున్నది. [illegible] చి [illegible] పబడి, కాలక్రమంబున [illegible] లోబడి, తన శరీరబలంబు [illegible] లోకోపకారార్థమై వినియోగింపఁ [illegible] న్నది. (సశేషము)

ఆరామగేయము

తిపిర్నేని వెంకటసుబ్బయ్యగారు (వనకసిమంపలి)

కుసుమనికురంబ హాసితంపుగొనబులయల
మించు సుమనోరజంబు నిమ్మేన నలది
బంభరశ్రేణి వేణిగా బాదుకొలిపి
శ్యామ సామ్రాజ్య కళ్యాణ కాంతిగనెదు
శాఖ పల్లవ స్ఫురితలయ సామ్య మొదవ
నీలకంఠ మహోత్సవా నృత్యసరణి
కోకిలా రావగాన సుఖోన్నతంపు
పుష్పరస సుధావృష్టియై బోధిగనెదు
ఆత్మభవ రహస్యధ్యానమ్ము ననుసరింప
శుభగ శోక వాకఁసుదభూతి సొంపుదనరి
రాజ [illegible] రహస్యమునగుట
యోగులకు భోగులకుసూచన [illegible]
తావకప్రేమ సంభృత ధన్యజీవని
మలయ పవనుని వీచుల నొంయఁజేసి
యుల్ల ములర నాసనల్ వెల్లిగొలిపి
పుష్పమాలను [illegible] సేసో
ప్రకృతి [illegible] సౌభాగ్య భాసివగుచు
నీ మనోహర ఫలసు మనోసురంద
చవిని గ్రోలెడి సరసాళి కవులకెలమి
జగతి నారామ సీమవిశ్రాంతి నెరపు.

పుష్పమాల.

Lakshmi Art Bombay, 8.

పూజాప్రబంధము

(మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు)

ఉ॥ శ్రీయురమందునన్ సుమధరిత్రి దయారసమందు నీళయున్
జేయు సపర్య దోహదతఁ జెంది తడెంది యొనర్పఁజాలు లే
కీయుర మీశుమాగుణము నీదయయు న్వెడఁగూట తొట్టులం
జేయ కలంకు శేషశిఖరీశ్వరు నెంతుగొ వానిగొల్చెదన్॥

ఉ॥ శ్రీయెద భూమినీళలిరుజెంపల గేల్లవ శంఖచక్రముల్
బాయక వెల్గభక్తుల కపాయము బాపెడు హస్తముద్రతో
గాయజుఁగన్న పోయగపు కాయముతో బాడనూపి వేడ్కనే
సేయు సపర్యఁజెంద దయసేయగదే వృషశైలనాయకా॥

చ॥ బలిశిరమెక్కె నెయ్యది నభస్స్థలి కేగిన దెద్దియీ మహా
స్థలివడిఁగొల్చె నెయ్యది పదత్రితయంబది కాంచి వేడ్కతా
మ్ములనుచు గ్రమ్మ తుమ్మెదల ముమ్మరిమాన్పగ జాలచంపక
మ్ముల నొలపొస్ప పీఠికఁ దిమోడ్చెదఁ గేలుపకంబులుంచవే॥

ఉ॥ తీరని ప్రేమ సూరులనుతించిన సాలెనమంత్రమూర్తులం
జేరి సమష్టినీదగు విశిష్ట శుభాశ్రయమందమంగి యు
న్నారిది సేనెఱుంగుదు ననాదిభవాంబుధి నీదులాడి వే
సారితి జాలు నీదుపద సారసము ల్భజియింతు నిల్వవే॥

ఉ॥ గంటగణాంగణ న్స్మరయ గావిరి భీకరి భూతజాతి వె
న్వెంటన దిక్కులంబడవ వేలకొలంది విమానపంక్తులన్
మింట సురాప్సరల్ నిలిచి మెల్లన బుష్పములఁజల్లఁ జొచ్చి డిం
డొంటిగ నిన్నువీడ మదినోర్వక వచ్చిరి సర్వపార్షదుల్॥

చ॥ పడగలువిప్పి ఛత్రముగబట్టె ననంతుఁడు వైనతేయుఁ డీ
యడుగుల వీపునందిడి రయంబున దెచ్చె గదాసిచక్రముల్
సడలని శ్రీమహాదులు సైన్యవిభుండును వెంటవచ్చి ర
క్కడ మణిమంటపంబునకు కావివరింక నెఱుంగ రాదుగా॥

ఉ॥ స్వాగతమే సరోరుహా కరావనిసీకెల తోడనీకు సు
స్వాగతమిందు దేవు లిపుచక్కని రొమ్మున వెల్గి నిల్వవా
స్వాగతమాయనంత వినతాత్మజ సాహస దూలారరంపు సు
స్వాగతమాసనంబులివి సన్మతినిల్వుడు పూజలిచ్చెదన్॥

ఉ॥ సుస్వరమొప్ప వేదములు సూరులు నల్గడలం బఠింప స
త్స్వరమూర్ఛన్ నాగతుల తాళలయశ్రుతిమేళ నాస్తిను
ద్విస్స్వన యుక్తితూర్యములు సందడి మ్రోయగ నేను సేయు స
ర్వస్వ సరస్వతీ ప్రియ సపర్యను గైకొనవయ్య వేదాదన్॥

ఉ॥ బ గరుబట్టలు న్సుపుపట్టిన గన్నడదంపుగట్టితో
ముంగితమే శీఘ్రముగను సమీనతయూచ భవద్విశాంగనా
లింగనసంగ దూషితము లెమ్మిక బొంకులవేల బైసిదీ
యంగలడంచు సుగ్గుకు భయంపడియైనను బీరనిల్వమా॥

ఉ॥ రంగగు గాంగపద్మ మకరందమున స్ఫురదంఘ్రి నుండి
రంగనజుండు భక్తి దనరంగగ నుండలు వొగ్గిపట్టె సా
రంగధరుండు నిమ్నకుహార స్ఫురదగ్రకరదన్ వాసిగా
రంగముబట్టె వేధకుధరాముని పాదక్రమునంగు నర్యోదన్॥

చ॥ గొడుగుపలాశదండమును గోచియు జాత్రియుగూడ కట్టు గు
జోడలు మృగాజినంబు శిఖలొప్పగ మాంజిమొలం జెలంగదుం
డుడుకుతనంబు నన్నడయు దొంత్రపడన్నడి యజ్ఞవాటిరా
నడరిననిన్ను గాంచి వటుడంచు జలిందాత్రిడు మోసపోయెగా

క॥ వడుగువయివచ్చి బలిఁగని కడుసొగసున నతని మనసు గరగించి యుతం
డడుగుమనిన నడిగినది మూడడుగుల ధరయాక్రమించినది ముజ్జగముల్

కం॥ బలితలను పదజలజమిడి యలయతలంబతనికిచ్చి తటమున్నిపుడీ
బలితలను పదజలజమిడి యలయతలంబిమ్ము వామనాంగుడ విభుడా॥

చ॥ తరళ విభాతరంగముల దత్తరమొందెడు జూడుమయ్య నీ
చరణములెందొ బాడలఁచె సాగగనీకటు సేయవేని నా
పరుసపునోరు దూరెడక పాయదపాయము సుమ్ము నమ్ముమీ
తిరిగెడుకాలు దాదిరుగఁ దిట్టెడు నోరెటులూరకుండెడిన్

చ॥ జలియుడు చాపధారమును బట్టిన కేలలకాళి యస్ఫుటా
వళిని నటించుచో నొడిసి వాలము బట్టిన కేలు నంతిమాం
గుళినలవమ్ వారణకు గొండను నిల్పిన కేలు సర్కజా
జలములవేత్రిత చుగ్గవలఁ జల్లిన కేలికి హర్ఘ్యమిచ్చెదన్॥

ఉ॥ పంటులనున్న వెన్న వెగఁ బ్రాకిదివంగని నక్కన గొల్లవా
లంటులు వెంటబెట్టఁ జెలికాండ్రను నీవును వేగరి బాలతోరి
సంటకెయొందొ డాగి పయినంటిన వెన్నను వాకిలొన్న నీ
తుంటతనైచెడి తెల్లముగ దోడను కేల్గవనుంచు మిచ్చెదన్

ఉ॥ ఆచమనమ్ముగొమ్ము నిఖిలామరవందిత పాదపద్మనీ
లాచలసింహభూధర వనాచల విష్ణురథాచలాదినా
నాచలకేళి కౌతుకములన్నియు నొక్కెడజూపగోరి శే
షాచలమందునన్వెలసినట్టి పరాత్మ దురాత్మ భంజనా

చ॥ రవిగలదీప్తి చంద్రురుని రమ్యతగ్రక్కల లెక్కలేమియుం
దివిగల మేరలేమి జలధింగల పూర్తియునీమహావిలో
లవములుగాగ యోగులు దలంతురగాధమనోజ్ఞనీవు క
ర్గనకిటు విందుసేయుటను గంటినదెల్లను నిక్కవంబుగన్॥

ఉ॥ కృష్ణుడవై జనించి పరికీర్ణ వనావళి వత్సధేను వ
ర్ధిష్ణుడవై చరించు శ్రీమతికి సుమీ జడియంగఁబోకు హా
తృష్ణనుగాచి పైపడి యదర్చితి నావిరివచ్చుగాని మం
దోష్ణములీ సరస్వతి శుభోదకముల్ కృపఁగొమ్ము పాద్యమున్॥

ఉ॥ గంధముపిండియు న్బసుపుకప్రియు కుంకుమ పుష్పగాత్రమై
నందమ గాఁగ నల్గిడిన నయ్యగొయి నల్పిసుమంతతిన్నదిః
తుందము వాసినిన్ను సిరియాలగుట న్విడకుండుమ శాక శా
శ్రీంది తటిన్నిటారు లనసేని తమిన్వరియుంచి రెట్లనో

ఉ॥ తేపియబూసి నక్కలుపుదీరుచు మచ్చలు బాయునందుఁ బ్రే
మేనునగల్గు నైల్యమెదమీదను గల్గినమచ్చలోక పుం
దేనెలబోవు నాకడను దివ్యతరంబగు నాకకల్పపుం
దేనియ యున్నదద్ది యిదితీర్చెద బంగరుఁ గూర్చెదన్

క॥ తలమెల్లనరుద్దెద ఛీ నిలధాత్రిద్రవము బోసి సీపెర్గను దన
మ్ములఁ గొంత తడవు నానఁగ వలదుసుమీ శేష శైల వరనివాసా

మ॥ రవిదివి మాయమయ్యె తిమిరమ్ములు గ్రమ్మెను రేట్లు కానరా
లవమును గాన హేతువ్రదలంప దలంపగ దోఁచె లోకా
గ్నవశిదె నీరు వేగఁగ గాటపుచీకటి మాయ జూచుమీ
యవసరమయ్యె గొమ్మిక సహస్రఘటాంబు సుభాభిషేకమున్॥

క॥ గండూషము గొనియుమియు మఖండ బ్రహ్మాండకోటి కందారకే
హండిత కరకిమలదయా మండిత ఫణిశిఖరి నిలయ మాహాత్మ్యము గాంగ్

మ॥ ఇది గంగోదక మిద్ది యామునజలంబీవారి సారస్వతం
బిది కావేరిది తామ్రపర్ణి దిదిబ్రహ్మాపుత్రసింధూదకం
బిదికృష్ణాసలిలంబు దేవయిది సింహాచలాధర నా విపు
న్యదనదాత్మకనిర్ఝరోద్గతము స్నానంబాడవే వేడ్కతో

చ॥ తుకిచెద దొంతుతెంతు తెలిదోవతి గట్టనిందు పుట్టముల్
నడివడి రండు తీయుడిక వన్నెలు గల్గినమంచి వస్త్రముల్
నాకిడితి దేహమంతయును దుష్టునా ననుబట్టి కందెద్దు
యిడితి సువర్ణపీఠియదె యెక్కుము దేవతలార్తు నేర్పునన్

క॥ మొల్లన విప్పితి తలనెరు లెల్లాడ సాంబ్రాణి ధూపమిక్కొనితినే
జగ్గగ విసరుదు వీపున నల్లుతెనుట దుడుతుసుగు హిమార్ద్రపటమున్

క॥ భృత్యుని లేమయు పుత్రిక లత్యామోదమున మజ్జనాదులు లక్ష్మీ
శ్రీశ్యామలకు నొనరించిరి సత్యలు సుస్నాతునిగా మదిలించిరి వేడ్కన్.

సీ॥ ఇదియలంకారము ధరింపనిడిన పీఠి యందు గూర్చుండి ధరియింపు మనిశ్వాసీయ
దివ్యభూషణ వితతులు జీవదేవ కౌండప్రులు మరిన్నిగాను మిసి తులసిసరులు ॥

క॥ చందనలేపనమును గ్రన్ధ జవాదియు వెన్నెలలతోడ సమ్మిళితంబై
యందమగు నీలమేఘము చందంబున నీదు మేను సంశోభించున్।

క॥ ఇరుగేలవల నిరుతేఖలు మెరయు బోమల నడుమ లలితమ్మృగమదతిలకో
పరి శ్రీచూర్ణము చెలగెను తిరుమణిఫాలమున దేవ దేవ ముడంగ దే॥

క॥ ఇరుగేలవల నీమోమున మెరయు బోసుల్ మధువు మిగుల మొనపియించునటున్
సందమ్మి సోలు తేటుల వరుసం దగున్ లేత తేటివల తిలకంబున్ ॥

క॥ మంగళకిరీట మణిమయాంగదమాణిక్య కుండలాదులు మెరయన్
బంగరు బట్ట ధరించితి వంగజునింగన్న తండ్రి వప్పెడు భళీ ॥

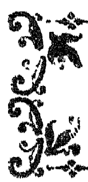
చ॥ తులసినవ స్రగ్వితతిముఖతోయదమాల్యములు గన్నెరుల్ గులా
బులు మరిమాలతీ కుసుమము - ల్విరి గొజ్జగిపూలు సంపెగల్
చెలగెడు బొండుమల్లెలును జేరిచి నానవనానస్రిమంత్రి స
మ్మిళితముగాగ నుత్సవసమేతముగా నిదె పూజసల్పెదన్ ॥

గీ॥ అష్టమూపంబు వినిహతారిష్టదయము దుష్టభూతపిశాచివినాశకరము
నష్టనిఖిలాఘవితతి సుపుష్టికరము శిష్టపాలకగొనుమయ్య శ్రీరమేశ ॥

ఉ॥ చొక్కపు టారతుల్ లోగము చుట్టును ద్రిప్పిన దృష్టిదోషముల్
గ్రక్కున దీరిపోవును నిగారపు బల్ జెమ్మటక్క గప్పురపు
సొక్కపు వెల్గు దీపికల మూలమునూత్తమముచ్చరించుచున్
జక్కగనిత్తు నారతులు సమ్మతిగైకొను మబ్జలోచనా ॥

క॥ బంగరుతమ్ములనాళములం గల తంతువుల పెనచి లలితగ్రంథాత్రి
సంగ మొనరించి పడిన రంగగు జన్నిదములివ్వి రహిగైకొనుమా ॥

(సశేషము.)

ఇదిరా సన్న ప్రశ్నయము

గురజాడ బాలకృష్ణారావుగారు.

సుందరములగు భావము లుత్తమ పదంబుల రసాత్మకమగునట్లు వచించుటయే కవిత్వమనంబడు.

ఒకే విషయమునకు సంబంధించిన యట్టి కవిత్వము కావ్యమనంబడు.

ఇట్టి కావ్యముల సముదాయము గలిగినదే వాఙ్మయము.

వాఙ్మయముయొక్క యావశ్యకత యేమిటో! జాతియొక్క నాగరికతతో దీని కేమి సంబంధము గలదో యించుక యోజింతము.

నాగరికత

చరిత్రకారుల యభిప్రాయమును బట్టి ఒకప్పుడు మానవుడు మృగప్రాయుడుగ నుండెనట. సమంజసము శరీరము లాచ్ఛాదించుకొను పరిధానములును, ఒండొరులు మాటాడుకొను జక్కని భాషయు, లేక మానవసంఘములో న్యూనత్వమున కాకరమైన యాటవికజాతులు నేడే గోచరమగు చుండ— నారువేల వత్సరములకు పూర్వము మానవుని కాకుకొన భాషయు, దాచికొను సుకుపులును, లేకపోవుట విశ్వాసార్హము. ఒక సంఘముగా నుండుటచే నొకరి భావము లొకరికి వ్యక్తీకరించుకొనుటకుగాను కొన్ని సాంకేతికముల నేర్పరచుకొన వలసిన యవసరము మానవునకు కలిగెను. ఈ సాంకేతికములనే మనము "పదము" లని యిప్పుడు వ్యవహరించుకొనుచున్నాము. శిశువులకు "పిల్లి"ని "మాపి" 'పిల్లి' యనియు కుక్కను "జూపి" కుక్క యనియు నేర్పుటయు వారును వచ్చిరాని పలుకులతో [illegible] మరల నుచ్చరించుటయు మన కనుభవము. శిశువు వయసున వృద్ధినొందుకొలది, యా భాషించిన పదజాలముకూడ, వృద్ధిగాంచును. భావములు సామాన్యముగ వ్యక్తీకరించుటకు మానవుడు [illegible] నుండియు నభ్యసించిన పదము [illegible] చాలును. చాలుటలేదా మనకు. [illegible] మిగిలిన పదజాలము [illegible]?

ఒకానొక [illegible] చని తనస సారస్థితియు తనయావశ్యకతయు మూలమును చెప్పి తనకు ధనసహాయము చేయుమని సామాన్యముగ నడిగినను కొనును.

మానవుని భక్తి [illegible] అతని నెదుట నిలుచునపుడు దాత [illegible] తల దాతృత్వము నగ్గించి "ధనదీయకులారా బోరాసికి సోకునప్పుడు సువమా!" యని యాతని నశుత్రిమండలమున నిలిపెనుకొందు.

ఈ యుగపురుషులో తనకు కృతజ్ఞత్వ... ...తెంపుడు.

భావములు సామాన్యముగ వ్యక్తికి ... మాత్రముండును. భావయ... సాధుత్వమునకు నిక్కలి యావశ్యకము.

కవిత్వమనగా "శ్రావ్యమును రసార్ద్రమును నగునట్టు మాత్రని పదజాలముల ... యుక్తియుక్త భావమును వ్యక్తీకరించుట ... అని తెలిసికొంటిమిగదా. ఈవ్యక్తీకరించుశక్తి సాధారణముగ నందరకుండదు. ఇట్టిశక్తికలవానిని 'కవి' యందుము ..., మధురభాషయును రసజ్ఞుడును అయి యుండును. కవితాశక్తి సహజముగ మానవ ప్రకృతియందుండవలెనే గాని మానవ మాత్రప్రజ్ఞవలన దీనిని సాధింపఁ జాలము.

ఇట్టి యసమానుశక్తి కలిగిన యత్యంత మేధావియు, వాగనుశాసన బిరుదాంకితుండును—అగు నన్నయ, భట్టారకుఁడు మొట్టమొదట మనయాంధ్రభాషను సంస్కరించి, పోషించి, పంచమ వేదంబు నాఁబరగు భారతంబు నాంధ్రీకరింప దొరకొని కొంత వఱకు సఫలప్రయత్నుఁ డాయెను. తరువాతి, ఆతఁడు చూపిన మార్గంబుననే పెక్కురు నడచి ఆంధ్రభాషా వనంబునంగల కంటకంబుల నెడలించి ఎరువు నట్టి నుదముట్టించి తమ యశోలతలను నాటి దోహదమునొసఁగి దిక్కులఁ బ్రాకించిరి. కవిత్రయ మేమి, కవిసార్వభౌముఁడేమి—అష్టదిగ్గజములేమి— అందఱును ఏకగ్రీవముగ నంగీక

1 2 3

వ్రాసిన—మున్నగు

దీనికి కారణమేదని కలదా!—

విశ్వసనీయముగా కలదు. ఈనియమములన్నియు కవిత్వమున కలంకరణ మొనర్చుననుట నిస్సంశయము. సంస్కృత భాషాసాంప్రదాయములైన యతులు—ద్రావిడభాషా సాంప్రదాయములైన ప్రాసలు—భాషకు వన్నెదెచ్చునన్న రహస్యము మేధావులగు మన పూర్వులు గ్రహింపజాలిరి. వారిన్ని యమములను పాలించుట కించుకేనియు శ్రమపడినట్లును కాన్పింపదు. దీనికాధారమేమనఁ— ఒక్కొక్కకవి, తన గ్రంథ ములందలి వివిధవృత్తములలోను, వృత్తములలోని వివిధ పదములలోను నెంత స్వేచ్ఛగా— ధారాళముగ అప్రయత్నముగ— మంచినీటి వరదవలె వాడినది యు గోచరించుచున్నది. మఱియు మన ... భాషలో నాడు కొనుట. యనుభవ నెంత సుకరదానిని కనిపెట్టి, వాక్యములను ప్రాశస్త్యము గణించి, వారి పూర్వకృతుల యందలి రచనల విలాసార్థము తమ కేళీలాల సత్వము ద్యోతక మొనర్చుటయు బూనిన విశదము కాగలదు—నేఁడు మనవారలో?

ఒకకొందఱు:— ఈనియమములను పాలించవలసిన యిబ్బంది లేకుండగనే, కవిత్వము— (అనగా ఏలపాటలు — తుమ్మెదపాటలు మున్నగునవి కాబోలు) వ్రాయసాధ్యమగుచుండ నింత కష్టించుటేలకు? మేము మాకవిత్వమును నియమములను సంకెలలఁ దగిల్చి బాధింపఁ జాలము. అయ్యది ప్రవాహము వలె నిచ్ఛానుసారము పోవలసినదేయని యందురు

మఱికొందఱు:- ఈపైవారివాదనకు కేవలము సోమరితనమే కారణము, ప్రాచీన కవులు పాలించిన నియమముల గౌరవించి కవిత్వము వ్రాయుటకష్టతరమా?- అగునని తలంచువార లీదోషభూయిష్ఠమగు రచనను- కవిత్వమును- ఎరువుసొమ్ముల తెచ్చుకొని దెచ్చిపెట్టుకొని/ఎట్టులో వ్రాయకున్న జగము తలక్రిందగునా?- అనియందురు.

మొదటివారిలో నొకరు- మత్తేభమును వ్రాయుచు, మధ్యనొక శార్దూల పాదమును వ్రాసినా దొకక్రొత్త పద్ధతి యందురు. ఇంకొకరు గీతపద్యమును వ్రాయుచు నందులోని యింద్రగణములకు బ్రత్యామ్నాయంబుగ- మ, య, సగ, జ, గణములువేసి "నాదొక క్రొత్తపక్కి నేనీ నియమములకు దాస్యము చేయజాలను" అందురు. మఱియొకరు-అన్య భాషాపదంబులకు మనభాషలో సరియైన పదములులేవు కనుక నేనా భాషాపదంబులనే యుపయోగింతును ఇందుకు నేనే ఒకమార్గదర్శకుడనయ్యెదను. అందురు. కారణమడిగిన "The english is my medium of thinking" అందురు పైగా "Tere is an age coming" to appreciate our Poetry అని యనులాడుదురు. మొదటి పెద్దమనుష్యుని "పద్ధతి"కి కారణము శుద్ధమగు నశ్రద్ధయే.

రెండవ పెద్దమనుష్యుని "పక్కి"కి కారణము లక్షణజ్ఞాన శూన్యత్వమే.

ఇఁక మూడవ పెద్దమనుష్యుని దారి కేవలము గోదావరిలోనికే.

సపాటలను గురించి పయువాచ్యములగు నియమ భంగములఁగుఱించి మనవారు- అనగా నియమభంగవాదులు- "There is an age coming to appreciate our poetry" అనుచున్నారో అట్టివానికి మనపూర్వుల వాఙ్మయమున స్థానమీయక వదలివేయుటకును, నేడుమాత్రము బలమైన ప్రచారము కలుగుటకును బలమైన కారణము కలదా? పూర్వములేని ముద్రణాయంత్రములు నేడు విచ్చలవిడిగ ప్రబలుటచే నెవరైనను నచ్చువేయించుకొనుట కవకాశము కలుగుటయే యనుకారణమొక్కటియేనా?

ప్రోసి-యున్నింటిని మనము "ప్రోసిరాజ"సి క్రొత్తపద్ధతు లేర్పాటుచేసిన మన తరువాత వారుమాత్రము మనపద్ధతులను మన్నింతురా? వారుమఱల క్రొత్తనియమము లేర్పరింతురు. ఇట్లే ఎవరికివారిదైన రెండుమూడు శతాబ్దములలో భారతి కవిత్వము తెలుగుకాదనియు అయ్యది "ప్రాచీన"మనియు ననువు కొందరు ఇట్టి "ప్రాచీనముల"ను వారివారి క్రొత్తపద్ధతుల మార్పులనుబట్టి అర్థము చేసికొనుటకూడ దుర్ఘటముగనుండును. అప్పుడట్టి "ప్రాచీనముల" కేమిగతి పట్టునో యోజింపుడు. ఈ నియమోల్లంఘనమును- ఈఅన్యభాషా దాస్యమును, చేయకయే యుండవలెఁగాని చేసినచో అది- నొకరొకతోవ- యింకొకరొకత్రోవ- చెట్టునకొక పిట్టయై పోవుట తప్పక సంభవించును. అప్పుడు ఒకసంఘము ఒక భాష- ఒక కవిత్వము అన్న విషయములు పూర్తిగా విస్మరింపబడును.

ఇది రాఁబోవున్న ప్రళయము. యాదవ కులమునకు ముసలము పుట్టనుకొండు.

ప్రీతి

(షెల్లీ . సాంబశివరావుగారు, శ్రావతి నే సంఘము.)

విసి నవాంగమును మాయుచుండ విడక
నీ సురూపసౌందర్యంబు నా నేత్రములను
ధ్యానమార్గంబునందుఁ గన్పడదు; రాత్రి
నిన్నుఁ గాంచగానే నిద్ర నేర్తునింక
ఎంత కీర్తిని గాంచిన నేమిఫలము?
నీవు పోయిన నాటినుండియును జనము
నిన్నుఁ దలచుట మాననే-ని త్వరపడి
నీదు కీర్తిమార్గంబుల నెలవు చెడెను
నిర్మలంబయి, మిత్రమా, నగవుచుండి
యెంతలోన నీరూప మదృశ్యమాయె,
నిఖిలజనముల మధ్య నిర్నిద్రతేజ,
మలరి, యది, యట్టి మాంధ్యతన వధరించె.
భావపథము, తేజంబుతోఁ బరిఢవిల్ల
అనుచరుల కాంత సౌరభ మానయుచుండ
నిండు వెలుగుతోఁ గన్నుల పండువుబలె
నాఁడు నేర్పుతోఁ జరియించినావు గాదె!
నేఁడు నీపథంబున ముళ్లు నిండిపోయెఁ
కటిక చీకటి యంతటఁ గదిసిపోయె.
నీవు మరణించినావందు నేద్వఁబోను,
ప్రకృతిఘటనను నిరసించి పల్కఁజాల;
నల్లకార్యము లీశ్వరకృపను గలుగు
ఫలితమే కాని వేఱొండు బాధ కాదు.
పాత్ర, నిరతము మాయుచుఁ బతన మొందుఁ
గాత్ర, సతమను కాలంబుఁ గూర్చుచుండు
సృష్టితత్త్వమీరీతిని స్పష్టపడదె
నీవు మరణించు దిగులొంద నేల నింక?

స్వప్నము

(బ్ర॥ [illegible] మన్మథరావు గారు
భాగసేవామిత్ర)

1

చండవేసవికాల ప్రచండ భాస్క-
రకరతీవ్ర వేడిమికి దల్లాడి ప్రజలు
విసిగి వేసినిట్టూర్పులు విడుచుచుండ;
సంధ్యయామిని యాకాశసౌధమంద

జారుకెంజాయ నిగ్గుల వస్త్రంబుదాల్చి
మలయగంధ వాహునితోడఁ గలసియలరె;
పిల్లతెమ్మెరల్ చల్లగా వీవఁజొచ్చె
కుసుమముల్ సౌరభంబు గుప్పఁజొచ్చె
గండుకోకిల సంతతుల్ నిండు ముదము

తోడ మధుర గీతంబులఁ బాడఁజొచ్చె
పద్మమిత్రుండు పశ్చిమ వార్ధిఁజొచ్చె
కటికచీకటుల్ లోకంబుఁ గ్రమ్మఁజొచ్చె
మిణుకు మిణుకంచు తారకల్ మెఱయుచుండె

పండువెన్నెల పిండు నజాండమంతఁ
బఱచి ధవళదీధితులచేఁ బ్రజ్వలించి
విరహిణీతతి బాధింప విధుఁడువచ్చె;
వెన్నెల పులుగు[illegible]లవులనిడుచుఁ జొచ్చె
కమ్మతావులఁ గుంజముల్ చిమ్మఁజొచ్చె;
నిద్రపోతిని నాడు నే నిస్థలముఁగ.

2

అహాహా! ఇదియేమి చిత్రమో! యవతరించె
నిద్రలోనాకు స్వప్నముల్ నియతిమీరి
కాంతి [illegible]
రత్నహారంబుఁ జేబూని [illegible] నాకు
కంఠసీమఁ బూనిచిన [illegible]
ఖద్యుమసన ధాత్రి [illegible]
మోదజలధి తిరిగి సము[illegible]
నోలలాడుచునుంటి [illegible];
సకలసామ్రాజ్య [illegible]
సన్మదీయ [illegible] బునఁ గాంచు [illegible];
అతులసౌభాగ్యముల నాము[illegible]
దనరమణిమయ మకుటంబుఁ [illegible]
ఘన చమూతతి నాముందుఁ [illegible];
భూమి స్వారాజ్య విభవంబుఁ [illegible]
భరతమాతను దాస్యంబువల [illegible];
ఇంతలో మాయమయ్యెను యీ [illegible]
కంఠహారంబు గళమునఁ గానఁ బడదు;
అసమభాగ్య విలాసంబు లంతరించె

ఎండమావులఁ గ్రోలి దాహంబుఁ దీర్ప
కోన వగుగు మృగంబు కరణిఁ గుందుచుంటి
కుక్కుటంబులు వెలుగని కూయుచుండె
పండుటాకులు సెజ్జ[illegible] బఱచియుండె

పొంగిపొరలెడు వార్ధి తరంగవితతి
కరణి వచ్చెడి స్వప్నముల్ కట్టువడియె;
పూర్వదిక్కున నుదయించె [illegible]
మాయమయ్యె స్వప్నావస్థ మాయమయ్యె!

